...رات روزنامه زندگی

نفت و حوادث آذربایجان

شامل

بحچه نفت شمال و وقایع سیاسی ایران از مرداد ۱۳۲۴ تا بیستم اسفند ۱۳۲۴

بضمیمه

جلسه فوق العاده تاریخی روز چهارشنبه ۲۹ مهرماه ۱۳۲۶ مجلس شورای ملی

تألیف

ن. ح. آموزگار

مدیر روزنامه زندگی

چاپخانه شرکت مطبوعات

With the Compliments

of

The Cultural Counsellor

of

The Iranian Embassy

New Delhi.

اعلیحضرت همایون محمد رضاشاه پهلوی که صدور اوامر مؤکد

- غائله آذربایجان تأثیر بسزائی داشت

جناب اشرف آقای قوام السلطنه نخست وزیر ایران که با
حسن تدبیر و کارآزمودگی مخصوص بخود منویات
اعلیحضرت همایونی را برای رفع غائله آذربایجان
بمرحله اجراء درآورد

نقشه ایران

حدود اراضی که درمقاوله نامهٔ شرکت مختلط ایران و شوروی قیدشده درقسمت شمال نقشه با خطوط سیاه نمودار است

مربوط بصفحه ۴۲ جلسهٔ تاریخی مجلس شورای ملی (قسمت سوم کتاب)

فهرست مطالب کتاب

(قسمت اول)　　　　　　صفحه

قسمت دوم

قسمت سوم

مقدمهٔ مؤلف — الف

مقدمه مولف

اکنون مسلم است که اکثر افراد ملت ایران اعم از باسواد و بی‌سواد حرفی از نفت شنیده‌اند زیرا پس از آنکه امتیاز نفت جنوب به مستر دارسی داده شد این شرکت رسما شروع بکار نمود. نفت جنوب استخراج شد، در شمال این کشور نیز راجع باستخراج نفت شمال دیگران بطمع افتادند اقدامات آنها منجر بتشکیل شرکت نفت خوریان گردید که بدست خود ایرانیها اداره میشد ولی متاسفانه مقدار معتنابهی از سهام این شرکت را خوشتاریا از اتباع دولت روسیه تزاری که خودرا دراین حوزه امتیاز یه صاحب حق میدانست بدست آورد ودراین شرکت ایرانی ذینفع گردید وشروع بحفر دو حلقه چاه نمودند ولی چون سرمایه آنها کافی نبود خواستند از سرمایه فرانسویان نیز استفاده نمایند لذا باموسسه (فرانکو پرسان) مذاکره نموده و همچنین بکار حفر ادامه میدادند و این چاه‌ها تقریبا تاعمیق یکهزار متری حفر گردید ولی چون برای ادامه کار طبق قانون اساسی ایران بایستی اجازه مجلس شورای ملی را تحصیل کنند لذا در کار وقفه ای حاصل شد وهنوز نظر مجلس دراین باره جاب نشده بود که مواجه باتغییر رژیم درروسیه شدو حکومت تزاری سقوط و حکومت سوسیالیستی شوروی جای آنرا گرفت

پس از سقوط حکومت تزاری روسیه و تشکیل حکومت شوروی

نخست وزیر وقت ناچار در جلسه ۷۳ دوره چهاردهم که روز پنجشنبه بیست و هفتم مهرماه تشکیل گردید رسماً گزارشی در باره نفت بمجلس شورای ملی دادند و چندروز بعد یعنی در ششم آبانماه ۱۳۲۳ نطقی در حضور مدیران جراید در همین خصوص در کاخ وزارت امور خارجه ایراد نمودند و پس از این گزارش و نطق که درحقیقت منجر به تکدر دولت همسایه بزرگ شمالی ما گردید همواره این موضوع مورد توجه نمایندگان مجلس شورای ملی ایران می بود و این مسئله بفرنج مانع کار دولتهای وقت میگردید .

جناب آقای ساعد استعفا دادند و مجلس بجناب آقای بیات رای تمایل داد؛ برنامه این کابینه درمجلس مورد بررسی ومطالعه و گفتگوی نمایندگان بود تا آنکه در جلسه هفتاد و نهم دوره چهارده مجلس شورای ملی ایران که در تاریخ سه شنبه هفتم آذر ماه ۱۳۲۳ تشکیل گردید جناب آقای دکتر مصدق برای آنکه این مهم ومشکل بزرگ را از پیش پای دولتهای وقت بردارند، ضمن نطق مفصل ومشروحی که درآن جلسه نمودند (ومیتوان آنجلسه را یکی از جلسات تاریخی دوره چهاردهم نامید) طرحی بامضای جمعی از نمایندگان مجلس رسانده ودر همان جلسه بقید دوفوریت تقدیم ومجلس هم در همان جلسه پس از چهار ساعت مذاکره وبحث آنرا فورا تصویب نمود از آن تاریخ به بعد مناسبات بین ایران وشوروی درحال وقفه بود تا بالاخره سفیر کبیر شوروی ازایران عزیمت نمود وامور آنسفارت را کاردار سفارت اداره میکرد واول ایجاد سروصدای آذربایجان بود که بارداعتبارنامه پیشه وری تکمیل گردید، و کم کم دولت خود مختار آذربایجان تحت ریاست پیشه وری تشکیل و مجلس و دولت بایك مشکل تازه ای روبرو گردیدند وآن موضوع آذربایجان بود و چون در حقیقت این قسمت هم با نفت شمال رابطه مستقیم دارد ماهم این قسمت را مورد

در آنجا وعقد قرارداد ۱۹۲۱ باایران آن امتیازهم درضمن سایر
امتیازات اتباع دولت تزاری که در ایران داشت از بین رفت. چاه ها مسدود
گردید ودیگر از آن زمان تااواخر سال ۱۹۲۱ که دولت ایران راجع
بامتیاز استخراج نفت شمال قراردادی باشرکت استاندارداویل امریکائی
منعقد نمود سرو صدای نفت شمال در بین نبود اما این قرارداد مورد گله
دولت شوروی قرار گرفت ودرسال بعد لغو گردید. مجددا درسال ۱۹۳۷
مسیحی مطابق ۱۳۱۵ شمسی هجری امتیاز نفت نواحی شمال شرقی ایران
بکمپانی امریکائی (نفت آمریك وایران) واگذار شد وهمچنین درسال
۱۹۳۹ مسیحی مطابق سال ۱۳۱۸ شمسی هجری امتیاز نفت نواحی شمال
غربی بکمپانی نفت ذیلاند واگذار شد که هریك از آنها بعداز یکسال ملغی
گردیده پس از لغو این قرارداد ؛ دیگر گفتگوئی در این باره بعمل نیامد تا
آنکه دراواخر سال ۱۳۲۲ واوائل سال ۱۳۲۳ جسته و گریخته گفتگو
هائی راجع به ورود بعضی از متخصصین امریکائی بایران در محافل سیاسی
ایران شنیده میشد و کم کم این صحبت ها از محافل خصوصی بجراید و
از آنجا بمجلس شورای ملی منتقل گردید وازطرف بعضی از نماینده گان
مجلس دوره چهاردهم رسما ازدولت های وقت سؤال نمودند و نخست وزیر
وقت هم در پاسخ آنها توضیحاتی داد ولی این توضیحات در مجلس ،
نماینده گان وجراید را قانع نکرد واولین جلسه ای که رسما موضوع نفت
در آن مطرح شد جلسه پنجاه و یکم دوره چهار دهم مجلس شورای ملی
مورخ نوزدهم مردادماه ۱۳۲۳ بود در این جلسه آقایان طوسی ودکتر
رادمنش رسما ازجناب آقای ساعد نخست وزیر وقت سوالی نمودند که
ازطرف ایشان هم رسما پاسخ داده شد ولی بعداز این توضیح که تادوسه
ماه مورد بحث مردم وجراید بودوهنوز مردم را قانع نکرده بود مخصوصا
دراواسط مهرماه ۱۳۲۳ که مصادف باورود جناب آقای (کافتارادزه)
جانشین کمیسر خارجه دولت اتحاد جماهیر شوروی بتهران بود توجه
عمومی ومجلس شورای ملی باین موضوع بیشتر گردید وجناب آقای ساعد

سیاسی ترکیه را که همسایه دیوار بدیوار ما بود بیشتر از سایر کشورها جلب نمود و آقای بیات نخست وزیر سابق از طرف کابینه حکیمی باستانداری آذربایجان تعیین و با اختیارات لازم بآنجا عزیمت نمودند ولی آقای پیشه وری از پذیرفتن ایشان خودداری و ناچار مجددا دراوائل آذرماه بتهران مراجعت نمودند ودراثر مراجعت و گزارش ایشان وزارت امور خارجه یادداشت اعتراضیه‌ای به‌سفارت شوروی داد و در مجلس شوری جنجالی راه افتاد نمایندگان شب وروز بکار مشغول شدند و جلسات خصوصی پی در پی تشکیل دادند و کشورهای انگلیس وامریکا به‌دولت شوروی یادداشتهائی دادند ومخبرین خارجی ازمسکو اطلاع دادند که وزارت امور خارجه شوروی بیانیه فرقه دمکرات آذربایجان را با خوشبینی تلقی می‌نماید ودر حقیقت با این موضوع تیرگی روابط بین ایران وشوروی بحد اعلای خود رسیدومتن یادداشتهای دولت در تاریخ دهم ویازدهم آذرماه بجراید داده شد ومنتشر گردید ودر همین مواقع یعنی در اواخر آذرماه ۱۳۲٤ بود که کنفرانس وزرای امور خارجه چهاردولت درمسکو تشکیل گردید وبنام کنفرانس مسکو معروف شد و در این کنفرانس مطالبی براثر پیش آمد اوضاع آذربایجان راجع بایران وتخلیه کشور ما گفتگو شده که طبق اعلامیه رسمی آنها نتیجه‌ای ازآن برای ما حاصل نشد و دردی ازدل ما برنداشت و آقای نخست وزیر دراین خصوص بیاناتی‌درمجلس شورای ملی ایران نمودند موضوع ایران بشورای امنیت مراجعه ودرآنجا مورد بحث و گفتگو قرار گرفت دراین موقع یعنی در اوائل بهمن ماه ۱۳۲٤ تیرگی روابط بین‌ایران وشوروی خیلی شدید ورشته ارتباط بموئی‌متصل بود واندك اشتباهی ممکن بود آنرا بکلی پاره نموده ونه تنها ایران بلکه سایر کشور های دنیارا نیز دچار بلیه تازه ای گردانند . اما پیشه وری درتبریز با دستیاران خود با نشان دادن درهای باغ سبز یکعده بی خبران را اغفال جلسه‌ای بنام مجلس‌ملی ترتیب داده ونیرو های دولتی رامحاصره ودر نتیجه خلع سلاح نمود ویکعده ازافسران وافراد بی‌گناهی را که

توجه قرارداده و بهمین مناسبت تاریخچه آنرا درضمن تاریخچه نفت شمال ذکر می نمائیم .

اولین خبر رسمی که درخصوص اوضاع آذربایجان داده شدابلاغیه مورخه چهارشنبه ۲٤ مرداد ۱۳۲٤ وزارت کشور درکابینه آقای صدر بود وپس ازآن بیانات جناب آقای وزیر امور خارجه در جلسه ۱۳۷ مجلس(۱۵ر٦ر۲٤) وبعد نطق قبل از دستور آقای دکتر شفق درجلسه ۱٦۱ مورخه یکشنبه ۲۷ آبانماه ۱۳۲٤ وهمچنین بیانات رسمی آقای کمال هدایت وزیرمشاورو بیانات مرحوم سرلشکر ریاضی وزیرجنگ درهمین جلسه مجلس شورای ملی که در حقیقت باید تمام آنرا جلسه آذربایجان نامید جلب توجه نمود وسپس جریان جلسه خصوصی مجلس درموضوع آذربایجان واظهارات جناب آقای حکیمی درجلسه ۱٦۲ مورخه ۲۹ آبانماه ۱۳۲٤ مجلس شورای ملی و بعد هم بیاناتشان در جلسه ۱۷۱ مورخه ۲۱ آذرماه وجلسه ۱۷۳ مورخه ۲۷ آذرماه درمجلس راجع بآذربایجان را باید مورد توجه قرارداد واین موضوع بقدری مهم بود که درجراید تمام دنیا انعکاسات شدیدی نمود واخباری که درهمان تاریخ ازلندن ، مسکو ، واشنگتن رسیده بود حاکی ازاین قسمت بود ودر همان ایام بود که برحسب دستوردولت نیروئی برای تقویت پادگانهای آذربایجان وجلوگیری ازاغتشاشات بآنجا اعزام گردید ودر شریف آباد قزوین از طرف نیروی شوروی از پیشرفت آنها جلوگیری بعمل آمد روزنامه ایزوستیا درمسکو مقاله مفصلی راجع به موضوع آذربایجان ایران انتشار داد وآقای علاء سفیر کبیر ایران در واشنگتن وآقای تقی زاده درلندن دراین باره اظهاراتی نمودند و علاوه بر اظهارات سفرای کبارما موضوع جلوگیری نیروی شوروی ازارتش ایران بقدری در دنیا سوء اثر بخشید که درپارلمانهای کشور های انگلیس وامریکا وترکیه نیزمورد بحث قرارگرفت ومستر ایدن وزیر امورخارجه انگلستان شرح مبسوطی در پارلمان انگلستان اظهار نمود وهم چنین این موضوع جلب توجه محافل

رفتند و گروهی دیگر که میخواستند فقط از نام نیك جناب آقای پیرنیا (موتمن‌الملك) استفاده کنند و باز اسب هوی و هوس خود را در میدان سیاست جولان دهند ایشان‌را کاندید نمودند بالاخره کاندید نخست‌وزیری فقط این دو مرد محبوب شدند مجلس تشکیل ورای تمایل به آقای قوام‌السلطنه داده شد شاهنشاه محبوب جوان و جوانبخت کشور هم برحسب تمایل مجلس فرمان نخست‌وزیری را بنام ایشان صادر نمودند و از روز ششم بهمن ماه جناب آقای قوام‌السلطنه برحسب‌تمایل مجلس و امر اعلیحضرت همایونی زمام اموررا در دست گرفته وبرای بهبودی اوضاع کشور مذاکره مستقیم بازمامداران امورکشور اتحادجماهیر شوروی را بهترین راه تشخیص داد و از همان روز اول این سیاست عاقلانه را تعقیب نمود وهنوز چندروزی‌از زمامداریش نگذشته بود که پیامی به نخست وزیران کشور های بزرك متفق فرستاد و پاسخ های دوستانه‌ای از طرف هر سه نفر به ایشان رسید که آن پیامها مژده بهبودی اوضاع را میداد. آقای قوام‌السلطنه اعزام میسونی بمسکو را برای مذاکرات مستقیم لازم دانست ونسبت باینعمل از مسکو نظریه خواست دولت اتحاد جماهیر شوروی از این نظریه (بر خلاف زمان دولت جناب آقای حکیمی) حسن استقبال نمودند و نخست وزیر هم پس ازفهمیدن نظریه دولت دوست وهمجوارمشغول مطالعه دراطراف انتخاب اعضاء میسیون و تهیه مدارك لازم برای موضوعاتی که باید مورد مذاکره قرار گیرد گردیدند ودر عین حال با حالت کسالت برای دعوت همکاران‌سیاسی‌خود بمطالعه‌می پرداختند، بالاخره‌روز یکشنبه ۲۸ بهمن ماه هیئت دولت خودرا بشرف‌عرض اعلیحضرت شاهنشاه و بعدا در جلسه ۱۸٦ بمجلس شورای‌ملی معرفی‌ودرعصر همان‌روز بحضوراعلیحضرت‌همایون شاهنشاهی رسیده‌وپس‌ازمعرفی اعضاء هیئت‌اعزامی‌و کسب اجازه صبح روز بعد یعنی دوشنبه ۲۹ بهمن‌ماه باطیاره بطرف‌مسکو عزیمت نمودندو شب‌را بواسطه بدی هوادر بادکوبه بسر برده‌وظهرروزسه شنبه واردمسکو گردیدواز کاخ محل اقامت خوددر مسکو بااولیاءامور دولت اتحاد جماهیرشوروی‌مذاکرات

انجام وظیفه نموده واز تسلیم خودداری می نمودند با فجیع ترین وضعی بشهادت رسانیدند و بر اوضاع آذربایجان علی الظاهر مسلط شده و زنجان را نیز تصرف نموده وبطرف قزوین پیش می آمدند. در این موقع بود که نمایندگان دوره چهاردهم متوجه شدند که دیگر آقای حکیمی نمی تواند اختلافات بین ایران وشوروی را حل نمایند و همه بفکر حل اختلاف بین ایران با همسایه قوی خود شوروی بودند.

موضوع بسیار غامض شده بود آذربایجان داشت ازایران جدا میشد مشتی مردمان ماجراجو براین قسمت از کشور حکم فرمائی میکردند کم کم این نافرمانی داشت بهسایر قسمت های شمالی ایران نیز سرایت میکرد واز همه جا ناله مردم بلند کارخانجات بهیچوجه گردش طبیعی ندارد آسایش وامنیت نیز ازاهالی تهران سلب شده خلاصه باید بحال کشور فکری کرد.

اعلیحضرت همایون شاهنشاه هم اصول دمکراسی را بحد اعلا رعایت میفرمایند و بهیچوجه درامور کشور جز درحدود یك سلطان مشروطه دخالت نمی فرمایند پس باید چه کرد ؟ این فکر چند روز بود نمایندگان صالح را بخود مشغول نموده بود . جناب آقای حکیمی هم که خود از اشخاص وطن پرست محسوب میشوند کم کم میدید که دیگر نمیتواند زمام امور را در دست داشته باشد و بقراریکه گفته میشد تقاضای اعزام هیئتی را بمسکو کرده بود که شورو بها قبول نکردند خلاصه آنکه اوضاع کشور چون موی زنگی درهم افتاده است لذا استعفای خودرا درتاریخ شب اول بهمن ۱۳۲۴ تقدیم اعلیحضرت همایونی نمود وروز بعد یعنی درجلسه ۱۸۳ مجلس مورخ اول بهمن ۱۳۲۴ این موضوع بوسیله رئیس مجلس باستحضار مجلس هم رسید نمایندگان مجلس شورای ملی برای تعیین زمامدار آتیه کشور شروع بفعالیت نمودند گروهی که معتقد بودند باید در این موقع یك سیاستمدار مجرب وتوانا زمام اموررا بدست گیرد بسروقت جناب اشرف آقای قوام السلطنه

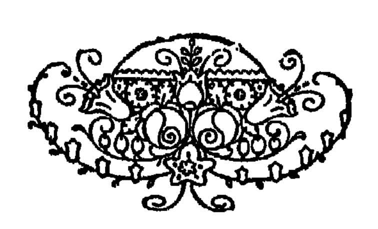
ولی رسمی شد که گراور اشخاصی که در این موضوع با سمت رسمی اظهاراتی نموده‌اند برای شناسائی کامل آنها تهیه و چاپ شود .

مدارکیکه در این کتاب مورد استفاده نگارنده بوده از قسمت مذاکرات رسمی در مجلس شورای ملی صورت مشروح مذاکرات مجلس بوده و در مورد یاد داشت های متبادله آرشیو وزارت امور خارجه. ودر مصاحبه های مطبوعاتی روزنامه زندگی ودر قسمت اخبار رسمی تلگرافی بولتن خبر گزاری پارس ودر قسمت انعکاس اخبار ایران در رادیوهای خارجی روزنامه اطلاعات یومیه و کیهان. ورهبر؛ ودر قسمت تشکیلات فرقه دموکرات و بیانیه های این فرقه و عملیات آنها در آذربایجان کتابهای (قزل صحیفه لرشهریوربن اون ایکی سی) بوده است امید است که این خدمت نا چیز مورد توجه مطالعه کنندگان قرار گیرد

مدیر روزنامه زندگی

س . ح آموزگار

تهران — آبان ۱۳۲٦

مبسوطی در باره خروج قوای آنها از ایران و رفع غائله آذربایجان و مطالبه طلب های ایران از شوروی هاوسایر امور مربوطه ولاینحل فیمابین را نمودند و در تاریخ ۲۰ اسفند ماه ۱۳۲٤ به تهران مراجعت نمودند و چون در مراجعت معظم له مجلس دوره چهاردهم رسمیت نیافت و دوره اش بپایان رسید این بود که گزارش رسمی ایشان بملت ایران یعنی بمجلس شورای ملی بتعویق افتاد تا آنکه انتخابات نماینده گان دوره ۱۵ خاتمه یافته و مجلس رسمیت یافت .

در جلسه فوق العاده روز چهار شنبه ۲۹ مهــر ماه ۱۳۲۵ گزارش مفصل و مشروح آقای قوام که بسیاری از مسائل را روشن می نمود تقدیم مجلس شورای ملی گردید . این جلسه تاریخی مجلس شورای ملی که بیش از چهار ساعت طول کشید در تاریخ ایران اهمیت بسزائی دارد و میتوان گفت در دوره مشروطیت ایران کمتر جلسه ای دارای این اهمیت بوده است. در این جلسه نماینده گان تمام خبر گزاریهای جهان حضور داشتند و میخواستند شاهد و ناظر باشند . به بینند ملت ایران چگونه سر نوشت خود را تعیین میکند و آیا آنقدر رشد سیاسی دارد که بتواند بگوید (من خودم میخواهم از منابع سر شار طبیعی کشورم استفاده نمایم) مذاکرات این جلسه بقدری اهمیت داشت کــه نگارنده را بر آن داشت که آنهــا را بشکل کتابی در یك جا جمع و برای ضبط در کتابخانه ها از صورت درج در جراید خارج نمــایدو برای آنکه این کتاب جامع و حاوی تمام مطالب تاریخی راجع به این دو موضوع (یعنی قضیه آذربایجان و نفت شمال) باشد لذا کلیه مذاکرات رسمی در باره این موضوع را اعم از آنکه در مجلس شورای ملی مطرح شده یا در مصاحبه های مطبوعاتی از طرف مقامات رسمی گفته شده و یا نماینده گان رسمی دول خارجی در آن بحثی کرده باشند جمع آوری نموده و در این مجموعه جای داد تا آنانکه این کتاب را مطالعه می نمایند احتیاجی بمراجعه بجراید گذشته و یا صورت مجلس های مجلس شورای ملی نداشته باشند .

بسمه تعالی

بطوریکه در مقدمه مذکور شد پس از آنکه صاحب امتیاز دارسی در قسمت جنوب کشور شروع بکار نمود و حفر چاه‌های نفت جنوب با موفقیت توام گردید برای بدست آوردن امتیاز نفت شمال ایرانهم جنب‌وجوشی براه افتاد تا آنکه تقریبا درهفتاد سال قبل یعنی درسال ۱۲۵۶ شمسی مرحوم ناصرالدین امتیاز استخراج نفت سمنان بشخصی حاج علی‌اکبر نام معروف بامین معاون اعطا کرد و بعدا این‌امتیاز بدست حاجی علی‌اکبر ستوده و میرزا عبدالحسین امین معاون افتاد آنها عقبه آنرا گرفتند وشرکتی با سرمایه پنجاه میلیون‌ریال‌ازخود ایرانیان برای‌استخراج نفت خوریان تشکیل‌دادند که منقسم به یکصد هزار سهم پانصد ریالی می شد و چون خوشتاریا قسمت عمده سهام آنجارا خریداری نموده بود دولت تزاری روس هم دست روی آن گذاشته بود که بطوریکه گفته شد با سقوط حکومت تزاری‌و برقراری‌حکومت شوروی در روسیه چون دولت ایران اولین دولتی بود که‌حکومت شوروی همسایه شمالی خود را برسمیت شناخت آن‌همسایه‌هم بپاس این فتوت از تمام امتیازات و مطالبات حکومت تزاری در ایران‌صرف‌نظر نمود که‌یکی‌از آنها هم همین‌سهام‌خوشتاریا در شرکت نفت خوریان بود و چون قضیه ازحوصله این کتاب خارج است‌ازذکرآنها صرف‌نظر میشود)

— در اوائل‌سال ۱۳۰۰ شمسی‌اولین مذاکرات رسمی و محرمانه بین نمایندگان مجاز دولت شاهنشاهی و نمایندگان کمپانی استاندارد اویل امریکائی شروع گردید و شرائط آن تنظیم وبرای تصویب‌تقدیم

قسمت اول

تاریخچه نفت شمال

از سال ۱۳۰۰ هجری شمسی تا پنجم آذر ماه ۱۳۲۳

و تصویب طرح دکتر مصدق

شامل

قوانین مصوبه مجلس شورای ملی راجع

به نفت شمال و مذاکرات دوره

چهاردهم مجلس شورای ملی و طرح

جناب آقای دکتر مصدق

بموجب این قانون دولت برای تعیین شرایط اساسی امتیاز استخراج نفط شمال با نمایندگان کمپانی وارد مذاکره گردید و پس از مذاکرات مفصل بالاخره شرایط اساسی آنرا در تحت سی و دو ماده تهیه نموده و تقدیم مجلس شورای ملی گردید و در روز ۲۳ جوزای ۱۳۰۲ شمسی بشرح زیر به تصویب رسید که عین آن نقل میگردد .

قانون شرایط اساسی امتیاز نفت شمال بیك كمپانی معتبر مستقل امریکائی «اتازونی»

ماده اول ـ مجلس شورای ملی تصویب مینماید که برای استخراج نفت ، گاز طبیعی و قیر و موم معدنی در قسمتی از مملکت ایران که عبارتست از خراسان و آذربایجان (که اردبیل هم جزو آن ایالت محسوب میشود)
و دو ولایت از سه ولایت شمال واقعه در سواحل بحر خزر (گیلان و مازندران و استرآباد) که در ضمن این قانون چهار قطعه نامیده میشود امتیازی در حدود و بر طبق اصول ذیل اعطا گردد

تبصره ـ هر گاه در مدت این امتیاز دولت خواست امتیاز قطعه استثناء شده را کلاًم بعضاً بدولت یا کمپانی یا اتباع خارجه واگذار نماید کمپانی آمریکائی که دارای امتیاز نفط شمال مطابق شرایط مقرره این قانون است حق تقدم خواهد داشت .

ماده ۲ ـ امتیاز نفت بیك کمپانی معتبر مستقل دول متحده امریکای شمالی (اتازونی) داده خواهد شد

ماده ۳ ـ پس از اختتام مذاکرات و امضای امتیاز از طرف نمایندگان ذی صلاحیت دولت ایران و کمپانی رسمیت و اعتبار امتیاز مزبور منوط بتصویب مجلس شورای ملی خواهد بود

ماده ۴ ـ اعطای امتیاز مقید خواهد بود باینکه صاحب امتیاز لااقل ده ملیون دولار با تصویب مجلس شورای ملی بوسیله بانکهای

مجلس شورای ملی ایران گردید این امتیازنامه دارای پنج ماده بشرح زیر است که عینا برای مزیداطلاع خوانندگان نقل میشود

قانون اعطای امتیاز نفت شمال به کمپانی استاندارد اویل امریکائی

مصوب ۳۰ عقرب ۱۳۰۰ شمسی

ماده اول — مجلس شورای ملی واگذار نمودن امتیاز استخراج نفط را در ایالات آذربایجان — خراسان — گیلان و استراباد — و مازندران بکمپانی استانداردادویل امریکائی بشرایط ذیل تصویب می نماید

(قسمت اخیر این ماده در ۲۵ جوزای ۱۳۰۱ بطریق زیر اصلاح گردید)

« به کمپانی استانداردادویل یا کمپانی معتبر مستقل امریکائی دیگری بشرایط ذیل تصویب می نماید »

ماده دوم — مدت این امتیاز بیش از پنجاه سال نخواهدبود

ماده سوم — حقوق دولت بیشتر از صدی ده کلیه نفت و مواد نفطی است که کمپانی از چاه‌ها خارج می‌نماید قبل از آن که هر گونه خرجی برآن تعلق گیرد .

ماده چهارم — شرایط دیگراین امتیاز از قبیل تسعیر سهم دولت درصورتیکه دولت صلاح بداند طرز تادیه آن و طرز نظارت دولت ایران در عواید کمپانی و شرایط لازم برای حفظ حقوق دولت و مملکترا دولت تهیه و پس از توافق نظر باکمپانی مزبور بمجلس شورای ملی پیشنهاد خواهد نمود .

ماده پنجم — کمپانی استاندارد داویل یا هر یك از کمپانی های امریکائی که مورد قبول واقع شود نمی‌تواند بهیچوجه این امتیاز را بهیچ دولت یا کمپانی یاشخصی انتقال بدهد و همچنین شراکت با سرمایه داران دیگر منوط به تصویب مجلس شورای ملی ایران است

ماده ۱۰ – صاحب امتیاز متعهد است از بابت مزد عملجات یا قیمت مصالح کار یا لوازم نقشه برداری و استخراج و توسعه عملیات و حفر چاه و هر گونه مصارف مربوط بعملیات این امتیاز در ظرف هشت سال از تاریخ اعطای امتیاز لا اقل معادل مبلغ هشتصد هزار دولار طلا پول رایج ممالک متحده امریکا بترتیب ذیل شخصا یا بتوسط دیگری خرج کرده باشد اقلا سیصد هزار دولار طلا در ظـرف سـه سال از تاریخ امتیاز اقلا ششصد هزار دولار طلا در ظرف شش سال از تاریخ امتیاز اقلا هشتصد هزار دولار در ظرف مدت هشت سال مذکوره درفوق

ماده ۱۱ - صاحب امتیاز در ظرف هشت سال بعد از تـاریخ تصویب امتیاز صورت اراضی را که برای استخراج عـملیات نفطی و عملیات متعلقه بآن انتخاب کرده و بعدها در این قانون موسوم باراضی منتخبه خواهد بود بوزارت فوائد عامه درطهران تسلیم خواهد کرد صاحب امتیاز میتواند اراضی مذکوره را بتدریج در مـدت هشت سال انتخاب نماید ولی درموقع انتخاب هر قسمتی از اراضی نقشه یا نقشه جاتی را که اراضی مزبور با رنگ روی آنها ترسیم شده بوزارت فوائد عامه در طهران تسلیم خواهد نمود و پس از تسـلیم نقشجـات مذکوره اراضی که در آنها ترسیم یافته حقا و عملا جزو اراضی منتخبه محسوب و فقط برای تحصیل مواد نفتی درتحت اختیار صاحب اراضی خواهد بود صاحب امتیاز بقیه اراضی را بدون هیچگونه دعـاوی بدولت ایران واگذار و دولت مختار خواهد بود اراضی مذکوره را برای عملیات و استخراج آنها باشخاص یا کمپانی های دیگر واگذار نماید اراضی منتخبه بطرز ساده و عملی که صاحب امتیاز صلاح بداند مشخص ومحدود خواهد شد مشروط بر اینکه اراضی منتخبه از هریک ازقطعات چهار گانه بیشتر از صد پانزده آن قطعه نباشد

ماده ۱۲– صاحب امتیاز باید در ظرف شش سال از تاریخ تصویب امتیاز شروع بحفر دو چاه نماید و بعد از آن تامدت انقضاء

معروف ممالك متحده امریکا بدولت ایران قرض بدهد بترتیبی که درجات معامله برای دولت ایران مفید بوده و اعتبار دولت ایران را در ممالک مزبوره تشیید نماید .

ماده ۵ — بموجب امتیاز مزبور صاحب امتیاز حق و اجازه مخصوص و مانع للغیر استکشاف و استخراج و تصفیه نفط و گاز طبیعی و قیر و موم معدنی را در تمام قطعات چهارگانه دارا خواهد بود و همچنین حق و اجازه غیر انحصاری بمعرض تجارت رساندن و حمل و فروش وصادر و وارد کردن نفت و گاز طبیعی و قیر وموم معدنی ویا متفرعات آنهارا در داخله ایران خواهد گذاشت

ماده ۶ ـ پس از مذاکره باصاحب امتیاز دولت این امتیاز را صریحا تعیین خواهد نمود حداقل مدت مزبور چهل وحداکثر آن پنجاه بسال خواهد بود

ابتدای تاریخ امتیاز ازتاریخ تصویب آن در مجلس شورای ملی محسوب و فقط از آن تاریخ امتیاز مزبور رسمیت خواهد داشت

ماده ۷ — صاحب امتیاز متعهد است که درظرف شش ماه ازتاریخ اعطای امتیاز متخصصین خودرا برای تفتیش و تحقیق و مطالعات معرفه الارضی و معاینه علایم سطحی درقطعات چهارگانه بایران اعزام نماید

ماده ۸ ـ صاحب امتیاز متعهد است که در ظرف سه سال از تاریخ تصویب امتیاز نقشه برداری مقدماتی را باتمام رسانیده یك نسخه از آنها را با سواد کامل راپرت های خود در این موضوع بدولت ایران تقدیم نماید

ماده ۹ — بمحض اختتام نقشه برداری فوق الذکر و بامراعات این شرط که امتیاز بقانونیت و رسمیت خود باقی باشد صاحب امتیاز بوسیله متخصصین خود برای تعیین اینکه نفت و گاز طبیعی و قیر وموم معدنی بمقدار تجارتی و قابل استخراج یافت میشود یا نه در قطعات چهارگانه شروع بعملیات اکتشافیه بمیزان کافی خواهد نمود

باداره ویا بعملیات اجرائیه درایران رااز هر قبیل باشد باتباع ایران یا امریکا محول خواهد داشت ودر صورت عدم رعایت این ترتیب امتیاز ملغی خواهد بود و بعلاوه بقید الغای امتیاز درصورت تخلف صاحب امتیاز ملتزم است در تمام مدت امتیاز کلیه سرمایه وهر نوع اسهام کمپانی یا کمپانی های فوق الذکر را مطلقا مالك ومتصرف باشد الا این که دولت یا اتباع ایران حق دارند تامیزان صدی سی از تمام سرمایه هائیکه برای اجرای این امتیاز بکار میبرد وخریداری نمودند مالك شوند باین ترتیب که هروقت صاحب امتیاز صدور اسهام را بدولت ایران اطلاع داده درظرف مدتی که در امتیازنامه باید تعیین شود که کمتر ازیك و بیشتر از پانزده سال نخواهد بود حق خریداری صدی سی ازاسهام مزبوره برای دولت ایران یا اتباع ایران محفوظ باشد دراسهام مزبور کمپانی یاکمپانی ها که ازطرف دولت یا اتباع ایران خریداری میشود باید قید شود که اسهام مزبوره را نمیتوان فروخت مگر بدولت ایران و اتباع ایران یا بصاحب امتیاز با رعایت تقدمی که ذکر شد هرگونه انتقال حقوق صاحب امتیاز بکمپانی های مذکوره دراین ماده بایددر وزارت فواید عامه درتهران ثبت شود وکلیه اقدامات هریك از کمپانی یاکمپانی های مذکوره که حقوق صاحب امتیاز کلا ام بعضا بآنها انتقال یافته چنان تلقی خواهد شد که از طرف صاحب امتیاز بعمل آمده باشد.

ماده ۱۵ دولت باید درامتیازنامه قید نماید که صاحب امتیاز متعهد است از مقدار نفطی که بموجب این امتیاز در ایران تحصیل میشود معادل احتیاجات مصارف ایران رادرخودایران تصفیه نمایددولت وساکنین ایران حق خواهند داشت مقدار نفط تصفیه شده و بنزین که برای استعمال ومصرف داخله لازم است .

(ولی نه برای صدور ازایران بجهت فروش) و بقیمتی که حقیقتا تمام میشود بعلاوه صدی ده ازصاحب امتیاز خریداری نمایند قیمت هر

امتیاز عملیات خود را بلا انقطاع تعقیب و در هر دو سال لا اقل یك چاه حفر نماید حفر چاه ها و عملیات راجعه بآن را باید باسرعت لازم تعقیب نموده و برضایت دولت به عمقی که کمتر ازدوهزار پا نباشد چاه را حفر نماید مگر اینکه درعمق کمتری نفت بمقدار تجارتی یافت شود صاحب امتیاز بدولت راپرت و نقشه های لازمه را تقدیم خواهد کرد که تمام چاههائی را که حفر آنها در نظر گرفته شده نشان دهد و معلوم نماید و در هر شش ماه راپرتهائی از کلیه عملیات راجعه بحفر چاه ها و قطر و میزان محصول آنها بدولت عرضه خواهد داشت

ماده ۱۳ — درصورتیکه بعداز مدت سه سال عملیات اکتشافیه خبرگان صاحب امتیاز معلوم نمودند که نفت بمقدار کافی و قابل تجارت که مستلزم تعقیب عملیات باشد در قطعات چهارگانه یافت نمیگردد صاحب امتیاز میتواند این امتیاز را بوسیله یادداشت کتبی بدولت واگذار نماید و در آن صورت از آن تاریخ امتیاز بلا عوض وبدون تقاضای خسارت بدولت مسترد و مقررات و حقوق و الزامات و امتیازات آن ساقط و بی اعتبار خواهد بود بعلاوه مقرر است که درموقع چنین واگذاری و الغاء امتیاز صاحب امتیاز دیگر بهیچوجه حق تعقیب عملیات خود را راجع باستخراج و تحصیل نفط در حدود قطعات چهارگانه مذکور نخواهد داشت

ماده ۱۴ — امتیاز نامه بایدشامل ماده بمضمون ذیل باشد

- این امتیاز بهیچ دولت یا شرکت خارجی یا یك یا چندنفراتباع خارجه بهیچ قسم و ترتیبی منتقل نباید بشودمگر بطریق ذیل

- صاحب امتیاز ممکن است یك یا چند کمپانی در تحت قوانین ایران یا در تحت قوانین ممالك متحده امریکا تشکیل داده حقوق معینه را که بموجب این قانون دارا می باشد کلا ام بعضا بآنها واگذار نماید ولی مشروط باینکه صاحب امتیاز کنترل واداره کردن و کمپانی کمپانی های مزبوررا تصدی نموده و درتمام مدت امتیاز کلیه مشاغل وخدمات راجعه

ماده ۱۶ — سهم دولت از بابت این امتیاز لااقل معادل بیست درصد واز عایدات خالص هر کمپانی و کمپانی هائی خواهد بود که برای اجرای عملیات مختلفه این امتیاز در هر محل و بهر قسم چه درداخله و چه درخارج از ایران تشکیل میشوند .

درامتیاز باید پیش بینی شود که دولت سهم خودرا بترتیب ذیل دریافت خواهد داشت صاحب امتیاز یا کمپانی هائی که بموجب ماده(۱٤) تشکیل میشوند درظرف ششماه اول هر سال مبلغی کمتر از صدی بیست منافع خالص سال گذشته نخواهد بود از بابت منافع اجرای این امتیاز بموجب صورت حساب خود بدولت ایران خواهند پرداخت برای این که دولت ازمنافع اضافی که ممکن است ازاجرای این امتیاز حاصل شود بهره‌مند گردد سهم دولت از عایدات خالص بموجب تصاعد ذیل معین خواهد گردید هر گاه منافع اضافی کمتر ازصدی شصت سرمایه مصروفه باشد سهمی دولت عبارت خواهد بود از ۲۰ درصد

هر گاه منافع اضافه بین (٦۰) و(۷٥) درصد از سرمایه مصروفه باشد ۲۱ درصد ازمنافع خالص .

هر گاه منافع اضافه ما بین (۷٥)و (۸٥)درصد ازسرمایه مصروفه باشد ۲۲ درصد از منافع خالص

هر گاه منافع اضافه مابین (۸٥)و(۹٥) درصد از سرمایه مصروفه باشد ۲۳ درصد ازمنافع خالص

هر گاه منافع اضافه مابین (۹٥) و (۱۰٥) درصد از سرمایه مصروفه باشد ۲٤ درصد ازمنافع خالص

هر گاه منافع اضافه مابین (۱۰٥) و (۱۱٥) در صد از سرمایه مصروفه باشد ۲٦صدم ازمنافع خالص

هر گاه منافع اضافه بیشتر از صدی پانزده درصد از سرمایه مصروفه باشد ۲۸ درصد از منافع خالص

تبصره - دولت باید در امتیاز نامه صریحا تعیین نماید که

چلیك نفت خارج قسمت مبالغ ذیل خواهد بود بعده چلیکهای استخراج شده قیمت حقیقی مزبورعبارت است (۱) قیمت نفت تصفیه شده که عبارت است ازمزد عمله جات ومخارج سوخت وآماده کردن آن (ب) مخارج تصفیه وحمل وحاضر کردن برای فروش درایران (ج) مخارج اداری و دفترداری درایران (د)استهلاك سرمایه مصروفه برای احداث کارخانجات وملزوماتی که درمعرض استعمال وبرای تحصیل نفت وتصفیه وفروش آن بموجب این قرارداد لازم است که ازقرارسالی ۱۲ ونیم تاوقتی که سرمایه مصروفه بالغ بصدی‌صد شود (ذ) ربح سرمایه مصروفه ازقرار نرخ‌سالیانه صدی هفت مادام که سرمایه مزبورمستهلك نشده است

بعلاوه دولت وساکنین ایران برای استعمال ومصرف داخلی (نه برای صدور ازایران بجهت فروش) حق خواهند داشت که از نفط تصفیه شده وسایر مواد نفتی باندازه احتیاجات داخلی خریداری نمایند دولت برای تعیین نرخ فروش آنها بداخله ایران باید در امتیاز نامه قیمت واقعی مواد نفطی مزبوررا بعلاوه نفعی برای کمپانی تشخیص وتصریح بنمایند درهرحال قیمتی که بترتیب مذکوره درهمین ماده برای فروش تعیین میشود نباید بیشتر از قیمتی باشد که کمپانی صاحب امتیاز مواد نفطی شمال ایران را در بازار دنیا پس ازوضع مصارفی که در خارج ایران تاموقع فروش بآن تعلق میگیرد خواهد فروخت .

تبصره ۱ـ مقصوداز جمله (استعمال ومصرف خصوصی) مقدار نفت تصفیه شده است که اشخاص یا شرکاء و کمپانی وشرکتی وتاسیسات دیگر درایران مصرف مینمایند وبطور کلی مقصود این است که حاجت سکنه ایران ازمحصولات مزبوره درصورتی که موجود شود برآورده گردد مشروط براینکه برای مصرف محلی میباشد نه برای صدور جهت فروش درخارج ازایران بوسیله دولت یا اشخاص متفرقه

تبصره ۲ـ کلمه چلیك واحد کیل وعبارت از چهل ودو گالن امریکائی است بحرارت شصت درجه فارنهایت

ایران که از چاههای کوچك وچشمه های نفت در تاریخ تصویب امتیاز تحصیل نفت نمسایند بهمسان مقداری که در آن تساریخ استفساده می نموده انسد از طرف صساحب امتیساز رعایت خواهسد شد ـ مساجد و قبرستان وزیسارتگاه هاو سایر امساکن متبرکه و کلیه اراضی حول وحوش آنها تافاصله ۲۵۰ متری از این حق خارج است مشروط براین که اراضی که بدلایل فوق محفوظ میماند در هیچ مورد ازطرف دولت برای حفرچاه بکار نرود اراضی موقوفه نیز با مساعدت دولت ورعایت مصلحت وقف بطور اجساره بصاحب امتیاز وا گذار خواهد شد

ماده ۳۰ ـ کلیه اراضی که مورد حفرچاه ویا برای تاسیسات صنعتی و اداری لازم برای استخراج مواد نفتی بکار برده شود وکلیه محصولات نفتی که ازمملکت خارج میشود یا برای خروج ذخیره شده ازهر گسونه عوارض ورسومات ومالیات و گمرك در تمام این مدت امتیاز معاف خواهد بسود . و همچنین کلیه ملزومات وادوات ماشین آلات واشیائی راکه صاحب امتیاز برای اکتشاف وتحصیل تصفیه نفت یاحمل یا ساختن یسا بکار انداختن لوله ها لازم باشد وبایران وارد نماید مشمول این معافیت از عوارض و رسومات و مالیات و گمرك خواهدبود ولسی اسبساب شخصی ومواد غذائی متعلق باجزای صاحب امتیاز و کمپانی های متبوعه آن وآنچه درفوق ذکر نشده مشمول معافیت نیست کلیه اشیائیکه به توسط صاحب امتیاز یا اجزای آن بایران وارد میشود اعم ازاشیائیکه به موجب این ماده از تادیه عوارض گمرکی ویامالیاتی معاف هستند یاغیر آن باید بترتیب معمول مملکتی واردشده اظهارنامه آنها بگمرك تسلیم و تفتیش ومعاینه گمرکی در مواد آنها بطور صحیح مجری ومعمول گردد .

ماده ۳۱ ـ حق ساختن وبکار انداختن نگاهدار (Entretien) لوله های لازمه وشعب آنها برای نقل نفت برای صاحب امتیاز ملحوظ

عایدات خالص ومنافع اضافه عبارت از چه‌و ترتیب وتشخیص آن در محاسبه ازچه قراراست .

ماده ۱۷ ـ دولت باید درامتیازنامه قید نماید که صاحب‌امتیاز درموقع تشکیل اولین کمپانی که مطابق مدلول ماده ۱۴ این قانون تاسیس میشود مجانا وبلاعرض یك عده یاصد چندی از سهام کمپانی مذکوررا بدولت تسلیم نماید عده‌اسهام‌یاصدچند مزبوردرامتیازنامه قطعا تصریح خواهد شد ودر هرحال ازمعادل سی‌هزار لیره انگلیسی نباید کمتر باشد .

ماده ۱۸ ـ دولت باید درامتیازنامه قید نماید که دولت‌ایران حق‌خواهد داشت درهیئت مدیره هریك از کمپانی ها معادل یك خمس از آراء نماینده داشته باشد و این حق مانع نخواهد بود که دولت ایران به‌تناسب خریداری اسهام خود ویا اتباع ایران نیز نماینده ویا حق‌رای در هیئت مدیره داشته باشد .

ماده ۱۹ ـ هرقدر از اراضی غیر مزروع بایر متعلق بدولت را مهندسین صاحب امتیاز برای ساختن تاسیسات و لوازم کار همچنین برای بنای کارخانجات تصفیه وانبار و مخازن لازمه بجهت امتیاز لازم بدانند وبرای تاسیسات دولتی طرف‌احتیاج نباشد ازطرف دولت‌مجانا بصاحب امتیاز واگذار خواهد شد راجع به اراضی مزروعه و دائره متعلقه بدولت صاحب امتیاز مقدار لازم اراضی مزبوره را بقیمت محل‌و نرخ معمول خریداری خواهد نمود باستثنای مقداری که برای تاسیسات دولتی لازم است همچنین دولت بصاحب امتیاز حق‌می‌دهد که‌هر گونه اراضی متعلق باشخاص را که برای مقاصد فوق الذکر لازم بداند بارضایت مالکین وبا شرایط مرضی‌الطرفین خریداری یا برای تمام مدت امتیاز اجاره نماید ودرصورت اختلاف بین‌مالکین اراضی‌و صاحب امتیاز مراقبت‌خواهد داشت که درفروش یا اجاره اراضی با رعایت خصوصیات محلی اجحاف نشود بعلاوه حقوق هریك از اتباع

راهها معاف نخواهد بود

ب تلگراف و تلفون فوق الذکر باید با خطوط تلگراف و تلفن عمومی اتصال نداشته باشد

ج هر نوع تاسیسات بندری که صاحب امتیاز بنماید تابع مقررات داخلی مملکت ایران خواهد بود .

ماده ۳۲ - صاحب امتیاز بدولت حق خواهد داد که مجانا در موارد احتیاج عمومی از تلفون و تلگراف و هر قبیل وسائل ارتباط و نقلیه متعلقه بصاحب امتیاز موقتا استفاده نماید ولی این استفاده موقتی بطوری خواهد بود که اساسا مانع تعقیب کارهای صاحب امتیاز نبوده و بمنافع او لطمه نرساند

ماده ۳۳ — در موقع انقضای مدت امتیاز کلیه ملزومات ابنیه و اثاثیه و ماشین آلات و هر گونه دارائی دیگر صاحب امتیاز و اراضی که در تصرف یا مورد استفاده داشت بدولت تعلق خواهد گرفت و صاحب امتیاز در آن بابت حق مطالبه عوض نخواهد داشت ولی درصورتیکه صاحب امتیاز عملیات راجعه بامتیاز را درظرف دوازده سال اول از تاریخ امتیاز ترك نماید

(در آن صورت امتیاز باطل واز درجه اعتبار ساقط خواهد بود) صاحب امتیاز کلیه حقوق ارضی و اموال غیر منقول خود را بدولت وا گذار نموده و فقط حق خواهد داشت بعضی یا تمامی ملزومات و اثاثیه ماشین آلات و کلیه اموال منقوله دیگری را که بمملکت ایران برای برای عملیات این امتیاز وارد کرده است از حدود مملکت ایران خارج باید چه آنها را نصب و در ابنیه استعمال کرده یا نکرده باشد صاحب امتیاز حق دارد اشیاء مزبور را با کشتی بخارجه حمل نماید بدون آنکه دولت ممانعت یا هر قبیل مالیات و گمرك از آنها مطالبه کند

ماده ۳۴ — صاحب امتیاز متعهد است که برای تعلیم مسائل

است که با نتخاب مهندسین خود محل ساختن آنهارا ازجائی که یك یا چند
فقره از محصولات منظوره درماده (۱) یافت شود ومعین نموده بوسیا
آن مواد را درهرنقطه ازنقاط ایران تا هر نقطه از سرحدات ایرا
حمل کند مشروط براینکه کشیدن لوله ها مخالف مندرجات امتیاز نف
که دولت ایران در تاریخ (۲۸) مارج (۱۹۰۱) اعطا نموده اس
نباشد حقوق ذیل نیز برای صاحب امتیاز حاصل خواهدبود .

ساختن و بکار انداختن ونگاهداری (Entretien) هر گو
چاهها و انبارها وایستگاهها ودستگاهها ی تلمبه برای تحصیل و حم
آوری حمل ونقل گازهای طبیعی ونفت وقیر وموم معدنی و همچنین
ساختن بنادر واسکله ها وابنیه وخانه ها وکارخانجات تصفیه وراه
عرابه رو وراه آهن بخصوص برای حمل اجزاء وملزومات ومحصولا
نفت وتراموای وخطوط تلفن (بشرط استرضای شرکت تلفن ایران)
تلگراف ودستگاههای الکتریك و سیمهای نقاله و هر گونه مؤسس
که برای اجرای مقررات امتیاز درقطعات چهارگانه لازم است مشر
بر اینکه اولا بهیچ نوع تاسیساتی جز برای حوائج اقتصادی که مر
اجرای امتیاز باشد مبادرت نشود ثانیا حق تاسیس راههای آهن
شوسه وتراموای که بصاحب امتیاز داده میشود مزاحم راهها
موجوده نبوده وازراههای دیگر که من بعد تاسیس میشوند جلوگ
ننمایند ثالثا طرح ونقشه ابنیه ووضعیت کلی کارخانجات تصفیه ووا
های راه آهن وخطوط تلگراف و لوله‌های بزرك و بندرها و
انتهائی آنهاووسائل دیگری وسواد نقشه جات وراپورت‌های متخذ
معرفت الارض صاحب امتیاز ومهندسین او که مامور نقشه بردار
اکتشافات راجعه بامتیاز هستند از طرف صاحب امتیاز باید بدول
تقدیم شود .

تبصره «۱» — حمل ونقل مواد نفتی درصورتیکه در
از راه‌ها وتاسیسات خصوصی صاحب امتیاز باشد ازحق العبور

راجعه بامتیاز نماینده دولت خواهد بود وصاحب امتیاز یا نمایندگان او همیشه باودست رسی خواهندداشت کمیسر مزبور کلیه اطلاعات مربوطه بامتیاز را که دارا باشد هر وقت صاحب امتیاز بخواهد باو خواهد دادواو راهنمائی خواهد کرد کمیسر مزبورا زنماینده‌ای که‌صاحب امتیاز معین میکنند کلیه اطلاعات مربوطه به منافع دولت و اطلاعات راجعه به پیشرفت کار وغیره رامطالبه‌خواهدکرد که‌هر زمان دولت بخواهد بدولت اطلاع دهد صاحب امتیاز سالیانه مبلغ پنج هزار دلار طلای رایج امریکا از بابت حقوق کمیسر بدولت خواهد پرداخت

ماده ۳۸ — امتیازی که بموجب این قانون داده میشود در موارد ذیل ملغی اعلام خواهد شد

۱ — در صورتیکه تخلف صاحب امتیاز ازمداول ماده (۱۴) این قانون محرز گردد

۲ --در صورتیکه صاحب امتیازازاجرای تعهداتی که‌دراین‌قانون مقرر است تخلف ورزد

۳ —درصورتیکه متصدیان این‌امتیاز عملیاتی برعلیه استقلال و تمامیت ایران نموده ویادر امور مذهبی وسیاسی ایران مداخله نمایند

درموارد فقره دوم وسوم موضوع تخلف از طرف دولت کتبا بصاحب امتیازاعلام‌وچهارماه باو فرجه داده‌میشود که‌در صدد اصلاح بر آید چنانچه صاحب امتیاز ازاصلاح‌تخلف نمود مراتب بحکمیت مذکور در ماده (۲۶) مرجوع وپس از صدور حکم الغاء امتیاز اعلام خواهد شد در اینصورت حقوق واموال‌صاحب امتیاز مثل بعد ازانقضای مدت امتیاز مجانا بدولت‌تعلق خواهد گرفت ٭

ماده۳۹ـ مجلس شورای‌ملی‌ایران‌اعلام‌میدارد هیچگونه امتیازاتی که بتصویب‌مجلس‌شورای‌ملی‌ایران رسیده باشد نسبت بمعدنیاتی که‌در قطعات چهار گانه بصاحب امتیاز اعطا میگردد داده نشده وبنابراین‌هیچگونه

علمی و عملی راجع به نفت باتباع ایران مساعدت نموده کارهائی را که معلومات و اطلاعات مخصوصه لازم ندارد اختصاصا باتباع ایران رجوع کند واتباع ایرانی را که برای عملیات فنی مستعد ولایق بداند بسایرین ترجیح دهد

ماده ۳۵ — دولت میتواند تعهد نماید که در موارد (فورس ماژور) که باعث اختلال اجرای تعهدات صاحب امتیاز میشود مدت بقای (فورس ماژور را) بمدت معینه امتیاز بیفزاید هر گاه صاحب امتیاز وقوع موارد فورس ماژور را مشاهده نماید در ظرف سی روز باید وزارت فوائد عامه را در طهران مستحضر سازد ودولت درظرف مدت مناسبی نظریات خودرا راجع بوقوع فورس ماژور بصاحب امتیاز اعلام کند و چنانچه بر طبق مقررات فوق از طرف کمپانی وقوع موارد فورس ماژور به دولت اخطار نشد و موارد مزبوره از طرف دولت تصدیق نخواهد شد درصورت حدوث اختلاف ما بین صاحب امتیاز ودولت در باب وجود موارد فورس ماژور مراتب مختلف فیها بحکمیتی که در ماده (٢٦) پیش بینی شده است ارجاع خواهد شد.

ماده ۳۶ — هر گاه اختلافی در موضوع تفسیر این امتیاز یا درموضوع حقوق ومسئولیت های طرفین متعاهدین حادث شود مراتب مختلف فیها بترتیب ذیل بحکمیت ارجاع میشود

هریك ازطرفین یکنفر حکم تعیین ودرصورت امکان حکمین متفقا حکم ثالث را انتخاب مینمایند وهر گاه درموضوع تعیین حکم ثالث موافقت حاصل نشود طرفین از رئیس دیوان ثابت قضاوت بین المللی یا از محاکم شبیه بآن که مرضی الطرفین باشد تقاضای حکم ثالث را خواهند نمود وپس از آن محکمه حکمیت در محلی که دولت ایران تعیین میکنند شروع بکار میکند تصمیم اکثریت سه نفر حکم ها معتبر و قطعی بوده و مخارج محاکمه وحقوق حکمها بموجب تصمیم حکم هامأخوذ خواهد شد

ماده ۳۷ — دولت یکنفر کمیسر معین مینماید که در ایران

که تنکابن هم ضمیمه آنست) بکمپانی معتبری از اتباع ایران اعطا نماید .

ماده دوم ـ شرایط این امتیاز برای دولت از شرایطی که در قانون امتیاز نفت مورخه ۲۳ برج جوزا ۱۳۰۲ مصوبه مجلس شورای‌ملی مقرر شده نباید کمتر مساعد باشد .

ماده سوم ـ امتیاز مذکور باید به تصویب مجلس شورای‌ملی برسد

ولی این امتیازات هیچکدام عملی نشد و پس از چندی لغو گردید تاآنکه مجددا درسال ۱۳۱۵ تجدید مطلع شدو دولت‌موافقت کرد امتیاز استخراج نفت شمال شرقی و قسمتی از مشرق ایران را بکمپانی‌امریکائی بنام(شرکت نفت آمریك و ایران) واگذار نماید مذاکرات بین‌دولت و نماینده های کمپانی که آقایان شارل کارلمرهارت وفریدریك گاردنرکلاب بودند خاتمه یافته و امتیازنامه آن که مشتمل بر ۲۹ ماده وچند مراسله ضمیمه بود .

برای تصویب تقدیم مجلس‌شورای ملی‌ایران گردید ودر تاریخ پانزدهم بهمن ماه ۱۳۱۵ شمسی به تصویب مجلس شورای‌ملی ایران رسید که متن آن نقل میشود

قانون اعطای امتیاز نفت قسمتی ازشرق وشمال‌شرق به شرکت‌نفت«آمریك‌وایران»

تعریفات بعضی اصطلاحات مستعمله در این قرارداد قطع نظر از هر معنی دیگری که ممکن است در حال یا آتیه در موارد دیگر داشته باشد در این قرار داد مطابق تعریفات ذیل‌معنی خواهد شد

دولت — یعنی دولت شاهنشاهی ایران

شرکت ـ یعنی شرکت (نفت‌آمریك و ایران)شرکت سهامی «دلاوار» از ممالك متحده آمریکا)و تمام شرکتهای تابعه آن

شرکت نفت آمریك‌وایران — یعنی شرکت نفت‌آمریك‌درایران و

دعاوی که قانوناً معتبر باشد نسبت بمعدنیات مذکوره وجود ندارد و نیز مجلس شورای ملی اعلام میدارد که این امتیاز یگانه امتیاز مانع‌الغیری است که برای اعمال و اجرای بیان فوق‌الذکر در قطعات چهار گانه مزبوره اعطا میشود .

ماده ۳۰ - هر قانونی که مخالف مدلول این قانون باشد از تاریخ تصویب این امتیاز ملغی اعلام میشود .

ماده ۳۱ - باستثنای مقررات ماده (۱۴) دولت مجاز است تغییر کلمات و عبارات امتیاز نامه را که مستلزم روشن شدن مضمون و تاثیر قانونی امتیاز باشد و همچنین اضافه کردن موادی را که توضیح آن مستلزم حفظ منافع ایران است و همچنین تصریح اصلاحات فنی را که در ضمن تحریر امتیازنامه استعمال میشود و از نقطه نظر جلوگیری از اختلاف آتیه مفید است قبول نماید .

ماده ۳۲ - امتیاز نامه نفت شمال نسختین بزبان فارسی و فرانسه تحریر خواهد شد و در موقع ظهور اختلاف نسخه فرانسه معتبر خواهد بود .»

درهمان اوان نیز مذاکراتی برای تاسیس شرکت های داخلی در بین بود و دولت هم نیز با این قسمت روی موافقت نشان داده تا آنکه لایحه ای تحت سه ماده بشرح زیر که عیناً نقل میشود برای واگذاری امتیاز استخراج نفت یکی از دو ولایت شمالی بیك کمپانی ایرانی تقدیم مجلس شورای ملی نمود و در تاریخ سی ام جوزای ۱۳۰۲ به تصویب مجلس رسید .

قانون شرایط اساسی امتیاز معادن نفت یکی از دو ولایت گیلان یا مازندران بکمپانی معتبری از اتباع داخله

ماده اول - مجلس شورای ملی بدولت اجازه میدهد که امتیاز مانع‌الغیر اکتشاف واستخراج نفت و موم وقیر معدنی وگاز طبیعی یکی از دو ولایت مذکور ذیل را (گیلان یا مازندران) که

کند و انبارکردن و فروختن نفت در ایران وصادر کردن آنرا بشرکت اعطا مینماید .

ماده دوم — الف — درطرف سه سال اول بعد از تاریخ تصویب شرکت درحدود مساحتی که در نقشه امضاء شده منضم باین قرارداد بارنگ تعیین شده است بطور غیرانحصاری حق تفتیش وتفحص وجستجو وگمانه زدن برای پیدا کردن نفت را دارد .

ب — منتهی تا آخر سال سوم بعد از تاریخ تصویب شرکت باید دوولایت ازولایات شرق ویا شمال شرق واقع درحوزه‌ای که در نقشه مذکور دربند (الف) معین شده وحدود ولایات مربوط در آن نقشا بارنگ مشخص گردیده انتخاب نماید .

شرکت وزارت مالیه را درتهران ازانتخابی که نموده است کتبا مستحضرخواهد داشت .

ج — شرکت باید منتهی تا آخر سال پانزدهم بعد از تاریخ تصویب در دو ولایت مذکور دربند(ب) یك یا چند قطعه زمین بهر مساحت و وسعتی که میخواهدانتخاب نماید .

مجموع مساحت قطعه یا قطعاتی کـه باین ترتیب انتخاب میشود نباید بیش ازیکصد هزارمیل مربع انگلیسی باشد ودرهرصورت مساحت مذکورنباید ازحدود دو ولایتی که شرکت انتخاب کرده تجاوز کند (هرمیل ساده مطابق‌است بایك هزار وششصد ونه متر) شرکت‌دولت را ازقطعه ویا قطعاتی‌که بشرح فوق انتخاب کرده است کتبا مطلع خواهد نمود وبهر اطلاع نامه نقشه ها واطلاعات لازمه برای تشخیص وتحدید قطعه یاقطعات منتخبه باید ضمیمه شود .

د — بعد از انتخاب دو ولایت مذکور دربند (ب) وتا انتخاب یکصد هزار میل مربع حوزه امتیازعبارت از مجموع دوولایتی است که انتخاب شده است وبعد از آنکه یك یا چند قطعه مذکور دربند (ج) انتخاب گردید حوزه امتیاز عبارت ازمساحت

یا هر شخص حقوقی دیگری که این امتیاز با تصویب دولت ایران مطابق ماده ۲۵ بدو منتقل شود

شرکت تابعه — یعنی شرکتی که (این شرکت) حق تعیین بیش از نصف مدیران آنرا مستقیما یا بطور غیر مستقیم داشته و یا بطور مستقیم یا غیر مستقیم مالك مقداری از سهام آن باشد که با آن مقدار سهم بیش از پنجاه در صد حق رای در مجمع عمومی آن برای شرکت تضمین شده باشد

حوزه امتیاز — یعنی مساحت مذکور در بند (د) ماده (۲) این قرارداد

نفت — یعنی روغن نفت خام و گاز های طبیعی و قیرها (اسفالتها) و مومهای طبیعی و تمام محصولات دیگری که یا از مواد مذکوره حاصل می شود و یا بوسیله مخلوط کردن این مواد با مواد دیگری بدست میآید .

عملیات شرکت در ایران — یعنی تمام عملیات صنعتی و تجارتی وفنی که شرکت منحصرا برای اجرای این امتیاز انجام میدهد

تاریخ تصویب — یعنی تاریخی که امتیاز بتصویب مجلس و صحه اعلیحضرت همایون شاهنشاهی رسیده است

لیره استرلینك — یعنی واحد پول رایج انگلیسی یك شلینك یك بیستم یك لیره استرلینك و یك پنس یك دوازدهم یك شلینك میباشد

تن — یعنی تن متریك (یکهزار کیلو گرام)

سال «سال تقویمی» و ماه — یعنی دوره هائی از زمان که مطابق تقویم گرگورین (مسیحی) سال و ماه گفته میشود

ماده اول — دولت بر طبق مقررات این امتیاز در حوزه امتیاز برای تفتیش و تفحص وجستجو و گمانه زدن و استخراج نفت حق انحصاری ~~شرکت میدهد بعلاوه~~ تمام خاك ایران حق غیر انحصاری حمل و

چاهها و عمق آنها ومقدار نفتی که از هرحفر تازه بدست آمده است بوزارت مالیه در تهران خواهد داد . بهر گزارشی نقشه هائی ضمیمه خواهد شد که در آنها محل چاههائی که مشغول حفر آنها می باشد و یا چاههائی که در آن مدت متروك شده اند معین شده باشند .

و ـ شرکت تعهد مینماید در صورتیکه نفت بمقدار قابل تجارت در نتیجه حفریات خود در حوزه امتیاز پیدا نماید توسعه عملیات مزبور را باجدیت و حسن نیت بدون وقفه بیوجه ادامه دهد بنحویکه استفاده تجارتی از منابع نفت ممکن گردیده وچنانچه استعداد منابع مکتشفه در حوزه امتیاز اجازه دهد استخراج سالیانه را لااقل بشش ملیون تن برساند

ماده پنجم ـ شرکت حق غیر انحصاری ساختن و دارا بودن لوله های نفترا داشته وابتدا وانتهاوجای لوله های نفت وسایرمؤسسات وعملیات خودرا (بارعایت حقوقی که قبلا بشرکت سهامی نفت انگلیس و ایران بموجب قرار داد مورخ بیست ونهم آوریل ۱۹۳۳ داده شده) تعیین مینماید .

ماده ششم ـ وجوهی که بموجب مقررات این قرار داد(علاوه بر وجوه مذکور در سایر مواد) باید از طرف شرکت بدولت تادیه شود بشرح ذیل است

الف ـ حق الامتیاز سالیانه مبلغ چهار شیلیك برای هرتن نفتی که برای مصرف داخلی در ایران بفروش میرسد ویا از ایران صادر بشود

ب ـ پرداخت مبلغی معادلی بیست در صد منافعی که بسهام عادی شرکت توزیع میشود پس از وضع پرداخت مبلغی معادل پنج در صدسرمایه ای که ازطرف شرکت درایران بکار افتاده و قبلا بسهام عادی شرکت توزیع گردیده است خواه منافع توزیع شده بسهام عادی بعنوان

قطعه یا قطعاتی خواهد بود که بنحو مذکور در فوق انتخاب شده و
دولت نیز به ترتیبی که ذکرشده از انتخاب آن اطلاع حاصل نموده است

ماده سوم — منتهی تا ششماه بعد از تاریخ تصویب شرکت
تفتیشات معرفت الارضی وژئو فیزیك وجغرافیائی خود را برای انتخاب
دوولایت مذکور در بند (ب) ازماده (۲) وتعیین نقاطی که چاههای امتحانی
درآن نقاط باید حفرشود شروع خواهد کرد.

تفتیشات مزبور بدون وقفه بیوجه تاانتخاب دوولایت فوق الذکر
باصرف نظر کردن ازامتیاز (طوریکه درماده ۲٤ این قرارداد ذکر
شده) ادامه خواهد داشت.

ماده چهارم — الف — قبل ازانقضای هیجده ماه از تاریخ
تصویب شرکت شروع خواهد کرد که لا اقل یك دستگاه حفاری برای
حفر چاههای امتحانی بکار بیندازد و قبل ازانقضای پنجسال از تاریخ
تصویب لااقل باید سه دستگاه حفاری بدون وقفه بیوجه دائما مشغول
کارباشد تا چاهها بعمقی که مناسب با تحصیل نفت باشد برسد

ب — هریك از چاههای امتحانی باید لااقل تا عمق یك هزارمتر
(۱۰۰۰) حفر گردد مگراینکه درعمق کمتری به نفت قابل استفاده برسد
(تشخیص اینموضوع بنظر شرکت است) ویاآنکه برزمین شناسان
شرکت مسلم شود که نفت قابل استفاده درآن نقطه وجود ندارد

ج — چنانچه مدلل شود نفت قابل تجارت ممکن است استخراج
گردد باید عدهٔ دستگاههای حفاری لااقل بشش دستگاه رسیده وعملیات بدون
وقفه تعقیب شود تااینکه ذخیره قابل ومهمی از نفت تهیه ویا ازامتیاز
صرف نظر گردد

د — هرگاه شرکت طبق مقررات ماده (۳) وبندهای (الف —
ب — ج) این ماده عمل ننماید دولت حق خواهد داشت بشرکت اخطار
کند که مایل بفسخ این امتیاز میباشد وششماه بعد ازابلاغ اخطاریه
مزبور بشرکت این امتیاز ملغی وکان لم یکن خواهد بود

هـ — شرکت هرسه ماه گزارشی راجع بکارهای مربوط به حفر

آن از طرف شرکت مطابق ماده ۲۴ شرکت مبلغ معادل بیست درصد از بابتهای ذیل را بدولت ایران تادیه خواهد کرد

الف — از مجموع ذخائر شرکت در تاریخ انقضاء یا ترک امتیاز —

ب — ازمبلغ موجودی شرکت از تاریخ انقضاء ویا ترک امتیاز.

پرداخت وجوه لازم‌التادیه بدولت بر حسب این بند یک‌ماه بعد از تاریخ تشکیل مجمع عمومی شرکت که بعد از انقضاء یاترک‌امتیاز تشکیل میشود انجام خواهد گرفت

۴ — دولت حق خواهد داشت که محاسبات مربوط به‌مقررات این ماده را که منتهی تا ۲۸ فوریه هرسال بابت سال گذشته فرستاده می‌شود تفتیش و رسیدگی نماید

۵ — برای جلوگیری ازامکان توجه‌ضرر بدولت درموقع‌تغییر قیمت پول انگلیس طرفین بشرح ذیل توافق حاصل نمودند

الف — هرگاه موقعی قیمت طلا درلندن ارزش لیره استرلینگ (۶لیره‌استرلینگ) درمقابل یک‌اونس‌تروی(Ouncetroy) تجاوز نماید برای هرپنی(Peuny) که علاوه‌برشش لیره استرلینگ‌درمقابل یک‌اونس‌تروی در روز پرداخت قیمت طلا ترقی نماید بر کلیه مبالغ لازم التادیه به به دولت از طرف شرکت بموجب این قرارداد (باستثنای مبالغی که بر حسب جزوهای اب)و۳الف وب) این ماده بدولت برسد) بمیزان‌یک یکهزار و چهار صد چهلم مبالغ مزبور افزوده خواهد گردید

ب — هرگاه موقعی‌دولت تصور کرد باینکه‌دیگر طلامبنای‌عمومی قیمتهاومعاملات نیست و طریق تادیه‌های مذکور در فوق تضمینی راکه منظور طرفین است برای دولت‌فراهم نمینماید طرفین موافقت‌مینمایند که وضعیت تضمین مزبوررا تغییر دهند ودر صورت عدم حصول موافقت‌قضیه مطابق ماده (۲۷) به‌حکمیت‌ارجاع خواهد شده وحکمیت درصورتیکه قائل به تغییر تضمین مذکور در بند(الف) مذکور در فوق بشود

سهم منافع یکی از سنوات بوده و یا از وجوه ذخیره شرکت بعمل بیاید

در هر حال مبلغ پنج درصدی که بسهام عادی بشرح فوق بلا تقسیم میشود هیچوقت نبایداز سیصد هزار لیره(۳۰۰۰۰۰)لیره تجاوز نماید

میزان قطعی سرمایه ای که از طرف شرکت در ایران بکار افتاده در روز شروع بصدور تجارت نفتی که شرکت در ایران بدست آورده است ازروی دفاتر محاسباتی شرکت معین میشود .

ج - مجموع مبالغی که برای هرسال مسیحی بر حسب بندهای (الف وب) فوق از طرف شرکت تادیه میشود از حدود ذیل کمتر نخواهد بود .

(۱) پس از چهارسال و نه‌ماه از تاریخ تصویب تا پنج سال سالیانه ۳۰۰ هزار لیره

(۲) از نه سال و نه‌ماه از تاریخ تصویب سالیانه پانصد هزار لیره

(۳) از سیزده سال ونه ماه پس از تاریخ تصویب تاآخر مدت امتیاز سالیانه ششصد هزار لیره

۲ — تادیه وجوه مذکوردراین ماده بطریق ذیل بعمل خواهدآمد

الف — مبلغ حد اقل مذکور در بند (اج) این ماده هر سه‌ماه باقساط مساوی درسی‌ویکم مارس وسی‌ام ژون و سی‌ام‌سپتامبر وسی‌ویکم دسامبر [هرسال واولین دفعه در ربع آخر سال پنجم کامل بعداز تاریخ تصویب تادیه میشود

ب — ۲۸ فوریه هرسال منافع حق الامتیاز سال قبل بابت هر تن نفت مذکور دربند (۱الف)بعد ازوضع مبلغ حد اقل که قبلامطابق بند (۲الف) اینماده تادیه گردیده است

ج — مبالغ لازم‌التادیه بدولت بر حسب بند (۱ ب) این ماده در موقع تقسیم منافع سهام عادی شرکت پرداخته خواهد شد

۳ — درمواقع نقضای این امتیازو همچنین در صورت ترک

پنس) بابت هر تن نفت اضافه بر رقم شش ملیون (۶۰۰۰۰۰۰ تن) مذکور در فوق .

ب — شرکت تعهد مینماید مبالغی که بر طبق بند مذکور در فوق تادیه مینماید هیچوقت درمدت تا آخر سال دهم از تاریخ تصویب کمتر از پنجاه هزار لیره (۵۰۰۰۰ لیره) و بعد از تاریخ مزبور کمتر از هفتاد و پنج هزار لیره (۷۵۰۰۰ لیره) نباشد .

اولین تادیه از بابت پرداختی مذکور در فوق یکسال تمام بعد از ربع آخر سال پنجم از تاریخ تصویب بعمل خواهد آمد .

۲ — قبل از انقضای بیست و پنجمین سال از تاریخ تصویب ، طرفین نسبت بمیزان مبالغی که شرکت در ازای معافیت کامل عملیات خود از هر گونه مالیات بنفع دولت وشهرداری ها در بقیه مدت امتیاز باید بپردازد توافق نظر حاصل خواهند نمود .

ماده نهم

الف — هر زمین باید متعلق بدولت که شرکت برای عملیات خود در ایران لازم بداند وازبرای مقاصدعمومی مورد احتیاج دولت نباشد مجانا بشرکت واگذارخواهدشد — طریقه تحصیل اراضی مذکور بترتیب ذیل خواهد بود .

هر وقت قطعه‌ای از اراضی مذکور مورد احتیاج شرکت واقع میشود بایدشرکت یك یاچندین نقشه ای که در روی آن زمین مورد احتیاج با رنك آمیزی مشخص گردیده باشدبه وزارت مالیه ارسال بدارد .

دولت در صورتیکه اعتراض نداشته باشد متعهد میشود که در ظرف سه ماه از تاریخ وصول تقاضای شرکت موافقت خود را اظهار بدارد

ب — اراضی دائر متعلق بدولت را که شرکت احتیاج پیدا کند ، طریقی که درجزء قبل مذکوراست ازدولت تقاضا خواهد کرد و دولت درظرف سه ماه موافقت خود را درمقابل تقاضای شرکت دایر بفروش آن اراضی اشعار خواهد داشت درصورتیکه دولت اعتراض واحتیاجی باراضی مزبور نداشته باشد قیمت این اراضی را شرکت تادیه خواهد کرد قیمت مزبور باید عادلانه باشد واز قیمت متعارفی اراضی که ازهمان نوع بوده

شرایطیرا که بایدجانشین تضمین مذکور گردد معین و تاریخ اجرای آن را نیز معلوم خواهد نمود

٦ — هرگاه در پرداخت مبالغ لازم التادیه بدولت مطابق تاریخ های مقرره در اینقرارداد اتفاقا از ناحیه شرکت تاخیر بعمل آید ، برای مدت تاخیر از قرار پنج درصد درسال فرع وجوه را شرکت خواهد پرداخت .

ماده هفتم

شرکت میتواند سهام ممتازه ای بامنافع شش در صد که حق اولویت دراخذ منافع داشته باشد بقیمت اسمی بفروشد . منافع شش در صد صاحبان سهام ممتازه مزبور قبل ازاینکه هیچگونه وجهی بابت منافع بسهام عادی ویا بدولت داده شود پرداخته خواهد شد .

درموقع تصفیه امور ویا موقع انحلال شرکت سهام ممتازه حق خواهند داشت تمام قیمت اسمی خودرا بعلاوه منافعی که بابت گذشته طلبکار میباشند قبل از تقسیم منافع بسهام عادی ویا بدولت دریافت دارند .

شرکت حق خواهم داشت که میزان سهام ممتازه اشاعه یافته و یا بپرداخت قیمت کامل آنها و منافعی که در تاریخ باز خرید طلبکار هستند تقلیل دهد

ماده هشتم

١ — شرکت درمدت بیست و پنج سال اول عملیات خود در ایران ازهرگونه مالیات وعوارض بنفع دولت یاشهرداری ها که فعلا معمول است ویا درآینده وضع شود معاف ودر عوض مبالغ ذیل را بدولت تادیه خواهد نمود .

الف — درمدت بیست و پنج سال اول این قرارداداز تاریخ تصویب در تاریخ بیست وهشتم فوریه هرسال مبلغ نه (٩) پنس بابت هرتن از شش ملیون تن (٦٠٠٠٠٠٠) نفتی که بابت سال گذشته مسیحی مشمول حق الامتیاز مقرر درجزء (الف) از ماده (٦) میگردد و شش پنس (٦

و هواپیمائی باشد باید قبلا موافقت دولت را در این خصوص جلب کند.

اگر دولت برای دفاع ملی یا در موقع پیش آمد های فوق العاده دیگری احتیاج به وسائط نقلیه و وسائل ارتباطیه شرکت پیدا کند. تعهد مینماید حتی الامکان کمتر موجب تضییق عملیات شرکت بشود زیرا خساراتی را که از این حیث متوجه شرکت میگردد بطور حقانیت جبران نماید .

ماده یازدهم - الف - شرکت مجاز است که بدون تحصیل پروانه مخصوص آنچه را که منحصرا برای مصرف اعضاء و مستخدمین خود لازم دارد وارد نموده و حقوق گمرکی و مالیاتهای عمومی حین ورود بپردازد. شرکت تدابیر لازمه را اتخاذ خواهد نمود که اجناس وارده باشخاص غیر مستخدمین خودش فروخته یا واگذار نگردد.

ب - شرکت بدون تحصیل پروانه مخصوص حق خواهد داشت که لوازم و مصالح و آلات طبی و جراحی و ادویه‌ای را که برای مریضخانه ها و مطب های خود در ایران لازم دارد وارد نماید و اشیاء و اجناس مذکوره در موقع ورود از تأدیه حقوق گمرکی و هر نوع مالیات و عوارض بدولت و شهرداری معاف خواهد بود .

ج - بدون تحصیل هیچگونه پروانه‌ای و بدون پرداخت هیچ نوع حقوق گمرکی و مالیات و عوارض بدولت و شهرداریها شرکت حق خواهد داشت آنچه را که منحصرا برای عملیات خود در ایران لازم دارد وارد نماید .

د - صدور محصولات نفتی از پرداخت حقوق گمرکی و هر نوع مالیات و عوارض بدولت و شهرداری ها معاف خواهد بود .

ماده دوازدهم

الف - شرکت و مستخدمینش از حمایت قانونی دولت بهره‌مند خواهند بود .

وهمان مصرف را داشته و در همان حوزه واقع شده باشد نباید تجاوز نماید.

ج - درصورتی که دولت در مقابل تقاضاهای پیش بینی شده در جزوهای (الف و ب) مذکور درفوق جوابی ندهد پس از انقضای دو ماه از تاریخ وصول تقاضا های مزبور شرکت تذکــر نـامه جدیدی بدولت خواهد فرستاد چنانچه بتذکر نامه مزبور نیز درظرف یکماه از تاریخ وصول جوابی داده نشود سکوت دولت بمنزله تصویب تلقی خواهد گردید.

د - اراضی را که متعلق بدولت نیست و برای شرکت لازم باشد باتوافق بـا صاحبان اراضی مزبور و یاتوسط دولت شرکت تحصیـل خواهد کرد در صورت عدم حصول موافقت در قیمت دولت بصاحبـان اراضی مزبور اجازه نخواهدداد که بیش از نرخ متعارفی اراضی متشابه مجاور مطالبه نمایند برای تقویم اراضی مذکور منظوری که شرکت از مصرف آنها دارد ماخذ قرار داده نمیشود

هـ - ابنیه تاریخی و محلهائی که جنبه تاریخی یاصنعتی دارند و همچنین توابع آنها تادویست متر مسافت از مقررات مذکور مستثنی هستند.

و - شرکت حق غیر انحصاری خواهد داشت که فقط در حوزه امتیازی نه جای دیگر و از هرزمین بایر متعلق بدولت برای مصرف عملیات خود از هر نوع خاك و شن وسنك آهك وسنك گچ وسنك ومصالح ساختمانی دیگر مجانا استفاده نماید مسلم است که اگر استفاده ازمواد مذکوره موجب ضرر شخص ثالثی باشد باید شرکت جبران خسارات ذوی الحقوق را بنماید.

ماده دهم - عملیات شرکت درایران بطریق ذیل محدود میشود

۱ - ساختمان هرخط آهن و هربندر موکول بحصول موافقت قبلی بین دولت وشرکت خواهد بود.

۲- اگر شرکت مایل بداشتن سرویس تلفون وتلگراف بی سیم

تجسس واستخراج نفت لازم باشد شرکت با پرداخت قیمت عادله بدولت حق استفاده از آنها را خواهد داشت .

ج — کلیه حفریاتیکه منجر بکشف نفت نگشته و آب یامواد قیمتی دیگر در آن پیدا میشود باید برای دولت حفظ شود و فورا شرکت دولت را از کشفیات مزبور مطلع سازد و دولت هرچه زود تر ممکن باشد بشرکت تمایل خود را نسبت بتصرف حفریات مزبور اعلام خواهد داشت و در صورت تصرف آنها دولت مراقبت خواهد کرد کا مانع عملیات شرکت نشود .

ماده پانزدهم

شرکت تعهد مینماید هرموقعی که نماینده دولت تقاضا کند درمدت مناسبی بخرج خود سواد های صحیح از تمام طرحها ونقشه ها و رسمها و سایر مدارك و اسناد راجع بوضعیت سطح الارضی وطبقات الارضی که حفر چاههای مربوط مجوز امتیازیه که موجود دارد بوزارت مالیه بدهد .

بعلاوه در تمام مدت امتیاز شرکت تمام اطلاعات مهم علمی وفنی را که از نتیجه عملیات خود در ایران بدست آورده بدولت ارسال خواهد داشت .

تمام اسناد ومدارك مزبوره را دولت بعنوان محرمانه تلقی خواهد نمود .

ماده شانزدهم

الف — دولت بمیل خود در هر موقع مناسبی حق خواهد داشت امر بتفتیش عملیات فنی شرکت در ایران نموده و برای اجرای این مقصود از اهل خبره و متخصصین فنی مامورین بگمارد .

ب — شرکت تمام مدارك و اسناد مربوط باطلاعات علمی و فنی و تمام مؤسسات وسائل و آلات اندازه گرفتن استخراج نفت

ب- دولت در حدود قوانین و مقررات کشوری همه نوع تسهیلات ممکنه را برای عملیات شرکت مبذول خواهد داشت.

ج - هرگاه دولت درحوزه امتیازیه باشخاص دیگری امتیازاتی برای بکار انداختن سایر معادن اعطا کند باید وادار نماید که احتیاطات لازمه را بعمل آورند که عملیات آنها بموسسات و عملیات شرکت خساراتی وارد نسازد.

د - شرکت مکلف است منطقه‌ای را که برای ساختن خانه و دکاکین وسایر بناهای دیگر خطرناک است معین کند تا دولت بتواند اهالی را مسبوق و درسکونت در آن محل منع نماید.

ماده سیزدهم

شرکت ملزم نخواهد شد که هیچ قسمتی ازوجوه خود ومخصوصا درآمد حاصله از فروش صادرات خود را بپول ایرانی تبدیل نماید مستخدمین خارجی شرکت مجاز خواهند بود که اسعاری را که بابت حقوق خود دریافت میدارند صادر نمایند.

ماده چهاردهم

الف - شرکت راجع به عملیاتی که مطابق این قرارداد در ایران مینماید جمیع وسایل معمول و مناسب را برای تامین صرفه جوئی و استفاده کامل در عملیات خود و برای حفظ مخازن تحت‌الارضی نفت و برای استفاده از امتیاز خود بطرزیکه مطابق آخرین ترقیات علمی وقت باشد بکار خواهد برد.

ب - هرگا در حوزه امتیاز داد معدنی غیر از نفت و بیشه ها و جنگلهای متعلق بدولت موجود باشد شرکت نمیتواند آنها را بکار انداخته و استفاده نماید و یا مانع عملیات استفاده دیگران بشود مشروط براینکه مقررات جزو (ج) از ماده (۱۲) رعایت شود. ولی درصورتی که مواد معدنی بیشه و جنگلهای مذکور برای

مدار اجرای این قرارداد میباشد آنست که در منافع طرفین حفظ حد اعلای منتج بودن و صرفه جوئی در اداره و عملیات شرکت در ایران ضرورت عالی دارد.

۲ مسلم است که شرکت صنعتگران و مستخدمین فنی و تجاری خود را باندازه‌ای که اشخاص ذی صلاحیت و با تجربه در ایران یافت شود از اتباع ایران انتخاب خواهد کرد.

و این نیز مسلم است که مستخدمین غیر فنی شرکت منحصراً از اتباع ایران خواهند بود

۳ — طرفین موافقت مینمایند در اینکه طرح عمومی مطالعه و تهیه نمایند که برطبق آن هرسال و مرتبا مستخدمین غیر ایرانی را تقلیل داده و بجای آنها بطور تصاعدی در کوتاه ترین مدت ممکن از اتباع ایرانی بگمارند.

٤ — بعد از تاریخ شروع بصادرات نفت بمقدار تجارتی شرکت سالیانه مبلغ ده هزار لیره استرلینگ برای اینکه اتباع ایران در آمریکا علوم وفنون مربوط بصناعت نفت را فرا گیرند تخصیص خواهد داد اعتبار مذکور بوسیله کمیته ایکه مطابق ماده ۱۷ تشکیل میشود بمصرف خواهد رسید

ماده نوزدهم — شرکت تشکیلات و مخارج تاسیسات و تفتیش و اداره وسایل صحی و صحت عمومی را مطابق جدیدترین طریقه بهداشت معموله در ایران در تمام اراضی و ابنیه و مساکن اعضاء و عملیات خود که در حوزه امتیازیه کار میکنند بعهده میگیرد

ماده بیستم — هر وقت شرکت سهام جدیدی درمعرض فروش عمومی میگذارد باید دفاتر ثبت تقاضای اشتراك آنرا در همان موقع که در سایر نقاط شروع میشود در تهران نیز برقرار نماید

ماده بیست و یکم — بعد از شروع باستخراج نفت شرکت برای احتیاجات داخل ایران و از آن جمله احتیاجات دولت بنزین

را در دسترس مامورین خبره متخصصین دولت خواهد گذارد وبعلاوه مامورین مزبور در تمام ادارات شرکت و در تمام خـاك ایران حق تحصیل هر گونه اطلاعی راخواهند داشت .

ماده هفدهم

بعداز شروع بصادرات نفت بمقدار تجارتی دولت حق تعیین یکنفر نماینده را خواهد داشت و نمـاینده مزبور (مـامور دولت شاهنشاهی) نامیده‌شده و اختیارات ذیل را خواهد داشت .

۱ ــ اطلاعاتی را که در حدود حق صاحبان سهام شرکت است ازشرکت تحصیل نماید .

۲ ــ در تمام جلسات هیئت مدیره و کمیته های آن درتمام جلسات مجمع عمومی که برای مذاکره درمسائل راجع بروابط دولت و شرکت تشکیل شده باشد حضور بهمرساند .

۳ ــ کمیته ای را که شرکت بقصد توزیع اعتبار مذکور در ماده ۱۸ وبرای نظارت در تحصیل ایرانیان در آمریکا تشکیل میدهد بسمت رسمی و باحق رای قاطع ریاست نماید .

٤ ــ تقاضا نماید که جلسات مخصوص هیئت مدیره هروقت که لازم بداند برای مذاکره در مسـائلی که دولت پیشنهادمینماید تشکیل گردد .

جلسات مزبوره در مدت سی روز بعدازوصول تقاضای کتبی بمنشی شرکت تشکیل خواهد شد .

شرکت بابت حقوق و سایر مخارج نماینده مزبور سالیانه دو هزار لیره استرلینك بدولت خواهد پرداخت دولت کتبا شرکت‌را از تعیین نماینده مزبور و یا جانشین او مطلع خواهد ساخت .

ماده هیجدهم

ــ طرفین تصدیق دارند وقبول مینمایند که اصلی که

ب — در تمام مدت قبل از ده سال آخر امتیاز هیچ قطعه از اراضی را که شرکت مجانا از دولت تحصیل کرده است نمیتواند انتقال دهد و همچنین هیچیك از اموال منقول خود را نیز باستثنای آنچه غیر مفید و یا اینکه دیگر مورد احتیاج عملیات شرکت درایران نیست (جز در مورد بند (۲) از ماده (۲٤) نمیتواند از ایران خارج نماید

۲ — در خاتمه امتیاز خواه بواسطه انقضای عادی مدت و یا بهر نحو دیگری پیش آمد کرده باشد تمام دارائی شرکت در ایران بطور سالم و قابل استفاده بدون هیچ مخارج و قیودی متعلق بدولت ایران میگردد .

۳ — جمله (تمام دارائی) مشتمل است بر تمام اراضی و ابنیه وکارخانها و ساختمانها و چاهها و سدهای دریائی وراهها ولوله‌های حمل نفت و پل ها ورشته نقب‌های فاضل آب و وسائل توزیع آب و ماشینها و موسسات و تجهیزات (از آن جمله آلات و ادوات)از هر قبیل و تمام وسائط نقلیه (مثلا از قبیل اتومبیل و آئروپلان) و تمام اجناس انبار شده و سایر اشیائی که شرکت درایران برای اجرای این امتیاز از آن استفاده مینماید

ماده بیست وسوم — طرفین متعاهدین اعلام میدارند که اجرای این قرار داد مبنی بر اصول متقابل حسن نیت و صداقت و تفسیر معقول و متناسب این قرارداد باشد

شرکت صریحا تعهد مینماید که در هر وقت و در هر موقع حقوق و امتیازات و منافع دولت رادرنظرداشته و اقدام بهیچ عملی یاخودداری از عملی که موجب زیان دولت باشد ننماید

این امتیاز را دولت جز درموردبند (د) ازماده (٤)لغو نخواهد کرد و مفاد ومقررات آن در آتیه بوسیله هیچ قانون عمومی وخصوصی و یا هیچ یك از دستورات ونظامات اداری و یا عملیات مقامات اجرائیه قابل تغییر نخواهد بود

که از نفت ایران حاصل میشود براساس ذیل خواهد فروخت

الف — در اول ژوئن هر سال کمپانی معدل قیمتهای (فوب) رومانی را راجع به بنزین و نفت لامپ و مازوت و معدل قیمتهای های (فوب) خلیج مکزیك را راجع بهریك از مواد مذکوره نسبت بمدت دوازده ماه گذشته تا تاریخ ۳۰ آوریل معین خواهد کرد

نازل ترین معدل های مذکور اختیار و (اساس قیمت ها) برای سالی که از اول ژوئن شروع میگردد قرار داده میشود

قیمت های اساسی بمنزله قیمت در تصفیه خانه تلقی میگردد

ب شرکت بنزین ونفت لامپ ومازوت را بترتیب ذیل خواهد فروخت(۱) بدولت برای احتیاجات اختصاصی خودش ولی نه برای فروش بدیگران مطابق (قیمتهای اساسی) مذکور در جزء (الف) فوق با تخفیف بیست و پنج در صد(۰٫۲۵)

۲ — بسایر مصرف کنندگان مطابق همان (قیمت های اساسی) با تخفیف ده درصد

ج — شرکت حق دارد که به قیمتهای اساسی مذکور در جزء (الف)مخارج واقعی حمل و نقل و توزیع و فروش وهم چنین مالیات و عوارض موضوعه بر محصولات مزبور را بیفزاید

د — دولت صادر کردن محصولات نفتی را که مطابق مقررات فوق بشرکت فروخته است قدغن خواهد کرد

ماده بیست ودوم —۱ — الف—مدت ده سال آخر امتیاز ویا در فاصله دوسال پس از اطلاع قبلی که راجع به ترك امتیاز مطابق ماده ۲٤ داده میشود شرکت جز بشرکتهای تابع خود حق فروش یا انتقال یك یا چندین قسمت از اموال غیر منقول خود را که در ایران است ندارد در مدت های مذکور نیز شرکت حق انتقال و خارج کردن هیچ قسمتی از اموال منقول خود را ندارد مگر اینکه اشیاء مزبوره از حیز انتفاع افتاده باشد

حکمیت براثر ارتکاب تخلفی نسبت به اجرای مقررات این قرار داد ابطال آنرا اعلام بدارد تخلف به معنی مذکور در فوق منحصر بموارد ذیل است .

الف — هرگاه مبلغی که بر حسب رای محکمه حکمیت باید به دولت پرداخته شود تا یکماه بعد از تاریخ صدور رای تادیه نگردد

ب — هرگاه — تصمیم بر انحلال اختیاری و اجباری شرکت گرفته شود

ج — هرگاه ثابت شود که شرکت برخلاف مصالح عالی کشور عمل کرده است .

در مورد سایر تخلفات که نسبت بمقررات این قرار داد از هر یك از طرفین ناشی شود محکمه حکمیت درجه مسئولیت ها و اثرات مترتبه به آن را تعیین خواهد نمود هرنوع انتقال این امتیاز مشروطه بتصویب دولت است ولی در هر صورت شرکت متعهد است نگذارد اکثریت سهام آن بدست غیرآمریکائی ویا غیر ایرانی بیفتد .

هیئت مدیره شرکت بایدهمیشه آمریکائی ویا ایرانی باشد

مادهبیست‌وششم — هرتخلف یاغفلت وقصوری از طرف شرکت راجع باجرای تعهدات ومقررات وشرایط این قرارداد که ناشی ازفرس‌ماژور باشد بدولت حق نخواهد داد شرکت را تعقیب وآنرا متخلف از این قرارداد محسوب دارد .

اجرای هریك ازمقررات این قرار داد که دراثر فرس ماژور بتاخیر افتد موجب این خواهد شد که‌مدتی مساوی مدت تاخیربمدتیکه برای اجرای تعهد شرکت طبق این قرارداد لازمست‌اضافه شود بعلاوه هرگاه درصورت تاخیر خساراتی وارد شده و برای ترمیم آن نیزمدتی لازم باشد مدت مزبورهم برمدت های فوق اضافه می گردد .

معهذا بین طرفین مقرر است که مدت مذکور درماده (۲۵) این قرارداد بهیچ وجه تمدید نخواهد شد مگر درصورتی که استخراج و

ماده بیست‌وچهارم — ١ — شرکت حق خواهد داشت که در آخر هرسال مسیحی این امتیاز را ترک نماید مشروط براینکه در مدت هفت سال اول از تاریخ تصویب ششماه قبل و برای بقیه مدت امتیاز دو سال قبل دولت را کتبا از نیت خود مطلع سازد .

٢ — اگر شرکت در مدت ١٧ سال اول از تاریخ تصویب این امتیاز را ترک نماید مجاز خواهد بود که اموال منقول خود را با معافیت از کلیه حقوق گمرکی و سایر حقوق و عوارض صادر نماید و یا آنکه به اختیار خود بهر خریداری که بخواهد اموال مزبور را با پرداخت حقوق گمرکی و سایر حقوق و عوارض مربوطه وقت بفروش برساند .

٣ — اگر ترک امتیاز بعد از مدت هفده سال اول واقع شود و بعد از انقضای دو سال مهلت مذکور در بند (١) این ماده کلیه دارائی شرکت در ایران (بطوریکه در قسمت ٣ ماده ٢٢ تصریح شده) مجانا و بدون هیچ گونه قیدی بطور سالم و قابل استفاده ملک دولت خواهد شد و شرکت در آینده از هرگونه تعهدی بری خواهد بود

چنانچه نسبت به تعهدات طرفین مربوط به قبل از انقضای مدت مذکور در فوق اختلافاتی حاصل شود به طریق حکمیت مذکور در ماده (٢٧) فیصله خواهد یافت .

ماده بیست و پنجم — این امتیاز برای مدت شصت سال که ابتدای آن از تاریخ تصویب شروع می‌شود بشرکت اعطا میگردد قبل از تاریخ انقضای مدت این امتیاز نمیتواند خاتمه پیدا کند مگر در موارد ذیل

اولا — در موردی که شرکت برطبق ماده (٢٤) امتیاز را ترک نماید .

ثانیاً — در مورد بند (د) از ماده (٤) ثالثا — اگر محکمه

طرف مقابل حکم خودرا معین نکرد و یاتعیین آنرا بطرف دیگرابلاغ ننمایدطرف مزبورحق خواهدداشت که ازرئیس دیوان داوری بین‌المللی (یا ازنائب رئیس درموردیکه مطابق قسمت اخیر جزو(ب) پیش‌بینی گردیده) تقاضا نماید که یك حکم منفرد بصلاحیت مطابق مقررات مذکوره فوق تعیین کند و در اینصورت اختلاف فیمابین بوسیله حکم منفرد مزبور قطع وفصل خواهد گردید.

ه - اصول محاکمات درحکمیت مطابق همان اصولی خواهد بود که درموقع حکمیت در دیوان داوری بین‌المللی معمول ومجری است

وقت ومحل‌حکمیت را برحسب مورد حکم ثالث یا حکم منفرد مذکور درجزو (د) معین خواهد کرد

و - رای حکمیت مستند براصول مذکوردرماده (۱۸) اساسنامه دیوان داوری بین‌المللی بوده وقابل تجدید نظر نخواهد بود

ز - مخارج حکمیت بنحویکه دررای حکمیت تعیین میشود تادیه خواهد گردید.

ماده بیست‌وهشتم

منتهی درظرف شصت روز بعد از تاریخ تصویب شرکت باید اقامتگاه خود را درطهران معلوم و شخصی که سمت نمایندگی ازطرف شرکت راخواهد داشت معین نماید

ماده بیست و نهم

این قرارداد پس ازتصویب‌مجلس وتوشیح آن ازطرف‌اعلیحضرت همایونی قابل اجرا میگردد

این قرارداد درتاریخ سوم ژانویه ۱۹۳۷ منعقد گردید

پرتکل

خطی که مساحت مذکور دربند (الف) از ماده (۲) قرارداد امضاء شده درتاریخ سوم ژانویه ۱۹۳۷ را تحدید مینماید و در روی

صادرات نفت شرکت برای لااقل شصت روز متوالی بعلت فرس ماژور
درداخله ایران رویداده متوقف شده باشد

اختلافات حاصله بین دولت و شرکت نسبت بمورد فورس ماژ
بطریق حکمیت مذکور در ماده (۲۷) فیصله خواهد یافت.

ماده بیست و هفتم - الف

هر قبیل از اختلافات حاصله بین طرفین ومخصوصا اختلا
ناشی از تفسیر مدلول این امتیاز نامه وحقوق ومسئولیت های مقرر
آن همچنین هر اختلاف نظر در مواردی که بموجب این امتیازنامه
بتوافق نظر طرفین است بطریق حکمیت قطع وفصل خواهد شد

ب — طرفی که تقاضای حکمیت میکند باید تقاضای خود را بطر
دیگر کتبا ابلاغ نمایند

طرفین هریك یك حکم معین نموده و حکمین قبل از شرو
بحکمیت یك حکم ثالثی انتخاب خواهند کرد.

هرگاه حکمین نتوانند درظرف دوماه نسبت به تعیین حکم ثالث
توافق نظر حاصل نمایند حکم مزبوررا بتقاضای یکی ازطرفین رئیس
دیوان داوری دائمی بین المللی تعیین خواهد نمود وچنانچه رئیس دیوا
داوری دائمی بین المللی ازحیث ملیت وتابعیت مطابق جزو (ج) حا
شرائط لازمه برای تعیین حکم ثالث نباشد حکم ثالث بوسیله نایب رئیس
دیوان مزبور معین خواهد شد.

ج — حکم ثالث باید ازملت ایران و یا امریکا نباشد و بعلاوه
ارتباط نزدیك نیز نه باایران ونه با ممالك متحده امریکا ازحیث تا
یکی ازمستملکات یا ممالك تحت الحمایه ویا مستعمرات وممالك تحت
قیمومیت وممالکی که بوسیله یکی ازمملکتین مذکور در فوق اداره
ویا اشغال شده ویا مثل اینکه درخدمت یکی ازممالك مزبوره بوده
یا میباشد نداشته باشد

د — اگریکی ازطرفین شصت روز بعد ازوصول تقاضای حکمیت

اطلاع داد .

(شرکت مکلف است هر واقعه را که بنظر شرکت فورس ماژور باید حساب شود منتهی در مدت دو هفته از تاریخ وقوع بوزارت مالیه در تهران اطلاع دهد و دولت در مدت شصت روز از تاریخ دریافت اخطار به مذکور شرکت را کتبا از نظر خود راجع به واقعه مستحضر خواهد ساخت سکوت دولت در مدت مذکور بدین معنی تلقی خواهد شد که دولت نظر شرکت را راجع به فورس ماژور قبول نموده است بالعکس هرگاه شرکت عمداً و یا سهواً درمدت دو هفته مذکوره در فوق بدولت اخطاری نکرد دولت ملزم نخواهد بود واقعه را فورس ماژور تلقی نماید)

و بنام دولت متبوعه خود موافقت با مندرجات آن را اعلام می دارم .

با احترامات فائقه وزیر مالیه — داور

این قانون که مشتمل بر بیست و نه ماده و ترتکل و مراسلات ضمیمه است در جلسه پانزدهم بهمن ماه یکهزار و سیصد و پانزده بتصویب مجلس شورای ملی رسید .

رئیس مجلس شورای ملی — حسن اسفندیاری

ولی این امتیاز هم باطنا بواسطه گله همسایه شمالی وظاهرا طبق بند اول ماده بیست و چهارم امتیاز نامه صاحب امتیاز انصراف خود را از این امتیاز بدولت اطلاع داد و مرحوم داور درجلسه ٤٦ دوره یازدهم مجلس شورایملی گزارش آن را بشرح زیر بعرض مجلس شورای ملی رسانید .

متن گزارش مرحوم داور درمجلس شورایملی

بطوریکه نمایندگان محترم در خاطر دارند در اواخر سال ۱۳۱۵ دوفقره امتیاز راجع باستخراج نفت و لوله کشی در استان های شرقی ایران بشرکت امریکائی بموجب قوانین مصوبه مجلس اعطا گردید درظرف این مدت مطابق اطلاعاتی که دولت داشت شرکت نامبرده در

نقشه منضم به قرارداد مزبور رسم گردیده است از نقاط ذیل عبور می نماید.

بندرشاه — کرد محله — دامغان — ریشم — جندق — اوردیب — خوض میان تك — به آباد — کاشیت — قهروج — ایرافشان تا سرحد

این پرتکل جزو لاینفك قرارداد مذکور درفوق میباشد

تهران بتاریخ نهم ژانویه ۱۹۳۷ ضمیمه قرار داد نفت

۹ ژانویه ۱۹۳۷

جناب آقای داور وزیر مالیه و باکمال افتخار توضیحات ذیل را راجع بمورد (فورس ماژور) مذکور در ماده ۲۶ قرار داد راجع بامتیاز نفت که در تاریخ سوم ژانویه ۱۹۳۷ امضا گردیده است میدهد .

شرکت مکلف است هر واقعه را که بنظر شرکت (فورس ماژور) باید حساب شود منتهی درمدت دوهفته از تاریخ وقوع بوزارت مالیه درتهران ودولت درمدت شصت روز از تاریخ دریافت اخطاریه مذکور شرکت را کتبا از نظر خود راجع بواقعه مستحضر خواهد ساخت .

سکوت دولت درمدت مذکور بدین معنی تلقی خواهدشد که دولت نظرشرکت راراجع بفورس ماژورقبول نموده است و بالعکس هرگاه شرکت عمدا ویاسهوا درمدت دوهفته مذکوره درفوق بدولت اخطاری نکرد دولت ملزم نخواهد بودواقعه رافورس ماژور تلقی نماید موقع را مغتنم شمرده احترامات فائقه راتقدیم میداریم .

امضاء شارل کالمرهارت — فریدریك گاردنر کلاپ

۹ ژانویه ۱۹۳۷

آقایان شارل کالمرهارت وفریدریك گاردنر کلاپ

آقایان

بنام دولت متبوعه خود وصول مراسله مورخ امروز شمارا بشرح ذیل

راتوضیح دهد لکن شرکت میخواهد این نکته دانسته شود که کناره گیری شرکت ازاین کشور ارتباطی باقضایای زمین شناسی اراضی — تشریفات امکان پیدا نمودن نفت و یااوضاع دیگری که در داخله ایران موجود است ندارد شرکت وامضا کنندگان ذیل متقاعد هستند که نفت در این جاخاصه در قسمت شمال موجود است ترك این کار ازاینرو لازم شده است که رقابت شدیدی اکنون ازطرف محصولات نفت خارجی درخارجه جریان دارد — بعلاوه اوضاع فوق العاده نامساعد تجارتی واقتصادی وسیاسی که در تمام دنیا موجود است هرگونه اقدامی راجع بمناطق نفتی که تا این اندازه دور از اقیانوس ومنبع سرمایه است که اساسا برای اینکار در نظر بود خطرناك و بی منفعت می نماید شرکت ما اطلاع داده که در بعضی کشور های دیگر منابع عظیم نفت اعلی اخیرا کشف شده است که چندان مسافتی با اقیانوس ندارد و شرکت های رقیب میتوانند آن منابع را هم باهزینه کم استخراج نمایند واین مسئله هم چنین ذخائر نفتی داخلی کشور های آسیارا در بازار های دنیا چندین سال در آتیه غیرممکن خواهد ساخت کار شرکت نفت توسعه بازارهای داخلی دریك کشور نیست .

شرکت متقاعد شده است که خطوط لوله فوق العاده طولانی و وچنانکه دراینجا لازم است دوباره برای یك مدت نامحدودی سودآور نخواهد بود .

امضا کنندگان ذیل که هردو امضا کنندگان امتیاز نامه بودیم از ملاطفتهای بیشمار دولت شاهنشاهی وتسهیلاتی که برای مهندسین زمین شناسی و دیگر خدمتگذاران شرکت فراهم فرموده اید و از همراهی وروح همکاری که پیوسته کلیه طبقات ایرانیان نشان داده اند مخصوصا کلیه اشخاصیکه بدولت شاهنشاهی انتساب داشته ومااز تماس باآنها خرسند بوده ایم منتهای قدردانی وسپاسگذاری شرکت رابنمایندگان دولت شاهنشاهی عرضه میداریم .

قسمت اکتشافات مشغول عملیات بوده‌اند اخیرا نامه‌ای از طرف نمایندگان شرکت بوزارت مالیه فرستاده شده که بموجب آن طبق ماده ۲٤ امتیاز نامه تصمیم خودشان‌را بصرفنظر کردن از استفاده امتیاز نامه اعلام‌داشته اند ودلائلی که برای این تصمیم خوددر نامه ذکر کرده بطورخلاصه این است که بواسطه پیداشدن منابع مهم نفت در نقاط مجاور اقیانوس برای مدت مدیدی استخراج نفت‌رااز نقاط دور از ساحل مقرون بصرفه نمیدانند وضمنا اذعان‌دارند که‌این تصمیم بهیچوجه مربوط‌به کیفیت و کمیت معادن حوزه امتیازیه نمی بـاشد بلکه با لعکس از امتحانات و اکتشـافاتی که تابحال شده بوجود مخازن مهم نفت در حوزه امتیازیه امیدکامل دارند .

دولت از نامه شرکت اتخاذ سند نموده وضمنا چون بطوریکه قبلا عرض شد این امتیاز بموجب قانون مصوب مجلس اعطا شده لازم دیدکه موضوع باطلاع مجلس برسد .

همانطور که خواننده گرامی از بیانات مرحوم داور در مجلس شورای‌ملی که فوقا ذکر شد درك می نمایند این کمپانی علی‌الظاهر به عذری متعذر شده که بی‌شباهت بارزن‌پهن کردن ملانصرالدین برروی ریسمان خود نبوده است ومسلم است که‌این کمپانی‌در محظورات‌سیاسی قرار گرفته است و برای آنکه این‌مطلب بهتروبیشتر روشن شودقسمت اخیرنامه امضا کننده گان امتیاز نامه‌را اقتباس ودرج میکنیم .

قسمتی از نامه امضاکنندگان شرکت نفت «امریك و ایران» بدولت ایران

« لزوم ترك امتیاز امضاءکننده‌گان ذیل‌را فوق‌العاده مایوس ومتاسف نموده است دولت شاهنشاهی و کلیه ایرانیان باما دوست بوده وما نیز چندین‌سال‌لا ینقطع زحمت‌کشیده و سعی نموده‌ایم سازمان این بنگاه رابآن نیت که سود آن‌عاید طرفین گردد آمـاده‌وتکمیل نمائیم گرچه بموجب شرایط قرار داد شرکت مازم نیست دلایل این اقدام

بدانیم باچه کار غامض زیر زمینی و با چه سیاست پیچیده روبرو هستیم ملتفت باشیم که طرفهای ماسیاستمداران دنیاهستند از زیرزمینهای کشورما بهتر ازخودما آگاهند خلاصه درمقابل مسؤلیت شدیدی که بنام نمایندگی دارم پیش خدا ووجدان ملوم نباشیم چشم بسته بچاه نیفتیم

اگر عرض کنم در سراسر ادوار گذشته مجلس وهمین دوره ۱۴ شاید بعد ها هم کمتر کاری باین اهمیت داشته وخواهیم داشت مبالغه نخواهد بود .

معلوم است حسن سیاست ودقت دراین امر نمونه ازرشد ودانائی وتوانائی مجلس و دولت خواهد بود نباید سهل انگاری شود قطعا باکشف سرمایه های مکنوم کشور ماهم درصف کشورهای متمول قرار خواهد داشت این بیچارگی فعلی ما برای غفلت پیشینیان ماست سزاوار نیست بعد از این هم ناظر بدبختی ها باشیم ثروت عمده ما منابع ومعادنی است که هنوز دست نخورده ودیگران بهتر ازخود ما بآنها آگاه هستند بهمین جهت ازآخردنیا بایران می آیندو ازهرطرف باین ذخایرچشم دوخته اند عجالتا بیش از همه چیز موضوع نفت منظور نظر هاست اهمیت نفت وتشکیلات مهمی که برای بدست آوردن این سرچشمه ثروت وقدرت بوده و اخیرا هم اهمیت بیشتری بخود گرفته و فعالیت هائی که در این زمینه میشود کم و بیش مورد اطلاع همه است اگر بگوییم یك قسمت ازکشتار ها وخرابیها برای بدست آوردن نفت و بیشتراز پیشترفت ها وموفقیتها مرهون این شیئی بی بدل ویا طلای سیاه است شاید مبالغه نباشد نفت مورد احتیاج مبرم سراسر جهان است اگرچه در دل اراضی زرخیز ما بسیاری ازمعادن بی نظیر خوابیده وامیدوارم اکتشاف واستخراج آنها درآینده نزدیکی با سرمایه ودست ایرانی صورت بگیرد وهمه ایران را مستغنی ومتمول سازد ولی حالا که موضوع نفت بزرگترین عامل موثر ترقی وسعادت جهان و جهات بارزی مورد نظر و فعالیت شده است با اطمینان بمیهن پرستی و بصیرت آقای نخست وزیر لازم است به ایشان یادآوری شود که حق این بود که ازبدو امر و شروع بمذاکرات

چانرت هارت ـ نایب رئیس فردریك كاردنر كلاب نایب رئیس

پس از این امتیاز دیگر از نفت گفتگوئی نبوده تا اینکه در اواخر سال ۱۳۲۲ یعنی در آبانماه همان سال نمایندگان (مدیران) شرکت (رویال دوچ شل) از لندن برای تحصیل امتیاز و استخراج نفت قسمت جنوب شرقی ایران به تهران آمده‌اند و در همان ایام نیز نمایندگانی از طرف شرکتهای (استاندار داویل) و (واکیون) و (شیلر) وارد تهران شده و با رئیس دولت وقت (آقای سهیلی) وارد مذاکره شدند.

دولت هم برای اینکه کاملا در موقع مذاکره با مطالعه وارد شده باشد لذا اقدام بخواستن دو نفر متخصص از کشور امریکا نموده و از آقایان (هوور) و (کرتیس) که هر دو از متخصصین نفت میباشند دعوت نمود که بایران آمده و در این خصوص مطالعات فنی نموده و نظریات خودرا بدولت تقدیم دارند تا دولت بتواند در موقع مذاکره و هنگام تنظیم قرار داد نامه ها با نمایندگان خارجی بهتر و بیشتر منافع دولت و ملت ایرانرا حفظ نماید

چون این مذاکرات بطور محرمانه صورت میگرفت و نمایندگان مجلس از چگونگی این مذاکرات اطلاعی نداشتند لذا در اوائل سال ۱۳۲۳ این موضوع از طرف آقای طوسی نماینده مجلس شورای ملی مورد سؤال قرار گرفت و بعدا آقای دکتر رادمنش هم در این موضوع سؤالی نمودند جناب آقای ساعد نخست وزیر وقت در روز پنجشنبه ۱۹ مرداد ۱۳۲۳ در جلسه پنجاه و یکمین مجلس شورای ملی حضور یافته و بسؤالات آقایان پاسخ دادند که ما عین آنها را نقل می نمایم.

سؤال آقای طوسی

سؤال بنده مربوط بامر مهم و حیاتی نفت باین نظر است که از توضیحات ایشان «البته توضیحاتی که شایسته یك دولت دموکراسی و علاقمند بهمکاری با مجلس شورای ملی است» بحقایق امور کاملا آگاه شویم و

تسریع عمل عقیده دارند یا بهتر می‌دانند تا پایان جنگ و موقع مقتضی و تجمع حواس ها تاخیر شود لاً فعلا از جواب آقای نخست وزیر استفاده می کنم تا مجلس شورای ملی بیشتر بحقایق آگاه شوند ولدی‌الاقتضا نظریاتم را عرض خواهم کرد.

سئوال آقای دکتر رادمنش

چون وقت ضیق است بنده باختصار می پردازم ازچندی باینطرف آقایان مطلع هستند که درجراید داخلی وخارجی مفصلا راجع بنفت شرق ومخصوصا راجع بنفت ایران نوشته ودرجراید داخلی هم خوانده‌ایم که آقای دکتر میلسپو برای همین‌کار دو مستشار ازآمریکا استخدام کرده اند ومی‌خواهند راجع بنفت باآقایان‌مستشاران مشورت کنند ویك جریان دوم هم دیده می‌شود وآن مجالسی است که جناب آقای نخست‌وزیر در این هفته های اخیر دارند وازیکعده از آقایان جلساتی تشکیل میدهند ومشورتهائی بهمان منظور که در روزنامه نوشته میشود می کنند واین جلسات هم گویا مربوط بنفت است و امیدوارم که این دو جریان یك جریان باشد وبنده خواستم عرض کنم که بنده ورفقایم با دادن امتیازات بدولت‌های خارجی بطور کلی مخالفیم همان طورکه ملت‌ایران‌توانست راه آهن‌راخودش احداث‌کند بنده یقین دارم که با کمك مردم و سرمایه داخلی ما می توانیم تمام منابع ثروت‌این مملکت را استخراج کنیم و شاید بتوانیم بموضوع بدبختی مردم این مملکت بهبودی بدهیم اگر فرض‌کنیم‌که این مورد استثنائی است من تعجب ازعجله دراین قضیه میکنم که‌چرا ما دریك‌چنین موقع بحرانی که تمام دنیا درآتش‌میسوزند در این امراینقدر تسریع می کنیم و بعقیده بنده این تسریع بهیچوجه‌صلاح نیست ومقتضی نیست ودر چنین موقع باعجله یك اقدامی بکنیم که شاید قرنها درآتیه تاسف آنرا بخوریم. بنابراین ازجناب آقای نخست وزیر خواهش میکنم آنقدری که اطلاع دارند توضیح بدهند.

راجع بنفت مجلس شورای‌ملی رادر جریان می گذاشتند وازجزئیات مذاکرات آگاه می‌ساختند مبادا قول وقراری بدهند و خدای نخواسته مجلس را در مقابل عمل‌انجام شده بگذارند وازاین جهت باعدم‌موافقت مجلس واشکالات شدیدی مواجه شوند بنده نمی‌خواهم ازسوابق امورو خساراتی که ازندانم‌کاری‌های گذشته‌و گذشتگان‌متوجه کشور ماشده‌صحبتی کرده باشم مجلس هم نمی‌تواند دراین مورد حساس خونسرد وغافل باشدعقیده‌ام‌این است مادام‌که‌مجلس‌شورای‌ملی بجزءجزء و نکته به نکته مذاکرات آگاه نشودغیرممکن‌است کوچکترین نظرمثبتی‌اتخاذ کنندبا این مقدمه سئوال می کنم واستدعا دارم تشریح بفرمایند جریان مذاکرات‌تا امروز روی‌چه پایه واساسی بـا چه اشخاصی ودرچه زمینه هائی بـوده مخصوصا دونفر آقایانی‌که مدتی است‌ازامریکا واردشده‌اند باچه‌عنوان وچه مقدمه بوده است آیـا مستقیما بمنظور خودشان وبرای اطلاعـات بیشتری راجع به‌معادن نفت ایران است یابدعوت دولت وهمانطور که شایع است بسمت مستشار نفت استخدام شده‌اند؟

اگر چنانکه عرض شد بمنظور خـودشان تشریف آورده باشند قاعدتابدون صحبت‌قبلی‌بادولت معقول بنظر نمیآید و اگر با سمتی استخدام شده اند چرا مجلس شورای‌ملی ازوجود چنین مستخدمینی بـی اطلاع است وعنوان مستشار بقول معروف قبل ازاجازه وتصویب مجلس چه صورت قانونی دارد ؟

همچنین به حکایت مندرجات‌جراید ازکمپانی‌ها وازکشورهای‌دیگر هم نمایندگانی بطهران آمده ومشغول مذاکره هستند این‌اشخاص کیها وازکجاها هستند ؟

مذاکرات در چه‌زمینه هائی بود است ؛ یکدام طرف های کشوروچه‌محلهائی‌نظردارند؟چه‌قسم‌امتیازی‌میخواهند؟ مقصودشان امتیاز اکتشاف یا امتیاز استخراج ویا هر دومنظور است؟

شرایطی‌که با دولت مذاکره کرده اند چـه چیز هائی بوده وبرای چه مدتی است ؟ آیا دولت اصولا به

خارجی نخواهد بود و همکاری با مجلس در اینطور مسائل مهم حیاتی منظور نظر اساسی دولت است و هیچوقت بدون جلب نظر مجلس در اینطور کارها اقدامی نخواهد کرد

فرمودند با چه اشخاصی این مذاکرات شده است همانطور که عرض کردم این مذاکرات با کمپانیهای انگلیسی و امریکائی است و ما در اینطور مسائل عجله را قائل نیستیم ما اطراف کار را درست ملاحظه می کنیم چیزی را که ما خاطر نشان کردیم اینست که چهل سال پیش در ۱۹۰۳ ما آمدیم یك امتیاز نفتی داده ایم از ۱۹۰۳ تا ۱۹۴۴

چهل سال گذشته و هیچوقت نمیتوانم آنطور که در ۱۹۰۳ امتیاز دادیم حالا بدهیم و باید کاملا اطراف کار مطالعه شود آنچه راجع به مستشار فرمودند که اینها مستشار هستند خیر اینها متخصص هستند و آنها را خواسته ایم و آمده اند چون در هر کاری باید نظر متخصصین جلب شود این اشخاص که خواسته شده اند در امور نفتی تخصص دارند مستر (هور) در طبقات الارض و معدن شناسی تخصص مخصوص دارد و اینهارا برای تخصص در امر نفت برای دو سه ماه از آمریکای شمالی استخدام کرده ایم آقای (هوور) را برای سه ماه و آقای (کریتس) را برای ششماه و خیلی منت گذاشته اند که دعوت مارا پذیرفته اند .

آقای راد منش راجع به مجالسی که در این خصوص تشکیل میشود اشاره فرموده عرض می کنم مجالسی نیست کمیسیونهائی است که با جلب نظر اشخاص که در این قرار دادها تخصص دارند تشکیل میشود و آن اشخاص جمع میشوند به بینیم آنها چه چیز از ما میخواهند ما هنوز برای آنها جوابی تهیه نکرده ایم فقط تا حالا مطالب آنها را خواسته ایم به بینیم چیست **آقای دکتر راد منش فرمودند که با هر امتیاری که داده شود مخالف خواهند بود**

این یك مسئله نظری است و مربوط بدولت نیست مربوط بمجلس است مجلس هر تصمیمی اتخاذ بکند دولت هم تابع نظریات مجلس

بیانات جناب آقای ساعد نخست وزیر در پاسخ آقایان طوسی و دکتر رادمنش درجواب سئوالی که آقای طوسی و آقای دکتر رادمنش درموضوع امتیاز جدید نفت فرمودند خاطر آقایان نمایندگان مجلس شورای ملی‌را مستحضر میدارد.

درآبان ماه ۱۳۲۲ (اینکه فرمودند عجله میکنید ملاحظه می‌فرمائید که عجله درکار نیست) دو نفراز مدیران شرکت شل‌ازلندن بتهران آمده و پیشنهاداتی دایر بتحصیل امتیاز نفت قسمت جنوب شرقی ایران بدولت تسلیم داشتند ودراسفندماه همان‌سال نماینده نیزازشرکت آمریکائی «استاندار دواکیون» بتهران وارد ونیز برای تحصیل امتیازدرهمان ناحیه پیشنهاداتی بدولت دادند ضمنا کمپانی امریکائی سینکلر نیز اطلاع داد در نظر دارد پیشنهاداتی در این خصوص تسلیم دارد و اخیرا پیشنهاداتی هم از کمپانی مزبور رسید چون قبل‌ازهمه چیز لازم‌بود پیشنهادات واصله مورد مطالعه قرار گیرد وتقاضای هریك از آنها معلوم و مشخص گردد در صورت لزوم طرح متقابله تهیه گردد کمیسیونی مرکب از اشخاص مطلع تشکیل گردید و شروع بمطالعات‌لازم نمود ونظر باینکه اعطای چنین امتیازی ایجاب مینمود که موضوع ازلحاظ فنی نیز کاملا مورد دقت قرار گیرد وآقایان (هوور) و(کرتیس) که تخصص وسابقه زیادی در امور مربوطه به نفت دارند استخدام‌واخیرا بتهران واردشده وبا کمیسیونی که دربالا بعرض رسید شروع بکار نمودند

بطوریکه ملاحظه میفرمایند اقداماتیکه تاکنون بعمل آمده جنبه مطالعاتی‌داشته وقبل اتخاذهرگونه تصمیم دولت نظر نمایندگان محترم مجلس شورای ملی‌را جلب خواهد نمود تاباآنچه موافق با مصالح و منافع کشور باشد عمل شود

(اینجاآقای‌طوسی فرمودند سیاست‌استتار)استتاری‌درکار نیست بنده میتوانم به‌آقایان نمایندگان اطمینان بدهم‌تاموقعی که این‌دولت سرکار است منافع‌عالیه این‌کشور بهیچوجه فدای یك‌مطامع مخصوص داخلی‌و

بیانات آقای نخست وزیر

درجلسه هفتاد وسوم مجلس شورایملی

آقایان نمایندگان محترم

ازچند ماه پیش در موضوع نفت ایران توجه محافل ذی علاقه

است آقایان اگر بعد از این بعضی جواب بنده نظریاتی دارند بفرمایند توضیح داده شود و برای جواب سؤال آقای دکتر مصدق که راجع به آقای دکتر ملیسپو و پول فرموده بودند حاضرم

یك ماه از این موضوع گذشت یعنی در اواخر شهریور ۱۳۲۳ جناب آقای (کافتارادزه) معاون کمیسر خارجه اتحادجماهیر شوروی در راس یك هیئتی که بقول خودشان از کار شناسان شوروی بودند وارد تهران شدند ودرمصاحبه مطبوعاتی که در سفارت شوروی تشکیل داده‌شده بود در پاسخ یکی از مدیران جرائد که از علت مسافرت ایشان بایران سؤال نمود گفتند «من در راس یك هیئت دولتی بمنظور مطالعه وضع شرکت نفت کویر خوریان و تحصیل اطلاعات در مورد منابع طبیعی نفت شمال بایران وارد شده ام »

واز روز بعد مذاکرات را شروع نمودند وبا آقای نخست وزیر وقت ملاقاتها نمودند و در این بین بعضی از نمایندگان مجلس مانند آقای ابوالقاسم امینی وازمدیران جرائد آقای موقرازایشان ملاقات نمودند و گفتگوها ادامه داشت تااینکه جناب آقای ساعدروز پنجشنبه ۲۷ مهرماه ۳۲۳ درجلسه علنی مجلس، حاضر شده وبیاناتی راکه درصفحه مقابل از نظر خوانندگان میگذرد ایراد نمودند

میشده که نباید با مشکلات عدیده و اوضاع عمومی کشور امتیازی بشرکت های خارجی داده شود و مخصوصا در افکار عامه این عقیده راسخ حکمفرما بود که شاید در مذاکره راجع بامتیاز نفت دولت آزادی نظر و آزادی تصمیم را نداشته باشد اما تاریخچه آمدن نمایندگان کمپانیهای نفت و مطالعات دولت بقرار ذیل است .

در دیماه ۱۳۲۲ (ژانویه ۱۹۴۴) نمایندگان شرکت شل و شرکت آمریکائی استاندارد واکیوم و بعد اسینکلر بتهران آمده و راجع به تقاضای امتیاز نفت در بعضی از قطعات ایران بدولت وقت پیشنهادی داده و تقاضای مطالعه طرح های پیشنهادی را نموده بودند . دولت وقت مناسب دیده بود بمتخصصین عالی مقام در امور نفتی مراجعه نماید که مطالعات علمی و عملی در پیشنهادات نموده طرحی تهیه نمایند که از هر حیث با مصالح عالیه و منافع اقتصادی کشور وفق بدهد و اشتباهات گذشته تکرار نشود ولی در جریان مطالعات متخصصین بنمایندگان شرکتها هیچ نوع جواب مثبت داده نمیشود بلکه نظر دولت بر اینکه مطالعه موضوع امتیازات بعد از جنگ موکول گردد خاطر نشان میشد در این ضمن اطلاعاتی هم مربوط بکنفرانس نفت در آمریکا و جریان مذاکرات آن کنفرانس از مامورین دولت شاهنشاهی در خارجه واصل شد که دولت را بیش از پیش متوجه بلزوم اتخاذ خط مشی و رویه ثابتی که حافظ منافع عالیه کشور در حال و آتیه باشد نمود و باین جهات در اولین جلسه هیئت وزیران فعلی در روز شنبه یازدهم شهریور ۱۳۲۳ «دوم سپتامبر ۱۹۴۴» اینموضوع مطرح و بنطور مذاکره و تصمیم گرفته شد که قبل از روشن شدن اوضاع اقتصادی و مالی دنیا و استقرار صلح عمومی مطالعه اعطای هیچگونه امتیاز خارجی مقتضی و ضروری نمیباشد «صحیح است» دو هفته پس از اتخاذ این تصمیم جناب آقای کاوتارادزه جانشین کمیسر خارجه دولت شوروی بتهران آمده و درباره تقاضای امتیاز نفت در برخی از قطعات ایران با اینجانب مذاکره نمودند موضوع مذاکرات فیمابین با توضیحات کافیه در جلسات متعدده هیئت وزراء مطرح و نظریه

ایران و نمایندگان مجلس شورای ملی را جلب ودر جراید ومجامع در اطراف آن بحث‌ها نموده اند درهمین مجلس اظهارات آتشین نمایندگان و نصایح مصلحین براین بود که دولت بهیچوجه نباید ذخایر نفت را به عنوان امتیاز باجانب بدهد بلکه این ذخایر و این منابع ثروت را برای آینده حفظ و برای استفاده از این منابع سرمایه ملی ایران را جلب نماید (صحیح است — صحیح است) درهمین مجلس بخیال اینکه دولت در پشت پرده برای دادن امتیاز بشرکت های خارجی داخل معاملاتی شده نسبت استتار را بدولت در مسائل مهم اقتصادی دادند ولی در مقابل سؤال نمایندگان توضیحات لازمه را در اطراف پیشنهادات شرکتها و مطالعات دولت دادم واضافه نمودم که برای تامین منافع عالیه اقتصادی کشور از متخصصین عالی‌مقام خارجی نظریات خواسته تاسیاست خودرا در مسئله نفت روشن وخط روش خودرا باتطبیق بااوضاع واحوال کنونی ایران ترسیم نماید

درخاطر دارم چه در موقع جواب سئوال چه در موقع بحث در اطراف برنامه دولت نظرعموم نمایندگان بلا استثناء نسبت بامتیاز نفت منفی بود ودرچهرهای باز و بی آلایش نمایندگان آثار نگرانی هویدا بود که مبادا دراینموقع جنگ وستیزه دولتی درسرکار باشدبدون مراجعه برای مجلس واستجازه‌از این‌مقام مقدس درمقابل شرکت‌ها و دولتها تعهدی‌کرده و یا وعده اعطای امتیازی داده باشد و برای من یقین حاصل بود که اگر بیکی از شرکتها حتی وعده شفاهی داده بودم ویا درمذاکرات بانمایندگان سیاسی دول ذیعلاقه راجع باعطای‌امتیازی تعهدی داشتم با مخالفت شدید آقایان نمایندگان مواجه می‌شدم(صحیح است) پوشیده نماند در کابینه قبل اینجانب آقایان نمایندگان تصور کرده بودندوسوءظن داشتند که دولت بدون مراجعه و مشاوره قبلی بامجلس می خواهد امتیازی بکمپانیهای خارجی بدهد در همین مجلس دولت‌قبل در استتار حقایق مربوط به نفت مورد سوءظن بود درصورتیکه استتاری‌در کار نبوده است دولت همواره ازعقاید عده کثیری از نمایندگان هدایت

آقایان مستحضر است که از چندی باین طرف یك قضیه تازه‌ای درحیات سیاسی ما پیدا شده و آن مسئله نفت است اینجانب همانطوریکه یکی دوبار این موضوع را در مجلس توضیح دادم قصد داشتم که درحضور آقایا ن ارباب مطبوعات نیز توضیحاتی بدهم ولی اشتغال بمسائل آتی این توفیق را بتاخیر می‌انداخت البته چند نفر آقایان مدیران جراید مصاحبه ای دراین باب با بنده کردند ولی بعد از مصاحبه‌ای که جناب آقای کافتارادزه معاون محترم کمیساریای امور خارجه دولت شوروی با آقایان ارباب مطبوعات بعمل‌آوردند لازم شد بنده نیز خدمت برسم و ذهن عموم ایشان را از حقیقت قضایا آگاه سازم .

اظهاراتی که جناب آقای کاوتارادزه راجع بقضیه امتیاز نفت بعضی از مناطق ایران فرموده‌اند بچند قسمت تقسیم می‌شود آنچه لازم است بنده در اطراف آن توضیح دهم تا رفع سوء تفاهم شود قسمتی است‌که مربوط به تشریف آوردن جناب‌آقای کاوتارادزه وهیئت‌محترم اقتصادی شوروی وجریان مذاکرات با ایشان می‌باشد

در ۱۵ شهریور ماه جناب آقای‌آهی سفیر کبیر ایران‌درمسکو تلگرافی کردند که یك هیئتی برای مذاکره راجع به نفت خوریان‌از طرف دولت شوروی بتهران خواهد آمد .

با تلگراف دیگری اطلاع قبلی را تایید کردند . باقای آهی تلگرافا اطلاع داده شد از ملاقات و مذاکرات حضوری که بنفع دوکشور باشد کمال‌مسرت‌راخواهم داشت در تاریخ ۲۴ هیئت محترم اقتصادی شوروی بریاست جناب آقای کاونارادزه وارد شد .

در اولین ملاقاتی که بین اینجانب و جناب آقای کاوتارادزه دست داد تنها راجع بنفت خوریان مذاکره شد .

بعد از مسافرتی که ایشان ببعضی از ایالات ایران فرموده وبر گشتند اظهار داشتند که راجع بنفت خوریان صرفنظر کرده ومایل‌هستند امتیاز استخراج منابع نفت را در بعضی از ایالات ایران بطوری که‌در

اولیه در ۱۱ شهریور در هربار تائید گردید دراطراف امتیاز نفت بعضی جرائد دیده شد که گویا عدم‌اعطای امتیازدرحال حاضروموکول نمودن مطالعه آن بزمـان بعد از جنگ و استقرار صلح شاید موجب کدورت وتیرگی روابط با متفقین بشود اینجانب جزئیات مذاکراتی را کـه اخیرا با نمایندگان دولت شوروی نمو ده بودم باطلاع هیئت دولت رسانیدم واز آنجائیکه رابطه ایران با دولت شوروی دراساس پیمان سه گانه وشرکت درجنگ وکمك درپیروزی متفقین بوده‌دولت خواهدکوشیدروح همکاری وحسن تفاهم‌را بامتفقین خود ومخصوصادولت جوانمرد شوروی محکم واستوار نگاهدارد ومساعدتهای دولت‌شوروی را برای بهبودی اوضاع اقتصادی خود جلب و راجع بتحکیم وتوسعهٔ روابط تجارتی واقتصادی با دولت شوروی حاضر است داخل همه نوع مذاکرات بشود وازملاقاتهای حضوری ومذاکرات دوستانه که بنفع‌دو کشور باشد کمال مسرت‌راخواهدداشت .

چند روزبعد یعنی روزپنجم آبانماه ۱۳۲۳ دعوتی از کلیه‌آقایان مدیران جرائد پایتخت دروزارت امورخارجه بعمل آمده ومدعوین در ساعت مقرره درسالن وزارت امورخارجه حضوریافته وبمجردیکه‌آقای ساعد نخست وزیر وارد تالار گردیدندورود ایشان راباکف زدن‌ممتد استقبال نمودند وایشان نیزباتمام آقایان دست داده‌وپس از ردتعارفات معمولی درباره اوضاع‌جاری ومخصوصـادرباره امرنفت که پس ازمصاحبه آقای‌کافتارادزه بابعضی ازارباب جرائد اهمیت خاصی بخود گرفته بود بیاناتی فرمودندکه عینا دراین جا نقل میشود.

عین نطق آقای نخست وزیر(ساعد)در جلسه مطبوعاتی ۵ر۸ر۲۳

آقایان عزیز قبلا از اینکه قبول زحمت فرموده برای استماع عرایض بنده تشریف آورده‌اید از آقایـان تشکر میکـنم البته خاطر

دولت دوست ما نیز این مذاکرات را بعد از جنگ موکول دارند

جناب آقای کاوتارادزه اظهار داشتند که این جواب بمنزله رد پیشنهاد دولت شوروی است و موجب تیرگی روابط طرفین خواهد گردید بنده اظهار داشتم که این قضیه موجب نهایت تاسف و تاثر است و بنده حاضرم یکقدم از نظر دولت عدول کرده قبول نمایم که شما پیشنهادهای خود را بدهید تاما مطالعه کنیم ولی نتیجه را به بعداز جنگ موکول میداریم لیکن ایشان قبول نفرموده و جواب دادند که در این صورت دادن پیشنهادات مورد ندارد

علت اینکه دولت ومجلس ایران تصمیم گرفته اند که دادن هر امتیاز خارجی به بعد ازجنگ موکول گردد چند چیز است .

اول اینکه دراینموقع که نیروی سه دولت متفق در ایران هست هر امتیازی باهرشرط ومنافعی داده شود افکار عامه اینطور تلقی خواهد کرد که شاید دولت آزادی نظر وآزادی تصمیم را در دادن امتیاز نداشته باشد

دوم اینکه فعلا وضع اقتصادی دنیا روشن نیست وبعد از جنگ که روشن تر شد البته بهتر میتوانیم تشخیص دهیم که باچه ترتیب و شروطی امتیاز بدهیم

سوم مذاکراتیکه در کنفرانس نفت درواشنگتن بعمل آمده موضوع را در بلاتکلیفی وابهام انداخته است

چهارم تمام گزارشهائیکه از نمایندگان مادرخارج رسیده تایید میکند که تا پایان جنگ هیچ امتیازی داده نشود

بنا بر این نباید تصمیم دولت ایران موجب رنجش خاطر نمایندگان محترم دولت اتحاد جماهیر شوروی گردد واین امررا موثر در روابط دوستانه بین دولتین بدانند زیرا همانطوریکه خود جناب آقای کاو تارادزه اظهار داشته اند دوستی بین اتحاد جماهیر شوروی و ایران که خوشبختانه در زمان جنگ بطور اکمل امتحان شده است

مصاحبه خود فرمودند بگیرند

در ضمن هم یادآور شدند که این عمل برای ایران منافع مادی و معنوی و اقتصادی فراوانی خواهد داشت و بعلاوه در کنفرانس صلح دولت ایران از کمکهای معنوی دولت شوروی بهره‌مند خواهد شد.

من با آنکه از نظر مجلس و دولت مطلع بودم که نباید هیچ امتیاز خارجی تا پایان جنگ داده شود معذلك چون آقای کاوتارادزه نماینده یك دولت معظم دوستی بودند تمام اظهارات ایشان‌را با کمال دقت بخاطر سپرده و بایشان وعده دادم بطور تفصیل آن را در هیئت دولت مطرح کنم همین کار را کردم بعلاوه با نمایندگان فراکسیون‌های مجلس نیز دربن باب ملاقات و ایشان‌رااز تمام‌جریان‌های امر مطلع‌ساختم ولی باتمام حسن نیتی که در اظهار نظریات جناب آقای کاوتارادزه بکار بردم هم فراکسیون‌های موتلف مجلس و هم‌هیئت‌دولت‌رای‌اولی‌خودرا تایید کردند که تا پایان جنگ نباید هیچ مذاکره امتیاز خارجی بشود

بعد اینجانب برای اینکه جناب آقای کافتارادزه را از جریان امر و رای دولت و مجلس مستحضر سازم خودم بسفارت کبرای شوروی رفته وایشان را ملاقات کردم و از جریان منفی در دولت و مجلس نسبت بامتیاز نفت‌خاطر ایشان را مطلع‌ساختم ومدتی میان من و ایشان‌صحبت و مذاکره شد ودر نتیجه من اظهارداشتم که‌دوباره بادولت‌ونمایندگان مجلس مذاکره خواهم کرد بلکه تلفیقی بین نظر دولت‌ومجلس وکمیسیون حاصل شود و همین کار را هم کردم ولی دولت ونمایندگان بهمان‌رای سابق خود باقی ماندند

چون کوشش بنده راجع به پیدا کردن راه حلی به نتیجه نرسید مجبور شدم پس از دوجلسه نظر دولت را بطور صریح بایشان اظهار دارم که باحسن نیت ومیل بهمکاری وحسن روابطی که با حسن نیت و میل بهمکاری و حسن روابطی که در میان‌هست چون تصمیم دولت‌ومجلس بر اینست کــه تا پایان جنگ هیچ امتیاز خارجی داده نشود بهتر است

دید راه چاره را منحصر باستعفا دانست تا راه را برای آمدن دیگران باز بگذارد شاید آنها بتوانند این سوء تفاهم را بحسن تفاهم مبدل سازند . وبهمین جهت در اواخر آبانماه استعفا داد

نمایندگان مجلس به جنب و جوش افتادند نسبت بآقای مرتضی قلیخان بیات ابراز تمایل نمودند . اعلیحضرت همایون شاهنشاهی امر بصدور فرمان نخست وزیری ایشان صادر ومعظم له در تاریخ پنجم آذر ماه ۱۳۲۳ کابینه خود را پس ازمعرفی بحضورشاهنشاه در جلسه رسمی بمجلس معرفی نمود و برنامه دولت خویش راتقدیم نمود برنامه دولت آقای بیات در جلسه سه‌شنبه هفتم آذر ماه که هفتاد و نهمین جلسه دوره چهاردهم بودمطرح گردید

این جلسه یکی از پر شور ترین ومهمترین جلسات دوره چهاردهم بود جناب آقای دکتر مصدق برای آنکه مشکل نفت را از پیش پای دولتهای وقت بردارد در این جلسه نطق پرهیجانی ایراد و طرح معروف تحریم دادن امتیاز نفت را در مجلس تهیه بامضای اکثریت نمایندگان رسانده و بقید دو فوریت تقدیم نمود نمایندگان مجلس دوره چهارده این طرح را با علاقه مفرطی[!]باکثریت قریب باتفاق تصویب نمودنداین جلسه طولانی ترین جلسات دوره چهاردهم بود و ما ازلحاظ اهمیت متن نطق آقای دکتر مصدق و طرح قانونی را ذیلا نقل مینمائیم :

در جلسه هفتم آبان مخالفت خودرا نسبت بامتیاز نفت اظهار نمود و بعرض رساندم که راه استخراج منحصر بدادن امتیاز نیست و بطریق دیگر هم خود دولت میتواند معادن نفت را استخراج کندچون امروز نفت بمنزله آب حیوات است ما هرقدر در استخراج آن تأخیر کنیم بدول قوی مجال میدهیم که از خودرفع محظور کنند وازماامتیاز بخواهند وآنوقت است که ماباید معادن خودرا تملیک نمائیم . هرگاه در ابواب فقه بابی هم برای امتیاز بود عرف بین‌المللی اقتضا میکرد که فقها امتیاز نفت راراینطور تعریف کنند به تملیک عین ومنفعته مادام الحیوات

بهیچوجه نمیتواند متزلزل گردد

دولت وملت ایران بی‌اندازه باین دوستی وحسن روابط‌سیاسی واقتصادی با همسایه دوست خود علاقه‌مند است

بنده خودم مکرر این علاقه مندی را اظهار و مجلس و دولت نیز تایید کرده اند اگر این ماده تیره رنك موجب تیرگـی خاطـر نمایندگان دولت دوست ما گردد اسباب نهایت تاسف‌ماخواهد بود زیرا در تمام دوره های دوستی ایران با اتحاد جماهیر شوروی ودر هنگام بستن پیمان وحتی ورود ما بجنك درصف ایشان هیچ‌وقت نـام نفت در میان نبوده است وبنابر این هیچ جهت ندارد کـه مسئله نفت موجب رنجش خاطر جناب آقای کاورادزه گشته اظهار دارند که نمایندگان دولت اتحاد جماهیر شوروی نمیتوانند بـا شخص من هیچگونـه همکاری نمایند

اما من که یکی از موثر ترین عوامل حسن تفاهم سه سالـه اخیر بین دوکشور همجوار بوده‌ام بادوستی وروابط دیرینه ای که با دولت اتحاد جماهیر شوروی دارم همواره خواهم کوشید کـه پیوسته دوستی وروابط حسنه وهمکاری اقتصادی بین دولت ایران و دولت جماهیر شوروی برقرار ومستحکم گردد ودر این راه از هیچگونه مساعی دریغ نخواهم نمود وضمنا ناگفته نماند که تصمیم دولت بـه شرکتهای انگلیسی وامریکائی که برای موضوع نفت بـایران آمده بودند درموقع خود ابلاغ گردیده وآنها بدون هیچ نوع رنجشی‌تصمیم دولت رامحترم شمردند .

پس از این بیانات آقای نخست‌وزیر در مجلس شورای ملی‌ودرمصاحبه مطبوعاتی محافل شوروی دیگر باایشان باب مذاکرات رامسدودنمودند و پس از تصویب شدن طرح آقـای دکـتر مصدق در مجلس سفیر کبیر شوروی به بهانه کسب دستور از تهران بمسکو عزیمت نموده و امور سفارت کبرای‌آنرا بکار دار سفارت سپرد جناب آقـای کافتارادزه هم تهران‌راترك گفته نخست‌وزیر وقت‌چون‌اوضاع‌رادگرگونه

نمود متجاوز از ۱۶ بلیون ریال از کیسه ملت رفت و نسلهای آتیه را از چنین عایدات هنگفتی محروم کرد. نسلهای آتیه هر قدر نفرین کنند کم کرده‌اند و بجای رحمت حق دارند بما لعنت کنند گرچه امروز توازن کامل در سیاست نیست ولی اگر همین موازنه هم بهم‌خورد هریك از دول که موازنه را برد ما را بدبخت مینماید فرض کنیم که سیاست مجاور شمالی ما قوت گرفت و گفت با امتیاز دارسی مخالف بودیم ولی در عهدنامه ۱۹۲۰ دست از مخالفت کشیدم تمدید امتیاز موازنه را برهم‌زد من بیش از آنچه تمدید داده‌است چیزی نمی خواهم فرض دیگر اینکه سیاست موافق نظریات مجاور جنوبی شد و آن دولت گفت امتیاز سایر معادن را هم می‌خواهم اساس کار دنیا روی عدل نیست هر ملتی عدالت را از نظر منافع خود قضاوت مینماید ویا ضعیف‌تر از خود می کند آنچه را که انصاف و وجدان جایز نمیشمارد

مگر نبود که باشتهای امتیاز ۹۲ ساله شرکت هائی آمدند و باب مذاکرات را باسهیلی وساعد باز نمودند مگر نبود همینکه حریف گفت از این نمد مارا هم کلاهی تمام حرفها و عملیاتی که برای انجام مقصود شده بود از بین رفت .

فرض کنیم اینکه متفقین در تسخیر معادن نفت ایران باهم اتفاق کنند و هرکدام برای خود از این نمد کلاهی بخواهند ما باید از آن بقدر وسعت کله بهریك تقسیم کنیم و هرقسمت را در طبق اخلاص بگذاریم و باکمال خضوع و خشوع تقدیم نمائیم و خود را مرهون نوع‌پرستی و بشر دوستی آنها بدانیم . پس تا چنین روزی نرسیده است باید هرچه زود تر تصمیمی که حافظ منافع ما است اتخاذ کنیم و مجال ندهیم که از نمد ما برای خود کلاه بسازند . ما برای مصرف خود فعلا نفت لازم نداریم و برای اینکه معادن دیگر استخراج شود احتیاج بسه چیز داریم اول محل مصرف پس از آن سرمایه برای استخراج و بعد متخصصین که نظریات خودرا باختصار عرض مینمایم

زیرا امتیاز دهند قادر نیست که در آخر مدت صاحب امتیاز را از موسسات خارج کند و برطبق امتیاز نامه موسسات نفتی را تصرف نماید و ناچار است هر طور که صاحب امتیاز بخواهد مدت را تمدید نماید و از منافع هر قدر برای ما سهم معین کنند و وقتی که نتوانیم داخل شرکت شویم و بحساب آن رسیدگی کنیم نقش بر آب است . حد اقل را هم که قرار داد معین کند باید صرف کاری نمود که صاحب امتیاز موافقت نماید .
فراموش نمی کنیم که دوره ششم تقنینیه وزیر مالیه وقت از نظر مصالح مملکت پیشنهاد نمود که عواید نفت جنوب از جمع بودجه خارج شود و بعنوان ذخیره مملکتی حسابی جدا گانه داشته باشد و بعد معلوم شد که مراد از ذخیره مملکتی احداث راه آهن و خرید اسلحه و مهمات است اینجا است که زمامداران دولت اتحاد جماهیر شوروی باید از خدا دور نشوند و باملت ضعیفی مثل ما همانطور که تاکنون خوب رفتار کرده‌اند باز رفتار نمایند و ببینند چطور چیزهائی که بر علیه آنها تهیه شده بود برنفع آنها بکار رفت عرفت الله بفسخ العزائم و نقض الهمم من اگر با امتیاز مخالفت نموده‌ام پیشنهادهائی هم برای استخراج نفت و فروش آن کرده‌ام که آنها را نباید از نظر دور داشت که کار نفت را برای بعد از خاتمه جنگ گذاشت آنهائی که میگویند مذاکرات نفت به بعد از جنگ موکول شود یا از درک حقایق عاجزند و یا اینکه عقیده‌ای از خود ندارند ولی آنهائی که اهل تشخیصند و نماینده این ملتند می دانند که تاخیر موجب زیان است و وضعیات بین المللی ایجاب می کند که هرچه زودتر تکلیف معادن نفت معلوم شود امروز یکی از شخصیت های مهم کشور دوست مجاور ما تشریف آورده‌اند و می خواهند در کار نفت مذاکره نمایند هر دولتی در کار تاخیر کند بمملکت خیانت مینماید آن روزیکه سیاست یکطرفی بود ۳۲ سال امتیاز نفت جنوب تمدید شد و از روی حد اقلی که خود کمپانی برای عایدت دولت معین

نموده‌ام و بشرح ذیل است .

« تا انقضای هر دوره تقنینیه نمایندگان مجلس شورای ملی نمیتوانند هیچیك از خدمات دولتی را موظفا قبول نمایند مگر اینکه سه ماه قبل از قبول خدمت نمایندگی استعفا نموده باشند »

مانع نیست و بیانات اینجانب هم که در مذاکرات مجلس شماره ۹۱ مندرج است حاکی ازاین معناست « چون نظریات این جانب مفصل و در دونوبت بعرض مجلس رسیده است قسمت مختصر آنرا که در صفحه ۱۸۷۷ مندرج است عینا نقل میکنم و از قسمت مفصل آن که در صفحه ۱۸۷٦ همان شماره ملاحظه میشود برای اینکه وقت مجلس تضییع نشود خودداری مینمایم اینك عین مذاکرات .. چون یکی از نمایندگان فرمودند که این ماده مخالف قانون اساسی است خواستم عرض کنم کاملا با اصل ۳۲ قانون مطابقه شد و مخصوصا نظریات حضرت آقای رئیس (مقصود آقای حسین پیرنیا موتمن الملك است) جلب شده بهیچوجه مخالفت ندارد واینکه قانون اساسی می گوید که چنانچه یکی از وکلا در ادارات دولتی و موظفا مستخدم بشود از عضویت مجلس منفصل می‌شود ما نگفتیم که نمیشود این مسلم است ماگفتیم اگر وکیلی خواست برود وزیر شود یا رئیس فلان‌اداره‌بشود تا زمانیکه وکیل است نمیتواند برود .

حالا اگر خواست برود باز هم مختاراست تنها سه ماه‌قبل باید استعفا بدهد یا اینکه حقوق نگیرد »

بنا برآنچه عرض شد اگر کسی توانست که در تمام دوره وکالت درادارات دولتی غیر موظف کار کند مانعی نیست و بدون استعفای قبلی میتواند ولی بشرط اینکه سوء استفاده نکنند و بجای وظیفه مدد معاش بگیرد مرادما از وظیفه هر وجهی است که‌بهراسم از خزانه دولت خارج شود از مواجب شهریه و مدد معاش و انعام بهر صیغه ای از صیغ که باشد . پس برای خارج شدن از مجلس مانعی

۱ محل مصرف

با نماینده بزرك دولت شوروی داخل مذاکره شویم وقراردادی برای هر مدت که توافق نظر حاصل شود منعقد نمائیم ونفت مازاد از مصارف خودرا بانرخ متوسط بین المللی نفت درهرسال معامله نمائیم

۲ تحصیل سرمایه

بر فرض که برای ما رمقی بود و میتوانستیم بدون مساعدت غیر نفت را استخراج کنیم این کارخارج ازصلاح است ما باید سلف فراوشی کنیم وجهی بعنوان بیعانه وبقید اینکه فقط صرف استخراج نفت شود بگیریم ونفت که استخراج شده حساب مشتری رااز بابت اصل وسود وجهی که داده است تصفیه نمائیم

(۳) مدیر و متخصص

برای این کار مابدوقسم اشخاص محتاجیم اداری وفنی، متخصصین اداری را از هموطنان وفنی را از متخصصین بین المللی که موقع قرار داد فروش معلوم خواهد شد انتخاب مینمائیم .

این است نظریات من راجع باستخراج تمام معادن ایران که باهر دولتی که مشتری خرید نفت است مذاکره نمائیم هرچه زودتر شروع بکارو گریبان ملت را خلاص کنیم وبرای هموطنان کارگر که تاآخر جنك تمام بیکار میشوند کار تهیه نمائیم .

من تصور مینمودم که اگر داخل کار شوم کار نفت وکارهای دیگری انجام دهم و بعداز اینکه اکثریت قریب باتفاق مجلس مرانامزد نخست وزیری نمود معلوم نشد بچه عنوان اکثریت و اقلیت هردو از من صرف نظر کرد و فقط بمن کسانی رای داده‌اند که منفردند

بعد از عرض تشکراز عموم آقایان محترم که بنخست وزیری بلا شرط من رای داده‌اند سئوال میکنم اگر نظر شان این بود که قانون سال ۱۳۰٦ با رفتن من بدون استعفای سه ماه‌قبل موافقت نداشت ماده ۲ قانون مزبور که خود اینجانب در جلسه ۱۱ تیرماه ۱۳۰٦ پیشنهاد

تقاضای تشکیل مجلس سنا نمود بنا براین عقیده باید گفت که مجلس سنا نباید تشکیل شود درصورتیکه هروقت مقتضیات وجود سنارا ایجاب نمود آنرا باید تشکیل داد بعضی‌ها هم چنین عقیده دارند که اصل تفکیك قوای ثلاثه مانع است که وکیل باحفظ مقام نمایندگی وزیر شود

درصورتیکه حکومت ملی منقسم باقسامی است که یکی از انها حکومت پارلمانی است و برطبق قانون اساسی ما کشور ایران دارای این حکومت است و در حکومت های پارلمانی وکیل بوزارت میرود واز وزارت که افتاد برمیگردد ودر مجلس وکیل میشود ودر جواب آنهائی که فرموده‌اند اگروخامت اوضاع خدمت رابرای هرکس واجب عینی نموده‌است ومن که چنین اظهاری نموده‌ام چرا باید قبول کاررا مشروط بیاز گشت مجلس کنم؟ عرض میشود که مرا مردم انتخاب نموده‌اند تا آخر دوره درمجلس خدمت کنم اگرمجلس تصور نمود که من دردولت مفیدترم و از حقوق هم صرفنظر نمودم حق این بود که بازگشت من بمجلس تامین شود وشرط بازگشت برای این بود که اگر ازخدمت دولت محروم شوم ازخدمت ملی محروم نشوم ودر مجلس باشم تا بتوانم جهات عدم موفقیت یاعدم مساعدت مجلس رابجامعه عرض نمایم .

پس معلوم شد که حلیت وحرمت هرچیز منوط باکثریت است اگر اکثریت خواست که حرام راحلال کند میکند واگر نخواست حلال هم حرام می‌شود من ازاکثریت سئوال نمیکنم که چرا بـا نخست وزیری مشروط من موافقت ننمودواز ابتدای این دوره من در اقلیت بوده ام و اکثریت غیر از مخالفت من با دادن امتیاز نفت بـاحرفهای دیگر من موافقت نکرد حفظت شیئا و غابت عنك اشیاء من‌از فراکسیون تودة سئوال میکنم که‌از اول این‌دوره که با من مخالف نبود ودر مطبوعات خود مرا تقدیر نمود و یکی از نمایندگـان این فراکسیون قبل از مذاکرات نفت در جلسه خصوصی مجلس مرا برای نخست وزیری پیشنهاد کرد و نظریـات منهم در بـاب امتیاز نفت بـا

نبود و باید فهمید که برای بازگشت چه مانعی تصور مینمایند اصل ۳۲ متمم قانون اساسی از اینقرار است

«چنانچه یکی از وکلا در ادارات دولتی موظفا مستخدم بشود از عضویت مجلس منفصل میشود

ومجددا عضویت اودرمجلس موقوف باستعفای از شغل دولتی وانتخاب اواز طرف ملت خواهد بود» که بعضی از نمایندگان محترم وظیفه را مترادف با مسئولیت دانسته‌اند در صورتیکه مترادف بـا حقوق است و نظر بـه دوره ششم وسیزدهم تقنینیه همین‌است چنانچه مراد از موظف حقوق نباشد احتیاج نیست که قبل از کلمه مستخدم موظفا قید شود ویك چنین تغییر مثل این است که بگویند اگر یکی ازاعضای ادارات‌دولتی درمجلس با تعهد دادن رای وکیل شود ازعضویت اداره منفصل است وحاجت بااظهار نیست که‌رای دادن‌متلازم با نمایندگی‌است و کجااینکه انجام وظیفه واستخدام لازم‌و ملزوم یکدیگرند و هرکس در ادارات مستخدم شد وظیفه‌دارو مسئول است پس مراد از موظفا گرفتن وجهی است ازخزانه دولت وهرکس قبل‌از خارج شدن از مجلس تعهد کرد بدون اخذ حقوق خدمت کند ازعضویت مجلس منفصل نمیشود و تعهد باید صریح باشد تاخللی بعضویت او نرساند مضافا بـاینکه ماده ۱۵ قانون استخدام کشوری چند مقام را که‌از آن جمله وزارت است از رتب نه‌گانه اداری خارج مینماید وبعضی براین عقیده اند که اصل ۳۲ تا کنون باین طریق عمل‌نشده یعنی آنهائی که وزیر شده اند بعد از انفصال به‌مجلس مراجعت ننموده اند بعقیده من اول بـاید سئوال نمود کسانی که ازمجلس بشرط نگرفتن حقوق رفته‌اند کیانند وبرفرض این که متعهد شده باشند بدون حقوق خدمت کنند بازنگشت انها دلیل‌نیست که‌اصل ۳۲ مانع باشدونتوانند بمجلس بازگشت نمایند چه‌عدم مطالبه حق دلیل نداشتن حق نیست و از قانون اساسی بعضی از اصول هست که‌اجرا نشده مثلا اصلی که‌راجع است بمجلس سنا پس اگر ملت‌ایران

درمجلس دودسته مساوی تشکیل شود هروقت که باهم موافق شدند کار
ما زاراست ولی اگر از سیاست منفی تعقیب کنیم ومجلس از نمایندگان
حقیقی ملت تشکیل شود از چنین مجلس کاری برخلاف مصالح ملت نمی
گذرد وآنوقت است که موازنه سیاسی بنفع ایران بر قرار است.
با هریك از نمایندگان درخارج مجلس صحبت کنم غیر از نوع خواهی
وطن پرستی نظری ندارند ازهریك ازافرادی که دراین جنك شرکت
میکنند اگر سؤال شود غیر ازخیر بشر چیزی نمیخواهند و حاضر
نیستند مورچه ای را زیرپا گذارند ولی داخل صف که شدند هرچه آمر
گفت می کنند وباکی ازقتل عام ندارند گرچه بعضی اشخاص مثل
مرحوم حسن پیرنیاوجناب آقای حسین پیرنیا حاضر نمیشوند وکیل غیر
ازاد شوند. فرض میکنم که بهترین اشخاص باین طریق انتخاب شوند
کاری که درمصالح مردم وضرر موکل باشد نمی کنند وبدترین اشخاص را اگر
مردم انتخاب کنند بحکم المامور ومعذور هرچه میکنند درمصالح مردم مینمایند
آقایان محترم این اولین دفعه نیست که بمن تکلیف کار میشود - یکی
از دفعات درعهد سلطنت رضا شاه است .روزی آقای حسین علاء بخانه
من آمد وگفت شاه باآقای سرتیپ حبیب اله شیبانی (آنوقت رئیس ارکان
حرب) فرموده اند اگر دکتر مصدق رابخواهم میآید یانه ازاین حرف
تعجب نمودم وگفتم اگر روزهای دوشنبه حضور شاه نمیروم ازاینجهت
است که نماینده ملتم وباصغای فرمایشات شاه احتیاجی ندارم وپس چه
مانع است که هر وقت احضار شوم کسب افتخار نمایم چندی نگذشت
شاه مرا خواست وفرمود درمجلس گفتید آنچه راکه نمی بایست بگوئید
عرض کردم آنچه روز نهم آبان ماه(روزی که سلسله قاجاریه خلع شد)
گفته ام ازنظر مصالح مملکت بوده است ومن بین شاه وطن دوست و
مملکت فرق نمی گذارم فرمود توضیح دهید تاقانع شوم عرض کردم
روزی محمدعلی شاه مرا احضار کرد وفرمود که خواستم توسط عادل-
الدوله (آنوقت وزیر خزانه) با بهبهانی(مقصود آیت الله آقا سید

نظریات فراکسیون موافق بود چون که آقای دکتر رادمنش
در جلسه علنی ۱۹ مرداد اینطور اظهار نمود «من و رفقایم با
دادن امتیازات بدولتهای خارجی بطور کلی مخالفیم همانطور که ملت
ایران توانست راه‌آهن را خودش احداث کند یقین دارم که با کمک مردم
وسرمایه داخلی مامیتوانیم تمام منابع ثروت این مملکت را استخراج
کنیم» چه شد که با نخست وزیری مشروط من مخالفت کرده من تصور
نمیکنم که جوانان روشن فکر مملکت معنی قانون را نفهمند بلکه این
طور تصور میکنم که با نظریه سیاسی من که موازنه منفی است موافقت
ندارند بنابراین لازم میدانم که نظریات خود را توضیح کنم من آنچه
عرض کرده‌ام در مصالح مملکت و منافع آن دولتی است که طالب موازنه
سیاسی است. هر گاه ما تعقیب از سیاست مثبت کنیم باید امتیاز نفت شمال
را برای مدت ۹۲ سال بدهیم بدینطریق موازنه سیاسی برقرار کنیم
گذشته ازاین که ملت ایران برای همیشه و اکنون مجلس بسا این کار
موافق نیست ودادن امتیاز مثل اینست که مقطوع الیدی برای حفظ موازنه
راضی شود که دست دیگر اورا هم قطع کنند درصورتی که هرمقطوع
الیدی برای حفظ ظاهر هم که باشد طالب دست مصنوعی است وآن
مقطوع الیدی که بخواهد مقطوع الیدین شود خوب است خود را از
مذلت زندگی خلاص وقبل از اینکه ید ثانی او قطع شود انتحار کند
(جمعی از نمایندگان — صحیح است.)
دکتر مصدق. — صحیح است خواهش میکنم نگوئید، تصدیق و
تکذیب مطالبم موکول به قبول یارد پیشنهادی است که عرض میکنم
تعقیب سیاست مثبت برای کسانی خوب است که ازعهده آن برآیند پیروی
ازاین سیاست برای آنهائی مفیداست که اهل حسابند از هر کسی که
سئوال شود هشت بیشتر است یا شصت میگویند ۶۰ پس هشت نفر نمیتوانند
با شصت نفر مقاومت کنند ولو اینکه چند پیشه‌وری دیگر هم اضافه نمایند
ازنظر وطن‌پرستی هر گاه ما از سیاست مثبت پیروی کنیم برفرض اینکه

نظارت کنند منزل من آمد و گفت بابور ایوف مترجم سفارت نزد سپهسالار بودیم (آنوقت رئیس‌الوزراء) گفتند برای ریاست کمیسون که باید تشکیل شود شمارا در نظر دارند چون یورلمیف گفت که با شما سابقه ندارد من میخواهم شما را با او آشنا و به فن تار وزیر مختار معرفی نمایم . غرض از تشکیل کمیسیون آن است که نمایندگان سه دولت در مالیه ایران تفتیش کنند و کمیسیون مرکب از پنج نفر است که سه عضو آن را دولت ایران و ۲ عضو دیگر را دولت روس و انگلیس تعیین مینمایند و اکثریت بادولت ایران است هرگاه شمار یاست آنرا قبول کنید بانك استقراضی (بانك دولت روسیه تزاری در تهران) سند می‌سپارد که مادام‌العمر شما در هرماه هزار تومان تادیه نمایدولو اینکه کاررا برای مدت کمی قبول نمائید . گفتم چون مجلس سوم مرا برای کمیسیون تطبیق حوالجات انتخاب نموده است که باحقوق دویست تومان درماه همین وظیفه راانجام نمایم هرگاه برای گرفتن ماهی هزار تومان از آنکاراستعفا کنم مردم میگویند طمع مرا بچنین کار نابکاری واداشت از اعلیحضرت هم اگر قبول خدمت کنم خواهند گفت که ماهی ۱۰۰۰ تومان را به ۲۰۰ تومان حقوق مجلس ترجیح داده‌ام این است که استدعا میکنم تا آخر دوره تقنینیه از من صرف نظر فرمایند و بدیهی است که نخواستم ویا نمیتوانستم بیش از این اظهاری نمائیم مقصودشاه این نبود که از افکار من استفاده کند چه هرکسی با آن شاه کارمیکرد و از افکار خود استفاده نمی کرد بلکه نظرش این بود که مرا از مجلس خارج کنند و ثابت نماید که من هم مثل بعضی ها به آنچه میگویم عقیده ندارم پس‌از اینکه شاه دید هیچ چیز مرا نمیتواند از عقیده‌ام خارج کند مایوسانه بمن نگاهی کرد و گفت این مذاکرات باید مکتوم بماند و درعصر سلطنت اعلیحضرت جوان

عبدالله) راهی باز کنم کاری نکرد هر گاه شما میتوانید کاری کنید موجب امتنان است . عرض شد که شاه را با ایشان چه حاجت است . ایشان هرچه دارند از همراهی ومساعدتی فرمودند که حرفهای شما جواب ندارد عرض از خواستن از این بود که بدانم برای چه از مجلس صرف نظر نمی کنید است که با آزادیخواهان مینماید شما هم همین رویه را اختیار کنید و بامشروطیت مخالفت نفرمائید تا دکان سیاسی آقا تخته شود آقا و اصحابش همگی من تبع شاه شوند .

همان روز مذاکرات باشاه را به مرحوم بهبهانی گفتم تصدیق نمود بسیار خندیده درجواب فرمود سرشما هم بوی قرمه سبزی دارد (خنده نمایندگان» این بود جواب عرایض من از آن شاه هرگاه اعلیحضرت هم پس از عرایضی که میکنم هماطور جواب دهید چیزی عرض نکنم والا اجازه فرمائید مطالبی را بعرض رسانم — فرمودند بگوئید تا معلوم شود . عرض شد موقع آمدن بحضور چشمم بسردر سنگی افتاد این بنای باعظمت را اعلیحضرت برای چه میخواهند و گفتند درخانه من است مگر من خانه نمیخواهم . عرض کردم خانه حقیقی شاه قلب ملت است اگر آن را دارند احتیاجی باین ها ندارند فرمود دیگر بگوئید عرض شد از بستن طاق نصرت درولایات وآوردن مردم باالبسه عاریه باستقبال شاه مقصود چی است ؟ چنانچه شاه بمردم خدمت کنند اگر مردم ندانند باز اعلیحضرت ماجورند چونکه تاریخ خدمات هر پادشاهی را مملکت خود فراموش نمیکند مستوفی میخواستند مرا وزیر خارجه کنند و اصرارهم نمودند نتوانستم قبول نمایم فرمود من باو گفته بودم که شما را داردکار کند وحالا مقصود این نیست که وزیر خارجه شدید بیائید خودتان مستوفی باشید . عرض شد حکایتی دارم که اگر اجازه بفرمائید عرض کنم . با(حکس مینیسکی) مامورتجارت‌دولت‌روسیه تزاری برای تصفیه‌حسابی‌درهمین‌خانه که مستاجر بود ملاقات نمودم‌وغیراز او با خارجی آشنائی نداشتم . در جریان جنگ ۱۹۱٤ که دولت انگلیس‌و روس میخواستند درمالیه‌ایران

بعضی میگویند که اکثریت بزمامداری من عقیده نداشت و آنرا برای اخراج من ازمجلس وسیله قرارمیداد چون بازگشت را شرط قبول کار مردم منصرف شد ولی من آنچه واقع شده است عرض می نمایم وقضاوت را بنظریات اشخاص بی غرض محول می نمایم برای آنکه پس از قبول کار باعدم موفقیت مواجه نشوم و بین من و آقایان محترم که نهایت صمیمیت بود سوء تفاهم نشود توسط دوستانم بعرض فراکسیون ملی و آقایان نمایندگان منفرد یدرسانیدم که سرمایه من منحصر به مخالفت باامتیاز نفت نیست وسرمایه های دیگری هم داریم ازابتدای این دوره راجع به دکتر میلیسپو واختیارات او وهم چنین راجع بقرار داد فروش نفت و غیره حرفهائی زدم که ازهیچ یك نمی توانم صرف نظر کنم وحتی الامکان باید در اجرای آنها سعی نمایم من هرچه درزندگی گفته ام برنامه من است خدا میخواهد که من حرفی نزنم وبآن معتقد نباشم اگرآقایان با گفته های من موافقند اظهار تمایل کنند ازحسن ظنی که ابراز میکنید آنهارا پشیمان نمی نمایم والا از ید صرف نظر نمایند بااین پیغام آقایان محترم چه میتوانستند بکنند اگر بمن رای نمیدادند مردم میگفتند چه شد که باآنهمه حسن ظن ازمن صرف نظر نمودند واگر رای میدادند تازه اول دعوا بود پس بهتر همین بود که بانخست وزیری بلاشرط من موافقت کنند وشروط مخالفت نمایند من ازآقایان محترم متشکرم که بامن برخلاف مروت کاری ننمودند وخواستند که رفیق نصف راه باشند وازاینکه بین ما همان صمیمیت باقی است سپاس گذارم آقای نخست وزیر من بعنوان موافق صحبت میکنم وچون فرمودید که جواب نمایندگان را درآخر میدهید درصورتیکه بانظریات من موافقت کنید من به دولت شما رای مثبت میدهم تقاضای من اینست که دولت شمادردوموضوع بدون تاخیر اقدام کنند درکار دکتر میلیسپو واستخراج نفت من ازشما چیزی که عقیده ندارند در خواست نمیکنم آقای ساعد پس از آنکه خلاف — کاری های دکتر را تصدیق نمود و یکی از نامهای مفصل ایشان

جوان بخت که چون خواهان ترقی و تعالی مملکتند و با نیت پاکی میخواهند شاه حقیقی مملکت شدند دعوت شدم میخواستم قبول خدمت کنم بجهاتی که عرض میکنم نشد کسب افتخار نمایم — در جلسه هفتم آبان که من بادادن امتیاز نفت مخالفت نمودم بیانات من در عموم آقایان نمایندگان طوری اثر کرد که نخواستند درموقع بحران ازمن صرفنظر کنند ، نمایندگان فراکسیونها و منفردین در کمیسیونی که جمعه ۱۲ آبان تشکیل شد طرح قانونی ذیل را تنظیم نمودند ، نظر بلزوم تعیین مفاد اصل ۳۲ متمم قانون اساسی وبا توجهات بمقتضیات کنونی ولزوم استفاده ازشخصیت ملی دکتر محمد مصدق مـاده واحده ذیل به مجلس شورای ملی پیشنهاد وبا قید دوفوریت تصویب آن تقاضا میشود

(ماده واحده)

الف — اصل ۳۲ قانون اساسی که مقرر میدارد « چنانکه یکی ازوکلا در ادارات دولتی موظفا مستخدم شود ازعضویت مجلس منفصل میشود ومجدداً عضویت او در مجلس موقوف باستعفای ازشغل دولتی وانتخاب ازطرف ملت خواهد بود»

ناظر وبمستخدمین دولت که مشمول مقررات وقوانین استخدامی هستند می باشد ونسبت به نخست وزیر ووزراءومعاونین پارلمانی آنها شمول ندارد.

ب — بشخص دکتر مصدق استثنائا اجازه داده میشود که بدون رعایت شروط مقرر ماده دوم قانون مصوب ۲۲ تیر ۱۳۰٦ مقام نخست وزیری را قبول وپس ازپایان تصدی وبکرسی نمایندگی خود در تقیه دوره ۱٤ تقنینیه بازگشت نماید.

من اینطور تصورمیکنم که اگر ماده فوق با اکثریت قریب باتفاق نمیگذشت با اکثریت قابل توجهی تصویب میشد وباید دید چه سبب شد که اکثریت ازعقیده ای که بفرمانداری من داشت عدول کرد

دولت شوروی برای گرفتن امتیاز نفت ایران خیلی واضح وروشن است وسبب خاصی موجود نیست که مذاکرات راجع بآن را به بعداز جنك محول سازد ولی متاسفانه دولت شوروی بقدری فشار آورد که جریانی شبیه به بحران در روابط شوروی و ایران پدید آمده است)

بنظر روزنامه مزبور برای اینکه مذاکرات به بعداز جنك محول شود سبب خاصی مشاهده نمیشود دولت شوروی باید پاسخ را مرتفع کند تا بمقصود خود نائل گردد

سوم — نصیحت و اندرز بدولت شوروی

«مذاکرات کامل وروشنی میان انگلیس و امریکا دراین باب مطرح گردد این مذاکرات قدم دیگری برای رفع بحران خواهد شد» پس نتیجه این است که دولت شوروی با دولت انگلیس وامریکا مذاکره شود نظریات آن دو دولت را که جلب نمود منافع مرتفع و نتیجه مطلوبه حاصل میشود واینکه اسمی هم از ایران دولت ایران هم از حسن تمامیت و حاکمیت خود که سران سه دولت تصدیق فرموده اند استفاده کند وقراردادی که نمایندگان سه دولت تنظیم میکنند امضاء و خود را تمام نماید . بعضی را عقیده آنست اگر جناب آقای کافتارادزه مقارن انعقاد قرارداد نفت بین شرکت های انگلیس و آمریکا تشریف آورده بودند چون آن دو دولت بسهم خود رسیده بودند ناچار میشدند که بدولت شوروی هم سهمی بدهند . این نظریه را نمیتوان قبول کرد زیرا ساعد استعفا میداد و زمامدار کسی میشد که هیچ قراردادی بر علیه ایران امضاء نکند

اکنون نمیتوان پیش بینی کرد که پس از انتشار نظریات روزنامه تایمز دولت شوروی چه رویه‌ای اتخاذ میکند ظاهر رویه دولت شوروی از سه حال خارج نخواهد بود

اول — دولت شوروی با نظریه روزنامه تایمز موافقت میکند در صورت اتخاذ چنین تصمیمی آن دولت و نفتی نبرده سرمایه‌ای که سالها بدست آورد — با خته چون هدف آن دولت این نبود که بقول خود با دول استعماری سازش کند . با کمك و قوه آنها کسب امتیاز

در مجلس خوانده شد معلوم نشد که چه پیش آمد که ازعقیده خودعدول کنند شرح عملیات او بیش از حد لزوم در مجلس گفته شد و چنانچه عرض کنم ۱ چهارم وقت مجلس در این دوره صرف این کار شد افراق نگفته‌ام امیدوارم که شما کاری کنید که باین مذاکرات خاتمه داده شود راجع به نفت روزنامه رعد امروز در شماره ۳۱۵ اول آذر مقاله روزنامه تایمز لندن را منتشر نموده است که در باب نفت ایران سه مطلب اظهار میکند

اول — تاسف و ملامت در این باب میگوید «اخیرا مذاکراتی میان امریکا و انگلیس راجع نفت ایران جریان داشته ولی بطور کلی مذاکرات مزبور بیش از هر چیز مربوط بمشکلات خاور نزدیك بوده است و در هر حال چون دولت روسیه برای شرکت در این مذاکرات دعوت نشده بود ممکن است همان مذاکرات سبب جزئی برای اقدامات اخیر روس شده باشد و آنرا عکس العمل مذاکرات انگلیس و امریکا و اغفال خودش تصور کند این عکس العمل طبیعی است اگرچه قدری از اصول خردمندی دور می باشد و در هر صورت اگر این خطا ها تکرار گردد بزیان دو ملتهای متفق تمام میشود) پس معلوم شد که دولت انگلیس و امریکا از اینکه دولت شوروی را در مذاکرات خود شرکت نداده‌اند متاسفند و بااین حال انتظار نداشتند که دولت شوروی بدون مشورت آنها از دولت ایران امتیاز بخواهد و دولت آمریکا و انگلیس ناچار شوند از امتیازی که میخواهند صرف نظر نمایند البته اصول خردمندی ایجاب مینمود کـه دولت شوروی بخود و متفقین خود ضرر نرساند و با مشورت آنها هرچه میخواهد تقاضا نماید وقسمت دیگر از مندرجات تایمز که میگوید(از این بالاتر آنکه بقرار معلوم دولت روس بدو مشورت قبلی با دو هم پیمان بزرك خود (امریکا وانگلیس) در انجام تقاضای خود اصرار میورزد » آنرا تایید مینماید .

دوم - امیدواری بآینده دراین باب تایمز . می نویسد «اشتیاق

نکنند، اگر دولتی هم آمد وامتیا مت داد قاعدتا مجلس آزاداست که آنرا تصویب نکند ولی بااین انتخابات واین اخلاق کدام مجلسی است که قرار دادرارد نکند . ما که امروز مثل مرحوم حسین پیرنیا ، مشیرالدوله وزیری داریم ونه مثل نمایندگان دوره اول تقنینیه و کمیل که باقرارداد ۱۹۰۷ موافقت نکنند رحمت اله علیهم اجمعین پس ما باید کاری کنیم که خودرا مواجه باچنین روزی نکنیم وچون نظریات من راجع به مخالفت با امتیاز در جلسه هفتم آبان مورد تصدیق اتفاق مجلس شد اینست طرحی تهیه نموده ام که هیچ دولتی نتواند راجع به امتیاز نه مذاکره ونه قرار دادی امضاء کند و فقط راجع بفروش نفت با هر دولتی که مشتری است داخل مذاکره شود واز آقایان محترم درخواست مینمایم قبل از اینکه متفرق شوند طرحی که پیشنهاد میشود

تصویب نمایند وبدنیا ثابت کنند که این مجلس خیر خواه ایران است

نماید هدف دولت شوروی این بود که حامی دول ضعیفه باشد و بآنها برای اینکه آزاد شوند کمك نماید موافقت دولت شوروی با دول استعماری روی اصل دفاع از دول محور بود وقتیکه دول محور داز بین میروند هیچ علتی ندارد که دولت شوروی آن اتفاق را برای کار نا مشروع تقویت نماید.

دوم با متفقین موافقت نکند در این صورت هرچه زودتر باید وارد معامله نفت شود و اینکار بطوریکه درمنافع ایران و شوروی است تمام شود و بدنیا ثابت کنند که غیر از خدمت بنوع بشر مقصودی ندارد و هیچوقت حاضر نیست که اعلامیه های عاقبت ایران و حق حاکمیت آن را که امضاء نموده وهنوز خشك نشده تلفن کند.

سوم — دولت شوروی از نظریه خود عدول نکند دراینصورت باید بداند که با وضعیت فعلی نمیتواند بطریق عادی و بنتیجه ایکه در آن روزیکه مجلس امتیاز دادرسی را تمدید نمود در مملکت جنبنده‌ای نبرد ولی امروز که مردم میتوانند نفس بکشند محرك تنفس مصنوعی هم دارند و سوای محدودی نفع پرست کسی بدادن امتیاز رضا ندارد وفقط ایران نیست که نفع پرست در آن زیاد است اگر دنیا ازاین جماعت پاك بود چرا کار عالم تا این درجه ناپاك بود پس کسب امتیاز از تجاری عادی و قانونی عملی نمیشود و آنوقت است که مخالفین رژیم بگویند آنچه در کار نیست حرف حسابست.

پس نتیجه این شد که اگر متفقین باهم موافقت کنند، دولت ایران داخل مذاکره میشوند ودولت ایران هم که قرار دادرا امضاء نمود همان جوابی که فروغی با حضور آقای حسین علاء بمن داد بملت خواهد داد جواب آنمرحوم این بود که در مقابل ادعای دولت انگلیس راجع بخارجی که در آن جنك نمود، من عقیده خودرا بسفارت نوشتم مجلس آزاد است که آن رارد کند کما اینکه دکتر میلسپو هم بعقیده شخص خود مخارج مزبور را پرداخت مجلس آزاد است که آن را قبول

نمودم یکی از آقایان نمایندگان محترم که اجازه ندارم نامش را بگویم بمن داد و آنروزها صلاح نبود که پیشنهاد شود زیرا دولتین آمریکا و انگلیس نمیخواستند بادولت اتحادجماهیر شوروی راجع بکار نفت توحید مساعی کنند و پیشنهاد چنین طرحی گذشته از اینکه بیطرفانه تلقی نمیشد مورد هم نداشت زیرا عدم موفقیت متفقین سبب بود که دولت ایران داخل مذاکره نشود ولی امروز که قضیه دارد فرق میکند وامروز که روزنامه تایمز شوروی را باتفاق نصیحت میکنند تصویب این طرح ضروری است . هیچکس نمیتواند غیراز مجلس درمال ملت دخالت کند امروز مجلس با نظریات من راجع به ندادن امتیاز موافقت نمود وآنرا درصلاح ملت میداند پس چه لزوم دارد که دولت دهد ومجلس را درمقابل کار خاتمه یافته قرار دهد . ما نهی میکنیم دولت را که دراین کاردخالت نکند واگرروزی آمد مجلس از این عقیده عدول کرد برای مجلس چه اشکالی دارد که این قانون را الغاء کنند . تامجلس منفرق وتحت تاثیر واقع نشده باید آنرا تصویب کنیم هرگاه امروز این کار نشد دیگر جلسه‌ای منعقد نخواهدشد که این طرح تصویب شود .

نفت چیزی نیست که دولتهای بزرگ از آن صرف نظر کنند مامیگوئیم که تمامیت وحاکمیت مارا که خودشان تصدیق نموده‌اند نقض نکنند واگر مقصودشان کشور گشائی نیست و فقط نفت میخواهند باما داخل مذاکره شوند ومعامله نفت کنند ما نباید نماینده بزرگ دولت و دوست مجاور خودرا دست خالی روانه کنیم وآن دولت را مجبور بسازش با متفقین کنیم .

متجاوز از صدسال ایران روی اصل موازنه استقلال خودرا حفظ نمود وزمامداران بی اطلاع آن عصر میدانستند سازش آنها برای ما زیان ست ولی وزیران امروز که قرارداد ۱۹۰۷ را مطالعه کرده‌اند چون همه ایمان عقیده حسابی ندارند طالب دوام کارند باین اصل مسلم توجه نمی نمایند هیچکس میتواند بگوید که نفت نباید استخراج شود یا اینکه نفت شمال بجنوب برود درآنجا بامریکا فروخته شود هیچکس نمیتواند منکر این اصل اقتصادی

اینك طرح من

طرح دکتر مصدق

مجلس شورای ملی — از نظر حفظ مصالح مملکت امضاء کنندگان طرح قانونی ذیل را تقدیم و تصویب آنرا باد و فوریت درخواست مینمائیم.

ماده اول — هیچ نخست وزیر و وزیر و از اشخاصی که کفالت از مقام آنها و معاونت میکنند نمیتوانند راجع بامتیاز نفت با هیچیك از نمایندگان رسمی و غیر رسمی دول مجاور و نمایندگان شرکتهای نفت و هر کس غیر از اینها مذاکراتی که اثر قانونی دارد بکنند و یا قرار دادی امضاء نماید.

ماده دوم — نخست وزیر و وزیران میتوانند برای فروش نفت وطرزی که دولت ایران معادن نفت خود را استخراج و اداره میکنند مذاکره نمایند واز جریان مذاکرات باید مجلس شورای ملی را مستحضر نمایند.

ماده سوم — متخلفین از مواد فوق به حبس مجرد از سه تا هشت سال و انفصال دائمی از خدمات دولتی محکوم خواهند شد.

ماده چهارم — تعقیب متخلفین از طرف دادستان دیوان کشور محتاج باین نیست که مجلس شورای ملی آنها را تعقیب نموده باشد و اجازه دهد دادستان مزبور وظیفه دار است که متخلفین از این قانون را برطبق قانون محاکمه وزراء مصوب ۱٦ و ۲۰ تیر ماه ۱۳۰۷ تعقیب نمایند.

این بود طرح من و این فکر را دو روز بعد از نطقی که راجع بامتیاز

آن‌ها ویامعاونت میکنند نمیتوانند راجع بسامتیاز نفت بسا هیچیك از نماینده‌گان رسمی وغیررسمی دول مجاور ویا نماینده‌گان شرکتهای نفت وهرکس غیر ازاین ها مذاکراتی که‌صورت رسمی واثر قانونی دارد بکنند ویا اینکه قراردادی امضا نمایند .

ماده دوم — نخست‌وزیر ووزیران میتوانند برای فروش نفت وطرزی که‌دولت ایران معادن خودرا استخراج واداره میکند مذاکره نماینده‌و از جریان مذاکرات بایدمجلس شورای ملی را مستحضر نمایند

ماده سوم — متخلفین ازماده اول بحبس مجرد از سه سال‌تا هشت‌سال وانفصال دائم ازخدمات دولتی محکوم خواهند شد .

این قانون درجلسه یازدهم آذرماه ۱۳۲۳ که‌بیش از پنجساعت بطول انجامید تصویب گردید .

از این روز ببعد بود که سروصدائی درآذربایجان بلند شد و میتینك‌ها داده شد وفعالیت سیاسی شدید درافراد حزب توده مشاهده گردید که خود بحث مفصل وجداگانه ای دارد وچون این سر وصدا ها که منجر بغائله آذربایجان گردید در تاریخ سیاسی ایران اهمیت بسزائی دارد لذاآنرادر بحث‌جداگانه‌ای‌زیرعنوان«**غائله آذربایجان**» قرار داده وبرای آنکه مطلب بهتر فهمیده شود آنرا ازچند ماه قبل یعنی از مردادماه ۱۳۲۳ که اولین اثر آن در شمال ایران مشهود گردید آغاز نموده و بتاریخ بیستم اسفندماه ۱۳۲٤ که روزبازگشت جناب اشرف آقای‌قوام‌السلطنه‌نخست وزیرازمسکو بودختم نموده‌ایم .

شود که هرقدر مخارج استخراج واداری و کرایه کم شود نفت بهتر میتواند در بازار بین‌المللی رقابت نماید و باز کسی نمی‌تواند منکرشود، اگر دولت شوروی با متفقین ساخت و موانع گرفتن امتیاز را از بین برداشت دیگر خریدار نفت نیست واستخراج نفت بدست خود ما محال است آنهائی که استخراج نفت‌را بیمه ازجنك محول میکنند غیرازاجرای مقاصد بیگانگان نظری ندارند.

آقای نخست وزیر من عقیده خود را در مقابل خدا و وجدان گفتم و اگر شماتصور کنند شما وهیئت شمارا خادم بمملکت نمیدانم شما بایدباستخراج نفت بدست خود ما اهمیت بدهید و برای این‌کار وزارت خاصی تشکیل دهید هر چه زود تر یك وزیر صاحب عقیده و کاردان معین کنید و برای مردم بیکار تهیه‌کار نمائید که صلاح ما و متفقین‌در این است زیراما باید بین متفقین مجاور ودوست فاصله باشیم‌وصلح‌عالم‌را تامین نمائیم. این طرحی است که تهیه شده است وازجوانهای‌حساس خواهشمندم بیایند این طرح را بامضای آقایان برسانند که این طرح رسمیت پیدا کند.

طرح تقدیمی درمجلس بامضای عدهٔ زیادی از آقایان نمایندگان رسید

وپس از امضاء تقدیم مقام ریاست مجلس شد ودرهمان جلسه ابتدا درباره فوریت‌ها و بعدراجع به‌موادآن‌مذاکرات زیادی‌بعمل آمد وآقایان دکترشفق ــ دکتر عبده ــ مهندس فریور ــ طهرانچی ــ سیدمحمد طباطبائی ــ ایرج اسکندری ــ دکتر کشاورز ــ هاشمی ــ دکتر معظمی ــ شریعت زاده ــ فرهودی ــ دشتی ــ سیف پور وآقای دولت‌آبادی هریك در اطراف مواد یك و دو وسه وپیشنهادات واصله صحبت‌ها نمودند تاآنکه بالاخره طرح مزبور بااصلاحاتیکه شد به ترتیب زیر بتصویب رسید.

متن قانون ممنوعیت دولت ازمذاکره وعقد قرارداد راجع بامتیاز نفت باخارجی ها.

مــاده اول ــ هیچ نخست‌وزیر ووزیر واشخاصی که کفالت ازمقام

قسمت دوم

غائله آذربایجان

از بدو ورود قوای متفقین بایران تا روزیکه فتح نهائی و پیروزی متفقین اعلام گردید سربازان شوروی در تمام قسمت شمال وشمال شرقی وشمال غربی ایران محل پادگان های ارتش ایران را اشغال نموده و خود ازآن استفاده میکردند وحتی درآنموقع که موافقت حاصل شد که قسمتی ازارتش ایران باین قسمت هارفته و برای ایجاد امنیت تشکیل پادگانهائی بدهند ناچار شدند درمحل هائی غیرازآنچه دردست شوروی ها بود سکونت نمایند حتی بیمارستانهای ارتشی هم درتصرف نیروی شوروی بود ازآنجمله مشهد و شهرستانهای شمالی خراسان از قبیل قوچان، بجنورد در جز و همچنین تمام نواحی شمال ومخصوصاً آذربایجان وتا جنگ تمام نشده بود بهیچوجه صحبت از تبلیغات وغیره نبود پس از شکست قطعی آلمان وموقعیکه صدای وطن پرستان ایران برای تخلیه بلند شد یك سلسله تبلیغات دامنه داری درنواحی شمالی ایران بظهور پیوست واین تبلیغات بیشتر از ناحیه افراد مشکوك منتسب بحزب توده ایران بعمل می‌آمد.

در اوائل سال ١٣٢٤ این تبلیغات بحد اعلای خود رسید و تا اینکه درمرداد ماه ١٣٢٤ اولین عکس‌العمل آن در تبریز و مشهد مشاهده گردید .

قضیه آذربایجان یعنی واقعه لیقوان در بیستم مرداد ماه اتفاق افتادکه منجربه قتل چند نفر ازمالکین قریه‌مزبور وچند نفر از افراد حزب توده ایران میشود وافراد حزب توده مقتولین خود را باسرائی

قسمت دوم

غائله آذربایجان

از مرداد تا بیست اسفند ۱۳۲۴

شامل

اعلامیه های رسمی دولت ویادداشتهای

بین ایران ودولت اتحاد جماهیر شوروی

و

یادداشتهای متبادله بین سه دولت متفق

در باره ایران و مندرجات جراید

خارجی راجع بغائله آذربایجان

از اینقرار است
دراثر شکایت دونفر از اعضای حزب توده بعنوان اینکـه در لیقوان که روز ۱۹ مرداد برای سخنرانی رفته بودنـد مورد حمله و ضرب اهالی واقع شده‌اند دادیار دادسرا فردای آنروز برای رسیدگی به موضوع شکایت بلیقوان میرووددراین موقع جمعیتی هم از حزب‌توده بآنجا رفته‌اند مالکین و اهـالی لیقوان از ورود آنها ممانعت کرده‌و بواسطه مقاومت افراد حزب توده نزاعی روی داده که منجر بقتل‌چهار نفراز حزب توده و چهار نفر از اهالی لیقوان میشود
مطابق خبریکه روسای ادارات تبریز در مخابره حضوری‌روز ۲۱ مردادماه داده‌اند ۲ نفر از مالکین لیقوان را افراد حـزب توده چرا بهمراه خود با جنازه مقتولین منتسب بحزب بشهر آورده‌درهمان حین عده زیادی از هر طبقه مردم در شهر مجتمع‌شده و نگران‌اوضاع بوده‌اند وقبل از این جریان آقای موسوی دادستان شهرستان تبریز هم مورد ضرب و جرح واقع میشود .
پس از وصول این خبر تعلیمات‌لازم بمامورین‌محل برای‌آرامش و تامین آسایش اهالی داده شده و برای اینکه از نزدیك رسیدگی دقیقی باوضاع شود مخصوصاهیئت عالی‌مقامی هم بفوریت به تبریزاعزام خواهد شد .
از قرار اخبار تلگرافی امروز بعداز آن هیچ گـونه اتفاق سوئی رخ نداده و وضع شهر در کمال آرامش و امنیت‌است‌ومامورین انتظامی باجرای وظایف‌خود مشغول هستند .»

روز دوشنبه بیست و دوم مرداد ماه نماینده اکثریت مجلس در تالار جلسه خصوصی‌مجلس تشکیل‌جلسه داده‌و تمام مذاکرات‌راجع بآذربایجان بود و هر کدام از نمایندگان نطق های پر حرارتی‌نموده و ازآقای نخست وزیر تقاضا نمودند که در این جلسه حضور یابند مقارن‌ظهرروز

که ازلیقوان با خود آورده بودند درشهر تبریزضمن یك میتینك پر هیجانی گردش داده وعموم اهالی را مضطرب نموده بودند.

این اخبار تلگرافی به تهران داده شد وروز بیست ویکم مرداد مخابره حضوری روسای ادارات تبریز بامرکز بعمل آمده

ودرروز بیست ودوم مرداد ماه جلسه اکثریت نمایندگان درمجلس شورای ملی تشکیل گردید و آقای سید مهدی خان فرخ نماینده مجلس شورایملی قضایا را ضمن نطقی بعرض اکثریت نمایندگان در مجلس رسانید ودر همان روز جلسه هیئت دولت تشکیل گردید وعصر همین روز اولین خبر رسمی دراین خصوص یعنی ابلاغیه وزارت کشور بشرح زیر منتشر گردید.

ابلاغیه وزارت کشور

راجع بوقایع آذربایجان

«چون امروز دربعضی از جراید اخباری راجع بآذربایجان منتشر شده که مطابق با واقع نیست وموجب تشویش اذهان گر. .ه ست بنا براین لازم آمد که برای اطلاع عامه حقایق اوضاع گفته شود

از قرار اطلاع در چند روز قبل اداره شهربانی تبریز بوسیله مامورین شوروی که پاسگاه آنها در نزدیکی زندان است مطلع میشود که زندانیان دیوار را سوراخ کرده و مهیای فرار هستند مامورین شهربانی حسب‌الوظیفه در مقام جلوگیری بر آمده و محبوسین هم مقاومت کرده اند

در نتیجه این تصادم چند نفری از محبوسین مقتول و مجروح شده‌اند این پیش آمد بهیچ وجه با اقدامات حزب توده وواقعه لیقوان که در روز ۲۰ مرداد اتفاق افتاده ارتباطی نداشته‌است قضیه لیقوان

رفقای خود را بتبریز می آورند .

و بر اثر نشان دادن نعشها در شهر ازدحام میشود مردم متوحش شده و بازار ودکاکین را می بندند اعضای حزب توده ضمنا دادستان را کتك زده و مجروح میکنند رؤسای ادارات هم تقاضای مخابره حضوری میکنند .

اقداماتی که دولت کرده است یکی این است که در نظر دارد فورا هیئتی بعنوان بازرسی بفرستد کـه در اطراف قضایا از نزدیك تحقیقات کنند ومسببین را تعقیب نمایند .

بنده بعد مطلع شدم که ازطرف حزب توده در تبریز از آقای رئیس مجلس تقاضای مخابره حضوری شده است که البته ایشان جریان را خواهند فرمود موضوع فرار زندانیان این بوده که عده از آنها درصدد فـرار برمی آیند البته اینجا محکومینی بوده اند که برطبق قانون بایددر زندان بمانند حالا نمیدانم چه قسم محکومیتی داشته اند درهرحال وقتی درصدد بر می آیند مامورین شهربانی ممانعت میکنند حال نمیدانم اینها جمعیتی داشته اند یا ازخارج محبس حمایت میشده انـد در هرصورت پادگان نظامی هم بقوای شهربانی کمك میکنند وچند نفری هـم از زندانیان تیر میخورند .

این بود جریان وقایع تبریز تادیروز امروز صبح بنده بساز از اوضاع آنجا استعلام کردم خبری نبود و آرامش برقرار بوده .

الان هم که با آقای فریدونی صحبت کردم معلوم شد موضوع تصرف ادارات وخلع سلاح نظامیان صحت ندارد

در خصوص چهار نفری که درلیقوان کشته شده اند از جمله حاج احتشام هم بنده خبری شنیدم که در حین زدو خورد بوده ولی اینجا گفتند که حاج احتشام را گرفته و کشته اند بنده نمیدانم .»

درهمان روز درجلسه اکثریت بعداز گفتگوهای زیادی بالاخره آقای

۲۲ مرداد آقای صدرالاشراف نخست‌وزیر وقت درجلسه خصوصی اکثریت حضور یافته و اظهارات زیر را نمودند:

البته آقایان نمایندگان کم و بیش از اوضاع آذربایجان مستحضر بودند گرچه وضع آذربایجان خوب نبود ولی نگرانی فوق‌العاده‌ای در بین نبود و علت آنهم بواسطه نبودن استاندار بود ازطرف دیگر چون کفیل استانداری هم بکارها نمیرسید وضع شهر تبریز چندان رضایت بخش نبود ولی دولت در صدد بوده است که هرچه زودتر یك استاندار بآذربایجان بفرستد.

دیروز بعداز ظهر به بنده اطلاع داده شد که روسای ادارات در تلگرافخانه آمده ومطالبی دارند که میخواهند بگویند بنده بـآقای فریدونی معاون وزارت کشور دستور دادم که در تلگرافخانه حاضر شوند مطالبی که گفته بودند این بود که قتلی در خوی واقع شد و عده‌ای از طرفداران مقتول میخواسته‌اند محاکمه قاتل درخوی انجام و محکمه از قاتل شروع باستنطاق کرده بود ولی چون محکمه جنائی در خوی نبوده گفته‌اند باید در تبریز محاکمه شود این یك جریانی بود مربوط بخوی جریان دیگر این بود که دونفراز اعضای حزب توده بلیقوان که چهار فرسخی تبریزاست رفته ومیخواسته‌اند در آنجا تبلیغ کنند اهالی ده این دونفر را کتك زده‌اند این دو نفر هم بـدادسرا شکایت میکنند دادستان هم یکنفر دادیار تعیین می کند که برود و به شکایت اعضای حزب توده رسیدگی کند هنوز دادیارمراجعت نکرده بود که جمعیت زیادی از حزب توده بلیقوان حرکت میکنند حاج احتشام مالك ده ممانعت میکند و نمیگذارد که این عده وارد شوند ودرنتیجه زد و خوردی روی میدهد و چهار نفر از حزب‌توده و چهار نفر از اهالی لیقوان کشته میشوند و بطوریکه اینجا شنیده شد گویا حاج احتشام نیزطی زد وخورد بقتل میرسد ولی هنوز بنده نمیدانم اعضای حزب توده نعش های

میشود که در نتیجه هفت نفر از افسران فراری مقتول ودو نفر هم مجروح وهفده نفر هم دستگیر میشوند واولین خبر رسمی در این خصوص اعلامیه های ستاد ارتش میباشد که در تاریخ سی ام مرداد در روزنامه های تهران منتشر گردید وماعینا آنهارا دراینجا نقل مینمائیم

اعلامیه ستاد ارتش راجع بتمرد افسران

در تاریخ ۲۴ مرداد ماه ۱۳۲٤ افسرانی باسامی زیر

۱ — سرهنگ دوم نوائی ۲— سرگرد پیرزاده ۳ — سرگرد اسکندانی ٤— ستوان یکم توپخانه تفریشیان ٥ — ستوان یکم احسانی ٦ — ستوان یکم فاضلی ۷ ستوان یکم آذر ۸ — ستوان یکم نجفی .

سوگند وفاداری خودشان را نسبت بمیهن وپرچم و شاهنشاه شکسته و مرتکب بزرگترین خیانتها گردیده اند یعنی بااسلحه از پادگان خود (مشهد) باوسائل دولتی که بسرقت برده اند فراری و سپس بطور خدعه مبادرت بخلع سلاح عده نظامی نموده وبدین شکل تمرد خودشان را آشکار ومحرز کرده اند لذا دستور داده شد که افسران مذکور تسلیم دادگاه زمان جنگ گردند تا از تمام شئون نظامی خلع ومجازات شوند وهرکس در دستگیری آنها اقدام نماید (اعم اززنده یامرده آن ها) برای هریك نفرده هزار ریال پاداش دریافت خواهد نمود

رئیس ستاد ارتش — سرلشکر ارفع

اعلامیه ستاد ارتش راجع بتصادم باافسران متواری خراسان

دیروز چهار ونیم بعداز ظهر در گنبد کاوس بین افسران و سربازان متواری مشهد وژاندارمها زدوخورد شده ودر نتیجه هفت نفر افسر کشته شده و دو نفر افسر مجروح و دستگیر و بقیه متواری شده اند وازطرف ژاندارم هایکنفر مقتول ودو نفر پاسبان کشته شده وفعلا آرامش در گنبد برقرار است ودرتعقیب متواریان میباشند و

نخست وزیر در پاسخ یکی از نمایندگان تصمیم دولت راچنین اعلام نمودند «ما تصمیم داریم فورا یك هیئتی برای بازرسی با هواپیما بفرستیم «اگر اجازه بدهند» امروز وفردا حرکت میکنند اگر اجازه ندادند» با اتومبیل خواهیم فرستاد (مقصود نخست وزیر ازکلمه اگر اجازه بدهند یاندهند سفارت کبرای شوروی است زیرا در آن روز ها حتی مامورین رسمی وعالیرتبه دولت هم بدون اجازه مستقیم سفارت کبرای شوروی نمیتوانست بمناطق شمالی ایران مسافرت نماید مؤلف) وهمانطور که عرض کردم استاندار راهم تعیین ودر همین دو سه روزه میفرستیم بنده خدمت آقایان عرض میکنم که نه باین و نه بعد تا از این تلگرافها اهمیت نمیدهم علت این وقایع راهم نبودن یك سرپرست حسابی درتبریز میدانم زیرا بنده خودم در آذربایجان بودم و باتمام طبقات آنها ازروحانیون واشراف تجار و کسبه وحتی توده سر وکار داشته‌ام آنها ابدا راضی باینگونه کار ها نیستند اینها چند نفری هستند که چون میدان راخالی دیده‌اند این کارهارا کرده‌اند» پس ازاین جلسه که قبل از ظهر روز دوشنبه ۲۲ مرداد تشکیل شده بود مجددا اکثریت نمایندگان مجلس درعصر همانروز در مجلس اجتماع نموده و برای رفع این غائله تاساعت ده عصر به مذاکرات خود ادامه دادند.

درهمین اوقات که درتبریز این سروصداها راه افتاده بود درمشهد هم حادثه اتفاق افتاد که ازهمین سرچشمه آب میخورد ومربوط بهمین غائله است لذا ناچار باید ازآنهم دراینجاذکری نمود وآن تمردوفرار مسلحانه یکعده از افسران لشکر خراسان بطرف گرگان بود این افسران بادو کامیون و یك جیپ و وسائل ارتباط کامل از مشهد حرکت و پس ازعبور از شهرهای قوچان و بجنورد وخلع سلاح نمودن پادگانهای بین را و گرفتن اسلحه ها بالاخره روز ۲۹ مرداد ۱۳۲٤ وارد گنبدکاوس می‌شوند درآنجا بین آن ها که درحدود سی نفر بودند و پادگانژاندارمری گنبد بفرماندهی ستوان یکم حیدر حسینی زدوخوردی

در بین کشته ها سرکرد اسکندانی هم میباشد دو کامیون دولتی وجیپ و اسلحه و مهماتی که یاغیان سرقت کرده بودند بدست آمده است .

رئیس ستاد ارتش سرلشکر ارفع

بعضی از فراریان هم روز بعد در راه گرگان شاهرود گرفتار میشوند و حادثه خراسان بهمین جا ختم میشود (این افسران سعی داشتند که خود را از راه گناره بآذربایجان رسانده و با ماجرا جویان آنجا همکاری نمایند و برخی هم موفق شدنده موافـ) دراین بین یعنی بین روز بیست و چهارم مـرداد و بیست و نهم همان ماه هیئت بازرسی بریاست تیمسار سرلشکر جهانبانی بآذربایجان پرواز نمود ودرروز بیست و هشتم مرداد اهالی و کسبه شهر تبریز دکاکین خود را بسته و درباغ استانداری اجتماع مینمایند و پس از ملاقات باسرلشکر رئیس هیئت اعضای اطاق بازرگانی را بنمایندگی خود تعیین می نمایند که بـا سرلشکر جهانبانی دائر بشکایت مردم مذاکره نمایند و بموجب خبر تلگرافی که درروز ۲۹ مرداد رسیده بود تجار و کسبه بیشتر از نبودن استاندار لایق شکایت داشته

البته بروز این حوادث ناگوار در تبریز و مشهد در تهران بی تاثیر نمانده و برشدت عمل حکومت نظـامی افزود وساعت عبور ومرور بساعت ده شب محدود گردیده . و همانطور که این حادثه در مرکز موثر بود در نواحی شمال و شمال غربی ایران نیز تاثیر داشته و اخبار تلگرافی همانروزها از رضائیه ــ مراغه وغیره رسیده بود شکایت ازشورش و قیام مسلحانه بعضی افراد در کردستان ومراغه بود که برای نمونه دو تلگراف راذیلا برای مزید اطلاع خوانندگان وروشن شدن تاریخ عینا ازشماره ۵۸۳۱ اطلاعات مورخه اول شهریور ۱۳۲٤ نقل مینمائیم :

«رضائیه ــ پیرو قضایای لیقوان وقتل حاجی احتشام مـالك روز بیست وسوم مرداد ماه عده ای ازماجراجویان اخیرا به حصار رفته نخست آقای مالك قریه مزبور رادستگیر وبوسیله تیر وواردساختن چندضربه خنجر ئکارد پای چپش راشکسته واورا بقتل میرسانند روز بیست وهشتم نیز قریب ۱۵۰ الی ۲۰۰ نفر ازاکراد مسلح بسرکردگی رشیدبیك وزرد بهادری

۱ ـ ابوالحسن [illegible]
۲ ـ سروان یکم هوا[illegible]
۳ ـ سروان یکم هوا[illegible]

۴ ـ سروان ۲ [illegible]
۵ ـ سروان یکم [illegible]
۶ ـ سروان [illegible]

یا

۷ ـ سروان یکم [illegible]
۸ ـ سروان یکم [illegible]
۹ ـ سروان دوم [illegible]
ات

و

۱۰ ـ سروان عبدال[illegible]
لای
۱۱ ـ احمد شفاهی
بهانه
۱۲ ـ سرگرد [illegible]
شتند

دیده

عکس این افسران
گرفته شد.

۱- ستوان ۲ [illegible]

در بین ۲- ستوان [illegible]

اسلحه

۳- ستوان ۱ [illegible]

۴- ستوان [illegible]

میشوند ۵- ستوان ۱ [illegible]

داشتند ۶- ستوان ۱ [illegible]

آنجا

روز ۷- ستوان ۱ [illegible]

تیمسار

۸- ستوان ۱ [illegible]

مردادا

۹- ستوان ۱ [illegible]

مینماینا

بنمایند

۱۰- ستوان [illegible]

مذاکر

۱۱- ستوان [illegible]

کسبه

۱۲- همردیف ستوان ۳ [illegible]

نماند، صادق زاده

دهشب

نواحی ۱۳- ستوان ۱ میرزا علی آ[illegible]

ها ازر ۱۴- ستوان ۱ غلامحسین [illegible]

بعضی ۱۵- ستوان ۲ علی [illegible]

برای،

اطلاعا

۱۶- ستوان ۱ مهندس [illegible]

بیست و ۱۷- ستوان ۲ یوسف یمینی

مالک

۱۸- ستوان ۱ عبدالحسین آگاهی

وکارد

۱۱۵۰

رمنری
هر را
نری و

تجـار
ن دار
راترك
مشد و
ر عدم

نامبرده
ن خانه
کردند.
ع رعایا
رافاتی
ـن را
یت خود
دیدات

زاده و

و کلای
و ببهانه
رداشتند
گردیده

ل
ن مرتضی زربخش
ی عنایت‌الله - رضا
م
د
آ
تید تاش یار
مو مشهور
میعلی عنبری
بش
مل
کا
نما د رزم‌آور
دم حد شهبازی
نو الین دژ
ها
بعض
برا
اطا رحیم ندیمی
بیسیان
مال
وکا
۵۰ از ستاد ارتش
ه است

رژیم شکاك قریه سنگر(قریه ارمنی نشین) واقع دردوازده‌کیلومتری شمال‌غرب شهررفته وموجبات تهدید ونگرانی اهالی قریه رادشهر را فراهم کرده اند. ساکنین این نقاط تقاضای اعزام بازپرس دادگستری و قوای تامینیه وحفظ آرامش رادارند.

مراغه — وضع شهر مغشوش و اهالی و بازرگانان و تجار نگران می باشند نظر باینکه براثر اتمام حجت آشوب طلبان دائر بخروج کارمندان ادارات دولتی از شهر عده زیادی ازمامورین پست خودرا ترك نکرده بودند روز گذشته دستور دیگری به مامورین دولت داده شد و آنهارا دعوت بخروج از شهر نموده و تهدید کرده‌اند که دراثر عدم اطاعت کشته خواهند شد.

دیروزعصر دکتر رئیس بهداری را سخت مجروح نمودند نامبرده بمنزل سرهنك معینی آزاد ورئیس ایلخی پناه برد اغتشاش طلبان خانه سرهنك را سنگباران نموده تقاضای استرداد رئیس بهداری را کردند.

هنوز هم مانند سابق توقیف و دستگیری مالکین و تحریك رعایا برعلیه آنها ادامه دارد ازطرف ستاد ارتش و وزارت کشور تلگرافاتی به مامورین انتظامی مخابره و دستور داده شده است محرکین را توقیف و مجازات نموده و کماکان مانند سابق باجرای ماموریت خود مشغول باشند و پست خود راترك ننمایند و مرعوب پیغامها وتهدیدات آشوب طلبان نشوند.

مسبب بیشتر این نا امنی‌ها عدل‌الدوله کبیری و تقی زاده و رفقایش می باشند.

درموقعیکه این اخبار وحشت آور از آذربایجان میرسید وکلای مجلس چهاردهم بدودسته مشخص اکثریت و اقلیت تقسیم شده و ببهانه مخالفت بادولت از تشکیل جلسه علنی مجلس شورای ملی خودداری داشتند تااینکه در روز یکشنبه چهارم شهریور جلسه علنی مجلس تشکیل گردیده

اتفاقاتی در مرکز و شهرستان های شمالی اتفاق می افتد که کاملا مربوط بقضایای آذربایجان بوده و نا گزیر باید از آنها ذکری نمود .

از آنجمله است فرار یك عده از افسران پادگان مرکز به — آذربایجان و گرگان و اغتشاشات درساری که منجر بدخالت ژاندارم در امور آنجا میشود و همین طور در شاهی و بابل و سایر نقاط دیگر شمال و دولت ناچار میشود برای حفظ امنیت آنحدود پست های ژاندارمری را تقویت نماید وعده ای قریب دویست نفر ژاندارم به سرپرستی آقای سروان بیداربخت بشمال اعزام میدارد که در فیروز کوه ازطرف قوای شوروی از پیش روی آنها جلوگیری شده و در همان فیروزکوه متوقف میشوند .

براثر جلو گیری نیروی شوروی ازحرکت آنها بطرف شمال آشوب طلبان جری تر شده ودامنه عملیات خودرا تا چالوس ادامه داده وازآنجا تا ینکی امام هم میرسد .

بازرسین دولت که بریاست سرلشکر جهانبانی به آذربایجان رفته بودند روز پنجشنبه هشت شهریور بتهران مراجعت می نمایند ولی اخبار وحشتناك از همه نقاط شمال جز خراسان بمرکز میرسد ودولت هم پشت سرهم بازرس برای رسیدگی اعزام میدارد وماموریتن شوروی همچنان از پیشرفت ژاندارم ها بنواحی شمال در فیروز کوه جلو گیری می کردند و از طرف دولت بسفرای کبار ایران در مسکو و لندن دستور داده شد که راجع باین موضوع صریحا اعتراض نمایند رآقای سپهبدی وزیر امور خارجه وقت گزارش رسمی خودرا درجلسه ۱۳۷ مجلس شورای ملی که روز پنجشنبه ۱۵ شهریور تشکیل گردید بشرح زیر بعرض مجلس رسانید .

بیانات آقای سپهبدی در مجلس شورای ملی

و آقای ثقة‌الاسلامی نماینده آذربایجان نطقی درباره قضایـای اخیر آذربایجان و خراسان ایراد نمود وتشنجی در مجلس راه افتاد که چون موثر در تاریخ نیست از نقل عین آن خودداری میکنم.

متاسفانه باید اذعان نمائیم که این ماجراجویان منتسب بحزب توده ایران که در آذربایجان شروع بفعالیت نموده بودند در مرکز هم طرفدارانی داشته که چه مستقلا و چه بوسیله جرائد برله آنها و برعلیه کارکنان دولت مقیم آذربایجان اقداماتی میکردند و با آنها رابطه مستقیم داشتند. از طرفی هم دولت بواسطه حلول ماه مبارک رمضان و برای رفاه حال مردم در شبهـای این ماه قدری تخفیف در مقررات حکومت نظامی قـائل شده بود ولی رسیدن این اخبار و همکاری بعضی از منتسبین حزب توده درپایتخت باآشوب طلبان منجر شد باینکه دولت در اجرای مقررات حکومت نظامی شدت عمل نشان بدهد واعلامیه‌ای که دراین‌خصوص‌از طرف نخست وزیر صادر گردید ذیلا نقل میشود.

اعلامیه دولت

راجع به علت تشدید حکومت نظامی

بطوریکه عموم استحضار دارند تاکید در اجرای مقررات حکومت نظامی در اثر پیش آمد های سوئی بود کـه متاسفانه در پاره از نقاط کشور روی داده و طبعا در اذهان اهالی پایتخت هم نگرانی‌هائی تولید نموده بود اینك که تا حدی موجـبات نگرانی مرتفع شده است لازم می‌داند باطلاع عموم برساند که نظر دولت بر این است که تا چند روز دیگر در کیفیت اجرای مقررات‌مزبور تجدید نظر بعمل آورده وتسهیلاتی که موافق مصلحت‌کشورومناسب با حفظ انتظام عمومی باشد فراهم گردد — نخست‌وزیر محسن‌صدر

در این بین یعنی ازتاریخ ۲۸ مرداد مـاه تا دهم شهریور

شده‌است دیگر تصور ادامه چنین وضعی هم‌مورد ندارد من‌به‌سفیر کبیر خودمان دستورالعمل دادم (یمین اسفندیاری کدام سفیر کبیر؟) سفیر کبیر مسکو ولندن که بیمورد وبیفایده بودن‌اصل موضوع رامخصوصاً حالا که بایستی خاك ایران طبق عهدنامه تخلیه شود تذکر صریح‌داده بخواهد که این سابقه غلط مرتفع شود یقین دارم با رسیدن چنین دستورالعملی نه آنکه تنهامشکلات‌کنونی رفع خواهد شدبلکه زمینه‌ای‌هم برای حسن تفاهم وایجاد یك صمیمیت‌کامل بین‌مامورین طرفین خواهد بود(بعضی‌از نمایندگان حسن‌تفاهم همیشه بوده است) که بالنتیجه درروابط‌عمومی‌دو کشوردوست نیزموثر می‌شود (صحیح است) بنده می‌خواهم این‌موضوع رانیزمسکوت‌نگذارم که درمذاکراتی که درهفته قبل‌باسفیر کبیرشوروی نمودم جوابهائی می‌شنیدم که باعث خرسندی‌کامل بنده‌بود وامیدوارم که تمام آنها نیز بزودی صورت وقوع یابد .

یکی ازآنهامثلا موضوع سانسور بودکه در مکاتبات ومخابرات معمول میکردند که دیدیم عملا مرتفع شد بعقیده بنده اگر در قسمتهای دیگر ما مطابق انتظار رفتار نشده آنرا نبایستی از عدم صمیمیت بین دوکشور دوست دانست(صحیح است) بلکه اینرا فقطمیباید ازنرسیدن و یا دیررسیدن دستورالعمل‌دانست بدیهی است هرچه‌زودتر این کارها تمام شود بیشتر درروابط دوستی بین دوکشور موثر خواهدبود(صحیح است) آقای آهی سفیرکبیر ماهم درجواب تلگرافـات و دستورالعمل هائی که درهر مورد بایشان داده‌ام جواب میدهند که مذاکرات مفصل ومفیدی درتشییدروابطدوستی بین دوکشور نموده‌اند وعده‌داده‌اند شرح آنرادرتلگرافات جداگانه بمن اطلاع دهند واینکه‌در نتیجه مذاکرات اینطور معلوم میشود که اولیای وزارت امورخارجه اطلاعات زیادتررا راجع بوقایع وپیش آمد های اخیر لازم دانسته‌اند وتوضیحات بیشتری خواسته‌اند که البته در روشن نمودن اوضاع کمك مینماید .

راجع بقضایای آذربایجـان و نقـاط شمـالی ایران

دو روزقبل قصد داشتم که راجع بوقایع اخیر واقداماتی که شده است خـاطر محترم مجلس شورای ملی را مستحضر سازم ولی متاسفانه موفق نشدم امروز میخواهم بطور کلی چند کلمه‌ای دراین خصوص صحبت کنم منظور بنده آن نیست که راجع بهرامری بحث کنم ویقین دارم مجلس شورای ملی هم احتیاجی برای این کار نمی بیند ، پرونده هرامری دروزارت امور خارجه موجودهست مقصود اصلی ازعرایض بنده اشاره بـاین اصل کلی است که امروز منشاء وماخذ این همه گفتگوها و بدبختی‌ها شده‌است وآن اشکالاتی است که برای ماعملا دراعزام قوا برای حفظ امنیت وجلو ـ گیری ازاغتشاش درنقاط مختلفه کشور پیش آمده استدرصورتی که چنین اشکالی اساسا نبایستی ازاول پیش می‌آید همه آقایان میدانند که اقامت قشون متفقین مادرخاك مامطابق نص صریح عهدنامه سه گانه حکـم اشغال خاك مارا ندارد(صحیح است) مابرای احتیاج متفقین خودمان قبول نمودیم که همه‌طور کمك بآنها بکنیم که بردشمن عمومی خودمان فایق آیند و آنچه راکه عهده‌دار بودیم بانهایت صمیمیت نمودیم و الحمداله بمقصود هم رسیدیم(صحیح است)دراین صورت من نمی‌دانم که چرا ازاول میبایستی دولت ایران برای اعزام قوای نظامی یاقوای تامینیه بیك نقطه دیگراز خاك خودآزاد نباشد مادرخاك خودمان هستیم قشون متفقین تاکه درخاك ما بااجازه‌مابرای مدت معینی اقامت دارند قشون دول دوست ما هستند (صحیح است) پس چرا بایستی بردن قشون ما درولایاتی که آنها مهمان هستند برای آنها تولید نگرانی کند ورفتن قوای مابدان نقاط محتاج باجازه یااطلاع قبلی باشد . بنده که این موضوع رااصولا نپسندیدم ونمی دانم چرااین سابقه پیداشده اگردر بحران جنك تصور میرفت که احتیاجات نظامی ایجاب چنین پیش‌بینی‌ها رامی کند امروز کـه الحمداله جنك تمام

که در آتیه نزدیکی مطالب بهتری را بعرض برسانم (صحیح است)

پس از این جلسه مجلس و نطق آقای وزیر امورخارجه که در ...
یک قسمت آن مربوط به طرز تبلیغ ایران از قوای متفقین بود
مجددا سه روز دیگر موضوع آذربایجان در مجلس مورد بحث قرار
گرفت زیرا در خلال همین ایام سر و صدائی از تمام نقاط شمالی و آذربایجان
بلند شده بود دولت را مجبور نمود که در این باره توضیحاتی
بدهد لذا آقای صدر نخست وزیر وقت که در [illegible] بواسطه [illegible]
همواره تضعیف میشد در جلسه علنی مجلس شورای ملی نطق مفصل و
مبسوطی درباره وقایع اخیر کشور نمود که عینا نقل میشود.

نطق آقای صدر در جلسه مورخه سیزدهم شهریور ۱۳۲۴ در مجلس شورای ملی اگر چه خیلی متاثرم و درست
نمی توانم مکنونات خودم را بیان کنم اینجا بیشتر یک توهین خیلی
زیادی بمن و دولت من میشود و گفته میشود باینکه دولت حیله گر
است و میخواهد حیله نماید و بوسیله تصویب لایحه بودجه حیله میکند
و رای اعتماد بگیرد اینطور نیست اشتباه است و خیلی هم اشتباه
(صحیح است).

بنده عرض میکنم که بهیچوجه مایل نیستم که در این کار بمانم
الا اینکه وضع و تکلیف مرا نگاهداشته است و هر وقت تکلیف اقتضا
کرد فورا کنار میروم. هوسناک هم نیستم آدم بی علاقه ای هم به
مملکت نیستم گذشته از این موضوع آقای طباطبائی یک اطلاعاتی
خواستند بنده قبل از آن بمقتضای مذاکراتی که شد و بیاناتی که کرده
ام خدمت آقایان عرض میکنم بعد از آن هم وقایعی که اتفاق افتاده
است آنچه را که بما خبر رسیده است و جنبه رسمی دارد عرض خواهم
کرد. در دنباله همین عرض اول عرض میکنم محرک من در قبول
این مقام و قبول این مسئولیت خطیر فقط و فقط علاقه بکشور آنهم

علاوه براین مطالب حالا میخواهم خاطر محترم مجلس شورای ملی رابیك موضوع اصلی ومهم دیگری متوجه کنم آن تقاضای مشارکت ایران وتعیین طرز تخلیه خاك ایران میباشد ـ همه میدانم که از تاریخ اعلام متارکه جنك باژاپون برطبق پیمان سه گانه تاشش ماه بعد از آن خاك ایران بایستی تماما تخلیه شده باشد . هرچند من امیدوارم و همه آقایان هم میدانم این امیدرا دارند که این قضیه زودتر عملی شود (صحیح است) ولی لازم است که منافع و مصالح کشور ایران درطرز اجرای این تخلیه کاملاملحوظ ورعایت شود تابتوانیم بموقع ازروی دقت وسایل لازم را تهیه نموده و موجبات رفاه و آسایش مردم را فراهم آوریم .

علیهذا به سفیر کبیرخودمان درمسکو وهمینطور به سفیر کبیرخودمان درلندن برطبق فصل ششم پیمان سه گانه و ضمیمه اول آنکه میگوید،در هر کنفرانس که درپایان جنك منعقد شود هیچگونه مذاکره‌ای نمیشود که بمنافع مستقیم ایران مربوط باشد مگراینکه بادولت ایران مشاوره کنند دستورالعمل دادم . حالیه که قرار است درکنفرانس وزرای خارجه که درلندن تشکیل می‌شود طرز تخلیه ایران گفتگو شود تخلیه ،غیر طرز تخلیه لازم است که نماینده ایران‌هم در این کنفرانس شرکت نماید تا مقررات اجرای تخلیه موافق‌مصالح کشور ایران تعیین بشود(صحیح‌است) و امید واریم که باصمیمیت و دوستی که بین‌ما ومتفقین ما وجود دارد تقاضای مشروع وزیر امور خارجه شما که مطابق پیمان سه گانه بوده است باحسن نظر تمام قبول شودهرچند ما بادولت امریکاعهدنامه نداریم‌ولی نظربکمال علاقه‌ای که دولت امریکا در این گونه مسائل دارد و درکنفرانس هم‌شرکت دارد این تقاضای دولت را نیز تلگرافا باطلاع و استحضار اولیای دولت امریکا رسانیدم این بود اطلاعاتی که لازم دانستم بعرض مجلس شورای ملی برسانم امیدواری من این است

مجلس نسبت بدولت معلوم و تکلیف روشن شود لازم می دانم که تشخیصات خود را صادقانه بعرض مجلس برسانم من هیچوقت مدعی نبوده و نیستم و هیچکس هم نمیتواند این ادعا را بنماید که بدون پشتیبانی و مراقبت کامل اکثریت و بشرط متابعت اقلیت از اصول پارلمانی قادر است که امور کشور را بنحو مطلوب اداره کند خصوصا با آشفتگی هائی که در این مدت جنگ جهانسوز نصیب کشور ماشده و بر اثر آن اختلال هائی علاوه بر اوضاع سابق در ادارات دولتی حادث گشته است که برای رفع آن بمراتب بیشتر از مواقع عادی باتفاق و پیوستگی مجلس و دولت نیازمندیم.

این جانب بشهادت اغلب آقایان نمایندگان که از سوابق زندگانی من مطلع و بروحیه من آشنا هستند یك شخص هوسناك و بی فکر و بی علاقه بمصالح کشور نیستم و اهل بندوبست وسازش با اشخاص برای میل بمقامی نبوده‌ام و حالا هم اشتیاق زیادی باین مقام ندارم و سنگینی بار مسئولیت را هم بخوبی احساس میکنم و بی نهایت متاثر و ملولم که بواسطه این مخالفت نوظهور که هیچ سابقه نداشته‌در راه‌جریان امور و مطالب دولت در مجلس بسته شده با وجود صرف اوقات شب وروز هنوز دولت موفق بانجام امور مهمی که منظور نظر ومورد انتظار ملت بوده است نگردیده و بدون دلیل و انتظار بر خلاف رویه مدتی مجلس و جلسات آن تعطیل شد حالا که بحمدالله راه باز شدة امیدوارم که بزودی تکلیف دولت معلوم شود که وضع مملکت دچار تعویق نشود

بنده حالا از بقیه بیانات خودم صرف نظر می نمایم باایناوضاع که امروز پیش آمده است و آقایان هم قدری مسبوق‌هستندوحالا هم (بنده شمه‌ای از آن وقایع‌را عرض میکنم-)

امروز دیگر جا ندارد که یك اختلاف زیادی برسردولت باشد

در چنین موقعی که مشکلات گوناگون برای پیشرفت امور وجوددارد فقط وفقط این امید بود که بتوانم موفق بخدمات شایسته ای برای وطن عزیز بشوم وخدا را هم بشهادت میگیرم که دروغ نمی گویم و آنچه را که میگویم از روی عقیده وقلب صاف است وبگفته‌ام هم صادق هستم (صحیح است صحیح است) این امیدواری بعد از اعتماد بتوفیق خداوند متعال بصدق نیت خود درخدمتگذاری که مبراازغرض و هوس جاهلانه است بوده وتصور میکردم که با ابراز حسن نیت و اقدام باموریکه مجلس شورا وملت از دولت متوقع است تا حدی که در حیطه قدرت و توانائی دولت باشد میتوانم اعتماد همه آقایان نماینده‌گان را بدولت خود جلب و با پشتیبانی کامل آقایان نماینده‌گان وهمکاری صمیمانه همکاران محترم خود یعنی آقایان وزراء بر مشکلات فائق آیم .

متاسفانه برخلاف انتظار اینطور پیش آمد که از ابتدا مواجه بامخالفت شدیدی ازطرف عده ازنماینده‌گان شدیم درحالی که نه هنوز دولت برنامه داده و نه شروع باقدام و عمل کرده بود که بتوان گفت صالح است یاغیرصالح ونه منطق و دلیلی برای عدم صلاحیت این دولت اظهار شد تااگر دلائل مخالف قوی باشد اکثریت طرفدار دولت متقاعد شده و از طرفداری خودداری کند و نه مجال جوابی بدولت یاآقایان نماینده‌گان موافق داده شد که شاید رفع شبه ازخاطر آقایان نماینده‌گان مخالف بشود و بالنتیجه مدتی از اوقات گرانبهای مجلس ودولت تضییع شد وکارها مهمی که بایست باسرعت بگذرد عقب افتاد وبعد از مدتی هم که توفیق معرفی دولت بمجلس حاصل شد و برنامه دولت تقدیم شد متاسفانه بازعمل اوبستروکسیون تجدیدوکارهای دولت دچار تعویق گردید .

حالا که بحمدالله این مشکل رفع شده وموقع اینست که رای

در مضیقه است شورویها میگویند نقل و انتقال قوا از نقطه بنقطه دیگر مورد ندارد باسخ داده شد بمقامات شوروی متذکرشوند که اعزام قوا از نقاط نزدیك ایجاب شده با عده قلیل نمیتوان ازمهاجمین جلوگیری کرد مداخله نیروی شوروی پسندیده نیست خودتان کوشش کنید نظم بر قرار شود مرتکبین از هردسته که باشند باید تعقیب شوند خودتان بارئیس شهربانی و قائم مقام فرمانده ژاندارمری بمحل رفته با پند و اندرز و تذکرعواقب وخیم آنها را آرام کنید تا نتیجه اقداماتیکه برای اعزام قوا شده برسد .

بر اثر همین جریان و وقایع بعدی ساری بوده که فوراً دستور اعزام یك عده ژاندام صادر واقدام شد متاسفانه با مخالفت مأمورین شوروی در فیروزکوه مواجه گردید که شرح آن درخلاصه جداگانه ذکر است .

تلگراف مورخه ۱۱ ر ٦ ر ۲٤ فرمساندار ساری حاکی است کارخانه های شاهی تعطیل و رؤسای آنها بتهران رفته اتحادیه کارگران قطعنامه اعتصاب صادر که در حوزهٔ استان دوم اجراشده از روز ۱۱ نیز شروع و حتی کارگران راه آهن باستثنای آنها که برای حمل و نقل ضرورت دارد در حال اعتصاب و اظهار عقیده کرده است که مأمورین فوق العاده باتفاق آقای ایرج اسکندری برای حل قضایا اعزام شوند هر دسته میخواهد مأمورین دولت را آلت قرار دهد باین جهت کارها پیشرفت ندارد فرمانداری وسایر مأمورین در مضیقه استدعای بذل توجه و رفع غائله دارد .

گزارش تلگرافی ۱۲ر٦ر۲٤ شاهی حاکی است وضعیت شهر فعلا عادی است دکاکین و کارخانه ها تعطیل از طرف حزب توده در خیابانها ودروازه ها مأمور گماشته شده حتی در پست و تلگراف

و اگر این اختلاف حقیقتا برای ایندولت و بر سر من است من حاضرم که زود کنار بروم در صورتیکه آقایان نمایندگان هم البته موظف هستند (من نمیتوانم تکلیف معین کنم) تکلیفشان را بهتر میدانند که باید یکدولتی باشد که همه پشتیبانی کنند از او تا بتواند یك کارهائی در این مملکت پیش ببرد ، اینها یادداشت هائی است که در این چند روزه شده است وخلاصه مخابراتی است که راجع باوضاع شاهی در این چند روزه اتفاق افتاده بود که بعرض میرسد!

خلاصه مخابرات حضوری راجع بوقایع شاهی

روز هفتماه جاری در اثر انتشاراتی تشویش آمیز دکاکین شاهی بسته شده بخشدار رئیس دادگاه وروسای ژاندارمری وشهربانی درصدد چاره جوئی برمیایند. قضیه ازاین قرار بوده است که عده‌ای از اهالی قادیکلا و دهات اطراف وکوچك سرا در حدود چهار هزار نفر در صدد حمله بشاهی برعلیه کارگران برآمده ابتدا به شیرك محله حمله می نمایند و در نتیجه زدوخورد چند نفر مقتول ومجروح بمحض وصول خبر عده‌ای ژاندارم و پاسبان از ساری وغیره بشاهی اعزام کارگران نیز در صدد دفاع برآمده و ممکن است عواقب وخیمی داشته باشد مامورین دولت نیز مورد تهدید ومستلزم اعزام نیروی کمکی مرکز است بعدا نیز خبررسید که عده‌ای ازکارگران سایرشهرها بکمك کارگران شاهی در حرکت هستند.

از فرمانداری پرسیده شد مهاجم کدام دسته بوده‌اند اقدام برای اعزام قوا در جریان است بهر صورت باید انتظامات را با عده فعلی محفوظ نگاه دارند. پاسخ رسیده حاکی است مهاجمین ازحزب اراده ملی بوده وکار آسان نیست اعزام قوا فوریت دارد رئیس ژاندارمری برشت رفته کارگران متوقع هستند قوای شوروی غائله رامرتفع کند بخشدارشاهی

رفع غائله و آزادی محصورین حزب توده اظهار رضایت شدودستور داده شد درحفظ انتظامات مراقبت نمایند تا اقداماتی که برای رفع جلوگیری از اعزام کمك بعمل آمده بنتیجه برسد .

پاسخ تلگراف کردند فعلا آرامش برقرار لیکن نادستگیری مسببین بیم اغتشاش میرود .

الساعه نیز از (نکا) خبر رسید زد وخوردی بین اهالی وحزب توده روی داده فوراً ژاندارم باکامیون روانه شد که جلوگیری کند شش نفررا که ازجمله فصیح خلعت بری است شورویها بازداشت کرده اند یکساعت پیش کنسول ژنرال وفرمانده نیروی شوروی باستانداری آمده مشغول مذاکره برای همکاری بودیم ووعده همگونه مساعدت دادند ولی مایل نیستند خودشان مداخله کنند انتظار دارند مأمورین انتظامی ایران نظم را برقرار سازند راجع باعزام "وا ازمرکزو ممانعت ازآنها درفیروزکوه مذاکره گفتند باید از مقامات مافوق بژنرال دستور برسد هنوز نرسیده راجع بشش نفر بازداشت شدگان گفتند چون اسلحه داشتند وبرضد شوروی عملیاتی میکردند دستگیر شده پس از بازجوئی بشما تحویل میدهم که قانوناً تعقیب شوند .

ضمناً کنسول اظهار کرده درحادثه گنبد قابوس یکنفر سرباز شوروی نیز تیر خورده ممکن است فوت کند بدو سرباز شوروی هم در ساری اهانت شده است البته برای حفظ نظم اقدامات لازم بعمل می آید ولی انتظامات قطعی موکول باقدام مرکز است که مأمورین بتوانند انجام وظیفه کنند والا آرامش موقتی است . پاسخ داده شد نظر دولت نیز تعقیب مسببین است و باید فوراً اقدام نمایند راجع بشش نفر بازداشتی ها بهتر بود متذکر میشدید باید بوسیله فرمانداری اقدام می کردند راجع باعزام کمك بگوئید برای تعقیب

و راه آهن هم مأمور گذاشته اند . عروب۱۲ بفرمانداری اطلاع دادند که هیئت اعزامی وارد ولی نماینده دادگستری هنوز نیامده شنیده شده است آقای ایرج اسکندری فردا به مازندران میآیند انتظار ورود ایشان را دارم .

اما مخابرات حضوری با ساری و فیروز کوه . در تاریخ ۸ر۶ر۲۴

بر اثر اطلاعاتی که از منابع مختلفه راجع باوضاع شاهی و غیره میرسید اوضاع آنجا از آقای شایان فرماندار پرسیده شده پاسخ داده اند :

شب هشتم پس از مراجعت از ایستگاه اطلاع رسید یکعده بکلوپ توده حمله تابلورا شکسته دفاتر را بیرون ریخته اند فورا مأمورین بمحل اعزام و در حفظ انتظام اقدام شد .

بعد از ظهر امروز (۸ر۶ر۲٤) عده ای از مردم ساری چند نفر ازحزب توده را مضروب قصد داشتند منزل دکترسجادی و محل روزنامه صفا را مورد حمله قرار دهند جلوگیری شد ودر این اثنا خبر رسید پنجاه نفر از حزب توده شاهی با ترن بساری وارد و بکلوپ توده رفته اند این خبر باعث شدت عمل وزدوخورد شد چند نفر با چوب مجروح شدند با وجود ازدحام زیاد و قلت مأمورین جمعیت متفرق وافراد حزب توده که محصور بودند نجات داده و با کامیون ژاندارمری بشاهی عودت داده و آرامش بر قرار گردید .

بقرار اطلاع در بابل نیز نظیر این حادثه پیش آمده برای استقرار امنیت احتیاج باعزام قوای مکفی میباشد .

در پاسخ از اقدامات فرمانداری وژاندارمری و شهربانی و

۵ ــ اهالی در تشویش هستند .

٦ ــ سرهنك شریف رازی فرماندار نظامی راهها وارد و مشغول کار شده اند .

خلاصه مخابرات حضوری ۳۰ر۵ر۲۴ با گنبدکاوس و همچنین مخابرات ۱۳ر٦ر۱۳۲۴

در اثرچگونگی ورودافسران متمردخراسان سرگردپولادین و کفیل فرمانداری گرگان اطلاع میدهند طبق گزارش‌ژاندارمری گنبدافسران وسربازان‌فراری‌ساعت۱۲ امروز ۲۹ر۵ر۲٤ بگنبدوارد ساعت ۵ر٤ ژاندارمری جلوی آنهارا گرفته درنتیجه زد و خورد شروع شش افسر باسرگرد اسکندانی مقتول دو نفر مجروح بقیه متواری شده یکنفر ژاندارم نیز مقتول شده است دوکامیون اسلحه و مهمات از متمردین گرفته شده و در شهربانی موجود است تا ترتیب حمل آن داده شود ولی کماندان شوروی گرگان ازاحضار و اعزام‌نفرات برای کمك‌مخالفت وموکول باجازه مقامات‌شوروی مرکز نموده در پاسخ با اظهار رضایت از اقدام افسران و نفرات ژاندارم ووعده توجه دولت گفته شد راجع بجلب موافقت مقامات شوروی برای اعزام کمك بوزارت‌امور خارجه مراجعه شده و باید متواریان تعقیب و حتماً بدست آیند بعداً نیز تلگرافاتی رسیده که اولا شورویها قسمت کمکی که برای ژاندارمری کنبدآمده بود عودت داده اند و بقوای انتظامی آنجا نیز قدغن کرده‌اند که از تیر اندازی خود داری نمایند از حمل کامیونهای اسلحه و مهمات نیز ممانعت میکنند در اثر وصول این اطلاعات و جلوگیری پاسگاه شوروی فیروز کوه از عزیمت دوگروهان ژاندارم بمازندران ضمن چند نامه بقید فوریت بوزارت امور خارجه نوشته شده است

مرتکبین است بمقامات بالاتر گزارش دهند که زودتر موافقت شود
تا وصول کمك باعده موجوده در حفظ انتظامات مراقبت فرمائید
شرح جلوگیری از ژاندارمها بقرار زیر است :
پس از استحضار از وضعیت مازندران چون نیروی انتظامی
کافی نبود فوراً دو گروهان ژاندارم تجهیز و روانه گردید از فیروز
کوه اطلاع دادند که پاسگاه شوروی از عزیمت آنها مانع است
مراتب بوسیله تلگراف حضوری از بخشدار محل استعلام شد خلاصه
پاسخ حضوری مورخه ۹ر۶ر۲۴ بشرح زیر است .
سروان بیدار بخت باعدهٔ ژاندارم اعزامی بر اثر تاکید شورویها
بسمت مرکز حرکت امروز بعد از ظهر یك عده افسر شوروی از
مازندران آمده در پاسگاه خودشان متوقف هستند بمحض ورود
مامورین ژاندارم و وقوع جلوگیری بامسئول پاسگاه شوروی مذاکره
جواب داد منتظر دستور مازندران است سپس دو از شب گذشته
دستور رسیده باید بتهران برگردند مراتب صورت مجلس شد که
عینا نزد سروان بیدار بخت است در نتیجه اقدامات وزارت خارجه
هنوز اطلاعی نرسیده خلاصه گزارش تلگرافی ۱۲ر۶ر۲۴ ساری
حاکی است که :

۱ ـ کمیته حزب توده مازندران بیانیهٔ راجع بقضایای اخیر
واینکه پیروزی با ما خواهد بود منتشر کرده است .

۲ ـ احسان طبری رئیس حزب توده که فرار کرده بود
امروز با عدهٔ زیادی نزد فرماندار آمده مذاکرات نامعلوم است .

۳ ـ تانك و نیروی شوروی بکمك توده دخالت میکنند .

٤ ـ فصیح خلعت بری وشش نفر بازداشت شدگان را از بابل
بساری آورده تحویل شهربانی داده اند .

داده شایعات نیز باین موضوع دامن میزنند .

۴ ـ شنیده میشود افسران فراری ۲۰ نفر در (اوبه) های ترکمن مشغول تبلیغات شدید هستند .

۵ ـ البته سرگردی که با لباس‌های عادی درمعیت سروان ارم بود جریان‌را بعرض رسانده مخصوصا راجع بحمل مهمات تکلیف فوری تعیین شود .

کماندان هم مجدداً نتیجه حمل را خواستار وگفته است باید اسلحه و مهمات را مشاهده نماید از تلگرافخانه شاهرود اطلاع میدهند که فرماندار نظامی‌رانده فرستاده ولی راجع ببدرقه‌چیزی اظهار نشده است در این باب سرگردپولادین با تیمسار سرلشگر ارفع هم مخابره حضوری کرده است و تیمسار پاسخ داده اند به کماندان اظهار شود اشرار تراکمه کمین کرده و در نظر دارند اسلحه و مهمات را بربایند تا اسکورت نرسد حمل آن‌میسر نیست و یا آنکه خود آنها از منطقه خطر عبور دهند .

سرگردپولادین میگوید بعذرعدم مداخله جواب سربالامیدهند اگر برای حمل اسلحه ومهمات فشار آوردند تکلیف ؟ چیست ضمنا شنیده میشود قرار است تراکمه امشب یا فردا بکنبد حمله نمایند و شورویها هم تیر اندازی را قدغن کرده اند آخرین تلگراف سرگرد پولادین حاکی است مجدداً باکماندان راجع بعدم امکان حمل اسلحه مذاکره پاسخ داده اند چون تراکمه از وجود اسلحه اطلاع حاصل کرده اند و شب و روز عده خود را برای حفظ شهر گمارده ایم از این ساعت عده را جمع و مسئول شهر نیستیم تقاضا شد موافقت کنند از ژاندارمهای نزدیك کمك خواسته‌شود مثل سابق نظر مساعد نشان ندادند . عجالتا خواهش شد گشتی

که اولاآزادی عمل مامورین راتامین نمایند ثانیا بمامورین شوروی تذکر دهند که در موقعی که ایجاب میشود از تیر اندازی نفرات ممانعت نکنند . ثالثا از اعزام کمك برای گنبد ممانعت نشود رابعا اجازه حمل کامیونهای اسلحه و مهمات را بدهند که مبادا براثر حمله تراکمه بدست آنها بیفتد .

در عین حال برای سرعت عمل بتیمسار سرتیپ مقتدری نیز مراتب با تلفن اعلام بوسائل لازمه بوزارت جنك نوشته شد که با آتاشه نظامی مذاکره نمایند بالنتیجه دیروز با تلفون اطلاع دادند که از حمل اسلحه و مهمات رفع ممانعت شده که فوراً مراتب بفرمانداری گرگان تلگراف شد اینك خلاصه مخابرات حضوری امروز ۱۲ر۶ر۲۴ از گنبدکاوس بامضای سرگرد پولادین بخشدار و کفیل شهربانی مخابره شده که خلاصه آن بقرار زیر است .

موضوعاتی که عرض میشود مهم و مستلزم صدور اوامر قطعی است .

۱ـ کماندان شوروی دیروز سرگرد پولادین راخواسته و گفته است اسلحه و مهمات باید در ظرف ۲۴ ساعت حمل شود . گفته‌اند راننده نداریم گفته است بمن امر شده است باید حتماحمل گردد.

۲ ـ شایع است وقرائن نشان میدهد تراکمه قصد دارنداسلحه و مهمات را در گنبد یا در راه غارت کنند و. افراد ژاندارم و پاسبان ترکمن نیز بآنها تیر اندازی نخواهد کرد .

۳ ـ سروان ارم بعنوان نداشتن پروانه از طرف کماندان شوروی به گرگان معاودت داده شد . جوائز را قسمتی در گنبد و قسمتی در گرگان تقسیم نموده ولی نفرات ژاندارم مأمور حفظ گروهان و پاسبانها که جایزه نگرفته‌اند دلسرد وعدم رضایت نشان

وبین راه اعزام وقایع شاهی درآنجا تاثیر زیادی کرده وازساعت ۱۴ روز یازدهم سوت‌خطر کارخانه کشیده شده کارگران‌اعتصاب کرده و میگویند درتمام‌حوزه شمال‌کارگران برعلیه دولت‌اعتصاب کرده از هیئت بازرسی باسران توده ملاقات ولی از عهده‌اقدامی بر نمی‌آید توده‌ای‌ها گفته اند مخابره تلگراف رمز ممنوع است کشف را هم بعد ازبازرسی میتوانند مخابره کنند ازدفتر تلگراف نوشهر نیز خبر رسیده که کمیته حزب توده مانع مخابرات است فرمانداری تقویت امنیه چالوس راخواسته که مفسده جویان راقبل از پیش آمدهای غیر منتظره جلوگیری نماید .

ژاندارمری گزارش میدهد اهالی کلاردشت اجماع نموده در اجتماع در صدد تظاهرات توطئه و تهدید ادارات و اشغال کارخانه چالوس هستند، تقاضای اعزام عده ووسائل موتوری جهت حفظ انتظامات آنجا کرده اند از طرفی مامورین شوروی از نقل و انتقال ژاندارمها مانع حتی پنج نفرژاندارم که‌در معیت‌فرمانده هنك بگرگان میرفته‌اندبکماندانی برده وپس‌ازمذاکرات و زحمات زیاد مرخص کرده اند و بالنتیجه مجدد اتقاضای اقدام برای آزادی عمل‌و نقل و انتقال افراد ژاندارم بوسیله وزارت امور خارجه کرده اند .

فرماندار شهسوار نیزضمن شرح اعتصاب کارگران‌وبازرسی مامورین شوروی تلگرافا گزارش میدهد سران توده تسلط کامل پیدا کرده و با آنکه عدهٔ آنها بیش از سیصد نفر نیست بهزار و سیصد کارگرفلکزده دیگر حکومت میکنند ظلم وفشار بمردم فقط از طریق حمایت بیگانگان است و اجازه میخواهند اگر دولت اقدامی نمی‌کنند خودشان در حفظ جان ومال‌خود اقدام نمایند مردم کجور و کلارستان درعصبانیت باقی ممکن است بشهسوار بریزند

رانندگان شهری باشد تا از مرکز کسب دستور شود بالاخره قبول کردند فقط تا فردا صبح کشتیها را باقی میگذارند و تقاضای تعیین تکلیف فوری کرده‌است. دستور داده شد در صورت حمله‌ازطرف تراکمه در حفظ اسلحه ومهمات کوشش ودر مقابل مهاجمین اسلحه استعمال نموده تا آخرین دقیقه دفاع نمایند سرگرد پولادین مجددا تلگراف کرد که صراحتا بکماندان گفته است که تا عده کافی بدرقه نرسد حمل اسلحه امکان پذیر نیست و تذکر داده شده است که اگر اشخاصی برای غارت و خلع سلاح اقدام نمایند مامورین ژاندارم وپاسبان مجبور باستعمال اسلحه خواهندبود و بهمین ترتیب عمل میشود ولی عده تراکمه‌زیاد و نیروی انتظامی منحصر به۳۵ نفر ژاندارم و ۱۷ نفر پاسبان است و اگر مهاجمین ترکمن باشند باین افراد نیز اطمینانی نخواهد بود .

ـ بلی! اینها گزارشاتی است که وزارت کشور مینویسد مقصود این است که از طرف وزارت خارجه هم نوشته شده است آقای وزیر امور خارجه توضیح میدهند .

(آقای فولاد وند ـ بالاخره‌اقدام‌دولت برای اعزام‌دویست نفر بکجا رسیده است ؟

آقای‌نخست وزیر ـ آقای‌وزیرامورخارجه اقداماتی کرده‌اند ولی هنوز بنتیجه‌ای نرسیده است البته آقای وزیر امور خارجه توضیح خواهند داد .

گزارشهای اخیری که راجع بچالوس رسیده حاکی است‌از دیروز عده مامور شوروی که ظاهراً ترکمن هستند سرراه را گرفته شدیداً باز رسی میکنند بازپرس شهربانی را هم مفصلا باز جوئی کردند عده ای سوار نظام شوروی نیز بکلار دشت

مستحضر خواهند شد .

(آقای سیف پور - ازمراغه عرض کردم چه خبررسیده است.)

آقای نخست وزیر - از مراغه آن اطلاعی که رسیده بود بدواً این را عرض کنم که امروز آقای فریدونی که آمده بوداینجا بمن اطلاع داد که چند نفر از نمایندگان حزب توده رفته اند به مازندران اصلاحاتی شده است و قرار شده است که کار خانه باز شود . واز فردا شروع بکار بکنند این خبر رسیده و ایشان حالا رفته اند بتلگراف خانه و باز حالا گویا راجع بخوی است .

اما راجع بمراغه خبرهائی که بسیار موجب اطمینان دولت شده وبیانات آقای سفیر کبیر شوروی که مشروحاً بوزارت خارجه نوشته‌اند بعرض مجلس خواهد رسید در اثر آن دولت مقتضی دید که اوضاع چون خیلی مغشوش بود حکومت نظامی در آنجا برقرار نماید فرماندار نظامی آنجا حکومت را بدست گرفته است و آن کبیری که سفیر کبیر شوروی نسبت باو اظهار تبری کرده است و منهم شنیدم سران حزب توده هم نسبت باو اظهار تنفر کرده‌اند(آقای دکتر کشاورز - اخراج شده است) اورا گرفته اند بمحض اینکه گرفته شده کماندان آمده اورا آزاد کرده است و خود فرماندار نظامی را دوازده ساعت توقیف کرده است (آقای حاذقی - این معنی استقلال و معنی منشور اتلانتیك متفقین در سانفرانسیسکو است!!؟)

(یکنفر از نمایندگان - گوش کنید آقا) در سرباز خانه هم عده‌ای سرباز شوروی گذاشته اند بعد دیگر از مراغه خبری ندارم شاید امروز الان مشغول مخابره هستند که یك اطلاعاتی هم از آنجا برسد اما بنده میخواهم یك چیزی عرض بکنم البته مشکلات ما خیلی زیاد است و در یك موقع خیلی بدی هم واقع شده ایم

تکلیف چیست ؟ اگر اجازه‌داده میشود سرهنگ اشرفی‌رئیس‌نظام وظیفه بفرمانداری نظامی منصوب و مقررات حکومت نظامی در شهسوار اعلام و خودفرماندار برای عرض گزارش حضوری‌تهران بیاید حزب توده چالوس میگویند قصد از اعتصاب کنار رفتن‌دولت فعلی و تعقیب آقای‌یمین اسفندیاری است که مسبب وقایع‌شاهی‌است. هیئت اعزامی فردا از طریق رشت عازم تهران مستدعی صدور دستور قطعی است .

هیئت اعزامی که از تهران فرستاده شده راه نداده اند .

خلاصه مخابرات ۸ر۶ر۲۴ باگنبد کاوس از سرگرد پولادین بخشدار و کفیل‌شهربانی راجع بمناسباتیکه شهربانی گزارش‌داده و اظهار داشته تراکمه قصد هجوم دارند چگونگی صحت و سقم قضیه استعلام شده پاسخ میدهند عجالتا بظاهر آرامش برقرار ولی شایعات زیاداست اهالی‌غیرترکمن بشاهرود و گرگان کوچ کرده‌اند رئیس دارائی و رئیس آمار بگرگان رفته اند پاسخ داده شد با کمال‌قدرت‌انجام وظیفه کنند ولازم‌بود برئیس دارائی وآمارمتذکر میشدند که چرا دراین موقع مسافرت کرده و موجب وحشت‌اهالی میشوند جواب دادند بهمین ترتیب اقدام میشود و تقاضای تقویت قوای انتظامی را کرده اند و ضمناً اظهارداشته‌اند بعضی‌متواریان بطرف گمیشان بندرشاه و میان طوایف ترکمن رفته اند برای تعقیب آنها آزادی عمل لازم است مقامات شوروی تیر اندازی را در گنبد قدغن کرده و افراد کمکی که آمده بودند بمحال خود مراجعت داده اند رئیس دارائی و رئیس آمار بدون اطلاع قبلی رفته اندپاسخ داده‌شد برای حمل‌مهمات پروانه عبور نیروی کمکی و تأمین آزادی‌عمل مأمورین انتظامی اقداماتی بعمل آمده‌از نتیجه

و از آقایان نمایندگان خواهش میکنم که مجلس تکلیف بنده و دولت را زودتر روشن نماید (صحیح است).

پس از این نطق نخست وزیر در مجلس که کاملا حاکی از اوضاع آشفته آنزمان میباشد و از طرفی هم خبر تشکیل حزب دموکرات آذربایجان در تبریز و ائتلاف آنها با حزب توده و تسلیم شدن کمیته حزب توده آذربایجان بحزب دموکرات آنجا و سایر اخباریکه هر روز در جراید تهران منتشر میگردید دیگر در مجلس صحبتی از آذربایجان بعمل نیامد تا جلسه پنجشنبه ۲۲ شهریور که آقای آرداشز اوانسیان نماینده ارامنه در پاسخ آقای ثقة الاسلامی شرحی بیان نموده و بافسران ارتش حمله کرد و این حمله مورد اعتراض وزیر جنگ قرار گرفت و سپس آقای ثقة الاسلامی در پاسخ آقای آراداشز بیانی نمودند که گرچه راجع بقضایای آذربایجان بود ولی چون بیشتر دفاع شخصی بود از نظر تاریخی نمیتوان بآنها استناد نمود لذا از نقل آنها صرفنظر مینمائیم و درخلال این ایام گفتگوهائی در تهران و درجراید منتسب بحزب توده و جبهه آزادی منتشر میشد که موجب مشوب شدن اذهان اهالی پایتخت میگردید و ناچار فرماندار نظامی تهران را بیشتر مورد حمله قرار میداد تا آنکه سرتیپ اعتماد مقدم فرماندار نظامی آنروز تهران در تاریخ بیست و ششم شهریور ضمن انتشار اعلامیه ای تمام این اتهامات را تکذیب نموده و تعقیب این اعلامیه اعلامیه مفصل و مشروح دیگری در تاریخ چهارشنبه بیست و هشتم شهریور از طرف ستاد ارتش منتشر گردید که وضع فرار و عده افسران فراری خراسان و مرکز و توطئه ایرا که در نظر داشته اند اجرا نمایند کاملا روشن میکرد و چون جز دراثر وضعی ارتباطی با غائله آذربایجان ندارد لذا از نقل عین خود داری گردید.

اعم از اینکه اینجانب کار رسمی داشته باشم یا نداشته باشم جزو افراد عادی ایرانی هستم و عقیده ام اینست که باید همیشه مشکلات را با خونسردی تلقی کنیم والا چاره نیست عصبانی شدن نتیجه‌ای برای ما ندارد ما علاقمند هستیم که با دولت شوروی مناسبات دوستانه داشته باشیم و البته هم خواهیم‌داشت گله‌ای که داریم ازمامورین فعلی آنجا است متاسفانه حالا هم آقای ماکزیموف سفیر کبیر شوروی نیست که طرف صحبت و حل مشکل باشد و مامورین دیگر هم اختیار ندارند و یا اینکه مماطله شده است نمی دانم آن قسمتهارا آقای وزیر امور خارجه توضیح خواهند داد و بنده هم همین قدر عرض میکنم که این دولت سرموئی از بی طرفی خارج نشده‌است.

اگر کسانی اخلال کرده باشند بفرض با دشمنی این‌دولت بهیچوجه نسبت بمامورین‌شوروی - بمنافع شوروی و بقوای‌شوروی حاضر نشده و راضی نشده است که کوچکترین بی احترامی بشود و بهیچوجه هم نبوده است(صحیح است - صحیح است)اولا میخواهم عرض کنم که‌شورویها نسبت بما احتیاجی نداشته‌اند گله‌ای که از ما میکرده اند نسبت به بعضی از روزنامها بود که اشاره یا تصریح میکردند .

بنده اول کاریکه کردم این بود که از همان روز نامه های دست‌راست‌وطرفداردولت‌رادستوردادم حکومت نظامی توقیف کرده است و مقصوداینها را فوراانجام داده است برای‌آنکه کوچکترین بهانه ای‌بدست نیاید این را هم عرض کنم که اینها رفتار مامورین جزء دولت شوروی در ایران است و من هم مانند سایر آقایان نمایندگان عقیده دارم که مامورین عالیرتبه آن دولت و مقامات مسکو از این رفتار مامورین خود بی اطلاعند بنده باز میگویم

نماینه نمیتوانند اجرا نمایند لذا آقای صادق پادگان لیدر حزب توده رانیز با خود همراه نمود و نقشه‌خود را سه نفری طرح مینمایند باین طریق که پادگان بآنها دستور میدهد شما این چیزی که بنام مرامنامه تنظیم نموده اید چاپ کنید و آگهی تشکیل حزب دموکرات را بدهید بعد اظهار تمایل بائتلاف با ما بکنید من هم اعضاء کمیته را ضمنا حاضر میکنم که با شما ائتلاف نموده و نام دموکرات را قبول نمایند .

چون پس از قضایای شهریور ۱۳۲۰ آذربایجان و مخصوصا شهر تبریز درمنطقه‌ای واقع بود که کاملا تحت نفوذ نیروی شوروی قرار داشت لذا بطوریکه میگویند بجز حزب توده و جبهه‌آزادی و اتحادیه کارگران که آنهم کاملا زیر نظر و تحت تأثیر حزب توده بوده حزب سیاسی دیگری در آذربایجان وجود نداشت (یا نمیتوانست تظاهر نماید و پس از جلسه ۳نفری تصمیم گرفته‌میشود بدین وسیله نام‌حزب‌توده را مبدل به (دموکرات فرقه‌سی) نمایند در روز ۱۳ شهریور مرامنامه‌ای تحت عنوان (بیزم شعار لرمز) شامل ۱۲ ماده تهیه و انتشار دادند .

(دراین قسمت‌مااستفاده از کتاب (شهریورن اون‌ایکی‌سی) نموده‌و برای‌روشن‌شدن موضوع قسمتی از آنرا دراین‌جانقل‌مینمائیم.

« آقای پیشه وری ایله آقای شبستری آراسینده آ پاریلان اوزون مذاکره ومکاتبه‌دن صونرا نهایت آقای پیشه وری آژیر روزنامه‌سنی موقتا یولداشلارینین اختیارنه‌قویوب شهریوراو للرینده تبریزه گلمکله فرقه میزین تشکیل ایچون بیرا ینجی قدم گوتورولمیش- اولدی . بوایکی، جدی صورتده مذاکره ایتدیکدن‌صونرا بوقراره گلدیر که او وقت‌حزب‌توده تشکیلاتنین صدری اولان آقای‌صادق

درهمین ایام اتفاقاتی در تهران و قزوین روی داد که تا اندازه‌ای مربوط بهمین قضیه آذربایجان میباشد از قبیل میتینگ حزب توده و کتک خوردن آقای دکتر کشاورز نماینده مجلس شورای ملی از مردم و همچنین آتش زدن بازار قزوین که در آن بیش از ۶۵۰ دکان طعمه حریق گردید وصاحبان آن از هستی ساقط شدند وقس علیهذا .

درضمنیکه درمرکز و قزوین این اتفاقات رخ میداد اخباری هم که جسته گریخته از آذربایجان میرسید که حکایت اززمزمه خودمختاری آذربایجان مینمود .

تفصیل این مختصر آنکه سید جعفر پیشه وری مدیرروزنامه آژیر که در تهران عضویت حزب دموکرات را داشت پس از آنکه از تبریز بسمت نمایندگی منتخب گردید بتهران آمد و درنهایت صمیمیت بهمکاران حزبی خود اظهار نمود که دیگر نمیتواند باآنها همکاری نماید زیراا کنون که بمجلس میرود مأموریت سیاسی او تغییر مینماید لذا از عضویت حزب دموکرات استعفا نموده و استعفای او هم پذیرفته گردید و پس از آنکه اعتبار نامه ایشان در مجلس رد شد ایشان علی الظاهر به ادامه کار روزنامه نگاری خود مشغول گردید و در باطن مشغول فعالیت های سیاسی و دائماً با تبریز بوسیله مکاتبات در تماس بود مخصوصاً با آقای شبستری و پس از آنکه بوسیله مکاتبات کاملا بهم اطمینان پیدا میکنند آقای پیشه‌وری در اوائل شهریور ۱۳۲۴ از تهران به تبریز رهسپار گردید و تا روز دوازدهم شهریور با آقای شبستری قضایا را حل و تصمیم به تشکیل یك حزبی بنام دموکرات آذربایجان میگیرند وچون می بینند نظریات خود را بدون آنکه حزب توده آذربایجان را بخود جلب

قانون اساسی کشور ایران مخالف میباشد لذا ما نمایندگان آذربایجان بدین وسیله تبری کلیه آذربایجانیان وطن پرست را نسبت باین افکار غیر قانونی‌اشعارو علاوه مینمائیم . که‌آذربایجان کانون اصلی ایرانیت محسوب و در طول تاریخ چندین هزار ساله خود همیشه مدافع استقلال و تمامیت کشور بوده و خواهد بود و بدیهی است آذربایجانی هرگز باین سر و صداهای ناهنجار هم آهنك نخواهد شد .

مهندس پناهی - اسکندری - جمال امامی - افشار صادقی - دکتر مجتهدی - مقدم-سرتیپ زاده - بهادری - عدل- ثقةالاسلامی فتوحی .

۲ - اعلامیه پنجنفر دیگر از نمایندگان آذربایجان

در این اواخر جرائد مرکز راجع بنشریه‌ایکه ازطرف عده در تبریز پخش شده قلم فرسائی و مقاله‌هائی درج نموده اند این جانبان که افتخار نمایندگی‌آذربایجان را داریم با جرئت تمام‌اعلام میداریم افراد آذربایجانی اولاد همان وطن پرستان و مجاهدینی هستند که لوای استقلال و حریت ایرانرا با خون خود برپا داشته و از جان فشانیها دریغ ننمودند و هیچوقت کوچکترین عملی را که بشرافت ایرانیت لطمه بزنند و یا باعث نفوذ اجانب گرددواعم از اینکه از هرطرف و هر بیگانه بهر طریقی باشد تن در نداده وفداکاری‌درراه‌تمامیت‌استقلال کشوررا‌شعارابدی‌خود قرار میدهند .

فرمانفرمائیان - ابوالحسن‌صادقی- ذکائی- اپیکچیان-تیموری

این اعلامیه‌ها که عصر روز چهارشنبه چهارم مهرماه ۱۳۲٤منتشر شد در اصل موضوع که قضیه آذربایجان‌وتشکیل حزب دموکرات آنجا باشد تاثیری نداشت‌روز بعدیعنی روز پنجشنبه پنجم مهر ماه ۱۳۲٤ باز موضوع حزب دموکرات آذربایجان مورد بحث قرار

پادگانی ده جلب ایتسنلر او وقت آذربایجانده حزب توده و جبهه آزادی دن‌باشقا سیاسی بیر تشکیلات یوخ ایدی کارگر اتحادیه‌سی ایسه کاملا حزب توده‌نین تحت تاثیریده ایدی .....

- اوناگوره اوچ لر یعنی آقای پیشه وری آقای شبستری و آقای پادگان اوچ کونلیق مذاکره‌دن صونرا بو قرار گلدیلر که آقای پیشه‌وری‌و آقای‌شبستری اول دموکرات فرقه‌سی نامیله بیر تشکیلات وجوده گتیرسینلر آقای پادگان ایسه توده تشکیلاتینین باشچیلاری ایله مذاکره ایدیب ایکی فرقه بیرلشمه‌سنین وسایلینی فراهم ایتسن » .

و ضمنا بدست عمال خود در شهرهای دیگر آذربایجان‌سرو صداهائی راه انداخته و زارعین را برعلیه مالکین وادار بمقاومت میکرد و مخصوصا عده‌ای ازمهاجرین را باین کار وادار میکردند این سر و صداها را بوسیله تلگراف بتهران منعکس و در تهران تعبیرات مختلفی‌درباره این‌اوضاع میشد و چون‌نمایندگان‌آذربایجان نمیتوانستند در مقابل این اخبار منتشره سکوت اختیار و از طرفی هم همه یك عقیده نداشتند .

لذا نمایندگان‌مزبور بر دو دسته تقسیم شدند یك قسمت ضمن اعلامیه‌ای‌تبری‌آذربایجانیان راازاین‌قضایاقطعا وقویااظهار نمودند و دسته‌دیگر بدون‌آنکه‌واردا‌صل‌موضوع‌شوندوطن پرستی آذربایجانیان و اینکه آنها بکشور ووطن خیانت نخواهند کرد برخ‌مردم کشیده و این دو اعلامیه در شماره ۵۸۶۷ روزنامه اطلاعات درج گردید که عینا از آنجا نقل میشود .

۱ - اعلامیه وکلای آذربایجان

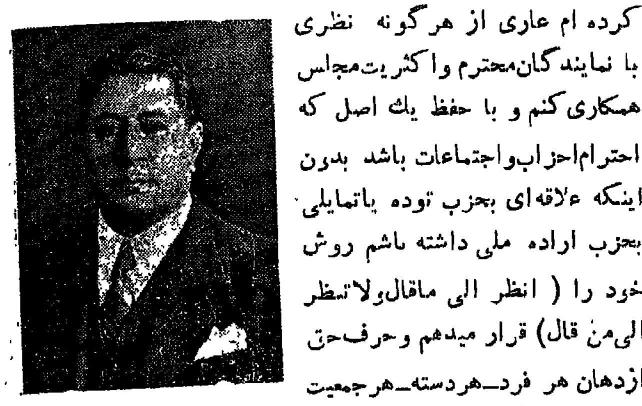
اخیراً در بعضی از نقاط آذربایجان‌اشخاصی انتشاراتی‌داده‌اند نظر باینکه مقاصدی‌ازطرف‌این اشخاص تعقیب میشود با نص صریح

بدست دیگری داد و باید بدست ایرانی استخراج شود بدون تردید باطرح ایشان موافقت کردم چندی پیش هم آقای دکتر کشاورز همانطور که اظهار داشتند در آن جلسه هر کس که برضد تمامیت ایران اقدامی بکند دارای شرافت نیست ودارای روح ایرانیت نیست (صحیح است) بنده با نظر تحسین بایشان نگاه کردم چند روز قبل برای بنده از آذربایجان یك ورقه‌ای بعنوان بیانه فرقه‌دموکرات ایران رسید آقایان بخوبی میدانند که بعد از خلع محمد علی‌میرزا از سلطنت وسپری شدن‌دوره تزاری دوحزب قوی درایران‌تشکیل شد یکی بنام‌دموکرات . یکی باسم اعتدال که هر دوی این‌احزاب در تحکیم مبانی مشروطیت ایران خدمتهای گرانبهائی کرده اند (صحیح است) مخصوصا دموکراتها چون تشکیلات منظم وافراد باایمانی داشتند در مقابل مطامع بیگانگان جانفشانیها و فداکاری زیادی کردند (صحیح است) وقتی که حقیقتا بنده مرام حزب دموکرات آنروز را که در آذربایجان هم تشکیلات عظیمی داشت و منظور اساسی و هدف اصلی او حفظ استقلال و تمامیت ایران و اجرای اصول عدالت و آزادی و استقرار رژیم مشروطه بود با مرام و شعار این فرقه که امروز تشکیل شده مقایسه میکنم باین نتیجه میرسم که تا چه پایه ممکن‌است‌آزادی اینطوررو بپستی و تنزل بروند اگر آقایان اجازه بدهند من دوجمله از این راقرائت بکنم .(جمعی‌از نمایندگان بفرمایند) آذربایجانیان میگویند تهران بدرد مانمیرسد ــ احتیاجات ما را نمیتواند تشخیص بدهد ازفرهنك ما جلوگیری میکند زبان مادری ما را تحقیر مینماید نمی گذارد با هم میهنان خود به آزادی زندگی بکنیم با وجود این ما ازآنجا قطع رابطه نمی کنیم ازقوانین کلی وعادلانه عمومی اطاعت‌خواهیم کرد در مجلس شورای ملی و درحکومت مرکزی شرکت خواهیم نمود زبان فارسی را مثل زبان دولتی در مدارس ملی ، همردیف

گرفت و آقای مهندس پناهی نماینده آذربایجان نطق بسیار شدیدی بر علیه این حزب نمودند که چون یکطرفه و شدیداللحن می باشد ما از نقل عین آن (از لحاظ بی طرفی) خود داری مینمائیم و باز در همین جلسه یکصدو چهل و چهارم جناب آقای سردار فاخر حکمت قبل از دستور نطقی ایراد کردند که تا آنجا که مربوط بقضیه آذربایجان است عینا نقل میشود .

از نطق (آقای سردار فاخر) رضا ـ حکمت

« بشهادت آقایان محترم بنده از بدو این دوره همیشه سعی کرده ام عاری از هرگونه نظری با نمایندگان محترم و اکثریت مجلس همکاری کنم و با حفظ یك اصل که احترام احزاب و اجتماعات باشد بدون اینکه علاقه ای بحزب توده یا تمایلی بحزب اراده ملی داشته باشم روش خود را (انظر الی ماقال ولا تنظر الی من قال) قرار میدهم و حرف حق ازدهان هر فرد ـ هر دسته ـ هر جمعیت

که خارج شده یا بشود از آن طرفداری کرده و میکنم چنانکه وقتی کلمه ابدیت در مجلس گفته و دولت آقای ساعد مورد استیضاح آقای مهندس فریور قرار گرفت بنده با اینکه دوستی چندین ساله ای با آقای ساعد داشتم و ایشان را مرد با شرف و وطن پرستی میدانم از دادن رأی امتناع کردم و همین طور وقتی که جناب آقای دکتر مصدق بیاناتی اظهار فرمودند که منابع ثروت این کشور را نباید

محمد ایلخانی زاده ـ محمد حسین‌سیف قاضی ـ علی ریحانی حمزه آقا مامش ـ عبدالله پسر حاجی حمزه جلدیان و چند نفر دیگر که خود را روسای‌عشایر کردستان نماینده و مؤسسین حزب (کومله) معرفی مینمودند بدون تشریفات‌سرحدی و معمولی و گرفتن‌تذکره و غیره بباد کوبه حرکت نمودند و گویا در همان موقع از طرف وزارتخارجه باین طرز مسافرت آنها اعتراض شده است.

مقارن همین ایام واقعه دیگری در زنجان اتفاق افتاد و آن عبارت ازحمله‌یکی ازمهاجرین بود به آقای‌رضای فهیمی‌فرماندار زنجان و مجروح نمودن‌ایشان را با حربه سرد گرچه درهمان‌ایام یعنی در هشتم‌مهر ماه‌قربان‌نام دستگیر و تسلیم شهربانی‌وداد سرای زنجان گردید و پس از چندروز بطهران اعزام شد ولی متاسفانه در هنگامی که فرقه دموکرات بر زنجان نیز مسلط شد وفرماندار و سایر روسای ادارات را زندانی نمودند و آنها را بعنوان گروی این دو نفر نگاهداشته که با میانجیگری بعضی ها از جمله آقای اعزام الدوله آشتیانی آنها را بافرماندار معاوضه نمود ولی‌دادستان بیچاره را در همانجا تیر باران نمودند واین خود بحث جداگانه‌ای دارد که در موقع خود مذکور خواهد شد.

یک گفتگوی دیگر که در این روز ها توجه محافل سیاسی تهران‌رابخود جلب نموده بودتعیین استاندار آذربایجان بود بالاخره آقای سید مهدی‌خان فرخ ـ معتصم‌السلطنه‌سابق‌راکه از نمایندگان مجلس شورای ملی بود برای این کار نامزد نمودند و برای‌اینکه بتوانند ایشان‌رابااین سمت تعیین نمایند ناچار بایستی از نمایندگی مجلس استعفا دهند و ایشانهم شرایطی داشتند که بایستی ماهیانه چند هزار تومان بایشان حقوق وخرج سفر داده شود واستانهای‌سه

زبان ملی خود تدریس خواهیم کرد ولی این حق را برای خود قائل هستیم که صاحب و اختیار دار خانه خودباشیم و آنرا مستقلا با سلیقه خود اداره بکنیم (همهمه نمایندگان - این دست وزبانها را باید قطع کرد) **آقایان! آذربایجان مهد آزادی است** (صحیح است) و روح شهداء و رادمردانی که از این خاك پاك برخاسته اند ودر راه استقلال کشور جانها نثار کرده وسرهاداده اند و اکنون زیر خاك خفته اند باین قبیل عناصر ناپاك با دیده تحقیر و نفرت مینگرند و لعنت میفرستند (صحیح است - احسنت) تمام قطعات کشور عضو لاینجزای این کشور است (صحیح است) همه مانند حلقه‌های زنجیر بهم متصل هستیم (صحیح است) هر جنایتکاری که بخواهد یکی از این حلقه‌ها را از زنجیر منفصل کند (جمال امامی - او ایرانی نیست) بر طبق فتوای قاطبه‌ملت ایران واجب القتل است (صحیح است - احسنت) لهجه‌های‌محلی زبانهای محلی‌از قبیل کردستانی - لرستانی - گیلانی-آذربایجانی سلب ایرانیت از ما نمی‌کند (صحیح است) ما همه ایرانی‌هستیم (صحیح است) و زبان مادری ما هم فارسی است (صحیح است) من امیدوارم ایران‌بزودی دولتی پیدا کند قوی که با اتکاءمجلس شورای ملی و اکثریت مجلس این نائره فسادیرا که در اطراف مشتعل شده و شاید دیروز بزنجان رسیده خواموش کند واین‌نغمه شوم را در حلقوم این خائنین نابود کند (انشاءالله).

- بعداز این‌نطق‌جناب آقای حکمت دیگر موضوع آذربایجان جز در صفحات جرائد مورد بحث‌قرار نگرفت و چند روز بعدآن یعنی دوشنبه ۹ مهر ماه مطابق اول اکتبر۱۹۴۵ خبرمهم‌دیگری در جرائد تهران منتشر گردید و آن حرکت چند نفر از اهالی کردستان به بادکوبه بود این آقایان که عبارت بودند از: قاضی

« در بعضی از روزنامه‌هاملاحظه شد که نوشته‌اند اینجانب استانداری خراسان‌را بلاتکلیف گذاشته‌ام برای اینکه بعدازاستعفای از زمامداری خود بانجا بروم این شایعه بکلی بی اساس است و اینجانب در صورت استعفا قصد قبول هیچگونه خدمتی را دردولت ندارم ـ محسن صدر » .

مؤید این نظر بودو عصرهمان روز آقای‌صدر بحضورملوکانه شرفیاب و استعفای خود را تقدیم نمودند وجرائددست چپ‌استعفای ایشان را بمنزله شکست ارتجاع تلقی نمودند و پس از آن یعنی‌از روز ۳۰ مهر ماه به بعدبرای تعیین‌نخست وزیر جدید فراکسیون های پارلمانی بجنب وجوش افتاده و بالاخره در روز سوم آبانماه درطی یك جلسه خصوصی نمایندگان مجلس شورای ملی‌باکثریت ۷۵ رای تمایل خود رابنخست وزیری آقای حکیمی ابرازومراتب بوسیله ریاست مجلس شورای‌ملی بعرض اعلیحضرت همایونی رسیده و فرمان نخست وزیری‌ایشان صادر گردیدآقای حکیمی‌چندروزی برای تعیین و انتخاب‌همکاران‌خود بمطالعه پرداختندو بامرحوم بیرنیا نیز مشاوره نمود تا روز دوازدهم آبانماه کابینه خود را بحضور ملوکانه معرفی نمودند و در جلسه ۱۵۶ مجلس شورای که روزیك شنبه سیزده آبان تشکیل گردیدنیز هیئت دولت را بمجلس معرفی نمودند در هنگامیکه تهران باین امورمشغول بود وکابینه میاورد و کابینه میانداخت پیشه وری هم در آذربایجان بکار خود مشغول بود و ابتدا بعنوان‌انجمن ایالتی انتخاباتی نمود و مجلسی درتبریز بنام انجمن ایالتی آذربایجان تشکیل و مدعی بود این انجمن را طبق اصول۹۷و۹۸و۹۹قانون اساسی تشکیل داده و این‌انجمن طبق قانون انجمنهای ایالی و ولایتی حق دخالت در امور

و چهار توام شده و یك استاندار داشته باشد و اختیارات دیگر که تمام آنهارا کابینه صدر قبول ووزارت کشور پیشنهادی تهیه نمود مبنی بر توام شدن دو استان و هیئت وزیران آنرا تصویب در تاریخ ۱۷ مهر ماه فرمان همایونی هم دائر باستانداری آقای فرخ صادر گردید ایشانهم‌مدتی در وزارت کشور بنام انجام امور و پیشنهادات خود را معطل نمودند انتصاب ایشان تلگرافی بتبریز اطلاع داده شد فرقه دموکرات که میخواست خود را بر اوضاع مسلط کند این موضوع را بهانه نمود و با انتصاب ایشان‌مخالفت آغاز نموده جرائد فرقه دموکرات که در تبریز بزبان‌ترکی‌منتشر میشد این موضوع را کاملا و بسختی مورد انتقاد قرار داد وجرائد دست چپ تهران هم از آنها تبعیت نموده و با آنان هم آهنگی نشان دادند .

نمایندگان مجلس شورای ملی که تقریبا از بدو تاسیس دولت صدر بدو دسته متمایز اقلیت و اکثریت تقسیم شده بودند و اکثریت که در حدود هفتاد نفر بودند متمایل به آقای صدر و اقلیت که عده آنها بالغ چهل نفر بودند مخالفین دولت آقای صدر بودند و دسته‌اقلیت برای‌انداختن دولت دست‌بحربه ابستروکسیون زد و باین وسیله از گذشتن لوایح مالی و سایر لوایح دولت جلوگیری مینمود تاآنکه قضایای‌اخیر اتفاق افتاد استانداری‌آقای فرخ هم برای اقلیت بهانه دیگری بود وآنها میل داشتند‌بهروسیله هست دولت وقت را تضعیف نمایند تا آنکه در دهه سوم مهر ماه یعنی از بیستم مهر ۱۳۲٤ صحبت از تزلزل کابینه و استعفای آن بمیان آمد و نامه مختصری که آقای صدر در عصر روز ۲۹ مهر ماه در جرائد باین مضمون منتشر نمود :

دکتر زنگنه نمایندگان کردستان این موضوع در باره کردستان تکذیب و آنرا بی اساس دانستند. ولی در تبریز وسایر شهرهای آذربایجان عمال (دموکرات فرقه سی) از اقدامات خود برعلیه ادارات دولتی دست بر نداشته وضمنا انجمن ایالتی تبریز افرادی را بنام فدائیان فرقه دموکرات مسلح نموده و کم کم دراموردولتی مداخله نموده و افراد رادرمحاکمات حزبی محاکمه وحتی مجازات مینمودند روز بیست و ششم آبانماه بود که آقای فریدونی معاون وزارت کشور و سرلشکر ضرابی در تلگرافخانه حضور یافته و بروسای لشگری وشهربانی وسایرروسای ادارات تلگراف حضوری نموده و دستورات لازمه دادند و اهالی شهرهای میانه و تبریز. سراب ــ مراغه وسایر نقاط آذربایجان‌را که در تلگرافخانه مضطربانه اجتماع نموده بودند اطمینان داده وآنها را متوجه نمودند که دولت مرتبا اقدام موثری خواهد نمود که رفع نگرانی اهالی بشودوامنیت برقرار گردد .

در همین روزهم فرمان استانداری آقای مرتضی قلیخان بیات برای آذربایجان صادر گردید و ایشان هم با وزارت کشوربرای رفع نواقص کارهای خود در تماس بودند ولی اخبار موحش هر ساعت از آذربایجان میرسید ودخالت فدائیان بیشتر میشد درروز ۲۷ آبانماه در جلسهٔ علنی مجلس شورای ملی آقای دکتر شفق راجع بقضایای آذربایجان نطقی ایراد نمودند که از طرف آقای کمال هدایت وزیر مشاور وآقای وزیر جنگ پاسخ داده شد که عینا نقل می شود .

بیانات آقای دکتر شفق در صدوشصت ویکمین جلسه مجلس شورای ملی راجع بقضایای آذربایجان مورخه ۲۷ آبانماه ۱۳۲٤

استان آذربایجان را دارد و مراتب را تلگرافا بمرکز اطلاع داد گرچه در کابینه آقای صدر وزارت کشور ضمن بخشنامه‌ای بتمام استانداران و فرمانداران اطلاع داده بود که چون قانون انجمنهای ایالتی و ولایتی تقریبا در چهل سال قبل از تصویب مجلس گذشته و وضع کنونی کشور و قوانینی که بعد از آن قانون وضع شده مناسب نیست ولی فرقه دموکرات آذربایجان کوشش بده کار با ن بخشنامه‌ها نبود (انصافا در این قسمت حق هم داشتند) و انجمن ایالتی را تشکیل داده و در امور آذربایجان خواهی نخواهی دخالت نمودند .

با تغییر کابینه صدر تقریبا موضوع استانداری آقای فرخ و رفتن ایشان به آذربایجان از بین رفت و صحنه آذربایجان برای فعالیت فرقه دموکرات خالی بود تا آنکه در دهۀ دوم آبانماه یعنی از بیست و دوم این ماه ببعد صحبت استانداری آقای سهام السلطان بیات برای آذربایجان بمیان آمد درهمین ایام خبری از قول رادیو پاریس باین مضمون :

« در منطقه کردستان ایران طغیان عظیمی برای استقلال این منطقه و تجزیۀ آن از ایران آغاز شده‌است . هنوز معلوم نیست که این شورش بکردستان ترکیه هم سرایت خواهد کرد یا نه ولی ترکها قوای زیادی درمرز برای مواجهۀ با این اوضاع متمرکز ساخته اند اوضاع بیشتر ازآن جهت دشوار است که درشمال ایران نیز اکنون جنبش بزرگی برای تجزیه این منطقه از ایران والحاق آن با اتحاد جماهیر شوروی بشدت کامل ادامه دارد ». منتشر شد

این خبر در محافل سیاسی تهران انعکاس عجیبی نموده و در روز ۲۴ آبان ماه در مجلس شورای ملی بوسیلۀ آقای دکتر اعتبار منعکس گردید و از طرف آقای صدر قاضی — و اردلان و

و با چه سابقه و از کجا آمده اند و این نغمه‌هائی که از آنها شنیده میشود و بطوریکه بتفاریق در بعضی جراید خوانده شد و بعضی از خبرهائی که میرسد باز عرض میکنم که من شرم دارم بگویم که آیا ممکن است این‌دوستان من آنهائیکه خونشان را در راه سعادت و آزادی این کشورریخته اند آنهائیکه پایمال شدند و هستیشان بر باد فنارفت ممکن است ازدهان‌آنها کلماتی در بحران آمیز ترین موقع آشوبی که جهانی آشفته است و زندگی جهان‌و ملل مشوب ومشوش‌است چنین‌حرفهائی بیرون‌بیایدو چنین‌فکرهائی راابراز دارند و در کشور و وطن مقدس اجدادی‌مادرعصری که تمام ملت های جهان برای کشور خودشان خون ریختند و دولت آزادیخواه شمالی ما میلیونها و شاید بیست میلیون جوان برای حفظ کشوروطن‌خودش‌دادممکن است اشخاصی که اسم‌آذربایجانی را به آنها میدهند حرفهائی بزنند که‌خلاف مصالح کشور وملت ما باشد برای بنده‌تصور چنین حرفی‌محال است آقایان‌خوب‌میدانند مردم آذربایجان مثل تمام مردم ایالات دیگر ایران پاره گله‌هااز سوء اداره دولتهای سابق‌و متعاقب آن داشته اند (تهرانی . اینها یك مشت‌ژولیك هستندآقا)الان بازهم همین‌گله‌ها را دارند البته ولایتهای‌مختلف ایران هم حق‌دارند از سوء اداره بعضی ازدولتها گله‌مند باشند ولی یك نکته که هست این است که بیست وچند سال قبل بنده در همین تهران در دارالفنون در حدود یکساعت و نیم شکایتها و گله‌های آذربایجان را گفتم خواستم گوش شنوای آنها را باز کنم تمام این‌ها صحیح است ولی در چنین موقعی که جهانی آشفته است منافع‌عالیه کشور ما مقتضی است که هرایرانی شرافتمندی با تمام قوایش برای حفظ بیرق و شرافت و نام ایران

دکتر- تقریبا چهل و پنجسال پیش یکی ازفرزندان شرافتمند آذربایجان و میهن پرستان ایران عبدالرحیم طالب‌اف تبریزی که مقیم قفقاز بوده این شعر را خوانده .

گرد هم شرح من از جور و فساد و طنم
سوزد از آتش دل نامده بر لب سخنم
بخدائی که بر افراشته این چرخ بلند
شرمم از گفته خویش آید و از خویشتنم

بنده در برابر نمایندگان ایران در مجلسی که روی خون جوانان این کشورساخته شده است و شاید روح شهیدان راه آزادی شهیدان راه حق ناظر بر اعمال و افعال ما هستند در چنین جائی شرم دارم که عرض کنم در زادگاه من مقدسترین نقطه ایران . ایران واقعی چشم چراغ کشور عزیز ما یعنی آذربایجان (صحیح است) در این دو سه سال اخیر بواسطه آشفتگی های عجیب و غریب وقایعی رخ داده است ومیدهد که شرم دارم و هزار بارشرم دارم که در برابرنمایندگان ایران ذکری ازآنها بکنم عده‌ای این طور میگویند و افسوس اخبار صحیحی در این کشور هنوز تسلیم نشده میگویند عده ای از اهالی آذربایجان بر خاسته اند و حزبی تشکیل داده اند بنام حزب دموکرات (بعضی‌ازنمایندگان آذربایجانی نیستند - مزدورند) در بین آن اشخاصی که اسمشان را پیش بنده بردند بعضی از آنها را که اسم بردند (بازدوباره عرض میکنم که بدبختانه در ایران اخبار قطعی و صحیح بدست نمی آید) من شخصا میشناسم از دوستان من بوده اند وهستند و ایرانیان شرافتمند و میهن پرستی هستند بعضی از آنان‌را من‌نمی- شناسم شاید اسامیشان را هم نمیدانم از چه محل و از چه ملت

موقعیکه بیك آشفتگی‌هائی گرفتار شده اند این تصمیم را گرفته‌اند. مگر ایرانی خدای نکرده از آنها کمتر یا ضعیف‌تر است؟ خیر این طور نیست من آقایان بشرافت خودم و بگواهی خدا بشما قول میدهم و یقین دارم آذربایجانیها هر فرد آذربایجانی اگر از ولایات دیگر نسبت بایران مقدس وطن پرست‌تر . یعنی بیشتر وطن‌پرست نباشد هر فرد آذربایجانی اقلا مثل تمام ایرانیها علاقه بکشور ایران مقدسش دارد (صحیح است) آذربایجان خدمات بزرگی بمیهنش ایران در همه وقت انجام داده است اولین دولت بزرك ایران در آذربایجان بوده دولت ماد مرکزش مقرش آذربایجان بود و بعد هخامنشی ها بوجود آمدند در ظرف ۲۵۰۰ سال بیست و پنج قرن از ۲۵ قرن تا امروز آذربایجان بقول شیخ محمد خیابانی همیشه جزء لاینفك ایران بوده است (صحیح است) حتی در ۱۸۱۵ دراروپا تغییراتی یعنی تغییرات ارضی رویداد دولتهائی داریم که اراضیشان درعرض چند سال تغییر کرده ولی ایران از ۲۵ قرن باینطرف تمام ایالاتش تمام خاکش یك دولت یك ملت بوده است (صحیح است) و یك تاریخ و یك ادبیات داشته است (صحیح است) در علوم جغرافی و تاریخ هم ما یك مسائلی داریم که رویهمرفته مورد بحث است مسائلی داریم که مثل مسائل ریاضی حتمی است در اینکه این ایالات همیشه جزو ایران بوده است از قطعیات و حقایق تاریخی و قابل انکار نیست و انکار چنین چیزها انکار بدیهیات است عجب این است که مردم آذربایجان این مسائل را بهتر از مردم دنیا و ایالات دیگر ایران میدانند (صحیح است) عجب اینکه : آقایان وقتی یك اقوام بیگانه به آذربایجان و بایران روی آورد در این مواقع دراغلب احوال بعضی از ایالات ایران بجبر وزور زیر نفوذ اقوام بیگانه

بکوشد و از اندك اشتباه و از اندك سهو خود داری کند آیا
میتوان معذور داشت حتی یك حرف صحیح را در غیر موقع که
ممکن است بهانه بدست جهانیان بدهد و ما را سوق بطرف زوال
بدهد من انتظار ندارم و نمیتوانم چنین حرفی را باور کنم چون
تمام اهالی و تمام ایالت های ایران منافع دارند در ظرف این دو
سال آقایان نمایندگان در این مجلس احتیاجات محلهای ماموریت
و انتخاب خودشان را فرمودند بنده خوب بخاطر دارم آقای صفوی
راجع ببوشهر و آن قسمت ها بایك تهییجی حتی با اشك چشم صحبت
میکردند خوب بخاطر دارم که آقایان نمایندگان این صحبت‌هارا
کردند و آذربایجانیها هم همینطور احتیاجات اداری و تشکیلاتی
و مالی را گفته اند و خواهند گفت و نظر دولت ایران را جلب
خواهند کرد اما این چه مربوط به نغمه‌هائی است که آن نغمه ها
ممکن است بالمال صدماتی برای این کشور داشته باشد ما امروز
همه مان با قلب واحد محتاج همدستی کامل هستیم (صحیح است)
چنانکه درروسیه شوروی فرمانده بزرك شوروی و زمامدار بزرك
روسیه مارشال استالین دستور داد که تمام افراد ملت روس همدست
باشند برای حفظ کشورشان هرایرانی شرافتمندی هم در هرحزب
از احزاب اعم از توده - دمکرات و اراده ملی همه امروز
بحکم مقدسترین امروجدانی موظفیم همدست باشیم گله‌های خصوصی
را شکایات خیلی جزئی را از قبیل اینکه رئیس ثبت اسناد که بوده
است یا کیست ؟ مالیات راگرفته‌اند یازیاد گرفته اندپنیراز تبریز
میاورند یانمیاورند این حرفها راکنار بگذاریم و برای یك هدف
مقدس ملی همه مان با هم همدست باشیم (صحیح است) ایران
وطن مقدس ما است وتاریخ جهان بما نشان داده است که تمام ملل

نموده است عده ای از بزرگترین شعرا و گویندگان این کشور
ازقبیل‌خاقانی و نظامی و شیخ‌محمودشبستری وقطران تبریزی‌وهمام
تبریزی و صدها دانشمندان‌اجل‌ودرجه اول این کشور ازآذربایجان
بوده اند .

حالامن می‌پرسم آیاممکن است ؟ میتوان فکر کرد؟ که‌چنین
آذربایجانی حتی اندك خدشه‌ای در فکرش روی بدهد که میتواند
بابران مقدس بنظر آلوده نگاه کند (بعضی ازنمایندگان‌هیچکس)
بهیچوجه من الوجوه چنین فرض قابل تصور نیست (صحیح است)
دوره جنك رسید قبل از جنك یك‌وقایع عجیبی در آذربایجان روی
داد همسایه ماروسیه‌تزاری‌بود ، یك تشکیلات استبداد مطلق درآن
کشور بود روسیه تزاری در آن حدود نظر بیروی از یك سیاست
مستعمراتی داشت و جنك جهانگیر ۱۹۱٤ - ۱۹۱۸ نشان داد که
سیاست مستعمراتی‌منتهی‌خواهدشد بجنك ملل یك روز درآن کشور
ظلم و استبداد که ظلم و استبدادشان دامنه اش به‌آذربایجان‌رسید
ودرحدود دویست تاسیصد نفر از آزادیخواهان این‌کشور که سر
سلسله آنها هم مرحوم ثقة الاسلام بود روی دار رفت و خود
بنده که آنوقت جزء دانش آموزان آن کشور بودم و دسته‌ای
از دانش آموزان برای حفظ منافع کشورمان تشکیل داده بودیم .
در همان سن محکوم باعدام در روسیه تزاری بودیم و از آقایانی
هم که آنوقت حاضر بودندالآن بیش چشم من هستند آقایان‌سرتیپ
زاده تشریف دارند آنوقت بودند حالا هم هستند و شاهداین‌قضایا
بودند در نتیجه این اجحافات عجیب در روسیه شوروی یك نهضت
آزادی خواهانه برپاشد انقلاب‌اکتبر بدست آزادی خواهان‌روسیه
شروع شد انقلاب اکتبر بدنیا اعلام کرد که بعد از این تجاوز و
اجحاف در داخل یك کشور و در حق ملت های دیگرنباید بشود

رفتند اما آذربایجان بیرق ایران را از دست نداد (صحیح است) دولت اسکندر در ایران آمد ایالاتی که بیرق ایران را نگهداری کرد و تابع اسکندر نشد آذربایجان بود (صحیح است) حاکم آذربایجان‌درآن دوره‌اسمش‌آذر بد بود که بزبان یونانی آتروبات میگفتند و اسم آذربایجان بافتخار آن شخصی که در مقابل سیل نفوذ اسکندر تسلیم‌نشده و بیرق ایران‌را‌نگاهداشت اسم‌آذربایجان باحترام آن شخص از آن زمان ببعد آتروباتس یا آذر آبادگان یا آذربایجان شد اسم یکنفر میهن پرست بزرك ایرانی روی این ایالت است آذر باد ، ایران ، لایزال ، ایران‌جاویدان، مغول آمد، بایران ، آذربایجان تنها ایالتی بود که در نتیجه قرارداد هائی با مغول استقلال و نام ایران را نگهداشت و مغول آذربایجان را استیلای جنك آورانه نتوانست بکند و آذربایجان را از بین ببرد و در نتیجه ایران را از بین ببرد . یکی از مراکز بزرك تشیع که مذهب ملی ما است و شخصیت ملی ما از تشیع است در مرکز آذربایجان بود که‌صفوی‌ها بودند (صحیح است)مشروطیت که اصول حکومت ملی دمکراسی و آزادی را در ایران بر قرار ساخت یکی از مراکز مهمش آذربایجان بود (صحیح است) ستارخان سردار ملی یك روز دریکی از میدانهائی که میدانگاه فراشان بود داد زد که ما برای ایران زندگی میکنیم و برای ایران جان خواهیم داد قیامی در آذربایجان در جنك گذشته روی داد بتوسط شیخ محمد خیابانی شیخ‌محمد خیابانی یك جمله رایك روز مکرر در مکرر گفت‌ودر روزنامه تجدد ثبت است وبعضی از همکاران شیخ‌محمد خیابانی توی‌همین مجلس حاضر هستند که‌جزو وطن پرستان هستند اتصالا و مکرراً گفت آذربایجان جزءلاینفك ایران است آذربایجان ایران در ادبیات و تاریخ ایران هم‌شرکت

بگر ما گناهکاریم که‌در یك ملتی یك اشخاصی وجود داشته باشند
یك اشخاصی پیداشوند که تمایلات سیاسی مستقلی داشته باشندولی
این که در ایران یك‌دولتی بوجود بیاید که پیرو منافع یك‌مملکت
خاصی باشدوترجیح بدهد یك مملکت خاصی را بممالك دیگر (حتی
بضرر دولت ایران) بوجودیك چنین ایرانی نه بحکم احساسات بلکه
از روی عقیده قائل نیستیم (صحیح است)ایرانی بالطبع شرافتمند
و وطن پرست‌است بنده‌یك ایرانی که در سرتاسر این کشور جز
آنهائی که پدر و مادر ندارند و بی وطن هستند و شاید در تمام
ممالك هم از این رقم اشخاص و مخلوقات بواسطه اهریمنان پیدا
میشوند همان هائی‌هستند که‌هر روز محکوم میشوند نداریم(صحیح
است) نه‌همه شان ، بساهست که بغلط محکوم میشوند ولی آنهائی
که در هر مملکتی محکوم مشوند باعدام از آن جنس هستند و
معلوم میشود که‌تخمی پاشیده‌شده است و بواسطه نفاق .در مملکت
ماهم پیدا شده است محبس‌ها برای آنها ساخته شده استقوانین
برای آنهاوضع‌شده است در قرآن برای آنها گفته‌اند (فی‌قلوبهم
اکنه) این نظر ملت ما است این محسوس‌ملت ما است برای بر باد
دادن شرافت‌تاریخی یك ملتی در هر جای عالم‌از این قبیل‌اشخاص
هستند صحبت ما به رجال و بزرگان و ملت ایران است بنده باز
تکرارا عرض میکنم بخصوص در دوره این مجلس حتی دولتهائی
که بنده شخصامخالف بودم‌اندك تردیدی ندارم‌دراینکه‌اینها سیاست
خالصانه ودوستانه بتساوی داشتند بین تمام دولتها بخصوص‌دولت
های همجوار (صحیح‌است) باز هم تکرار میکنم که ماامیدواری
مان از بزرگترین همسایه‌مان خیلی بیشتر از هر دولت دیگردر
ایران است و این را برای تعارف‌عرض نمی کنم‌عقیده شخصی بنده

(صحیح است) آزادی خواهان روسیه که از آن جمله شخص مارشال استالین بود که میگویند در خود ایران مارشال استالین آمده بود و میگویند که در نهضت آزادی خواهان ایران شرکت داشته ما شخص مارشال استالین و امثالشان و لنین پیشوای بزرك روسیه که با ایران ازدر دوستی در آمده اند و معاهدات و مقررات جابرانه و ظالمانه روسیه تزاری را پاره کرده اند (صحیح است) و اوضاع وحقوق ملی ایران را دوباره حفظ و رعایت کردند و از آن وقت دوستی ما با روسیه شوروی بیش آمد ملت های ایران و شوروی با هم دوست شدند و ملت ایران ودولت ایران از اولین دولتهائی بود که دولت شوروی را بعنوان دولت جدید شناخت من تصور میکنم که در سرتاسر ایران یك ایرانی میهن پرست نباشد که بملت روس بنظر احترام و دوستی ننگرد (صحیح است) یا اندك تردیدی داشته باشد بنده پیرو سیاستی هستم که دراول این مجلس آن سیاست گفته شد و عقیده قطعی تمام ملت ایران و عقیده قطعی قریب باتفاق رجال ایران است که ما یك سیاست دوستی صادقانه و خالصانه با تمام دول بخصوص بادول مجاور بالخاصه بادولت اتحاد جماهیر شوروی تعقیب خواهیم کرد(صحیح است) این حرف حرف مفت و بی معنا نیست این سیاست ما است و دراین قسمت بنده اعتراض دارم ، عقیده بنده اینست بنده رامعذور میدارید عقیده خودم را عرض میکنم، بکسانی اعتراض دارم که میگویند درایران یك دولتهائی وجود داشته است یکطرفی ولی این را بنده بهیچوجه حقیقت نمیدانم (صحیح است) بعضی اشخاص ممکن است در دولتهائی باشند مثل تمام ملل دنیا که یك تمایلهای بیشتری نسبت بیك ملت نسبت بیك سیاست داشته باشند و این معمول تمام دنیا است ودرهمه جا اینطوراست مگر درفرانسه اینطور نیست ؟مگر درامریکا اینطور نیست؟مگر درانگلستان اینطور نیست؟

چه گفت ؟ گفت فقط برای شکست دادن آلمان و ژاپن جنگ میکنیم
ما برای جلوگیری از اشغال اراضی مردم و برای جلوگیری از
تجاوز بحقوق مردم جنگ میکنیم ما چنین همسایه بزرگ آزادی-
خواهی داریم چطور میشود هنوز یك مشت نفهم استناد بکنند ببودن موقتی
قوای روسیه در ایران و آشوب بپا کنند و نسبت بمامورین رسمی
دولت ایران که بموجب معاهدات و مقررات حقوق بین الملل و
آخرین مقررات انجمن ملل که هنوز مرکبش خشك نشده است
تجاوزات داخلی از طرف اشرار روی میدهد و متکی میشوند
ببودن قوای خارجی درایران این جنگ را همه دنیا میدانند که یك
درس بزرگ عبرتی بود این جنگ شاید ۱۰۰ ملیون نفر را درمیدان
ها پامال ومعدوم ساخت این جنگ نصف جهان را خراب کرد تمام اروپا
را ویران کرد در همه این جنگ ۵۰ ملت که سر دسته وسرسلسله
آنها ملت روس ملت آمریکا، انگلستان، چین، فرانسه و بقیه ملتها
بودند جمع شدند و با تحمل هزینه‌های گزافی رفتند بمرکز اجتماع
ملل و در آنجا تعهد کردند که از تجاوز و ستم باید جلوگیری
شود و همه پیشوایان از وزرای خارجه دولت های متفق خودمان
با تمام نمایندگان با حضور قلب با خلوص نیت اقرار کردند که تا
در آینده از تجاوز بحقوق داخلی ملت های کوچك جلوگیری
نشود و بهیچ وجه من الوجوه مردم و جهانیان روی آسایش نخواهند دید
تمام این جنگهای خونریز و جهان خراب کن و عالم خراب کن بما نشان داد
که تجاوزات بالاخره جنگهای خونریز بسیاری را بوجود میآورد بعد
از این دیگر جنگ بین الملل جنگ عالمی انشاء الله وقوع نخواهد
یافت زیرا که همه ملتها موافقند بحفظ حقوق تمام ملل و مردم عالم
و این هدف باید از بین نرود ؛ بنده نظیر آنچه بعضی از آقایان

است و خیلی هم درست عرض میکنم برای اینکه دولت اتحاد جماهیر شوروی اعلام کرد که دولت ملی است و برای آزادی ملل که نماینده بزرك این دولت آقای مولوتف در سانفرانسیسکو در تالار بزرك درحضور چند هزار نفر بصدای بلندفریاد زد و گفت «تجاوز به حقوق و تمامیت ارضی ملت ها باید از بین برود» (صحیح است) بگوش خودمان شنیدیم که این نماینده روسیه بزرك مولوتف از طرف مارشال استالین این حرف راز دو با این امید و بااین ترتیب که آزادی خواهان و پیشوایان آزادی خواهان دنیا بان عمل خواهند کرد و یك عده اشخاصی که حتما نفهم و بی خبرند یا یك زمره جاسی بی وطن هستند که یك چیزهائی نغمه هائی میزنند . بله یك عده از آقایان اینطور میشنوم استناد میکنند بقوای شوروی در ایران استنادشان رامیگویند . بقوای شوروی در ایران قبل ازجنك گذشته حدود و قیود سرحدی بین ملتها و مملکت های مختلف داشت از بین میرفت ما در مملکتمان بعد از جنك که شاید بیش از صد میلیون نفر کشته شده در مملکتمان بین میانه و زنجان سرحد احداث کردیم معلوم میشود چوبی آنجا گذاشته اند تیری گذاشته اند چرا اشخاصی که میگویند ما مسلمان هستیم ایرانی هستیم پنیر و روغن و برنج اینها را کنترل میکنند من از هزار کیلو متری که از امریکا تا اینجا راه آمده ام در هیچ جا کنترل باین سختی نکردند مگر ایران سرحدات داخلی پیدا کرده است این چه آشوبی است؟ مگر ممکن است که این اشخاص بی وطن استناد بکنند باینکه قوای شوروی در آنجا هست ؟ ! استناد به قوای شوروی که آزادی جهان را میخواستند و میخواهند نجات بدهند مگرما همه نطق های مارشال استالین رانخوانده ایم ؟ !

وطنپرستی است از ایران برود.

آقای بنش از چکوسلواکی آقای دوگل از فرانسه رفتند ملاقات کردند یك میسیونی برود بروسیه باخود رجال دولت روسیه شوروی (صحیح است) برادرانه بدون ابهام این مسائل را صحبت کند .

آنها آزادیخواه هستند آشکارا و صمیمی صحبت‌های خودشان را بکنند نظر بنده این است و پیشنهاد میخواهم بکنم و بعضی از آقایان هم نظرشان این بود که جلسه خصوصی یا حالا یا بعد از ظهر تشکیل یا بعد دولت هم حاضر بشود و ما بدون مداخله مطبوعات صحبت هایمان را بکنیم و در این باب یك فکر اساسی بشود .

ملت ایران باکمال خلوص و اطمینان بروابط دوستانهٔ خودش با دولتها وملت های عالم ادامه میدهد روابط اجتماعی و اقتصادی و فرهنگی خالصانه و صادقانهٔ ما با دولت و ملت شوروی قوام و و دوام پیدا کند واین سوء تفاهمات ازمیان برداشته شود (احسنت صحیح است) .

بیانات آقای کمال هدایت وزیر مشاور در یکصدو شصت ویکمین جلسهٔ مجلس شورای ملی.

وزیرمشاور — عرض کنم که چون جناب آقای نخست وزیر تشریف ندارند بنده مقتضی دانستم که یك چند کلمه ای اینجا حضور آقایان عرض کنم که ملت ایران یك ملت خیلی کهنه ای است کهن سالی است و رنج زیاد داشته است و با حوادث خیلی بزرك مواجه بوده است و یکی از خصائص ویکی از کالیته های مخصوص ملت ایران همیشه بردباری و خونسردی بوده است و مخصوصا وقتی که تشخیص میدهیم که همیشه در مقابل هر کس هر

نمایندگان آنروز فرمودند از حضور ریاست مجلس وازآقایان
نمایندگان مجلس استدعا میکنم این قضیه وقایع آذربایجان را
بنظر بنده گرچه در اساس اهمیت جهانی ندارد اینها یك وقایعی
است که میآید و میگذردو حقوق یك ملت با این حرفها بهیچ
وجه من الوجوه ازبین نمیرود(صحیح است) ولی بنده پیشنهادمیکنم
اگر مقتضی است اگر دولت و مجلس این نظر بنـده را مقتضی
دانست حتی ما میتوانیم برای اینکه این مسائل و مسائل دیگر
اقتصادی و معاهدات ما بادولتهـای متفق بخصوص با دولت شوروی
روشن بشود و بدون ابهام و تردید بگوئیم چه خبر است واقعاً
این مسائل درست است یـا واقعاً درست نیست الان دو ماه و سه ماه
چهار ماه است که سفیر کبیر دولت شوروی در اینجا نیست ما
میپرسیم اینها چیست؟ اینها چه وقایعی است؟ چون بازبنده تکرار
میکنم عرض کردم عقیده بنده است من نمیتوانم باور کنم که
از ناحیه روسیه آزادیخواه دوست ایران که رئیس آن تنهامسافرت
خارجی که کرد بکشور ما بود و رفت بازدید پادشاه ما شخص
مارشال استالین (صحیح است) (حاذقی- اعلامیه کنفرانس تهران
هم شاهد است) و همیشه نسبت بحقوق ایران ابراز علاقه کرده و
خودش در نهضت آزادیخواهی در ایران بود و من نمیتوانم باور
کنم که هنوز مرکب انجمن ملل خشك نشده یك تجاوزهائی در
ایران رو داده شود که آن تجاوز ها اتکائی بروسیه داشته باشد
این محال است غلط است این سوء تفاهمها که بعضی ها شاید با
افسوس از ناحیهٔ جراید ما شروع میشود مرتفع شود قریب باتفاق
این سوء تفاهمات بنظر شخص بنده مقتضی است که یك میسیونی
تحت نظر شخص آقای نخست وزیر که مع الاتفاق شخص شرافتمند

بهر حال میخواهم خاطر محترم نمایندگان محترم مجلس شورا بملی را آگاه کنم که دولت آنچه در وظیفه داشته است در این دو روزه انجام کرده است و تذکراتی هم که لازم بوده است بمقاماتی که مقتضی میدانسته است داده است و امیدواری کامل هم هست که نتیجهٔ مطلوب گرفته شود .

اظهارات آقای سرلشکر ریاضی وزیر جنگ راجع بقضایای آذربایجان

وزیر جنگ - راجع بموضوع وقایع اخیری که پیش آمده است البته همانطور که جناب آقای هدایت فرمودند ما باید روش آرامی و بردباری را از دست ندهیم و با متانت کار کنیم اقداماتی در این دو روزه شده است و امیدواریم نتیجه خوب بدهد اما وقایع یکعده از ماجرا جویان در بعضی از نقاط آذربایجان مثل سراب و مراغه و میانه دستبردهائی بنفرات ژاندارمری زده اند یکعده از اینها را خلع سلاح کرده اند و یکعده هم تلف شده اند بنده با سمت وزارت جنگ خود بوابسته نظامی شوروی تذکرات لازم در حسن روابط خودمان داده‌ام و وعده هم داده اند که اقدامات لازم بکنند و همین امروز هم قوای لازم بطرف آذربایجان فرستاده میشود وابسته نظامی شوروی به بنده اطلاع دادند که ژنرال فرمانده قوای شوروی در قزوین حرکت این قوا را اطلاع خواهند داد و از جناب آقای بیات که بسمت استانداری آذربایجان معین شده‌اند خواهش کردیم همین دو روزه حرکت بکنند و یک طیاره هم در اختیار ایشان گذاشته شده و امیدواریم که تمام معضلات حل شود و موانع مرتفع شود وصحبت کردن در مجلس علنی را بیش از این مقتضی نمیدانم .

اوضاع آذربایجان روز بروز وخیم تر میگردد ماجرا جویان در دهات و پاسگاههای کوچک ژاندارمها را خلع سلاح میکنند ولی

پیمانی داشته ایم بوظایف خودمان صد در صد عمل کرده ایم (صحیح است) و برهیچکس پوشیده نیست .

عالم شاهد و گواه است که ایران در این پیش آمدهای چند سال اخیر واین خونریزیها و برادر کشیها که دردنیا شد برای پیروزی متفقین خودش قدمهای خیلی بلند برداشت (صحیح است) ومتفقین ما هم تا امروز تصدیق داشته اند وتصدیق دارندو هر کس که جزئی انصافی در او باشد تصدیق میکند که ماهرچه داشتیم درطبق اخلاص گذاشتیم و با کمال خلوص بدون اینکه انتظار داشته باشیم در مقابل آن بما چیزی بدهند این را با اینکه ماده میلیون یا دو ازده ملیون از تجاوز از هزار و پانصد میلیون جمعیت جهان هستیم باوجود این دارائی خودمان را هرچه بود تقدیم کردیم راه خودمان راداديم همه چیز خودمانرا دادیم از نقطه نظر اقتصادی تحمل زحمات بسیار کردیم امروز هم بنده تصور میکنم که اول چیزیرا که ما باید توجه داشته باشیم و اگرهم تاامروز تفوه شده است که متوجه بآن نشده ایم این است که باید برادرانه با هم متفق و یکصدا بدون اختلاف مثل یك خانواده با هم کار کنیم (صحیح است) و حرف حسابی خودمان را هم بزنیم و اگر هم در مقابل کسی حرف حسابی دارد گوش کنیم و در این دوسه روزه یك وقایعی رخ داده که اینها بعقیده بنده ناشی از جهالت است ناشی از جهالت ونادانی است مثل این میماند که اعضا یك خانواده برعلیه مصالح خودشان یك اقداماتی بکنند حالا یك حرفهائی هم میزنند بنده نمیتوانم باور کنم نمیتوانم تصور کنم بجهت اینکه ما همینطور که عرض کردم متحد نیستیم متفق نیستیم بنده هم نمیتوانم تصور کنم که حقیقة یك اقداماتی برعلیه مصالح این مملکت از مقامات دیگری ناشی میشود ودر

عجیبی داشت و تمام خبرگزاریهای جهان اخبار آذربایجان را هر
یك بسلیقهٔ مخبرین خود بنحوی منتشر میکردند مخصوصا درپایتخت
های کشورهای بزرك مانند اتحاد جماهیر شوروی و انگلستان و
فرانسه و امریکا یعنی در مسکو ـ لندن ـ پاریس ـ و واشنگتن
انعکاس این اخبار اثرات مهمی داشت و مخبرین جراید را متوجه
سفارت خانه‌های ایران‌در این پایتخت‌های مهم‌دنیا نموده وهرروز
رادیوهای بزرك جهان این اخباررا درضمن مهمترین اخبار منتشر
مینمودند وما برای‌نمونه ازهر روز چندخبرازرادیوهای مهم‌دنیارا
از روزنامه اطلاعات اقتباس‌مینمائیم مثلا درروز بیست‌ونهم آبانماه
۱۳۲٤ این اخبار در روزنامه اطلاعات از رادیوهای بیگانه درج
شده بود .

رادیوی‌لندن ـ سفیر کبیرایران‌مقیم‌واشنگتن دیروزدرعمارت
وزارت‌امورخارجه‌مستر برنس‌وزیرامورخارجه‌امریکارا ملاقات کرده
وبوی‌اظهارداشته که آنچه‌قابل تردیدنیست‌اینستکه‌این شورش طبیعی
نیست‌بلکه ساختگی‌است‌وشایدهم‌باز بودن‌مرزهای آذربایجان‌وقفقاز
در نتیجه ورودنیروهای خارجی‌بکشور ایران وعدم امکان‌بازرسی
واردین و خارجین بآذربایجان در این حوادث بی‌تاثیر نباشد ،

این حوادث وشورش نتیجه‌وجودنیروهای خارجی‌درایرانست
لذا دولت ایران پیوسته اصرار داشته که این نیروها از ایران
خارج شوند .

خبر نگار رویتر از مسکو اطلاع میدهد که رادیو وجرائد
مسکو تا کنون هیچگونه اشاره‌ای بحوادث آذربایجان‌ننموده اند
ونیزتفسیراتی بر شایعاتیکه در تهران‌انتشاریافته دائربراینکه ارتش

در شهرهای بزرك مانندمراغه تبریز رضائیه اردبیل خوی-سلماس هنوز آرامش برقرار است .

پیشه وری‌در تبریز بقول خودش کنگره‌ایالتی‌فرقه‌دموکرات تشکیل داده و دارد بظاهر کار سر و صورتی میدهد.

روز بیست و هشتم مهر ماه روابط تلگرافی و تلفونی بین تهران و تبریز قطع گردید زد و خوردبین فدائیان‌فرقه‌دموکرات و نیروی دولتی در میانه شروع گردید خبرهای غیر رسمی‌دیگری هم از اشغال زنجان میرسد .

در تهران مرتباً هر شب جناب آقای فریدونی معاون‌وزارت کشور - و رئیس کل‌شهربانی و رئیس کل ژاندارمری‌در تلگراف خانه حاضر شده و با نقاطی که دسترس دارند با تلگراف از وضعیت استفسار مینمایند این اخبار موحش وحملات مسلحانه افراد مشکوك که خود را عضو وفدائی فرقه دموکرات میدانستنددولت را ناچار میکرد که پادگان های خود را تقویت نماید و برای سرکوبی آنها از مرکز نیروی کمکی با نصفحات اعزام دارد لذا روز بیست وهشتم آبانماه دوگردان پیاده ویك گردان‌موتوریزه ویك گروهان ژاندارم‌ازمرکز بطرف تبریز حرکت نمود این‌نیرو با استقبال و شادمانی اهالی از کرج عبور نموده و بطرف‌قزوین رهسپار گردید .

سرتیپ درخشانی در تبریز اعلامیه صادر نموده و از متینك افراد فرقه‌دموکرات جلوگیری نموده خلاصه وضع درنهایت‌وخامت خود باقی‌است‌آذربایجان استاندار نداردآقای میامی معاون استانداری نیز باطناً با ماجراجویان‌همکاری مینماید .

انتشار بیانیه فرقه دموکرات‌آذربایجان‌دردنیای‌آنروز انعکاس

در همین موقع آقای پیشه وری در تبریز کنگره فرقه دموکرات آذربایجان را تشکیل داده بود این کنگره خود را نماینده یکصد و پنجاه هزار نفر میدانست و عده آنها بطوری که در همین بیانیه قید شده است هفتصد نفر بودند که در سالن شیر و خورشید سرخ تبریز اجتماع نموده در ظرف دو روز یعنی ۲۹ وسی ام ماه آبان سال ۱۳۲٤ قطعنامه ای تصویب نمودند که مفاد آن بفارسی بامضای رئیس هیئت مؤسسان تلگرافاً بعرض اعلیحضرت همایون شاهنشاهی و ریاست محترم مجلس شورای ملی و جناب آقای ابراهیم حکیمی نخست وزیر وقت بشرح زیر رساندند وعین آن اعلامیه بزبان ترکی درشماره ٦٢ روزنامهٔ آذربایجان مورخه دوم آذر ماه موافق ۲۳ نوامبر درج گردید در تاریخ ششم آذر ماه ۱۳۲٤ در شماره ٥٩١٩ روزنامه اطلاعات بشرح زیر درج گردید .

اعلامیه کنگره آذربایجان

پیشگاه اعلیحضرت همایونی شاهنشاهی ایران جناب آقای آقا سید محمد صادق طباطبائی رئیس مجلس شورای ملی

جناب آقای ابراهیم حکیمی نخست وزیر

درروزهای بیست و نه تا سی آبانماه جاری هفتصد نفر که طبق امضای یکصد و پنجاه هزار نفرشرکت کنندگان در منتینگ های عمومی شهرها و حومه های آذربایجان بنمایندگی انتخاب شده بودند کنگره ملی بزرگ خلق را تشکیل دادند ودر چهارمین اجلاس خود باتفاق آراء تصمیم گرفت که نکات عمده نظریات خود را بوسیله اعلامیه حاوی مواد زیر بحکومت مرکزی ایران اعلام دارد .

ماده ۱ ــ مردم آذربایجان بنا بعلل و حوادث بیشمار تاریخی

سرخ شورشیان آذربایجان را کمک کرده تکذیب ننموده است، ولی جرالد مسکو از چندین ماه باین طرف نسبت بدولت ایران رویهٔ منفی پیش گرفته بودند و روزی نمیگذشت که دولت ایران را متهم باین که یک دولت مرتجع است ننمایند

در مسکو بیانیه حزب دموکرات آذربایجان انتشار یافته است این بیانیه خواهان استقلال آذربایجان میباشد ودولت ایرانرا هم مورد حمله قرارداده است .

رادیو لندن - از تهران خبرهائی از جانب خبرگزاریها رسیده دائر بر این است که. درآذربایجان جمعی بطغیان برخاسته وبرای آشوب و پیکار مسلح شده اند .

- امروز روزنامهٔ دیلی تلگراف در موضوع اخباری که توسط رویتر از تهران رسیده شرحی بقلم یکی مخبرین خود نوشته و میگوید دوماه قبل روسها خبر دادند که در نواحی شمال غربی ایران که ایالات آذربایجان باشد حزبی بنام حزب دموکرات تشکیل شده و میخواهد که استقلال داخلی داشته ولی جزو ایران باشد .

- روزنامه نامبرده مینویسد در مدتی که متفقین در ایران بودند روسها در نواحی وایالات اشغالی خود طوری رفتار میکردند که گوئی این ولایات جزو روسیه است .

چندی پیش دولت ایران خواست که دست ارتش وقوای تامینیه ایران را در ولایات مزبور بازکند ولذا اعلامیه ای در این مورد بروسیه شوروی فرستاد .

زیرا دولت ایران دویست ژاندارم بمازندران فرستاد و در صدد بود آتش فتنه و آشوب را در آن نواحی بخواباند ولی روسها جلو آنها را گرفته وچنان وانمود کردند که باید حرکت قشون ایران بر حسب اجازه مقامات شوروی باشد .

تشکیل دهد.

بنابر این طبق نظامنامه داخلی خود که از طرف کنگره تصویب شده است مجلس ملی خود را انتخاب کرده لازم میداند که حکومت ملی و داخلی را از میان نمایندگان این مجلس انتخاب و در برابر آن مسئول باشد.

ماده ۶ – مردم آذربایجان بزبان ملی و مادری خود علاقه خاصی دارند تحمیل زبان دیگران آنها را از کاروان ترقی و تمدن عقب گذاشته و راه فرهنگ و سعادت ملی را بروی آنها بسته است.

– برای ممانعت از این تحمیلات ناروا و ایجاد وسایل ترقی آذربایجان کنگره ملی بهیئت ملی دستور میدهد که در کوتاهترین مدت زبان آذربایجانی را در ادارات دولتی مرسوم و تدریس آن را در تمام مدارس (دولتی و ملی) عملی سازد.

ماده ۷ – کنگره ملی که باعتبار صد و پنجاه هزار امضاء و باشتراك هفتصد نماینده تشکیل یافت بنا باراده ملت آذربایجان خود را بعنوان مجلس مؤسسان اعلام کرده و برای اداره امور داخلی آذربایجان یك هیئت ملی مرکب از سی و نه نفر انتخاب کرده به آنها اختیار میدهد که درراه اجرای تقاضاهای ملی تدابیر لازم اتخاذ نموده بامقامات صلاحیت دار وارد مذاکره شوند و در عین حال انتخابات مجلس ملی آذربایجان و همچنین انتخابات مجلس شورای ملی را عملی کند.

در پایان کنگره نظر دولت ایران و تمام دول دموکراتیك را بمطالب مذکوره درفوق جلب میکند و اعلام میدارد برای اجری این مقاصد فقط بوسیله تبلیغ و تشکیلات اقدام خواهد کرد و جنك

که در اینجا فرصت ذکر آنها نیست دارای ملیت زبان - آداب و رسوم و خصوصیات مخصوص بخود است و این خصوصیات بوی حق میدهد که با مراعات استقلال و تمامیت ایران مانند تمام ملت های جهان بموجب منشور اتلانتیك در تعیین مقدرات خود آزاد ومختار باشد .

ماده ۲ - کنگره بادر نظر گرفتن روابط سیاسی واقتصادی و مدنی مردم آذربایجان با ایالات و ولایات دیگر ایران، فداکاری های مردم آذربایجان را در تاسیس دولت کنونی ایران (حقیقتا دولت فعلی ایران بوسیله آذربایجانیان تاسیس شده است - اطلاعات) .

در نظر گرفته و بهیچوجه نمیخواهند که انجام تقاضا های قانونی ومشروعش که عبارت از خود مختاری ملی است بمرز های ایران لطمه بزند و بر اساس تجزیه آن قرار گیرد .

ماده ۳ - مردم آذربایجان با تمام قوا طرفدار دموکراسی بشکل مشروطه است مردم آذربایجان مانند تمام ایالات و ولایات ایران بمجلس شورای ملی ایران نماینده خواهد فرستاد و درپرداخت مالیاتهای عادلانه شرکت خواهد کرد .

ماده ۴ - مردم آذربایجان رسما و علنا اعلام میکنند که مانند تمام ملل دیگر (با مراعات تمامیت و استقلال ایران) برای اداره امور داخلی خود حق ایجاد یك حکومت ملی دارد و چنین حکومتی میتواند با مراعات استقلال و تمامیت ایران آذربایجان را باروش دموکراسی و حاکمیت ملی اداره کند .

ماده ۵ - مردم آذربایجان بعلت زحمت فراوانی که در راه آزادی و دموکراسی متحمل شده و بعلت قربانی های زیادی که در این راه داده میخواهد حکومت خودمختاری براساس دموکراسی

روبرو میشدند .

دولت مرکزی هم برای ایجاد امنیت نیروئی بطرف تبریز اعزام داشت این نرو همانطور که تذکر داده شد از کرج عبور نموده ولی در شریف آباد یعنی ۱۵۰ کیلومتری تهران نظامیان شوروی از پیشروی این قوا جلوگیری نموده و آنها را در همان محل متوقف ساختندالبته آنها ماموریت داشتند که متجاسرین ایرانی را بجای خود بنشانند وبادولت شوروی جنگی نداشته ودستورحمله هم بآنها داده نشده بودلذا فرماندهان این نیرودرزمستان سخت آنسال باوجود نداشتن وسایل کافی افراد خود را در همان محل متوقف ساخته و از احساسات تند آنان بوسیلهٔ سخن رانی ها جلوگیری نموده وآنهارابصبر و سکون دعوت نمودند وضمنابرای کسب دستور با مرکز تماس گرفتند .

(انعکاس وقایع آذربایجان در دنیا)

- خبر جلوگیری ارتش شوروی از ارتش ایران و ممانعت از پیشروی آنها برای اعاده نظم در آذربایجان مانند صاعقه ای در محافل سیاسی تهران اثر نمود مخبرین خارجی این اخباررا بسا آب و تاب عجیبی بمراکز خبرگزاری خود اطلاع دادند واین اخبار روز سی‌ام آبانماه در شماره ۵۹۱۵ روزنامه اطلاعات بشرح زیر منعکس گردید .

رادیو خاور نزدیك - اخبار دیشب حاکی است که جنك در میانه پیوسته ادامه دارد نیروهای ایرانی که از طرف دولت بآذربایجان بمنظور اعادهٔ امنیت و انتظام درآن منطقه از تهران اعزام شده از طرف مقامات نظامی شوروی در نزدیکی قزوین متوقف گردیده است

داخلی و برادرکشی‌را اجازه نخواهد داد ولی اگر دولت مرکزی بخواهد حق قانونی مردم را بزور اسلحه و قهر و غلبه از بین‌برد در این صورت بهر قیمتی باشد از حقوق خود دفاع خواهد کرد و تا یکفرد آذربایجانی زنده است در راه خود مختاری ملی مبارزه خواهد نمود .

مجلس موسسان (کنگره ملی) بهیئت ملی اختیار میدهد که برای تامین خود مختاری آذربایجان با مقامات‌صلاحیتدار تماس بگیرد و مسئله را ازطریق صلح و مسالمت حل کنند ولی‌هیئت‌ملی اختیار ندارد که از خود مختاری و حق حکومت آذربایجان‌صرف نظر کند و تمامیت و استقلال ایران را برهم بزند •

آرزومندیم جهان دموکرات بداند که در دنیا ملتی هست که حاضر شده است با تمام قوا از حقوق خود دفاع کند و در یك گوشه آسیا پرچم دموکراسی و آزادی بر افرازد و فقط با نیروی خود آزادی‌خویش را تامین کند •

ـ امیدواریم‌مقامات صلاحیتدار ایران و دول بزرك‌دموکرات برای اجرای مقاصد ملی ما ازکمك‌های نوع پروانه مکی بمنشور آتلانتیك مضا قه نکنند •

با تقدیم احترامات‌فائقه- هیئت‌رئیسه مجلس موسسان (کنگره ملی)

همانطور که گفته شد چندین روزقبل از صدور این اعلامیه و انتشارآن بوسیله‌تلگرافات در در دنیا ازطرف فدائیان این‌فرقه که اکثر ازمهاجرین‌تفقاز بودند برای‌خلع سلاح نیروی‌ژاندارمری در پاسگاه‌ها اقداماتی میشد که غالبا با مقاوقت قوای ژاندارمری

و تکذیب کرده سپس موضوع تشکیل حزب دموکرات آذربایجان
را مورد تعبیر قرار داده مینویسد :
این حزب نمیخواهد آذربایجان را از ایران مجزی کند بلکه
میل دارد فرهنگ ملی آذربایجان و حقوق آذربایجانی‌ها دردائره
دولت ایران محفوظ باشد .
آخرین اخبار ایران حاکی است که دولت ایران روز گذشته
یادداشتی توسط سفارت کبرای شوروی در تهران برای دولت
شوروی فرستاده است وطی آن درخواست نموده که حاکمیت ایران
محترم شمرده شود و دولت شوروی بنیروی خود دستور دهد از
مداخله در امور داخلی ایران امتناع ورزند .
این خبر را دیشب سفیر کبیر ایران بخبر نگاران جرائد
داد در این یادداشت اشاره‌شده چنانچه دولت ایران موفق نشوداز
حوادث تاسف آور در ایران جلوگیری کند و نیروهای مسلح‌خود
را برای خاموش کردن شورش نتواند اعزام دارد .
حق خواهدداشت نتایج اعمال را بعهدهٔ مقامات شوروی در
ایران بیندازد .
- آقای تقی زاده سفیر کبیرایران مقیم‌لندن‌دیشب مستربوین
وزیر امور خارجه انگلستان را ملاقات کرد .
- مشارالیه بروز نامه نگاران‌اظهارداشت که عهدنامهٔ سه گانه
مورخ ١٩٤٢ صراحتا اشعار میدارد که دولتهای شوروی و انگلستان
سعی خواهند کرد حاکمیت و استقلال ایران را در تمام شهرستانهای
ایران محترم شمار ند .
واشنگتن (خبر گزاری‌فرانسه)سفیرایران در واشنگتن‌اظهار
داشت که اگر نیروی شوروی از حرکت نیروهای ایران بطرف

مقامات مزبور بنیروهای ایرانی دستور داده که بتهران مراجعت کنند.

رادیو لندن - خبر نگار رویتر از تهران خبر میدهد که دو گردانی که دولت ایران بمنظور اعاده آرامش در آذربایجان بآن منطقه اعزام داشته از طرف نیروهای شوروی در قزوین واقع در ۱۵۰ کیلومتری شمال غرب تهران متوقف شده اند.

از این شهر منطقه متصرفی شوروی در ایران شروع میشود فرستادن این دو گردان برحسب تصمیم هیئت دولت و متعاقب تشکیل جلسه خصوصی در مجلس شورای ملی ایران بوده است.

قبل از فرستادن این نیرو برای بر قراری امنیت در آذربایجان آقای سرلشکر ریاضی وزیر جنك ایران وابستهٔ نظامی شوروی را در تهران ملاقات و مذاکره نموده و بایشان گفته بود که دولت برای رفع غائله آذربایجان سربازانی بآنجا خواهد فرستاد.

دیروز برای نخستین بار جرائد مسکو در ضمن اخبار خود اشاره بحوادث آذربایجان نموده اند.

- روزنامه (ایزوستیا) دیروز مقاله‌ای انتشار داده و طی آن محافل و جرائد و خبرگزاریهای لندن را متهم نموده که در مورد اخبار مربوط بحوادث آذربایجان تعمد دارند که مبالغه کنند و میخواهند بدین وسیله افکار دنیا را از قضایای فلسطین واندونزی و غیره منحرف کنند.

روزنامه مزبور سپس مینویسد که حوادث آذربایجان نتیجهٔ افکار اصلاح طلبان آذربایجان است.

این روزنامه بعد ادعای مداخله ارتش سرخ رادراین حوادث و اینکه این ارتش بآذربایجان کامیونهای مملواز اسلحه داده تقبیح

محکمی برای اصولی شده است که بخاطر آن دنیا دست بجنگ زد
آیا تعهدهای ملل متفق را باید ورق‌پاره‌هائی دانست ؟!! »

- مخبرین رادیوهانیز خبر دادند که سفیر کبیر ایران درهمین مصاحبه مطبوعاتی‌متن یاد داشتی‌را که روز ۱۷ نوامبر دولت‌ایران بدولت اتحاد جماهیر شوروی فرستاده است فاش کرد در این یادداشت اظهار شده است :

« اگر دولت ایران بعلت عدم آزادی در حرکت نیروهایش موفق در جلوگیری از این حوادث ناگوار نشود حق خواهد داشت مسئولیت این عدم کامیابی را بر گردن مأمورین نظامی شوروی بیاندازد »

وزارت امور خارجه ایران بسفارت شوروی (در تهران) اطلاع میدهد که دولت ایران تصمیم گرفته است در مرحله اول دو گردان پیاده یك گردان تانك سبك و یك گردان ژاندارم بااسلحه و مهمات از تهران بمیانه و تبریز از راه‌قزوین بفرستد.

متمنی است هرچه زودتر مقامات شوروی را از این تصمیمات مطلع سازید. »

در این یاد داشت نیز تقاضا شده بود که دولت شوروی حق حاکمیت ایران را محترم‌شمارد و بمقامات‌نظامی شوروی دستوردهد از مداخله آزادی عمل قوای نظامی و پلیس ایران‌خودداری کنند.

- آقای علاءقبل‌از آنکه‌بداندازحرکت نیروهای ایران بمحل مورد نظر جلوگیری شده است گفت :

« وزارت امور خارجه امریکا گفته است که این موضوع‌را مورد دقت قرار خواهد داد ».

وزارت امور خارجه امریکا عقیده مند است که اگر مقامات

تبریز مانع شود درلت امریکا حاضر است مداخله نماید .

روز بعد اخبار رادیوئی جهان موضوع آذربایجان را بیشتر مورد بحث قرار دادند .

زیرا براثر قطع ارتباطات تبریز با تهران نمایندگان سیاسی مقیم تبریز نتوانستندارتباط خودرا با سفرای کبیر درتهران وخارج برقرار نمایند و بطوریکه رادیوی لندن خبر داد مستر (بیرنس) وزیر امور خارجه امریکا چنین اظهار مینماید .

رادیو لندن –مستر (بیرنس) وزیر امور خارجه امریکادیروز در واشنگتن اظهار داشت که ارتباطمیان نماینده امریکا در شمال ایران و تهران قطع شده است لذا دولت امریکا نمیتواند اکنون هیچگونه تصمیم قطعی راجع بحوادث آذربایجان بگیرد .

مگرموقعیکه گزارش مفصلی از نماینده سیاسی خوددرتهران دریافت دارد .

مستر (بیرنس) اضافه کرد که دولت امریکا یکی ازدول سه گانه است که پیمان سه گانه را امضا نموده و این سه دولت (امریکا – شوروی – و انگلستان) تعهد نموده اند که حاکمیت و تمامیت ارضی ایران را محترم شمارند .

– در همین روزها آقای علاء سفیر کبیر ایران در امریکا راجع بقضایای آذربایجان بروزنامه نگاران امریکائی چنین گفت « ما امیدواری زیادی داریم که متفقین ما اقدام مؤثری در این خصوص بعمل بیاورند و نیز انتظار داریم محافل مسکو پایان یافتن این قضیه راخواهان باشند و نیز امیدواریم کشورهای متحده امریکا راجع بآذربایجان نفوذ خود را در مسکو بکار برد .

قضیه ایران از لحاظ حفظ تعهدات بین المللی در حقیقت سنك

سپس مستر بوین که بموضوع های گوناگون دیگر اشاره نمود وقتی که بموضوع ایران رسید از تصمیم دایر بفرستادن نیرو بآذربایجان سخن گفت، واستقرار نظم در آذربایجان را یك موضوع کاملا بجا دانست و اضافه کرد که تصمیم ایران در استقرار نظم در آن قسمت ازخاك ایران کاملا موافق تعهدنامه سه جانبه است واظهار امیدواری نمود که دولت ایران در اجرای این نقشه کامیاب گردد .

مستر بوین نیز اظهار داشت که دولت انگلیس بمأمورین نظامی خود دستور داده است که مقررات عهدنامه سه جانبه را در ایران کاملا رعایت کنند و نیز گفت (مولوتف) وقتیکه در لندن بوده باو اطلاع داده است که دستورات دولت شوروی نیز بمأمورین شوروی در ایران در همین زمینه بوده است •

ـ در همین روز مستر (ایدن) نماینده مجلس عوام و وزیر امور خارجه سابق انگلستان در بارهٔ جلوگیری ازاعزام قوای ایران بآذربایجان درمجلس عوام نطق مهمی ایراد نمود که رادیو لندن مضمون آنرا بشرح زیر در دنیا منتشر کرد •

ـ لندن ـ بقرار اظهار خبر گزاری انگلیس در جلسه روز پنجشنبه مجلس شورای ملی انگلستان مستر (ایدن) وزیر امور خارجه سابق انگلیس نطقی ایراد کرده نامبرده نخست ازضرورت روابط حسنه انگلستان و روسیه و امریکا سخن گفته سپس نظرخود را بوقایع اخیر ایران معطوف داشت •

شوروی در آزادی عمل نیروهای ایران مداخله نمایند موقع عمل فرا خواهد رسید) (متن کامل این یاد داشتها روز دهم آذر ماه در تهران منتشر شد که عیناً در جای خود نقل میشود)

درهمین روز رادیوی خاور نزدیك از قول خبرگزاری شوروی راجع بقضایای آذربایجان چنین گفت :

« رادیوخاور نزدیك ـ خبرگزاری شوروی درخصوص اوضاع آذربایجان خبرمیدهد که دولت ایران نیروهای خود را بمنظوراز بین بردن نهضت دموکراسی شمال ایران به آذربایجان اعزام داشته است نهضت دموکراسی آذربایجان هیچگاه اعلام نداشته که میخواهد از دولت ایران منفصل و جدا شود . » نقل از شماره ۵۹۱۳ اول آذر ماه اطلاعات) بقدری غائلۀ آذربایجان و جلوگیری ازحرکت قوای ایران بتبریز از طرف قوای نظامی شوروی در دنیا مؤثر بود که این موضوع را مستر بوین در ضمن نطقی که راجع بامور امپراطوری انگلیس در مجلس عوام مینمود نیز متذکر گردید که قسمت مربوط بموضوع را در اینجا ذکر مینمائیم :

« مستر بوین وزیر امور خارجه انگلیس در نطقی که روز پنجشنبه (اول آذر) در مجلس عوام انگلستان ایراد نمود اشاره بموضوع سوء ظن در میان ملل کرده اظهار داشت :

« اگر دول بزرك صریحاً بگویند چه میخواهند وچه نظریات ارضی و تقاضای دیگری دارند ممکن بود این تقاضا موردبررسی قرارگیرد من دراین باره این جمله را بکار میرم •

(بیائید همه تقاضاهاوورقهای خود راازرو روی میز بگذاریم)

من از هر کشور بزرك یا کوچکی در دنیا که نسبت بـه سیاست انگلستان ظنین است ، دعوت میکنم بمن بگویند که سوء ظن آنها در چیست و من در این خصوص با آنها مواجه خواهم شد

دولت اتحاد جماهیر شوروی میتواند اظهار کند با حرکت آزادانه قوای ایران در نواحی مورد بحث مخالفتی ندارد و اضافه کند که حاضر است میدان عمل را برای فعالیت این نیروها در مناطق مزبور باز کند و بدانها کمك و مساعدت نماید •

ـ من میتوانم بگویم که دولت اتحاد جماهیر شوروی خبرنکاران جراید دنیا را دعوت کند که بدان سامان رفته و از نزدیك اوضاع آن سامانرا مشاهده نمایند و بدانها اجازه دهد که مشاهدات خودرا آزادانه منتشر سازند تا بدین ترتیب از خود رفع سوء ظن نمایدو موقعیت خود را بیش از پیش مستحکم سازد »•

در همین روز رادیو آنکارا خبری باین مضمون انتشار داد :

آنکارا ـ خبر نکار خبرگزاری فرانسه چنین خبرمیدهد :

« مسئلهٔ آذربایجان توجه محافل سیاسی پایتخت ترکیه راهم چنان بخود معطوف میدارد •

هرچند که اخبار واصله از تهران بهیچوجه نشان نمی‌دهد که در جریان اوضاع تغییرات اساسی روی داده باشد . از تعبیر های جراید مسکو چنان بنظر میرسد که دربارهٔ دورنمای فرضی این مسئله تااندازه‌ای عقب نشینی اختیار کرده اند •

ـ در اینجا پیوسته خاطر نشان میشود که نظر دیپلماسی تا زمانیکه اشکالات بین‌المللی تولید نشود ترکیه در قضیه ذینفع نیست ولی این خود تاسف آور خواهد بود اگر چنین اشکالاتی در کشور دوست و همسایهٔ وی رخ دهد .

ـ ترکیه در عین حالیکه روش انتظار آمیز پیش گرفته‌است از اندك مراقبتی هم خود داری نمیکند .

ـ ایدن گفت : ما با اندك نگرانی در جرائد اخباری ملاحظه میکنیم مشعر بر اینکه شورش و بی نظمی در بخش شمال باختری ایران پیش آمده‌ودولت ایران باعزام قوابدان سامان برای رفع غائله و تأمین آرامش مبادرت نموده است .

ـ بالاخره ما اطلاع یافتیم که مقامات شوروی ازحرکت‌این قوا جلوگیری کرده و آنها را مجبور ببازگشت نموده اند .

ـ من ناگزیرم باطلاع آقایان برسانم که بنظراین جانب‌چنین اقدامی باروح پیمان‌سه‌جانبهٔ (انگلیس وشوروی وایران) مورخ‌سال ۱۹٤۲ وبااعلامیهٔ انجمن تهران مورخ سال ۱۹٤۳سازگار نیست .

زیرا مفاد اعلامیهٔ انجمن تهران چنین میگوید که دولت های (شوروی ـ امریکا و انگلستان)متفقاً مایلند که عنان استقرار نظم کشور ایران بدست دولت ایران سپرده شود .

ایدن گفت ـ بنظراینجانب‌این دفعه اولین بار نیست که‌مقامات شوروی ازحرکت‌نیرو وژاندارمری دولت‌ایران بنواحی تحت‌اشغال خود جلوگیری نموده و بآنها اجازه حرکت بدان سامان نداده اند .

بالنتیجه هرآینه اختلافاتی بظهور رسیده باشدچندان شگفت انگیز نمیباشد .

دولتهای متفق برای آن بخاك ایران قدم نهادند که مسئلهٔ ارسال خوار بار و مهمات بخاك اتحاد جماهیر شوروی‌تأمین‌گردد و هرگزمایل نیستند دوباره در ایران سیاست منفور گذشته که بنام مناطق نفوذ سیاسی نامیده میشود بازگشت نماید .

ـ دراین هنگام‌ایدن چنین گفت که دولت اتحاد جماهیرشوروی برای‌رفع سوء ظن وبدگمانی میتواند دوتصمیم‌زیررا اتخاذ کند .

ـ این انجمنها حق خواهند داشت آرزوهای ملی آذربایجانیها را اجرا نماید .» (اطلاعات شمارهٔ ۱۹۱۸)

این بود مختصری از انعکاس اخبار آذربایجان در خارج از کشور ولی در همین چند روز در تهران برای برگرداندن اوضاع بحال عادی اقداماتی میشد آذربایجانیان مقیم مرکز جمعیتی بنام جمعیت نجات آذربایجان تشکیل دادند و دسته جمعی وارد مجلس شورای ملی شدند و تقاضاهای خود را ضمن اعلامیهٔ تحت عنوان (روش و تقاضای ما) تقدیم نمایندگان مجلس شورای ملی نمودند در آن اعلامیه نوشته بودند .

ـ « اقدامات ما از اصول انتظامات و نزاکت خارج نبوده و صورت اعتراض بدولت و مجلس را نخواهد داشت .

ـ وظیفه و هدف ما پشتیبانی از دولت و مجلس و سعی در تقویت آنها خواهد بود .

هیچگونه نظریات حزبی در نظر ما نیست و فقط آذربایجان و آذربایجانی منظور نظر ووجه همت ما است .

جمعیت متفرق نخواهدشد تا وقتیکه مستدعیات و تقاضا های ملت مورد قبول و اقدام واقع شود .

یگانه تقاضای ما اینست که :

باید هرچه زودتر در خصوص وقایع آذربایجان وحل مشکلات آنجا تصمیم اتخاذ گردد . و امنیت و آسایش برادران وخواهران ما تأمین شود و دست عناصر ماجرا جوومشکوک را که روح آذربایجان از آنها متنفر و نیز مبراست کوتاه کنند ».

روز یکشنبه چهارم آذر هم جناب آقای فهیمی (فهیم الملك)

در این جا بهیچوجه از اوضاع فوق العاده بیمناك نمی باشند زیرا معتقدند که امضا کنندگان پیمان تهران بهرنحوی‌شده‌مسئله را با همدیگر حل خواهند کرد و تعهدات سال ۱۹۴۲ خود را در واه تمامیت ارضی ایران محترم خواهند شمرد .)

(نقل از شمارهٔ ۵۹۱۷ اطلاعات) .

رادیو لندن‌خبر زیرراراجع بتقاضای استقلال داخلی آذربایجان منتشر .نمودواین خبربس ازصدوراعلامیه فرقه دموکرات آذربایجان که در روز اول آذر ماه‌منتشر گردید منعکس شده است .

رادیو لندن -خبر نگار رویتر ازتهران‌خبر میدهد که کنگره دموکرات آذربایجان‌دیروز بیانیه‌ای انتشارداد که برای‌دول انگلیس امریکا - شوروی فرانسه -چین و دولت ایران فرستاده‌شده است.
در این بیانیه تقاضای‌تشکیل یك دولت محلی واعطای‌استقلال‌داخلی در ضمن حدود قطعی ایران نموده .

- ضمنااعلام شده که آذربایجان دارای ملیت‌جداگانه وعادات مخصوص وآداب ورسوم خاصی میباشد که باواجازه‌میدهد حق تعیین مقدرات خود را داشته باشد .

- آذربایجان خواهان یك حکومت خود مختار است که جزو دولت ایران باشد ولی ملت آذربایجان بهیچوجه بوسیله این بیانیه نمیخواهد از ایران جدا شود ونیز خواهان تغییر مرز های کنونی ایران نیست فقط مطالبه حقوق ملی خود را مینماید .

در پایان این بیانیه اظهار میشود که حزب دموکرات‌درنظر دارد برای‌ادارهٔ امور داخلی‌آذربایجان انجمنهای ایالتی تشکیل‌دهد که میتوان گفت حکم دولتی را دارد .

یکی از موضوعات مهم و مورد توجه تعیین استاندار آذربایجان بود بطوریکه آقایان اطلاع دارند آقای بیات (سهام السلطان) بسمت استانداری آذربایجان تعیین شدند و طیاره ای هم در اختیار ایشان گذاشته شده است که باتفاق بعضی از افسران ژاندارمری و شهربانی که مأمورند بروند •

ونیز اطلاع داده شد که مردم برای استقبال ایشان حاضرشده بودند ولی متأسفانه بواسطه بدی هوا حرکت ایشان میسر نشدامیدواریم تا فردا هوا مساعد شود بطوریکه ایشان بتوانند حرکت کنند •

این اطلاع تا اندازه‌ای ذهن آقایان را روشن میکند در این قضایا هما‌نطوریکه آقای نخست وزیر فرمودند بنده هم خواهش دارم آقایان صبر کنند ودوروز مهلت بدهند تا اقداماتی که شده‌است بنتیجه برسد تا بعد نتیجه عمل راباطلاع آقایان برسانیم •

در همین ایام از اطراف و اکناف کشور تلگرافاتی مبنی بر هم صدائی با میهن پرستان آذربایجانی بتهران مخابره گردید که که ما برای نمونه چند تا از آنها را برای ضبط در تاریخ درج می نمائیم •

تلگراف شهری دانشجویان

پیشگاه اعلیحضرت همایون شاهنشاهی

در این هنگام که آذربایجان عزیز در آتش کینه و ناپاکی مشتی ماجراجوی بیگانه پرست میسوزد •

جان نثاران ازطرف عموم جوانان میهن پرست کشوراستدعا داریم اجازه فرمایند باتشکیل یك گارد ملی دست از کاروتحصیل وهمه چیز کشیده بسوی مهد زرتشت روانه شویم و با ریختن خون

وزیر کشور در جلسه ۱۶۴ مجلس شورای ملی بیانات زیر را برای اطلاع نمایندگان ملت ایراد نمودند. ونطق ایشان پس از اظهارات مختصر آقای رئیس بود که عیناً هر دو قسمت در این جا نقل میشود:

بیانات جناب آقای سید محمدصادق طباطبائی رئیس مجلس

چند نفر از آقایان اجازه خواسته بودند که راجع بوقایع آذربایجان اظهاراتی بنمایند ولی عده از آقایان چون عقیده داشتند که باید از طرف دولت اطلاعات رسمی داده شود تا روی آن اطلاعات بیاناتی بشود باین جهت مذاکره شد و قرار اینطور شد که از آقای نخست وزیر خواهش کنیم بیایند اطلاعاتشان را بدهند تا اگر در جلسه بعد آقایان بخواهند در این باره مذاکره بفرمایند از روی اطلاع باشد.

موضوع دیگر تاخیر تشکیل جلسه است که لازم است عرض کنم که این تاخیر بعلت تشکیل کمیسیون بودجه بود بعلاوه چون در موضوع آذربایجان نیز مذاکراتی بین آقای در جریان بود باین جهت تشکیل جلسه بتاخیر افتاد حالا آقایان فهیمی وزیر کشور اطلاعاتی در سر موضوع آذربایجان دارند که ممکن است بفرمایند.

بیانات آقای فهیمی (فهیم الملك) وزیر کشور وقت

البته خاطر آقایان نمایندگان محترم مستحضر است که آقای نخست وزیر بآقایان اطلاع دادند و از آقایان خواهش کردند که بدولت مجال بدهند اقدامات خود را انجام داده و سپس نتیجه را باطلاع آقایان نمایندگان مجلس برسانند.

- عجالتاً اطلاعی که بنده دارم و لازم است عرض کنم اینستکه

اوامر مطاع را دارد (ابوالقاسم بختیار) (اطلاعات ۵۹۱۸)

اکنون دیگر روابط تلگرافی و تلفونی از میانه باین طرف قطع است سیمهای تلگراف میانه در دست متجاسرین است و فقط اخبار بوسیلهٔ مسافرینیکه از میانه فراراً بتهران آمده اند میرسد گرچه بگفته‌های اشخاص غیر مسئول نمیتوان اطمینان کامل داشت ولی برای آنکه وضع تاریخ روشن باشد و ابهامی درپیش نیاید لذا قسمتی از اطلاعاتی که یکنفر مسافر تازه رسیده برای‌مدیراطلاعات بیان نموده و در شمارهٔ ۵۹۱۸ آنروز نامه بچاپ رسیده در این جا نقل مینمائیم ٠

راجع بتشکیل حزب دموکرات : سه ماه قبل هنگامیکه خبر تشکیل حزب دموکرات انتشاریافت‌مردم کاملا از چگونگی‌آن آگاهی نداشتند ولی همینکه حزب تشکیل گردید ومردم دانستند که رؤسای حزب دموکرات همان رؤسای حزب توده اند و فقط تغییر نام داده اند دچار نگرانی گردیده‌مخصوصاً موضوع انتشار وترویج زبان ترکی و سایر شعارهای این‌حزب که برخلاف‌مرکزیت‌واستقلال کشور بود مورد نفرت و انزجار قاطبهٔ اهالی آذربایجان واقعشده و در همان ایام در متینگی که حزب دموکرات برپا نموده بودشخصی بنام فتحی فریاد کرد ٠

زنده باد استقلال‌آذربایجان ولی‌درمقابل‌دیگران باصدای بلند فریاد کردند :

زنده باد ایران ـ پاینده باد استقلال ایران

و درپاسخ سئوالیکه ازاو شد اسلحه را چگونه بدست‌آوردند. چنین گفت: سازمان‌این جماعتی که اکنون‌نام خود را حزب‌دموکرات

خود در راه آذربایجان که قرنها خون وهستی خود رادراه استقلال ایران داده نثار کنیم وبجهانیان ثابت نمائیم که ایرانی درراه جان ایران یعنی آذربایجان از نثار جان تا چیزخوددریغ ندارد.

امیدواریم پیشوای محبوب جوانان ایران اجازه نفرمایند بیش از این خواهران و برادران آذربایجانی ما در آتش بسوزند و ما با چشمان اشکبار مرك خونین و سوختن خانه و خانمان آنها را ناظر باشیم در انتظار صدور اوامر ملوکانه - ازطرف عموم جوانان میهن پرست - این تلگراف را بیش ازصد نفراز جوانان تحصیلکرده امضاء نموده اند که اسامی آنان در شمارهٔ ۵۹۱۸ روزنامه اطلاعات درج گردیده است:

ازاصفهان تلگراف جمعیت نجات ایران

جمعیت نجات ایران که صرفاً بمنظور پشتیبانی ازایمان و بهداشت و توانائی و مساعدت دائمی بمستمندان تشکیل یافته تنفر و انزجار کامل و خود را نسبت بعملیات یکعده خائن بمیهن و هرفرد یاجماعتی که بر علیه مصالح واستقلال کشور قیام نمایند ابراز میدارد امیداست این نوع عملیات خائنانه فوراً موفقانه مورد تعقیب و محو مسببین آن قرار گیرد.

- از طرف جمعیت نجات ایران اصفهان ایزدی

تلگراف آقای ابوالقاسم بختیار

ساحت مقدس مجلس شورای ملی کپیه نخست وزیری کپیهٔ وزارت جنك کپیهٔ وزارت کشور (کپیهٔ جرائد) در این موقع که مملکت نیازمند بفداکاری و جان بازی بیشتری می باشد مجدداً بعرض میرساند که اینجانب با کلیهٔ بستگان برای انجام هرگونه فدا کاری و جانبازی در راه شاهنشاه معظم وعظمت میهن عزیزم حاضرو انتظار

ـ درهمان شب تا نزدیك صبح رهنما صندوقدار دارائی سعید
انصاری وعلی علوی و احمد آقابادی را بطرق مختلف هلاك کردند.
فردای آنروزمردم مضطرب و هراسان شده دکانهارامی بندند
ولی کماندان شوروی مردم را مجبور بباز کردن دکانها میکنند .
رئیس ماجراجویان میانه غلام یحیی است که سابقاً رئیس حزب
توده میانه بود و جزء مهاجرین است •
حزب دموکرات مردم را باجبار وادار کرده اند که عضویت
حزب دموکرات را قبول کنند ولی در میان کسانی که موجب حادثه
میانه شده اند یکعده اصلا شناخته نمیشوند یکعده هم مهاجرین هستند
و از اهل میانه فقط يك نفر در میان آنها بود •

سؤال از دولت راجع بوقایع آذربایجان

آقای فرهودی نماینده مجلس شورای ملی درجلسه ۱٦٤ راجع
بوقایع آذربایجان سؤالی از دولت باین شرح نموده و تقدیم مقام
ریاست نمودند :

راجع باجرای ماده چهار پیمان سه گانه مخصوصا در موارد
ذیل از جناب آقای نخست وزیر سؤال مینمایم :

۱ ـ ممانعتی که از رفتن دویست ژاندارم بمازندران شد و
بیش از سه ماه است در فیروز کوه متوقف مانده اند •

۲ ـ تقریبا شش ماه قبل يك گردان پیاده از سقز مأمور شد
به مهاباد برود و پادگان آنجا رادائر نماید از رفتن آنهاجلوگیری
شده است •

۳ ـ جلوگیری ازرفتن دو گردان پیاده ويك گروهان ژاندارم
بآذربایجان که يك هفته است آنها را در شریف آباد نزدیکی قزوین
متوقف ساخته اند .

نهاده اند ازسه سال پیش شروع‌شده بود و یکعده اشخاصیکه‌شناس-
- نامه ایرانی در دست دارند ولی مردم آذربایجان آنان را ازخود
نمی دانند و نمی‌شناسند هریك در رأس عده‌ای قرار دارند و اما
اسلحه ایکه در دست آنها است متنوع است‌از قبیل تفنك برنودولتی-
و تفنگهای دیگر از قبیل سه تیر و پنج تیر اما چگونه این‌تفنگها و
سلاحها بدست آنها رسیده کسی آگاه نیست و حدسها و گفتگوهای
مختلفی درباره آنها میشود •

اماراجع باخبار تبریز چنین گفت:درتبریز هنوزاوضاع ظاهراً
آرام است ولی هر روز در شهر شایعات مختلفی پراکنده میگردد
که موجب وحشت و هراس مردم میگردد •

- روزپنجشنبه‌صبح‌خبری رسید که ۶۰۰ نفرافراد مسلح‌درسراب
بپاسگاه‌حمله کرده‌ژاندارمها را کشته‌اندوعنقریب بسوی‌تبریزمیآیند.

این خبرها بر وحشت مردم افزوده و در همین ایام از طرف
آقای سرتیپ درخشانی فرمانده لشگرآذربایجان اعلامیه ای منتشر
گردید که طی آن اظهار شده بودکه من و سربازان تا آخرین
دقیقه برای فداکاری و حفظ امنیت شهر آماده ایم ولی طولی‌نکشید
که این اعلامیه را همان عناصر منصوب بحزب دموکرات پاره
کردند •

- راجع بحادثه میانه چنین بیان میکند •

از روز ۲۵ آبان ساعت ۲۴ (نصف شب) یکعده مسلح بایك
کامیون و یك جیب که متعلق بایران‌سوترانس (حمل و نقل‌شوروی)
بوده بپاسگاه راه آهن حمله مینمایند و مردم در آن دل شب صدای
تیر و مسلسل میشنوند درنتیجه این‌پیش آمد رئیس پاسگاه‌راه‌آهن
رسد بان سوم انصاری باچند تن از ژاندارمها کشته میشوند•

طوایف دیگر بلوچستان در هر منطقه که امر شود پیشقدم بوده تا آخرین قطره خون خودمان را برای خدمت بآب و خاك و تاج و تخت کشور و کمك ببرادران آذربایجانی خود نثار نمائیم •

نماینده سابق مجلس شورای ملی - مرادریگی

تلگراف آقای ارشد

در اینموقع روح ایران که آذربایجان است ازدست متجاسرین و اشرار منقلب است متمنی است فداکاری و تقدیمی جان بختیاریهای بروجرد را برای آسایش برادران آذربایجانی به پیشگاه اعلیحضرت و دولت ومجلس تقدیم دارید •

از طرف بختیارها . ارشد

(اطلاعات شماره ۵۹۱۹)

در تاریخ ششم آذر ماه خبر رسید که متجاسرین از زنجان عبور نموده و خرمدره و تاکستان را تصرف نموده اند(تاکستان از لحاظ اینکه سر دو راهی تهران رشت - تهران زنجان واقع است اهمیت زیادی دارد) •

از طرف دیگر خبر میرسد که یکدسته از فدائیان حزب دموکرات بآستارا حمله برده اند و آنجا را متصرف شده اند •

انتشار این اخبار در تهران موجب تشویش زیاد گردیدو جمعی که بر جان خود اطمینان نداشتند از تهران خارج شدند و گروهی دیگر برای فرار خود را آماده کرده بودند و در همین ایام بود که دسته دسته مردم میهن پرست آذربایجان بتهران کوچ میکردندو چون سران دموکرات فرقه سی ازجریان امر مطلع شدند محدودیتهائی برای

۴ - جلوگیری از رفتن سرهنگ دکتر ایادی بشریف آباد برای معالجه ژاندارمهائی که بیمار شده اند و احتیاج بپزشك معالج دارند. اعزام شده بود •

۵ - جلوگیری از رفتن نظامیان مقیم تبریز باطراف تبریز و مقید کردن آنها را بتحصیل جواز عبور •

ممانعت مامورین شوروی در موارد فوق بر خلاف فصل چهارم پیمان سه گانه ایران و شوروی و انگلیس و اعلامیه تهران استدر نتیجهٔ ممانعت ازحرکت قوای تامینیه بنقاط شمال امنیت شهرستانهای شمالی دچار اختلال و موجب آزادی عمل متجاسرین شده است .

خواهشمند است بجناب آقای نخست اطلاع فرمایند که هرچه زودتر برای جواب سئوال فوق در مجلس شورای ملی حضوریابند.

(فرهودی)

تلگراف از اصفهان

پیش آمدغیرمنتظر شمال که بدست عناصر بی وطن ماجراجو انجام ، موجب تأسف و تاثر و انزجار قاطبهٔ اهالی مخصوصا عموم کشاورزان اصفهان گردید •

شورای اتحادیه کشاورزان با اظهار تنفر از اینگونه اعمال خائنانه بنا بحفظ وطن و عظمت و استقلال میهن عزیز برای هرگونه فداکاری و جانبازی حاضر • پاینده ایران •

از طرف شورای اتحادیهٔ کشاورزان اصفهان - رهبران

تلگراف آقای مراد ریگی رئیس طایفه ریگی

چندی است رادیوها و جرائد اخبار ناگواری را راجع به آذربایجان انتشار میدهند فدوی افتخاراً حاضرم با طایفهٔ ریگی و

آقایان دکتر عبده ـ عباس مسعودی • **فراکسیون توده** • آقایان
دکتر کشاورز و شهاب فردوسی ـ **فراکسیون اتحاد ملی** آقایان
شریعتزاده • حشمتی • **فراکسیون آزادی سابق** • آقایان امیر
نصرت اسکندری ـ فرمانفرمائیان • **فراکسیون دموکرات** آقایان
ثقة الاسلامی وصمصام • **منفردین** • آقایان دکتر مصدق • دکتر شفق •
این آقایان در همانروز در حضور آقای رئیس مجلس جلسه اولی
خود را تشکیل داده و مشغول کار شدند •

در همین روز آقای بیات استاندار آذربایجان بوسیلهٔ هواپیما
ساعت نه و نیم صبح از تهران بتبریز حرکت نموده و در آنجا از
طرف اهالی مورد استقبال قرار گرفته وطبقات مختلف مستقبلین در
در فرودگاه ابراز احساسات نمودند •

تلگرافات اهالی واتحادیه های استانها و شهرستانها مبنی برابراز
فداکاری همچنان بتهران مخابره میشود از آنجمله •

تلگرافات اتحادیه فلاحتی فارس اکراد جایلوند از (شمارهٔ
۵۹۲۰ اطلاعات) نقل میشود .

تلگراف اتحادیه فلاحتی فارس

مجلس شورای ملی ایران • اوضاع اسف انگیز آذربایجان
که ناشی از حرکات جمعی رجاله بی وطن است قلوب عامه طبقات
اهالی این استان را جریحه دار ساخته لذا بپیروی از افکارعمومی
فارسیان اتحادیه فلاحتی باعمال خائنانه این عده آشوب طلب بانظر
نفرت و انزجار نگریسته از مجلس شورای ملی وهیئت محترم دولت
اقدام مؤثری را که موجب نجات برادران عزیز آذربایجانی ازشر

مسافرین آذربایجان نائل شدند و بهر کسی اجازه مسافرت داده نمیشد و مسافرینیکه از تبریز میآمدند خبر ازمملو بودن مهمانخانه های تبریز از افراد مشکوك ومهاجر میدادند .

درهمین ایام بود که بیانیه معروف فرقه دموکرات آذربایجان در تهران منتشر شد هیجان غریبی در تهران مشاهده میشد افراطیون دست چپ از انتشار این بیانیه ابراز خوشوقتی نموده و آنرا مورد تفسیر قرار میدادند .

افراطیون دست راست یا بقول دستچپیها مرتجعین نیز سخت بدست و پا افتاده بودند .

نمایندگان مجلس چهاردهم نیز هر روز در مجلس حضوریافته و مرتبا شب و روز جلسات خصوصی تشکیل میدادند دراین جلسات آقای حکیمی نخست وزیر و آقای همایونجاه معاون وزارت امور خارجه راجع بقضایای اخیر واقداماتیکه شده بود بنمایندگان توضیحاتی میدادند ولی نمایندگان این توضیحات را قانع کننده ندانسته و بجلسات خود ادامه میدادند بالاخره در جلسه خصوصی روز ششم آبانماه نمایندگان تصمیم گرفتند که یك هیئت شانزده نفری از فراکسیونهای مختلف مجلس انتخاب شوند که صرفا در امور آذربایجان مطالعه نموده و نظریات نمایندگان مجلس شورای ملی را بدولت بگویند و اقدامات دولت را بعرض مجلس برسانند و فردای این روز یعنی هفتم آذر ماه فراکسیونهای مختلف مجلس و منفردین نمایندگان خود را برای این کمیسیون بشرح زیر تعیین نمودند .

فراکسیون ملی - آقایان هاشمی و مرآت اسفندیاری - **فراکسیون میهن** - آقایان ملك مدنی و نقابت - **فراکسیون مستقل**

و یکنفر از توده‌ای ها مقتول شدند در نتیجه تمـام ادارات دولتی بتصرف حزب دموکرات در آمده است رئیس شهربانی آسنارا با لباس مبدل فرار کرده ارتباط تلگرافی را بین گرگان رود باآسنارا قطع کرده اند وحشت عجیبی میان مردم این سامان حکمفرمااست پرویز خسروی پیك سوار گرگانرود گزارش‌میدهد بعلت‌خرابی اوضاع از حمل پست بآسنارا خود داری نموده است .

۴ - تلگراف از شفارود

بقرار اطلاع حزب دموکرات ادارات آستارا را تحت تصرف خود در آورده و یورش حزب دموکرات با شرارت و قتلهائیکه درآنجا واقع شده واکنش بدی‌درشهرستان طوالش ایجاد واهالی طوالش‌درحال اضطراب‌میباشند بااین وضع‌حمله آنان‌بشهرستانهای طوالش هیچ استبعادی ندارد بدیهی است در صورت عدم توجه و عدم جلوگیری همین‌طور بسایر شهرهای گیلان نیز حمله خواهند کرد لذا اقدامات سریع برعلیه شورشیان تا باین طرفها سرازیر نشده اند بسیار لازم وضروری است ضمنا چون فرماندار طوالش بواسطهٔ کسالتی که داشت برای معالجه برشت رفته تاکنون‌مراجعت ننموده اند در این موقع وجود او در مقر فرمانداری بسیارضروری است مستدعی‌است نسبت باعزام‌نیرو نیز اقدام فرمایند .

یك خبر غیر رسمی حاکی از این بود که ایل شاهسون بر علیه دموکراتها اقدام نموده اند .

در همین روز از طرف حزب خورشید قطعنامه ای‌منتشر شد که عینا نقل میشود . .

قطعنامه حزب خورشید راجع بحفظ استان آذربایجان و

آشوب طلبان باشد • انتظار دارد برای هرگونه فداکاری حاضر.

اتحادیه فلاحتی فارس

تلگراف اکراد جلیلوند

در این روزهای تیره که خطهٔ آذربایجان کشور ما در اثر خیانت معدودی مفسده جویان نفع پرست در آتش نا امنی میسوزد و مال و جان و ناموس برادران ایرانی و استقلال کشور عزیز شش هزار ساله ما ایران در خطر است •

ما اکراد جلیلوند حاضریم هر آن شاهنشاه محبوب ما آهنگ سرکوبی خائنین را کنند باستقبال مرگ بشتابیم و بدین وسیله توجهات مقامات مربوطه را جلب می کنیم که از هیچگونه مساعدت جانی و مالی دریغ نداشته و حاضریم که خون نا قابل خود و طایفهٔ خود را در راه آزادی کشور خویش ، ایران ، نثار کنیم •

علی اصغر جلیلوند

در روز هفتم آذر ماه خبر رسید که پیش قراولان دموکراتها از تاکستان و خرمدره بزنجان عقب نشینی کرده اند ولی اهالی قزوین خیلی نگران میباشند زد و خورد در آستارا و شفا رود هم شروع شده است و این دو تلگراف یکی در شب هفتم آذر ماه ساعت ۱۶ از گرگانرود و دیگری در ساعت ۹ از شفا رود بتهران مخابره شده و ازمقامات رسمی بجرائد داده شد که عینا نقل میشود •

۱ - تلگراف گرگانرود

از قرار اطلاع حزب دموکرات ها که از سمت اردبیل بآستارا سرازیر شده بودند دیشب تا ساعت چهار صبح با ژاندارمری و شهربانی تیر اندازی نموده سرهنگ کلانتر مرز و چند نفر پاسبان

این ادعا را در پیدایش نادر شاه و طلع و قمع مهاجمین بمنصه بروز و ظهور گذارده است .

اکنونکه متجاسرین و زیانکاران زندگی را بر برادران آذربایجانی ما آشفته و خاك عزیز و گرامی ایران را موردتاخت و تاز خائنانه خود قرار داده اند از پیشگاه همایون شاهنشاهی خواهانیم که ایل ابیورد را مورد تفقد و مراحم خسروانه خویش ساخته امر و مقرر فرمایند در دفع ددان و اهریمنانی که بحیات ملی و شئون کشوری ما لطمه وارد نموده اند قیام نموده جان خود را فدای شاه و میهن نمائیم - ایلخانی طایفه ابیورد - (امیرقهرمانی)

اطلاعات شماره ۹۵۲۱)

قضیه آذربایجان پس از نطق مفصل و مشروح مستر ایدن در مجلس عوام انگلستان از جنبهٔ بین المللی بیشتر کسب اهمیت نموده و از لحاظ پیمان سه جانبی ایران و شوروی و انگلیس دولت انگلستان را بیشتر وادار بدخالت در این قضیه نموده ودولت امریکا هم چون سرمنشاء تمام این اختلافات راوجودنیروهای خارجی درایران میدانست و خود یکی از دولی بود که نیرو در ایران داشت بنابر این بهترین راه حل را خروج نیروهای بیگانه از ایران میدانست لذا دولت امریکا در تاریخ ۲٦ نوامبر ۱۹٤۵ مطابق پنجم آذر ماه ۱۳۲٤ در آن واحد یاد داشتی برای دولتهای انگلیس و شوروی راجع بتخلیه ایران از قوای خارجی ارسال داشت و همچنین دولت انگلستان بوسیله سفیر کبیر خود(سرارچی بالد کلارك کر) در مسکو راجع بقضایای آذربایجان ایران یاد داشتی بدولت اتحاد جماهیر شوروی تسلیم نمود. که هردوی این یادداشتها حائز کمال اهمیت می باشد و ماعین آنها را درجای خود نقل می نمائیم خبر تسلیم این

مبارزه با عناصر مفسده جو

حوادث رقت آور آذربایجان و تحریکاتی که اخیراً بدست جمعی ماجراجوی بی نام و نشان در آن خطهٔ مرزی ایران شده و می‌شود وادار کرد که افرادحزب خورشید در آخرین جلسهٔعمومی خود این قطعنامه را صادر و با تمام قوا برای تامین جان و مال برادران آذربایجانی و حفظ تمامیت ارضی ایران قیام نموده و از هر نوع اقدامی که‌این منظور را تامین نماید خود داری‌ننموده و در راه مقصود از بذل سر و جان و فداکاری در راه میهن‌عزیز دریغ ننمایند بنابر این ازعموم‌برادران عزیز آزادیخواه آذربایجانی مقیم تهران دعوت می‌نمایند که در این نهضت مقدس ملی با افراد حزب خورشیداشتراك مساعی نموده تا درلوای اتحاد واتفاق ریشهٔ این‌فسادرا بخواست خداوند متعال کنده و یکباردیگر قدرت وملیت خودرا بدنیای‌حاضر ثابت نمائیم.

(سازمان مرکزی حزب خورشید)

تلگرافی هم رئیس ایل ابیورد بحضور اعلیحضرت همایونی عرض نموده که عینا در اینجا نقل می‌شود:

تلگراف ایل ابیورد

اعلیحضرتا. افراد غیور و شرافتمند ایل ابیورد (با اینکه گذشت ایام نام وشئون تاریخی این طایفه را که اکنون درفارس بسر میبرند بدست فراموشی سپرده) در هر قیام که برای فلاح و سربلندی میهن مقدس خویش نموده اندمراحل‌سربازی‌وفداکاری را تا بدانجا رسانیده که نه تنها دشمنان کشور داریوش را فنا و نابود ساخته بلکه پرچم افتخار و سیادت ایران عزیز رادربلندترین دژهای دشمن در اهتزاز درآورده اند تاریخ فروزنده ابیوردصحت

سر دارند بفعالیتهائی شروع نموده و بوسایل مختلف تهیه اسلحه و مهمات می نمایند که خود را برای انجام منظوری آماده سازند.

۲ ـ رؤسای اکراد مزبور برای پیشرفت مقاصد خود و ایجاد بی نظمی و فتنه انگیزی در صدد بر آمده اند از راه مطبوعات افکار کردهای صلح جو را مشوب نموده و دامنهٔ اغتشاش را در کردستان ایران توسعه دهند و برای این منظور یکدستگاه ماشین چاپ و مقادیر زیادی کاغذ روزنامه از خاك شوروی بدست آورده اند.

۳ ـ چند نفر از رؤسای کردهای مهاباد و ساکنین قسمتهای باختری آذربایجان بدون رعایت مقررات گذرنامه و روادید برای پیشرفت عملیات خود بباد کوبه رفته و مراجعت نموده اند.

٤ ـ آقا مصطفی بارزان که از خاك عراق با کسان خود فرار اختیار و بایران آمده است در نقاط کردنشین ایران مسکن نموده و چون مسلح هستند ظن قوی میرود دامنهٔ بی نظمی را توسعه داده و با عناصر مفسده جو امنیت و انتظامات قسمت باختری استان ٤ و حدود مهاباد را مختل سازند.

۵ ـ آمد و رفت عادی سکنهٔ ایران از مرکز بشهرهای شمالی مورد بازرسی دقیق واقع شده و مامورین شوروی بدون بازرسی فرد فرد مسافرین اجازه ورود مردم را بمناطق شمالی نمیدهند.

٦ ـ حمل و نقل عادی ارزاق از استانهای شمالی بنقاط مرکزی و جنوبی دچار وقفه شده از این وضعیت زندگانی اقتصادی مردم مختل و بهای اجناس ارزانی که بایداز استانهای شمالی بنقاط دیگر کشور حمل شود رو بترقی روز افزونی نهاده است.

بعلاوه رعایای استانهای شمالی نیز شکایت مینمایند که اجناس

یاد داشتها را خبرگزاریهای لندن و واشنگتن در شب ششم آذر ماه منتشر نمودند •

البته این یاد داشتها پس از تسلیم یاد داشت دولت ایران بدولت اتحاد جماهیر شوروی وامریکا و انگلیس داده شده وچون ما در این کتاب فقط بوقایع آذربایجان پرداخته‌ایم لذا از جریان تخلیه ایران از قوای بیگانه جزدر مواقعی که تماس مستقیم باغائله آذربایجان دارد صرفنظر نمودیم و اینك ابتدا متن یاد داشتهای متبادله ایران و شوروی را راجع بغائله آذربایجان و بعد هم متن یادداشت دولت امریکا را بدول انگلیس وشوروی و بعدهم یادداشت انگلیس به دولت شوروی را عیناً نقل می‌نمائیم :

متن یاد داشتی که روز ۲۶ آبانماه از طرف وزارت خارجه ایران بسفارت کبری اتحادجماهیر شوروی درتهران فرستاده شده است :

وزارت امورخارجهٔ شاهنشاهی تعارفات خود را بسفارت کبرای اتحاد جماهیر شوروی سوسیالیستی اظهارداشته و پیرو یادداشتهای عدیده و مذاکرات حضوری راجع بآزادی عمل ارتش و قوای تامینیه ایران در استانهای شمالی کشور که عدم توافق نظر مقامات شوروی نسبت بآن سبب شده است که قوای مزبور نتوانسته اند در یك مدت طولانی بکوچکترین عملی برای حفظ امنیت و استقرار نظم و جلوگیری از عناصر مفسده جو مبادرت نمایند با کمال احترام زحمت افزا می‌شود •

اطلاعاتی که ازوزارت کشوروورزارت جنگ ووزارت دادگستری رسیده حاکی است :

۱ - عده‌ای از رؤسای کرد مقیمین در استان ٤ مهاباد به تحریك دستجات محدودیکه مقاصدی مخالف تمامیت خاك ایران‌در

مخل آرامش وموجد بی نظمی می‌شوند و باید از آنان جلوگیری بشود ممانعت مینمایند .

گذشته ازمسائل مذکور بالا در نتیجه عدم آزادی عمل قوای تامینیه در استانهای شمالی و اینکه در موقع ضروری ولازم میسر نشده است قوای امدادی از مرکز یا جاهای دیگر بیك محلی که بی نظمی پیش می‌آید فرستاده شود گزارشهائی اخیراً از مقامات مربوطه دولت شاهنشاهی رسیده که شرح آن از اینقرار است :

(الف) از میانه تلگرافی گزارش داده اند شب ۲۳ر۸ و ۲۴ در نتیجه اقدامات دستهٔ که باسم دمکرات اجتماع نموده اند عدهٔ از اهالی قراء در ۲۴ کیلومتری میانه قریه دیگری جمع بنابگزارشی که رسیده و اظهارات مسافرین پنجاه نفر از آنان که مسلح بوده اند جلوی دو کامیون را ساعت سه بعد از نصف شب گرفته یکنفر استوار دامپزشگی را پس از کتك زدن خلع سلاح نموده اند غروب بااعلام انتشار آگهی متینك داده وگزارش رسیده روز ۲۴ و ۲۵ آبانماه از ترکو و ترکمان حاکی است عدهٔ ازاهالی قراء منتسب بفرقهٔ نامبرده مسلحانه حاضر شده اند ماموربن دولتی را خلع سلاح و در ضمن نسبت بتصرف ادارات اقدام نموده حتی در صدد اغتشاش و تحریکات دیگر هستند ازهرآبادی ۲۵ نفر که خدمت نظام وظیفه کرده باشند اسم نویسی می‌نمایند وآنهائی را که حاضر بشرکت در فرقه نیستند تهدید میکنند و بعدهٔ هم سلاح میدهند و برطبق آخرین خبریکه بعد از ظهر ۲۶ آبا ماه رسیده منتسبین بهمین دسته میانه را تصرف وتمام ژاندارم و پلیس راه آهن را خلع سلاح نموده و ادارات دولتی را متصرف و

آنها بواسطهٔ جلوگیری از حمل بنقاط دیگر زمین ماندهدچارعسرت و زحمت شده اند .

۷ ـ حفظ امنیت و آسایش سکنه استانهای شمالی نظر بکافی نبودن قوای تامینیهٔ ایران و عدم موافقت مقامات نظامی شوروی با نقل و انتقال افراد ارتش و قوای تامینیهٔ ایران از نقطهای بنقطهٔ دیگر دچار اشکال شده بنحویکه یك ژاندارم نمی تواند بدون موافقت مقامات مربوطهٔ شوروی از شهری بشهری منتقل شود و تشریفات تحصیل این موافقتهم بعضا اصل موضوع را منتفی مینماید

۸ ـ گردش کار ادارات ایران دراستانهای شمالی بواسطهٔ نبودن استاندار و فرماندار وسایر رؤسای مستقیم در بعضی از نقاط مختل و متوقف گردیده چونکه برای رفتن بمحل ماموریت واجرای وظایف دچار اشکالات می شوند .

۹ ـ در خط مرزی ایران و ترکیه که بایستی توسط ژاندارم های ایران پاسگاه لازم برقرار و رفت و آمدهای مرزی بمنظور جلوگیری ازسرقت اغنام واحشام تحت بازرسی قرار گرفته شود کلانتران مرز مسائل مرزی ایران و ترکیه را حل و تسویه نمایند بواسطهٔ نداشتن آزادی عمل همین طور موضوع معوق مانده ومراقبت مامورین دولت از نواحی مزبور سلب شده است .

۱۰ ـ تعقیب و محاکمه اشخاص در استانهای شمالی نظر بمداخلات مقامات شوروی غالبا با مقررات و قوانین کشور وفق ننموده و این مداخلات مخالف استقلال قضائی ایران تلقی می شود چنانکه از طرفی در تبعید و مجازات اشخاصی که مقامات شوروی نظر خوشی بآنان ندارند تسریع و از طرف دیگر نسبت بکسانیکه

جلوگیری از این اقدامات می‌شود نتیجهٔ مثبتی بدست نمی آید در
شهرهای خوی و ماکو و رضائیه نیز حال بدین منوال است .
بنا بمراتب مسطوره که حتی در اخبار جهانی منعکس شده
است و باعث نگرانی دولت شاهنشاهی گردیده و بوزارتخانه های
مربوطه دستور صادر شده است که در اسرع اوقات استاندار و
فرماندار و سایر مامورینیکه لازم میدانند بپست‌هائی که چندیست
بحال مذکوره بلامتصدی مانده اعزام و قوای تامینیه و ارتش‌رادر
حدود احتیاجاتی که برای حفظ امنیت و استقرار نظم دراستانهای
مزبور ضرورت دارد تکمیل نمایندلذا وزارت امور خارجه شاهنشاهی
باستظهاراینکه دولت اتحاد جماهیر شوروی سوسیالیستی باامضای پیمان
سه گانه تعهد نموده است تمامیت خاك ایران را محترم بدارد و
نسبت بادارت و قوای تامینیه ایران و زندگانی اقتصادی کشور
مزاحمتی ننمایند در این موقع که اوضاع و احوال در استان های
شمالی طوری است که هر گاه توجه عاجلی در جلوگیری از بی
نظمی‌ها بوسیله اعزام قوای تامینیه کشوری بآن نقاط نشود ممکن
است مفاسدی پیش آید که البته مخالف میل دولتین است و چون
دولت اتحاد جماهیر شوروی سوسیالیستی همواره در تحسین
روابط خود باایران ساعی ومقید بوده و هست دولت‌شاهنشاهی
نیز بحسن نیت دولت همجوار و متفق و دوست خود معتقد و
مستظهر است از سفارت کبرای اتحاد جماهیر شوروی‌سوسیالیستی
خواهشمند است دستورات لازمهٔ فوری بمقامات نظامی شوروی
صادر فرمایند که با آزادی عمل ارتش و قوای تامینیه ایران
در استان های شمالی موافقت نموده و توافق نظر خود را

مامورین را توقیف نموده اند ٠

(ب) - در شهرستان مراغه عده‌ای بوسیلهٔ کبیری مسلح شده‌اند درعجب شیر ژاندارمها را متجاسرین محاصره و پس از زد وخورد دستگیر و خلع سلاح و زندانی نموده‌اند ٠

در قلی کندی عدهٔ مسلح به‌ژاندارمها که جهت تحقیق رفته‌اند تیر اندازی ، ژاندارمها دو نفر مسلح و سیزده نفر غیر مسلح را دستگیرو بمراغه‌می آورند‌مقامات شوروی‌پس‌ازاصرارزیاد بفرماندار باعث می‌شوند دستگیر شدگان بدستور فرمانداری‌مرخص شوند٠

کبیری مشغول جمع آوری عده و مسلح نمودن آنها برای حمله بمراغه است درسراب هم‌بین اعضاء حزب نا‌برده‌اسلحه‌تقسیم می شود ٠

افراد مسلح بعنوان دادن متینك می‌خواهند بسراب رفته ادارات را اشغال نمایند ٠

در قریه «اونیك» بین «ترکمان » ومیانه افراد مسلح سیم تلگراف را قطع‌واتومبیلها راکاوش و یکنفر استوار راکه‌مرخصی میرفته شدیداً کتك زده اند وسیمبانی که برای درست کردن سیم رفته مورد تهاجم عده مسلح قرار گرفته فرار نموده است٠

(ج) - از تبریز اطلاع می‌دهند‌مامورین شوروی‌ازپاسبانانی که برای مراقبت ساختمان زندان می‌روند جلوگیری می‌نمایند در صورتی که‌حزب نامبرده بالاآزادانه مشغول اقدام است عده‌رامسلح کرده به بی‌نظمی تحریك می کنند مامورین دولتی‌را هم ازاقدامات متقابله مانع می‌شوند در مذاکراتی هم که با مقامات شوروی‌برای

شوروی در تهران تسلیم شد .

تذکاریه

پیرو یاد داشت شماره (۵۳۷۰) مورخ ۲۶ آبانماه ۱۳۲۴ محترماً زحمت افزا میشود .

بطوریکه جناب آقای نخست‌وزیر باآقای کاردار سفارت کبرای اتحاد جماهیر شوروی سوسیالیستی و آقای وزیر جنگ با آقای سرهنگ (رازین) وابسته نظامی آن سفارت کبرا مذاکره کرده‌اند نیروی شاهنشاهی برای استقرار امنیت در آذربایجان ازراه‌قزوین و زنجان حرکت کرده اند .

نظر بفوریت امر خواهشمند است مراتب را بمقامات نظامی شوروی اطلاع بدهند تا از جریان امر مستحضر باشند و تسهیلات لازمه را در عرض راه برای تسریع عبور آنها و وصول بمقصد فراهم نمایند .

تهران بتاریخ بیست و نهم آبانماه ۱۳۲۴

پس‌ازارسال‌این تذکاریه چون‌هنوزازطرف سفارت کبرای‌شوروی پاسخی‌نرسیده بود لذا مجدداً در تاریخ اول آذرماه ۱۳۲۴ یادداشت دیگری‌ازطرف وزارت امورخارجه بسفارت شوروی‌ارسال گردید که عیناًنقل می شود :

یادداشت شمارهٔ (۵۵۵۴) وزارت امور خارجه بسفارت کبرای شوروی

وزارت‌امورخارجه شاهنشاهی بااظهار تعارفات خودباستحضار سفارت کبرای اتحاد جماهیر شوروی سوسیالیستی میرساندبطوری

زودتر اعلام دارند و لطفاً از نتیجه اقدامات حسنه که دراین باره مبذول خواهند داشت وزارت امور خارجه را مستحضر فرمایند تا به اقداماتیکه برای حفظ آرامش و جلوگیری از توسعه بی نظمی ها لازمست مبادرت شود ·

چه هرگاه دولت شاهنشاهی نتواند بجلوگیری از پیش آمد های نامطلوب مزبور بعلت نداشتن آزادی عمل ارتش وقوای تامینیه ایران موفق گردد بدیهی است آثار ناشیه از آنرا حقا میتواند متوجه مامورین نظامی شوروی بدانند ·

در خاتمه باستحضار میرساند که فعلا دولت شاهنشاهی ایران برای جلوگیری از توسعه عملیات متجاسرین که نتوانند با دستجات مأمورین تامینیه مواجه وقسمت های کوچك را منفرداً خلع سلاح کنند تصمیم گرفته دو گردان پیاده و یك دسته تانك سبك و یك گروهان ژاندارم با لوازم و مهمات از تهران و قزوین و زنجان بسمت میانه و تبریز اعزام نماید که قوای تامینیه استانهای ۳ و ٤ تقویت و بطوری که آقای وزیر جنك با آقای وابسته نظامی سفارت کبرای شوروی در این خصوص مذاکره نموده اند خواهشمند است هرچه زودتر مراتب را بمقامات مربوطهٔ شوروی آگهی دهید که از مطلب قبلا استحضار داشته باشند

تهران بتاریخ بیست و شش آبانماه ۱۳۲٤

بعداز ارسال این یادداشت که نهایت فوریت را داشت از طرف سفارت کبری شوروی فوراً اقدام نشد و لذا بعد از سه روز یعنی در ۲۹ آبانماه ۱۳۲٤ این تذکاریه از طرف وزارت امور خارجه بسفارت کبری

اوضاع در استانهای نامبرده ازحال حاضر وخیم تر شود این نیروی اعزامی بمقر مأموریت خود وارد شود •

چنانچه فرمانده لشگر آذربایجان مخصوصا خواسته‌است برای توانائی باستقرار امنیت ، قوای امدادی از تهران بفوریت برسند لهذا در تعقیب مذاکرات حضوری و تذکرات مکرری که بآقای کاردار سفارت کبرای شوروی داده شده خواهشمند است دستورات فوری و تلگرافی بمقامات نظامی شوروی صادر نمایند از حرکت نیروی اعزامی جلوگیری نکرده‌در این موقع ضروری ولازم بگذارند نیروی اعزامی از مرکز بمقصد برسند وامنیت را در آذربایجان برقرار نمایند که اشکالات دولت مرتفع گردد •

با مناسبات حسنه موجود وعلاقه‌ای که انتظار داریم مقامات دولت‌دوست‌مجاوروهم عهدبامنیت کشورایران‌داشته باشند. خواستار است از نتیجهٔ اقدامات مثبته وزارت امور خارجه را هر چه زود تر مستحضر دارند •

تهران بتاریخ اول آذر ۱۳۲٤

پس از ارسال یادداشتی که ملاحظه شد در تاریخ پنجم آذر ماه ۱۳۲٤ پاسخ یاد داشت اولیه شمارهٔ (۵۳۷۰) مورخ ۲٦آبانماه وزارت امور خارجه ایران از طرف سفارت کبرای اتحاد جماهیر شوروی سوسیالیستی بوزارت امور خارجه ایران تسلیم گردید که ترجمهٔ آن ذیلا نقل میگردد :

ترجمه یاد داشت شماره (۵۲٦) مورخ ۲٦ نوامبر ۱۹٤۵ سفارت شوروی که ساعت ده ونیم روز پنجم آذر

که در یاد داشت مورخه بیست و شش آبانماه شمارهٔ (۵۳۷۰) اطلاع داده شده است بمناسبت وقایع اخیر استانهای ۳ و ٤ و برای تقویت نیروئی موجود در آذربایجان که بواسطهٔ قلت عده و تضییقات در نقل و انتقال آنها و سلب آزادی عمل قادر باستقرار امنیت در محل های مأموریت خود نیستند .

بر حسب تصمیم دولت مقرر گردیده دو گردان پیاده و یك گروهان ژاندارم از مرکز بمقصد تبریز عازم شوند که در اختیار فرمانده لشگر آذربایجان قرار گیرند .

- روز یکشنبه ۲۷ آبانماه ساعت پنج بعد از ظهر نیروی مزبور از تهران حرکت کرده دوشنبه بیست و هشت آبانماه چهار بعداز ظهر از کرج عبور و ساعت نه عصر همانروز این نیرو بشریف آباد نزدیك قزوین رسیده است گروهان جلودار بحومهٔ باغات شهرقزوین وارد همانموقع عده‌ای از نظامیان شوروی با چند زره پوش و چند تانك جلو عدهٔ اعزامی رسیده با تحکم دستور توقف وحتی مراجعت بتهران را میدهند .

اخیراً گروهان عقب را که روز سه شنبه بیست و نهم آبانماه در کرج متوقف نگاه داشته بودند پس از توضیحاتی که ازطرف ستاد لشگر بفرماندهٔ نیروی شوروی داده شده که این عده حامل چادر و ارزاق نیروی اعزامی میباشد بآنها اجازه داده شده است بنیروی متوقف در شریف آباد ملحق شوند ولی تا کنون ازشریف آباد نیروی اعزامی از تهران را مقامات شوروی مانع شده‌اند که بمقصد خود تبریز که مأموریت دارند برسند در صورتی که وقایع استانهای سه وچهار ایجاب می نماید هر چه زودتر و قبل ازاینکه

تایید باینکه مقامات شوروی از رفت و آمد اتباع ایران‌در استانهای شمالی‌ممانعت مینمایند باحقیقت‌امروفق‌نمی کند بدیهی‌است که ترتیب صدور جواز موقع رفت و آمد بنقاط شمالی ایران که نیروی شوروی در آن نقاط توقف دارند مربوط بافراد کشورهای ثالثی می باشد •

تایید یاد داشت وزارت امور خارجه راجع باینکه مامورین دولت شوروی درزندگانی اقتصادی استانهای شمالی مداخله‌مینمایند بی اساس می باشد از طرف دیگر واضح است که دولت شوروی طبق وظیفه دوستی‌خود در ماه مه ۱۹۴۳ در سخت‌ترین موقعی‌حتی برای دولت شوروی ۲۵ هزار تن گندم برای اهالی پایتخت ایران- تهران - بایران مساعدت کرد •

تشکیلات بازرگانی شوروی با وادار نمودن کالاهای دیگر خود وضعیت پخش کالا را برای اهالی ایران در موقع جنگ بهبودی بخشید •

بدیهی‌است که از نبودن‌استانداره‌ها وسایر کارمندان‌دولتی در استانهای شمالی مسئولیتی متوجه دولت شوروی نمیشود •

اما آنچه مربوط بعزیمت این کارمندان بمحل ماموریت است در این خصوص تشکیلات حمل و نقل‌شوروری همواره با دولت‌ایران مساعدت نموده است حتی چند روز پیش سفارت شوروی در تهیه هواپیما برای عزیمت آقای بیات بتبریز مساعدت خود را ابراز داشته است •

وزارت امور خارجه بدون‌نظرعمیقانه موضوع حفاظت‌مرزهای ایران و ترکیه را مطرح می‌نماید •

۱۳۲۴ بدفتر اداره دویم سیاسی وزارت امور خارجه تسلیم شده است •

سفارت کبرای دولت اتحاد جماهیر شوروی سوسیالیستی با اظهار تعارفات خود بوزارت امور خارجه ایران در پاسخ یادداشت شمارهٔ (۵۳۷۰) مورخ ۱۷ نوامبر ۱۹۴۵ افتخار دارد مطالب زیر را اطلاع بدهد •

اظهار وزارت امور خارجه در اینکه مامورین شوروی در امور داخلی ایران دخالت می‌نمایند صورت عمل پیدا نکرده و با حقیقت امر وفق نمی‌دهد •

همچنین موضوع مساعدت مقامات شوروی بکردها نسبت بفعالیتهای سیاسی در آن نواحی بکلی بی‌اساس است و مخصوصا مقامات شوروی هیچ گونه رابطه بافعالیتهای رؤسای کردها مقیمین استان ۴ (مهاباد) نداشته اند و نیز در امر عبور ملا مصطفی بارزان از خاك عراق بایران که در یاد داشت وزارت امور خارجه بآن اشاره شده هیچ گونه دخالتی ننموده اند •

بسفارت کبرای شوروی بدون تردید معلوم است که نمایندگان شوروی تقاضای آزاد نمودن احدی را که از طرف ژاندارمها در قلی کندی بازداشت شده و در یادداشت وزارت امور خارجه اشاره شده است ننموده اند و همچنین موضوع باز داشت مستحفظین نظامی ایرانی که در تبریز بطرف بنای زندان میرفتند از طرف مقامات شوروی وقوع نیافته است •

نمی توان دخالت در امور دادرسی (قضائی) ایران تلقی نمود .

در یادداشت وزارت امور خارجه راجع بفعالیت پارهٔ از دستجات سیاسی ایرانی در استانهای شمالی ایران از جمله راجع بحوادثیکه در میانه و مراغه رخ داده اشعار شده است و یاد داشت مزبور آنها را بحزب دموکرات آذربایجان ایران نسبت میدهد اطلاعاتی که سفارت شوروی در دست دارد مسائل مزبوره را که در یاد داشت بالا درج شده تایید نمی نماید .

در هر حال حوادث استان‌های شمالی ایران که با فعالیت احزاب سیاسی بستگی دارد محققا از مسائل داخلی ایران است مامورین شوروی و مقامات نظامی آن در زندگی سیاسی داخلی استان های شمالی دخالت ننموده و نمی نمایند .

لذا سفارت شوروی اتهامی را که در انتقال مسئولیت وقوع این حوادث از مقامات ایرانی بمامورین شوروی که بهیچوجه در این حوادث دخالتی ندارند بعمل میآید جداً رد میکند .

چون وزارت امور خارجه برای تایید اظهارات خود لازم دانسته به پیمان سه گانه متکی شود سفارت ناگزیر است اشعار دارد که پیمان نامبرده مورخ ۱۹۴۲ کاملا و دقیقا از طرف شوروی رعایت میشود و در عین حال سفارت ناگزیر است خاطر نشان نماید که پیمان مزبور در آن قسمت که مربوط به تامین امنیت داخلی خاك ایران میباشد غالبا از طرف مامورین ایران رعایت نمیشود و رفتار پارهٔ از مامورین دستجات نظامی و ژاندارم با وضعیت برقراری امنیت در حوزهٔ ماموریتی که اعزام میشدند مناسب نبوده و این موضوع بموقع خود در یاد داشت

. مقامات مربوطهٔ ایران کراراً باطلاع مامورین شوروی رسانیده اند که استقرار پاسگاه های مرزی در مرز ایران و ترکیه برای مقامات مزبور اشکال فوق العادهٔ دارد و در موقع خود از حفاظت این مرز با وجود اصرار پیشنهاد مکرر مامورین شوروی در این خصوص استنکاف ورزیده اند با این وضعیت اعتراضات وزارت امور خارجه را راجع بنبودن پاسگاههای ژاندارم در مرکز ایران و ترکیه نمی توان صحیح تلقی نمود اظهار مبنی براینکه گویا مقامات شوروی در امور قضائی ایران دخالت نموده و مانع از اجرای کیفر قانونی نسبت باتباع ایران بوده اند نظر به بی اساس ومخالف بودن آن با حقیقت امر باعث تعجب میگردد و از طرفی هم نمی توان از نظر دور داشت که مامورین محلی ایران کراراً در موضوع پیدا کردن عناصر تبه کار موانعی بوجود آورده و قضاة محلی نیز مکرر آنانرا تبرئه کرده و یا اینکه بر علیه افراد مخالف نظم وآسایش در نواحی محل اقامت نیروی شوروی و مرتکبین سرقت اموال نظامی شوروی و حتی قاتلین افراد مأمورین نظامی شوروی عمدا احکام خفیفی صادر می نمودند با وجود این مأمورین نظامی شوروی روش دخالت در جریان قضائی ایران را پیش نگرفته و منافع اتباع و مؤسسات شوروی را طبق قوانین جاریه ایران خواستار بودند و مسلم است که مامورین شوروی نمیتوانستند از جریان بازجوئی و طرز دادرسی که بوسیلهٔ مأمورین ایرانی نسبت بایرانیانی که مرتکب تبهکاریهای مهم بر علیه پارهٔ از مأمورین شوروی و نظامیان آن شده بودند صرفنظر نمایند معذلك این امر را بهیچوجه

گزاریهای جهان توجهٔ تمام ملل دنیا را که برای آزادی ودرراه آزادی جنگیده بودند بطرف ایران جلب نمود و انتشار اعلامیه فرقه دموکرات آذربایجان که برای آذربایجانیان ملیتی غیر از ایرانی ادعا میکرد مورد بحث محافل سیاسی قرار گرفت دولت شوروی برای آنکه ظاهراً پاسخی بدولت ایران بدهد و باطناً دست فدائیان فرقه دموکرات را باز بگذارد درهمان موقعیکه سربازان آنها از پیشروی قوای ایران بطرف قزوین و تبریز در شریف آباد جلوگیری میکردند اعلام داشتند که قوای خود را از آذربایجان ایران خارج نموده اند •

روزنامه (ایزوستیا) دربارهٔ بیانیه حزب دموکرات آذربایجان بحث می کند •

روزنامه (یورکشایرپست) انگلستان نیز در این خصوص مقاله منتشر نموده که خبرگزاریها خلاصه این مباحث را بشرح زیر اطلاع دادند:

تخلیه آذربایجان از قوای شوروی

بیروت (خبرگزاری پارس) رادیو بیروت خبر میدهد که بموجب گزارش سرویس اطلاعات دولت امریکا مولوتف کمیسر امور خارجه شوروی بدولت ایران اطلاع داده است که تقاضای دولت ایران مربوط بتخلیه آذربایجان از قوای شوروی را با نظر مودت آمیزی مشغول بررسی میباشند همان رادیو اضافه میکند که دولت انگلیس اظهار کرده است که حاضراست پیشنهاد امریکا راپذیرفته و پیش از اول ژانویه تمام نیروی انگلیس را که درایران هستند بیرون ببرد البته مشروط براینکه روسها نیز بهمان ترتیب عمل نمایند.

شمارهٔ « ۳٦۲ » مورخ ۲۰ اوت ۱۹٤٤ و سپس در مکاتبات بعدی سفارت شوروی اشعار شده است اطلاعاتیکه سفارت در دست دارد شاهد آنست که اخیراً پارهٔ از مامورین ژاندارمری ایران نه فقط برای برقراری امنیت و نظم استان‌های شمالی ایران کمکی نکرده اند بلکه بیشتر از اوقات در نتیجه رفتار خود باعث وقوع حوادث نامطلوبی بین سکنه محلی شده اند •

راجع باظهارات آنوزارت مبنی بر ورود نیروی نظامی تکمیلی باستانهای شمالی ایران سفارت شوروی آن وزارت را بنکات زیر متوجه میسازد •

با در نظر گرفتن اینکه از هرگونه حوادث نامطلوب برای دولت ایران و همچنین برای دولت شوروی باید احتراز کرد واین موضوع با ورود نیروی نظامی تازه ایرانی باستانهای شمالی ایران بستگی دارد دولت شوروی در این موضوع انجام این امر را صلاح نمیداند و باید در نظر گرفت که چنانچه نیروی تازه علاوه برارتش منظم ایرانی و ژاندارم که در نواحی مزبور میباشد وارد شود آنگاه این عمل باعث اغتشاشات و خونریزی در استانهای شمالی ایران خواهد گردید و باین مناسبت دولت شوروی هم ناگزیر خواهد بود که بمنظور حفاظت نظم و تامین امنیت برای پادگان شوروی نیروی تکمیلی خود را بایران وارد نماید و چون دولت شوروی بورود نیروی تکمیلی خود بایران مایل نیست باین لحاظ ورود نیروی تکمیلی ایران را باستانهای شمالی ایران در این موقع صلاح نمیداند

مهر سفارت شوروی

- مبادله این یادداشتها و انتشار اخبار آن از طرف خبر

نموده است از این جا معلوم میشود که باین مسئله بیش از موضوع محاکمه (نورنبرك) در آلمان اهمیت میدهد .

کمیساریای خارجه شوروی و بیانیه فرقه دموکرات

رادیو لندن (هفتم آذر) - خبرنگار رویتر ازمسکو خبر میدهد که کمیساریای امورخارجه شوروی بدولت ایران اطلاع داده که نسبت به بیانیه‌فرقه دموکرات آذربایجان بانظر خوشبینی مینگرد

قسمتی از مقاله روزنامه (یورکشایرپست) آیا متفقین به تعهدات خود وفا خواهند کرد ؟ !! این سئوالیست که دنیا ازخود میکند.

« آنچه در ایران رخ داده ، شدید تر ازبحران باید خوانده شود • وضع ایران اکنون بمنزله سنك محکی است برای حسن نیت و وفای بعهد متفقین است‌البتهٔ ممکن است کسانی که درشورش آذربایجان‌شرکت کرده‌اندشکایات‌وگله‌های مشروعی هم‌داشته باشند ولی‌این‌موضوعی‌نیست که‌اکنون مورد توجه‌قرار گیرد . موضوعی که امروز بدان‌دقت‌میشوداینستکه وقتی‌متفقین نیرو های خود را بایران فرستادندتادریك‌موقع بحرانی‌درجنك برضدآلمان راه ارسال‌مهمات‌و خواروبار را بروسیه شوروی حفظ کنند ، تعهد نمودند که حضور این نیرو ها جنبه اشغال نظامی را ندارد . بعد ها نیز در اعلامیه تهران دول شوروی • انگلستان و امریکا اعلام داشتند که استقلال وتمامیت ارضی ایران را محترم می‌شمارند •

آیا اکنون‌متفقین به تعهدات‌خود وفا خواهند کرد؟

این سئوالیست که دنیا ازخود میکند • »

در همین روز یعنی روز ششم آذرماه جناب‌آقای حسین علاء

دولت انگلیس باعلامیه فرقه دموکرات پاسخی نخواهد داد

محافل سیاسی لندن اظهار میدارند که انتظار نمیرود دولت انگلیس باعلامیه فرقه دموکرات که خواستار استقلال داخلی در خاك دولت ایران شده اند پاسخی دهد •

دولت انگلیس از سفیر کبیر خود در تهران ، خلاصه این اعلامیه را که بدول انگلیس ـ امریکا ـ روسیه ـ فرانسه و چین بایستی فرستاده شده باشد دریافت داشته است •

توجه کردن دولت انگلیس باعلامیه یکدسته محلی من در آوردی بمنزله مداخله در امور داخلی ایران است

در محافل سیاسی لندن احساس میشود که دولت ایران تنها مرجعی است که میتواند در برابر تقاضاهای مردم آذربایجان که از چه راه (مشروع یا غیر مشروع) بعمل بیاید ، عکس العملی نشان دهد و چنین بنظر میرسد که اعلامیه فرقه دموکرات تنها اثری که دارد اینستکه افکارمحافل انگلستان راتقویت نماید که دولت ایران در خاك خود باید ازآزادیعمل کامل بهره مند شود تا بتواند با مشکلاتی که در آذربایجان یا استان دیگری از ایران پدید آید مواجهه کند •

ایزوستیا و بیانیه حزب دموکرات آذربایجان

رادیو لندن ـ خبر نگار رویتر از واشنگتن اطلاع میدهد که روزنامه ایزوستیا چاپ مسکو بیانیه حزب دموکرات آذربایجان را در سه ستون و نیم انتشار داده و مقاله ای هم دراین باب منتشر

امریکارا ایجاب میکرده است •

امریکا بامنتهی علاقه منتظر عکس العمل دولت شوروی در این باره است زیرا این موضوعی است که نمیتوان آنرا اختلاف ارضی کوچکی در قسمتی دور افتاده از جهان دانست•

ایران عضو سازمان ملل متفق است و اگر آنرا ، چه در کمال وضوح و چه از راه بهانه سطحی ، تجزیه کنند سازمان ملل متفق در ایام طفولیت خود برای روبرو شدن با مبارزه ای دعوت میشود که معلوم خواهد کرد .

آیا این سازمان میتواند امنیت جهانی را که این قدر برای صلح جهانی ضروری است تامین کند یا خیر ؟!! »

۲ - پرویدنس جرنال - که در (رود ایلند) چاپ و منتشر میشود در تاریخ ۲۷ نوامبر مطابق ششم آذر ماه ۱۳۲٤ نیز چنین مینویسد :

« آیا روسیه بهمکاری بین المللی عقیده مند است ؟!! یا منحصرا برای خود بازی سیاسی خشنی که متکی بقدرت میباشد بر می گزیند ؟ این موضوع هنگامی که ما تقاضای رسمی به کرملین فرستادیم و از آنها خواهش نمودیم مقصود خود را نسبت بایران ابراز دارند ، در مد نظر وزارت امور خارجه امریکا بوده است »

۳ - نیویورك تایمز - بطوریکه مشهوراست این روزنامه یکی از بزرگترین جرائد سیاسی جهان است و در نیویورك چاپ و در تمام جهان منتشر میشود در شماره مورخ ۲۸ نوامبر مطابق هفتم آذر ماه ۱۳۲٤ خود راجع باین موضوع چنین مینویسد:

« از هر جهت بایدانتظارداشت که دولت روسیه این پیشنهاد را قبول خواهد کرد و بار دیگرهمانگونه که در تهران دربحبوحه

سفیر کبیر ایران در واشنگتن از حضرت ترومن رئیس جمهوری دول متحده امریکا ملاقات و راجع باوضاع شمال‌ایران بـا ایشان مذاکره نمودند و این خبر را خبرگذاری فرانسه ازواشنگتن‌چنین گزارش میدهد :

« واشنگتن – بقرار اظهار خبرگزاری فرانسه آقای حسین علاء سفیر کبیر ایران در واشگتن تصریح کرد که آقـای بیات نخست وزیر سابق و استاندار فعلی آذربایجان با هواپیمای شوروی بمقر ماموریت خودتبریز عزیمت کرد .

سفیر کبیر ایران خاطر نشان ساخت که استاندار جدید با هواپیمای شوروی مسافرت کرد . نامبرده اضافه کرد که احتمال میرود دولت ایران در انتظار گزارش آقای بیات در باره اوضاع ایالات شمالی ایران بسر خواهد برد تا پس از وصول آن مجدداً بمذاکره با مقامات شوروی بپردازد . »

وپس‌ازارسال یادداشت امریکا بدول انگلیس وشوروی جرائد امریکاموضوع آذربایجان را مورد بحث قرارداده و هر کدام‌عقاید خود را و در باره پیش آمد آنجا اظهار وما قسمتی از این مقالات را برای آنکه افکار و عقاید امریکائیان را دراین خصوص نـاگفته نگذاشته باشیم تا آنجاکه دردسترس بود جمع آوری نموده ودر این‌جا نقل می نمیائیم

۱ - واشنگتن ایونینك استار که در شهر واشنگتن چاپ و منتشر میشود در شماره مورخ ۲۷ نـوامبر مطابق بـاروز ششم آذر ماه ۱۳۲٤ چنین مینویسد :

« دلایلی که حاکی از مداخله روسیه چه رسمی و چه غیر رسمی بوده است بآن حداست که لزوم فرستادن این‌یادداشت دولت

در نواحی شمالی ایران که نیروی شوروی قرار گرفته قیامهای
مسلحانه ای بوقوع پیوسته و دولت ایران دستور داده است قسمتی
از نیروهای مسلح وی بمنظور تجدید استقرار امنیت داخلی وقدرت
دولت وارد آن نواحی شود و فرماندهان نظامی اجازه نداده اند
قوای مزبور بحرکت خود ادامه دهد در نتیجه دولت ایران قادر
نبوده است مسئولیتی را که برای نگهداری صلح و آرامش درخاک
ایران بر عهده دارد انجام دهد •

بایستی بخاطر آورد که در اول ماه دسامبر ۱۹۴۳ مارشال
استالین نخست وزیر چرچیل و پرزیدنت روزولت اعلامیه ای در
تهران امضاء نموده و در آن اظهار داشتند که دولتهای آنها با
دولت ایران در تمایل حفظ استقلال و حاکمیت وتمامیت ارضی ایران
اتفاق نظر دارند •

این دولت کاملا اطمینان دارد که دولتهای شوروی و بریتانیای
کبیر باندازه دولت کشور های متحده امریکا شوروعلاقه دارند
که با کمال دقت طبق مواثیق مندرجه در این اعلامیه رفتار نمایند

بعقیدهٔ دولت امریکا انجام این قول و تعهد مستلزم اینست که
دولت ایران میتواند برای حفظ اقتدار خود و برای استقرار امنیت
داخلی با کمال آزادی بدون مداخلهٔ مقامات نظامی یا کشوری
شوروی ، انگلستان و یا امریکا نیروهای مسلح خود را بطوریکه
لازم میداند در ایران بحرکت آورد •

دولت کشورهای متحده امریکا چنین استنباط میکند که هر
یك ار فرماندهان شوروی که از حرکت آزادانه نیروهای ایرانی
جلوگیری نموده باشند ممکن است بدون تصویب دولت شورویاقدام

جنك (سمبول) امیدواری بود اکنون نیز آنرا چنان‌خواهدساخت
(مقصود از کلمه (این پیشنهاد) پیشنهادیست که دولت امریکا برای
تخلیه ایران ضمن یادداشتی که متن آن عینا درج خواهدشد بدول
انگلیس و شوروی نموده است• مؤلف)

۴ـ فیلادلفیا اینکو آیرر ـ این روز نامه که در فیلادلفی
چاپ و منتشر میشوددر همین‌روز راجع بقضیه ایران چنین‌مینویسد:

« آنچه روسیه‌درایران انجام میدهد بملت های کوچك‌درست
نشان خواهد داد که چگونه باید از دولت شوروی در انجام‌تعهدات
خود بسمت عضو دائمی شورای امنیت سازمان ملل متفق انتظار
عمل داشت •

این موضوعی است که کشورهای متحد امریکا در یادداشت
خود در باره وضع ایران ، سعی دارد بمسکو حالی کند •

عکس العملی که‌مسکو در برابر این تقاضا نشان میدهد پر
ارزش خواهد بود و برای سازمان ملل متفق و ایمان ملل جهان
باین سنگر صلح و عدل بین المللی یك موضوع کاملا حیاتی‌است»

برای آنکه‌نقطه تاریکی در بین نباشد متن یاد داشت دولت
متحده امریکای شمالی راکه بدول انگلیس وشوروی درباره‌تخلیه
ایران داده است در این جا نقل مینمائیم :

متن یاد داشت دولت امریکا بدول انگلستان و اتحاد جماهیر شوروی که توسط وزارت امورخارجه‌امریکا در ۲۶ نوامبر منتشر گردیده است

دولت ایران بدولت کشورهای متحد امریکا اطلاع داده‌است

اقدامات فوری برای تخلیه ایران هرگونه تردیدیرا راجع بمقاصد دولت درباره انجام تعهدات خود برطرف خواهد نمود. با دادن این پیشنهاد دولت امریکا آگاه است که هیچگونه تعهدی نشده است که این نیروها قبل از تاریخ دوم مارس ۱۹٤٦ ایرانرا تخلیه نمایند.

از طرف دیگر چون جنگ خاتمه یافته است دولت امریکا هیچگونه علتی که نیروهای مزبور را مجبور کند که تاتاریخ مذکور در ایران بمانند نمی بیند.

دولت امریکا معتقد است که اقدامات فوری برای تخلیه ایران از این نیروها تا تاریخ اول ژانویه نه تنها سوء تفاهمات احتمالی را مرتفع خواهد ساخت بلکه این حقشناسی سیاسی پاس خدمات و کمکهای قابل ملاحظه ای خواهد بود که ایران با حسن شهرت ومقامی که بسمت یکی از اعضای ملل متفق دارا میباشد در راه جنگ مشترك بعمل آورده است

ملتهائی مانند ایران در کنفرانس ملل متفق سانفرانسیسکو تشویق شدند که نسبت بمقاصد دوستانه و حسن نیت اعضای دائمی شورای امنیت اعتماد کامل داشته باشند.

دولت کشورهای متحدامریکا اطمینان دارد که اتحادجماهیر شوروی و بریتانیای کبیر نیز کمتر از کشورهای متحدهٔ امریکاذی علاقه نیستند که در رفتارشان بامللی مانند ایرانرویه‌ای پیش گیرند و ثابت نمایند که اعتماد این ملل درباره اعضاء دائمی شورای امنیت بیجا نبوده است.

دولت انگلستان نیز پس از استحضار از قضایای آذربایجان

کرده باشند •

چنانچه فرماندهان شوروی در این خصوص بدون دستورعمل نموده اند چنین تصور می‌شود که دولت شوروی تعلیماتی بر وفق اعلامیه مذکور برای آنها صادر نماید •

بهر صورت وضعیتی که فعلا ایجاد شده است دولت امریکا را متقاعد ساخته است که منافع مشترك همه در این است که نیروهای شوروی و انگلیسی و آمریکائی بیدرنك ایران را تخلیه نمایند • تا وقتیکه یکی از این نیروها درخاك یك دولت دوست باقی باشد حوادث وسوء تفاهمات ممکن است واقع شود •

دولت کشورهای متحده امریکا تا کنون نیروهای خود را در ایران درطی سال جاری از حد اکثر ۲۸ هزار تن بکمتر از ٦ هزار نفر تقلیل داده و فعلا در ایران نیروی جنگی امریکائی موجود نیست •

آنهائیکه در ایران مانده اند بکارهای تصفیه وفروش لوازم جنگی و بعضی نقل وانتقالات مهمی مربوط بانحلال تجهیزات قشونی اشتغال دارند با اینکه تخلیه فوری این نیروها باعث نا راحتی قابل ملاحظه‌ای برای این دولت خواهد بود معهذا تعلیماتی بمقامات نظامی امریکائی مقیم ایران صادر میگردد که اقدامات فوری بعمل آورند که کلیه نیروهای امریکائی تا اول ژانویه ۱۹٤٦ کاملا ایرانرا تخلیه نمایند

دولت امریکا پیشنهاد مینماید که دول انگلیس و شوروی تعلیمات متشابهی برای فرماندهان خود صادر و ترتیب فوری برای تخلیه کامل ایران از کلیهٔ نیروهای خارجی تا اول ژانویه ۱۹٤٦ داده شود •

در اول دسامبر ۱۹۴۳ صادر شده دولت اتحاد جماهیر شوروی انگلستان وامریکا علاقه خود را دراستقلال حق حاکمیت و تمامیت ارضی ایران ابراز داشتند لذا دولت متبوعه احساس میکند که عمل مقامات نظامی شوروی درمتوقف ساختن نیروهای ایرانی هنگامی که بسوی آذربایجان میرفته اند بر اثر سوء تفاهمی در محل بوده است دولت متبوعه من اعتماد دارد که دولت شوروی خود را قادر خواهد دانست که بفرماندهی خود در ایران دستور دهد آزادی عمل نیروهای ایران راسلب نکنند و مداخله‌ای در اعمال حق حاکمیت در استقرار نظم در خاك ایران ننمایند .»

پس از آنکه دولت اتحاد جماهیر شوروی بعد از (تقریبا) ده روز پاسخ یادداشت دولت را در تاریخ پنجم آذر تسلیم وزارت امور خارجه نمود چون دولت شاهنشاهی پاسخ را مقنع ندانست لذا مجددا در تایید یادداشت قبلی از طرف وزارت امور خارجه یادداشت دیگری بسفارت کبرای اتحاد جماهیر شوروی ارسال داشت که متن آن ذیلا درج میگردد .

متن یاد داشت دولت ایران بسفارت کبرای اتحاد جماهیر شوروی

وزارت امورخارجه شاهنشاهی تعارفات خودرا بسفارت کبرای اتحاد جماهیر شوروی سوسیالیستی اظهار و درپاسخ یادداشت ۲۶ نوامبر ۱۹۴۵ پنجم آذر ماه ۱۳۲۴ شماره (۵۲۶) محترما مراتب زیرا را باستحضار میرساند .

از مندرجات یاد داشت جوابیه که مرقوم فرموده اندحالت مامورین شوروی در اموردا خلی ایران در استان های شمالی حقیقت

و جلوگیری قوای شوروی از پیشرفت قوای ایران بطرف تبریز ،
به (سرارجی بالدکلارك گر) سفیر کبیر خود در مسکو دستور
میدهد که نسبت باین موضوع بدولت شوروی یاد داشتی تسلیم و
دولت شوروی را باجرای ماده یك عهد نامه سه جانبه ۱۹۴۲ یاد
آوری نماید و نامبرده هم بر حسب دستور دولت خود یاد داشتی به
آقای (مولوتف) وزیر امور خارجه روسیه ارسال میدارد که برای
روشن شدن تاریخ متن آن ذیلا نقل میگردد .

متن یادداشت سفیر کبیر انگلیس به آقای وزیر امور خارجه شوروی

« من از طرف دولت متبوعه خود مامور شده ام بشما اطلاع
دهم که دولت انگلستان از اینکه مطلع شده اند . نیروهائی که
دولت ایران میخواسته از تهران بآذربایجان بفرستند در بین راه از
طرف مقامات شوروی متوقف شده اند.

بنظر دولت متبوعه من کاملا بجاست که دولت ایران درخاك
خود خواهان استقرار نظم باشند وکاملا مشروع است که نیروهای
تامینی خود را باین منظور در سراسر کشور حرکت دهند .

طبق ماده یك عهدنامه بین دولت شوروی و انگلستان و ایران
۲۹ ژانویه ۱۹۴۲ دولت شوروی و انگلستان متعهد به « محترم
داشتن تمامیت ارضی حق حاکمیت و استقلال سیاسی ایران شده اند
و ماده چهارهمین پیمان مشعر است بر اینکه : (حضور نیرو های
تفین درخاك ایران جنبه اشغال نظامی ندارد و تا میتوان ازمداخله
اره امور و نیز امور نیروهای تامینی ایران حذر خواهدشد »
بعلاوه در اعلامیه سه دولت بزرك درباره ایران که در تهران

استانهای شمالی در معرض خطر تجاوز و تعدی و جرح وقتل خواهند بود چنانکه بارها وقایع قابل تاسف در اثر همین وضعیات اتفاق افتاده است .

وزارت امور خارجه شاهنشاهی امیدوار است چنانکه سفارت کبری مرقوم داشته اند مداخله در امور استانهای شمالی خاتمه یافته باشد قوای تامینیه کشور و نقل و انتقال آزاد باشد تا امنیت و انتظام در آن نواحی استقرار یابد .

ضمنا باستحضار سفارت کبرای میرساند که تقویت قوای تامینیه کشور در استانها چنانکه اشاره نموده اند مورد نگرانی نیست و بهیچوجه نباید وسیله آمدن قوای تازه از کشور اتحاد جماهیر شوروی بایران شود زیرا مورد درخواست دولت شاهنشاهی اینست که قوای موجود شوروی که در ایران هنوز مانده اند همچنین قوای سایر کشورهای متحد ما هرچه زودتر ایران را تخلیه و بکشورهای خود برگردند تا دولت ایران بتواند موجبات آسایش و راحتی عموم ایرانیانرا فراهم آورد منظور قوای تامینیه باارتش دولت شاهنشاهی ستیزه با مردم نبوده و نیست بلکه مقصود از تقویت قوای تامینیه در استانها فقط جلوگیری از بی نظمی و تعدی و تجاوز و مراقبت در تامین آسایش مردم است.

با این ترتیب بزودی موجبات آرامش نواحی شمالی کشور را فراهم و مامورین دولت نیز خواهند توانست باظهارات حقه هر کس بر طبق قانون اساسی و سایر قوانین موضوعه کشور رسیدگی نماینه بنابراین خواهشمند است آن سفارت کبرای از اقدامات سریع خود شان

ندارد نظر باینکه وزارت امور خارجه فعلا نمیخواهد توضیحات بیشتری در این باره بدهد و سوابق امر را کاملا روشن نماید از آنچه اشعار داشته اند معلوم میشود من بعد اقدامات مزبور تکرار نخواهد شد اظهار خوشوقتی مینماید و از اینکه اشعار داشته اند که مامورین شوروی مقررات پیمان سه گانه اعلامیه سران سه کشور بزرك و متحد ایران را که در تهران امضاء و انتشار یافته کاملا محترم میدارند اظهار مسرت مینماید ٠

وزارت امور خارجه امیدوار است با مساعدت آن سفارت کبرا در ضمن تخلیه سریع و کامل خاك ایران از نظامیان شوروی که همین انتظار را از دولت دوست و متحد دیگر نیزداریم دیگر اینگونه اقدامات از طرف مامورین نظامی شوروی در استانهای شمالی صورت وقوع نیابد تا دوستی خلل ناپذیر ایران و اتحاد جماهیر شوروی سوسیالیستی روز بروز افزون شود و اینکه اشعار داشته اند ٠

دولت اتحاد جماهیر شوروی سوسیالیستی مسئول عواقب وخیم نبودن مامورین ایران در نقاط لازمه استانهای شمالی نیست محترما باستحضار آن سفارت کبرا میرساند وجود مامور در صورتی مفید و مؤثر است که قوای تامینیه در اختیار استانها . شهرستانها بوده و نقل و انتقال قوای مزبور هم از محلی که موزد احتیاج نیست بنقطه مورد احتیاج میسر باشد اگر مامورین رسمی دولت دست بسته و محصور و آنها که در صدد ایجاد نا امنی هستند آزاد باشند قوای تامینیه کشور هم آزادی عمل و ارتباط با مرکز نداشته باشند طبعا سلب امنیت از مردم شده و مامورین دولت مانند سایر اهالی

حوادث اخیر آذربایجان چون آقایان کاملا مسبوقند نه تنها مردم وطن پرست شریف آذربایجان بلکه عموم مردم مملکت را بخود متوجه کرده (صحیح است) در تلگرافات و کاغذهائی که میرسد این مسئله کاملا واضح است همه مردم این مملکت باین موضوع توجه دارند (صحیح است) از ساعتی که مجلس و دولت ازاین واقعات اطلاع حاصل کرده‌اند بدون درنك مشغول اقدام شدند و تا کنون هیچ آرام ننشسته اند دولت از طریق اقدامات داخلی ازیك طرف و از طریق سیاست خارجی از طرف دیگر مشغول اقدامات دراین موضوع شده چنانچه باستحضار خاطر محترم آقایان هم رسانیده امیدوارم که انشاء الله رفع تمام سوء تفاهمات و انتقادات بشود و اصلاحی که منظور است بنتیجه برسد .

نمایندگان همه روزه صبح و عصر درمجلس اجتماع کرده‌اند و صحبت شده است و نظرهایشان را هم بیکدیگر گفته و هر چه میبایستی صحبت بکنند کرده اند هیچ کوتاهی نکرده اند و اگر یك ودو جلسه علنی هم تشکیل نشد برای این بود که آقایان مستحضرند که جلسات خصوصی در همین زمینه تشکیل و در کار بود و مانع شد از اینکه جلسه علنی تشکیل بشود و در نتیجه در یکی از جلسات خصوصی چند روز قبل این طور مقرر شد که عده ای از طرف فراکسیونها تعیین بشوند برای ارتباط بین دولت ومجلس و بالاخره نظریات مجلس را بدولت برسانند و اطلاعاتی که بدست آمده از طرف دولت بمجلس بدهند .

اگر پیشنهادهای مفیدی بنظر آقایان نمایندگان برسد بدولت

برای آزادی عمل مامورین لشگری و کشوری ایران دراستانهای شمالی و نقل و انتقال قوای تامینیه وارتش کشور شاهنشاهی عموما و بخصوص عده که فعلا در شریف آباد معطل و عازم استانهای سه وچهار هستند هرچه زودتر وزارت امور خارجه رامستحضرفرمایند اسباب مزید امتنان خواهد شد.

☆•✡

در هنگامیکه این یادداشتهای رسمی بین وزارت امور خارجه وسفارت کبرای اتحاد جماهیر شوروی مبادله میشد هیجانی هم دره مجلس شورای ملی بوجود آمده بود و نمایندگان درهرجلسه اجازه نطق خواسته و میل دارند ابراز احساسات نمایند ولی کارهای مهم کشوری اجازه ورود باین قسمت را نمی‌دهد و نخست وزیر (آقای حکیمی) نمایندگان را توصیه بآرامش میکرد بالاخره فشار وکلا برای روشن شدن قضیه آقای سید محمد صادق طباطبائی رئیس مجلس را بر آن داشت که روز پنجشنبه هشتم آذر ماه دریکصد و و شصت و پنجمین جلسه مجلس شورای ملی نطقی در باره قضایای آذربایجان نموده و خاطر نمایندگان را از اقدامات دولت مسبوق سازد و ما اینك عین نطق معظم له را در زیر درج می نمائیم

بیانات آقای رئیس درخصوص اوضاع آذربایجان

رئیس — عده ازآقایان اجازه نطق قبل ازدستور خواسته‌اند ولیکن دیشب در کمیسیونی که از فراکسیونها انتخاب شده برای نظارت در امور جاریه اینطور در نظر گرفته شده که عجالتا نطق قبل از دستور نباشد و بنده برای رفع نگرانی افکار عامه مختصر اطلاعاتی که‌دارم بعرض مجلس میرسانم (بعضی از نمایندگان بفرمائید)

تاکنون بطوری که گذشته بنابر نظر دولت و توصیه‌ای بود که دولت
در مجلس کرد و به‌مجلس تا کنون یك اطلاعات مجملی داده‌شده
است و از طرف دولت بعضی اظهاراتی که آقایان نماینده‌گان
کردند ولی اطلاعات مفصل را مجلس منتظر بود که بعد از آنکه
دولت اقدامات لازم خودش را کرده و بنتیجه رسید بیایند و در
مجلس اظهار بکنند اینست که مجلس همیشه منتظر است به بیند
اقدامات دولت بکجا میرسد تابعد بیایند در مجلس اقدامات خودشانرا
بگویند دولت آنطور که ما اطلاع داریم با نظر مجلس و مذاکرات
مفصلی که در اطراف این موضوع در فراکسیونها در این هیئت
کمیسیون شد علاوه بر اقداماتی که راجع باین موضوع می کنند
در صدد است که اقدامات اساسی هم راجع باصلاحات اموراجتماعی
واقتصادی بکنند و خیلی سعی دارند که طوری بکنند بتدریج وسائل
آسایش حال عامه فراهم بیاید و آن چیزهائی که اسباب نگرانی
مردم را فراهم کرده‌است بایك ترتیبی اصلاح بکنند حتی این موضوع
دیشب در کمیسیون هم مطرح شد که لوایح دولت راتصویب کنند
و اگر نواقص جزئی هم باشد مانع نشوند تا اسباب آسایش عموم از
نظر اصلاحات اجتماعی و همچنین اقتصادی هم در ضمن طرف توجه
باشد و عملی بشود این را هم خواستم (آقایان نماینده‌گان که
اطلاع دارند) ولی افکار عامه هم مستحضر باشد از اقداماتیکه
در نظر است وشده است و میشود ومجلس امیدوار است که دولت
با این ترتیب بتواند موفق بشود که در امورزندگانی یك تسهیلات
عملی بوجود بیاورد و بطوریکه آقایان نماینده‌گان اطلاع دارند و

بدهند و بعد که در هر اکمیسیونها با آقایان مذاکره کنند و نتیجه مذاکرات هر اکمیسیونها را بگویند و دائما ارتباط بین مجلس ودولترا برقرار و حفظ بکنند این کمیسیون تاکنون چند جلسه تشکیل داده و اقداماتی که لازم بوده کرده است و بالاخره از هیچگونه کمك بدولت فروگذاری نکرده و نخواهد کرد .

دولت آقای حکیمی که طرف اعتماد کامل مجلس واقع شده (صحیح است) و تقریبا همه آقایان باین دولت رای اعتماددادهاند (لنکرانی - باستثنای بعضی از وکلا) عرض کردم تقریباهمه آقایان ازطرف مجلس کاملا پشتیبانی شده است . و ابنطوریکه بنده از احساسات مجلس می بینم تا خاتمه هم پشتیبانی خواهد شد (صحیح است) در خارج هم آنچه ما می بینیم مردم هم کاملا پشتیبانی میکنند ازایشان (صحیح است)

(امامی - اگر ناامید شان نکنند) بنابر این امیدوارم که این دولت با پشتیبانی مجلس یا موافقتی که فعلا بین تمام وکلا حس میشود همه توجه دارند بموضوع وهمه آرزومند اصلاح امورهستند این اقدامات انشاء الله بنتیجه مثبت خوبی برسد (انشاء الله) دولت در بدو این امر بطوریکه آقای نخست وزیر در پشت تریبون اظهار کرد . ابتدا بمجلس و مردم توصیه کردند که خونسردی خودشان را کاملا حفظ کنند تا دولت اقدامات خودش را تعقیب بکند و مجلس را از نتیجه مستحضر بکند این بود که مجلس هم بنا به توصیه دولت همیشه از تظاهر و هیجان وهرگونه اقدامی خودداری کرد و برای اینکه دولت وقت داشته و نیز اقداماتی که لازم است بعمل میاورد و اگر صحبتها و اظهاراتی در این موضوع نشده و

ندارد دولت بسرعت تعیین بکند و بزودی حرکت کنند که هیچ جای مملکت بی استاندار یافرماندار نباشد این اقداماتی است که‌ازطرف دولت راجع باصلاحات عمومی مملکت شده است بنابر این تصور میکنم چون مخصوصا این مذاکره واین اظهار که شد و همچنین نطقهائی که آقایان میخواهند بکنند برای اینست که افکارعمومی را متوجه کنیم که ببینند اقدامات مجلس و دولت بکجارسیده است البته مردم انتظاردارند ونگرانی‌دارند از نظراین‌لازم بود که‌متذکر شویم که این نگرانی که بوجود آمده است تا یك اندازه رفع شود و مردم مطلع بشوند که دولت و مجلس مشغول اقدام است و خودداری و غفلت و فروگذاری نمیکنند چیزی که هست ما بـاید البته بانتظار این اقدامات ونتیجه آن چند روزی مراقب‌امور باشیم و هرچه باشد دراین باب باستحضار آقایان نمایندگان و بوسیله آقایان باستحضار عموم ملت خواهد رسید و ضمنا درگوشه و کنار هم اشخاصی پیدا شده‌ومیشوند (البته در هر مملکت و در هرجائی و هرعصری‌اینگونه اشخاص‌پیدا میشوند) که همیشه یایك‌خصومتهائی دارند یا اینکه فهمشان یکقدری ضعیف است ممکن است در قضایا یك تحریکاتی بکنند و مخصوصا سعی داشته باشند که‌افکارعمومی را مشوب کنند البته مردم بایستی بدانند که اینها از روی نفهمی یا از روی مقاصد خصوصی‌است و نباید بگفته‌های آنها‌نگاه بکنند و اخباری را که میخواهند باید از منابع مخصوص خودش تحقیق بکنند و کسب خبر بکنند و هرچیزی را که از هر جا برسد نباید قبول کنند و ترتیب اثر بدهند (صحیح است) و در این زمینه هم مخصوصا باید دولت تحقیق کند اگراین اشخاص واقعامغرض هستند

آقای نخست وزیر اظهار داشتند خوشبختانه اقدامات دولت رو به پیشرفت است .

و لو اینکه خیلی سریع باشد و آقای نخست وزیر حسن نتیجه و امید اصلاح را بوکلا وعده داده اند و حتی چندنفر از نمایندگان کمیسیون که با ایشان ملاقات کرده بودند این را صراحتاً بآنها گفته بودند که این اقدامات بنتیجه خوبی خواهد رسید (محمدطباطبائی خودشان بیایند - اینجا بگویند) و ما سعی می کنیم که انشاء الله به نتیجه برسد و امیدواریم و گمان می کنیم که بیك نتیجه خوبی که افکار عامه و مجلس را راضی کنند برسد این اظهاراتی است که البته بطور انفرادی کرده بودند ولی بطور رسمی هم دیشب با نمایندگان کمیسیون بحث کرده بودند و امیدوار هستم که با این اقدامات ومذاکراتی که بتوسط دولت ازطریق سیاست خارجی و با همکاری متفقین شروع شده : با اقداماتی که در اصلاحات داخلی میشود بزودی ما بتوانیم افکار عامه را از این نگرانی خارج بکنیم و آسایش عمومی در مرکز و چه در آذربایجان و همه ولایات تامین و رفع نگرانی بشود .

من جمله ازاقداماتی که اخیرا شده است فرستادن استاندارها بود آقای بیات که برای استانداری آذربایجان معین شده بودند حرکت کردند ودرورود هم خیلی با حرارت گرمی از طرف اهالی تبریز استقبال وپذیرائی شدند وایشان این اقدامی که حقیقتاً شایسته وطن پرستی بوده است کرده اند وما هم امیدوازیم همانطوری که شایسته است در آنجا اقداماتی بکنند و اقداماتشان بنتیجه برسد و همینطور اقدام شده است سایر جا هائی هم که آستاندار با فرماندار

بشود این نظر بنده‌است و این راهم خدمتتان عرض میکنم که‌من
یك نظری‌دارم بطور کلی معتقدم ما نبایستی بهیچوجه «نه‌مطبوعات
ونه مجلس» متفقین گرامی‌خودمان را تحریك کنیم ویك‌حرفهائی
بزنیم که بحیثیت وشئون آنها بر بخورد وحتی معتقدم طرحی تهیه
کنیم برای کسانی که تحریك می کنند و در نتیجه این تحریکات
ممکن‌است رشته های دوستی بین دوملت‌دوست پاره ومتزلزل بشود
این قبیل اشخاص باید سخت مجازات بشوند ولی‌این‌امر مانع ازاین
نیست که‌اگر یك‌وقتی بحقوق یك ملت زنده‌ای تجاوز شد باکمال
متانت وبردباری حرفهایشان‌را بزنند این نظر بنده‌است من معتقد
نیستم بسیاست استتارهمان سیاستی که یکمرتبه هم شهریور رابرای
ما پیش آورد (صحیح‌است) بــرای اینکه اگر یکمرتبه ما تجربه
تلخی‌پیدا کردیم لااقل میبایستی در نظر داشته باشیم که آن‌تجربه
دو مرتبه‌تکرار نشود ووقتی که ملت ایران از جریان کارهامستحضر
بشود طبعا احساس مسئولیت میکند ونمایندگان ملت هم که مرجع
و مرکز ثقل مملکت هستنداینها هم‌احساس مسئولیت خواهند کرد
وچرا بنده امروز مصمم شدم صحبت بکنم در ظرف این روزهای
اخیر همه ما امیدوار بودیم که پاسخ یادداشت دولت ایران یك
پاسخ موافقی باشد (صحیح است) ودولت اتحاد جماهیر شوروی
که برای بسط عدالت و مقابله با زورگوئی با فاشیسم و هیتلریسم
مبارزه کرد جواب‌دولت ضعیفی را مثل ما یك جواب دنیا پسندویك
جواب‌منطقی بدهد این انتظار را ما داشتیم متاسفانه جواب‌یادداشت
دولت ایران یك جواب قانع کننده‌ای نبود نه تنها برای ما بنده

و یك مقاصدی دارند آنها را سیاست کنند و اگر از روی اشتباه است که طرف اعتراض قرار بگیرند و بنده مخصوصا بطوراختصار خواستم عرض کنم برای اینکه چون آقایان در این زمینه میخواستند صحبتهائی بکنند بنده را مامور فرمودند که در این جااین عرایض را بکنم که افکار عامه از نگرانی خارج شده باشد و بدانند که دولت و مجلس تا حدی که میتوانند از اقدامات خودش فرو گذار نکرده است (صحیح است) •

این نطق تا اندازه‌ای قضایارا روشن نموده و نظر نمایندگان را بیش از پیش بطرف اهمیت قضیه جلب نموده چنانکه در جلسه یکصد و شصت وششمین مجلس شورای ملی آقای دکتر عبده نطق مفصل و مبسوطی درباره قضیه اخیر آذربایجان ایراد نموده که از لحاظ اهمیت عینا نقل میگردد •

متن بیانات آقای دکتر عبده در اطراف وقایع اخیر آذربایجان

در یکصد وشصت‌وششمین جلسه مجلس شورای ملی مورخ یکشنبه یازده آذرماه ۱۳۲٤

بنده اجازه میخواهم از آقایان که برخلاف پیشنهاد آقای طباطبائی یك کمی مفصل‌تر صحبت کنم (بعضی از نمایندگان بفرمائید آقا) برای اینکه ما اینجا یك مسائلی درپیش داریم که لازمست کاملا تشریح بشود اگرمنظور فقط ابراز احساسات بود البته احساسات نشان میدادیم منظور بنده این نیست بالعکس بنده معتقدم در مواقع سخت ومشکل یك ملتی که رشد سیاسی دارد میبایست خونسرد باشد ودر عین حال پایداری واستقامت نشان بدهد وقتی بحقوق آن ملت میخواهد تجاوز

هم توشان هست بنظر بنده اکثریت قریب باتفاق کسانی که دراین دسته وارد هستند مسلما آذربایجانی نیستند (صحیح است)

چرا برای اینکه همه سرحدات ما متاسفانه از سوم شهریور ببعد سرحدات بازی بوده و مانمی توانستیم آن حقی که راجع بکنترل مرزخودمان داشتیم اعمال بکنیم (صحیح است)

وقتی مرز ما کنترل نشد در آن ورود و خروج آزاد بود ممکن است این احتمال را داد که یك دسته اشخاص مشکوك مجهول- الهویه وارد کشور بشوند و دست بعملیاتی بزنند بر خلاف مصالح کشور عده معدودی هم آذربایجانی در اینجا شرکت دارند .

ولی این دسته بنظر من خیلی معدودند و یك اقلیت بسیار ضعیف که شاید از هزار نفر تجاوز نکنند تشکیل میدهند (همهمه عده از نمایندگان خیر خیلی کمتر) حالا بنده نمی‌خواهم احصائیه بردارم بنده میخواهم روی تقریب صحبت کنم .

اینها چرا این کار را کردند ؟

بعضی‌ها اغفال شده اند بعضی‌ها شاید عدم رضایت داشته اند ولی اینقدر شخصیت نداشتند و اینقدر حس وطن پرستی و میهن دوستی در آنها تقویت نشده بود که در قبال مصالح مملکت زیر حمایت و دسته بندی که بطور حتم از یك سر چشمه اجنبی آب میخورد نروند .

بنده خیال میکنم برادران آذربایجانی اگر هم واقعا یك جهاتی باشد و یك حرف‌هائی داشته باشند اینها اتقدردارای شرافت وحیثیت و وطن پرستی هستند که در موقعی که قوای اجانب در

خیال میکنم اگر چند تا (ژوریست) بین المللی بیایند و وضعیت را ببیند
واین دو یادداشت را باهم مقایسه بکنند بطور حتم بالاتفاق رأی بنفع
ما خواهند داد (صحیح است) ومن خوشوقتم که دولت در قبال این
یادداشت که داده شده یادداشت دیگری هم داده است و قدر مسلم
چون تاکنون دولت بطور صحیح پشت تریبون اطلاعات صریحی
بما نداده ومبنای اطلاعات ما فقط یادداشتی است که دولت ایران
بدولت شوروی فرستاده قدر مسلم از مجموع اطلاعاتی که ماداریم
وبا توجه باین یادداشت که جنبه رسمی دارد میتوانیم استنباط بکنیم
که در آذربایجان دسته‌ای هستند که این دسته بموجب اعلامیه‌ای
که داده‌اند توقعاتی دارند اول سئوالی که پیش میآید اینست که
این دسته چطور پیداشد آقایان سابقه دارند برای اینکه یك حزبی
بخواهد تشکیل و قوت پیدا کند یك مدت وقت لازم دارد دو ماه
یا سه ماه بیشتر نیست که فرقه ای بنام دمکرات در آذربایجان
پیدا شده و این فرقه خلق الساعه در ظرف دو سه ماه باندازه ای
قدرت پیدا کرده که با دولت مرکزی مقاومت میکند همین وضعیت
همین خلق الساعه بودن این حزب این دسته یکقدری مارامشکوك
میکند که چطور ممکن است در یك مملکتی یك حزبی در مدت
باین کوتاهی (سید محمد طباطبائی - طفل یکشبه است) و بقول
آقای طباطبائی این طفل یکشبه راه صد ساله میرود ومنتهی ره صد
ساله برخلاف مصالح کشور ایران (صحیح است) خوب چه جور
این حزب تشکیل شد .

روایات مختلف است یکدسته میگویند همه اشخاصی هستند
نا شناس و مجهول الهویه یکدسته میگویند اینها عده‌ای آذربایجانی

در ایران همه یك ملت واحدند : تعریف ملت چیست ؟ از نظر بین المللی ملت عبارت است از دسته‌ای اشخاص که از حیث سوابق آمال وآرزو و ایدآل و ترادیسیون وامثال اینها واحد باشد

نظر بنده در ایران فقط یك‌ملت است (صحیح است) وآن هم ملت ایران است (صحیح است) در قبال ملت ایران ما ملت آذربایجان نداریم اگر یك قومی بندهٔ نمی توانم عرض کنم یك قوم اگر چند نفر ماجراجو پیدا شدند و عنوان کردند که در داخل ایران ملت دیگر هم هست بنام ملت آذربایجان که بقول خودشان دارای ملیت : زبان : آداب و رسوم و خصوصیات‌مخصوص بخودش است (جمال امامی همچو چیزی‌نیست) هرقومی که بخواهدادعای تجزیه بکند ممکن است همین حرف‌را اول بزند مایك ملت داریم و آن ملت ایران است (صحیح است) سر نوشت آذربایجان باسر نوشت تمام نقاط مملکت مسلما در طول تاریخ یکی بود در طول سه هزار سال ازتاریخ مسلم ایران چه وقت آذربایجان تشکیل یك دولت مستقلی را میداده (صحیح است) و چه وقت آذربایجان تشکیل ملت مستقلی را داده است (صحیح‌است) آذربایجانی همیشه افتخار دارد که همیشه درسرآزادی درسرقشون یادر سرزمامداران ما بوده است و امروز هم نخست وزیر ما یك‌نفرآذربایجانی‌است (صحیح است) بنا بر این‌ادعای ملیت بنظر بنده میرساند که‌آقایان صرفا برای اغفال یکدسته میهن پرست آذربایجانی و برای اجتناب از کمپلی کاسیونهای بین‌المللی خواسته‌اند این‌عنوان‌را بکنندو مسلما اگر یك چنین نغمه ای در سر حد ترکیه و قفقاز ساز بشود یك چنین نغمه ای خدای نکرده ممکن است منجر به تجزیه ایران بشود (صحیح است) من بآن آذربایجانیهائی که دارای حس ملیت اند

کشور ما هستند حاضر نیستند با دولت و حکومت مرکزی مقاومت بکنند (صحیح است) مثل اینکه بنده شنیدم که ایل شاهسون بچند نفر ژاندارم گفته بودند که ما این قدرها از شما رضایت نداریم ولی میهن پرست و وطن دوست هستیم که امروز از شما حمایت میکنیم فردا که از قوای اجانب خالی شد آنوقت ممکن است باشما تصفیه حساب بکنیم (صحیح است) این احساسات آذربایجانی است ـ این احساسات ایرانی است ما آزادی را برای چه میخواهیم آزادی را برای ایران میخواهیم (صحیح است) اگر بنا باشد ایران نباشد این آزادی برای ما چه فایده‌ای دارد بنده خیال میکنم که احساس هر نفر ایرانی این است که تحمل سرنیزه خودی برایش قابل تحمل تر است تا حمایت اجانب (صحیح است) این‌ها آمدند اسم خودشان را گذاشتند دمکرات این بنظر بنده بقول فرنگیها (سینی فی کاتیف) است اینها این اسم را روی خودشان گذاشتند برای اینکه در محافل بین المللی اینطور وانمود کنند که یك دسته‌ای هستند اینها آزادی میخواهند حکومت ملی میخواهند و باین وسیله ذهن محافل بین المللی را مشوب بکنند برای ما این مطلب خیلی پیش پا افتاده است خوشبختانه این راهی را که آقایان اتخاذ کردند تاثیر نکرد ما خوشوقتیم که امروز محافل بین المللی به شخصیت دسته‌ای که بنام دمکرات خودشان را معرفی کردند پی برده اند (صحیح است) اول صحبت بود که اینها خواهان تجزیه هستند بعدا یك اعلامیه صادر کردند که ما خواهان تجزیه نیستیم ولی هرذی شعوری که یکمرتبه این اعلامیه را نگاه بکند بنظر بنده باین حقیقت بر میخورد که آقایان خواهان تجزیه ایرانند (صحیح است) چرا ؟

وقت وارد آذربایجان شده ولی این را میخواهم عـرض کنم که اختلاف زبان دردنیا موجب اختلاف ملیت نمیشود در سویس چندین قوم هستند وبزبانهای مختلف صحبت میکنند ولـی سویسی آلمانی خودش را مقدم برهرسویسی میداند واز هر سویسی وطن پرست تر است ودر تمام این جریانات حاضر نشدند با آلمانها کمك کنند برای اینکه خودشان را یك وطن پرست سویسی میدانستند اگر واقعا این نغمات ادامه پیدا بکند پس فردا ممکن است کرد : فارسی: خراسانی: کاشانی (جمال امامی ـ قشقائی تهرانی : عراقی) تمام قسمتهائی که با لهجه‌های مختلف صحبت می کنند برای خودشان تقاضای استقلال بکنند بنابر این من معتقدهستم (آصف ـ مال کردها را هم عرض کردم آقای دکتر) بنده کردرادر مقابل تمثیل عرض کردم والا کرد های ایرانی وطن پرست تر از این هستند کـه این حرفها رابزنند (صحیح است)

بنده میخواهم یك اعلام خطرهم بکنم وآن اینست که آقایان با این نغمه‌هائی که ساز کردند کاری کردند که آزادیخواهان ایران هم اگر بعداً بخواهند یك موقعی که مملکت ما کامـلا در دست خودمان است بنفع آزادی کاری بکنند آنهاهم جرئت نمی کنند برای اینکه هرعملی که بخواهد شروع بشود ممکن نیست

آقایانیکه شما آزادیخواه هستید این نظر بنده تقصیـر این فرقه دمکرات است که از حالا جلوی شما یك سد بزرگی کشیدند:

برای اینکه اگر شما بعداً خواستید دست باقدامات مشروعی بزنید وواقعا هم از روی حسن نیت بود فوراً تیر تهمت و افترا بشما میزنند و جلوگیری میکنند آقایان آمدند برخلاف نص صریح

خطاب میکنم (ثقة الاسلامی - آذربایجانی که حس ملیت نداشته باشدنیست) من بآنهائیکه دارای حس ملیند و گول خورده اند همان عده معدود خطاب میکنم که اگر آقایان تجدید نظر کردند.

در این عنوان برای اغفال شماست برای اغفال محافل بین-المللی است شما گول نخورید این کاری را که شما با حسن نیت شروع کردید ممکن است منجر بعواقبی شود که خودتان امروز پیش بینی نمی کنید (ثقةالاسلامی آذربایجانی گول نمیخوردهیچوقت) (جمال‌امامی سه‌چهار نفر بیشترهستند)(یمین اسفندیاری - یك نفر است) اگرهم یك نفر بود بنده برای آن یك نفر میگویم چون بنده در صحبتهای خود خیلی معتقدم که رآلیست باشم.

ایران دارای یك قانون اساسی است دارای یك مجلس‌است اگر یکدسته‌ای آنجا پیدا شدند و گفتند ما یك مجلس میخواهیم مجزا از مجلس شورایملی ایران وانتخاباتشان را بدون اظهار نظر مقامات ایرانی‌شروع کردند ما نمیتوانیم بگوئیم یك چنین‌دسته‌ای خواهان استقلال وتجزیه آن قسمت از ایران نیستند امروز آقایان باید خبر داشته باشند که متأسفانه بدون اینکه دولت درنظر داشته باشد در آذربایجان برای مجلس مؤسسان انتخاباتی کرده‌اند وپس فردا وزراشان را معین میکنند مگر در ایران چندتا مجلس ممکن است وجودداشته باشد اگر آقایان تشکیل انجمن‌ولایتی راخواستار میشدندبنده‌موافق بودم ولی وجود مجلس‌شورای‌ملی در آذربایجان با تمامیت‌واستقلال وحاکمیت‌مامنافات دارد (صحیح‌است‌صحیح‌است) در خصوص زبان خوشبختانه دوست محترم آقای دکتر شفق ازاین قسمت صحبت کردند بنده وارد نمیشوم در اینکه زبان ترکی چه

قائل نشد البته این دولت بحقوق یك ملت ضعیفی تجاوز کرده است
(صحیح است) (یمین اسفندیاری - مقصودتان دولت خارجی است)
بلی بنده برای این که مطلب حلاجی بشود مواد قرار داد که راجع
باین موضوع است با اجازه آقایان خواستم قرائت بکنم (جمعی از
نمایندگان - بفرمائید) •

در فصل اول مینویسد اعلیحضرت پادشاه بریتانیای کبیر و
هیئت رئیسه شورای عالی اتحاد جماهیر شوروی سوسیالیستی مشترکا
و هریك منفرداً تعهد میکنند که تمامیت خاك ایران و حاکمیت یعنی
این حق که ما میتوانیم در داخل خاك خودمان هر عملی که از نظر
تامین امنیت عمومی لازم باشد انجام دهیم و استقلال سیاسی ایران -
را محترم بدارند تعهد کردند که استقلال و حاکمیت و تمامیت
(خاك ما رامحترم بدارند ازاین بگذریم در فصل چهارم یك ماده ای
قابل استفاده است و یك نکته در اینجاست که بنظر بنده تاکنون
بآن توجهی نشده است و موید نظر ما است دول متحده میتوانند
در خاك ایران قوای زمینی و دریائی و هوائی بعده ای که لازم
بدانند نگاهدارند تا جائی که مقتضیات استراتژیك اجازه بدهد
نقاطی که این قوا آنجا نگاهداشته خواهد شد با موافقت دولت
ایران تعیین خواهد شد (صحیح است) ملاحظه کنید اجرای این
ماده چطور معکوس شده است •

بموجب این ماده دولت شوروی یا دولت انگلستان حق ندارند
در قسمتی از خاك ایران قوا داشته باشند مگر با موافقت ما
(صحیح است) روی تسامح و سهل انگاری و عدم توجه زمامداران

قانون اساسی ادارات دولتی را اشغال کردند و بر علیه حکومت مرکزی قیام کردند این اقدامات بنظر بنده قیام بر علیه حکومت ملی است (صحیح است) و بموجب قوانین ایران جرم مرتکبین مستلزم اعدام است (صحیح است) دولت ایران وقتی که این جریان پیش آمد مثل هر دولت مستقل و هر دولتی که دارای حاکمیت است تصمیم گرفت قوائی برای سرکوبی آنان بفرستد ومتاسفانه این قوا برخورد یك مانعی کرد و در شریف آباد از طرف نیروی شوروی متوقف شد .

ما خیال میکردیم که نیروی شوروی دستوری از مسکو نداشته و روی سوء تفاهم جلوگیری از اعزام قوا کرده متاسفانه معلوم شد اینها بر خلاف دستور کاری نکرده اند .

بنده نمیخواهم اینجا برای شما روضه خوانی بکنم و وضعیت این قوا را در این دو سه هفته برایتان تشریح کنم که حتی از اعزام بنه‌وطبیب که میبایستی از تهران برود جلو گیری شد ولی در هر حال مطلبی که از نظر اصولی بنده میخواستم صحبت بکنم این است که مسلما این اقدام دولت شوروی برخلاف استقلال و تمامیت و حاکمیت ملت ایران است (صحیح است) ملت ایران در داخل خاك خودش بموجب پیمان سه جانبه و اعلامیه پیشوایان سه دولت در تهران و بموجب این اصول بین المللی که ما چند ماه پیش در سانفرانسیسکو تایید کردیم باید حق داشته باشد برای تنظیم و تامین امنیت عمومی هر اقدامی که بصلاح کشور است انجام دهد (صحیح است) حالا اگر یك دولتی این حق را برای ما

شده و منطقی ما برای این کار نمیتوانیم فرض بکنیم (صحیح است)
متاسفانه در یادداشت اخیر دولت شوروی درقسمت آخرش مطالبی
نوشته شده که قابل توجه است می نویسد

« با در نظر گرفتن اینکه از هر گونه حوادث نا مطلوب
برای دولت ایران و همچنین برای دولت شوروی باید احتراز کرد
و این موضوع باورود نیروی نظامی تازه ایرانی باستانهای شمالی
ایران بستگی دارد.

دولت شوروی در این موقع انجام این امر را صلاح نمی‌داند
باید در نظر گرفت که چنانچه نیروی‌تازه علاوه بر ارتش منظم
ایرانی و ژاندارم که در نواحی مزبور میباشد واردشود آنگاه‌این
عمل باعث اغتشاشات وخون‌ریزی دراستانهای شمالی ایران‌خواهد
گردید باین مناسبت دولت شوروی ناگزیر خواهد بود که بمنظور
حفاظت نظم و تامین امنیت برای پادگان شوروی نیروی تکمیلی
خود را بایران واردنماید و چون‌دولت‌شوروی‌بورود نیروی‌تکمیلی
خود بایران مایل نیست باین لحاظ ورود نیروی تکمیلی ایران را
باستانهای شمالی ایران در این موقع صلاح نمیداند »

واقعاً منطق عجیبی است ! بنده که نتوانستم چیزی از این
منطق بفهمم ولی قدر مسلم اینست که تشخیص صلاح ملت ایران
با خود ملت ایران است .

(نمایندگان - صحیح است) اگر ما تشخیص دادیم که برای
سرکوب کردن عده ای که بر علیه دولت مرکزی قیام کرده اند
اعزام قوا لازم‌است دولت‌ایران باید حق داشته باشد که این قوا را

ما کار بر عکس شده است امروز بجای اینکه برطبق قرارداد آنها از ما اجازه بخواهند ما در داخل خاك خودمان میبایستی از آنها اجازه بخواهیم (فرهودی - نبایستی) عملا اینطور شده آخر ماده اشاره میکنند باین مطلب که حضور این قوا در خاك ایران اشغال نظامی نخواهد بود و نسبت بادارات وقوای تامینیه ایران وزندگانی اقتصادی کشور و رفت وآمد عادی سکنه و اجرای قوانین ومقررات ایران مزاحمت نخواهند کرد بنده این ماده را خواندم برای اینکه آقایان درست متوجه بشوند و یقین دارم که متوجه هستند که ما آقا مملکتمان اشغال نظامی نبود (صحیح است) البته یك مملکتی که اشغال نظامی است دولت اشغال کننده بموجب قوانین بین المللی بخودش حق میدهد که در تمام شئون مداخله کند مملکت ما یك مملکت مستقل است و ضعیت ما نسبت بامریکا همانطوری که درموقع جنك قوای امریکا بانگلستان پیاده و در تمام مدت جنك در آنجا بودند برای اینکه در موقع لزوم بآنها کمك کنند همانطور هم قوای شوروی در ایران بودند (صحیح است) برای تسهیل کار های خودشان آیا دولت امریکا در خاك انگلستان باین استناد که قوای آنها آنجاست این را خواهند گفت که برای امنیت عمومی کشور خودش که میخواهد قوائی از جائی بجائی بفرستد ما اجازه نمیدهیم

این آزادی را عقیم میکنند مگر منطقی که بین اقویا حکم فرماست بامنطقی که بین ضعفا واقویا حکم فرماست دو تا است؟ (جمال امامی - همین طور است) اگر فرض کنیم که درموقع جنك برای این عمل خلاف قرارداد یك موجبی یك مصلحت استراتژیك بود حالا که مدتی است جنك تمام

جنگی تازه ای که در دنیا شده تنها کاری کـه ممکن است صلح بین المللی را تامین کند اعتماد متقابل است (صحیح است) واین اعتماد متقابل وقتی پیدا میشود که کلیه دول اعم از بزرك و کوچك بقرارداد ملی و تعهدات احترام بگذارند (نمایندگان صحیح است) علاوه بر این قرار داد سه گانه وعلاوه براعلامیه پیشوایان سه دولت معظم ما مقررات منشور ملل متحده را هم داریم قسمتی از مـواد منشور ملل متفق مورد استفاده است در قـسمت دوم ماده یك «اصل تساوی حقوق ملت ها را اعلام میکند » .

در قسمت یك ماده یك میگوید « که این منشور برای این درست شده که از هر اقدام تهاجمی یا هر اقدامی که مخل صلح بشود جلوگیری بکنند آنرا باید فورا اضافه بکنیم که از نظر بین المللی این مطلب حل شده که تجاوز بر دو قسم است یك تجاوز مادی و یك تجاوز معنوی وقتی در داخل یك کشوری یك دسته بحمایت یك دولت اجنبی بر علیه حکومت مرکزی قیام میکنند آنرا دراصطلاح حقوق بین المللی تجاوز میگویند (نمایندگـان صحیح است).

در بند چهارم ماده ۲ این منظور ذکر شده .

« اعضای سازمان از هر اقدامی که در روابط بین المللی خود توسل بتهدید یااعمال قوه خواه بر ضد تمامیت ارضی یا استقلال سیاسی هرمملکت و خواه بهرنحو دیگری که بامرامهای ملل متحد متباین باشد خود داری خواهند کرد » .

اگر شمامنشوررانگاه کنید می بینید این منشور درعین حال

اعزام بکند (فرهودی - آقا برای حفظ مال و جان مردم باید این اقدام را بکند)

تنها چیزی که ممکن است شوروی ها را نگران بکند این است که ممکن است در اثر این تصادم بمنافع آنها صدمه وارد بیاورد خوب واقعا خودمان فکر کنیم چه منافع مشروعی ممکن است داشته باشند که در اثر این تصادم قوای تامینیه را با یك عده اغتشاش طلب بآن منافع لطمه وخللی وارد بشود : ! چون چنین منافعی را نمی توانیم تصور بکنیم باین نتیجه میرسیم که عدم موافقت با اعزام قوای ما یك اقدام غیرعادلانه بوده است و از صلح ودوستی دولت اتحاد جماهیر شوروی کاملا دور است همین اعلامیه تهران که آقای دکتر شفق متذکر شدند در این اعلامیه دو قسمت را متذکر شدند قسمتی راجع بزحماتی که ملت ایران درراه حصول پیروزی متحمل شده است ، این زحمات را بالطوع والرغبه وقتی متحمل شدیم که قوای هیتلریسیم پشت قفقاز بود ما این زحمات را وقتی متحمل شدیم که رود ولگا از خون جوانان شوروی رنگین شده بود ما آن موقع این کارراکردیم و انتظار داشتیم انتظار ما این بود که ما را در اختلاف بین المللی خودشان وارد نکنند (نمایندگان صحیح است) مارا مستمسك قرار ندهند (صحیح است) ما ملت ضعیف که بتمام قوا سعی کردیم کوشش کردیم و در اثر این سعی و کوشش بما لقب پل پیروزی دادند امروز که جنك تمام شده منتظر بودیم بیش از اینها بحق سیادت و حاکمیت ما احترام بکنند بنده قطع نظر از مواد پیمان که امیدواریم عملا ورق پاره ای تلقی نشود و اگر بنده این عرض را میکنم برای این است که مقصودم با اختراعات

تشیید بشود وبرای اینکه هیچگونه سوء تفاهمی بین ما اتفاق نیفتد بهتر این است همان طوریکه در یاد داشت دولت بدولت شوروی که ملت ایران متشکر از آن یاد داشت است (صحیح است) ذکر شده بود قوای متفقین قبل از ژانویه ۱۹٤٦ ایران را تخلیه کنند اگر این پیشنهاد عملی بشودبنده یقین دارم که هر گونه سوء تفاهم منتفی بشود طبعا بر دوستی ما با ملت شوروی که مورد استفاده ما است افزوده خواهد شد (نمایندگان - صحیح است).

در هرحال دروضعیت فعلی چه بکنیم بنده باوجوداین یادداشتی که اخیرا رسیده معتقدم که ما باید در مرحله اول سعی کنیم تماس مستقیم با زمامداران عالی رتبه شوری بگیریم بهر وسیله شده بنده موافق هستم که محیط مساعدی برای مذاکره با زمامداران شوروی ایجاد شده و بهر وسیله شده سعی بکنم با آنها صحبت کنیم و نظریات آنها را بشنویم اگر واقعا یك نظریات مشروعی دارند و آن نظریات هم با حاکمیت واستقلال ما منافات ندارد ما حاضر هستیم تامین کنیم (نمایندگان - صحیح است) ولی اگر حرفی نزدند یا اگر هم گفتند و چیزهائی خواستند که با سیادت و حاکمیت ما منافات داشت آنوقت من خیال میکنم که وظیفه هر وطن پرستی این است که با (تمام قوا با آن وسایلی که داریم در قبال هر گونه تجاوز مقاومت کند (نمایندگان - صحیح است)

بنده خیال میکنم هنوز نمیبایستی مایوس باشیم

اقدامی که دولت میبایستی بکند این است که یك محیط مساعدی برای اعزام یك میسیون بمسکو باید تهیه بکنند و شایدیا

که مصالح دول معظم را تامین کرده برای حفظ مصالح و منافع ملل ضعیف هم خوشبختانه مقرراتی دارد • ومن خیلی خوشوقت شدم امروز که بنابر خبر رادیو لندن پاره‌از جرایدمهم انگلستان پیشنهاد کرده اند مجمع اتفاق ملل درایران تشکیل بشود این‌خبر موجب خوشبختی است و اگر واقعا چنین امری و چنین سازمان بین المللی در کشور ما تشکیل بشود مایه بسی امیدواریست (صحیح است) و قطعا از نظر صلح و امنیت عمومی کمال‌اهمیت را خواهد داشت و من یقین دارم که ملت ایران چنین پیشنهادی را حسن استقبال میکند (نمایندگان صحیح است)•

در هر حال قدرمسلم‌اینست که امروز بین ما و دولت‌شوروی یك سوء تفاهماتی هست‌اعتقاد شخصی من اینست که باآن‌سوابق دوستی که بین ما ودولت‌شوروی بوده‌است بااینکه‌الغای‌کاپیتولاسیون اول دفعه ازطرف شوروی شده است با وجود قرار داد ۱۹۲۱ که آمدند و امتیازاتی که در ایران داشتند لغو کردند و با وجود رفتار خوب‌سربازان‌شوروی بلافاصله بعد از سوم شهریورماانتظار داریم روابط بین دولت ایران و دولت شوروی روز بروز باحسن وجه تامین بشود (نمایندگان صحیح است)•

ما از دوستی دولت شوروی نمی توانیم صرف نظر کنیم (نمایندگان صحیح‌است) برای اینکه ما نمیتوانیم یك ملت‌دویست میلیونی را در سرحد خودمان فراموش کنیم (نمایندگان - صحیح است) •

بنده معتقدم برای‌اینکه روابط ماکاملا آنطوری که میبایستی

است (یمین اسفندیاری ــ فوق العاده) مانبایستی این عامل خطر ــ ناك را فراموش بکنیم اگر یك ملت گرسنه بود ممکن است در معرض اغفال واقع بشود و هر بد خواهی ممکن است از عدم رضایت و گرسنگی ملت ایران استفاده بکند و آنها را براه کج اغوا بکند .

این است که بنده معتقدم ما از این وضعی که امروز در مملکتمان پیش آمده میبایستی بتمام معنی استفاده بکنیم و در راه اصلاحات سازمان حکومت کشور و همین طور در راه اصلاحات اجتماعی که مستلزم تامین رفاه عمومی باشد یکرشته اقداماتی بکنیم (نمایندگان ــ صحیح است) یك استفاده دیگری هم ما بایستی بکنیم این است که باید در قبال خطراتی که ما را تهدید میکند یکدل ویکزبان همه با هم باشیم (نمایندگان ــ صحیح است)

برای اینکه همه ما ایرانی هستیم و جز تامین منافع ایران نظر دیگری نداریم ملت ایران همیشه نشان داده که درمواقع ضروری همه از چپ و راست یکدل و یکزبان با هم جمع شده اند و برای تامین منافع و مصالح کشور اقدام کرده اند (نمایندگان صحیح است)

ما باید در کمال وحدت بدنیا ثابت کنیم که ما می خواهیم زنده بمانیم ما میخواهیم استقلال و تمامیت خودمان را حفظ کنیم اگر این اراده را داشتیم مطمئن باشید که خداوند ما را تایید می‌ـ کند و ما هم موفق خواهیم شد (نمایندگان ــ انشاءالله) چندنفر از نمایندگان احسنت)

در همین جلسه بعد از آقای دکتر عبده آقای دکتر اعتبار هم در همین زمینه بیاناتی نمودند که از نظر تکمیل نطق آقای

اعزام این میسیون ماميتوانيم رفع سوء تفاهمات حاصله را بکنیم و اما ملت ایران که همسایه دوست شوروی‌است بهیچوجه مایل‌نیست برای اولین مرتبه که سازمان ملل متحده تشکیل میشود از دوست خودش شوروی شکایت بکنداین راما مایل نیستم (نمایندگان‌صحیح است) ما امید واریم حتی الامکان کارمـان روی اصلاح و روی دوستی حل شود این امیدواری ملت ایـران است (نمـایندگان ـ صحیح است).

بنده خیال میکنم در هر حال این تشنجی که برای ما پیدا شده آنطوریکه بنده می‌بینم همکار محترممان را تکان داده‌وامید- واریم از این وضعیت و روحیه ای که برای نمایندگان ملت امروز پیدا شده بنفع مملکت استفاده کنیم به نظر بنده مملکت ما‌محتاج یك رشته اصلاحاتی است درلزوم این اصلاحات بهیچوجه موردتردید و شك نیست (نمایندگان ـ صحیح است) در دستگاه حاکمه ما بایستی اصلاحاتی بعمل بیاید اشخاص درست و پاکدامن بیایند وزمام امور کشور را در دست بگیرند از جوانان تحصیل کرده ما که امروز متاسفانه بنده نمی شناسم یك عده را که بقالی و عطاری‌می کنند استفاده بشود نظریات خصوصی رادر کار مملکت مداخله ندهیم (نمایندگان ـ صحیح است) از تعدیات و اجحاف مامورین دولت که میبایستی اعتراف کنم بعضی از آنها یا متاسفانه غـالب آنهـا متعدی هستند بتمام معنی جلوگیری کنیم و در عین حال دست بیك رشته اصلاحات اجتماعی در این مملکت بزنیم بنده خیال میکنم که فاصله زندگانی در این مملکت بین طبقات بالا و پائین خیلی زیاد

که دلشان میخواهدمیروند و این بیانیه اخیر هم که منتشر کردند پرده از روی تمام نیات آنها برداشت و اما دولت چه کرده است در این مدت ؟

آقایان توجه بفرمایند تا آنجائی که بنده اطلاع دارم‌دولت در مرحله اول سعی کرده است‌موضوع رامستقیما بدون مداخله‌ثالثی با دولت شوروی حل بکند ٠

مقامات شوروی را قانع بکنند باینکه با فرستادن قوا برای استقرار امنیت‌موافقت بکنند (صحیح است) متاسفانه این اقدام تا این ساعت نتیجه‌ای نبخشیده است ٠

در مرحله دوم یك سلسله یاد داشت هائی هم مبادله شده‌است که متن آنرا آقایان در روزنامه ها خوانده اند ولی در سفارت شوروی ضمن تکذیب تمام نکات یادداشتهای‌صحیح‌دولت‌ایران‌بااعزام قوای نظامی به‌آذربایجان‌مخالفت کرده است یکی‌دیگراز‌اقداماتی که دولت کرده است اخیراً یاد داشت دیگری فرستاده و رو نوشت این یاد داشت نیز برای دولتهای امضاء‌کننده پیمان سه‌گانه ودولت فرانسه و چین فرستاده شده‌است ٠

(ثقة الاسلامی - چه وقت اینکار را کرده اند ؟ !) یکی دیگر از اقدامات دولت فرستادن آقای بیات استاندار آذربایجان که بوطن پرستی وفداکاری ایشان ما همه معتقدیم و ایشان‌هم‌رفتند وآنجا مشغول کار شدند وعلاوه بر این اقدامات دولت در خور قدرت و توانائی و استطاعت خودش‌اقداماتیکه توانسته است کرده است که زیر بار تحریك نمیرود و آن بیچاره ناراضی ساده لوح

دکتر عبده باید عین آن‌را نقل نمائیم زیرا آقای دکتر اعتبار درضمن نطق خود با نکاتیکه تذکر آنها لازم بود واز نظر آقای دکتر عبده یا بواسطه عدم توجه و یا بواسطه اجتناب ازطول کلام محو شده بود . تذکر دادند **اینك متن بیانات آقای دکتر اعتبار**

دکتر اعتبار - برای بنده کار بسیار مشکلی است که بعد یك ناطق زبر دستی مثل رفیق عزیزم آقای دکتر عبده صحبت بکنم و دلیل اینکه خواستم قبل از ایشان صحبت بکنم برای این بود که بعد از ایشان واقعا مشکل است توجه آقایان را بخود جلب کرد و بطور کلی آقای دکتر عبده خیال میکنم رؤس مسائل را بعرض آقایان رساندند ولی بنده ناگزیرم ولو بطور خیلی مختصر هم باشد بعضی از بیانات ایشان را تکرار بکنم بطور خلاصه وضعیت چیست ؟ - وضعیتی که ما الان داریم این است که تقریبا هفده روز است یکعده متجاسر ومجهول الهویه باسم حزب دمکرات با یك تشکیلات نسبتا منظمی در آذربایجان انقلاب کردند وهرگاه مامورین انتظامی دولت از این عده خواستند جلوگیری بکنند آنها مامورین را یا خلع سلاح کردند یا کشتند (صحیح است) •

و از پیشرفت قوای امدادی که از طهران برای آذربایجان فرستاده شد • قوای شوروی اول در کرج و بعد در شریف آباد قزوین جلوگیری کرده اند و البته برکسی هم پوشیده نیست که ما در تمام این مدت در شمال نتوانستیم افرادی بفرستیم و واقعا تعداد قوای انتظامی ما در آنجا تقریبا صفر است باین معنی که این عده بکلی آزادند هرکاری که دلشان میخواهد میکنند و هر کجا

- خود سرانه افراد جلوگیری کند آن منطقه عملا از مملکت مجزی میشود-دومش ایجاد مناطق نفوذ است ، باین معنی که وقتی یك قسمتی از مملکت دارای حکومتی بشود که با کمك یك عده خارجی تشکیل شده طبیعة تحت نفوذ آن قوه قرار میگیرد وقتی این قوه خارجی دریك قسمت مملکت بخودی خود ایجاد میشود یك قوه دیگری را در یك قسمت دیگر مملکت با خودش میآورد - وسومی تقسیم عملی مملکت است بدو قسمت-آقا آدم مار گزیده از ریسمان سیاه و سفید میترسد . نفوذ خارجی کم کم تبدیل بحاکمیت خواهد شدومملکت عملا تقسیم بدو قسمت میشود . اگراین وضعیت ادامه پیدا کندخیلی زشت است البته همه ماميدانیم که امروزموضوع ایران اهمیت بین المللی پیدا کردودستگاههای مختلف مشغولند که شاید رفع این اختلافات و وانتقالات رابکنند این قبول ولی آیا صحیح است که مابنشینیم وصبر بکنیم تا سایرین مقدرات مارا تعیین کنند؟(نمایندگان خیر) آیا ما میتوانیم ملت ایران را بحوادث بسپاریم ؟ : نه این رویه بسیار خطرناك است ما بایستی خودمان حافظ منافع خودمان باشیم • این صحبتها این یادداشتها بجای خود صحیح •

ما باید بدنیا نشان بدهیم که ملت زنده ای هستیم و مایل نیستیم که در اختلافات بین المللی وجه المصالحه قرار بگیریم و ما نمیتوانیم خدای ناکرده لهستان ثانوی بشویم (صحیح است) اما چه باید کرد بعقیده بنده همانطوریکه آقای دکتر عبده متذکر شدند اول باید با دولت شوروی بهر وسیله که هست وارد مذاکره

هنوز هم مشغول است باقداماتیکه بتواند موفق برفع این غائله بشود دولتین دوست و متفق ما یعنی امریکا و انگلیس یاد داشتی به دولت شوروی داده اند و ما از آنها متشکر و سپاسگزاریم .

اما با وجود تمام این اقداماتی که شد این غائله نه تنها نخوابیده است بلکه بالعکس بنقاط دیگر هم سرایت کرده است ، مثل اینکه در آستارا هم شروع شده است (صحیح است) طبق اطلاعات بسیار صحیحی - که در دست است این جریانات در آذربایجان اولا کاملا تصنعی است (صحیح است) و بسایر ایرانی و آذربایجانی اصولا مربوط نیست و بنده در این مورد کاملا باید مندرجات روزنامه ایزوستیا را تکذیب بکنم که نوشته بود اینها یك عده ایرانی هستند که ناراضی هستند و این حرف را زده اند و ثانیا این موضوع مسلم شده است که از این غوغا مامورین شوروی حمایت میکنند این اصل مسلم است (صحیح است) عملیات مامورین شوروی همانطوریکه آقای دکتر عبده بطور تفصیل توضیح دادند کلی بر خلاف تمام عهدنامه های موجوده است (صحیح است) آقای دکتر عبده خیلی بتفصیل فرمودند بنده آن قسمت را تکرار میکنم . ولی با وجود تمام این تعهدات میبینیم که دولت شوروی آنها را رعایت نمی کند . و درجوابی هم که بما دادند این موضوع را روشن کردند ولی آقایان تمنا میکنم که یك مدری توجه بفرمائید که اگر این وضعیت ادامه پیدا کند چه میشود ؟ چه خواهد شد ؟ من یکی از این سه شقوق را می بینم اول تجزیه عملی این مناطق وقتی که دولت نتواند قوای تامینیه خود را بیك منطقه بفرستد وازعملیات

بانقلاب میکند و الا کسیکه راضی باشد و از وضعیت خودش شکایت نداشته باشد که زیر بار تحریك نمیرود و آن بیچاره یا راضی و ساده‌لوح خیال میکند که آن محرك دلش بحال او سوخته است .

و در آن گودال بدبختی که محیط او شده است نمیبیند که محرك چه نظریات شومی دارد و اورا قطعا آلت دست قرار داده است واما نتیجهٔ انقلاب چیست؟

هر وقت انقلاب میشود . درهر انقلابی آقایان بعد از خون و خونریزیهای زیاد یکعده اشخاص بنام فرزندان انقلاب بوجود میآیند و زمام امور را در دست میگیرند و با آن رویه وفکر انقلابی خود دستگاه موجوده پوسیده را واژگون کرده وزندگی تازه‌ای را شروع میکنند

آقایان فریاد من امروز نه ضد روس است و نه ضد انگلیس است و نه ضد امریکائی است برای من همه خارجیها یکسان هستند و با نظریات آنها تا آنجائی که بصلاح مملکت است موافقم .

فریاد من برای ایران است . برای این مملکت است برای طبقه ضعیف و رعایا و کارگران و کارمندان صالح این مملکت است که دارند در فلاکت میسوزند یك آتشی امروز روشن شده است من کار ندارم کبریت آن از کجا آمده است چه بسا موادی که در نتیجه تخمیر خود بخود محترق میشوند و اما راه علاج چیست؟ راه علاج آنست که ما بیائیم و پیشدستی کنیم و نتیجه انقلاب را خودمان بوجود بیاوریم بیائیم این دستگاه پوسیده را برهم بزنیم و بجای آن مردمانی سرکار بیاوریم که با افکار انقلابی خود این مملکت را اصلاح بکنند (صحیح است) .

شده و با تقاضاهای آنها تاآنجائیکه با شئون ملی‌مامغایرت نداشته باشد موافقت کنیم البته این موافقت یك حدود مشخصی دارد .

اگر دولت روس با این ترتیب دست از این تحریکات که مامورین آنها دارند برداشت‌واجازه بارتش ایران بدهد که برود در این سمتی که باین حالت در آمده است امنیت را مستقر کند چه بهتر اگر این اقدام هم نتیجه نبخشید من فکر میکنم که آن وقت چاره جز مقاومت نداریم . آنوقت باید مقاومت کرد و لو آنکه بقیمت جان همه ما تمام بشود (صحیح است) ولی برای اینکه مقاومت مؤثر باشد باید بوسیلهٔ تمام ملت بشود . (جمال امامی ـ بله باید بوسیله تمام ملت بشود) چون در این بحثی نیست که فقط باقوای نظامی نمیشود دفاع کرد باید نهضت ملی ایجاد کرد . (جمال امامی ـ بدنیست) و تمام طبقات را در این کارشرکت داد آقای جمال امامی واما برای‌ایجاد این نهضت ملی فقط یك راه بنظر من میرسد و آن انقلاب است (یکنفر از نمایندگان ـ انقلاب!) بله انقلاب لغت انقلاب نترسید (یکنفر از نمایندگان ـ بله نهضت ملی همان انقلاب است) اما انقلاب حق و انقلاب ایرانی در مقابل انقلاب ناحق : انقلاب خارجی (صحیح است) برای آنکه مقصودم را توضیح بدهم اول باید ببینیم انقلاب چیست ؟ ـ چرا تولیدمیشود سرمنشاء هر انقلابی عدم رضایت مردم از دستگاه موجود است این نا رضایتی بتحریك سایرین که اغلب خارجی هستند مردم راوادار

میگوئیم مثلا کابینه را ترمیم کنیم و متوجه نیستیم وغافل از اینکه وضعیت با رفتن حسن و آمدن حسین درست نمیشودو اصلا این اشکالات رفع نمی گردد .

دستگاه را باید عوض کرد . آقایان بنده تصدیق میکنم که این عملی که بنده الان میخواهم یك فداکاری سیار لازم داردولی آقایان فداکاری شرط اول وطنپرستی است و این فداکاری برای حفظ مملکت ضروری است و باید بشود این کار ها را بکنید قبل از آنکه سایرین بدون رضای ما بکنند واگر شما این کار را بکنید مطمئن باشید که هیچ قوه ای بشما غالب نخواهد شد (صحیح است).

همانطوریکه آقای دکتر اعتبار در نطق خود اشاره نمودند پس از آنکه پاسخ منفی سفارت کبرای شوروی راجع بیادداشت دولت ایران بوزارت امور خارجه (که عینا در زیر نقل میشود) واصل شد از طرف دولت آقای حکیمی یاد داشت دیگری بسفارت کبرای شوروی ارسال و رونوشت آن بسفارت خانه چهار دولت قوی دیگر که اعضاء ثابت شورای امنیت ودارای حق(وتو)هستند ارسال گردید که ناچار از لحاظ اهمیت باید عین آن نقل گردد .

ترجمه یاد داشت شماره ۵۳۵ مورخ دوم دسامبر ۱۹۴۵

سفارت کبرای شوروی در تهران

وزارت امورخارجه ایران

سفارت اتحادجماهیر شوروی سوسیالیستی در ایران تعارفات خود را بوزارت امور خارجه تقدیم و در پاسخ یاد داشت ۵۵۵۳ مورخ ۲۲ نوامبر ۱۹٤۵ و تذکاریه ۵٤۹۳ مورخ ۲۰ نوامبر ۱۹٤۵ با کمال احترام اشعار میدارد که راجع بسئوالات آن وزارتخانه پاسخ

مقصود من تغییر کابینه نیست مقصود من تغییر اصل است. کارهای ما بیکر طبق مقررات اصلاح پذیر نیست این دستگاه جدید باید عرض و طول داشته باشد که اول مقدم بر همه چیز باید هزینه زندگی را پائین بیاورد این دستگاه باید بمجا کمه فوق‌العاده دست این دزدها را از جامعه کوتاه کند (صحیح است) •

این دستگاه باین ادارات خراب این ارتش این شهربانی این شهرداری . این برق . این . و این وقس علیهذا را تصفیه کند . این دستگاه باید خلاصه باین وضعیت فلاکت بار خاتمه بدهد . این دستگاه باید بالاخره تصمیم بگیرد و یکنفر و یا یك میسیون برای حل اختلافات بفرستد - این دستگاه باید باین خان بازی در این مملکت خاتمه دهد این دستگاه باید آن گران فروش بیشرف را بیاورد اعدام کند خلاصه آقایان توجه داشته باشید این دستگاه باید آنچه را که محرکین انقلاب بمردم وعده داده اند انجام دهد •

بعضی از رفقای من ممکن است که عرایض بنده را تصدیق بکنند ولی بگویند خوب حالا موقع این حرفها نیست خیلی متاسفم اگر آقایان این فکر را بکنند چون بنده خیال میکنم که این از آخرین فرصتهای ما است که این کار را بکنیم(فیروز آبادی • دولت ضعیف بین اقویا از بین میرود) ولی بعوض چه کار میکنیم هر روز دور هم جمع میشویم و از یکدیگر خبر میگیریم یکی میگوید آقا تا قزوین آمده اند دیگری میگوید تا قزوین نیامده اند و بعد جلسه را ختم میکنیم و بعد میرویم جلسه خصوصی تشکیل میدهیم و سخنرانی میکنیم قدری بیکدیگر حمله میکنیم و

موجود در شریف آباد دستور سریع صادر فرمایند که اشکالات موجوده هرچه زود تر مرتفع گردد .

تهران - بتاریخ ۱۳ آذرماه ۱۳۲۴

در روز سیزده آذر ماه ۱۳۲۴ در جلسه یکصد و شصت و هفتم مجلس شورای ملی آقایان سید محمد هاشمی نماینده کرمان ابوالحسن صادقی نماینده آذربایجان درخصوص اوضاع جاری ووقایع آذربایجان نطقهای مهیجی ایراد نمودند که عینا دراین جا نقل میشود :

قسمتی از بیانات آقای سید محمد هاشمی نماینده کرمان درباره اوضاع اخیر ایران

اگر اجازه بفرمائید بنده چند کلمه نسبت باوضاع جاری معروض دارم (بعضی از نمایندگان بفرمائید) اولا همیشه معتقد بودم که مجلس شورای ملی درسیاست خارجی کمتر مداخله داردطرف دولت است (امینی - اشتباه میکنید) بنده میفرماید اشتباه میکنم (امینی - خیر با آقای دکتر عبده صحبت میکردم) اما اشتباه نشود گاهی بعضی حوادث مهمه پیش آمدمیکند که ملت را نگران میکندو نمایندگان هم معلوم است که نماینده همین ملت و ترجمان احساسات همین ملت هستند مجبورند نسبت باوضاع جاری اظهار نظر بکنند خاصه وقتی که قضایائی برخلاف انتظار یك ملت پیش بیاید ملتی که چهارسال انواع بلیات را بر خود هموار کرد بنده مردی هستم در امور دقیق النظر اطمینان میدهم از پشت همین تریبون اعلام میکنم بدنیا که خسارات و زیانهای جانی و مالی ملت ایران بسیار قابل اهمیت بوده (صحیح است - صحیح است) از نواحی کرمان اطلاع دارم قصبات و قرائی که سه هزار چهار هزار جمعیت داشت درسال

مضمی شرح یاد داشت نمره ۵۲۶ مورخ ۲۶ نوامبر ۱۹۴۵ این
سفارت داده شده است •

« مهر سفارت شوروی »

در پاسخ یاد داشت وزارت امور خارجه یاد داشت زیر را
در تاریخ ۱۳ و ۹ و ۲۶ بسفارت کبرای دولت جماهیر شوروی
ارسال داشت •

یاد داشت وزارت امور خارجه بسفارت کبرای اتحاد جماهیر شوروی

ـ وزارت امور خارجه شاهنشاهی باظهار تعارفات خود بسفارت
کبرای اتحاد جماهیر شوروی سوسیالیستی واشعار وصول یادداشت
مورخ دوم دسامبر ۱۹۴۵ (یازده آذر ماه ۱۳۲۴) احتراماً
باستحضار میرساند ؛

ـ دولت ایران یقین قطعی دارد باروابط دوستی موجود و
تعهدات فیمابین و توجه آن سفارت کبرای بمندرجات یاد داشت وزارت
امور خارجه شاهنشاهی مورخه دهم آذر ماه ۱۳۲۴ شماره (۵۷۷۵)
که بپاسخ یادداشت سفارت کبرای اتحاد جماهیر شوروی مورخ ۲۶
نوامبر ۱۹۴۵ (مطابق با پنجم آذر ماه ۱۳۲۴) شماره (۵۲۶)
صادره گردیده نه فقط مقامات شوروی مانع عبور قوای امدادی
متوقف در شریف آباد (حومه قزوین) نخواهند شد بلکه برای
هر نوع اقدام که مقامات دولتی ایران دراستانهای شمالی بمنظور
استقرار امنیت و آسایش عمومی بجاآورند مخصوصاً مقامات نظامی
آن ابراز خواهند داشت •

بنا بمراتب بالا خواهشمند است برای رد شدن قوای امدادی

دارد) اهمیت دارد البته (صادقی این تقصیر بنده و شماست که
برای تعقیب بدکاران رای ندادیم) بنده اینرا هم معتقد نیستم که-
در تمام‌قضایا ما تقصیر را گردن‌خودمان بیاندازیم اما آقای‌صادقی!
ما یك ملتی بودیم‌وضمنا‌ن‌درظاهر آرام ودر نعم بودیم و بمصداق آیه
کتاب آسمانی ما یعنی قران(ان الملوك اذادخلو اقربة افسدوهاجعلوا
اعزة اهلها اذله) یك مرتبه سپاهیان متفقین‌وارد این کشور شدند
وراوضع‌ما بهم ریخت شیرازه‌زندگانی ازهم گسیخت و بعد ازآن
مجال نیافتیم که‌اصلاح کنیم مخصوصا عرض میکنم که همسایه‌شمالی
برآن خصایص ذاتی ملت ایران اطلاع کافی ندارد واشخاصی‌پیرامون
مقامات اجنبی میروند که از هر در رانده و مانده هستند و امررا
بر آنها مشتبه میکنند یکی از هیاهو که در این چهار ساله دراین
مملکت بلندشد همین‌موضوع‌است که اگر ما یك صدی پنجی‌مستخدم
نادرست داشته باشیم که آنرا هم کیفر میکنیم وانشاءالله میرسیم
بانروزی که کیفر کنیم عرض کنم ولی کی؟! وقتی که مجال‌داشته
باشیم بنده شخصی بودم که‌با طرح آقای طوسی در پشت‌این‌تریبون
مخالفت کردم - درضمنی که دچاراین بدبختی بودیم دیدم که اگر
امروز با نداشتن دستگاه لازم و کافی برای رسیدگی بحسابها
شروع کنیم باینکار آتش فتنه و فساد داخلی را بلند میکنیم می-
دیدم صلاح نیست با جناب آقای دشتی هم صحبت کردم که امروز
آیااین کارمقتضی است؟

فرمودند خیر مقتضی نیست و منهم جرأت نمیکنم بنده گفتم
من جرأت میکنم میگویم اگر بنا باشد که هیچ نگویم و این درد
راهی بدل بکشم پس چرا من را وکیل کرده اند من آمده ام که

۱۳۲۱ ششصد نفر تلفات از تیفوس داشته گذشته از قحطی و گرسنگی انواع مشقات و انواع امراض همین قحطی که از سال ۱۲۸۷ و ۱۲۸۸ قمری در ایران نظیر نداشته وقحطی جنك بین‌الملل گذشته در یك نواحی بخصوص بوده و نواحی جنوب ایران مصون بود از قحطی (صحیح است)

ولی این قحطی و گرانی این کمی خوار بار در این جنك عالمگیر بتمام معنی در تمام نقاط کشور تعمیم داشته است البته صبوری هم میکردیم وخوشحال‌هم بودیم که بادنیا شریك غم‌ومحنت هستیم و روزی که فرشتهٔ صلح بالهای خود را بر روی جهانیـان گسترد ما هم در برابر آنهمه تحمل و مشقات و مضرات و زیانها آنوقت تلافی می‌کنیم و از تنعم ایام صلح بهره‌مندمی‌شویم(صحیح است) یك مرتبه در دنیا مژدگـانی صلح منتشر شد و ملت ایران هم بتمام معنی آلام خود را پایان یافته تصور کرد ولی بدبختانه وقتی که میرسیم باوضاع داخلی مثلا نسبت بامور زندگانی مردم که تاکنون بنده در این پشت تریبون صحبتی در این باب نکرده‌ام یعنی عقیده نداشتم که در برابر مشقاتی که در دنیا عمومیت دارد در هر ثانیه وهردقیقه ناله وفریاد انسان بلند شود اما عرض می کنم پس از پایان جنك شداید ملت ایران کاسته نشده که هیچ بلکه افزون گردیده(صحیح است) یك فقره از زندگانی این مردم‌را تحت‌دقت قرار داده و مقایسه بفرمائید بین نرخ ارزاق در امسال‌اعم‌از تهران یا هر شهرستانی دیگر با سال ۲۳و۲۲و۲۱ اگر بقهقهرا برگردیم می‌بینید که الان در این زمستان بمراتب‌ارزاق عموم مردم گرانتر ولی باز هم بنده اینها راناچیزمیشمارم (حاذقی - ولی‌خیلی‌اهمیت

عرض کنم ولی افتخار این را دارم که جد بهم بنده در راه ایران
دررکاب شاه اسماعیل صفوی تیر بپایش خورده واز آن تاریخ یك حکایت
تاریخی داریم که شاه بدست خود قبای مخمل خودرا از زیر زره پاره پاره
کرده بود و بدست خودش بپای او بسته بود باندازه محترم بودند
صفویه که این یك سندی مفخرتی برای جد و دودمان ماشد و این مرد ملقب شد
به امیر اسماعیل گوی دولاق یعنی صاحب چکمه و یا پیچ سبز اگر
وجب بوجب خاك آذربایجان را تفتیش کنید خاك آن از خون
عزیزانیکه در راه این کشور جان داده اند آغشته است سه هزار
و پانصد سال که دو هزار وششصد سال تاریخ عالمگیر ماسنددارد
وپیش از آن قریب ۹ قرن و بلکه ده قرن و نیم تاریخ مادر آذربایجان است
که بر ایران سلطنت داشته و باز زینت تواریخ دنیا است با آن
کاری ندارم و اثبات مفاخر آذربایجان یك امر بدیهی است ودر آن
تردیدی نیست فقط بنده غرضم این بود که درمتمم آن عرض که نسبت
به آذربایجان و امیدوارم از تزکیه نفس دور و مبری باشد زیرا
که تعریف خود عرض کردم خلاف است ولی چون درمحوطه مجلس
بدبختانه گاهی بگوشم حرف شمال و جنوب خورده است عرض میکنم
که بنده همین هستم که اینجا ایستاده ام رویم بخدا و ملت ایران
دست راستم بطرف شمال و دست چپم بطرف جنوب وزبان و دلم
بیطرف و بکسان و بملت ایران اجازه میدهم که دراطراف من و
زندگانی من که طومار حیات من همان طومار حیات علمی و
ادبی است تحقیق کنندو هیچ قصد و اندیشه ندارم ولی امروز امیدوارم
ترجمان احساسات ۱۵ ملیون جمعیت ایران دراینجا باشم (صحیح است)

بگویم آنچه را که بنظرم میآید یك صدای دیگر در این دو سال بلند شده است این است که مجلس مجلس ملت ایران نیست آیا این مجلس مجلس مغولستان است صدی هفتاد از این و کلا - و کلای حقیقی ملت ایرانند (یکی از نمایندگان - همه شان) که آنچه بکنند نظریه موکلین ایشان است آنوقت چطور شد که ما ملت همیشه یك اقلیتی رامیگیریم و آنوقت حکم عمومی نسبت بهمه جاری میکنیم این خلق ایرانی است یکنفر با یك شوفر طرف میشود بداخلاقی ازاودیده آنوقت با همه شوفرها بد میشود و اینکه نمیشود اگر یك روزی بنا بشود باید باکمال صراحت لهجه بگوئیم در این مجلس کسی وکیل حقیقی مردم نیست آنهم روزی که شما به قیام و قعود درمجلس رای دادید او شد وکیل امروز نتیجه عملش را باید خواست این معنی ندارد که ماهی بر گردیم بقهقهرا که کی کجا بود ؟ چکار کردو کیل شد؟ مابچه راههائی ایستادیم باید دردهای امروز را علاج کنیم •

تقریبا صدوپنجاه یا دویست سال است که ما هر پانزده سال یکمرتبه وقتمان را صرف این نوع کارها کرده ایم و از اصلاحات اساسی باز مانده ایم بهرحال ضمن مذاکرات پیش آمدهائی کرد که از اصل مطلب منحرف شدم •

بنده هرچه فکر کردم که بوقایع آذربایجان اشاره نکنم حق و حقیقیت بمن اجازه نمیدهد قطع نظر از اینکه پانصد سال تاریخ پدران خود را در آذربایجان میدانم و گورستان آنها بفاصله ۵ قرن هنوز باقی است و نام آنها را یك یك میدانم گرچه بفرمایش امیر المومنین (کن ابن من شیئت واکتسب ادبا) از این رو هیچگاه معتقد نبودم و نمیخواستم

نمیشود تلفی کرد (صحیح است) از آن جمله شخص آقای حکیمی که از بقایای رجال وطن‌پرست دوره‌های سابق ماست همین رتبه و احترام را در قلوب افراد ملت ایران دارد وقطع نظر از اینکه مجلس شورایملی یك عمل بی سابقه‌ای انجام داد که صددرصد باین مرد و لوایح دولت این مرد رای داد که حاکی از منتهای صمیمیت و بلکه آئینه سرتاپا نمای احساسات ملت ایران بود گذشته از این میزان شناسائی و اهمیت هر دولتی آراء و کلای آن ملت است در بارهٔ آندولت بنده عرض میکنم اگر یك کسی هم بگوید صدی سی یا صدی پنجاه هم از وکلاء وکیل این ملت نیستند عرض میکنم این نتیجه را میگیریم و میگویم رجوع کنید بطبقات مختلف کشور ببینید حکیم الملك و اکثر رجال دولت او پیش تمام طبقات ایران مورد احترام هستند یا نیستند (حاذقی البته که هستند)

پس تکذیب کردن یك دولتی که مظهر پانزده ملیون جمعیت است البته مخدوش ساختن احساسات یك ملتی است باید بدعاوی چنین دولتی که نسبت بمنافع ۱۵ ملیون جمعیت صحبت میکند باظهارات ومطالب اورسیدگی کرد وموضوع دیگر که مرا خیلی متاثر ساخت موضوع صلاح اندیشی بود که شده بود نسبت به نرفتن قوای ایران بآذربایجان و نواحی آن ماسندی در دست داریم که آن عبارتست ازپیمان سه گانه و آقایان شاهد قضیه هستند که روز بیستم آبان ۱۳۲۰ که روز دوشنبه بود هنگامیکه مرحوم فروغی در جلسه خصوصی عنوان پیمان را کرد اول کسی که سکوت مجلس راشکست واظهار عقیده کرد بنده بودم وحتی گمان میکنم آقای سلطانی بودند و آمدند بیرون گفتند چه زود فتوی میدهی وحتی یکی گفت که آلمانیها وارد قفقاز شدند پس فردا است که بمیشان در استاسیون تهران خواهد افتاد گفتم مایك دستور بسیار خوبی داریم از بزرگان که گفته‌اند

ملت ایران از حوادث آذربایجان بسیار غمگین بلکه خونین دل است بعد از این جنگ و تحمل این مشقات هیچ امیدوار نبود از ناحیه اینکه قرب جوار باهمسایه شمالی ما دارد یك همچو آهنك ناهنجاری بلندشود (صحیح است) من بیش از این صحبت نکردم ولی خدای من شاهد است که اگر از نواحی جنوبی یامرکزی ایران یك چنین صدائی بلندشده بوددراین گرفتاری آنوقت میدیدید که وقت سخنوری من بود ولی بنده ادب میکردم و در اینجا رشته سخن را بوکلای آذربایجان محول میکردم که البته اولویت دارند و امروز عموم افراد ملت از این قضیه نگرانند خاصه بعد از انتشار جوابیه در جراید ایران و دنیا بنده این جوابیه را که میخواندم دو موضوع خیلی ببنده تاثیر نمود و عرض کردم حقیقت آن چیزی است که بنده اینجا میگویم وهر کس هم نمیگوید و نمیخواهد بگوید ولی احساسات قاطبهٔ ملت ایران همین است و خلاف این نیست درمیان این ملت صدنفر آدم پیدا نمی‌شود که راضی شود یك وجب ازخاك وطنش بدست غیر بیفتد. (صحیح است)

حتی من باشخاص باعقیده درحزب دموکرات احترام میگذارم واشخاص باعقیده حزب دموکرات هم اشاره کرده بودند در بیانیه شان که قصد تجزیه ندارند ولی بعضی مطالب هست که لازم نیست عنوانش را بکنند وعمل همانست یعنی چه؟! وقتی درست فکر می کنید عمل همان عمل است در واقع حالا من وارد آن صحبت نمیشوم واین جوابیه راکه من مطالعه میکردم از دوچیز خیلی متأثر شدم یکی نسبت بتکذیبات متوالی که از دولت آقای حکیمی کرده بودند آقایان بعضی اشخاص روی خصوصیات ذاتی دارای یك صفاتی میشوند و دارای یك احتراماتی دربین ملت میشوند که آنها را دیگر یك فردعادی

بالاخره اگر یك جائی اوضاعش آشفته شد یکعده حرف حساب زدند باید حرف حسابشان را گوش کرد یکعده درسایه آنکسانی که حرف حساب دارند البته منتظر فرصت میشوند دست باسلحه می برند و کار های نا شایسته و خلاف قاعده میکنند راه جلوگیری از اشخاص مسلح و آدمکش این است که یك قوائی از طرف دولت باشد که جلوگیری کند (صحیح است) اگر باین وسیله نباشد بچه منوال میتوان غائله آذربایجان را فرو نشاند و بچه اطمینان ما باید در مجلس شورای ملی بنشینیم که این غائله بجاهای دیگر سرایت نکند ؟! و وقتی صحبت شود بگویند تقصیر خودتان است آقا ماچه تقصیر داریم اگر بعضی از قوانین نواقص دارد باید اصلاح کرد اگر یکعده ستمدیده درگذشته بوده اند باید بکارهای آنها رسیدگی کرد اگر یکعده هستند که املاکشان بغصب رفته باید نشست و حق را بحق دار داد این مستلزم نمیشود که یکعده که معلوم نیست از کجا آمده اند دست بغائله و آشوب زنند و دولت هم قدرت نداشته باشد که قوائی بفرستند (جمال امامی سنك را بسته و سك را گشاده اند) درهرحال بنده باز اینجاموضوع را از نظر خارجی تلقی نمیکنم و عرض میکنم که مثل ما نسبت بمتفقینمان موضوع همان آبه ایست که عرض کردم و ترجمه اش اینست که وقتی ملوك وارد یك آبادی شدند پادشاهان وارد یك جائی شدند فاسد میکنند و وضع آن آبادی را و جعلوا اعزه اهلها اذله بعین آنوقت عزت اهل آنجارا بخواری مبدل میکنند وحالا وضع داخلی ما همانطور شده است این است که مادام که یك قوائی باشد در این کشور و ضمنا رسما اعلام بدارد که مامصلحت نمیدانیم که قوای تامینیه شما بطرف آذربایجان برود البته انها دائره عملیاتشان را توسعه میدهند دولت هم وسیله ای برای جلوگیری ندارد

(الجاهل یری خطر البعید و لایری خطـر القریـب) یعنی جاهل خطردور را می‌بیند و خطر نزدیك را نمی‌بیند گفتم امروز پراست‌مملکت از قوای متفقین وماهم باید طبق مقتضیات شریك آنها شویم ودریك چنین واقعه مهمی با دول بزرك دنیا همدوش شویم وایرانی‌هم باید چشم خود را بـاز کند واز این‌خمودگی وخموشی بیرون بیاید ملتی که صدوپنجاه سال گوشش صدای یك ترقه‌هم نشنید ه واگر مختصر صدائی بشنود همه‌وضعیت وحالتش بهم میخورد وپریشان میشود بگذارید ببیند در دنیـاچه‌خبر استوجزو ملل زنده دنیاباشد وآنروز من‌اول کسی بودم که‌اظهار عقیده کردم وبـا امثال‌وشواهد حتمی وقتی مرحـوم فروغی بیرون آمد از من اظهار تشکر کردو گفتند شما که میگوئید باچه اشخاصی مشورت کنم متاسفانه دیگران با این صراحت لهجه اظهار عقیده نمیکنند وامروز هم عرض‌میکنم‌همان پیمانی که آنگاه بسته شد وپیش نفس خود خوشحال بودیم وبزرگترین خدمت را با رای خود باین‌ملت کردیم ونتیجه هم معلوم شد ومعلوم شد که نتیجهٔ دنیا چه بود باید در هرحال ملت‌ایران ازمرحوم‌فروغی قدردانی کند هیچ محل‌تردید نیست که‌بموجب همان پیمان جلوگیری از اعزام قوای تامینیه ایران وارد نیست واگر ماده‌ای دارد که میشود ازآن استفاده کردو من بخاطر ندارم متشکر میشوم ازآقایان که‌بمن‌نشان بدهند (فرهودی ماده٤) خیر مقصودم‌اینست ماده‌ای که بشود جلوگیری کرد (جمعی ازنمایندگان ـ خیر نیست‌چنین‌ماده‌ای) البته‌نیست یك‌ماده‌ای که‌قوای متفقین نگذارند ماازقوای خود استفاده کنیم (صحیح‌است) از این موضوع میگذریم راه جلوگیری از مفاسد چیست ؟

بایدبا کمال‌سرعت تحت‌مداقه مجلس و کمیسیونهای مجلس‌قرار بگیرد و آنوقت قوانینی که در واقع‌منتج این نتیجه باشد که ملت ایران برفاه بیشتری نائل بشود وضع کنیم باز خطاب میکنم بدولت آقای حکیمی ووزرای ایشان که شما یك دولت عادی نبوده اید آقا ازور در دنیا دیکتاتوری ندارد بدلیل اینکه مادام که‌وضعیتی که پیرامونش فراهم کرده است موجود باشد وزودنما بنظر ما میآید ولی بمجرد اینکه آن وضعیت ارتعاش و اختلال حاصل کرد آن قدرت خاتمه پیدا میکند ولی زور آن دولت و رئیس الوزرائی دارد که‌مظهر پانزده میلیون افکار ملت ایران آنست و هر عملی بخواهد بقدرت پانزده ملیون و به پشتیبانی پانزده ملیون‌جمعیت ایران میتواند بکند امروز پای منافع ملت ایران در کار است و صریح و روشن دست بکارهای‌اصلاحی بزنید ومخصوصا درامور داخلی همه نوع از ناحیه این مجلس شورای ملی کارهای شما تائید میشود و وضع خارجی مخصوصا قضیه آذربایجان را روز بروز روشن تر کرده و آنچه هم که مستور است بیائید پشت این تریبون بگوئید (صحیح است)

بیانات آقای ابوالحسن صادقی نماینده آذربایجان در جلسه ۱۶۷ مجلس شورای ملی

صادقی- من‌مطالبم‌را عرض میکنم ولی‌نه بصورتی که مجلس را بیشتر متشنج بکند وباین ترتیب درآورد بنده یك مردی هستم که زندگانیم برهمه روشن و مسلم بوده‌است و بر خلاف آنچه که بعضی‌ها تصور میکنند بنده از هیچ دلی وازهیچ‌زبانی غیراز زبان زبان ودل خودم صحبت نمیکنم آقای هاشمی اشاره کردند درضمن بیاناتشان بگرفتاریهائی که برای‌مادر موقع جنگ پیداشده است بنده

حکومت مرکزی وسیله‌ای غیر از این ندارد چه بکند ؟ . بسیار خوب . یك هفته صبر کن ده روز صبر کن بسیار خوب (جمال امامی چرا صبر کنیم)
اگر راهی برای سرکوبی آدم کش نه برای آن کسی که میگوید من حرف حسابی دارم دارید بگوئید ؟ (صحیح است) انجمنهای ایالتی و ولایتی در قانون اساسی ما هست و حالا متروك شده و آنهم علتش برما معلوم است و آن بجای خودش محفوظ اگر
هیئت حاکمه ایران در طول این سنوات قوانینیکه مغایر با آن قانون بوده وضع کرده آنهم بجای خودش محفوظ ولی ازسال گذشته مکرر دولتهای وقت دراین موضوع اقدام کرده‌اند و متوجه شده اند و حتی در حضور اعلیحضرت همایونی هم صحبت شده در هیئت رئیسه مجلس هم صحبت شد که مطالعه شود و تجدید نظر گردد و آن موادی که مغایر است با تشکیل انجمنهای ایالتی و ولایتی بدولت تذکر داده شود و از طرف دولت رسیدگی شده و از آن مواد خارج شود و دو مرتبه حق ثابت و صاحبان حق بر گردد اما میخواهم ببینم یك عده یك اقلیتی در یك حوزه در یك شهرستانی حق دارد خودش قیام بکند و فوری این انجمن را تشکیل بدهد و راهی دیگر ندارد؟ و بالاخره خیلی خوب تقاضامی کردند از دولت تقاضا میکردند از مجلس به بنده و آقا و دیگری تلگراف میکردند و در ظرف چند روز رسیدگی میشد بحرف و تقاضای آنها و منظورشان تأمین میشد ولی وقتی چند نفر از جاده اصلی منحرف شدند ولو هر قدرهم عاقل باشند البته در زیر سایه آنها اشرار بخود اجازه میدهند که هر نوع عملیاتی را بکنند و خواهند کرد این حقیقت مطلب است درواقع این بود عرایض من وخیلی معذرت میخواهم ازاین موضوع و اما نسبت باصلاحات داخلی البته در تمام امور جزئیات و کلیات در همین مدت کمی که چند روز یا چند ماه از عمر مجلس مانده است

انتظار نداشته باشید بقدریکه آقای جمال امامی بلانه و آشیانه خودشان علاقه دارند علاقمند باشید (جمال امامی - بنده لانه و خانه ندارم) (فرخ - امروز تا زگی ندارد) آقا وضعیتی که امروز در کشور ما پیش آمده است این تازگی ندارد و سیاستی که امروز با دست بنده و آقایان اداره می شود این سیاستی است که سیصد سال است در کشور ماجاری است این سیاستی است که شاه عباس و نادر شاه ومحمدشاه و ناصرالدین شاه وحتی پهلوی گرفتار آن بود بعضی از اشخاص بودند نشستند در اطاق وزحمت آن را قبول کردند تفکر کردند برای حل این مسائل غامض ولی ما انقدر زحمت بخودمان ندادیم که بنشینم و تفکر بکنم و این مسائلی را که امروز پیش آمده است حل کنم . (بعضی از نمایندگان - البته باید حل کرد)

البته بنده لازم نیست این را بگویم همانقدر که از اوضاع امروزه آذربایجان آقایان تاثر دارند ده برابر بنده تاثر دارم البته انتظار نیست که یك کسی که دستش بآتش و بخاری باشد دیگر یا بشود اینجا ازطبایع ، از خواص ، از مضرات آتش صحبت بکند که او نسوخته است ولی بنده این مطلب را عرض میکنم این مسائلی که امروز در آذربایجان پیش آمده است ، اگراین وضع را ادامه بدهیم درجاهای دیگرهم پیش خواهد آمد واین عمل نتیجه مقدماتی است که ماخودمان پیش آوردیم یعنی یك نفر پس از آنکه صغری و کبری یك مسئله را طرح کرد از نتیجه آن نباید احتراز کند درصورتی که آقایان بنده را متهم میکنند باینکه چرا رفتی در اقلیت چرا مخالفت کردی با حکومت صدر من میدانم وخدای من دانسته وفهمیده برای اینکه مضر میدانستم حکومت صدر را برای این کشور مخالفت میکردم (صحیح است) نه طمع و غرضی در بودن آن داشتم و نه در نبودن

منکر نیستم که این گرفتاریهای ما بیشتر از زمان جنك است ولی
اگر ما تصور کنیم تمام کشور ایران مرکب از (۱۰۰) نفر نماینده
با صد نفر متعین دیگری که در خارج مجلس هستند اشتباه درهمینجا
است ایرانی با این بدبختی و با این گرفتاری که الان دارد سیصد سال
است که دارد ایرانی نان ندارد زندگانی ندارد و غذا ندارد دوا
ندارد لباس ندارد اگر شما تصور کنید که تمام ایران عبارت از
همین تهران و کرج و شمیران و حضرت عبدالعظیم است اشتباه
در همین جا است شما که نرفتید در دهات ندید اشخاص را این حرف
هائی را که نسبت بآن ها اینجا میزنید بگوش آنها نمیرسد تمام این
وضعیاتی را که امروز در آذربایجان پیش آمده زمینی است که بدست
خودما استعداد آن فراهم شده برای آن تخم هائی است که آن روز درش
پاشیده شده است آنجا بروید ببینید (حاذقی- خوب الحمدالله که حزب
دمکرات هم داریم) بنده عرض میکنم که هیچوقت در یك ملتی وکیل
نباید بداند که نماینده کی است؟ از زبان کی میخواهد صحبت کند وتمام
ایران اشخاصی نیستند که تمام زندگانی آنها با نهایت راحتی فراهم
شده باشد بخانه ولانه خودشان علاقه دارند خود آقایان میدانند که
دریك جلسه خصوصی یکی از دوستان و رفقای ما حتی گریه وناله
کرد برای این که گفت ما نباید از لانه وآشیانه خودمان دفاع کنیم؟
تصدیق میکنم که ما بایداز لانه و آشیانه خودمان دفاع کنیم ولی
از پانزده میلیون جمعیت این کشور چهارده میلون ونهصدونودونه
هزارنفوس آن لانه وآشیانه ندارند شما بروید همین الان در
جنوب تهران ببیند جنوب تهران را ساکنین آنجا نه لانه دارند ونه
آشیانه (صحیح است) مربوط باین استکه شما وقتی که در یك اطاقی
نشسته اید گرما ندارید راحتی ندارید زیر باران هستید بهیچوجه

جمال امامی - چه کردم آقا؟

نایب رئیس - صحبت میکنید آقا باعث اختلال مجلس میشوید اینطور که نمیشود شما آقای صادقی، مطالبتان را بفرمائید ورعایت آن چیزی که درصحبت یکنفر ناطق باید رعایت کند بکنید.

هاشمی - علت حریق گفتن جلوگیری از حریق نمیکند

صادقی بنده ازاول جزو آن اشخاصی بودم که هرعملی دراین مملکت میشود از نظر موافقت با متفقین و همکاری با آنها یا از نظر اختلاف بـا آنها باید بنام خود ایران وایرانی باشد(صحیح است) و این مسلم و بدون تردید بهتر و بیش ازآن پیشرفت میکرد تااینکه ماامسائل را بطوری پیچیده بکنیمو بطوری توی هم بریزیم که اگر این عمل واقعاً و باطناً بستگی بجانب دیگری نداشت ظاهراً عمل را طوری نشان بدهد که این عمل کرد خود ما است متاسفانه تکرار میکنم کهاین عمل نشد و نخواهد شد چرا؟ برای اینکه اشخاصی پیداشدند همانطور که آقای هاشمی گفتند بنده هم تکرار میکنم اشخاصی پیدا شدند خودشان را بسته بجا هائیکه غیر از مقامات ایرانی وغیرازوطن پرستی بود (محمدطباطبائی- اسم ببرید) هم بنده همه‌را میشناسم و هم شما وهم همه عالم ما اگر انتظارداریم‌از کشورهای بیگانه مخصوصا در ملت امریکا یا در ملت فرانسه نسبت بما یك احساسات مساعدی پیدا شود و همین طور هم هست ما نباید غفلت بکنیم که آنها بتمام کنه امور و تمام جزئیات جریانی که در کشورما امروز گردش دارد واقفند میدانستند که این مسائل از کجا ناشی شده است بنده برمیگردم باز بمطالب آذربایجان بنده اطلاع‌داشتم

او بمن چیزی عاید شد روزی که من اینجا موافق نبودم باطنا با استانداری آقای فرخ بآذربایجان و الله بنده نگفتم برای اینکه گفته نشود که اگر آقای فرخ میرفت بآذربایجان ممکن بود تفلیس و ایروان و گنجه را همجزو ایران میکرد صادقی مخالفت کرد و نشد من میدانستم روا نبود آنوقت در تمام کشور ایران آیا یکنفر مثل فرخ نبود که برای استانداری آذربایجان برود این از دوحال خارج نیست وقتی که شخصی یا یك کشوری یك نفر طرف دارد یابساید آنقدر زور داشته باشد که پای خودش را بگذارد بحلق حریف و تفکر هم نکند یا اینکه آنقدر فهم تفکر و تعقل و دیانت داشته باشد وراه کار خودش را پیدا کند(صحیح است) هیچ علتی نبود ما ازاینجا تمام ماموریتی را که بآذربایجان میروند از یك حزب معین مامور بکنیم باصفت رسمیت دولتی بفرستیم این راآقایانی که خارج از آذربایجان هستند نمیدانند بنده میدانم و میشناسم این اشخاص را از کجا آمده و با کجا ملاقات کردند بکجا رفتند نتایج امروز آذربایجان را تکرار میکنم نتیجه مقدماتی است که خودمان با دست خودمان فراهم کردیم (صحیح است) یکنفر از نمایندگان ــ آن حزب کی بود ؟ (سیدضیاء الدین بفرمائید اسامی آن اشخاصی که ازطرف آن حزب رفتند) ۰ آقای محتشمی فرماندار تبریز (سیدضیاء الدین ــ ایشان عضو کدام حزب هستند) (دکتر کشاورز وکیل حق استیضاح از وکیل ندارد) (جمال امامی بفرمائید ما هم بدانیم ۰)

نایب رئیس ــ آقای جمال امامی جنابعالی رعایت نظم مجلس را نمیفرمائید بنده بشما اخطار می کنم ۰

نظر آقایان وبر علیه مصالح کشور تشخیص میشد بنده عرض میکنم امروز اگر واقعایك همچو پیش آمدی شده است بجای این که ما مطلب را متشنج وپیچیده تر بکنیم وبجای اینکه رفیق بنده بیاید اینجا ویك مطالبی را بگوید که مطلب را پیچیده تر وخراب تر بکند بیائید نتیجه عاقلانه تر بگیریم این مطالبی که الان در آذربایجان پیش آمده است الان در تمام نقاط ایران هست نهایت آنها بقدری وطنپرست هستند وبقدری عاقلانه مطالب را حل میکنند نمیرسند بجائی که کار ما رسیده است یا خدای نکرده بعداز این خواهد رسید بنده عقیده دارم همانطوریکه آقای دکتر عبده چند جلسه پیش پیشنهاد کردند اگر یك اختلاف سیاسی ودوئیت نظری بین ما وهمسایه شمالی هم باشد بهترین راه برای حل مذاکره ورفع اختلاف با خودآنها است باید آنها بدانند کسانی که میخواهند برای حل این مشکلات وارد مذاکره شوند حسن نیت دارند وباید حسن نیت وصلاحیت حل مسائل را داشته باشند واین شرط اول است که عقیده وایمان بحسن نیت موجود باشد تا برای حل مشکلات موجباتی فراهم شود وقتی که بنده میخواهم فرض بکنیم باآقای دکتر شفق یك مطلبی را حل بکنیم شرط اولش این است که ایشان از حسن نیت من واز اینکه من قائل هستم که این مطلب حل شود عقیده وایمان داشته باشند در کشور ما مخصوصاً در چهار ساله اخیر همه میدانند که بهیچوجه اوضاع موافق با حل مشکلات با دولت شوروی نبود من میگویم شما هم میدانید شاید هم بدتان بیاید این دولتهائی که از اول شهریور باینطرف روی کار آمده اند تمام آنها دولتها نخواستند با حسن تفاهم وارد حل مشکلات شوند (همهمه نمایندگان

همانطوری که رفقای ما همه شان میدانند در آذربایجان یك وضعی است که ایجاد احزاب له و علیه فرق نمیکند ممکن است منجر بشود تا اینکه یك پیش آمدی بشود در آن جا مخصوصاً از روزی که استاندار را احضار کردند اولا استاندار آنجا دادور بود آن استاندار با بنده هیچ ارتباطی ندارد در این که دادور هم آنجا یك اشتباهی کرده است یك خطائی کرده است یك خلافی کرده است باز بنده مدعی و مدافع ایشان نیستم ولی روزی که ایشان را آوردند این جا با یك ترتیبی آوردند و این طور بنظر رسید که آمدن و آوردن ایشان با یك نظر و غرض خاصی است وقتی که ایشان آمدند این جا ؟ کرارا با رفقای خودمان اصرار کردیم الحاح کردیم التجا کردیم که یك نفری که بتواند آنجا با تمام طبقات مردم آشنائی پیدا کند تا وارد مسائل بشود این را شما تعیین بکنید این کار را نکردند تا این که ما یك روز آقای اشرفی را دعوت کردیم بمنزل خودمان آقای اشرفی معاون نخست وزیر حاضر هستند تمام آقایان با ایشان ارتباط و آشنائی دارند بپرسید ما آن روز گفتیم که ممکن است در آذربایجان مسائلی پیش بیاید که حل و فصل آنها اگر خارج از قدرت هم نباشد ممکن است اشکالاتی برای کشور ایران ایجاد کند شما مذاکره بکنید یك نفری را معین بکنید رفتند مذاکره کردند بما جواب دادند که من مذاکره کردم و انجام دادیم انجام این بود همان طوری که عرض کردم آقای فرخ را استاندار آذربایجان کردند من میدانم آقای فرخ یك مرد بسیار درستکاریست ولی در قسمتهای دیگرش و نظریات دیگرش بنده موافق نبودم که ایشان بروند بآذربایجان تا این که آذربایجان هشت ماه نه ماه گمان می کنم نه ماه بی استاندار بود آن جا کارهائی پیش آمد که برعلیه

بودم از هر تومانی ده شاهی دولت ایران مالیات میگرفت دولت روسیه تزاری سابق‌هم بوسیله میر بابابوف از همین وطن پرست های امروزی مالیات میگرفت دفاتر مالیه آذربایجان شاهد بر این مدعی است (مجدداینهارا نگوئید ما اینهارا نمی‌شناسیم) (یکی از نمایندگان - چرا میفرمائید) من میگویم تمام بازرگانان متمول امروزی تمام متعینین (دکتر شفق - مجبور بودند) مجبور بودند آقای دکتر شفق پس امروز اگر بنده آمدم اینجا و میگویم مطلب را باید باسیاست مدبرانه‌حل کرد اگر واقعا مرا بعقیده خودم‌وادار می‌کنید لااقل از روی اجبار.

نایب رئیس. - آذربایجان اشخاصش هیچ وقت به روسیه تزاری مالیات نمی دادند و اگر اشخاصی تحت نفوذ روسیه تزاری بودند آنها اشخاصی بی وطن بوده اند (صحیح است) جنابعالی که مردوطن‌خواهی‌هستیدومطالبتان تاثیردار داند زیرا بایدتصدیق بنمائید که آذربایجانی‌مالیات‌خودش را بمرکز وتهران‌میداده‌است

صادقی - خوشوقتم که این مطلب را فرمودید و برای بنده مجال شد که در این عرضی که کردم بیشتر توضیح بدهم شما تصور میفرمائید که ایران و ایرانی عبارت از صد نفر و پانصد نفر امثال ما هستند چرا برای اینکه در ایران نماینده هر صد هزار نفر یکنفر است آن یکنفر نماینده صد هزار نفرواقع شده است و همیشه خودش را ایرانی معرفی میکند اینطور نیست بنده که عرض کردم در آذربایجان مالیات داده شده است باز هم‌تکرار میکنم که مالیات را ایرانی یعنی ۹۹ در صد اشخاص از حیث عده

اینطور نیست این را شما میگوئید) (زنگ رئیس) (فیروزآبادی ما اگر نکردیم با آنها چه بیائید ومداخله بکنند چرا بضرر مملکت حرف میزنید وکیل این ملت بضرر ملت حرف میزند) نفع وضرر راآقای فیروزآبادی هر کس بمغز خودش رجوع میکند و از مغز منتقل میکند بدهان خودش من بنفع کشور حرف میزنم بعقیده حضرت مستطاب عالی بضرر کشور حرف میزنم این راهی است که اختلاف عقیده است البته شماهم میل دارید کشور مرفه ودر کارهایش موفق باشد بنده هم همینطور ولی این را که بنده میخواستم عرض بکنم البته جسارتا عرض میکنم وکیل آقا که نیستم وتحت نفوذ آقاهم نمیتوانم باشم (یکی از نمایندگان خلاف مصالح هم نمیشود حرف زد) من عرض میکنم مصالح این بوده است عمل نکردیم روزهای ناروا ونا شایست را دیدیم عرض بنده وحرف بنده اینجاست وبیشتر مطلب را هم بنده راجع به تبریز عرض میکنم وتبریز اگر حساب بکنید در آذربایجان ۹۹درصد اشخاص وکسانی هستند که دور از این جریان هستند یعنی نه در دمکرات ونه علیه دمکرات شرکت نکرده اند اشخاصی هستند که امروز ادعای وطن پرستی میکنند ومن نمیخواهم یک یک نام آنها را ببرم اینها مردمانی هستند همان موقعیکه آذربایجان مخصوصا تبریز تحت اشغال قشون تزاری بوده است اینها مردمانی بوده اند که تحت الحمایه ومالیات بده روسیه سابق بودند همان مردمانی که امروز وطن پرست شدند وسنگ وطن بسینه میزنند اینها مردمانی هستند تحت الحمایه بودند و بدولت تزاری سابق مالیات میدادند بروید بدفاترشان رسیدگی بکنید بنده مخصوصا عضو مالیه آذربایجان

داشته باشیم وضع د نیای کنونی ایجاب نمیکند که ما با یك دولت همجوار خود بجنگیم (همهمه نمایندگان - ما با کسی جنك نداریم جنگ نفرمائید) جنك عرض نمیکنم بدگوئی عرض میکنم (اردلان - ناله بفرمائید) بله ناله هم نیست ما باید حیثیت و شرافت خودمان را حفظ بکنیم نهایت باید طوری گفته شود که بدانند ما صاحب خانه خودمان هستیم نه دیگری میخواهیم کشور خودمان را از تعدی دیگری حفظ کنیم نه اینکه گفته شود دیگری میآید ما راوادار میکند بمخالفت همه آقایان میدانند ایرانی باید از ایران دفاع بکند

هرروز خبر های تازه تری از تبریز میرسد پادگان تبریز در محاصره و دارند تسلیم میشوند رسیدن این اخبار (که درجای خود مفصلا مذکور خواهد شد) و عدم اظهارات دولت در مجلس و رسیدن اخبار خارجه و توجه افکار عمومی نمایندگان را برآن داشت که درصدو شصت و نهمین جلسه علنی مجلس شورای ملی اظهاراتی به نمایند که عینا در این جا نقل میشود •

بیانات آقای ناصر قلی اردلان در جلسه ۱٦۹ مجلس شورای ملی

بنده تصور میکنم هیچ ایرانی نباشد که نسبت بوضع کنونی آذربایجان در دل نگرانی نداشته باشد (صحیح است)و بنده باز هم تصور نمی کنم که هیچ ایرانی باشد که در دل خود این امید و آرزو را پرورانده که این موضوع بنحو خوبی هرچه زود تر خاتمه پیدا کند •

بلی نگرانی در دوسه سال قبل در دل تمام ایرانی ها بود بنده خودم یکی از آن ایرانیها هستم که این نگرانی درآن دو سه سال

و نفوس مالیات ندادند یك صدم که سهل است بلکـه یکهزارم اشخاصی که دادند هزار نفر هستنداینها بوذه اند که مالیات‌دادند آقای ملك تعجب اینجاست ایشان میفرمایند همچو چیزی نیست بهر حال بنده عرض میکنم (نمایندگان ـ عده کافی نیست) البته عده کافی نخواهد شد (زنك نایب رئیس ـ عده‌کافی نیست) (در این موقع چند نفر وارد شدند و عده‌کافی شد) بله بنده درتایید وخاتمه بیانات خودم مقصودم این نبود که‌تمام ایرانی‌ها مالیات خودرا میدادند بروسیه تزاری بلکه‌مقصودم‌همان بیوطنهائی بود که‌حالاادعای وطن پرستی میکنندآنها مالیات میدادند بروسیه تزاری (یکی از نمایندگان ـ باج سبیل بود) (سنندجی ـ اسم ببرید) شاید در ولایت خود شما هم اشخاصی بوده اند (سنندجی ـ هیچ نبودند) بسیار خوب (فیروز آبادی ـ در اطراف پیشنهاد مگر چقدر باید صحبت بشود) (همهمه نمایندگان) در هر صورت چون من میدانم که آقایان خوششان نمی آید (نمایندگان بفرمائید آقا) خلاصه میکنم بنده عرض میکنم که اگر واقعا میخواهید ایـن مطالب و مشکلات امروزی‌حل‌بشود بریزیددور آن اغراضی‌راکه وادار می کند بطرفیت (یکنفر ازنمایندگان) ـ (بفرمـائید راه حل را) چه جور صریح عرض کنم بنده عـرض میکند امروز حل قضایـای آذربایجان آنقدر که‌آقایان‌تصویر می کنندمشکل نیست درصورتی که ما بتوانیم مطالب را خودمان حل بکنیم اولاً دولت یا عمال یا متنفذین یا مجلس باید متوجه این نکته باشند که این مسائل‌را باید دوستانه حل کرد تا جائیکه ممکن است بعقیده بنده باید بـا خود دولت شوروی این را حل کرد اگر ما نهـایت قدرت را هـم

صرفا داخلی است (صحیح است) و ما خواهشی که ازدولت اتحاد جماهیر شوروی داریم اینست که همانطور که دولت ما تقاضا کرده و در مجلس هم این موضوع بحث شده است دست ما را باز بگذارند ما خود بطرز عاقلانه ای بطرز عادلانه ای بطرزیکه دنیای متمدن آنرا بپسندد این قضیه امروز چون قضیه داخلی است ما خودمان حل خواهیم کرد فقط خواهش ما از دولت دوست ما این که دست ما را در این قسمت باز بگذارند .

این یك خواهش خیلی کوچکی است در مقابل آن فداکاری هائی که ما کردیم بنده رادیو مسکو را هم گوش میکنم و آنچه بنده استنباط کردم یك سوء تفاهماتی برای اولیای دولت اتحاد جماهیر شوروی حاصل شده است که تصور میکنند ما ایرانی هــا همه مان بیك طرف نظر داریم و حال آنکه این طور نیست اولا بنده یك مطلب را باید در این جا بطور صریح بگویم که این طور نیست و سوء تفاهمی است یك مطلبی است که باید بنده در این جا عرض بکنم و آن اینستکه ما ایرانیها از نقطه نظر علاقمندی که بمملکت خودمان داریم نمی توانیم ازدوستی بادولت انگلستان هم صرف نظر بکنیم محال است ، سر تاسر سرحدات جنوبی ایران ما بادریای آزاد ارتباط دارد مایك صادراتی دراین مملکت داریم یك مایحتاجی داریم که از خارج وارد شود به مملکت ما .

ما با دولت انگلستان که اول دولت دریائی دنیا است نمی توانیم دوستی نداشته باشیم و اگر بـا او دوستی داریم بـرای علاقمندی بمملکت خودمان است مسلما همانطور که بدولت اتحاد جمـاهیر شوروی علاقه داریم ما با اوهم سر حدهستیم هم خاك هستیم بسیاری

قبل در دل منهم مثل همه وجود داشت .

منتهی این نگرانی که امروز دردل من هست برای آذربایجان است • نگرانی که در دو سه سال قبل در دل خود داشتم برای دولت دوست و متفق ما اتحاد جماهیر شوروی بود .

در آن تاریخ یك دولت متجاوز و زورگوئی با تمام قوا به دولت اتحاد جماهیر شوروی حمله کرده بود و جنك بیك مرحله‌ای رسیده بود که هیچ معلوم نبود که بچه ترتیب ممکن‌است خاتمه پیدا کند در آن موقع ما همه ایرانیها بنگرانی تنها اکتفا نکردیم • آمدیم عملا کمك کردیم آنچه در قوه ودراختیار خود داشتیم برای پیروزمندی دولت اتحاد جماهیر شوروی پنج میلون تن‌مهمات از کشور خودمان برای‌شوروی فرستادیم بنده‌یقین دارم عامل بسیار مؤثر در پیروزمندی دولت اتحاد جماهیر شوروی ما ایرانیها بودیم (صحیح است) حالا این را بنده با دو کلمه توضیح عرض میکنم که این پنج ملیون تن مهمات از بندر شاهپور بباد کوبه و روسیه پرواز نکرد •

اینها بدست یك ایرانیانی که همهٔ آنها برزگر بوده یا برای ما کارمیکردندآمدند تمام کار های داخلی مارا کنار گذاشتند رفتند قد علم کردند و این پنج میلیون تن کالا را بدولت اتحاد جماهیر شوروی رسایندندو باعث پیروزمندی‌شدند • بنده نمیگویم که بمصداق گفته شاعر نامی‌ایران (چه خوش بی مهربانی‌ازهرسربی) امروز هم دولت اتحاد جماهیر شوروی باید در این گرفتاریها به بما کمك متقابله بکند• بله من میگویم قضیه آذربایجان یك قضیه

گفتار بهیچکس داده نمیشد و بلا فاصله شهریور بیست آمد و ما گرفتار شدیم به پذیرائی از قشون متفقین و لهستانی و حمل پنج ملیون تن کالا و آنها مجال نداد که بکارهای داخلی خودمان برسیم، اینها یك گرفتاریهائی است که تمام نقاط ایران از این گرفتاریها دارد معهذا بما مجال بدهند ما بدنیا نشان خواهیم داد که تمام کار های خودمان را کاملا میتوانیم اصلاح کنیم و خواهیم کرد باحسن نیت و حسن نظر . آذربایجان و سایر نقاط ایران هم اگر مطالبی دارند میگویند ، مگر همین شکایتی که آقای هاشمی به هیئت رئیسه تقدیم کردند شکایت اهالی کرمان نبود که از گرانی شکایت کرده بودند ؟ بسیار خوب ما می نشینیم . رسیدگی میکنیم . پریروز آقای دکتر زنگنه ببنده میفرمودند که باید بیائید راجع بوضع گرانی، وضع پولمان . وضع قرضی که بنده چند بار در این مجلس گفتم یك عامل موثری راجع به گرانی است این قرضهائی است که دولت به بانك ملی دارد و موجب زیادی نشر اسکناس است اینها یك مسائل داخلی است اینستکه بنده زیاد نمیخواهم وقت آقایان را بگیرم چون آقایان دیگر هم اجازه خواسته اند بنده فقط از دولت دوست خودمان اتحاد جماهیر شوروی انتظار دارم همانطور که دولت ما خواسته است دست ما را باز بگذارند و خواهند دید که ما قضایای داخلی خودمان را بنحو مطلوب که موجب نگرانی آنهاهم نخواهد بود اصلاح خواهیم کرد .

☆☆☆

بیانات جناب آقای دکتر محمد مصدق در جلسه ۱۶۹ مجلس

-۱۷۵-

از کالا ها خریداری جز دولت اتحاد جماهیر شوروی نداشته و ندارد و بسیار کالا هائی است که ما ناگزیریم از آنجا وارد کنیم همانطوریکه ما با او علاقه داریم باین هم علاقه داریم ولی چیزی که بنده مکرر در این جا عرض کردم اینست که این گناه ما نیست که مملکت خودمان را از هر روی این دولت ها و از دولتهای دیگر بیشتر دوست داشته باشیم دوستی که ما با این دولت داریم برای بقای خودمان است البته یك مطلب را بنده باید در اینجا عرض کنم و بنده بسیار مایل هستم که این نکته را (امید وارم که اولیای دولت اتحاد جماهیر شوروی بآن توجه کنند) و آن اینستکه **آذربایجان جان ما است** (صحیح است) محال است که جان کسی را بخواهند از بدن جدا کنند و او دست و پا نزند این محال است اصلا یك چیزی است که غیر قابل قبول است . یك امر کاملا طبیعی است که این جان شیرین ما را اگر بخواهند از بدن ما جدا کنند طبعا ما دست و پا میزنیم طبعاً ما ناله و فریادمیکنیم باز هم از نقطه نظردوستی وصمیمیت وعلاقمندی که ما با دولت اتحاد جماهیر شوروی داریم اینست که باز بخوداو مراجعه میکنیم میگوئیم آقا ، این قضایای داخلی ما است دست مارا باز بگذارید مااین قضیه را خودمان حل خواهیم کرد .آذربایجانیها تماما فرزندان خلف این مملکت بوده و اگر یك مطالب مشروعی داشته باشند ما وظیفه داریم باظهارات آنها کاملا رسیدگی بکنیم و همان کار را هم خواهیم کرد . آقای هاشمی نماینده محترم بسیار حرف حسابی فرمودند چند روزقبل ، فرمودند که ما فرصت نداشتیم و این عین حقیقت است ، ما بیست سال دردوره دیکتاتوری بودیم که مجال

دولت مجاور زندگی کنیم ودر سایه دوستی این دو دولت مجاور استقلال خودمان را حفظ کنیم (صحیح است) ما باید بهر طریقیکه شده رفع سوء تفاهـم بکنیم مگرنه این است که در سایر ممالك وقتی که سوء تفاهمی واقع میشود دولتها اگـر قابلیت رفع سوء تفاهم را ندارند کناره جوئی می کنند وکار را بدولت دیگری که میآیدواگذار می کنند بلکه آنهـا بتوانند سوءتفاهم را رفع بکنند (حاذقی ـ حالا هم همین طور است) بنده پیش از این صلاح نمیدانم که کار بلاتکلیف بماند امروز دولت باید بعقیده من یاتصمیم بگیرد کابینه را ترمیم بکند و اشخاصی که صلاحیت ندارند از کابینه خارج بشوند واشخاصی که صلاحیت دارند وارد بشوندبلکه وضعیت ما بهتر بشود یا اگر دولت اینکار را نتوانست بکند هرچه زودتر بیاید درمجلس بگوید وازکار کناره جوئی بکند مقصوداین است که دولت اگراطمینان برای پیشرفت کار دارد هرچه زودتر بیایددر مجلس اظهار بکند تا رفع نگرانی از جامعه بشود(صحیح است) میگویند مریضی را بهحکیم متوسطی رجوع کردند و باو گفتند که این را بشما رجوع می کنیم ولی اگر او مریض خطر داشته باشد بما خبر بدهید که ما برای این یك حکیم بهتری تهیه کنیم. حالا من خواستم این را عرض کنم که اگر واقعا این دولت نمیتواند کاری بکند یکروز نیاید بمابگوید که کارازکار گذشته است امروزهرچه زودتر این دولت بیاید بمجلس شورای ملی و نظریات خودش را اظهار بکندصلاح جامعه است (صحیح است) دلیل ندارد که دولت مردم را وجامعه را از اقدامات دولت وکار دولت بیخبر بگذارد. ما الان متجاوز از یکماه است وارد این جریانات شده ایم وملت وجامعه بی خبراست .

شورای ملی

از زمانیکه دولت حکیمی تشکیل شده یك اوضاعی در این مملکت ایجادشده که حقیقة اسباب نگرانی عموم شده است (صحیح است) من هیچ نمی خواستم در این بابت صحبت بکنم تا از طرف دولت اظهاراتی در مجلس بشود ولی فشار موکلین مرا مجبور کرد که امروز در مجلس عرایضی را که لازم می‌دانم عرض کنم اقلیت سابق که امروز جزء اکثریت شده است بشدت از مجلس دوری کرد چند ماه با دولت وملت مبارزه کرد برای اینکه وضعیت بهتر شود (طباطبائی - بدتر شد) متاسفانه آمدیم به‌مجلس ووضعیت بهمان‌حالی که بود هست من میخواستم که دراین دولت و در تشکیل این دولت دقت‌هائی بشود و تشکیل این دولت از عناصر رنگین و اهل بندو بست بکلی محروم باشد اشخاصی که رنگین هستند واهل بندو بست‌هستند داخل این دولت نشوند و این دولت بتمام معنی مورد اعتماد جامعه باشد اما متاسفانه این نظریات شخص من بهیچ وجه عملی نشده است ما واقع شده‌ایم بین دو دولت متفق دوست مجاور ما باید با این دودولت بتمام معنی‌از روی صمیمیت راه برویم (جمال امامی‌ما که صمیمی‌هستیم آنها نیستند) بلی وطوری نشود که کوچکترین سوء تفاهمی بین ما ودولت مجاور تولید شود ولی متاسفانه کار سوء تفاهم بجائی رسیده است که قشون ما در شریف آباد متوقف شده است (صحیح است) من واضح وروشن عرض‌می کنم که‌دولت ایران اهل جنك نیست (صحیح‌است) و چنانچه متفقین ما بخواهند بعنوان ما جنك بکنند برای ماگران تمام‌می‌شود (صحیح است) هر یك از متفقین که غلبه‌بکنند به ضرر ما تمام می‌شود ما باید بین دو

باصلاحات لازمه بنماید باین مناسبت اجازه میخواهم که این نکته را یادآوری کنم که دولت همه اقداماتی را که از طرف عده‌ای سابق الذکر در آذربایجان بعمل آمده است و بر خلاف قانون و بدون اثر میداند (صحیح است) وقطع دارد مجلس شورای ملی نیز باین نظرموافق است • (صحیح است) بهرحال در نتیجه بروز این حوادث دولت مجبور بوده است که قسمت عمده وقت خود را برای رفع مشکلات مصروف نماید هر چند هنوز هم نمیتوانم بگویم که در رفع این مشکلات موفقیت حاصل کرده ام لیکن مذاکراتی که مرتبا در جریان بوده و هست مرا بادامه آن تشویق میکند وضمنا آقای بیات هم که باکمال وطن پرستی و حسن نیت پذیرفته و دراین موقع مشکل بآذربایجان رفته اند از دقیقه ایکه وارد شده آنی از مجاهدت و کوشش برای اصلاح امر خود داری نکرده است (صحیح است احسنت) از طرف دیگر نظر باینکه بواسطه توقف ارتش شوروی در آذربایجان دولت آزادی عمل نداشته و نمیتوانسته است قوای انتظامی را برای استقرار امنیت نقل و انتقال دهد لذا با اولیای دولت شوروی و مامورین آن دولت در ایران مذاکره نموده وهم خودرا مصروف این نکته نموده ایم که دولت زود بتواند در این قسمت بوظایف خود عمل نماید بعلاوه بوسیله سفیر کبیر شاهنشاهی در مسکو باستحضار دولت جماهیر شوروی رسانده ایم که اینجانب قصد دارم باتفاق آقای وزیر خارجه بمسکو عزیمت و مستقیما بامقامات شوروی وارد مذاکره شوم (صحیح است بسیار خوب) امیدوارم از کلیه اقداماتی که تا کنون بعمل آمده و تعقیب میشود نتیجه گرفته شود و نگرانی دولت و ملت ایران از این حیث رفع گردد و اما راجع باصلاحات داخلی که در ابتدای بیانات خود بآن اشاره نمودم آقایان محترم اطلاع دارند و موجبات عمده و وضع اسفناکی که امروز

نطق نمایندگان در جلسات علنی ۱۶۷ و ۱۶۹ مجلس شورای ملی نخست وزیر را بر آن داشت که در جلسه علنی ۱۷۰ مجلس شورای ملی حضور یافته و توضیحاتی برای اطلاع نمایندگان مجلس بدهند که عینا نقل میشود

بیانات جناب آقای حکیمی نخست وزیر در یکصدو هفتاد و یکمین جلسه علنی مجلس شورای ملی در تاریخ ۳۱ آذر ماه ۱۳۲۴

آقایان نمایندگان محترم استحضار دارند موقعی که اینجانب مامور تشکیل کابینه شدم که وضع کشور غیر عادی و موجب تشویش و نگرانی بود من با این نیت و باین امید و استظهار هیئت دولت را تشکیل و قبول مسئولیت کردم که باپشتیبانی و مساعدت مجلس شورای ملی دست باصلاحاتی که واقعا مملکت محتاج بآنست بزنیم ولی متاسفانه هنوز شروع بکار نکرده بودیم که با مسئله آذربایجان مواجه شدیم در آنجا عده معدودی که بواسطهٔ دور بودن در این بیست ساله اخیر از کارهای عمومی ودولتی بافکار و نظریات من آشنا نبودند مجال اقدام بمن نداده و برخلاف قوانین مملکتی دست بعملیاتی زدند که نظم و آرامش آن صفحه را بکلی مختل نموده است و بدولت فرصت داده نشد که برطبق برنامه مصوب خودشروع

آقایانیکه بسوابق زندگانی این جانب آشنائی دارند بخوبی میدانند که اینجانب در مدت حیات اجتماعی خود احترام بقانون اساسی کشور ولزوم اجرای کلیه مقررات آن را نصب‌العین خود قرار داده (نمایندگان صحیح است) و همواره آرزو داشته ام که تمام امور مملکت طبق وموازین قانونی انجام شود و بهمین جهت در نظر دارم هر قسمت از مواد قانون اساسی را که تا بحال بآن عمل نشده مورد توجه واقدام قرار دهم و تا مدتی که دراین ماموریت باقی بمانم در راه انجام این وظیفه خود داری نخواهم کرد البته اتکای من بعد از عنایت خداوند متعال وتوجهات اعلیحضرت همایون شاهنشاهی به پشتیبانی و همراهی نمایندگان محترم و ملت ایران است و امیدوارم در این موقع مشکل با کمال برد باری و تحمل مقاومت نمایند تا انشاء الله بتوانیم بتکالیف قانونی و وجدانی خود در مقابل خدا و ملت عمل نمائیم با اطمینانی که آقایان نمایندگان محترم بحسن نیت و فداکاری این جانب نسبت بملت ایران دارند اجازه خواهند فرمود که بقیه مطالب را بعد در موقع مقتضی بعرض برسانم • (صحیح است)

اوضاع آشفته کشور ومخصوصا آذربایجان بهیچوجه رو به بهبودی نمیرود و نخست وزیر آقای حکیمی ناچار شد کابینه را ترمیم نماید •

آقای فهیم الملك از وزارت کشور استعفا داد وآقای اللهیار صالح بسمت وزارت کشور بحضور شاهنشاه و مجلس شورای ملی معرفی گردید •

در مملکت وجوددارد همانا پیش آمدجنك بوده که این اوضاع ناگوار را درمملکت فراهم نموده (صحیح است) بدیهی است مدتی وقت وفرصت میخواهد که دولت با معاضدت مجلس شورای ملی و کلیه طبقات ملت برنامه‌ای برای اصلاحات و اعاده بحال عادی تنظیم و بر مشکلات موجوده فائق آید.

البته دلیل دیگری هم برای عدم پیشرفت کارها وجودداشته و آن این بود که بمرور زمان اکثر مردم از جریان امور مربوط بزندگانی اجتماعی خودشان بی خبر مانده و در نتیجه احساس مسئولیت درکارها نمیکنند وموقعی برای مساعدت بدولت از حسن جریان امور استان و شهرستانها بدست نمیآورند و حال آن که طبق قانون اساسی یك قسمت مهمی ازاین مسائل‌را ممکن بود درخود ولایات یا ایالات بوسیلهٔ انجمنهائی که طبق قانون اساسی پیش بینی شده و قطع و فصل نمود و روی این نظر بوده است که دولت این جانب ازبدو امر متوجه و لزوم تقسیم کارها گردیده ودر صدد بر آمدیم بمحض اینکه اطمینان کامل از حسن جریان انتخابات حاصل نمودیم که کاملا طبق قانون صورت خواهد گرفت انجمنهای ایالتی وولایتی‌را تاسیس وتشکیل دهیم (صحیح است) و البته دولت مراقبت خواهد نمود که این انتخابات در تمام مملکت مطابق قانون وبدون مداخله عناصری که صلاحیت ندارند انجام شود مسلم است بعد از اینکه انجمنهای نامبرده تشکیل علاوه براین که وظایف دولت مرکزی سبکتر میشود ومجال توجه بکارهای اساسی را بدست میاورد اهالی ولایات یاایالت درانجام اصلاحات مربوطه بحوزه خود تشریك مساعی نموده و بهتر و سریعتر خواهند توانست اصلاحات محلی رادهند انجام.

را نقض کرده است آیا مادر این باره چه خواهیم کرد !

دو موضوع است که بایستی مورد علاقه زیاد دولت انگلیس در این خصوص واقع شود .

نخست اینکه نتیجه این عمل شوروی ، در دنیائی که مانوع بشر در آن زندگی میکنیم ، تاثیر خواهد داشت .

دوم آنکه نتیجه آن در ما که مردم امپراتوری انگلیس هستیم، موثر واقع خواهد گشت .

ـ ایران همواره از قدیم جولانگاه و میدان پیکار انگلستان و روسیه بوده و در این جا بیشتر از هر جا منافع ما و روسیه ، با هم روبرو و مصادف میشود . و گاه این یك و گاه آن یك پیشی می گیرد .

اگر نفوذ شوروی قدری بیشتر بسوی جنوب پیش رود با منافع ما انگلیسها مصادم خواهد شد .

خطوط هوائی ما بر فراز کنار ، جنوبی ایران است .
منافع نفتی ما در جنوب دراطراف اهواز و خرمشهر یك موضوع حیاتی برای ما است ما اهالی این امپراتوری نمی توانیم بآنچه در ایران اتفاق می افتد بی اعتنا باشیم »

سپس آقای کلیفرد موضوع آذربایجان را پیش کشیده و چنین مینویسد :

« شرایط عهد نامه ای که حق حاکمیت وتمامیت ارضی ایران را تضمین میکند کاملا روشن است .

شوروی‌ها چنین دلیل میارند« ایران یك کشور ملوك الطوایفی

نمایندگان و مخبرین جراید بعضی از دول قوی مانندامریکا برای آنکه از تحولات ووقایع آذربایجان بهتر اطلاع حاصل‌نمایند به تبریز رفتند (مستریانك) که وابسته مطبوعاتی سفارت کبرای امریکا بوده و بزبان فارسی بسیار خوب آشنا بود در این روزها سفری بآذربایجان نموده تا اوضاع‌رااز نزدیك دیده و بمقامات‌رسمی کشور خود گزارش جامعی میدهد .

گرچه گزارش رسمی ایشان در تهران منتشر نگردید ولی بقراری که بعدا اظهار شد گزارش ایشان در شورای امنیت مورد دقت و مطالعه قرار گرفت و دادن این گزارش ایراندوستی این مرد شریف را ثابت میکند .

در همین ایام کنفرانس وزرای چهاردولت در مسکوتشکیل و بنام انجمن مسکو نامیده شد و یکی از قضایای مهمی که در این انجمن مطرح و مورد بحث قرار گرفت موضوع ایران بود ولی متاسفانه نماینده ایران در این انجمن حضور نداشت که بتواند توضیحات کافی در این باره بدهد .

در همین ایام روزنامه مهم انگلیس (دیلی میل) مقاله ای بقلم آقای (الکسندر کلیفرد) راجع با اوضاع ایران انتشارداد که از لحاظ اهمیت آن قسمتی از آن را در این جا نقل مینمائیم .

قسمتی از مقاله (دیلی میل) در باره‌ایران

(الکسندر کلیفرد) میگوید :

« حاکمیت و تمامیت ارضی ایران (یك کشور دور افتاده و خیلی مهم) در تعهدی رسمی از طرف سه دولت بزرك تضمین شده است ولی اکنون بدون هیچ شك و تردید شوروی این تعهد

در نوامبر ۱۹۴۴ دولت شوروی در خواست پنجسال حق جستجوی نفت در قسمت مهمی از شمال ایران را کرد امـا دولت ایران آنرا نپذیرفت شوروی احتیاج بنفت ندارد و تقاضای‌او شبیه کوششی برای بدست آوردن منطقهٔ نفوذ بود» •

کلیفرد مقاله خود را چنین خاتمه میدهد !

« دولت شوروی در مقابل جهان با ظاهری آلـوده بنقض عهدنامه‌ای که ما امضاء کرده‌ایم جلوه‌گر شده است • »

اما در آذربایجان

بطوریکه گفته شد روز هفتم آذر ماه آقای سهام السلطان بیات استاندار آذربایجان ساعت ۹٫۵ صبح با طیاره شوروی که تنتها وسیله سریع السیر بود از تهران حرکت نموده وساعت یازده ونیم وارد تبریز شدند •

از طرف اهالی‌تبریز در فرودگاه از ایشان استقبال‌شایان توجهی بعمل آمد •

ایشان از میدان‌فرودگاه باستانداری رفتند وآقایان‌ورؤسای ادارات دولتی از ایشان دیدن کردند و ایشـان برسیدگی امور مشغول بودند ولی از طرف سران فرقه دموکرات کسی ایشان را دیدن نکرد آنها بکار خود مشغول بودند یعنی پس از صدور بیانیه (دموکرات فرقه سی) بقول خودشان در حضور هفتصد نفری که خودرا نماینده پانزده‌هزار نفرمیدانستند وبعنوان قطعنامه‌منتشر شده بود فعالیت این فرقه زیاد تر شد و بعد همین‌مجلس که بنام‌کنگره حزبی نامیده میشد خود را بنام مجلس مؤسسان نامید و هیئتی را

و ارتجاعی است ، کشاورزان — کارگران گرسنگی میخورند و استثمار می شوند و مظلوم واقع میگردند ، در این کشور در حقیقت خدمات اجتماعی وجود ندارد .

ما نمیتوانیم این کشور را این طور ببینیم . ما نمی‌توانیم با حکومتی اشرافی و سرمایه دار که طبعا دشمن ما خواهد بود معامله کنیم . »

خیلی از این سخنان صحیح است ولی جواب ایرانیهـا نیز اینست !

« فقط چهارسال است که‌از زیر بار اطاعت شاه مستبدقدیمی خود در آمده ایم و در این مدت نیروهای خارجی در کشور ما بوده اند .

ما در این مدت نتوانسته‌ایم چیزی وارد کشور کنیم‌و کمتر توانسته ایم از خطوط ارتباطی خود استفاده کنیم . دوهزار سال است حکومت ما بدست خودمان بوده است .

ما را رها کنید . ما نشان خواهیم داد که چکارهـا در راه اصلاحات انجام خواهیم داد » .

نکته‌مهم اینست که کشوری که حق حاکمیت ایران راتضمین کرده اما اکنون اجازه داده است که شـورش در خاك ایران توسعه یابد .

در تهران عناصر محتاط عقیده دارند که روسیه خواهان یك قطعه زمین وسیعی میباشد که آنرا بعنوان سدی بین خود و منافع دولت بزرك‌دیگر بکار برد .

هیئت ملی برای تصمیم وسایل صحی و فرهنگی یك برنامه اساسی تهیه دیده و با اجرای آن امیدواری کامل دارد که خلق آذربایجان رویه ترقی و تعالی سیر کنند • هیئت ملی آذربایجان با تمام مللی که برعلیه نقشه شرقی آذربایجان مخالفت نمایند مبارزه خواهند کرد •

هیئت ملی آذربایجان میداند که افراد اصلاح طلب ارتش و افسران و ژاندارمهای غیرتمند و پاسبانان شرافتمند بهیچوجه با آزادی و این تشکیلات مخالفت ندارند و آلت دست مرتجعین نخواهند شد •

هیئت ملی برای اجرای وظایف مهم خوداز حسن نیت و توجه طبقات مختلفه مستحضر میباشد •

این هیئت انتظار دارد که اهالی غیرتمند آذربایجان برای اجرای این مرام که عبارت از خود مختاری باشد از هیچ گونه فداکاری دریغ ننمایند• » انتخابات درجریان بوده وآقای بیات هم هر چه اقدام برای حل قضایا میکرد مؤثر نبود •

بالاخره آقای بیات استاندار آذربایجان روز ۱۲ آذر اعلامیه‌ای در تبریز منتشر نمود که عینا در اینجا نقل میشود •

اعلامیه استاندار آذربایجان

هموطنان و برادران عزیزم

در این موقع مهم که افکار عمومی ایرانیان متوجه آذربایجان بوده و از طرف دولت بر حسب امر اعلیحضرت همایونی ماموریت

بنام هیئت ملی تعیین نموده که برای انتخابات مجلس ملی مقدمات امر را فراهم نمایند •

این هیئت روزاول آذر ماه تحت شماره ۲۵ فرمان انتخابات را صادر نموده بموجب این دستور ازروز دوم آذر تا روز چهارم آذر بایستی آگهی انتخابات در سرتاسر آذربایجان انتشار یابد و سه روز پس از انتشار این آگهی انتخابات شروع و تا ۱۲ آذر ماه بایستی انتخابات تمام نقاط آذربایجان خاتمه یافته باشد این دستوررا آقای شبستری رئیس هیئت ملی آذربایجان امضاء نموده بود درتاریخ ششم آذر که روزشروع برای رای گرفتن بودفرقه‌دموکرات بزنان هم اجازه شرکت در انتخابات را داد در این مدت روزنامه آذربایجان که ارکان رسمی این فرقه بود مقالات متعددی درباره انتخابات انتشار و ازطرف هیئت ملی که عده آنها سی و نه نفر بود و بقول خودشان در آخرین جلسه کنگره یا مجلس مؤسسان از طرف آنها انتخاب شده بودند و آقای میرزا علی شبستری را به ریاست‌خود برگزیده بودند درهشتم آذرماه ۲۴ بیانیه‌ای باین‌مضمون راجع بانتخابات انتشار داد •

«هیئت ملی از ساعتی که بکار شروع نمود تمام دستورات کنگره را نصب العین قرار داده و تاکنون قدمهای مثبتی برداشت هیئت ملی برای تامین خود مختاری آذربایجان ماموریت‌داشت که مجلس ملی آذربایجان‌را تشکیل ودرسایر شهرها انجمنهای ایالتی و ولایتی را تشکیل دهد و برای حفظ شئون سیاسی آذربایجان تدابیر لازمه را اتخاذ و مقدمات انتخابات را فراهم نمود•

اشخاص مفسده جو در مقام استفاده ازموقع برآمده و اقدام بعملیات مخالف انتظامات از قبیل قتل و غیره در شهر نموده اند اینجانب برای حفظ انتظامات بمامورین شهربانی دستورات لازم داده و امیدوارم عموم طبقات هم برای جلو گیری از این نوع عملیات با مامورین شهربانی کمك و مساعدت نمایند .

☆☆☆

انتشار این اعلامیه نتیجه مطلوبه را نداد و سران فرقه دموکرات باستانداری نرفته و آقای بیات استاندار ناچار در خارج از استانداری با آنها ملاقات نمود و آنان آقای بیات را نه بعنوان استاندار بلکه نماینده دولت ایران تلقی نموده و از این جهت بـا ایشان بصحبت پرداخته و مجدداً از ایشان تقاضا نمودند که خود مختاری آذربایجان را برسمیت بشناسند در همین ایام در زنجان و تهران فعالیت زیادی برای استخلاص آقای رضا فهیمی فرماندار زنجان که در حبس دموکرات های زنجان بود بعمل می آمد و آقای فهیمی وزیر کشور در روز پنج شنبه ۱۵ آذر باتفاق آقای حسین آشتیانی در وزارت دادگستری آقای وزیر دادگستری و آقای مجلسی دادستان تهران را ملاقات نمودند و قرار براین شد که آقای آشتیانی دو نفر اشخاصیکه سر آقای رضافهیمی رادرزنجان شکسته و در شهربانی تهران توقیف بودند بنام وقربـان وذوالفعلی نـامیده می شدند با خود به زنجان برده و آقای فهیمی فرماندار را ازچنك آنها خلاص و به تهران روانه نمایند . و همین قرار هم عمل شد و چند روز بعد آقای رضافهیمی فرمـاندار زنجان به تهران واردشدند

خدمتگذاری این حدود باینجانب تکلیف شد و نظر بعلاقه و حسن عقیده که نسبت بوطن پرستی و آزادیخواهی برادران آذربایجانی داشته و دارم با یك حس فداکاری و صمیمیت برای قبول این وظیفه ملی و وجدانی حاضر شده و به تبریز آمده ام هیچ تردید ندارم که اوضاع اجتماعی و بهداشتی و تامینی وفرهنگی واداری ایران و مخصوصا آذربایجان محتاج بیك رشته اصلاحات فوری است که باید بلا درنك عملی گردد.

بدواً برای شروع باصلاحات حاضرم با نمایندگان احزاب و عموم طبقات وارد مذاکره شوم پس از تبادل نظر آن قسمت از اصلاحات را که حدود اختیار این جانب است و فوری با مشورت آقایان بموقع عمل و اجرا گذارده و اگر مسائلی هم باشد که محتاج بمذاکره با مرکز گردد این جانب بفوریت با دولت داخل مذاکره شده و تمام نفوذ و قوای خود را بکاربرم که مقاصد مشروع برادران عزیزم را انجام دهم و اطمینان کامل دارم که با حسن نیت موضوعات مطروحه مورد توجه و عمل واقع خواهد گردید و میتوانم بعموم برادران عزیزم اطمینان دهم که تمام اوقات وتمام قوای خود را برای اجرای اصلاحات عمومی و رفع نگرانی و اضطراب عموم هموطنان عزیزم مصروف و با نهایت صمیمیت برای خدمتگذاری حاضرم از عموم برادران عزیز انتظاردارم در این نیت پاك که فقط از نقطه نظر مصالح کشور و آسایش عموم است دست بدست من داده با اینجانب تشریك مساعی و کمك نمایند تا بتوجهات و تفضیلات خداوندی و مساعدت برادران عزیز بتوانیم اصلاحات مفید را بموقع اجرا گذاریم در خاتمه نیز لازم است که تذکر داده شود چون بعضی

پاسبانان بیچاره که راه معاشی جز همان حقوق اداری نداشتند برای ادامه خدمت و همکاری با دموکراتها حاضر شدند و باز هم نظم شهر را بعهده گرفته متعاقب شهربانی قوای ژاندارمری نیز تسلیم و خلع سلاح شدند ولی ارتش همچنان مقاومت میکرد دستورات صادره از مرکز هم همین روش را تایید میکرد سرتیپ درخشانی فرمانده لشگر نیز هر ساعت از مرکز کسب دستور میکرد یك هزار و دویست نفر سرباز و افسران آنها در نظامیه (سرباز خانه تبریز) محصور بودند روز پنجشبنه ۲۲ آذر ساعت هشت ونیم بعد از ظهر دستوری دریافت میکند با افسران وفرماندهان قسمتها شورائی تشکیل داده و تکلیف پادگان را تعیین نمائید •

بقراری که جرائد تبریز در آن زمان منتشر میشد مینویسند سرتیپ درخشانی برای اتمام حجت و بنام جلوگیری از خونریزی بمرکز پیشنهادی میکند و شرایط تسلیم پادگان را باین مضمون اطلاع میدهد و تا ساعت ده صبح روز بعد ضرب اجل تعیین میکند که اگر خبر یا دستوری مخالف این پیشنهاد از مرکز نرسد ساعت ده صبح روز بعد اسلحه را زمین خواهد گذاشت از طرف دیگر رؤسای فرقهٔ دموکرات آذربایجان هر ساعت برای تسلیم پادگان بفرمانده لشگر فشار میآوزدند بالاخره در ساعت هشت و نیم بعد از ظهر سرتیپ درخشانی برؤسای فرقهٔ دموکرات برای مذاکره حاضر شد وبرای تسلیم پادگان تبریز شرایطی تعیین نمودند مرکب از هفت ماده بشرح زیر :

۱ - از طرف پادگان تبریز تیمسار درخشانی و از طرف هیئت دولت داخلی آذربایجان آقای سید جعفر پیشه وری بسمت

مذاکرات بین آقای بیات و پیشه وری و شبستری در تبریز در جریان است و نسبتا در تبریز آرامشی بر قرارمیباشد مردم دسته دسته به تهران مسافرت مینمایند روزی قریب شش تا ده اتوبوس مسافر از تبریز حرکت میکنند شبها بعضی از افراد مسلح حزب دموکرت بعضی ها را ترور میکنند . روز ۱۸ آذر ۱۳۲٤ خبر رسید که رئیس دائره اطلاعات شهربانی تبریز مرحوم سر بهر وکیلی را در نزدیکی اداره شهربانی تبریز مقتول ساختند.

فرقه دموکرات اعلامیه ای صادرمیکند که از صدور خواربار بخارج از آذربایجان جلوگیری بعمل آید و بموجب این اعلامیه کسی حق ندارد غله . روغن پنیر . کره . مرغ . تخم مرغ بخارج آذربایجان یعنی تهران و رشت و سایر نقاط ایران ارسال دارد ولی بسایر جاهامانعی ندارد.

پس از آنکه آقای بیات در منزل ذکاء الدوله با سران فرقه دموکرات ملاقات نموده وموفق باخذ نتیجه نگردیدند دموکراتها رسما بوسیله افراد مسلح خود پادگان شهر تبریز را که معلوم نبود روی چه سیاستی از سر بازخانه خارج شده بود بسر بازخانه داخلی انتقال داده بودند محاصره نموده وازدادن آذوقه بآنها ممانعت میکردند ارتباطات با تهران قطع شده بود و فرمانهای ارتش بارمز عدد بوسیله رادیو بتبریز اعلام میگردید و همواره دستور مقاومت داده میشد .

در روز ۲۱ آذرماه ۱۳۲٤ از طرف رئیس حکومت آذربایجان بقوای انتظامی موجود شهر تبریز اعم از ارتش ـ شهربانی ـ ژاندارمری اخطار شد که بدون مقاومت و شرطی تسلیم شوند ـ قوای شهربانی که در شهر قرار داشتند اسلحه را زمین گذارده و حتی بعضی از

بطوریکه در کتاب (شهریورین اون ایکی سی) مینویسددر همان ساعت آقای سرتیپ درخشانی اعلامیه زیر را به پادگان تبریز نوشته و امضاء نموده و تسلیم پیشه وری مینماید و از آقای پیشه وری تقاضا میکند که آن را زود تر از ساعت ده صبح انتشار ندهند و چون این موضوع حائز نهایت اهمیت است و عجله سرتیپ درخشانی و بی انضباطی و احیانا آنطوریکه در مرکز شایع بوده است خیانت او را ثابت مینماید لذا عین عبارت ترکی آن را از صفحه (١٦٧) کتاب (شهریورین اون ایکی سی) نقل مینمائیم :

« همان ساعت آشاغیدا کی اعلانی آقای سرتیپ درخشانی تبریز پادگانینا خطابا امضاء ایلیپ او نون انتشارینی ملی ، حکومتدن خواهش ایتدی . اعلان صبح ساعت ١٠ ندا انتشار تاپدی »

اینك عین اعلامیه تیمسار درخشانی

بموجب تصمیمی که در کمیسیون افسران ارشد پادگان تبریز تشکیل گردید اتخاذ شد .

بقصد جلوگیری از خونریزی و برادر کشی . اتلاف نفوس و غارت اموال دولت و تجار و سایر افراد دستور میدهم که کلیه پادگان تبریز اسلحه خود را زمین گذارده و بر طبق اعلامیه صادره رفتار نمایند - فرمانده‌ی لشگر ۳ آذربایجان - سرتیپ درخشانی .

انتشار اخبار آذربایجان که در سایر نقاط ایران هم تاثیر نموده و صدای ناراضی ها را بلند کرد ولی در این شهرستانها رل بدست اعضای حزب توده ایران بوده چنانکه در روز بیستم آذرماه تلگرافی از اراك باین مضمون میرسد :

نمایندگی تعیین میشوند که قرار داد را امضاءنمایند •

۲ ـ افراد پادگان تبریز خق ندارند تا دستور ثانوی‌ازمحل سربازخانه‌خارج شوند و دولت‌داخلی‌آذربایجان وسایل‌زندگانی‌آن ها را تامین خواهد نمود •

۳ ـ تمام اسلحه‌ها را باید درانبارها نموده و درتحت‌حفاظت افرادیکه از طرف دولت داخلی آذربایجـان تعیین می شود قرار خواهند داد •

٤ ـ از آقایان‌افسران هر کس‌مایل‌باشدمیتواند بمسقط‌الراس خود با هر نقطه دیگری که میل‌داشته باشد مسافرت نمایدودولت داخلی آذربایجان در حدود امکان وسایل مسافرت آنها را فراهم خواهد نمود •

٥ ـ افسرانیکه مایل بهمکاری بوده و بخواهند درارتش‌ملی آذربایجان خدمت نمایند پس از اجرای مراسم تحلیف ویاد نمودن سوگنددولت‌آنهارا قبول ووسایل زندگانی‌آنهارا تامین‌خواهدنمود

٦ ـ باستواران و گروهبانان و سایر افراد پادگان پس از اجرای مراسم تحلیف و یاد نمودن سوگند اسلحه داده خواهدشد.

۷ ـ این قرار داد در دو نسخه تهیه شده و تیمسار سرتیپ درخشانی فرمانده لشکر ۳ آذربایجان از طرف پادگان تبریز و آقای سید جعفر پیشه وری رئیس دولت داخلی آذربایجان‌از طرف دیگر امضا نموده ومبادله میشود •

فرمانده لشکر ۳ آذربایجان ـ سرتیب درخشانی

رئیس هیئت دولت داخلی ـ سید جعفر پیشه وری •

خبری را که در شماره ۸۲٤ روزنامه کیهان منتشر شده عینا در این جا نقل می نمائیم .

اوضاع شمالی ایران - چگونگی عملیات فرقه دموکرات

اوضاع تبریز واردبیل تقریبا آرام میباشد چوندموکراتها حاضر بمذاکره با آقای بیاتدرعمارت استانداری نشده اند لذا بین ایشان با آقایان پیشه وری - قیامی - الهامی - منتخبین فرقه دموکرات در منزل ذکاء الدوله مذاکرات مفصلی بعمل آمده است و از نتیجه آن خبری در دست نیست .

آقای سعیدی که از بازرگانان مراغه میباشد مقتول‌شده‌است جلفا و علمدار بدست دموکراتها افتاده و راه آهن تبریز - بجلفا و همچنین راه آهن تبریز بشرف خانه که در راه رضائیه میباشد در دست دموکرات ها میباشد شب جمعه گذشته از طرف زندان تبریز صدای تیری شنیده میشود فوراً مأمورین فرقه دموکرات در صدد جستجو بر آمده (۳) نفر سارق را باز داشت و اسلحه‌های آنها را میگیرند .

شب ۱٤ آذر شخص مسلحی دستگیر میشود که پس‌از باز- جوئی معلوم‌میگردد سروان عابدینی‌رئیس ژاندارمری‌مراغه میباشد بلافاصله باز داشت میگردد .

آقای دکتر بقائی وزیر بهداری تبریز با موافقت آقای بیات بسوی تهران حرکت کردند وبین استاندار وکنسول شورویچندین ملاقات‌بعمل آمده است اوضاع مراغه نیزمانند روزهای‌پیش میباشد و موسوی نام مالك بدستور عادل الدوله کبیری‌زندانی‌میگردد .

« در کنفرانسی که از حزب توده بنمایندگی از طرف پنج هزار نفر تشکیل گردید تصمیمات زیر اتخاذ گردید و بدولت اعلام شد .

١ — سلب مصونیت از سیدضیاء و اخراج او از ایران که عامل اساس تحریك جبران ناپذیر در این کشور است .

٢ ـ تشکیل انجمنهای ایالتی و ولایتی طبق قانون اساسی در شهرستانها .

٣ـ تجدید نظردرقانون تحریم انتخابات که مخالف بااصول قانون اساسی است .

٤ ـ تامین زندگانی کشاورزان با تغییر طرز تقسیم غیر عادلانه غله بین زارع ومالك .

٥ ـ محدود کردن حق مالکین ارضی بر اصول ممالك اروپائی مانند فرانسه و سویس و غیره .

٦ ـ تقسیم خالصجات دولتی مابین کشاورزان .

٧ ـ تشکیل شرکتهای تعاونی کشاورزان در قراء و قصبات برای جلوگیری از معاملات دلالان .

٨ ـ تاسیس مدارس روستائی و کلاس اکابر بتناسب جمعیت هر بلوك و دهستان .

٩ ـ تشکیل شرکت ساختمانی روستائی کل کشور برای تغییر کلبه‌های فعلی بمنازل روستائی با در نظر گرفتن وضعیت جوی شهرستانی .

برای اطلاع از وضعیت اوضاع آذربایجان در این تاریخ

سه گانه تسلیم گردید و چون بستگی کاملی بقضایای آذربایجان جز از لحاظ عمومی کشور ندارد لذا از نقل عین آن خود داری گردید.
در همین روز این اخبار از تبریز رسیده و درجرائد منتشر گردید و ما از شماره ۸۳۶ روزنامه کیهان آنرا نقل مینمائیم

اوضاع تبریز

طبق آخرین اطلاعاتی که بدست آورده ایم .
۱ - محل ستاد لشکر پادگان مقیم تبریز که تا کنون در شهر بوده بسرباز خانه انتقال یافت .
۲ - موجودی بانك ملی تبریز ببانك شاهی تبریز منتقل گردید
۳ - نظامیان شوروی مقیم تبریز باترن به روسیه حرکت نموده اند
٤ - یك افسر آمریکائی که برای کسب خبر و عکاسی میخواسته است با موافقت مقامات ایرانی به باسمج برود بوسیله قوای شوروی از حرکتش جلوگیری شده است .
٥ - چون در تبریز ترورهائی می‌شود مردم تا اندازه‌ای متوحش گردیده از ساعت چهار بعد از ظهر ببعد کمتر در شهر رفت و آمد می نمایند .

✿.✿

روز گذشته ٤٠ نفرافراد در ۱٥ کیلومتری فیروز کوه خودرا باسم دموکراتها معرفی و بازرسی نموده و درایستگاه فیروز کوه پیاده شده و متواری گشته اند .

✿.✿

طبق اطلاعات رسیده بین سراب و اردبیل بین نفرات نصرالله

در زنجان هیچگونه خبری رخ نداده گویا خواجوی رئیس دارائی و نیز ناظر جمع آوری گندم اخراج میکردند در ابهر دموکراتها کاملا بر اوضاع مسلط میباشند وجلوی هردکانی یکنفر مسلح گذارده که از اجحاف کسبه جلوگیری کند و ضمنا اعلام شده که نان را باید یکمن (٤) ریال وقندرا یکمن (٥) تومان بفروشد ومتخلفین شدیداً مجازات میگردند بخشداران و رؤسای ژاندارمری و تبت هم فرار کرده اند تصرف مرند بدین نحو انجام میگردد که شب یك شنبه گذشته هنگام سحر دموکراتها بادارات نظام وظیفه ژاندارمری حمله میکنند و ژاندارم ها دو دسته می شوند یکدسته بفرماندهی سروان ذوالفقاری بسوی تبریز فرار میکنند و سروان مزبور دستگیر و ژاندارمها متواری می شوند و دسته دیگر بفرماندهی استوار هاشمی که بعدازاندك زد وخوردی پراکنده می شوند وشیخ محمدحسین رفیعیان سرتیپ (یوچکانی) محیط رئیس دادگستری چند نفردیگر که گویا دربین آنها رؤسای دارائی و شهربانی بوده اند مقتول می‌شوند از رؤسای ادارات فقط (وثیق) نام مانده است که باو گفته اند درجای خودمیتواند بماند یا بتهران برود ودربهای اجناس هم تنزل داده اند اوضاع مازندران و گرگان هم متشنج است بطوری که از ستاد ارتش اطلاع میدهند هزار نفر نظامی بپادگان مازندران افزوده شده اند •

روز پنجشنبه ساعت ده صبح یاد داشت متحدالمضمونی ازطرف وزارت امورخارجه ایران بسفارت کبرای انگلیس و سفارت کبرای امریکا مقیم تهران راجع بتخلیه ایران از قشون بیگانه طبق پیمان

را گزارش داد راجع بمذاکرات نمایندگان اختفای کامل مرعی میگردد ویا شایعات ضدو نقیض انتشار دارد بطوری که‌ما نمیتوانیم اخبار موثقی در این خصوص باطلاع خوانندگان خویش برسانیم برخی میگویند که‌آقای بیات‌تایید کرده‌است که نهضت دموکراتها رابهیچ روی نمیتوان منتسب به روسهانمود بلکه یك جنبش‌آزادی خواهانه ایست که بزودی امواج آن سرتاسر ایران را فراخواهد گرفت وبهتر است دولت با این جنبش هم آهنك شود و دست به اصلاحات اساسی زند ودر تعقیب این گزارش نمایندگان سازش حاصل کرده اند که یکدولت اصلاح طلب نیرومندی بوجود آیدو بیدرنك‌شروع باقدامات اساسی نمایدوگویا سازش حاصل کرده‌اند که بهتر است زمام امور بدست آقای قوام‌السلطنه بیفتد شایعات دیگر حاکی‌است که‌آقای بیات‌تایید کرده‌است که نهضت‌دموکراتها را نمیتوان یك جنبش ملی دانست وبیم آن میرود که آذربایجان از حیطه تصرف ایران خارج شود ما از صحت وسقم این شایعات کاملا مطمئن نیستیم وبنا بر این مانند همیشه آخرین اخباری‌را که امروز از بزرگترین پست های رادیوی جهان راجع بایران کسب کرده ایم باطلاع خوانندگان گرامی میرسانیم •

پادگان تبریز تسلیم شد

رادیوی لندن ـ پادگان تبریز یکسره بدموکراتها تسلیم گردید وعده‌ای از افسران پادگان تبریز بطرف تهران حرکت کردند •

شهر رضائیه نیز سقوط نمود وحکومت ملی جدید آذربایجان

خان یوزچی اردبیلی و دموکراتها زد وخوردی در گرفته که در نتیجه آن عده ای از نفرات طرفین مقتول گردیده اند .

روز ۲۶ آذر

این روز درتاریخ غائله آذربایجان اهمیت خاصی دارد دراین روز که مصادف با یازدهم‌محرم‌الحرام ۱۳۶۵ هجری‌قمری‌است‌مردم پس‌ازسه‌روزسوگواری خبر سقوط پادگان‌تبریز را با نهایت تاسف درجرائد خواندند(سران دموکرات فرقه‌سی) آخرازتعطیلات ایام عاشورا استفاده نموده وبه‌اطراف پادگان تبریز هجوم میبرند ولی بموجب‌تبانی‌قبلی بین‌آقای‌شبستری وآقای پیشه وری وتیمسارسرتیپ درخشانی،قشون‌اسلحه‌رازمین گذاشت‌آقای بیات‌استاندار آذربایجان به تهران حرکت نمود . مجلس شورای ملی درایام عاشورا جلسه خصوصی تشکیل واظهار عدم‌رضایت ازطرزکار کابینه آقای‌حکیمی نموده وصحبت زمامداری آقای قوام‌السلطنه بمیان آمد و مخبرین خارجی اخبار را بصورت جالب توجهی‌بدنیا اعلام ومخابره نمودند وبهترین اثری که میتواند برای ما سند باشد مقاله حوادث روز شماره ۸۳۷ روز نامه کیهان میباشد که در این جانقل می نمائیم تا گوشه‌تاریکی‌باقی نماند «درظرف سه‌روزتعطیل ایام‌سوگواری حوادث بزرگی در ایران روی داد که ممکن است جریان تاریخ کشور را کاملا تغییر دهد روز پنج شنبه در حدود دو ساعت پس‌از ورود آقای بیات به تهران شهر تبریز سقوط کرد وپادگان آنشهر به دموکراتها تسلیم‌شد مجلس شورای‌ملی برای رسیدگی باوضاع جلسه محرمانه ای تشکیل‌داد وآقای‌بیات اوضاع حقیقی آذربایجان

ارضی ایران باشد جدا مخالفت خواهد کرد

زمام امور بدست آقای قوام السلطنه خواهد افتاد

رادیوی پاریس ساعت ۷٫۵ بامداد امروز خبر داد که در جلسه محرمانه‌ای که پارلمان ایران تشکیل داد نمایندگان تقریبا اتفاق نظر حاصل کردند که زمام امور ایران از دست آقای حکیمی خارج و به آقای قوام السلطنه که در شوروی و جبهه آزادیخواهی طرفدار دارد سپرده شود.

آقای حکیمی نطق خواهد کرد

ساعت ۹ دیشب رادیوی پاریس در برنامه اخبار بزبان فرانسه اطلاع داد که بمناسبت فردا آقای حکیمی نخست وزیر ایران راجع به اوضاع آذربایجان نطق مهمی در پارلمان ایراد نماید.

در مسکو راجع به ایران فعالیت سیاسی شدیدی حکمفرماست

رادیوی دهلی ساعت هشت بامداد امروز خبر داد که راجع بایران فعالیت سیاسی شدیدی در مسکو حکمفرماست پس از آنکه بوین دیروز با سر ریدر بولارد راجع به چگونگی اوضاع ایران مذاکره مفصلی نمود شب هنگام برای دومین بار در ظرف ۲۴ ساعت سفیر کبیر انگلیس در تهران را بحضور پذیرفت و [illegible] در این خصوص با بیرنس وزیر امور خارجه امریکا هم مذاکره نموده.

پس از سقوط تبریز روسای دموکرات فرقه [illegible] زمام امور را بدست گرفته و آقای شبستری رئیس مجلس ملی و آقای پیشه‌وری خود را نخست وزیر کشور آذربایجان خواندند و برنامه دولت خود را درباره آذربایجان بتمام ممالک بزرگ تلگرافی اطلاع دادند و این برنامه در تمام محافل سیاسی دنیا مورد بحث قرار گرفت

بریاست دائمی آقای شبستری تشکیل یافت و بطوری که خبرنگار رویتر از تهران خبر میدهد با وجود محرم پارلمان ایران جلسه محرمانه ای تشکیل داده ولزوم ترمیم وتغییر کابینه‌را تایید کرده است .

رادیوی دهلی خاطر نشان میکند که‌ظاهراً آقای بیات پس از باز گشت به تهران نسبت باوضاع اظهار یاس فراوان نموده‌و گفته است بیم آن میرود آذربایجان از حیطه تصرف‌ایران‌خارج شوددولت ایران مجدداً یادداشت دیگری تسلیم زمامداران‌شوروی وانگلیس وآمریکا نموده واز آنها در خواست کرده است که قوای خود را بیدرنگ از ایران خارج نمایند .

رادیوی مسکو میگوید که علاوه بر تبریز در حدود(۴۰) شهر دیگر آذربایجان سقوط نمود .

اعلامیه حکومت جدید آذربایجان

رادیوی لندن در آخرین اخبار انگلیسی ساعت۵ر۱۰-اطلاع داد که رادیوی مسکو برنامه دولت جدید آذربایجان را منتشر ساخته است دولت جدید آذربایجان در برنامه خویش تایید کرده است که اساس کارش استقرار اصول دموکراسی کامل در آذربایجان و جلوگیری شدید از هرگونه عملیات و اقدامات اجتماعی است . دولت جدید آذربایجان دولت مرکزی ایران و تمامیت ارضی و استقلال کامل ایران را برسمیت می شناسد و علاوه بر مالکیت مرزی را کاملا محترم شمرده و آزادی مذهب را در سرتاسر آذربایجان رعایت خواهد کرد و با هر عملی که مخالف با استقلال و تمامیت

بر نامه در سر تا سر ایران اجرا گردد •

اما رادیوی دهلی نظری مخالف با نظر رادیوی پاریس اظهار داشته و امروز بامداد ساعت ۸ در رأس اخبار سرویس فرانسه خود گفت که کابینه ایران شدیداً بر علیه اوضاع آذر بایجان به متفقین اعتراض نموده و عقیده دارد که تشکیل یك دولت و یك مجلس جدا گانه در آذر بایجان مخالف با استقلال و تمامیت ارضی ایران است روز نامه پراودا بزرگترین روز نامه ناشرافکار حزب کمونیست شوروی مقاله مبسوطی در مدح بر نامه دولت جدید آذر بایجان اختصاص داده ومیگوید که این جنبش آزادیخواهی کمك زیادی باصلاح واوضاع خراب ایران و کوتاه کردن دست مرتجعین از زمام کشور خواهد بود •

بیرنس و بوین باوضاع ایران ابراز علاقه میکنند •

رادیوی دهلی دیشب ساعت ۸٫۵ اطلاع داد که در مسکو بیرنس وزیر امور خارجه انگلیس نسبت باوضاع ایران ابراز علاقه فراوان میکنند •

دیروز بوین برای سومین بار سر ریدر بولارد را بحضور پذیرفت

رادیوی دهلی ساعت ۸ بامداد امروز باخبار دیشب خود چنین اضافه کرد که بیرنس وزیر امور خارجه امریکا وقت خودرا صرف مطالعهٔ دراطراف اخبار ایران نموده واخباری راکه منابع شوروی مخصوصا روز نامه پراودا در باره اوضاع ایران منتشر ساخته بود بدقت بر رسی نمود •

سه لشکر از آذر بایجان وارد تهران شدند •

رادیوی دهلی امروز ساعت ۱۰ اطلاع داد که دیروز سه

و رادیو های مهم جهان این اخبار را انتشار دادند:

درپیرامون برنامه دولت دموکرات آذربایجان

رادیو لندن میگوید که برنامه دولت دموکرات آذربایجان بطور کامل از طرف رادیوی مسکو انتشار یافت نکات مهم این برنامه تامین پیشرفت آذربایجان و تصفیه ژاندارمری شهربانی از وجود عناصر نامطلوب و تامین و محو بیسوادی و توسعه صنایع و کشاورزی و استقرار آزادی مذهب در سر تاسر آذربایجان و تأمین مساوات کرد وآسوریها با سایر آذربایجانی ها و برسمیت شناختن حکومت مرکزی ایران و تقسیم اراضی مالکین بزرگ فراری بین روستائیان ودهقانان ومحترم شمردن مالکیت فردی وحقوق فردی خارجیان درآذر بایجان و مبارزه برعلیه هر گونه اقدامی است که مخالف با استقلال وتمامیت ارضی ایران باشد

نظر روزنامه های خارجی نسبت باین برنامه .

رادیو پاریس میگوید که رادیوی مسکو از برنامه حزب دموکرات آذر بایجان حسن استقبال نموده وعقیده دارد که این نهضت در استقرار دموکراسی واقعی در ایران اثر فراوان خواهد بخشید .

رادیوی پاریس ساعت۹دیشب اطلاع داد که این برنامه درداخل وخارج ایران اثر نیکوئی بخشیده است وعقاید عمومی تهران برآن است که جز در مورد محو ساختن زبان ترکی در آذر بایجان سایر نکات برنامه حکومت جدید آذر بایجان منافاتی با استقلال وتمامیت ارضی ایران ندارد بلکه صلاح ایران در آنست که این

و باردیگر سعی خواهد کرد برای تقویت حسن تفاهم بین ایران و شوروی بمسکو مسافرت نماید و بعلاوه تقاضای دیگر از سه دولت بزرگ نموده است که بیدرنك تمام قوای خود را از ایران خارج نمایند.

دولت ایران از طرف دیگر اعلامیه منتشر نموده و طی آن تایید کرده است که یاد داشت جوابیه مسکو بیاد داشت آمریکا مطابق با حقیقت نیست و هیچ علت ندارد که دولت شوروی در سازش راجع بتخلیه ایران در مارس تجدید نظر نکنند.

رادیو پاریس چه میگوید ؟

رادیو پاریس در ساعت ۷٫۵ بامداد امروزدر سرویس اخبار فرانسهٔ خود تایید کرد که دولت ایران طی اعلامیهٔ که منتشرساخته است تنها شوروی رامسئول حوادث آذربایجان میداند و جداً تایید میکند که جواب مولوتف بیادداشت بوین وبیرنس راجع بحوادث آذربایجان حقیقت ندارد و بعلاوه ایران نمیتواند موضوع آذربایجان را بمنزله یك حادثهٔ مربوط بشوروی و ایران بداند که بوسیلهٔ مذاکرات مستقیم فیصله‌پذیر باشد تصور میرود که نطق آقای حکیمی بر شدت تیرگی مناسبات بین ایران و شوروی بیفزاید.

رادیو لندن چه حکایت میکند ؟

رادیو لندن دوباره اظهار داشت آقای حکیمی جار و جنجال بیشتری راه انداخته و در تمام سرویس اخبار زبان انگلیسی چنین گفت « دیروز هنگامی که آقای حکیمی گفت که از قصد خویش برای حرکت بمسکو منصرف نگردیده است نمایندگان اظهارات وی را با کف زدن ممتد تلقی کردند » و سپس رادیو

لشکر از پادگان آذر بایجان وارد تهران شدند در تهران نیز انتظار وقایعی میرود پلیس مسلح در اکثر خیابانهـای شهر گشت میزنند شهربانی بر مراقبت خود افزوده است .

رادیوی لندن میگوید که دولت جدید آذر بایجان بیانیه‌ای خطاب بمردم منتشر نموده واز کار مندان دولت دعوت بهم کاری کرده است وتا کنون عده محدودی ازافسران ارتش بدموکراتها پیوسته وبقیه به تهران حرکت کرده اند .

در همین ایام نمایندگان مجلس شورای ملی در جلسات متعدد مجلس نطقهای مهمی راجع بآذربایجان نموده و مخصوصا آقـای حکیمی در جلسه علنی و ۱۷۳ نطق مفصلی ایراد نمودند که در دنیای سیاسی تاثیر بسزائی داشت وضمنا آقای تقی زاده سفیر کبیر ایران در لندن روز ۲۷ آذر ماه ۱۳۲٤ اعلامیهٔ در لندن راجع به قضایای آذربایجان انتشار داد ومفاد نطق آقای حکیمی و اعلامیهٔ آقای تقی‌زاده بوسیله رادیوهای مهم‌جهان منعکس گردیدوانعکاس این اخبار در محافل سیاسی بسیار تاثر نموده و بقضیه آذربایجان بیشتر جنبه بین المللی داد .

اینک عین اخبار رادیوهـای مهم دنیا را که‌در شماره ۸۳۹ روزنامه کیهان منتشر شده ذیلا درج مینمائیم .

رادیو دهلی

ساعت ۸ بامداد امروز در سرویس اخبار فرانسه اطلاع داد که آقای حکیمی دیروز در پارلمان ایران تایید کرد که بر علیه جنبش استقلال طلبی آذربایجان دست باقدامات شدیدی خواهد زد

بعنوان اصلاحات دست باقداماتی زده‌اند که راه اصلاح را مسدود
و برعکس باعث بی نظمی‌شدند (صحیح است) و اظهاراتی نمودند
که بر خلاف قانون اساسی و سایر قوانین مملکتی بوده (صحیح
است) و ممکن نمیباشد که دولت باین قبیل اظهارات ترتیب اثر
بدهد و لهذا ابتدا در نظر گرفتیم بلکه باوسایل مسالمت آمیز و
نصیحت از طرف مامورین رسمی دولت‌این اشخاص رااگر ایرانی
و علاقمند بمصالح عالیه کشور باشند از این خیالات خام و نا پخته
منصرف نمائیم که امنیت در مملکت مختل نگردد تا دولت بتواند
باصلاحات اساسی در تمام کشور شروع نماید متاسفانه این عده در
اجرای مقاصد سوء و نا صواب‌خود اصرار ورزیدند ووقتی‌هم‌دولت
استاندار تازه بتبریز فرستاد باز ایستادگی کردند و مشغول‌تعقیب
نقشه‌های شوم خود بضرر تمامیت کشور وآسایش عمومی شده اند
(صحیح است) ۰ تاآنجاکه بقول خودشان و بر خلاف صریح قانون
اساسی(صحیح‌است) مجلس ملی‌تشکیل‌داده وحتی اخیرا عده‌ای را
بنام وزیر معرفی وادارات دولتی‌را تصرف نموده و تجاسررا بجائی
رسانیدند که بقوای تامینیه دولت نیز تعرض و دست اندازی نموده
اند حالا که استاندار بتهران آمده وگزارش خود رارسماباطلاع
دولت رسانیدند و معلوم شد این اشخاص میخواهند بعملیات خود
رسمیت دهند این‌جانب مجلس شورای ملی را از این امر مستحضر
می دارم ۰

دولت نظر بقلت عده قوای تامینیه در استانهای ۳ و ٤ و

لندن چنین اضافه کرد « دولت ایران بقول آقای حکیمی بر علیه « ماجراجویان » که زمام امور آذربایجان‌را بدست گرفته‌اند دست باقدامات شدیدی خواهد زد و ضمناً دولت ایران برای استقرار نظم و آرامش در سرتاسر کشور جلوگیری از حوادث و تصمیمهای مهمی گرفته است » .

اعلامیه آقای تقی زاده

رادیو لندن — در ساعت ۵٫۶ بامداد امروز اطلاع داد که آقای تقی زاده سفیر کبیر ایران در لندن اعلامیه‌ای منتشر نموده و طی آن متفقین را متهم بنقض پیمان سه دولت نموده است آقای تقی‌زاده تایید کرده است که این پیمان شکنی از طرف یکی از سه دولت بزرگ عضو پیمان سه گانه بعمل آمده است لکن سفیر کبیر ایران از افشای نام آن دولت خود داری کرده است .

بیانات آقای حکیمی نخست وزیر در یکصد و هفتاد و سومین جلسه علنی مجلس شورای ملی در تاریخ ۲۷ آذر ماه ۱۳۲۴ که با کف زدن‌های پر حرارت نمایندگان بدرقه شد

چون آقایان نمایندگان محترم انتظار داشتند که دولت طلاعات بیشتری راجع بآذربایجان بعرض مجلس شورای‌ملی برساند و استحضار هم میهنان عزیز از اوضاع این قسمت مهم کشور ما که همه بآن علاقه‌مند هستیم ضرورت دارد اجازه میخواهم گزارشی در این باب عرض و تصمیم دولت را نیز اعلام دارد ! ازچندی باین طرف در آذربایجان ازطرف عده‌ای نغمه‌هائی برخاست این اشخاص

طرف هر دسته و جماعت که باشد خلاف مصلحت کشور و خلاف
مصرحات قانون اساسی و سایر قوانین کشور است (صحیح است)
کلیه ایرانیان پاك و بی غرض که هوا خواه تمامیت وعظمت کشورند
با این قبیل اقدامات و اظهارات‌خانه خرابکن مخالفت دارند(صحیح
است ـ صحیح است) و مبارزه می نمایند (دکتر مصدق ـ بعد از
آقای نخست وزیر بنده‌عرض‌دارم) (فاطمی ـ من هم‌سئوالی‌دارم)
ونخواهند گذارد این قبیل اظهارات‌خائنانه وجاهلانه ریشه دوانیده
کشور را پاره آتش نماید این جانب هم بعنوان یك فرد ایرانی وهم
بنام دولت با اینکه اساسا اهل صلح‌و مسالمت بوده بهیچ قیمت‌راضی
نیستم از بینی یك نفر هم وطن من قطره خونی جاری شود تصمیم
جدی بمقاومت در مقابل این نغمه ها گرفته و نخواهیم گذارد یك
عده قلیل مغرض نادان بعمد یا اشتباه مقاصد شوم و ناصواب خود را
بر برادران آذربایجانی ما که همه وطن پرست‌وایران دوست هستند
و بارها امتحانات فداکاری واز خود گذشتگی را داده اند بازور
و ترور آدمکشی و تجاسر تحمیل و کشوری‌را دچار زحمت‌ومرارت
نمایند (صحیح است ـ احسنت) بدیهی است مجلس شورای ملی
و همه مردم ایران پشتیبان دولتی که چنین تصمیمی را داشته باشد
هستند (صحیح است) و عملیات چنین دولت را تقویت خواهندنمود
(صحیح است) از دولتهای دوست ومتحد خودمان هم چنانکه‌رسما
وعلنا گفته و نوشته وخواسته ایم برای رفع این‌مشکلات که‌نتیجه
ادامه توقف نیروی خارجی در ایران است درمقابل خسارات طاقت
فرسا فداکاریهائی که از شروع جنك تاکنون تحمل نموده ایم‌توقع

برای جلوگیری ازوقایع سوء و نا امنی و تجری اشخاص نادان و مغرض و تامین آسایش و آزادی مردم تصمیم نمود پادگانهای موجود در آن استان‌ها را تقویت نماید و قوای امدادی ازمرکز روانه دارد که فرمانده لشگر آنجا قادر باستقرار نظم و آرامش و امنیت در سراسر استانهای ۳و۴ بشود ولی بطور کلی استحضار دارند دولت دوست و مجاور ما برخلاف انتظار مانع این اقدام شد وقوای اعزامی از تهران مدتی درشریف آباد ماندتا اینکه اخیرا ناچار بباز گشت گردید

نیروی جزئی و غیرکافی موجود در آن استانها نیز آزادی عمل نداشتند در نتیجه مامورین دولت عده قلیل قوای تامینیه این استانها در مقابل متجاوزین و متجاسرین دست بسته و محصورشدند وهیچ اقدامی از طرف مامورین دولت میسر نگردید زیرا نه آزادی عمل داشتند و نه امید تقویت از مرکز از طرف دیگر متجاسرین که اسلحه هم بدست آورده بودند و همه قسم تقویت می‌شدند و اشخاص مجهول الهویه هم در میان آنها پیوسته زیاد می شدند و با وجود قلت عده و عدم موافقت مردم آذربایجان با اعمال آنها توانستند همه را مرعوب کرده و باجرای نقشه های خائنانه و نا روای خود آزادانه موفقیت حاصل و مجلس محلی تشکیل ووزیر معرفی نمایند دولت مخاصمه و منازعه و خونریزی را بمناسبت حضور پادگان و پستهای شوروی در آن استان مضر و بی نتیجه دانسته دستور مقابله با این جماعت را که البته بوسائل عدیده تقویت میشدند به صلاح تشخیص نداد این جانب ناگزیر هستم صریحا درمقابل مجلس شورای ملی اظهار دارم که این اقدامات که درآذربایجان بعمل آمده و از

اصل ۳ قانون اساسی

مجلس شورای ملی مرکب است از اعضائی که از تهران و ایالات انتخاب می شوند و محل انعقاد آن در تهران است (صحیح است) .

اصل ۱۶ قانون اساسی

کلیه قوانینی که برای تشیید مبانی دولت و سلطنت وانتظام امور مملکتی و اساسی وزارتخانه‌ها لازم است باید بتصویب مجلس شورای ملی برسد (صحیح است)

اصل ۳ متمم قانون اساسی

حدود مملکت ایران و ایالات وولایات و بلوکات آن تغییر پذیر نیست مگر بموجب قانون (صحیح است)

اصل ۲۶ متمم قانون اساسی .

قوای مملکت ناشی از ملت است طریقه استعمال آن قوا را قانون اساسی معین مینماید (صحیح‌است) چنانکه همه میدانندلاین جانب خودیکی از آزادیخواهان و ازجمله کسانی‌هستم که برای بر قراری این اصول مساعی زیاد بکار برده و فداکاری نموده‌ام از طرف دیگر این جانب یکی از فرزندان آذربایجان و پرورش یافته آن سامان هستم (صحیح است) .

باتمام‌طبقات وعناصر مختلفه آنجا درعمر خود تماس‌وآمیزش داشته ام و کاملا براحساسات میهن پرستی وایران دوستی فرد فرد برادران آذربایجانی خود وهمشهری های عزیز واقف بوده میدانم آنکه آذربایجانی است هرگز برضد قانون اساسی و بر خلاف

و انتظار داریم هرچه زودتر نیروی خودشان را از ایران ببرند (صحیح است) و ما را آزاد بگذارند • در این فاصله هم طبق شرایط و اصولی که بین میهمان و میزبان مقرر است: آزادیعمل را که حق حاکمیت ما است برای نیروی ایران و مامورین دولتی مانع نشوند و بگذارند بوظائف خودبرسیم و برفع مشکلات موفقیت حاصل نمائیم (صحیح است - احسنت) اینجانب از این مقام رسمی با صدای بلند که بگوش تمام مردم جهان و مخصوصا ملل دوست و متحد ما و همه ایرانیان برسد اعلام میدارم- نغمه های شوم معدودی نادان و مغرض در آذربایجان به هیچ وجه رسمیت ندارد (صحیح است) و باید حتما این قبیل تظاهرات بی اساس که بنام اصلاحات برخاسته و مانع اقدامات اساسی دولت برای تهیه موجبات آسایش و اصلاح حال مردم ایران من جمله برادران آذربایجانی ما شده و لطمه های بزرگ به کشور ما وارد خواهد نمود خاموش شود واین نغمه ها به خلاف تمام موازین قانون اساسی کشور و سایر قوانین مملکتی است از جمله مخالفت اصل ۲و۳و۱٦و۲۱و۲۲و۳۳ قانون اساسی و هم چنین اصل ۳و۹و۱۲و۱۳ و۱٤و۲۱و۲٦و۲۷و٤٦و٤۸ و٤۹ و ۷٥ و ۹٤ متمم قانون است (صحیح است) که به بهای خون آزادی خواهان واقعی کشور گرفته شده و ضامن آسایش وعظمت ایران است می باشد (صحیح است)

اصل ۲ قانون اساسی میگوید •

مجلس شورای ملی نمایندهٔ قاطبهٔ اهالی مملکت ایران است (صحیح است)

مانده کمك ومساعدت نمایند تا بمنظور خودمان مایل شویم وتاسف میخوریم از اینکه عده زیادی از مردمان اصلاح طلب و صلح جو آذربایجان بواسطه اقدامات این عده معدود و نا امنی در آن زمان با خانواده های خود ناچار از مهاجرت بتهران و سایر نواحی ایران شده‌اند •

در خاتمه عرایض خود لازم میدانم این نکته را باستحضار برسانم •

چنانکه سابقا در مجلس شورای ملی اعلام داشتم بمنظور وسعه وتشیید روابط دوستی و یك جهتی بادولت و ملت دوست و همسایه خودمان اتحاد جماهیر شوروی سوسیالیستی چندی پیش بوسیلهٔ سفیر کبیر شاهنشاهی در مسکو پیشنهاد نموده ام که باتفاق آقای وزیر امور خارجه بمسکو بروم وچون این تمایل ما برفتن مسکو با تشکیل کنفرانس وزیران خارجه سه دولت دوست ومتحد درمسکو مصادف گردید پیشنهاد خودمانرا تعقیب نمودیم وضمنا بموجب یاد داشتهای رسمی که در تاریخ ۲۲ و۲۳ آذرجاری ارسال شده و بهر سه دولت دوست ومتحد بزرك خودمان اطلاع دادیم که تنها موضوع مهم و فوری که ازسه دولت بزرك انتظارداریم بین خودشان در کنفرانس وزیران خارجه درمسکو مطرح وتصمیم مساعد اتخاذ نمایند تخلیه فوری وکامل تمام ایران از قوای هرسه کشور میباشد(صحیح است) وضمنا تذکر دادیم هر گاه غیر از این موضوع مطلبی راجع به ایران مطرح گردد باید نظر باستقلال و حق حاکمیت ایران ودر اجرای فصل ششم پیمان سه جانبه واعلامیه سران سه دولت در

شئون و حیثیت کشور و تمامیت ایران قدم برنداشته (صحیح است)
و امکان ندارد این مردمان وطن پرست در این موقع باریك باین
قبیل بی‌احتیاطیها اقدام وقیام و خدانخواسته پنجه بروی هموطنان خود
بیاندازم اگر چندنفر محدودی که سوابقی در آذربایجان ندارند و
کسی آنها را شاید بخوبی و برجستگی نمی‌شناسد و هیچگاه در غم
و شادی شریك برادران آذربایجانی نبوده حالا بخواهند بسهو
و یا بعمد اظهاراتی خلاف اصول میهن پرستی و آذربایجان‌دوستی
بنمایند و باترور و زور و اجبار دیگران را هم شریك کردار و
گفتارخود کنند باید مردم آذربایجان پاك را که طبق شواهد تاریخی
همیشه در اعتلای نام ایران با سائر مردم این کشور شرکت داشته
از شر این قبیل اشخاص نا اهل و نادان و مغرض و یا خارجی‌ها که
بلباس آذربایجانی درآمده‌اند نجات داد (صحیح است) تا تمام‌دنیا
بدانند احساسات واقعی اهالی آذربایجان مانند اهالی سائر استان
های ایران براساس و غیرت و عفت و میهن پرستی بوده (صحیح
است) و آذربایجانی همواره برای آزادی و تمامیت و استقلال و
عظمت کشور جانبازی و فداکاری‌ها نموده است (صحیح است)
آذربایجان همواره جزء لاینفك ایران بوده و خواهد بود (صحیح
است) و این جانب و دولت حاضر برای توجه باظهارات اصلاح-
طلبانه قاطبه هموطنان عزیز من الجمله اهالی آذربایجان از صمیم
قلب مهیا هستیم و برادران آذربایجانی ما باید با سائر ایرانیان
در اجراء برنامه و نقشه و اصلاحاتی که دولت در نظر دارد و
بواسطه توقف بی‌مورد نیروی‌خارجی دراین کشور معوق ومعطل

در این مجلس رد گردید و هیچ دلیلی هم نداشته اگر اعتراض به صلاحیت شخصی بود اشکالی نداشت همگی بگوئیم صلاحیت نداشتند ولی بهیچوجه اعتراض بصلاحیت شخصی نشد روی جریان انتخابات رد شد در صورتیکه جریان انتخابات هر نه نفر یکی بود و همان وقت هم بنده در همین مجلس این نکته را عرض کردم (کامبخش وکلای اول و دوم تبریز) سیاست یکطرفی مجلس من و عده‌ای از نمایندگان را ناراضی کرد چند ماه با مجلس و صدر مبارزه کردیم (صدای زنك) کاظمی - درست نیست آقا .

دکتر مصدق - از مجلس رفتیم و باز آمدیم و سیاست یك طرفی در مجلس همانطور که بود هست ما تصور میکردیم که بواسطه سوابق نیك آقای حکیمی آن کسی هستند که یك دولت بیطرف تشکیل دهند .

انتخاب بعضی ازوزرای اهل بند و بست و رنگین دلیل است که نتوانستند آن چیزی که ما در نظر داشته‌ایم بکنند .

آقای حکیمی را چه واداشت که آقای فهیمی را که مورد اعتماد خودشان هم نیست وزیر کشور کنند و آقای فهیمی را چه واداشت که بلافاصله بعد از تشکیل دولت انتخاباتی که جنبه یکطرفی داشت بکنندو آقای حکیمی راچه واداشت که وزرای رنگینی که رنك بعضی از آنها بقدری سیر است که در این وقت از زمان در این مجلس از دولتهای قرار دادو کودتادفاع کنند وارد دولت خود نمایندتشکیل این دولت ووقایع چندی از آن جمله قانون تحریم انتخابات که قبل از تشکیل دولت روی داده بود سبب شده که در آذربایجان وقایعی روی‌دهد

تهران با استناره ورضایت دولت ایران باشد(صحیح است - کف زدن عده ای از نمایندگان) •

نطق مفصل ومشروح آقای حکیمی در میان نمایندگان ایجاد هیجانی نمود و بعضی از نمایندگان تقاضای جلسه خصوصی نموده ولی مجلس از اکثریت افتاده بود رئیس جلسه را بروز بعد یعنی چهار شنبه ۲۸ آذرماه ۱۳۲٤ تعیین نمودند در این جلسه آقای دکتر مصدق السلطنه نطق مهمی ایراد نمودند که علاوه بر آنکه درخود مجلس ایران ایجاد تشنج عظیمی نمود مورد بحث رادیوهای خارجی ومحافل سیاسی قرار گرفت اینك عین آن نقل میگردد •

بیانات آقای دکتر محمد مصدق در یکصد و هفتادو سومین جلسه علنی مجلس شورای ملی بتاریخ ۲۸ آذر ماه ۱۳۲۴

تا شهریور ۱۳۲۰ که دورهٔ دیکتاتوری خاتمه یافت در این مملکت یك سیاست بیشتر نبوده من گمان نمیکنم کسی انکار کند از آن بعد که دولت شوروی پا بصحنه سیاست این مملکت گذاشت بجای سیاست موازنه منفی که متجاوز از یك قرن این مملکت از آن پیروی میکرد همان سیاست یك طرفی مجرا و معمول بود من از خیانتی که بعضی وزراء بعد از شهریور باین مملکت کرده اند چیزی عرض نمیکنم فقط عرض میکنم دراین دوره هم که من بافتخار نمایندگی مجلس مفتخر شدم چون انتخابات آزاد نبود مجلس هم از همان سیاست پیروی کرد و برای مثال انتخابات تبریز وجریان آنرا به مجلس عرض میکنم : در تبریز نه نفر وکیل بیك صورت انتخاب شدند که هفت نفر از آنها را قبول کردیم و دو نفر رد شدند دو نفر را

مطرح شد بدون اینکه جریان قانونی خود را طی کند مجلس آن را بدولت ابلاغ نمود .

رفتار هیئت حاکمه سبب شد که مردم آذربایجان همان استانی که نه ماه استاندار نداشت و چنانچه یك دهی یکماه بدون کدخدا باشد رشته نظم وامنیت در آن مختل میشود ناراضی شوند (صحیح است) و عده قلیلی هم از عدم رضایت آنها ستفاده نموده دعوی خود مختاری میکنند (جمال امامی - مردم آذربایجان نکرده‌اند) گوش بدهید بعد صحبت کنید .

نایب رئیس - خواهش میکنم آقایان در بین نطق یکنفر ناطق صحبت نکنید باعث بی نظمی میشوند .)

دکتر مصدق - من عرض نمیکنم که دولت خود مختار در بعضی ازممالك مثل دول متحده امریکای شمالی و سویس نیست ولی عرض میکنم که دولت خود مختار باید با رفراندم عمومی تشکیل شود (صحیح است) قانون اساسی های امروز اجازه تشکیل چنین درلتی نمیدهد (صحیح است) ممکن است که مارفراندم کنیم اگر ملت رأی داد مملکت ایران مثل دول متحده امریکای شمالی و سویس دولت فدرالی شود (صحیح است) هیچ نمیتوان گفت که در یك مملکت یك قسمتی فدرال (*Fedral*) باشد یك قسمت دیگر دولت مرکزی باشد .

قانون اساسی یك قرار داد اجتماعی است کنترا کلکتیف (*Contraic olleetip*) این کنترا کلکتیف تا از طرف جامعه اصلاح نقض یا نشود قابل اجرا است .

همان روزهائی که این طرح تهیه شده بود برای اینکه به مجلس نیاید من در یکی از جلسات چنین اظهار کردم اگر قشون خارجی سبب چرا مجلس شورای ملی از نمایندگان حقیقی ملت محروم بود ؟! انتخابات غیر آزاد است دردوره بیست ساله که قشون خارجی نبود (یکی از نمایندگان ـ صحیح است) چند نفر از نمایندگان درست نیست) .

وقتی بعضی از نمایندگان خواستند این طرح را بمجلس بیاورند از نمایندگان اکثریت و اقلیت کمیسیونی تشکیل شد و نظریات من در آن کمیسیون این بود که اول قانون انتخابات اصلاح شود (صحیح است) اگر دیدیم که باز ممکن است اعمال نفوذ نمود آنوقت تا قشون خارجی در مملکت هست انتخابات تحریم شود من تصور میکنم که اگر اشخاص با سواد رای بدهند و انتخابات مثل همه جا یك روزخاتمه یابد که آراء را نتوانند عوض کنند هیچ قشونی نمیتواند در انتخابات مؤثر واقع شود (صحیح است)

مگر قشون خارجی خودش رای میدهد وقتیکه رأی دهند با سواد رأی خود را در حضور هیئت نظار نوشت ودر صندوق انداخت دیگر تهدید و تطمیع در چنین انتخاباتی بی مورداست برای اینکه آقایان نمایندگان با انتخاب خود در دورهٔ پانزدهم اطمینان پیدا کنند من حاضر شده ام که قانون فعلی انتخابات و تمام دهستانهای کشور و ۱۲۶ کرسی را باختیار ایشان بگذارم فقط از ۲۰۰ نفر عده نمایندگان که اصل ٤ قانون اساسی تعیین می کند ۷٤ نفر را (حاذقی ٦٤ نفر را) اهالی با سواد شهر انتخاب کنند که در مجلس عده از وکلا نمایندگان حقیقی ملت باشند نظریات من قبول نشد و طرح نمایندگان

ولی افسوس که در این خانواده پدری نیست که آسایش و عدالت را برای افراد خود تامین کند (صحیح است)

طبق اصل ۲٦ متمم قانون اساسی که خود آقای نخست‌وزیر هم روز قبل در نطق خود بدان اشاره فرمودند « قوای مملکت خود ناشی از ملت است » ویکی از قوای ثلاثه مملکت قوه مجریه است من از خود ایشان که شخصی منصفی هستند سئوال میکنم که اغلب وزرائی که داخل در این دولت شده اند چه ارتباطی با ملت دارند من هیچوقت نمی خواستم با دولت شخصی مثل آقای حکیمی مخالفت کنم ولی سکوت سبب میشود که نزد خدا و جدان و موکلینم مسئول شوم از آمدن ایشان اگر مقصود گزارش (کار از کار گذشته) بود اشکالی نداشت معروف است زمانیکه دکتر محمد کرمانشاهی از اروپا آمده بود از کلیهٔ مریضی سنگ بزرگی در آورد و آنوقت مخبرالدوله وزیر علوم بود و در مجلس او تعریف از دکتر مزبور میکنند و میگویند سنگی که از کلیهٔ مریض درآورده بزرگتر از تخم مرغ بوده است مخبرالدوله میپرسد مریض چه شد میگویند مرد میگوید اگر این طور بود من میتوانستم فلوه مریض را در بیاورم (خنده نمایندگان) از آمدن ایشان مقصود این بود که بمجلس یک چنین گزارشی بدهند و بالصراحه اقرار کنند که راه هرگونه مذاکرات برای دولت ایشان مسدود است •

بلکه مقصود این بود که ایشان دولت خود را از عناصر بی طرف تشکیل و بلافاصله اصلاحاتی کنند که کار باینجاها نرسد از وقتی که ایشان آمده اند قدمی برای اصلاحات برنداشته

بنده هیچ مخالف نیستم که مملکت ایران دول فدرالی شود شاید دولی فدرالی بهتر باشد که یك اختیارات داخلی داشته باشند بعد هم با دولت مرکزی موافقت کنند و دولت مرکزی هم جریان بین المللی را اداره بکند ولی هر تغییری هر قسم تغییری که در قانون اساسی باید داده شود باید با رفراندم عمومی باشد (نمایندگان - کاملا صحیح است)

. آقای نخست وزیر گزارش واقعاتی را دادند که مردم همه میدانستند همه میدانند که در استان سوم فرقه‌ای بنام دمکرات و مجلس شورائی تشکیل شده و وزرائی تعیین نموده اند .

من نمیدانم آقای نخست‌وزیر چه فرمودند وچرا‌ راه‌حلی پیشنهاد کردند که نمایندگان بجای اینکه از قرائت گزارش ایشان گریه کنند اکثریت مجلس برای‌ایشان دست زدند (صحیح‌است) (یکی از نمایندگان - اکثریت نبود) طهرانچی - معلوم هم نبود چی‌بود از وقتیکه این نغمات ناموزون‌در‌آن استان بلند شده بعضی‌اشخاص نزد من آمده خواسته اند که تظاهراتی کنند چون ممکن بود که عناصر فاسد و مفسده جو از تظاهرات آنها سوء استفاده نموده و امنیت شهر را مختل کنند مراجعین را بتأمل و صبر دعوت کرده و از آنها خواهش نمودم که از هرگونه تظاهر خود داری کنند این را هم‌عرض بکنم که مراجعین بمن تنها شکایت از بعضی‌هموطنان آذربایجانی نمیکنند بلکه‌از هیئت‌ها کمه هم‌شکایت‌میکنندو همه‌ یکدراهند مثل اولادی که دریك‌خانواده باپدر خودزندگی میکنندزندگی کنند .

بـاید در این مجلس بشکایات رسیدگـی شـود ملت ایران باید حرفش را بزند شکایت رسیده است باید تکلیف شکایت معلوم شود من نماینده ملت ایرانم باید شکایاتشان‌را بعرض مجلس برسانم اگر نگذارید خودم‌را خفه میکنم (جمال امامی ـ بکن بجهنم) شما میخواهید بکلی مردم را مایوس کنید مجلس باید رسیدگی کند اگر شکایت نکنند میگوئید متمرد هستند .

اگر شکایت کنند اینطور میگوئید پس بکجاشکایت کنند ؟

(فداکار ـ آقای مجد برای اینکه محکوم شده اند عصبانی هستند زنگ رئیس .)

دکتر مصدق ـ مردم شکایت‌میکنند بایدشکایت آنهاراخواند و رسیدگی کرد (نمایندگان بفرمائید) باید بشکایت آنهارسیدگی شودچرا رسیدگی نمیکنید پس بکجاآنها شکایت بکنند (نمایندگان بفرمائید ـ آقا بفرمائید)

نایب رئیس ـ آقامجدمن بشما و مهندس فریوراخطار کرده‌ام که ساکت باشید اگرنه مجبور میشوم رای بگیرم .

دکتر مصدق ـ تا اینحال قاتلین تعقیب نشده و بر عکس کشاورزان بی گناه‌را بدون ذکر علت باز داشت می کنند (رفیع صحیح است) در خوشا بولاغ ویان‌لاغ دو نفر کشاورز بنام‌محرم وقنبر بدست اصلان همایون و استوار ابراهیمی کشته میشوند و در اثر حمله‌مسلحانه‌مامورین ژاندارمری کشاورزان با خانواده‌های خود به‌بیابان فرارمیکنند در شترنیان عده از مامورین ژاندارمری بسرکردگی گروهبان مقدس ـ عده‌ای از ریش سفیدان ومعتمدین

اند (چند نفر از نمایندگان صحیح است) و عنقریب این دوره تمام میشود وحتی لایحه اصلاح انتخابات را که در برنامه‌خود نوشته اند تنظیم نکرده اند فقط کاری که کرده اند شهر دار را منفصل نموده اند و آن کسی هم که شهر دار را در دادسرا تعقیب‌میکند از کرده خود پشیمان شده است در هیچ کجای مملکت نیست که مردم شکایت نکنند.

من اجازه میخواهم چند تلگراف و نامه که بمجلس رسیده است قرائت کنم (صدر قاضی - یکجا هم شکایت کرده‌است) اول شکایت فرقه دموکرات آذربایجان این شکایت در ۲۸ آبان ۳۲۴ بمن رسیده که بعرض مجلس شورای ملی برسانم و رونوشش نزد من‌است که الان قرائت میکنم اینك‌قسمتی‌از فجایع مامورین دولت و نامه‌هائی که در باره قانون شکنی های آنها بدادسرا و سایر مراجع صلاحیت دار نوشته شده یاد آور میشود در تاریخ ۹ر۷ر۲۴ در ده عجمی‌ازمحال‌هشترود محمد صادق‌مشهدی بمعیت‌عبدالحسین ساسانی با عده از مامورین امنیه مسلحانه بدهقانان حمله می کند ابتدا گلوله بدست زلفعلی میزنند وچون وی برزمین می افتد حسن آقا غلام فتحعلی ومشهدی‌عبادالله را هدف گلوله قرار داده‌میکشند و پنج نفر را چنان مجروح میسازند که اکنون بستری هستند.

دکترمجتهدی - دروغ‌است آقا - دکترمصدق دروغ‌میگوئی

دکتر مصدق - من شکایت دیگران را میگویم اگر دروغ میگویند باید رسیدگی‌ومعلوم شود -شکایت‌را میکنند بایدرسیدگی کنید شما اینها را ساکت کنید.

غیر قانونی مامورین ژاندارمری در امور حقوقی جلوگیری نماید و با احترام باصل تفکیک قوا طبق دستور بخش نامه شماره ۳۵۳۶ - ۱۱ر۵ر۲٤ دادسرای استان ۳ و ٤ مانع ازمداخله مامورین ژاندارمری درکارهای حقوقی شده و نگذارند که مامورین آن اداره بجای تامین آسایش خود سبب قتل و غارت وسلب آسایش عمومی گردند (اسکندری - امضایش را بفرمائید) تلگرافی است که مرده دموکرات میکند .

دوم شکایت از شاهی است دوازدهم آذر بمجلس شورای ملی تلگراف میکنند . رونوشت به بنده داده شده است عدم توجه اولیای دولت باجرای کامل قانون اساسی واجحافات و ناروائی هائیکه سالها نسبت بمردم از طرف ساکنین این استان تقاضا داریم بدرخواست های قانونی ما فوری ترتیب اثر داده و بیش از این اجازه ندهید مردمان این ولایت از مزایای حقه قانون محروم بمانند .

۱ - دولت باید فوراً دستور انتخابات انجمن ایالتی وولایتی را صادر نماید .

۲ - بامور فلاحتی و کشاورزی مازندران که در اثر عدم توجه اولیای امور نزدیك است متوقف شود توجه کامل شود

۳ - راههای شوسه وطرق باندازه ای خراب شده که بطور کلی تجارت و حمل و نقل بار متوقف گردیده بایستی در اسرع وقت دستور ساختمان داده شود .

٤ - در اصلاحات شهری توضیح آنکه در اثر عدم مراقبت شهرداریها خراب وبدون چراغ و کثیف وهمین باعث بروز امراض

محلی را در طویله توقیف کرده سپس بخانه کشاورزان مسلحانه حمله می نمایند و پس از غارت اموال مجروح ساختن عده کثیری از آنان یکی از آنها در اثر جرح وارده کشته میشود و چند نفر زن سقط جنین مینمایند و در تکمه داش مامورین ژاندارمری اثاثیهٔ منازل آزادیخواهان را غارت میکنند و دویست نفر از دهقانان با زن و فرزند خویش راه بیابان را پیش میگیرند .

درامندیست و دو نفر از مامورین ژاندارمری سرکردگی سروان دیبا بمال وجان دهقانان تجاوز کرده و کاری میکنند که صدو پنجاه تن از رعایا سراسیمه برای نجات خود بتبریز آمده بفرقه دموکرات آذربایجان پناهنده میشوند .

در قریهٔ سلطان آباد حسن امنیه با علی نام بوسیلهٔ تفنگ یك زن را بطوری مجروح ساخته که مشرف بموت است و فرزندان در اثر ضرب تفنگ ژاندارمها کشته میشوند و در گل تپه سروان عابدینی با عدهٔ زیادی ژاندارم آزادیخواهان را بچوب بسته و افراد بر جسته آنها را زندانی میکنند .

مرتجعین مرداتقیم با استفاده از حمایت ژاندارمری بمساکن آزادی خواهان حمله ور شده و پس از غارت اموال و اثاثیه مردم کاری میکنند که عده ای کثیری از دهقانان فراری میشوند در اثر ضربات وارد ۳۶ نفر از اهالی بطوری مجروح میشوند که هنوز بستری میباشند اینك نامه هائی که حاکی از اعلام جرم بر علیه مامورین متخلف ژاندارمری و مرتجعین محلی است متذکر میشویم (۷۸ اعلام جرم است) در تمام این موارد تقاضای مردم این بوده که مقامات مسئول در حدود قانون اساسی و اصول محاکمات جزائی مرتکبین را تعقیب از مداخلات

سوم - شکایت از بهشهر که در ۱۴ آذر رسیده و تقریباً بهمان مضمون که دیگر وقت مجلس را نمیخواهیم تلف کنیم .

طهرانچی - بهترین وقت مجلس آنوقت است که بشکایات مردم رسیدگی شود .

دکتر مصدق - شکایتی است که در ۲۱ آذر از ساری شده مینویسد - برای رفع حوائج حیاتی مازندرانی علی العموم اهالی شهر ساری علی الخصوص نسبت بنکات زیرین جلب مینمائیم - و تقاضا داریم در اسرع اوقات برای ترمیم خرابی و علاج دردها اقدامات مؤثر و لازمه بعمل آید

۱ - کار دادگاه استرداد املاك ساری قریب بپایان است ولی احکامیکه حتی در بدو شروع بکار این دادگاه صادر شده هنوز از دادگاه تجدید نظر برنگشته و در نتیجه هم مالك و هم زارع بلاتکلیف مانده اند و هم سطح کشت وزراعت پائین آمده و روش اداره املاك واگذاری نیز باین خسران کمك شایان میکند .

۲ - از شهریور ۱۳۲۰ باینطرف هنوز حتی یك متر قماش بکشاورزان عریان مازندران داده نشده و متجاوز از ۱ سال است که باهالی شهر هم قماش نداده اند .

(طهرانچی - بهیچ جا داده نشده است) (مهندس فریور قماشرا آقایان گرفته اند خورده اند) .

۳ - هر سال هنگام شیوع مالاریا عده بیشماری از این مرض مهلك میمیرند - واداره بهداری بهیچوجه قدرت کوچکترین مبارزه با این وضع رقت باررا ندارند و یا نمیخواهند کوچکترین قدمی بر دارند البته ما در اینجا در امراض دیگر (سفلیس - تراخم و آبله

مخالفه گردید .

۵ - بیش از ده هزار نفر زارع وکارگر گرسنه روزبروز بفحشاء و سرقت اضافه میشود .

۶ - املاکی توسط شاه سابق ازمردم گرفته شده و هنوز بصاحبانش واگذار نشده هرچه زود تر داده شود .

۷ - وضع بهداشت مردم مازندران باندازه ای رقت باراست که نهایت ندارد دولت بایستی فوراً در صدد تاسیس پست‌های بهداری با وسایل کامل برآید .

۸ - خوار بار مردم هیچگاه تامین نشده وتاکنون که بایستی نرخ خوار بار سالیانه ارزان باشد روغن نایاب وقیمت برنج فوق‌العاده ترقی کرده است .

۹ - فرهنگ مازندران - کافی نیست و باحتیاجات محلی هم تطبیق نمیکند .

ما بدون در نظر گرفتن اختلاف طبقاتی از لحاظ اینکه عموما مازندرانی و ساکن این دیاریم اعلام میداریم که بایستی احتیاجات وتقاضاهای مشروع این استان در کمترین فرصتی برآورده شود . ماازدولت انتظارداریم که بیش‌ازاین راضی نشوند مازندرانیها که سالها زیر فشار مامورین املاک و حکومت استبدادی بودند هنوز هم بوضع سابق باقی بمانند در صورتی که دولت بعرایض ما توجهی نکند ناچاریم برای حفظ دموکراسی رأساً اقدامات لازمه را طبق موازین قانون اجرا نمائیم(یمین اسفندیاری - صحیح‌است) از ساری هم همین‌طورتلگراف شده است .

ما را تحقیق نمایند جناب آقای استاندار که هنوز دو روز بیشتر از وورود ایشان بمازندران نگذشته است خود شاهد این اوضاع رقت بار میباشند مسلما با عدم توجه بمطالبات حقه فوق احتیاجات مردم را برفع مستقیم معایب وادار خواهد کرد .

یکی از تقاضاهای شکایت کنندگان این است که انجمن‌های ولایتی و ایالتی تشکیل شود (کدام انجمن) همان انجمنی که اصل ۲۶ قانون اساسی لازم دانسته میگوید منافع مخصوصه هر ایالت وولایت و ملوک بتصویب انجمن های ایالتی وولایتی بموجب قوانین «مخصوصه آن مرتب و تسویه میشود» همان انجمن که خود این دولت در ایام اخیر آن را لازم داست ولی بواسطه نفوذ نمایندگان نتوانست نظریه خود را اجرا کند همان انجمنی که بعضی از نمایندگان هیئت ۱۶ نفری که برای کمک آقای نخست‌وزیر از فراکسیونهای مجلس تشکیل شد و چون بعضی از اعضاء تشکیل انجمن را لازم دانستند هیئت دیگر تشکیل نشد و منحل گردید علت مخالفت نمایندگان. با این انجمنهای ولایتی وایالتی اینستکه اگر این انجمنهای ایالتی تشکیل شود در انتخابات موفقیت حاصل نخواهند کرد و الا انجمن ایالتی و ولایتی برطبق اصل ۲۹ قانون اساسی باید تشکیل شود قانون انجمنهای ایالتی وولایتی در دورهٔ اول مجلس گذشته است در آن شب آخری هم که ما در هیئت ۱۶ نفری بودیم یکی از نمایندگان میگفت شما که عقیده دارید که انجمن های ایالتی و ولایتی تشکیل شود این قانون را مطالعه بفرمائید اگر آن را قابل اصلاح دانستید و اصلاحات ضروری لازم نداشت از روی همان قا انجمنها تشکیل بشرد بنده وقتی رفتم منزل قانون انجمن‌های ایا

که در تقلیل نفوس مازندران پیش از مالاریا موثر است صحبتی میکنیم در هر صورت نمیشود مسئولیت مقامات دولتی را انکار کرد .

٤ - وضعیت طرق مازندران که مبالغ هنگفت صرف احداث آنها شده رقت بار است چنانکه با ادامه اینوضع ممکن است در آتیه نزدیك عبور ومرور مقطوع نشود و پلهای بزرگی که میلیونها تومان برای ساختن یکی از آنها خرج شده در اثر عدم توجه در شرف ویرانی است .

٥ - اوضاع آب شهرهای مازندران مخصوص (ساری) که جزء اولیه ترین وظایف شهرداری است بسیار اسف انگیز است شهر ساری متجاوز از ۲ سال است که در ظلمت فرو رفته وآب آشامیدنی آن آبی است که از آلوده ترین مجاری میگذرد .

٦ - با آنکه مازندران مرکز تهیه مواد خوار بار یست در نتیجه عدم توجه دولت وسوء اداره قیمت روغن بهر سه کیلو (٤٥٠) ریال رسیده است و سایر مواد عمده خوار بار را از همین جا قیاس فرمایند .

۷ - مفاصد و معایب اجتماعی مازندران و شهر ساری بعقیده اینجانبان ناشی از کوتاه بودن دست افراد محلی در اداره اوضاع اجتماعی است که تنها طریق مفاسد هیئات اجرای اصول مقدس قانون اساسی و تشکیل انجمنهای ایالتی وولایتی است - که نه فقط مورد تقاضای ما بلکه مورد تقاضای قاطبه اهالی ایران است درخاتمه اگر دولت دریکی از موارد فوق تردیدی دارد امضاء کننده گان رادر دعاوی خود صادق نمی پندارند اگر ممکن است بااعزام بازرسهای صالح (نه مانند بازرسهائی که تاکنون اعزام شده اند) صدق قول

رویه نامطلوب ایشان و عمالشان در این مدت بقدری شدید بوده که بهیچوجه قابل تحمل نیست در حقیقت از هیچگونه جریحه و زجری نسبت بقبایل بختیاری که اکثر خویشان و بستگان خوانین هستند فرو گذاری نکرده اند چون ادامهٔ این رویه ممکن است حوادث ناپسندی بوجود آورد این است که بوسیله جناب عالی از نمایندگان محترم مجلس شورایملی و هیئت دولت تقاضا و استدعا داریم آقای مرتضی قلیخان را از کار بر کنار و بتهران احضار فرموده و برای کشف حقایق هیئتی مرکب از اشخاص صالح ببازرسی عملیات ایشان و عمالشان بچهار محال و بختیاری اعزام فرمایند.

تصور میرود هر فردی در احقاق حق خود میتواند چنین درخواستی را از مجلس بنماید بانتظار نتیجه و اقدام هستیم با تقدیم احترامات فائقه از طرف لطفعلی بختیار غلامحسین بختیار خوب آقا و طعیمات جنگی اقتضا میکرد که آقای مرتضی قلیخان با یك اختیاراتی در بختیاری چهار محال حکومت بکند امروز جنك بین المللی تمام شده است هیچ مجوز قانونی نیست که یك جماعتی را تحت فشار و ظلم و استبداد ایشان بگذارید (صحیح است) چه مانعی هست که دولت یك آدم بیطرفی را که طرف اعتماد اهالی باشد بآنجا روانه کند (صحیح است) که نسبت باهالی یك رویهٔ عادلانه داشته باشد بنده واقعاً هم صلاح نمیدانم که دولت و مجلس شورایملی یك قسمت مملکت را که هنوز نا امن نشده آنجا را هم مجبور بکند که حزب دمکرات تشکیل یابد (صحیح است) چرا مجلس شورایملی و دولت نباید باین شکایات ترتیب اثر بدهند.

را خواندم دیدم بهیچ وجه این قانون ضرری ندارد و بسیار مفید است و حتی اینکه اگر دولت هم نخواهد بسلیقه خودش یکی از موادش را اصلاح بکند این چه مانعی دارد که امروز انجمنهای ایالتی را درهر جائی تشکیل بکنیم و رفع این شکایات بشودچون این یك شکایاتی است که مطابق قانون میکنند وحق دارند(صحیح است) اگر ما بآنها جواب ندهیم ظلم کرده‌ایم درباره آنها(صحیح است) ملت ایران کجا شکایت بکند فرقه دمکرات یا هرفرقه‌دیگر وقتی باین مجلس شکایت میکند نظر اطاعت دارد ما بایدبشکایتش رسیدگی بکنیم اگر حرفش‌حساب‌است جواب بدهیم (صحیح‌است)

حالا از شمال خارج و بناحیه جنوبی وارد میشویم قریب دو سال است اهالی چهار محال عموما و خوانین بختیاری خصوصا از رفتار آقای مرتضی قلیخان صمصام و اولاد و کسان ایشان شکایت میکنند (صحیح است)

نامه ایکه‌اخیرآقایان امیرمفخم وسردار محتشم هم نوشته‌اند قرائت میکنم ۱۱ آبان ۱۳۲٤ جناب آقای دکتر مصدق نماینده محترم مجلس‌شورای ملی تلگرافات شکوائیه‌رؤساء عشایربختیاری بعرض جناب عالی رسید در غالب جراید نیز طرز عملیات مرتضی قلی خان و عمال ایشان را در بختیاری وچهار محال ملاحظه‌فرموده اند بطور اختصارخلاصه وقایع‌را خاطر نشان میسازم شك نیست که در بدو امر انتخاب آقای مرتضی قلیخان بحکومت بختیاری و چهارمحال‌موجب رضای همه‌خوانین و ایل بختیاری بودولی‌بدبختانه

دهیم و هرچه زود تر در اوضاع ناگوار خود اصلاحاتی کنیم.
وضعیت ما خیلی بهتر میشود و هرکجا وقتی از دولت کاری پیشرفت نکرد مملکت را فدای دولت نمیکنند(صحیح است)دولت را رد میکنند و دولت دیگری می آورند شاید از آن استفاده کنند و برطبق مصالح مملکت اقدام شود (نمایندگان صحیح است) با مردم آذربایجان که از موسسین بزرك مشروطیت هستند در وطن پرستی آنها تردید نیست نباید جنك کرد ؟(نمایندگان صحیح است) عقیده من این است که باید با آنها داخل مذاکره شد و رفع شکایت نمود و آنها را مطیع مرکز کرد (صحیح است ـ احسنت)
آقای صدر قاضی هم بنده مرقوم میفرمائید که اهالی مهاباد اشنو . سلدوز در تهران سرگردان هستند و انحصار دخانیات پولشان را نمیپردازد .(پایان نطق)
غائله آذر بایجان در منتهای شدت در جریان است نمایندگان از کابینه آقای حکیمی مایوس شده اند ولی فعلا چاره ای جز نگاهداری آن نیست زیرا شورای وزیران خارجهٔ چهار دولت در مسکو تشکیل است دنیا در انتظار نتیجهٔ این کنفرانس می باشد یکی از موضوعات بسیار مهمی که در این شورا مورد بحث قرار میگیرد موضوع ایران و تخلیه نیرو های بیگانه و غائله آذربایجان ایران است بنا براین محافل سیاسی ایران منتظر انتشار نتیجه این کنفرانس میباشند
رادیو لندن در شب بیست و نهم آذر در برنامه فارسی خود راجع بایران چنین گفت .

اوضاع ادارات طوری است هیچکس نمیتواند اعتماد کند که کاری در آنجا از روی صحت ودرستی تمام شود از طریق انحصار بعضی اشخاص منافعی میبرند که زندگی بر مردم این مملکت شاق و رقت بار شده است (صحیح است) هیچکس نمیتواند برای مریض خود بواسطهٔ گرانی قیمت دارو تهیه کند (صحیح است) وانحصار دارد بنفع بعضی اشخاص و بصورتی که بودمانده است انحصار چرا بود؛ برای اینکه یك اجناسی را تجار خودشان نمیتوانستند تهیه بکنند میبایستی کمیته تدارکات آنها را تهیه بکنند و دولت آنهارا بین مردم تقسیم بکنند و بعد آمدند صدی بیست بقیمت داروئی که وارد میشود بدون مجوز قانونی بدون تصویبنامه و قانون اضافه کردند (صحیح است) والان هم دارند تناول میکنند وحاضر نیستند که از این انحصار صرفنظر بکنند و برای اینکه دارو وقتی وارد این مملکت میشود بتوسط یك عده اشخاص بفروش میرسد که نظریات آن اشخاص تامین میشود چه مانعی هست که این انحصار برداشته شود و مردم بتوانندآزادانه دارو وارد کنند و دارو هم بقیمت نازلی تمام شود امروز آقا یك نسخه دارو خانه کمترازسی تومان بسته نمیشود یکی از نمایندگان ٦۰ تومان و ۷۰ تومان) آقایان مردم در همه جااز این اوضاع شکایت دارند (صحیح‌است) و اگر این وضعیت تغییر نکند طغیان بر علیه حکومت مرکزی در همه جا ظاهر میشود (صحیح است)

آنروزی که آقای نخست‌وزیر بیایندوتمام مملکت راتجاسر قلمداد کنند معلوم نیست که دولت در کجاحکومت میکند(لنکرانی در لندن) من بجرئت‌عرض میکنم که اگرماعدالت‌را پیشه‌خودقرار

کبیر ایران در لندن پریشب انتشار داده اند و بقرار زیر است :

تازه ترین اخبار واصله از ایران باندازه ای مهم و باعث نگرانی است که قاطبه ملت بوسیله نمایندهٔ خود شرح ماجرا را به استحضار جهانیان میرسانند .

آن موضوع نقض عهد یکی از متفقین بر علیه نص صریح قرارداد هائی است که بین دولت ایران ودولتهای بریتانیای کبیر وشوروی منعقد شده ودولت امریکا هم در دسامبر ۱۹۴۳ بدان ملحق شده است .

اینك با صدای بلند و کمال تاثر بموجب این اعلامیه اظهار میدارد هر سه دولت متعهد شده‌اند استقلال و تمامیت ارضی ایرانرا برسمیت بشناسند .

این سه دولتی هستند که در سازمان ملل متفق برای خود مزایای خاصی قائل شده اند واینك با یك سلسله اعمال نقض این پیمان بدست یکی از امضا کنندگان بشکل مداخله صورت گرفته وکار بجائی رسیده که برای تجزیهٔ ایران یعنی جدا کردن آذربایجان کوششهائی بعمل میآید .

حال در هنگامی که یك سازمان ملل متفق دست درکار است ملت ایران را تاثر و نومیدی شدیدی فرا گرفته زیرا مشاهده میکنند علناً پرده ای بر روی بخشی از کشورش کشیده شده و چندی است صدا های نا آشنائی بگوش مردم میرسد .

این خود مورد تاسف است از اینکه رعایت احترام پیمان

موضوع ایران
در شورای وزیران خارجه در مسکو

رادیو لندن(بزبان‌فارسی) ازمسکو خبرمیرسد که مهمترین کفتگوهای‌شورای‌وزیران خارجه‌درمسکو فعلاقضیه ایران میباشد

رادیو لندن(ساعت ۲۱ و ۱۵ دقیقه شب ۲۹ آذر)در حقیقت اوضاع ایران از دشوار ترین مسائلی خواهد بود که با اهمیت فوق‌العاده در شورای وزیران امور خارجه درمسکو مطرح میشود واین موضوع پس از سه بیانیه مهمی که دیروز از طرف دولت‌و نمایندگان سیاسی ایران انتشار یافته بیشتر جالب توجه شده است‌و این سه بیانیه عبارتست از : ۱ ـ نطق دیروز آقای نخست وزیر ایران در مجلس شورای ملی ایران .

۲ ـ اعلامیه رسمی است که‌دیروز دولت ایران انتشارداده ودرآن نسبت بیاد داشت‌اخیری که دولت شوروی در جواب‌دولت امریکا داده اظهار عقیده نموده است .

دولت ایران در این بیانیه یاد داشت مسیو مولوتف را در اینکه حکومت خود مختاری آذر بایجان بدون کمك دولت شوروی تشکیل یافته رد نموده و نوشته‌است‌دولت‌ایران‌معتقداست که این‌عمل با تایید دولت شوروی انجـام گرفته است . دولت ایران در این اعلامیه اضافه میکنند که یك عده ماجرا جو موقع را مغتنم شمرده واز راه مکر وحیله وتزویر برخود نام حکومت گذارده و بر ضد قانون اساسی سلطنت ومشروطه ایران قیام کرده اند .

۳ ـ بیانیه رسمی است که آقای سید حسن تقی زاده سفیر

از ظهر شورای وزیران خارجه در مسکو مسئلهٔ ایران از امور اساسی این مذاکرات بوده است . وزارت‌امور خارجه امریکادیشب اعلام داشت که تقاضای دولت ایران از آمریکا راجع بتخلیهٔ‌ایران از نیرو های خارجی برای مستر بوین وزیرامور خارجه در مسکو فرستاده شد .

در جلسهٔ‌دیروز شورای مزبورکار شناسان امریکا وانگلستان که‌درامور ایران وخاوردور تخصص دارند شرکت‌داشتند ونظریات خود را تقدیم نمودند .

نمایندگان مجلس سعی دارند تا نتیجه این کنفرانس دولت حکیمی را نگاه دارند بنا بر این ازاوپشتیبانی‌می‌نمایند چند نفراز وزراء استعفا میدهند کابینه ترمیم‌میشود‌آقای الهیار صالح بوزارت کشور و آقای هاشم صهبا بوزارت پیشه و هنر منصوب و بحضور شاهنشاه و مجلس معرفی‌میکردند تقاضاهای‌تشکیل انجمنهای‌ایالتی و ولایتی رو بازدیاد گذارده و تقریبا تمام‌نقاط کشورطالب‌اجرای این قانون میباشد .

آقای حکیمی نخست وزیر برای آنکه بتقاضای مردم پاسخ فلسفی بدهد تلگراف زیر را بطور بخشنامه بتمام استانداران و فرمانداران کشور مخابره نمودند .

بخشنامه تلگرافی نخست وزیر

این جانب از بدو ماموریت به تشکیل دولت نسبت بموضوع اجرای قانون‌انجمنهای‌ایالتی و ولایتی مورخه۱۳۲۵هجری (قمری) درصدد بوده که در انجام منظور اقدام شود گرچه ازچندی پیش

بعمل نیامده است ولی بیشك مورد امتحانی است از اینکه دردورهٔ بعد از جنك احترام پیمانها ومنشور آتلانتیك وبیانات اکیدسران سه دولت چه ارزشی خواهد داشت این نقض نه تنها بر علیه حاکمیت ایران است بلکه ایرانیان حق دارند آنرا برعایه سومین متفق خود یعنی بریتانیای کبیر بشمارند ــ با اطمینان اینکه بریتانیای کبیر بدون خلاف تعهدات خود را ایفا خواهد کرد ایرانیان امید وارند که وزرای خارجه سه دولت در مسکو موافقت حاصل کنند کـه همسایهٔ بزرك شوروی برای رفع سوء تفاهم از دخالت مامورین خود جلو گیری کند .

بهمین نظر ایرانیان از شکایات سخت که ممکن بود دراین موقع موجب اختلافاتی شود خود داری کردند .

اکنون نیرنك داخلی بکار رفته جریانی‌را که‌در آذربایجان صورت گرفته نام عمل انجام یافته داده‌اند ــ غصب قدرت حکومت از طرف یاغیان بهیچوجه صورت عمل انجام یافته نخواهد داشت .

اینکه ارتباط دولت قطع گردیده اجازه داده شد که نیروی لازم بشمال رود دلیل انجام‌امری نیست ، سعدی قطعاتی بدین‌مضمون در این زمینه دارد که در زمستان سرد شخصی نزد امیر کشور مجاور رفت نه تنها اورا کمك نکردند ، سگان قریه بپایش افتادند خواست‌سنك بردارد زمین یخ‌بسته بود گفت این چه سفله مردمانند که سنك را بسته وسك را گشاده اند .

رادیو لندن(امروز قبل از ظهر)ــ در مذاکرات دیروز بعد

قانون محتاج باصلاح است لایحه اصلاحیه برای تصویب مجلس شورای ملی پیشنهاد کرد ازاین رو بمحض وصول این تلگراف فوراً طبق قانون مورخه ۱۳۲۵ هجری قمری بارعایت آزادی در انتخابات انجمن های ایالتی وولایتی اقدام شود جریان امر را مرتبا بوزارت کشور گزارش دهید

وزیر کشور

روز بیست و هشتم آذر ماه ۱۳۲٤ خبر سقوط اردبیل و میان دوآب و مراغه بتهران رسید در این شهرها عده‌ای ازافسران و نظامیان را اشغالگران با وضع بسیار نامطلوب و فجیعی بقتل رساندند که از آن جمله باید نام سرهنگ معین آزاد را برد واز مامورین کشوری نام فرماندار مراغه را و این دو نفر و همچنین یك نفر سرباز که گویا مصدرسرهنگ بوده بواسطه تیر اندازی چند نفر ناشناس مضروب وفرماندار مراغه و سرباز وظیفه بلافاصله فوت مینماید و سرهنگ معین آزاد پس ازآنکه بابای کچ گرفته و با اجازه مقامات شوروی بتبریز حمل میشود در بین راه بدست دموکراتها افتاده و بقتل میرسانند و درتهران چنین شایع شد که این دو نفر را کماندان شوروی در منزل خود دعوت مینماید ولی پس از خروج از منزل نامبرده فوراً هدف گلوله قرار میگیرند

در همین روز ها عده از دموکراتهای اسوری و کردهای مسلح شهر رضائیه را ازخارج محاصره می نمایند ولی پادگان رضائیه استقامت میکند بالاخره در تاریخ هشتم دیماه خبر سقوط رضائیه هم به تهران واصل میشود و در این شهر هیچیك از سران ارتش

دولت های وقت هم این نظر را داشتند ولی از نظر اینکه بعضی از مواد قانون مزبور با قوانینی که بعدا تصویب شد محتاج باصلاح بوده است باین جهت اجرای آنرا موکول بتصویب اصلاحات دانسته بودند اینك چون تصمیم دولت اینجانب بر این است که انجمن‌هائی نامبرده تشکیل شود بوزارت کشور دستور داده شد بدون فوت وقت مطابق قانون ۱۳۲۵ هجری قمری شروع بانتخابات انجمنهای ایالتی و ولایتی بنمایند نسبت بمواردی که در این قانون محتاج اصلاح است لایحه اصلاحیه آن‌را برای تصویب به‌مجلس‌شورای‌ملی پیشنهاد دارند • نخست‌وزیر

در تعقیب این دستور آقای وزیر کشور هم برای‌اجرای‌این قانون دستور زیر را بطور بخشنامه باستانـداران و فرمانداران تلگراف نمودند :

« از آنجائیکه انجمن‌های ایالتی و ولایتی از چندی پیش مورد توجه دولتهای وقت بوده و نظر باینکه قانون مورخه ۱۳۲۵ هجری قمری راجع بانجمن های نامبرده بملاحظه قوانینی که بعداً تصویب شد و محتاج باصلاح است باین جهات تا کنون اجرای قانون موکول بتصویب آن اصلاحات میدانسته اند •

ولی تصمیم دولت حاضر بر این است که بدون فوت وقت انجمن های ایالتی و ولایتی در استانها و شهرستانها مطابق قانون ۱۳۲۵ هجری قمری تشکیل گردد ضمنا راجع بمواردیکه در این

می‌نماید بلکه در نتیجه بسیاست منفی ایشان ، که عبارت از دست روی دست گذاشتن و نظاره کردن اوضاع اسف‌آور کشور است خاتمه داده شود.

چون تاخیر در تعین وقت استیضاح و تلف نمودوقت ممکن است کار را بجائی رساند که هیچگونه اقدام و علاجی مفید واقع نگردد متمنی است مقرر فرمایند هرچه زود تر تعین وقت گردیده و اعلام فرمایند تا استیضاح بعمل آید .

(محمد رضا تهرانچی).

بطوریکه قبلا نیز اشاه شد درهمین ایام کنفرانس دول بزرگ در مسکو تشکیل بود وهمچنین یکی از مسائل مهم آن مربوط بایران بود که بالاخره لاینحل بود از فحوای مذاکراتیکه جسته گریخته در اخبار خارجه منتشر میشد چنین مستفاد گردید که متفقین ایران یعنی سه دولت بزرگ روسیه شوروی-انگلیس- امریکادر کنفرانس مسکومیخواسته‌اند ایران تحت نظر یك کمیسیون سه نفری اداره شود ولی این خبر از طرف محافل سیاسی تهران با نهایت نفرت تلقی شد و اگر میهن پرستان و آزادیخواهان از خود مقاومت نشان نمیدادند بیم آن میرفت که دولت ضعیف حکیمی آنرا قبول واساس استقلال کشور را متزلزل کنند .

پس از آنکه این موضوع رد شد و مسئله ایران در کنفرانس مسکو لاینحل ماندودولت ایران تصمیم گرفت که موضوع رابمجمع عمومی ملل متفق ارجاع نماید .

در همین ایام صحبت از تشکیل اولین مجمع عمومی جامعه

صدمه ای نمی بینند ولی در مشگین شهر دموکراتها چند نفر از افسران ارتش‌وژاندارمری‌را تیرباران می‌نمایند واسامی‌آنهاازاین قراراست . مرحوم‌ستوان یکم‌صدوقی‌افسرفرمانده گروهان ستوان یکم اردبیلی افسر فرمانده گروهان ژاندارمری ستوان یکم شمس را در خود مشگین‌شهر گرفته تیرباران‌نمودند ولی مرحوم سروان ادیب امینی را با آقای عباسقلی ارباب زاده بخشدار مشگین شهر بنام انتقال باردبیل سپس بوسیله کامیون تا محلی بنام فخرآباد برده و در آنجا در دره ای تیرباران نموده و بشهادت رسانده در این ایام چون قضایای آذربایجان رو بوخامت میرفت نمایندگان مجلس شورای‌ملی ضعف‌دولت‌آقای حکیمی‌را در حل‌قضایاحس نموده بودند لذا زمزمه اظهار عدم رضایت از کابینه بگوش میرسدآقای تهرانچی نماینده تهران‌دولت آقای حکی‌را درجلسه علنی مجلس شورای‌ملی که در روز یکشنبه نهم دیماه تشکیل شده بوداستیضاح نمود ومتن استیضاح ایشان چون مربوط بآذربایجان می‌باشد عینا نقل میشود

متن استیضاح‌آقای تهرانچی

ریاست محترم مجلس شورای ملی

پیش آمد های اخیر آذربایجان و اغتشاشات روز افزون در قسمتهای دیگر کشور که بکلی حاکمیت و اقتدار مامورین را در آن نقاط از بین برده و عدم توانائی دولت در جلوگیری از آنو اصلاح اوضاع اسفناك ادارات و دوائر دولتی و قوانین مملکتی-و مشکلات سیاست خارجی‌و ندادن استعفا یا تذکراتی که مکرر داده شده این جانب را ناچار باستیضاح نمودن دولت جناب آقای‌حکیمی

کمیسیون مختلط سه دولت بایران فرستاده شود و دولت شوروی حاضر بقبول این پیشنهاد بنظر میرسید ولی بعداممتناع ورزید .

بنابر این مسئله ایران درمجمع عمومی ملل متفق حل‌خواهد شد و بدین مناسبت مستر برنس با هواپیما بلندن‌خواهد رفت که در مذاکرات شرکت نماید .

عقیده روزنامه تایمز را رادیو لندن چنین خبرداد

رادیولندن (ساعت ۲۱و۵ دقیقه دیشب) نطق پریشب مستر برنس‌وزیر امورخارجه درمسکوواشاره بعدم حل قضیه ایران‌اهمیت زیادی درلندن پیدا کرده است مفسر سیاسی روز نامه تایمز در مقاله دیروز خود دراین باب می‌نویسد شاید گرد آمدن نمایندگان دول بزرگ از یکطرف و نمایندگان سایر دول از طرف دیگر در لندن برای‌عضواولین جلسه‌سازمان ملل متفق در روز (۱۰)ژانویه که ضمن آن نمایندگان ایران و ترکیه هم شرکت خواهند نمود فرصتی بدست بدهد که مذاکرات مهم و خصوصی بعمل آید بعضی مشکلات‌حل گردد سکوت‌اعلامیه کنفرانس مسکو راجع بقضیه‌ایران ایجاد نگرانی نموده‌است‌اوضاع‌ایران هم روز بروز وخیم ترمیشود علت اینکه کنفرانس مسکو راجع بقضیه ایران به‌نتیجه منتهی نشد اینستکه مستر بوین‌وزیر امورخارجه‌انگلستان درحل این‌قضیه‌چنانکه باید وشاید همت نکرده است ودرحقیقت این قضیه را بازمامداران شوروی وفقط در جلسات غیررسمی مطرح کرده است امروزاغلب افکار متوجه اظهارات اخیر مستر بوین در مسکو می‌باشد که گفته است مذاکرات درباره حل قضیه ایران از راه مذاکرات دیپلوماسی بعمل خواهد آمد در محافل مطلع اظهار میشود که اگر چنانچه‌حل

ملل متفق درلندن میشد ومیبایست دراول ژانویه مطابق بیستم دیماه اولین جلسه آن بوسیله اعلیحضرت ژرژ ششم پادشاه انگلستان افتتاح یابد
در این خصوص اخباری ازرادیوهای مختلف جهان منتشرشد که عینا نقل میگردد .

اخبار رادیوهای جهان در تاریخ ۱۱ دی ماه ۱۳۲۴ راجع بایران

لندن - خبرگزاری فرانسه - دبیرسیاسی تیمس خاطر نشان میکند که اگر کنفرانس مسکودرباب مسئله ایران بتوافق منتهی نگردید تقصیر متوجه بوین نیست زیرا نامبرده قضیه رابکرات مطرح کرد این را هم که برای روسها حمایت مرزهای شوروی در مجاورت معادن نفت بادکوبه لازم است قبول نمود ولی تذکر داد که دولتهای معظم بموجب پیمانها تعهداتی نسبت بایران دارند روزنامه نامبرده اشاره میکند که مذاکرات از مجرای دیپلماسی در این باب ادامه دارد در طی روزهای آینده معلوم خواهد شد که آیا یك کمسیون سه دولت برای کنترول امور ایران تعیین خواهد شد یا اینکه قضیه باید بمجمع عمومی ملل که دهم ژانویهٔ در لندن منعقد می گردد احاله شود .

لندن - جلسه هیئت وزیران که میبایستی دیشب تشکیل شود بواسطه مه بامروز صبح موکول گردید .
در این جلسه مستر بوین از نتایج کنفرانس مسکو همکاران خود را مطلع خواهد ساخت راجع بمسئله ایران رادیولندن میگوید که انگلیس و آمریکا بدولت شوروی پیشنهاد کرده بودند که یك

که در این موقع بدست آورده بودند درخیابان رویهم ریخته و آتش می‌زنند .

سه روز بعد از زندانی شدن سرهنگ زنگنه درتبریز خانواده مشارالیه هم به تبریز میآیند

موقعی که خانم و اطفال افسران برای تقاضای استخلاص نزد پیشه‌وری میروند با بی‌احترامی شدیدی ازطرف دربان ودموکراتها مواجه میشوند . در مهابادپرچم جدیدی از طرف دموکراتهادرست شده که ازپارچه سبز وسفید وسرخ است در وسط آن بجای شیرو خورشید یك هلالی از خوشه گندم و یك قلم درحالیکه بانواری بسته شده‌است دیده میشود دولت محلی آذربایجان برای تامین در آمد خود شروع به تهیه تمبر کرده است تابلوهای مغازه و ادارات و رستورانها و گاراژها و بالاخره هر تابلوئی که بخط فارسی نوشته شده است برحسب دستور بایستی تبدیل بهترکی یالاتینی بشود .

آگهی فروش یکصد تن قند بطور مزایده از طرف وزارت تجارت دموکراتها درتبریز منتشر شده ولی تابحال پیشنهادقابل توجهی نرسیده‌است این قندموجودی‌اداره اقتصادتبریز بوده و قبلا ازطرف اداره بخش برای سهمیه اهالی فرستاده شده بود دستور عدم خروج خواروبار از آذربایجان موجب تنگدستی و بی‌پولی رعایا گردیده و از لحاظ استیصال حاضرند اجناس خودرا با قیمت نازلی بفروشند ولی‌خریدار پیدا نمیشودافسران‌فراری مشهد کم‌کم‌درمیان‌دموکراتها پیدا شده و هریك منصدی پستی گردیده اند سرهنگ نوائی رئیس افسران فراری فعلا درزنجان میباشد .

روز سه‌شنبه‌هجدهم دیماه این‌اعلامیه راجع بکمیسیون‌سه نفری،

این قضیه بوسیله یك کمیسیون سه‌جانبه حل شود آیا درجلسه‌سازمان ملل متفق مطرح خواهد شد یاخیر .

امیدواری وزیر امور خارجه امریکا

رادیو لندن (امروز قبل از ظهر) مستر برنس وزیر امور خارجه امریکا دیشب باردیگر اظهار داشت که هنوز امیدواراست‌با همکاران خود وزرای‌خارجه انگلستان وشوروی در باره مسئله‌ایران توافق نظر حاصل نماید مخصوصا باید دانست که در کنفرانس مسکو مذاکرات در این ماده بیك نقطه نزدیك و قریب بحلی‌رسیده بود دولت‌آمریکا کلیه کوشش‌خودرا مبذول داشته که‌نیروهای‌خود را تا روز اول ماه ژانویه ازایران خارج کند و دیروز بامدادهم بهمین واسطه آخرین سربازان امریکائی ایران را ترك گفتند » .

این اخبار هم چنان فکر مردم ومجلس را بخود متوجه‌ساخته بود هرچه بیشتر از تاریخ تشکیل حکومت خود مختار آذربایجان میگذشت نمایندگان مجلس شورای ملی بیشتر ضعف دولت آقای حکیمی‌معتقد میشدند و درخارج‌برای جانشین ایشان فعالیت میکردند و اسامی آقای قوام‌السلطنه و آقای منصور و آقای طباطبائی‌رئیس مجلس برای نخست وزیری برده میشد .

در بین‌اخبار‌یکه‌از آذربایجان میرسید این خبر که درشماره ۵۹۵۲ اطلاعات منتشرشد جلب توجه میکند که عینانقل میگردد .

اخبار آذربایجان

پس از تسلیم پادگان رضائیه عده آشوب طلب آسوری بنام بازرسی منازل افسران برای یافتن اسلحه بخانه های آنها وارد و هرچه بدردخور ودردسترس‌خود میبابند میربایند عکسها و لباسهائی

واشنگتن - خبری که ازواشنگتن میرسد مشعر برآنست که دولت‌ایران مسئله روابط‌ایران و شوروی را در نخستین‌جلسه‌سازمان ملل متفق چون موضوع تشکیل کمیسیون سه جانبی درتهران مورد مطالعه است مطرح نخواهد کرد ·

بعد از انتشار این اخبار محافل سیاسی ایران نسبت‌بموضوع کمیسیون سه نفره بیشتر نگران شدند در این موضوع یك جلسه مهم مرکب‌از هیئت دولت‌وتقریبا بیست‌نفراز نماینده‌گان مجلس‌شورای در کاخ وزارت امورخارجه تشکیل گردید و این جلسه بیش از پنج ساعت بطول انجامید‌بالاخره نتیجه آن این‌شد که نماینده‌گان‌مجلس شورای‌ملی‌مخصوصا ازدولت‌خواستند که پیشنهاد کمیسیون‌سه‌جانبی‌را چه در باره بررسی در امور کلی ایران وچه در باره بررسی‌اوضاع آذربایجان رد نماید ·

در همین ایام واقعه تازه‌ای درقزوین‌اتفاق افتاد وآن درموقع رای دادن بانجمن ولایتی آنجا بود حزب توده با سایر مردم برای انتخاب مبارزه میکرد و درموقع رای دادن تیراندازی شده ومنجر بقتل یك نفرشددولت برای جلوگیری از این قضیه فوراً مدیر کل وزارت کشور را بارئیس اداره انتظامات‌آن‌وزارت خانه را بقزوین اعزام داشت و بحمدالله قضیه درهمین جا خاتمه‌یافت ·

وضعیت دولت روزبروز در مجلس رو بعقب میرود طرفداران حکیمی دیگردر مجلس نفوذ خودرا ازدست‌داده اند متوالیاازطرف نماینده‌گان به‌حکیمی پیشنهاد میشود وکلاء کاردان مصلحت کشور را در آن می‌بینند که نخست‌وزیر مقتدری روی کار بیاید بیشتر از هم صحبت آقای قوام‌السلطنه در بین‌است .

از طرف وزارت امور خارجه منتشر گردیده :

اعلامیه وزارت امور خارجه

راجع بکمیسیون سه نفری یا پنج نفری ایران و متفقین مطابق باواقع نیست .

حقیقت امر اینست که چند روزاست برای روشن شدن این موضوع ، مذاکراتی در بین است و بدیهی است دولت برخلاف مصلحت کشور و مخالفت قانون اساسی و قوانین مشروطیت ایران اقدامی نخواهد کرد و یا هیچگاه بدون اطلاع مجلس شورای ملی تصمیمی اتخاذ نخواهد نمود وهروقت مذاکراتی که فعلا فقط برای روشن شدن مطلب در میان است بجائی برسد موضوع مفصلاً باستحضار هممیهنان گرامی خواهد رسید .

وزارت امور خارجه

در این ایام ازطرف دولت آقای حکیمی دستوراتی بسفارت کبرای ایران در لندن برای ارجاع قضیه ایران بجامعه ملل متفق داده شده ولی رادیولندن اخباری در برنامه صبح سه‌شنبه هجدهم دیماه منتشر نمود که عینا نقل میشود ،

قضیه ایران درسازمان ملل متفق

رادیو لندن ـ سفارت کبرای ایران در لندن به مستر (استه تینوس) رئیس کمیته مخصوص تنظیم برنامه سازمان ملل متفق اطلاع داد ، که موضوع ایران در فهرست کارهای جلسه سازمان مزبوروارد نشده است .

ولی کوششهائی مبذول خواهد شد که کمیسیون بررسی موضوع ایران هرچه زودتر تشکیل گردد .

حکومت نظامی با نهایت شدت خود در تهران مجراء بود هرج و مرج در بین کارگران حکم فرمائی می کرد افکار عمومی بسیار نا راحت و همه نسبت باادامه دولت حکیمی بدبین بودند دیگر دولت اتحاد جماهیر شوروی تقریبا با دولت ایران قطع رابطه نمود و پاسخ تقاضای رفتن آقای حکیمی به مسکو را مسکوت گذاشت وضع کشور چه از لحاظ داخلی و چه از لحاظ خارجی بمنتها درجه وخامت رسیده بود یك اشتباه کوچك ممکن بود وضعیت کشور ما را تغییر کلی دهد

کوشش تقی زاده درلندن و علا در واشنگتن موجب پذیرفته شدن موضوع ایران درسازمان ملل متفق گردیدواین مسئله که ازمهم ترین مسائل سیاسی روز بود در دستور سازمان ملل متفق واردشد تقی زاده نطق مفصل و مشروحی در مجمع عمومی ایراد نموده ومسئله ایران را مشمول ماده ۱٤ اساسنامه سازمان دانست نطق تقی زاده در محافل سیاسی دنیا تاثیر بسزائی نمود دراین موقع آقای حکیمی که دیگر برای خود اکثریتی مشاهده نمی کرد برای روشن کردن وضع خود و سیاست کشور آخرین نطق خود را در مجلس شورای ملی ابراز و پس از خاتمه نطق با هیئت دولت از مجلس خارج گردید و مجلس شورای ملی در آنروز بسیار متشنج گردید و از اکثریت افتاد و دیگر تشکیل نشد مگردر روز اول بهمن ماه آنهم برای تصویب پرداخت حقوق کارمندان دولت . چون نطق آقای حکیمی در جلسه ۱۸۱ مجلس شورای ملی مورخه سه شنبه ۲۵ دیماه ازلحاظ وضعیت داخلی وسیاست خارجی اهمیت خاصی دارد عینا نقل مینمائیم

آخرین بیانات آقای حکیمی نخست وزیر در یکصدوهشتاد و

روابط تلگرافی بین تهران و آذربایجان مقطوع است هیچگونه خبر رسمی در کار نیست گاهی مسافرینی که از آذربایجان به تهران می آیند اخباری بجراید میدهند از آنجمله نزاع بین افسران فراری باافسرانیکه میخواهند به تهران بیایند در گاراژ و تحت نظر بودن سرگرد صفوت فرماندار نظامی مراغه زندانی بودن سروان عابدینی رئیس ژاندارمری مراغه و همکاری پاسیار پوررستگار رئیس شهربانی تبریز با رئیس شهربانی متجاسرین و بمزایده گذاشتن اجناس دولتی از قبیل قند وچای و غیره ازطرف متجاسرین و دستگیری سرهنگ زنگنه و سرهنگ نوربخش و بدرفتاری با آنها از طرف متجاسرین و امثال این اخبار

وحشت و هراس سراسر کشور را گرفته است در تهران مردم خواب راحت ندارند متمولین بفکر فرار بخارج هستند دولت ازترس آنکه مبادا متجاسرین از زنجان با راه آهن بقزوین و ازآنجا به تهران بیایند عبور ومرور راه آهن قزوین و تهران را موقوف نموده دیگر قطار بین این دوشهر درحرکت نیست و حتی بعضی از پلهارا مین گذاری کرده اند .

بطوریکه ازمقامات صلاحیت دار اطلاع دادند علت عمده عدم حرکت قطارها بین تهران وقزوین وزنجان آن بود که متجاسرین لکوموتیوها وواگونهای خالی را ضبط کرده واجازه حرکت به تهران نمیدادند و تا روز بیست وچهارم دیماه متجاوز از هفتاد واگن باری و شش لکوموتیو را ضبط کرده بودند خلاصه آنکه هیچکس برای خود تامین نداشت .

که باهم دست یگانگی و هم آهنگی داده با حفظ وحدت و تمامیت و استقلال ایران نقایص و معایب موجود و مخاطرات را که قسمتی از آنها نتیجه جنگ و آشوب جهانگیر اخیر و حضور نیروهای خارجی در این کشور است . ارتباط دائم و تبادل نظر صمیمانه و برادرانه با همدیگر و از راه اتفاق با یکدیگر رفع کنند (صحیح است) نه بوسیله بی مهری و نفاق و شقاق و ایرادو خورده گیری و بدگوئی و عیب جوئی

اما در سیاست خارجی ـ نصب‌العین دولت همواره این بوده است که با صیانت و احترام اساسی استقلال تام و تمام مملکت و حفظ حدود و ثغور کشور مناسبات دولت ایران با عموم دول صلح دوست عالم و همسایگان خودمان مخصوصا باسه دولت بزرگ دنیا در نهایت صفاو دوستی باشد(صحیح است)و نسبت بدو همسایه عظیم ـ الشان روابط ماکاملا متساوی و یکسان و بر پایه مودت و صداقت استوار گردد برای انجام این منظوردولت کمال جدوجهد را بکار برد که شالوده چنین مناسباتی با دولت اتحاد جماهیر شوروی برپایه متین بر قرار شود و آئینه روابط دودولت از هرگونه غباری که بر وهم و تصور بیاید پاك و صاف کرد و لیکن با کمال تاسف باید بگوئیم که در اینراه چنانکه امیدوار بودیم تاکنون مقصود حاصل نگردیده و مساعی و مجاهدات ما در طهران و مسکو هنوز بجائی نرسیده است این جانب همانطور که بعلاقه کامل مجلس شورای ملی و ملت ایران بدوستی خالی از شایبه دولت اتحاد جماهیر شوروی اطمینان دارم باین نکته نیزیقین قطعی حاصل است که مجلس شورای ملی و ملت ایران با نهایت علاقه و امید انتظار دارند کـه دول

یکمین جلسه علنی مجلس شورای ملی .

بیانات آقای نخست وزیر

نخست وزیر آقایان محترم چنانکه استحضار دارند محرک این جانب در قبول این مسئولیت از روز نخست حب جاه و عشق بمسند نبوده بلکه صرفا باین نیت که شاید بتوانم در این دوره پر آشوب با کمك و تقویت عموم نمایندگان محترم مصدر خدمتی بشوم خواب و راحت را بر خود حرام و بر حسب تمایل همه آقایان امر اعلیحضرت همایون شاهنشاه را اطاعت و در تمام این مدت کوتاه جز در راه خیر و صلاح جامعه مطلقا قدمی بر نداشتم

درسیاست داخلی - بااین همه آشفتگی های مملکت آیاممکن بود در این مدت بیش از آنچه شده است کاری کرد ؟ چون آقایان خود همه چیز را میدانند و می بینند حاجت به بسط مقال نیست و اگر مساعی اینجانب ارزش نداشته است عذر تقصیررا فقط در این میدانم که از آنچه در قوه داشته ام ذره ای دریغ نکرده ام و تمام هم دولت مصروف آن بوده که ریشه نفاق و خصومت از میان افراد ملت بر افتد و بوحدت ملت و مملکت از هیچ جهت سکته وارد نشود و در این راه از هیچ مشکلی نیندیشیده ایم چنانکه مجلس شورای ملی هم از این سیاست دولت پشتیبانی نموده اند در اینجالازم است این جمله را تکرار کنم که آسایش خیال و رفاه ملت ایران موقوف بیك رشته اصلاحات اساسی است و هر قدر در اجرای آنها تعجیل کنیم باز دیر شده است و باین جهت مجلس و دولت شب و روز باید بفکر انجام و تکمیل این اصلاحات باشند و عموم برادران و هموطنان مادرهر کجا که مسکن دارند بباید در هر دقیقه و آن متوجه این نکته اساسی و مهم باشند که وظیفه عموم ایرانیان از هر شهر و ناحیه یا طایفه و قبیله ایکه هستند این است

تشخیص میدهند اتخاذ فرمایند (صحیح است) که بحران طول نکشد ضمناباستحضارمجلس‌شورای ملی میرسانم که برای جواب استیضاح آقای تهرانچی نماینده محترم حاضرم و هر موقعی را که معین بفرمائید برای جواب آماده هستم و به نتیجه آن کاری ندارم وازهم اکنون برای کناره گیری ازخدمت مهیاهستم‌وهر نوع کمکی برای جلوگیری از بحران از دستم بر آید خودداری نخواهم نمود در خاتمه لازم می دانم ببعضی نکات مهم دیگر که‌دراین ایام‌اخیر درمجلس شورایملی و مطبوعات از آنها ذکری رفته اشاره نمایم

۱ - چنانکه استحضار دارند در تعقیب و تکمیل مذاکراتیکه در تهران و مسکو برای روشن شدن بعضی مسائل و تشیید روابط حسنه با دولت اتحاد جماهیر شوروی داشتیم پیشنهاد نمودیم بمسکو برویم از نزدیک کار هائیکه داریم انجام دهیم چون جوابی نرسید و کنفرانس وزیران‌خارجه‌سه دولت‌درمسکو تشکیل شد تقاضانمودیم کنفرانس تصمیم فوری در بیرون بردن نیروی‌خارجی ازایران‌اتخاذ و جلوی آزادی عمل دولت‌را بیش‌از این نگیرند و ضمنا یادآوری نمودیم‌بدون مشورت ما خودما درامور یکه مربوط بماست نمیتوانند تصمیمی اتخاذ نمایند (صحیح است) پیشنهاد رفتن بمسکو را در مدتیکه کنفرانس دائر بود پس‌ازخاتمه کنفرانس مسکو نیز یاد آوری نمودیم در این ضمن دولتین آمریکا و انگلیس شفاهاً اطلاع دادند که هرسه دولت در مسکو مذاکره نموده‌اند که هر گاه دولت ایران هم رضایت داشته باشد کمیسیون‌از طرف آنها به ایران بیاید شرائط و وظایف کمیسیون‌راهم نماگفتند باپیشنهاد مزبور بصورتیکه آنها در نظر گرفته بودند بدون تامل و و فوری جواب رد دادیم

بزرگ و عدالتخواه و دوست ما کشور های متحده آمریکا و دودولت بزرگ همسایه مابیمان سه جانبه اعلامیه معروف طهران را معنا و لفظا اجرا (صحیح است صحیح است) و این ملت ستمدیده ومتفق را که درسالهای جنگ رنج فراوان کشیده و تمام مساعی و کوشش خود را برای غلبه متحدین بکار برده از کمک و مساعدتهای خود بر خوردار نمایند (صحیح است) که بتواند با خارج شدن سریع نیروهای خارجی و عدم مداخله در کارما با اجرای نقشه های اصلاحی که برای آسایش و آرامش ملت و مملکت ضروری و حتمی است موفقیت حاصل نمائیم . تا امروز سیاست داخلی و خارجی دولت همواره از طرف مجلس شورای ملی تصدیق و تایید شده (صحیح است) و همین حسن توجه ما را بخدمتگزاری تشویق مینموده ولی اکنون مشاهده میکنیم که اختلاف نظری نسبت بدولت من ایجاد شده و شاید تصور بفرمائید برای تعقیب و تکمیل اقداماتیکه بعمل آمده باید فکر دیگری کرد و راه دیگری در نظر گرفت تعیین تکلیف این امر منوط به تصمیم شورای ملی است و اینجانب مطیع هستم و همانطور که با توجه مخصوص و تمایل عموم آقایان نمایندگان محترم و بامر اعلیحضرت همایون شاهنشاه بسر کار آمده ام حالا نیز مهیا هستم که بلا درنگ کنار بروم ولی نکته ای که بآن دراین موقع سخت و مشکل کمال اهمیت را میدهم و وطن پرستی و صمیمیت را وادارمیکند بآقایان که خود نیز کاملا متوجه هستند یاد آوری نمایم این است که بیشتر صدمات وارده بما با اوضاع سالهای اخیر دنیا همانا عدم اتحاد کامل ودائم بوده وهست (صحیح است) و از آقایان تمنادارم اتفاق فرموده و هر تصمیمی که بمصلحت و منفعت ملت و کشور ایران

شماها بما اطلاع دادند فوراً رد کردیم آنهاهم تاکنون به پیشنهاد ما جواب موافق نداده اند مراجعه بمجلس شورای ملی ضرورت نداشت

۲ - پیش از تشکیل مجمع عمومی ملل متفق دولت در نظر داشت حل مشکلات ایران رااز مجمع مزبور بخواهد و عرضحالی که لازم است با اسناد و مدارك بمجمع ملل متفق تقدیم دارد و وضع اسف اشغال خود را در پیشگاه مجمع تشریح نماید زیراپس از محنت و رنج فراوانی که ملت ایران در تمام دوره جنك تحمل کرده است ومساعدتهای شایانی که بمتفقین خود نموده و یقین داشت پس ازخاتمه جنك بلافاصله نیروی آنها ایران را ترك خواهد نمود زیراآنها برای استفاده از راهها و راه آهن ووسایل وسائط و خدمات مردم ایران برای حمل مهمات و لوازم جنگی بکشوراتحاد جماهیر شوروی باین کشور آمده اند و همه نوع استفاده ازایران نموده اند دولت و ملت ایران هر مساعدت و کمکی درحیز امکان بود به متفقین خود نمود و انتظار داشت آنها نیز بوعده خود عمل و بپاداش استفاده هائیکه از مهمان نوازی ایرانیان نموده اند هر چه زودترایران را تخلیه وبرای عمران وآبادی این کشور و ترمیم خرابیها و خسارات وارده نیز بما مساعدت بنمایند (صحیح است) متاسفانه ماههاست جنك تمام شده وباوجود تقاضاهای متوالی دولت یر ن در خارج کردن قو ی خودشان پیش از دوم مارس ۱۹٤٦ تامل دارند و درکارهای ایران مداخله مینمایند ولی چون هنوز

سپس ازما پرسیدند که اگر اساسا با آمدن نمایندگان آمریکا و شوروی و انگلستان برای مدت خیلی کوتاه مخالفتی نداریم نظر خودمان را در باره شرایط و وظایف آنها اظهار داریم ما شفاها جواب دادیم که هرگاه فقط برای مدت چند ماه هیئتی مرکب از نمایندگان سه کشور بزرگ مجددا بایران بیایند که باتفاق نمایندگان خودمان مقررات عهدنامه سه جانبه واعلامیه معروف سران سه دولت را کاملا درمد نظر بگیرند وموجبات تسریع خارج شدن نیروی بیگانه را پیش ازدوم مارس ۱۹٤٦ که رسما تعهد کرده اند از ایران فراهم آورده (صحیح است) موافق هستیم و باید هر سه دولت در مدت بسیار کوتاه مزبور سعی نماید که بدولت ایران در تجدید اوضاع عادی در این کشور کمك شود و اوضاع غیر عادی که فقط نتیجه حضور نیروی خود آنها در ایران است بر طرف گردد و تشکیل انجمن های ایالتی وولایتی نیز که اعلان انتخابات آنرا دولت طبق قانون داده است با حضور کمسیون انجام گیرد منظور این دولت این بود که بدین ترتیب از گرفتاریهائی که باعث و موجب آن متاسفانه حضور نیروی خارجی است که آزادی عمل دولت را سلب نموده خلاص شویم زیرا توقف متجاوز از چهار سال آنها در ایران و مداخله در تمام شئون این کشور و عدم آزادی عمل دولت است که ما را از اقدام بهرخدمت و اصلاحی دراین کشور بازداشته است (صحیح است) بدیهی است که هرگاه هرسه دولت با این نظر موافقت مینمودند و بلا فاصله مراتب را باستحضار مجلس شورای ملی میرساندیم سپس رسما آنرا بهرسه دولت دنیا اعلام میکردیم چون پیشنهاد های آنها را راجع بکمسیون سه نفری همانروز که

مطلع و بیغرضی میتواند باین مرد شریف وجلیل القدر خرده گیرد

چون دولت تشخیص داد که آقای تقی زاده کمال شایستگی و لیاقت را برای ریاست هیئت نمایندگی ایران در مجمع ملل متفق دارند ایشان را باین سمت انتخاب نمود ایشان نیز همانطور که همیشه در خدمات ملی و دولتی خود ثابت کرده ونشان داده اسد با کمال صمیمیت و علاقمندی از روز نخست بوظایف این خدمات و ماموریت عمل نموده اند و دولت ازایشان واعضاء نمایندگی ایران که باکمال دقت برای خدمت باین مملکت انتخاب شده اند نهایت رضایت را دارد و امیدوار است بخوبی از عهده خدماتیکه دارند بر آیند.

نطق مهم تقی زاده ؛ در مجمع عمومی سازمان ملل متفق چون اهمیت سیاسی دارد وتا اندازه‌ای مربوط بقضیه آذربایجان می باشد بطوریکه در برنامه فارسی لندن خوانده شد در این جا نقل می نمائیم .

نطق مهم آقای تقی زاده سفیر کبیر ایران در لندن درمجمع عمومی سازمان ملل متفق

نطق آقای تقیزاده

کشورایران از بدو ایجاد سازمان ملل متفق ازاعضائی بوده که با وفاداری کامل برای منظور اصلی آن که پیروزی باشد کمال مساعدت‌را کرده و کلیه منابع خود را در دسترس ملل م گذارده و با آنها در این‌راه تشریك مساعی نموده ایران آنچه

مذاکرات مستقیم در تهران و مسکو درمیان بود امیدوار بانجام مقصود بودیم و استنباط نمودیم که شاید مراجعه ما در آن موقع بمجمع ملل متفق و گذاردن موضوع ایران در دستور مجمع مخالف انتظار متفقین ما باشد لهذا از این اقدام خود داری نمودیم ولی بعد همینکه معلوم شد از مذاکرات مستقیم بمقصود نمیرسیم ناچار بریاست هیئت نمایندگی ایران درمجمع ملل متفق دستور دادیم که موضوع ایران را در مجمع ملل متفق طرح و مطابق اساس نامه سازمان ملل متفق‌درخواستی که لازم است بشورای امنیت بدهند (صحیح‌است) .

۳ ـ درخاتمه لازم میدانم‌این مطلب را نیز باستحضار برسانم در این اواخر بر خلاف انتظار دولت و ملت ایران متاسفانه از یکی از بزرگترین وخدمتگزار ترین رجال‌ایران درایںجا برخلاف حق وحقیقت ذکری رفته است یقین دارم نمایندگان محترم مجلس شورای ملی با اینجانب کاملا هم عقیده میباشند که جناب آقای سید حسن تقی زاده درتمام عمر جز خدمت باین ملت و کشور کاری نکرده‌اند (صحیح‌است)همواره‌درهرشغلی بوده‌اند اعم‌ازمشاغل‌ملی ودولتی‌مصدر خدمات بزرگ بملت ودولت ایران واقع شده اند ودر وطنپرستی و صمیمیت و راستی و درستی و خدمت بملت و دولت ایران از مردان‌نادر الوجوداین کشورمیباشند (جمعی‌ازنمایندگان صحیح است) (فداکار صحیح نیست) و هیچ مرد وطن پرست و

است و یا مطالبی که عرضه داشتیم اجازه میخواهم که چند کلمه
در باب ایران که اکنون دروضع اسف انگیزی میباشد صحبت کنم
ایران باشورای امنیت که فروغ آن درشرف تکمیل است .
ارتباط نزدیك دارد مادرضمن الحاق بمنشورصلح که وسائل استقرار
صلح را در جهان فراهم مینماید و نیز برای کلیه ملل فرصت
میدهد که در کشور خودبنحوی که خالی از بیم و هراس ودخالت
دول بیگانه باشد زندگی کرده و ازحقوق حقه خویش باپشتیبانی
مجمع ملل برخوردار باشند . امیدوار بودیم که با این وضع زندگی
کنیم ولی عملا اظهار می نمایم که کشور ما بادلائل فراوانی که در
دست دارد امید باین زندگی را ندارد که متکی بقوائی شود
که حافظ حقوق کشورهای کوچك شود .

آرزوی ما این است که مانند سایر ملل متفق در حالی پناه
بمجمع ملل متفق آوریم که فراغت از مشکلات داخلی و کارهای
بزرك داشته باشیم و سهم خود را دراجرای منظور آن انجام دهیم.

ولی اوضاع جاری ایران طوری است که خود داری ازشرح
آن برای من دشوار است .

نمایندگان محترم اطلاع دارند که ایران اکنون دورانی را
میگذراند که بسی پرتشویش میباشد .

وضع ایران اکنون مشمول ماده ١٤ اساس نامه مجمع شده و
ممکن بود آنرا بعنوان اینکه بروابط دوستانه ملل متفق خلل وارد
نکند مطرح نکنم ولی چون امیدوار بودم که در موارد دیگر
حل خواهد شد و این امر صورت نگرفت لذا مایوس شدم که از
طرق دیگر بتوان آنرا حل نمود و قضیه ایران آنطوری بود که

استطاعت داشت در راه منظور مشترك که عبارت از پیشروی کار ملل متفق بود کوشیده •

ایران چنان خدمات بزرگی برای متفقین انجام داد که عنوان پل پیروزی بر آن اطلاق شد •

ایران در این خدمات هیچ پاداشی را انتظار نداشت جز آنکه ملل بزرك بمواعید و تعهدات خود که در پیمان سه جانبی و منشور تهران بدان اشاره کرده و پیشوایان سه دولت بزرك یعنی مارشال استالین و مستر چرچیل و مستر روزولت آن را امضاء و خدمات شایان توجه ایران را بپیشرفت مقاصد جنگی متفقین عینا وصریحا مورد تصدیق قرار داده اند عمل کنند •

ما در کنفرانس سان فرانسیسکو برای بنای این سازمان تشریك مساعی کردیم و افتخارا آن را داریم با سیزده کشور دیگر برای پیشرفت کار کمیسیون مقدماتی ملل متفق وارد کارشده و بعضویت این کمیسیون انتخاب شدیم •

در این کمسیون مقدمات وشالودهٔ این مجمع را با جدیت و سعی فراوان ریختیم خالصانه و مخلصانه کار کردیم که نتیجه آن اکنون در مقابل آقایان نمایندگان گذارده است •

ما باین امید بودیم که این سازمان برای استقرار صلح و رفع پریشان ملل کار کنند بنابر این تصور میکنم که ما بعنوان یك عضو صلحجو و ذیحق که امیدو بیم های خود را محول بجرگه ملل متفق نموده ایم میتوانیم در این موقع که مجمع شروع بکار نموده است مطالب خود را عرضه بداریم چشم انتظار صدور نتیجه قضاوت شما

این موردصدق میدهد و نیز باظهارات سناتور «واندر برك براند» اتخاذ سند مینمایم که گفته بود .

« ما میدانیم که دول بزرك از نیروی عظیم خود سوء استفاده نکرده و آنرا برعلیه ملل کوچك بکار نخواهند برد ملل کوچك همواره میتوانند صدای خود را در محیط آزادانه بسمع جهان برسانند »

همچنین یکی از اعضاء مبرز دیگر سازمان ملل متفق یعنی مستر برنز وزیر امورخارجه ایالات متحده آمریکا درروز ۲٤ نوامبر اظهار داشت که .

« مللی مانند ایران در کنفرانس سانفرانسیسکو تشویق شده اند که بحسن نیت سازمان ملل متفق اطمینان واعتماد داشته باشند »

این گفتار که درمورد ایران اکنون صدق میدهد و بیمورد نبود که در مقابل کلیه خدمات صادقانه که ایران درراه پیشرفت ملل متفق انجام داده ما تقاضاهائی داشته باشیم ولی ما هیچگونه پاداشی از این خدمات نمیخواهیم جز اینکه حقوق حقه خود را چنانکه درماده اول و دوم بند سوم و چهارم تصریح شده است اکیداً با حسن نیت بدست آورده ومشمول مواد مذاکره واقع شویم . »

پس از نطق آقای تقیزاده در مجمع عمومی سازمان ملل متفق موضوع ایران در جهان سیاست اهمیت خاصی بخود گرفت. تمام سیاست مداران دول مختلف اعم از کوچك و بزرك متوجه اهمیت قضیه ایران شدند زیرا این اولین قضیه ای بود که بسازمان ملل متفق ارجاع و طرف ایران هم یکی از دول قوی بود .

بنابر این فعالیت سیاسی عجیبی روی این قضیه در لندن مشاهده میشد ، وزرای خارجه و یابهتر بگوئیم رؤسای هیئت های نمایندگی

مشمول دستور قبل از پنجم ژانویه قرار گرفت . در آنوقت با این اسم و رسم که کلیه وسایل برای حل مشکلات رضـایت بخش است در انتظار بودیم که قضیه بوسائل دیگر حل شـود و میخواستیم که این مسئله بمجمع که کارهای مهمی در پیش دارد محول نگردد و آنرا از رسیدگی باین امر معاف داریم.

ولی اکنون محقق شد که موضوع ایران بـایـد بـاین سازمان که برای رسیدگی بهمین مقاصد تشکیل شده و اساسنامهٔ آن نیز برای این منظور تنظیم‌شده است محول گردد . اینجـانب وظیفه خود میدانم که موضوع ایران را بااین مجمع که وظیفه‌آن رسیدگی بان است مطرح کنم .

باید بگویم که کشور من درنهایت زحمت است بنـابـر این خواهش میکنم که‌موضوع ایران‌مورد نظر قرار بگیرد واگراین‌مسئله بزودی حل نشود بدون‌تردید باید آشکارا عرض کنم که این مسئله مورد یك آزمایش روشن برای ایفای وظیفه مجمع است که بـاید بازوح منصفانه و حقیقت بازرسی مورد قضاوت اعضاء رسیده‌ونتیجه آن بمنصه ظهور برسد .

آقای تقی زاده در دنبال سخنان خود گفت که قدر مسلم این است که این یك موضوع اصلی برای آزمایش ملل کوچـك جهت قضاوت دول بزرك در مورد خود میباشد و میزان اطمینان و اعتماد آنها را نسبت بمجمع عمومی ملل متفق تعیین مینماید .

اینجانب بهترین طرز بیان مقصود خود را نقـل از گفتار پیشوایان ملل بزرك نموده و میگویم که حق رای مخالف و یـا (وتو) که در کنفرانس سانفرانسیسکو اشاره بـان شده‌است دو

مینویسد ماکار نداریم که چرا این کمیسیون بایران نرفت وسپس نویسنده پیشنهاد میکند در هر صورت برای حفظ آبرو و حیثیت دولت ایران شایسته است کمیسیونی برای رسیدگی بشکایات دولت ایران از طرف سازمان ملل متفق فرستاده شود آنگاه اینطور می نویسد شاید علت اینکه دولت ایران پیشنهاد کمیسیون سه جانبی سه کشور بزرك را رد کرده و به سازمان ملل متفق رجوع نموده برای این بوده که چنین کمیسیونی از طرف سازمان ملل متفق بایران فرستاده شود.

روزنامه تایمز

روزنامه معروف تایمز درباره مسئله ایران مینویسد در کریدور های سازمان ملل متفق راجع بمسئله ایران اکنون دو نظر مختلف حکمفرماست بعضی معتقدند شایسته نیست در آغاز کار سازمان ملل متفق مسئله ایران در این سازمان مطرح گردد و بر عکس بعضی هم معتقدند که باید حتما سازمان ملل متفق باین موضوع رسیدگی نماید . ولی نویسنده روزنامه ازخود دراین باره اظهار عقیده و نظری نمیکند.

مسئله آذربایجان در شورای امنیت

لندن - بقرار اظهار خبرگزاری انگلیس نمایندگان ایران درسازمان ملل متفق دیروزعصر تصمیمات ضروری رسمی اتخاذ کردند برای اینکه مسئله آذربایجان را در شورای امنیت مطرح کنند سیدحسن تقی‌زاده رئیس هیئت نمایندگان ایران در یادداشتی که برای گلادوین‌جیب منشی اداری سازمان‌ملل متفق ارسال‌داشت چنین گفت که نمایندگان ایران پس از بررسی موضوع تصمیم گرفتند که منشی کل سازمان ملل متفق‌را طبق ماده ۳۵ منشور از اختلافات بین ایران واتحاد جماهیر شوروی که ناشی از مداخلات آن کشور درامور داخلی ایران میباشد مستحضر دارند وتقاضا کنند

هرچند عقاید مختلف است ولی بنظر میرسد که درخواست ایران مورد قبول واقع خواهد شد و اعضای شورای امنیت کوشش خواهند کرد که درخواست آن کشور را باشرایط فعلی غیرقابل قبول اعلام کنند.

رادیو دهلی ــ (شب بزبان فارسی) مفسر رادیو مسکو دیشب ضمن تفسیرات خود راجع باوضاع آذربایجان اظهار داشت که ارتجاعیون ایران سعی دارند اختلافاتی بین سه کشور بزرگ ایجاد کنند ومسئله آذربایجان را که یک قضیه محلی محسوب میشود یک قضیه بین‌المللی جلوه دهند.

بیانات آقای فرهودی درمجلس

آقای فرهودی نماینده دشت میشان که ازنمایندگان طرفدار دولت وقت بود درجلسه یکصدوهفتاد وسوم دوره چهاردهم درپاسخ بیانات آقای دکتر مصدق راجع بسیاست عمومی دولت و موضوع آذربایجان نطقی ایراد نمودند که تشنج شدیدی درمجلس ایجادنمود و چندین مرتبه جلسه ازاکثریت افتاد که ازلحاظ تکمیل این تاریخ عین آن نقل میشود

متن بیانات آقای فرهودی

فرهودی ــ اجازه که بنده خواسته بودم بعد از آن بود که حس کردم عده ی از آقایان نمایندگان محترم میخواهند در اطراف اعلامیه دیروز جناب

که شورای امنیت تحقیقات لازم‌را بعمل‌آردودرراه حل این‌اختلافات توصیه‌های مفید وموثر بنماید.

جمله اول ماده ۳۵ منشور ملل متفق میگوید که هریك از دولت‌های عضو سازمان ملل متفق میتوانند توجه شورای امنیت یا مجمع عمومی ملل متفق‌را بهر گونه اختلافات یااوضاعی که در ماده ۳٤ منشور پیش‌بینی شده‌است جلب کنند.

ماده ۳٤ بشورای امنیت ماموریت میدهد که درباره اختلافات یا اوضاعی که ممکن‌است بنفاق بین‌المللی منجر گردد تحقیقات لازم بعمل آورد تا براثر تحقیقات شورای امنیت معلوم شود که آیا اختلافات یا اوضاع مذکور استقرار صلح ویاامنیت بین‌المللی‌را به مخاطره خواهدانداخت یانه»

لندن — بقرار اظهار خبرگزاری فرانسه تصمیم ایران‌دایر براینکه مسئله ایالات شمال ایران‌را به شورای امنیت مراجعه کند دردنبال مذاکرات تقی‌زاده وگلادوین‌جیب کفیل منشی کل‌سازمان ملل‌متفق اتخـاذشد از سه‌روز پیش دولت‌ایران تصمیم گرفتـه بود که مسئله نامبرده‌را درمجمع سازمان ملل متفق مطرح کندتاکنون دستوراتی که ازطرف دولت ایران بنمایندگانش رسیده صریحا یاد آوری نکرده بود که این موضوع درسازمان ملل متفق مطرح‌شود بدین‌جهت عموما می خواستند بدانند که ایران چه روشی در پیش خواهد گرفت.

آیا درخواست خواهد کرد که موضوع در مجمع ملـل متفق مطرح‌شود یادر شورای امنیت؟

اکنون معلوم گردیده دولت‌ایران رویه دوم را اتخاذ کرده بنابراین‌هرلحظه انتظار میرود که شورای‌امنیت‌موضوع‌آذربایجان‌را کاملا مورد مطالعه قراردهد.

مطرح شود یا بدون اینکه استیضاحی شود مـا بتوانیـم از نطر احساسات در رویهٔ خود بحث کنیم (هاشمی- موقع فوق‌العاده‌است) بنده ازوقتیکه‌این‌نغمات درآذربایجان برخواست بلندشدالبته‌مطالب متفرقی برله یا علیه این وضعیت شنیدم اما اساس حقوقی که امروز آن را دکتر مصدق تذکر دادند واقعا یك اساس بسیار صحیحی است فرمودند یك قطعه از قطعات یك مملکت بر فرض هم که عده ای که این حرف را میزنند حرف خود شان باشدنمیتوانندخود خود یك وضع خاصی برای خود ایجاد کنند هر تغییراتی در وضع اداره هر قسمت از مملکت همان طور که ایشان تذکردادندبرطبق اصول مسلم حقوقی باید متکی به آراءعمومی تمام مردم‌این‌مملکت باشد . صحیح است واین‌اصلی که ایشان تذکر دادند واقعاً اسباب استفاده و تشکر است یك اصل دیگر هم فرمودند آن رابنده کاملا موافق هستم فرمودند که هر کس شکایتی دارد محل رسیدگی‌آن مجلس شورای ملی‌است اگرمورد شکایت امور قانونی باشدمجلس شورای ملی است .

اگر در امور قضائی باشد عدلیه است بنده با این هم کمال موافقت‌را دارم‌چرا برای اینکه ناشی‌از حق حاکمیت دولت‌است‌اگر شاکی خارجی هم باشدبسا ز باید شکایتش را چون مربوط بـامور داخلی مملکت است رسیدگی کرد مثلا طلبش را نداده بشخصی دست درازی کرده و دریك جائی بهش تعدی کرده اند بایستی‌در مراجع صلاحیتدار این قضایا را حل و فصل بکنند اما یك مسئلهٔ مسلم است که‌گمان میکنم خودآقای دکتر مصدق هم تردیدنداشته باشد و آن این است که اگر تاخیری در رسیدگی شکایت شد یا

نخست وزیر که در این مجلس اظهار فرمودند صحبت بکنند
این بود که بنده هم بنا بموافقتی که با دولت داشته و دارم اجازه
گرفتم که هر گاه مذاکراتی در این زمینه شروع شد بنده هم بسهم
خودم شرکت کرده باشم و عقیده خودم را گفته باشم خوشبختانه
امروز آقای دکتر مصدق این بحث را افتتاح فرمودند و بنده با نظر
آقای فرمانفرمائیان هم کاملا موافقم و مثل اینکه نظامنامه ما یك
خلائی دارد برای اینکه در نظامنامه ما هیچ موردی برای بحث در
سیاست عمومی مملکت جز موقع برنامه دولت پیش بینی نکرده و شاید
یکی از جهاتی که دولتها زود بزود تغییر مییابند نیز همین باشد که در
فاصله میان دو دولت در نظامنامه محل و موردی برای بحث در سیاست
عمومی مملکت نیست (یکی از نمایندگان - سئوال) و هر گاه این نظام نامه
را باین وسیله تکمیل بکنند که هر دو ماه یك مرتبه سه ماه یك
مرتبه بالاخره مملکت یك مشکلاتی دارد و مملکت هم مثل یك
شخص واحدی دارای یك تحولاتی است اگر ما این اصل را برقرار بکنیم
که هر دو ماه یکمرتبه سه ماه یکمرتبه سیاست عمومی دولت وقت معرفی
شود در مجلس موافق و مخالف صحبت بکنند و قضیه روشن بشود همانطور
که فرمودند ممکن است برای بشود دولت ها عموما در سیاست خودشان بموازات
مجلس جلو میروند آن وقت فاصله ای پیدا نخواهد شد بین فکر
مجلس و سیاست دولت استیضاح و سئوال هم در نظامنامه ما پیش بینی
شده . سئوال - یك موارد بخصوص را میشود سئوال کرد استیضاح هم
یك جنبه اتاك دارد در صورتیکه بحث در سیاست عمومی لازم نیست
که جنبه اتاك داشته باشد ممکن است که جنبه راهنمائی و تذکر داشته باشد
و حالا خوشوقتم که احتیاج ما را کشاند باین مرحله که این خلاء نظام نامه
را پر کنیم و شاید این اولین دفعه باشد که بدون اینکه برنامه دولت

آنرا بستگی مستقیم داد باین نوع شکایات . مسئله آذربایجان یك مسئله سیاسی است ومربوط باینکه فلانکس شاکی بوده یا نبوده یاشکایت اورسیدگی شده یانشده نیست اما درسایرقسمتها که مراتب فرمودند البته خودماهاهم هر کدام‌درحدود خودملن‌شاید یك‌شکایت‌هائی که‌از ادارات داشته باشیم ولی مسئله آذربایجان را نمیتوانیم یك مسئله اصلاحی بدانیم عرض کردم‌شرکت بنده دراین بحث‌بمناسبت‌موافقتی است که بادولت دارم موافقت بنده بکابینه آقای حکیمی از کابینه اول ایشان شروع شد بدون اینکه آشنائی مستقیمی با ایشان داشته باشم چون ایشان را بحکم افکارعمومی و بحکم آثاری که‌اززندگانی سیاسی و شخصی ایشان پیدا بود در سه مسئله مورد اعتقاد و اعتماد کامل قراردادم اول اینکه مرد باتقوائی هستند دوم اینکه مرد وطن پرستی هستند سوم‌اینکه مرد شجاعی‌هستند (صحیح است) روی این سه‌زمینه بنده باکابینه اول ایشان هم موافق‌بودم سه‌روزهم در اینجا از ایشان دفاع کردم ورای هم دادم بالاخره درتمام مدتی که آقای صدر درسرکاربودندآن جریان اقلیت واکثریت که‌پیش‌آمدبشهادت بعضی از آقایان بنده برای بازگشت حکیمی کارمیکردم دلیلش‌هم این بود که برگشتن ایشان تنها راه حل اختلاف اقلیت و اکثریت تشخیص‌داده‌بودم چنانکه این‌تشخیص بنده‌هم‌عملا سنجیده‌شد و بمورد امتحان‌گذاشته شد ورائی‌هم که‌یکماه وچندروز قبل‌دراینجاداده شد یك اکثریت قریب اتفاق بود و بنده هم یکی از افراد ضعیف آن اتفاق‌آراء بودم وحالاهم‌تغییرعقیده‌نداده‌ام و برعقیده خود ایستاده‌ام ودفاعی که امروز میکنم دفاعی است که ناشی از ثبات عقیده است چون آقای دکتر مصدق حمله بدولتی کردند که طرف اعتماد بنده

اشتباهی شد یا مسامحه شد این هیچوقت شاکی اجازه نمیدهد که اسلحه دست بگیرد ومزاحم جان ومال بکنند که بهیچوجه مربوط بآن کار نیست بشود (صحیح است) تاخیر در رسیدگی شکایات موده این نمیشود که اصلاحات بر خلاف قانون و بر خلاف مصلحت مملکت بشود بنام اینکه شکایت من دیر رسیده‌اند این در هیچ جا تجویز نشده و تصور میکنم خود ایشان هم تجویز نفرمایند امااینکه اشاره فرمودند باصلاحات ـ اصلاحات همیشه بنظر بنده در هر مملکت و در هر جامعه بمناسبت وضعی که دارد محتاج باصلاحات است وهیچوقت هیچ جامعه و مملکتی را نمیشود گفت محتاج باصلاحات نیست و احتیاج بهیچ گونه اصلاحی ندارد چرا ؟ برای اینکه بشر در ترقی است و ترقی هم مستلزم این است که در اوضاع و احوالش اصلاحاتی بشود اما یك شرط اساسی اصلاحات همانطور که در بیانیه دیروز آقای نخست وزیر بود این است که محیط منظم واوضاع عادی و آرام باشد . برای اینکه آن شخصیکه میخواهد اصلاح بکند نقشه‌اش را در یك محیط آرامی نقشه‌اش را طرح بکند و مسلط بودن باوضاع نقشه‌اش را اصلاح بکند (دکتر رادمنش ـ ومختاری هم رئیس شهربانی باشد تا بشود اصلاح کرد) واین شرط اولیه اصلاحات است والادر غیر این محیط در محیط منقلب اگر کسی بخواهد اصلاحی بکند قطعا موفق نخواهد شد در درجه اول باید سعی کرد که محیط منظم و آرام وقوانین حاکم باشد وقتیکه این مقدمه انجام شود البته اصلاحات انجام میگیرد . (فداکار ـ مجلس خودش نمیگذارد) آقای دکتر مصدق یك تلگرافاتی در اینجا قرائت فرمودند که حکایت میکرد از شکایت های مختلفی که از نواحی مختلف مملکت شده است ولی بنده تصور میکنم این جریانی که بخصوص در آذربایجان پیش آمده است بهیچوجه نمیشود

قضیه آذربایجان را بهش نشان دادند این را یك قضیه داخلی تلقی نکرد یك قضیه سیاسی تلقی کرد (کام بخش- جلسه خصوصی مجلس شورای ملی نیست جلسه علنی مجلس شورایملی است) بنا بر این خودش اقدامی بود که ثابت میکند مسئله آذربایجان مربوط باصلاحات کثیره ای که مملکت ما لازم دارد نیست این یك مسئله دیگری است اصلاحات متعدد زیادی هم که مملکت ما لازم دارد یك مسئله دیگری است این دو مسئله را بنده از آقایان خواهش میکنم از هم تفکیك بفرمایند (کامبخش این اقدام خصوصی هست و مورد اعتراض هم هست) (در این موقع عده برای مذاکره کافی نبود) پس وقتی که ما نخواهیم (لنکرانی ـ آقـا اگر حرفهای جلسه خصوصی رسمیت دارد پس حرفهای جلسه قبل بنده هم رسمیت دارد) نایب رئیس- بگذارید صحبت کند . لنکرانی-چشم اطاعت میکنم (عده برای مذاکره کافی شد) فرهودی ـ پس ما قضیه آذربایجان را بایستی با توجه بسیاست خارجی مورد مطالعه قرار بدهیم و راه حلی برای آن پیدا کنیم یعنی برگشت این مطلب مرجع این قضیه سیاست خارجی باشد پس باید یك عطف نظری یك توجهی یك مراجعه بسیاست خارجی خودمان بکنیم آنطور که بنده از روی رسالات و کتابها و روز نامها و حتی عهد نامه هائیکه چـه قبل از مشروطیت چه بعد از آن با دول خارجی بسته ایم تشخیص داده ام تصور میکنم آن تشخیص بنده را هم مجلس شورای ملی انکار نکند این است که سیاست خارجی ایران همیشه مبنی بوده است برداشتن روابط حسنه و صمیمانه با دول خارجه مخصوصا همسایگانش (فدا کار پرورش افکار هم همینطور) در چهل سال عمر مشروطیت ایران هم تمام بر نـامه هـائی که دولت های مختلف

است سده یك اصلی را از قول مرحوم مدرس خدمت ایشان عرض
میکنم مرحوم مدرس همیشه اصول دموکراسی و مشروطیت را با
بیانات ساده و افکار صریح خویش در قالب یك عبارات کوچکی
درمی آوردند و میگفتند هیچ متکی بنظامنامه وقانون اساسی نبود
ولی روح مطالبش متکی بهمه اینها بودعقیده مرحوم مدرس این بود
که در مملکت مشروطه که ما هم یکی از آنها هستیم دولت باید
با ورقه سفید بیایدو باورقه کبود برود(صحیح است) کاغذ امضاکردن
و هو وجنجال راه انداختن در روزنامه ها دعوی این که دولت
اکثریت دارد یا ندارد کردن نباید موجب رفتن یا آمدن
دولتها بشود بایدسیاست عمومی دولت درمجلس شورای ملی مورد
مذاکره قرار بگیرد وموافق ومخالف صحبت کنداگر ماندنی است
با ورقه سفید با رای مجلس بماند واگر رفتنی است با ورقه کبود
کهدر مجلس داده میشود برود اگرخاطر آقایان باشد اولین روزی
که قضیه آذربایجان در جلسه خصوصی مطرح شد شاید همان کابینه
اول ایشان باشد و بمحض اینکه جلسه خصوصی آماده شد برای
اینکه این موضوع را طرح بکند عدهٔ از آقایان پیشنهاد کردند
که کمیسیون خارجه تشکیل بشود دولت هم برود در آنجا صحبت
کند(تیمور تاش - کی ها بودندپیشنهاد کردند) گویا آقای دکتر
معظمی بودیدکتر معظمی(بنده پیشنهاد کردم) روزاولی که مجلس
خصوصی تشکیل شد برای رسیدگی بکار آذر بایجان عده از آقایان پیشنهاد
کردند کمیسیون خارجه تشکیل شوددولت هم در آنجا برود راجع بموضوع
صحبت کند وهمانطور هم شد ومخالفتی هم با این پیشنهاد نشدپس
مجلس شورای ملی در جلسه خصوصی یکماه پیش بمحض اینکه

موقع وضع جغرافیائی آن مملکت است که حکم میکند به اینکه سیاست خارجی‌اودارای چه‌رویه باشد یکی هم عقاید و مذهب آن مملکت است . (لنکرانی- که رضاخان ازبین برد)

یکی‌هم احتیاجات اقتصادی آن مملکت است پس سیاست خارجی‌مابا توجه بر آن سوابق‌تاریخی وبا توجه بموقعیت جغرافیائی واحتیاجات اقتصادی همیشه مبنی براین بوده است که بهترین روابط حسنه‌را بادول خارجی بخصوص دول همجوار داشته باشیم .

(فداکار- باستثنای بیست‌سال)

عرض کردم وقتی بصفحات سیاسی خودمان که مربوط است بروابط ایران با دول خارجی نگاه کنیم می بینیم که‌ما باهمه دول خارجی دارای یك عهدنامه ها وقرارداد هائی هستیم که این‌سیاست ایران عبارت است ازداشتن‌حسن‌تفاهم وحسن مناسبات ازاین قرار داد ها بخوبی روشن و واضح میشودکه ما میتوانیم که‌سیاست خارجیمان را از دو نقطه نظر مورد توجه قرار دهیم یکی داشتن روابط باهمسایه هاوممالك آسیائی ویکی‌هم ممالك‌اروپائی. باممالك آسیائی که اکثر آنها باما همسایه هستند ویك هم کیشی وحدت مذهبی بین ما و باعدهٔ از ممالك شرقی که همیشه روابط سیاسی مارا باآنها خوب نگاه میدارد وهست بلکه ازخوب هم‌بالا تر بحال برادرانه نگاه میدارد .

دولتهائی که امروز در شرق هستند وپیرو مذهب‌اسلام‌هستند .

(لنکرانی- اسلام گلادستون)

ازنظر اسلام ما باآنها هم کیش هستیم ویکی هستیم بعلاوه عهدنامه هائی که درمتون سیاسی داریم با آنها دارای یك وحدت ملی‌وبرادرانه‌هستیم باهمسایگان‌اروپائی‌هم که این‌علاقه اخیر نیست-

از دوره اول تا بحال بمجلس شورای ملی داده اند ومورد تصویب قرار گرفته اندماده اولش همیشه این بوده است که تحکیم روابط حسنه بادول خارجه بخصوص باهمسایگان وهمیشه این ماده هم سرلوحه برنامه دولتهاوهمواره مورد تائیدمجلس شورای ملی بوده است.(صحیح است)

چرا اینطوراست ؟ برای اینکه ملت ایران اولا از سالیان قدیم وحتی ازدور های باستانی یکی از عوامل برقراری صلح و آرامش درمحیط خودش بوده است بنده وارد تاریخ نمیخواهم بشوم فقط یك قسمت را عرض میکنم و آن این است که بزرگترین افتخار ایران دردوره هخامنشیان یك جمله بوده است که قبل از روی کار آمدن هخامنشیان سرزمین خاور میانه وخاور نزدیك مورد تاخت وتاز دول مختلفی بود که آسوریها وکلدانیها و ایرانی ها بودند وشانی که برای اولین دولت مرکزی ایران است همین است که وقتی آن دولت روی کار آمد تمام این جنك وجدال هارا از میان برد ویك وحدت سیاسی واحدی تشکیل دادودر این مدتی که این سلسله براین قسمت ازدنیا حکومت میکرد وجمیع قوانینی که در تمام این مدت دراین قسمت ازدنیا اجرا کرد روی اصول آرامش طلبی و صلح بوده است . صحیح است .

پس آرامش طلبی وصلح دوستی یکی از غرایز سیاسی ایرانها بوده ست. (تیمورتاش - غریزه خوبی نیست.)

خوب و بدش را بقضاوت جنابعالی واگذار میکنم (فداکار- مجلس را ازاکثریت نیاندازید)

تاریخ میگوید درسیاست خارجی هرمملکتی علاوه براین سوابق تاریخی واحساسات ملی دوموضوع دیگرهم همیشه موثراست یکی

شد مقصود این است که عهد نامه سه گانه در یك محیط کاملا آزادی مطرح شد (صحیح است) و در همان محیط هم بتصویب رسید و بعد که اعلان جنك را ما بطیب خاطر دادیم و کسی بما اشاره نکرده و تقاضائی نکرده بود پس یك دلیلی باید داشته باشد که ما چندصد فرسخ راه بیك مملکت اروپائی که از ما خیلی دوراست اعلان جنك داده باشیم این دلیل نظر بنده این است که ما معتقد بدلیل جنك بودیم (کاروس بلی) که در اصطلاح حقوق بین الملل آن را دلیل حقیقی میگویند ما بان کاروس بلی معتقد بودیم آنچه بود این جنگی که پیداشد برای این بود که یك مسلکی ظهور کرد که این مسلك اساسش بردگی طلب بود اساسش تحمیل ملل ضعیف بود اساسش استعمار ملل ضعیف بود (لنگرانی - ومیلیتاریسم) اساسش استثمار از مال ضعیف بود و مطابق این مسلك و رویه نسبت بممالك کوچك اروپا عمل کرد چندملت را زیر پا گذاشت استقلال چندملت اروپائی را از بین برد وسریکی از آنها جنك در گرفت پس ماچون عقیده داشتیم یك مملکتی هستیم که میخواهیم استقلال خودمان را مثل سایر ممالك کوچك وضعیت نگاه داریم واین مسلکی هم که پیداشده برخلاف این اصل عمل میکرد ما نپسندیدیم این مسلك را وقتیکه دیدیم باو حمله شده ما هم درحمله شرکت کردیم و یك دلیل دیگر هم داشت این مسلك چه چیز را مورد مهاجمه قرار داد این مسلك من در آوردی یك چیز را مورد مهاجمه قرار داده آن عبارت بود از تمدن بشریت تمدن بشریت فعلی پایهٔ معنوی تمدن جدید سه چیز است اگر خوب دقت بکنید عیسویت است و اسلام و افکار آزادیخواهانه فلاسفه این ۳ چیز پایه‌های معنوی تمدن معاصر است و این مسلکی که در اروپا پیدا شد به چنین تمدنی حمله ورشد

مناسبات جغرافیائی و احتیاجات اقتصادی کمك میکند و بهمین دو
دلیل هم باهمسایگان اروپائی خودمان همیشه روابط حسنه داشته‌ایم
سیاست ما با دو تا از آن همسایه‌های اروپائیان از شهریور ۳۲۰ از
حالت عادی به یك حالت فوق‌العاده‌ئی در آمد یعنی تا شهریور ۳۲۰
روابط ما با آنها عادی بود ولی از شهریور ۱۳۲۰ باین طرف روابط
دوستیمان زیادتر از آنچه بود شد باین معنی که در یك مسئله عمومی
دنیائی ما با آنها اتفاق نظر پیدا کردیم و علامت این اتفاق نظر هم پیمان
سه گانه‌ایست که بسته شد آن پیمان البته پیمان همکاری در جنگ بود ولی
ما در آن پیمان بقدری صمیمیت کردیم و بقدری تندر فتیم که بعد از یك مدتی
به اعلان جنك با دول دشمن آنها منتهی شد. بنده در این مجلس
مکرات از وزیر و وکیل و اینها شنیدم که این عبارت را گفتند که
بلی ما با متفقین همراهی کردیم تا آنها فتح کردند (صحیح است)
بنظر بنده در این بیان یك مسامحه‌ئی هست حق اینست که بگویم
ما اینقدر با دول متفق همکاری و همراهی کردیم تا شریك فتح
شدیم (اردلان- بازهم صحیح است) چرا؟! برای اینکه البته عهدنامه
سه گانه ما عهد نامه همکاری بود ولی بعد از یك مدتی باعلان
جنك منتهی شد که مطابق حقوق بین المللی آن روابط که مابین
دو مملکت بلیژران هست بین مملکت ما و دول دشمن دو همسایه
ما برقرار شد بنا بر این حق است که بگوئیم ما در این
جریان اخیری که در دنیا پیش آمد جزء فاتحین بودیم چرا این
طور شد و واقعا ما در تحت اجبار این کار را کردیم این طور که نبود
برای اینکه عهد نامه سه گانه در همین مجلس شورای ملی مطرح
شد و چه اشخاص مخالفت های بلند بالائی کردند حتی در خارج
مجلس هم مخالفتهای تندی در جرائد شد در این طرف شده آنطرف

شرکت کند بنده دو اصل ازاصول حقوقی را که جزو تمدن است و برای حفظ و دفاعش قیام کرده‌اند فقط دو اصل را تذکرمیدهم یکی اصل عدم‌مداخله‌است یکی هم اصل دوام و اجرای قرارداد های بین المللی واصل‌عدم مداخله چیست ؟ اصل‌عدم مداخله ناشی‌ازحق مقدسی‌است که مربوط‌باستقلال ملل و حاکمیت‌ملل در خاك‌خودشان است این اصل‌را بشریت پس‌از سالیان دراز رنج و زحمت وجنك و خون ریزیها بر جا کرده و جزو اصول زنده حقوقی گذاشته‌است بموجب اصل عدم مداخله هیچ دولتی در امور داخلی ... (عده‌ای از نماینده‌گان - اکثریت نیست تنفس بدهید) .

(صمصام فردا صبح ساعت ۹) (اردلان‌عصری) فداکار اگر يك نتيجه گرفته‌شود (عصر)

معذلك بیانات آقای فرهودی‌بواسطه ازاکثریت افتادن جلسه تقریبا ناتمام ماند و چون در جلسه بعد دنباله آن را اظهار نکردند معلوم میشود که اصول مطالب مهمیکه باید گفته شود گفته‌اند بنا بر این باید آنرا تمام شده تلقی نمود . (مولف)

اینك بر میگردیم بموضوع ایران در شورای امنیت

احاله موضوع ایران در شورای امنیت .

بالاخره نماینده‌گان ایران در مجمع ملل متفق بریاست آقای تقیزاده پس از سه روز مطالعه و دریافت دستورات جدیـدی از تهران موضوع ایران را درروز ۲۹ دیماه ۱۳۲٤ مطابق۱۹ژانویه ۱۹٤۵ بشورای امنیت‌احاله نموده و در این موضوع‌تلگراف‌آقای عباس مسعودی‌نماینده مجلس‌شورای ملی‌و مدیرروزنامه‌اطلاعات را که‌ازسنترال‌هال (محل‌انعقاد مجمع متفق) بروزنامه اطلاعات مخابره نموده‌اند ودر شماره۵۹٦٤ اول بهمن ماه ۱۳۲٤ درج شده بمنزله يك سند رسمی در این جا نقل مینمائیم .

(دکتر رادمنش این تئوری آقاست) این تشخیص بنده است.

«مهندس فریور - این سه تا بعد از پرورش افکار است» بعد از ۲۵ قرن تمدن عالم ما که بیست و پنج قرن است بتمدن عالم خدمت میکنیم نمیتوانیم یك روز حمله و تجاوزی را بچنین تمدنی مشاهده کنیم وساکت بنشینیم بنابر این ما معتقد بدلیل جنك بودیم وشرکت ما در جنك از این نظر بود (فداکار - اگر نسبت بخودمان عمل کنیم چطور است) عرض کنم این تمدنیکه مورد دفاع دول متفق قرار گرفت (بعضی از نمایندگان- اکثریت نیست- اردلان جلسه عصر باشد).

لنکرانی - آقا تنفس بدهید.

نایب رئیس - اکثریت شد بفرمائید آقای فرهودی.

فرهودی - عرض کردم این تمدنی را که تمام دول متفق برای دفاع از آن اسلحه برداشتند و در مقابل متجاوز دفاع کردند یك رشته عمده اش که شاید برسر همان رشته جنك در گرفت یك رشته عمده اش این تمدن حقوق و اصول حقوقی بود (صحیح است) برای دفاع از این تمدن بود که ملت ایران رضا بامری داد که شاید در تمام طول تاریخ خود چنین رضایتی را نداده بود و آن رضایتی بود که بتوقف قشون خارجی درایران داد (صحیح است) چرا برای اینکه او میدانست او تشخیص داده بود که باید تمدن معاصر حفظ شود و اصول این رضایتی که برای توقف قشون خارجی در ایران داده شد یك امری بود که در تاریخ ایران سابقه نداشت بهترین دلیل بود براینکه ملت ایران ازصمیم قلب در این جنك معتقد بوده است و خواسته است در این کار

استعفای آقای حکیمی

بر حسب اتفاق متن این تلگراف در همان روزی در روزنامه اطلاعات منتشر شد که خبر استعفای آقای حکیمی در همانروز درج شده بود آقای حکیمی چون دید دیگر در مجلس اکثریت ندارد روز اول بهمن ماه بحضور اعلیحضرت همایونی شرفیاب گردیده و استعفای دولت را تقدیم نمود.

خبر استعفای دولت بوسیله رئیس دربار شاهنشاهی به رئیس مجلس شورای ملی داده شد تا باطلاع نمایندگان مجلس برسانند و تمایل مجلس را درباره نخست وزیر آینده تعیین فرموده بعرض شاهنشاه برسانند.

مراتب بوسیله نمایندگان فراکسیونها باطلاع کلیه نمایندگان مجلس شورای ملی رسید در کریدورهای مجلس صحبت ازاشخاص مختلفه بمیان آمد بالاخره تمام کاندیدهای نخست وزیری هریك بعلتی رد شد و فقط دو دسته در مجلس باقی ماند یکی طرفداران آقای قوام السلطنه ودیگر مخالفین ایشان که مرحوم پیرنیا(مؤتمن الملك) را کاندید نموده بودند.

دادن رأی تمایل وصدور فرمان

در جلسهٔ خصوصی شنبه ششم بهمن ماه نمایندگان رای تمایل خود را نسبت به آقای قوام السلطنه اظهار و بوسیله رئیس مجلس شورایملی بعرض شاهنشاه رسید.

آقای قوام السلطنه از طرف شاهنشاه بدربار احضار وپس از اینکه دو ساعت در حضور ملوکانه بودند فرمان نخست وزیری ایشان صادر و مامور تشکیل کابینه شدند و ایشان پس از مرخصی از حضور اعلیحضرت محمد رضا شاه پهلوی شروع بمطالعه در باب

عین تلگراف آقای عباس مسعودی

لندن- روز ۱۹ ژانویه- شنبه ۲۹ دیماه هیئت نمایندگی ایران پس از سه روز مطالعه و مذاکرات مفصل تصمیم خود را دائر به احاله مسئله آذربایجان بشورای امنیت سازمان ملل متفق بالاخره اعلام داشته است و امروز آقای تقی‌زاده رئیس هیئت نمایندگی ایران یاد داشتی که نتیجه این تصمیم است بوسیله منشی کل سازمان ملل متفق بشورای امنیت فرستاد بدین شرح:

« از آنجهت که دولت شوروی بوسیله مامورین و نیروهای مسلح خود درامور و شئون داخلی کشور ایران مداخله نموده و اکنون در ایران وضعی بوجود آورده که ممکن است موجب اختلال وضع عمومی بین المللی شود بموجب ماده ۳٤ از اساسنامه سازمان ملل متفق دولت ایران بارها مجاهدت نمود که با دولت شوروی از راه مستقیم وارد مذاکره شود ولی این مجاهدت نتیجه‌ای نبخشید و لذا هیئت نمایندگی ایران در سازمان ملل متفق از جانب دولت خود احترامات فائقه را تقدیم و تقاضا مینماید بموجب ماده ۳۵ اساسنامه ، این شکایت مورد دقت شورای امنیت قرار گیرد تا این شورا بتواند برای حل و فصل این قضیه راه مناسبی توصیه کند.

« دولت ایران نیز حاضر است شورای امنیت را بنحو اکمل از عملیات و اقداماتیکه باعث این مداخلات و عامل این وضع شده مطلع سازد و همچنین بپیوست رو نوشت معاهداتی را که امضاء کنندگان را مقید برعایت آن میکند باین شورا تقدیم میدارد »

ع . مسعودی

نماینده مصر اظهار داشت تامعلوم نشودکه جلسه شورای امنیت چقدرطول خواهد کشید نسبت باین گونه تقاضاها نمی‌شود نظریه‌ای اظهار کرد . نماینده‌چین‌اظهاداشت : که عیبی‌ندارد این موضوع در دستور وارد شود ولی باید معلوم کرد که موقع رسیدگی به آن چه وقت است ؟

پس از نظریات دیگری که اظهار شد بالاخره به پیشنهاد امریکا رای گرفته شد واکثریت بااین پیشنهاد موافق بودند آقای ویشینسکی اظهار داشت که این قضیه مخالف نص صریح منشور ملل متفق‌است زیرادرآن منشورصریحاقید شده‌است که‌بهر کشوری باید اجازه داده شود که در سازمان ملل منفق شرکت نماید .

حضور نماینده ایران در جلسه شورای امنیت

سپس میکن رئیس شوری اظهـار داشت کـه آیا آقایان موافقند نماینده ایران در جلسه حضور یابد .

چون جواب موافق داده شد آقای سید حسن تقی زاده رئیس هیئت نمایندگی ایران در جلسه حضور بهم رسانیده باتفاق آراء تصویب شد آقای تقی زاده در مذاکرات شرکت کند ولی البته در اخذ آراء شرکت نخواهد کرد .

مسترمیکن ورئیس شوری اظهار داشت :

" ما امروز با مسئله بسیار مهمی که عبارت‌از اختلاف دولتین شوروی‌وایران است مواجه‌هستیم اکنون این موضوع را درحضور شما مطرح می نمـائیم تا با دقت مورد مطالعه قرار دهید بـا روح عدالت وانصاف طبق اصولیکه در منشور ملل متفق قید شده است در باره آن قضاوت نمائید .

بنظر من این بهترین وسیله ایست که میتوان در نهـایت

امور جاریه کشور نمودند ٠

طرح موضوع ایران در شورای امنیت

در ضمن اینکه این وقایع در تهران روی میداد در لندن هم شورای امنیت تشکیل میگردید در جلسات اول و دوم موضوعات عمومی آن از قبیل تعیین رئیس و کمیسیونها وغیره برگزار شد٠

در جلسه سوم موضوع ایران مطرح گردید . در این جلسه مسیو ویشینسکی معاون وزارت امور خارجه ورئیس هیئت نمایندگی اتحاد جماهیر شوروی در مجمع ملل متفق با آقای تقیزاده سفیر کبیر ایران در لندن و رئیس هیئت نمایندگی ایران در جلسه شورای امنیت ملل متفق حضور یافته وهریك در تایید حقانیت کشور خود نطقهائی نمودند و ما عینا صورت این جلسه را بطوریکه از رادیو لندن در شب سه شنبه ۹ بهمن شنیده شده در این جا نقل می نمائیم ٠

سومین جلسه شورای امنیت

رادیو لندن (شب سه شنبه ساعت ۱۸ و نیم) - سومین جلسه شورای امنیت ملل متفق در حدود ساعت ۳ر۱۰ دقیقه بعد ازظهر افتتاح شد

پس از آنکه میکن اجازه خواست - از جریان جلسه فیلم برداشته شود ومستر بوین پیشنهاد کرد که فیلم برداری مدت ۱۵ دقیقه بیشتر بطول نیانجامد کار شروع شد ولی فیلم بر داری مدت ۳۵ دقیقه طول کشد .

در آغاز جلسه مدت یکساعت فقط تقاضای آلبانی مبنی بر اینکه در جرگه ملل متحد وارد شود مطرح بود و نمایندگان مختلف عقاید گوناگونی اظهار داشتند از جمله (استیتینیوس) نماینده آمریکا پیشنهاد کرد که این قضیه بجلسه بعد موکول شود وبعد درآن جلسه راجع بعموم کشورهائی که چنین تقاضائی دارند رای گرفته شود

آقای تقی‌زاده سفیر کبیر ایران در لندن و رئیس هیئت نمایندگی ایران در مجمع ملل متفق

(مربوط بصفحهٔ ۲۸۰ــ۳۵۵ قسمت سوم)

بیطرفی در مسائل مورد اختلاف میان دو کشور قضاوت کرد.آیا اعضای شورای امینت با طرح این قضیه موافق هستند که جریان خود را طی نمایند یاخیر ؟

آقای ویشنسکی بر خاسته بزبان روسی اظهار نمود :

اجازه میخواهم خاطر آقایان نمایندگان را متوجه سازم که دولت متبوع این جانب اطلاع داده است با مذاکرات مستقیمی که با دولت ایران در این باب جریان دارد ممکن است این قضیه میان دو دولت حل گردد و میبایستی هم این راه برای حل قضیه پیش گرفته‌شده باشد ولی‌ضمنا با طرح آن در این شوری‌مخالف بستم .

در این موقع آقای رئیس اظهار داشت که از نماینده‌ایران خواهش میکنم تشریف بیآورند . آنچه لازم‌است اظهار دارند و مدارک خود را ارائه دهند .

نطق تقیزاده

آقای تقی زاده بشت میز خطابه‌رفته وبزبان انگلیسی‌اظهار داشتند . دولت ایران مانند اغلب مللی که عضو این‌سازمان هستند بسیار متاسف است از اینکه شورای امنیت که‌یك موسسه نوزادی است در آغاز کار خود مواجه با چنین مشکلی شده است .

ایران کلیه منابع خود را در این جنگ‌برای حصول‌پیروزی وبرای رسانیدن کمك بشوروی در اختیار متفقین مخصوصا عمال دولت شوروی گذاشت راه‌آهن ایران کاملابرای حمل ونقل‌مهمات وذخائر باتحاد جماهیر شوروی مورد استفاده واقع شد . بااین‌حال منظوری که از این‌همه کاریها داشتیم نه فقط بدست نیامد بلکه نتیجه معکوس گرفته ایم .

سازمان‌ملل‌متفق‌است که درآن تصریح‌شده است که عمال اجنبی حق دخالت درامور کشور دیگری‌ندارند

آقای تقی زاده بمعاهده سه جانبی ایران وروسیه وانگلیس در سال ۱۹۴۲ اشاره کرده و گفت :

بموجب این پیمان قرار بود تمام عمال ایران و لشکریان ایران بتوانند در تمام خاک خود با آزادی رفت و آمد کنند و حال آنکه آنچه شورویها کردند مخالف نص صریح این پیمان ها بوده است .

آقای تقی زاده باابرازمدارک‌مختلف‌بدخالت های گوناگون درامور داخلی ایران خصوصا درمورد قضیه آذربایجان اشاره کرده و اظهار امیدواری بحل قضیه با مذاکرات مستقیم نموده و قضاوت منصفانه سازمان راخواستار شدند .

آقای تقی زاده در خاتمه نطق خود تقاضا کرد که نیرو های شوروی تا دوم ماه مارس ایرانرا تخلیه کنند .

اخبار رادیو لندن

رادیولندن (ساعت ۲۱شب سه‌شنبه) ـ اکنون شورای امنیت بین المللی تشکیل جلسه داده . مشغول استماع نطقهائی است که از طرف آقای سید حسن‌تقی زاده رئیس هیئت نمایندگی ایران‌وآقای ویشنیسکی رئیس هیئت نمایندگی شوروی ایرادمیشود،دراین‌جلسه فقط دوپاسه خانم دیده میشوند که عده آنها نسبت بعده حاضرین بسیار کم است . در این جلسه (۱۱) عضو شورای امنیت عموما حضوردارند .

بعلاوه (۲۰۰) نفر تماشاچی وروزنامه نگارنیزحاضرهستند .

آنگاه از اعلامیه تهران مورخ ۱۹۴۲ و تضمین استقلال و تمامیت ایران وعدم دخالت نیرو های متفقین در امور داخلی ایران سخن گفت وسپس اظهار داشت که دولت ایران با آلمان اعلان جنگ داد وقبل از اجرای این تصمیم آقایان چرچیل وروز ولت و مارشال استالین - در تهران انجمن تشکیل داده و مساعی وفداکاری هائی که ایران درراه پیروزی متفقین انجام داده است تصدیق کردند

سپس آقای تقی زاده گفت موافق ماده ۳۳ منشور ملل متفق وعهد نامه های موجوده پس از آنکه حوادثی پیش آمد دولت ایران درخواست کرد که مستقیما برای حل مسائل بادولت شوروی وارد مذاکره شود .

دولت ایران ضمن یاد داشت های مکرر اشعار داشت که مامورین شوروی در امور کشور دخالت میکنند ولی دولت شوروی بااین یاد داشتهای مکرر یا جواب نداد یا اینکه اقدامی بعمل نیاورد که دخالت عمال او در امور داخلی ایران پایان یابد .

بالاخره چون از این یاد داشتها نتیجه بدست نیامد ممکن بود دوام این وضع ایجاد مشکلات بیشتری بین دولتین بنماید ومنجر بعواقب وخیمی شود لذادولت ایران صلاح دید که قضیه را بشورا امنیت ملل متفق رجوع کند .

سپس آقای تقی زاده مدارکی را که حاکی از دخالتهای مختلف سربازان ومامورین شوروی در امور ایران ومانع شدن ازآزادی عمل مامورین ایران بود بتفصیل شرح داد واظهارداشت که عملیات سربازان ومامورین شوروی مخالف نص صریح موادی است که در معاهدات ۱۹۴۲ واعلامیه تهران قیدشده ونیز مخالف نص صریح منشور

ماده ۳٤ منشور نیز قابل انطباق با این موضوع نمیتواند باشد انطباق آنهم باماده ۲۷ بی مورد بنظر میرسد ٠

لذا دولت اتحاد جماهیر شوروی تقاضادارد که قضیه بمذاکرات دوجانبه احاله گردد و بایك اظهاراتی که مقرون به حقیقت نیست از جاده خود خارج نشود ٠

موکول شدن قضیه ایران بجلسه شورای امنیت

رادیولندن (قبل ازظهر امروز سه‌شنبه ۹بهمن۱۳۲٤) پس از سه‌ساعت مذاکرات مفصل درجلسه شورای امنیت دیروز قرارشد که موضوع شکایت ایران در باره مداخله دولت شوروی در امور آذربایجان بجلسه (چهارشنبه) موکول گردد ٠

قوام‌السلطنه شروع بفعالیت میکند

جناب اشرف آقای قوام السلطنه پس ازشروع بکارتلگرافاتی بمسکو ـ لندن ـ واشنگتن نموده وضمن اطلاع قبول کردن زمامداری ایران از سه دولت بزرك متفق خواستند که بانهایت صمیمیت و بی طرفی نسبت بامور ایران نگاه کرده ودرحدود قراردادهای متقابل همکاری نمایند ٠

چون تلگرافها متحد المضمون می باشد لذا یکی از آنها راکه به جناب ژنرالیسم استالین مخابره شده عینا دراین جا نقل می نمائیم .

تلگراف قوام‌السلطنه به مسکو

« جناب ژنرالیسم ژوزف استالین رئیس شورای کمیسر های ملی اتحاد جماهیر شوروی سوسیالیستی ـ مسکو

در این موقع که مسئولیت امور کشورایران بعهده این جانب محول

نطق آقای تقی زاده رئیس هیئت نمایندگی ایران مدت نیم ساعت بطول انجامید

نطق ویشنیسکی نیز مدت نیم ساعت طول کشید ویشنیسکی درضمن نطق خود که درجواب اظهارات نماینده ایران ایرادنموده بنکات حساس آن که رسید باحرارت فوق العاده سخنرانی نمود.

نطق آقای ویشنیسگی

رادیولندن -آقای ویشنیسکی ضمن نطقی که درپاسخ بیانات نماینده ایران ایراد نمود گفت که اظهارات آقای تقی زاده طبق دستوردولتی است که ازکار افتاده بنابراین میتوان برای آن ارزشی قائل شد . بنابر این شورا باید فقط بدین نکته پی ببرد که درمرحله اول آیا مذاکراتی بین ایران وشوروی بوقوع پیوسته؟ و درمرحله دوم نتیجه مذاکرات چیست ؟ - درباره موضوع نخست ویشینسکی گفت که تقی زاده شخصا بوجود مذاکرات اعتراف نمود .

ویشینسکی اظهار داشت که درآغاز ماه دسامبر دولت ایران خودرا راضی وانمود کرد پس معلوم میشود که تبادل نظر نتیجه داده است.

بعدا دولت ایران درخواست کرده بود که قوای شوروی از خاک ایران ببرد وبااین درخواست اصولا موافقت شده بودوهمچنین تقاضا کرده بود که نخست وزیرش بمسکو آمده . نظریاتش را درحضور وزیران امورخارجه سه دولت اظهار کند .

پس مذاکراتی بوقوع پیوسته . نتایجی از آن بدست آمده است ولی درصورتی که تکمیل آن نتایج امکان پذیر باشد ماحاضریم دنبال مذاکرات را بگیریم - ویشینسکی معتقد بود که چون دولت اتحاد جماهیر شوروی پیوسته مایل بادامه مذاکرات بوده و هست از اینرو نمی توان از ماده ۳۳ منشور در این مورد یاری طلبید

اینجانب مصمم هستم که برای نیل بهمکاری نزدیك با دولت پادشاهی انگلیس بر طبق اصول منشور ملل متفق و مطابق مفاد و روح اعلامیه تهران همانطوریکه دولت ایران درزمان جنك اقدام کرد تا درموفقیت مشترك سهیم باشد آنچه ازدستم برمیآید انجام دهم .

قوام در پایان پیام خـود اظهار امیدواری میکند کـه دولت انگلیس بملت ایران کمك خواهد نمود تابتواند آرمان های مشروع خودرا عملی سازد (شماره ۵۹۷۱ اطلاعات)

دهم بهمن ماه ۱۳۲٤

***

پس از مخابره این تلگرافات و یا بقول رادیولندن این پیامها ازطرف نخست وزیران دول اتحاد جماهیرشوروی ودول متحده امریکا ودولت پادشاهی انگلیس پاسخهائی رسید که حکایت از دوستی کامل دول مزبور باایران میکرد که عین آنها درج میگردد

پاسخ ژنرالیسیم استالین
بجناب اشرف
آقای قوام السلطنه

جناب آقای قوام السلطنه
نخست وزیر ایران - ازاحساسات مودت آمیزملت ایران نسبت باتحاد جماهیرشوروی که ابرازفرموده اند

گشته است لازم میدانم احساسات دوستی صمیمانه ملت و دولت ایران را نسبت بدولت اتحاد جماهیر شوروی سوسیالیستی و ملت بزرك و دوست متفق و همجوار به آن جناب اعلام و همچنین اطمینان دهم که این جانب جداً مصمم هستم تمام مساعی خود را برای همکاری صمیمانه و مودت آمیز که متناسب حسن روابط همجواری بین دو ملت میباشد بکار برم •

همانطور که ایران در مدت جنك هم برای پیشرفت هدف مشترك مساعی لازم را بکار برده است •

بااطمینان باحساسات دوستی صمیمانه که همواره از طرف ملت ایران نسبت باتحاد جماهیر شوروی ابراز شده و منویات شخصی این جانب در تحکیم روابط حسنه ماتین ، یقین دارم که جناب ژنرالیسم از مساعی ذیقیمت و گرانبهای خود برای کمك بملت ایران درحصول به آرزوی مشروع و حقه اش دریغ نخواهند فرمود »• (قوام السلطنه)

رادیوهای خارجی خبر ارسال این تلگراف را نیز پخش کردند و ما برای نمونه خبر رادیو لندن را که زیر عنوان پیام قوام السلطنه بنخست وزیر انگلستان پخش گردید در این جا نقل می نمائیم

رادیو های جهان

پیام قوام السلطنه بنخست وزیر انگلستان

لندن ـ بقرار اظهار خبرگزاری فرانسه ـ قوام السلطنه نخست وزیر ایران بمستراتلی پیامی فرستاد که در طی آن پس از ابراز احساسات دوستی ملت ایران نسبت بملت بریتانیا چنین میگوید :

واین همکاری طبق احساسات گرم ودوستانه ایست که ملت انگلیس درباره ملت ایران دارند .

امضاء کلمنت اتلی

جناب کلمنت اتلی نخست وزیر انگلستان

بشما [illegible] امیدوارم که استمرار آنجناب بمقام نخست وزیری ایران از [illegible] دوستی [illegible] پایه را افزایش داده موجب تشدید سعادت ایران و شوروی گردد.

استالین

پاسخ وزیر خارجه امریکا

جناب آقای قوام‌السلطنه نخست وزیر ایران - تهران
تلگراف مورخ ۱۸ ژانویه ۴۶ جنابعالی که طی آن احساسات مودت آمیز آنجناب و ملت ایران نسبت بدولت و ملت امریکا ابراز شده بود دریافت گردید اینجانب هم متقابلا از طرف خود وملت امریکا همان احساسات را ابراز و میل و عزم دولت امریکا را برای استقرار و بهتر ساختن روابط صمیمانه موجوده بین دو کشور خودمان را بجنابعالی اطمینان میدهم. **جیمس برنز وزیر امور خارجه**

پاسخ نخست وزیر انگلستان

جناب آقای قوام السلطنه نخست وزیر ایران - اینجانب با کمال صمیمیت از جنابعالی برای پیامی که لطفاً بهنگام رسیدن بزمامداری ارسال داشته بودید سپاسگذارم و بیانات مودت آمیزی را که در پیام آن جناب ابراز شده بود بس ذیقیمت می دانم این جانب از اطمینانی که جنابعالی مبنی بر تصمیم ثابت خود برای همکاری نزدیک با دولت اعلیحضرت پادشاه انگلستان در حدود مقررات منشور سازمان ملل متحد و طبق روح ومفاد اعلامیه تهران داده‌اید اظهار مسرت مینمایم و خاطر جنابعالی را مطمئن میسازم که دولت اعلیحضرت پادشاه انگلیس متقابلا علاقمند بهمکاری نزدیک با دولت ایران بوده

آقای مستر بوین وزیر امور خارجه انگلستان
-۲۹۱-

اظهارات بوین در شورای امنیت

موضوع ایران در شورای امنیت مطرح ومورد مذاکره است و در جلسه چهارم شورای امنیت هنگامیکه آقای تقیزاده رئیس هیئت نمایندگی ایران معرفی شود نامه داد و بطوریکه گفته شد آقای (ویشینسکی) رئیس هیئت نمایندگی شوروی مطلبی در پاسخ ایشان ایراد کرد. آقای بوین وزیر امور خارجه انگلستان نطق مشروحی درباره ایران نموده که متن آنرا بطوریکه بمارسیده در این جا نقل مینمائیم.

متن بیانات آقای بوین وزیر امور خارجه انگلستان درباره ایران

آقای رئیس

اختلافی که میان این دو دولت واقع شده بر و مفاد پیمان سه جانبه ایست که دولت متحده پادشاهی بریتانیا هم یکی از امضاء کنندگان آن میباشد فقره اصلی این پیمان ماده چهارم آنست که پیشنهاد میکنم خوانده شود.

بموجب این ماده متفقین میتوانند نیروهای دریائی و هوائی و زمینی در ایران بهر اندازه که لازم بدانند نگاهدارند ترتیب استقرار این نیروها با موافقت دولت ایران تا هر موقعی که وضع نظامی اجازه دهد معین میشود.

کلیهٔ مسائل مربوط بروابط میان این نیروها با مقامات رسمی ایران تا حد امکان بوسیله مقامات مربوطه ایران حل و تسویه خواهد شد مسلم است که اقامت این نیروها در ایران بعنوان اشغال وتصرف

و حق حاکمیت ایران لطمه ای وارد آمده است؟»

در اینجاست که مشهودات قدری باعث اضطراب و نگرانی میگردد . بنابا ظهار دولت ایران و برطبق پرونده حاضر در آذربایجان شورشهائی برپا شده دولت ایران برطبق حقوقی که هر دولت و ملت مستقلی دارد ومسئولیتی که راجع بانتظامات کشور خود عهده دار میباشد در صدد اعاده امنیت و حفظ ملت وحقوق حقه خود چنانکه لازم ومعمول است برآمده ولی بموجب اعتراف صریح آقای ویشینسکی فرمانده کل قوای شوروی از حرکت مامورین انتظامی ایران جلوگیری نمودند .

دیگر چه مباحثه ای ضرورت دارد؟ فقط باید دانست که آیا واقعا سر راه مامورین انتظامی ایران را گرفتند یا نه اگر گرفتند که قضیه روشن است وپیمان سه جانبه ازطرف شوروی نقض شده است و هیچگونه گفتگو مورد ندارد زیرا مواد پیمان بسیارصریح وروشن میباشد و اگر مباحثه و مذاکره لازم است باید راجع باین باشد که پس از وقوع چنین واقعه چه باید کرد؟ من تمام این مدت با کمال دقت بمذاکرات طرفین گوش میدادم و دعاوی ایران راهم خواندم که اظهار میدارد مفاد پیمان سه جانبه باید رعایت شود مامورین انتظامی و کشوری ایران آزادانه وظایف خود را بدستور دولت ایران انجام دهند من میل دارم از روی کمال دوستی از نمایندگان محترم شوروی بپرسم :

آیا ایران چنین حقی را ندارد؟»

پیمان خیلی واضح است اگر دولت من چنین کاری کرده بودو مرا متهم می ساختند برخلاف شرافت نمیدانستم که ازشوروی بخواهم

نظامی میباشد ودرنتیجه نباید نه نیروی انتظامی ایران، زندگانی اداری، جنبش‌های اقتصادی، مقررات قضائی و قوانین ایرانی‌لطمه و صدمه ای بزند بموجب این ماده دولتین شوروی و بریتانیای متعهد شده اند که نقل و انتقال مامورین انتظامی شهربانی امور اداری و اقتصادی و کلیه مسائل مربوط بدولت ایران را بمقامات رسمی دولت ایران واگذارند همینکه من شنیدم آقای ویشینسکی گفت این دولت شوروی بود که تصمیم گرفته و اظهار داشت عدهٔ مامورین انتظامی ایران مقیم آذربایجان کافی میباشد واقعا یکه خوردم زیرا بموجب پیمانی که خود شوروی امضا کرده اتخاذاین تصمیم مربوط بدولت ایران است نه بدولت شوروی •

همینطور بر طبق‌پیمان شش ماه پس از پایان خصومت‌یعنی دوم ماه‌مارس ارتش‌های ماباید ازایران‌بروند هیچ‌پیمان‌دیگری‌هیچ دولت دیگری هیچ چیز دیگری برای اجرای این قسمت ازپیمان‌قید و شرط نشده است در واقع من باید از طرف دولت خود بگویم‌که نسبت بایران سپاسگزاریم زیرا دولت ایران درسخت‌ترین روزهای جنگ کشور خود مردمان خود را در اختیار متفقین گذارد مابخوبی این را احساس میکنیم که اگریك مردمی برای جنگ با آلمان و سپس با ژاپن همه چیز خود را بما تسلیم کردند تکلیف ما تنهاآن نیست که مطابق پیمان حیثیات و شئون آن کشور را رعایت کنیم بلکه باید همه چیز آنکشور را دست نخورده و بدون کمترین مداخله در امور داخلی آنان تسلیم خودشان کنیم و ارتش خود را بیرون بیاوریم بنابر این طبعا این‌سئوال پیش می‌آید که‌آیابه‌حیثیت

بهر حال من مطمئنم اگر این اختلافات مرتفع شود کمکی بصلح جهانی میشود . من کاملا با مذاکرات مستقیم ایران وشوروی موافقم ولی از نماینده شوروی خواهشمندم موافقت نمایند موضوع ایران در برنامه بماند دلیل دیگر که دلیل مثبتی برای این اظهار دارم این است که موضوع اختلاف ایران و شوروی سر زبانها افتاده و همه راجع به آن صحبت میکنند آخر ما را دولتهای بزرگ نیرومند میگویند مارا سه نیروی عالی جهانی لقب داده اند واقعا هم من ازحیث هیکل وجثه نماینده دولت نیرومندی هستم (خنده حضار) ما نماینده دولتهای نیرومند هستیم و نیرو درمذاکرات بحساب میاید ما اکنون در ایران ارتش داریم اقامت این ارتش در ایران بواسطه مهر و دوستی ایرانیان بوده است . من حتم دارم هر یك از متفقین در برابر این محبتهای ایران که عامل بزرگ پیروزی ما بوده شکرگزار ایران میباشند. این دولت کوچك ایران باید با ما وارد مذاکره شود با ما که درهمین لحظه هزاران سپاهی درمرزهای ایران داریم

بنظر من هرگاه با این وضع مذاکرات ایران کوچك وشوروی بزرك بدون مراقبت و نظارت بدون عدالت خواهی بدون انصاف جوئی انجمن اتفاق ملل صورت گیرد نتیجه ای جز سوء تفاهم و بدبختی ندارد . واقعاً اگر من جای نمایندهٔ دولت شوروی میشدم و دارای این عظمت نظامی واقتصادی بودم و بادولت کوچك ناتوانی مانند ایران اختلاف نظر داشتم خودم پیشنهاد میکردم که شوروی زیربازوی آن دولت ناتوان را بگیرد .

من میتوانم فقط اظهاراتم را چنین خاتمه بدهم که مطمئنا موضوع مورد اختلاف نیست .

موضوع را دیقتا بررسی کند و بداند آیامایا آنها درست‌میگوئیم من تصور نمیکنم اگر شورای امنیت وارد موضوع شود و پس از رسیدگی بقضیه رای خود را در باب رعایت یا عدم رعایت تعهدات پیمان اعلام دارد لطمه‌ای بحیثیات و شئون دولت وارد آید.

شخصا من اعتراضی ندارم که دولت ایران با دولت‌شوروی وارد مذاکره مستقیم گردد اما باید بشوری بگوئیم ما نیز یکی از امضاء کنندگان آن پیمان سه جانبه هستیم حالا با این وضع چه باید کرد ؟

بعقیده من موضوع مذاکرات ومباحثات باید همین باشددولت شوروی در اظهارات خود از خطر نفت بادکوبه صحبت میدارد من نمیتوانم تصور چنین‌مطلبی رابکنم که‌دولت ایران میتواندبادکوبه ومعادن نفت آنرا بخطر بیاندازد وواقعا هنوز این مطلب برای‌من محال مینماید من اینحرف رامبالغه میدانم گذشته ازآن‌من‌نمیتوانم تصور بکنم که مقامات شوروی قادربجلوگیری از اقدامات‌مخالفین خود بطوریکه در بیانیه خویش اظهار داشته‌اند نباشند . موضوع مهم تر از آنست . ما با دولت انازونی راجع باین موضوع ها با دولت شوروی مکاتبه نمودیم ولی پاسخی که شوروی بما داد نه تهاای و نه رضایتبخش بود ما میل داریم صلح مستقر باشد و یك چیزی است که باید من بگویم و اگر اشتباه میکنم خواهشمندم شما آقای رئیس مرا تذکرفرمائید.. من تصورمیکنم اینها همه جنك اعصابست . این موضوع مانند همان تعریفی است که آقای لیتونیف راجع بتهاجم نموده بود و دولت ایران هم‌آنرا نقل کرد .

و اینك خبر رادیو آنکارا را که دراین خصوص منتشرشد در این جا نقل مینمائیم :

خرسندی دولت شوروی از تصمیم شورای امنیت راجع بایران

رادیو آنکارا (دیشب) دولت شوروی از تصمیم شورای امنیت راجع بقضیه ایران و اینکه بین دولتین ایران و شوروی مذاکرات مستقیم انجام گیرد اظهار خرسندی نموده است.

علاوه بر تلگراف دوستانهٔ ژنرالیسم استالین درپاسخ تلگراف آقای قوام السلطنه نخست وزیر ایران آقای ویشینسکی رئیس هیئت نمایندگان شوروی در سازمان ملل متفق هنگام مصاحبه باخبرنگار خبرگزاری (چبتکا) راجع بتصمیم شورای امنیت ملل متفق درمسئله ایران اظهار داشته که تصمیم شورای امنیت راجع بایران توافق نظری بوده است که از نظر دولت شوروی از دو لحاظ شایسان قبول بوده است - (نقل از شماره ۵۹۷۶ اطلاعات مورخه شانزدهم بهمن ۱۳۲٤).

بررسی در دو موضوع مهم

جناب اشرف آقای قوام السلطنه هم در عین حالیکه فعالیت سیاسی خود را شروع نموده و مشغول ادامه آن میباشند راجع بدو موضوع مهم هم بمطالعه و بررسی پرداخته‌اند که هر دو آنها حایز نهایت اهمیت میباشد .

یکی موضوع هیئت اعزامی بمسکو میباشد که تعین افراد آن اهمیت فراوانی دارد و دیگر تعیین وزیران و آنهائیکه باید در یك چنین موقعی با ایشان همکاری نموده و امور وزارت خانه

ما هواخواه و طرفدار جدی استقلال ایران هستیم بدون این که در امور داخلی آن مداخله کنیم .

ما باید ارتش خود راهرچه زود تر از ایران ببریم. آخرین سرباز ما باید تا آن روز موعود از ایران رفته باشد.

ما باید مردم ایران را بحال خود گذاریم که امور سیاسی و اقتصادی خودرا مطابق دلخواه خوداصلاح کنند ما نباید خود را قاضی عمل ایران درامور داخلی آن کشور قرار دهیم.

در این صورت ما نباید اصرار بورزیم که موضوع ایران از برنامه خارج گردد بلکه با وجود مذاکرات مستقیم باید موضوع ایران در برنامه بماند .

من این را مزید حیثیت و شرافت میدانم که با چنین وضع خاص یعنی مذاکره یك دولت ضعیف کوچك با یك دولت نیرومند بزرك هر گونه کمك و مساعدتیکه دولت کوچك بخواهد خودم داوطلب انجام آن باشم اگر چه آن دولت کوچك مدعی دولت متبوع من باشد .

تصمیم شورای امنیت

در این بین شورای امنیت پس از شنیدن اظهارات ایران و شوروی چنین تصمیم گرفت که خوبست در عین حالیکه موضوع ایران در برنامه شورای امنیت قرار دارد ولی حل قضیه از راه مذاکرات مستقیم بین دو دولت انجام گیرد . و این تصمیم بطوریکه رادیو های خارجی اظهار نمودند در دولت شوروی با خرسندی تلقی شد .

در این موقع که برحسب تمایل اکثریت مجلس شورای ملی وامر اعلیحضرت همایون شاهنشاهی اداره امور کشور بعهده اینجانب محول گشته خاطر نمایندگان محترم را باین نکته متوجه می سازم که قبول چنین مسئولیت سنگینی از طرف من باوضع آشفته کشور و بادشواریهای بین المللی که تاریخ نظیر آنرا کمتر نشان داده است صرفا برای خدمت گذاری بمیهن مقدس و نجات هموطنان گرامی از طوفان خطرات و مشکلات است (انشاء الله صحیح است) امیدواری این جانب در توفیق بخدمت بعد ازیاری خداوند متعال بتوجه اعلیحضرت شهریاری وتقویت مجلس شورای ملی ومخصوصا پشتیبانی عموم ملت ایران می باشد .

بطوریکه خاطر نمایندگان محترم مستحضر است رسم براین بودکه پس از تشکیل دولت برنامه‌ای تهیه و بمجلس شورایملی تقدیم شود از بدو مشروطیت تا حال که شاید درحدود پنجاه دولت تشکیل یافته متاسفانه کمتر دیده شده است که برنامه های تقدیمی عملی شده باشد وحال آنکه ملت ایران ازتکرار الفاظ وعبارات بتنگ آمده وتشنهٔ عمل وکاراست بجای آنکه بگوئیم درآتیه چه خواهیم کرد بهتراست در اسرع اوقات نشان دهیم چه کرده وچه خدماتی بانجام رسانیده‌ایم . اینجانب حتی قبل از تشکیل کابینه منیات فوری ملت ایرانرا ازقبیل آزادی اجتماعات و عزل مامورین متجاوز وتادیب محتکرین وتنزل نرخ اجناس موردنظر قرار داده تصمیماتی گرفته واحکامی صادر کرده ام و در آتیه نیز باکمال شدت و بی رحمی مرتکبین اختلاس و ارتشاء راتعقیب ودر هرمقام و هر کسوت باشند

ها را در غیاب ایشان اداره نمایند.

معرفی وزراء بمجلس

بالاخره ایشان پس از مطالعات دقیق در صبح روز بیست بهمن ماه ۱۳۲٤ وزرای کابینه خود را معین و ابتدا بحضور شاهانه و بعد هم بمجلس شورای ملی معرفی نمودند.

در هنگام معرفی وزراء بمجلس شورایملی نطقی ایراد نمودند که جناب آقای سید محمدصادق طباطبائی رئیس مجلس شورای ملی نیز در پاسخ ایشان بیاناتی فرمودند که از لحاظ سیاست دارای اهمیت خاصی است. در این جا نقل مینمائیم.

بیانات جناب آقای قوام السلطنه نخست وزیر در هنگام معرفی کابینه بمجلس شورای ملی

در یکصد و هشتاد و آقای قوام السلطنه نخست وزیر ایران ششمین جلسه دوره چهاردهم مجلس مورخه ۲۸ بهمن ماه ۱۳۲٤ ،

میکنم وزارت امور خارجه و وزارت کشور بعهده خود بنده است وزارت دارائی آقای بیات . و زارت راه آقای سرلشگر فیروز وزارت دادگستری آقای انوشیروان سپهبدی وزارت پیشه و هنر آقای احمد علی سپهر و زارت بهداری آقای دکتر اقبال وزارت پست وتلگراف آقای سهام الدین غفاری وزارت فرهنگ آقای ملك الشعراء بهار کفالت وزارت کشاورزی آقای شمس الدین امیرعلائی معاونت پارلمانی نخست وزیری آقای مظفر فیروز (بعضی از نمایندگان وزارت جنگ را نفر مودید) بلی فراموش کردم آقای سپهبد امیر احمدی وزیر جنگ و در غیاب بنده آقای بیات از بنده نیابت خواهند کرد .

پس ازختم بیانات آقای نخست وزیر ومعرفی کابینه آقای رئیس مجلس بیانات زیررا خطاب بنمایندگان مجلس شورای ملی فرمودند

بیانات آقای سیدمحمد صادق طباطبائی رئیس مجلس شورای ملی

نمایندگان محترم متوجه هستند که این دولت وظیفه بسیار مهمی در پیش داشته و بعهده گرفته اندوامیدواریم بخواست خداوند متعال موفقیت کامل حاصل کنند (نمایندگان انشاءالله) با اهمیت این وظیفه بدیهی است پشتیبانی ملت و مجلس شورایملی در همه جا بدرقه ایشان خواهد بود (صحیح است) و همینطور که اشاره فرمودند بزودی بطرف این مسافرت رهسپارخواهند شد تابوظیفه مهم خود که اساس تشکیل دولت و سعادت مملکت است قیام کنند و بهمین نظر عجله دارند که باقدامات شروع کنند و لذا نمی‌توانند

بمجازات رسانیده باحدی اجازه شفاعت نخواهم داد .

فعلا چون توجه نمایندگان معظم قبل ازهرچیز معطوف بحل مسائل خارجی و رفع پریشانی و نگرانی خاطر عامه است و اجراء هر برنامه و آغاز اصلاحات داخلی موقوف بحل مشکلات خارجی و استقرار امنیت ورفع اضطراب مردم میباشد لذا بمنظور وصول بمقصود اساسی قبل از ۲۰ ساعت دیگر بمسکو عزیمت خواهم کرد البته از مطالعه مندرجات تلگرافات متبادله بین اینجانب و رؤسای سه دولت دوست ومتفق ایران نمایندگان محترم بخوبی استحضار حاصل فرموده اند که سیاست خارجی اینجانب روی اساس موازنه و مودت و احترام متقابله باسه دولت بزرك و متفق ایران استوار میباشد (صحیح است) ودراین موقع که براثر تلگراف پرمهرومحبت ژنرالیسم استالین وابرازمودت کامل ازطرف دولت اتحاد جماهیر - شوروی با اعتماد بحسن نیت و توجه همسایه نیرومند شمالی عازم مسکو میباشم امیدوارم بیاری خداوند متعال وپشتیبانی ملتایران موفق شوم دوستی و مودت تزلزل ناپذیری که بین ملت ایران وملل اتحادجماهیر شوروی موجود است روی پایه شرافت واحترام‌متقابله تثبیت نموده وموجبات مزید نزدیکی و یگانگی دو ملت دوست و متحد را فراهم سازم (انشاء الله) انشاء الله تا بارهم هر گونه سوء تفاهم وتثبیت مناسبات مودت آمیز بین دوملت صفحه جدیدی در مناسبات دو کشور آغاز گردیده ودرسایه این دوستی و مودت روز افزون ملت ایران موفق بآسایش و اصلاحات و ترقیات مهمه گردد (انشاء الله)

آقایان وزراء را باین ترتیب بمجلس شورای ملی معرفی :

مستحضر باشند و برنامه‌ای که بموقع عمل و اجرا گذاشته باشند یعنی در مذاکره جزئیات و مواد برنامه توجه داشته باشند. اینست که مذاکره در برنامه و تصویب آنرا موکول کردند بـه بعد از مراجعت خودشان . (صحیح است) امیدواریم انشاءالله با موفقیت برگردند و بعداً بجزئیات و کلیات برنامه بپردازند (صحیح است) بنابر این امروز مذاکراتی درپیش نداریم ومیماند برای آتیه .

پس از این بیانات آقای رئیس گفتند اگر آقایان میل‌دارند جلسه را ختم کنیم بعضی موافق و برخی مخالف بودند دراین بین جلسه از اکثریت افتاد و رئیس جلسه را ختم نمود .

معرفی انتخاب اعضاء میسیون اعزامی بمسکو

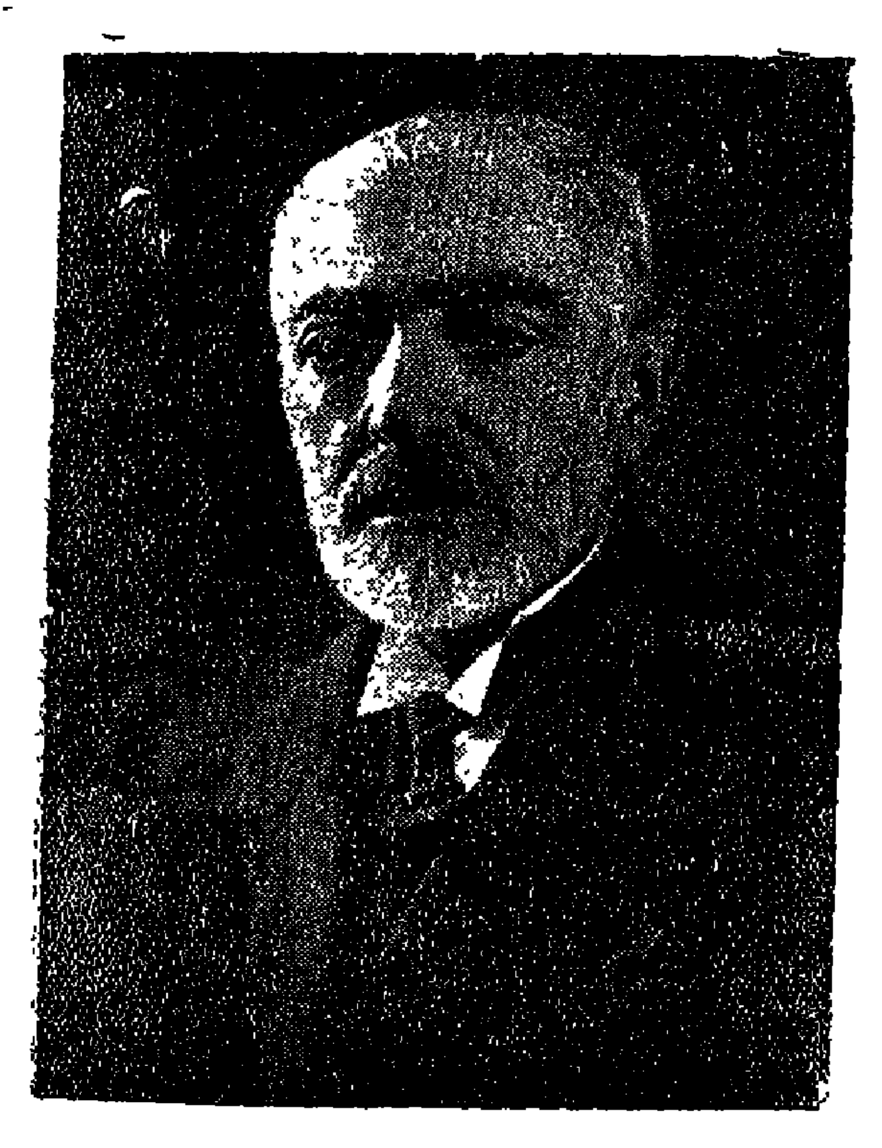
در همین روز عصر ایشان میسیون اعزامی رابشرح زیر انتخاب و بحضور شاهانه معرفی نمودند :

آقای سلمان اسدی ـ آقای دکتر شفق ـ آقای عمیدی نوری آقای پیر نظر ـ آقای جواد عامری ـ آقای سیاح ـ آقای دری ـ آقای قاسم مسعودی و آقای تفضلی و این هیئت را روز ۲۸ بهمن بحضور اعلیحضرت همایونی معرفی نمودند

عزیمت بمسکو

فردای همانروز یعنی روز ۲۹ بهمن ۱۳۲٤ جناب آقای نخست‌وزیر که شخصاً ریاست میسیون اعزامی‌را بعهده گرفته بودند به اتفاق‌سایر افرادمیسیون بوسیله یك طیاره شوروی بسوی‌مسکو حرکت نمودند . در صورتیکه بیش از چند هزار نفر از نخست وزیر و این میسیون بدرقه کردند .

در موقع مذاکره برنامه خودشان حضور داشته واز نظریات مجلس

آقای سید محمد طباطبائی رئیس مجلس شورای ملی
در دوره چهاردهم

ختم کتاب

ما هم در همین جا این کتاب را خاتمه داده و خوانندگان این کتاب را برای آگاهی از جریان این مسافرت بخواندن کتاب (تهران مسکو ـ تهران) تالیف دوست گرامی آقای قاسم مسعودی که خود از همراهان بوده اند و درحقیقت میتوان آن کتاب را جلد دوم این کتاب محسوب نمود توصیه مینمائیم برای اطلاع خوانندگان گرامی یك صفحه آنرا در اینجا گراور مینمائیم.

قسمت سوم این کتاب عبارت است از گزارش رسمی آقای نخست وزیر درهنگام مراجعت بمجلس شورایملی که بواسطه رسمیت نیافتن آخرین جلسه دوره چهاردهم مجلس در جلسهٔ تاریخی و فوق العاده دورهٔ پانزدهم مورخه چهار شنبه بیست و نهم مهر ماه ۱۳۲۶ قرائت نمودند میباشد که عینا آنرا در اینجا برای تکمیل کتاب بصورت جداگانه‌ای چاپ و ضمیمه مینمائیم.

نگارنده حس میکند که هنوز باید اسناد غیر منتشره‌ای در این موضوع وجود داشته باشد که دولت انتشار آنها را صلاح ندانسته یا در دسترسی اینجانب قرار نداده اند و یا ممکن است اشتباها از نظر نگارنده محو شده باشد که انشاء الله بتوفیق یزدان پاك ممکن است درچاپهای بعدی تکمیل گردد.

و اما آنچه برای قسمت چهارم (که در حقیقت آنرا جلد دوم حوادث آذربایجان باید نامید) باقی میماند عملیاتیست که بامر اعلیحضرت همایون شاهنشاه درزمان حکومت جناب اشرف آقای قوام السلطنه برای رفع غائله آذربایجان ازموقع مراجعت ازمسکو تا موقع ورود قوای دولتی بتبریز وفرار متجاسرین انجام شده‌است که چون اکنون جناب اشرف آقای قوام السلطنه که قهرمان وپهلوان این عرصه بشمار میرود درتهران نیست بمراجعت ایشان موکول مینمائیم.

اعضای هیئت اعزامی بمسکو

بیکپور ـ حمیدی نوری ـ پیرنظر ـ دکتر شفق ـ جواد عامری ـ جناب اشرف آقای قوام السلطنه ـ سیاح ـ اسدی ـ دری قاسم مسعودی ـ فضلی

درخواست از خوانندگان

از خوانندگان گرامی و متمنین تمنی‌دارد از هرعیب و نقصی در طرز تنظیم این کتاب مشاهده فرمودند از نظریات خودمولف را کتبا آگاه سازند که موجب مزید امتنان خواهد شد تا در تجدید چاپ آن هارا مرتفع سازد.

نظریکی از ناظرین اوضاع آذربایجان

برای آنکه خوانندگان گرامی را درعین‌حال از جریان اموریکه در آذربایجان و مخصوصا شهر تبریز در هنگام حکومت متجاسرین بی‌خبر نگذاشته باشم برای تتمیم آن از یاد داشتهای یکی از روسای مهم ادارات دولتی تبریز که از ذکر نام ایشان معذوریم استفاده نموده ودر خاتمه این کتاب درج می نمائیم

تتمیم

علت تشکیل حزب دموکرات آذربایجان از نظرافرادیکه در تبریز ناظر وقایع بودند

یکی از ناظرین اوضاع آذربایجان که خودجزو روسای مهم ادارات دولتی آذربایجان بوده ودرتمام مدت حوادث اخیرآذربایجان در تبریز بوده چنین مینویسد .

« به تبریز وارد شدم درحالیکه حزب توده درسیاست فعالیت زیادی داشت واین جریان باموضوع نفت شمال دراواخر کابینه آقای ساعد مواجه گردید ساعد استعفا کرد و آن ماده واحده از مجلس گذشت آقای کافتارادزه نماینده شوروی که با این‌عمل روبروشده و چون میل داشت مجلس شورای ملی ایران در این امر تجدید نظر

هواپیما در فرودگاه طهران بزمین نشست و آقای قوام السلطنة میان هلهله مسرت و تجلیل استقبال کنندگان از هواپیما خارج شدند دسته های گل بیشماری که نثار مقدم آقای نخست وزیر شد احساسات

درفرودگاه تهران درمیان ابراز احساسات گرم وصمیمانه نسبت به آقای قوام السلطنه واعضای میسیون دسته گلی بآقای نخست وزیر تقدیم گردید

دهات بسیار شدید و سر و صدائی براه میاندازد و این عمل کاملا بضرر حزب توده تمام میشود و یك منفوریتی در میان اهالی پیدا میکنند دیگر کسی بطرف این حزب نمیرود .

موضوع نفت ومتینك حزب توده تحت حمایت افراد مسلح نیروی شوروی کاملا قضایا را بر مردم روشن میکند و در یکی از این تظاهرات در مقابل شهربانی تیری رها میشود و یکی از متظاهرین هدف قرار گرفته کشته میشود .

این بهانه ای برای این حزب و سایر مقامات میشود که بر علیه (سرهنك خسروانی) فرمانده لشگر آذربایجان قیام نموده و این عمل‌را بدستوروی جلوه دهند وروزنامه‌های آذربایجان‌شروع به بدگوئی مینمایند و تعویض او را از دولت میخواهند و سرهنك درخشانی که بعداً سرتیپ‌شدفرمانده قشون میشود ، این اعمال‌موجب نفرت شدید مردم نسبت بحزب توده شده واز شهرت‌آن‌کاسته شده بود و دیگر ممکن نبود که با این سوء شهرت بتوان مردم آذربایجان را بنام حزب توده گول زد لذا زعمای مهاجرین وآن هائیکه همیشه در پشت پرده کارها را انجام میدهند برای تغییر نام این حزب شروع بفعالیت در تهران و تبریز نمودند و یك روز مردم تبریز صبح که از خانه‌های خودخارج شدند مواجه با اعلامیه و بیانه حزب جدیددموکرات شدند که شبانه بدر و دیوار شهرالصاق شده بود و این بیانیه شامل چندین ماده بوده که مهمترین آن ها خودمختاری آذربایجان و اختصاص زبان ترکی بنام (آنادیلی) و باین‌وسیله حزب توده از بین‌رفت یا در حقیقت نام‌حزب‌دموکرات

کند و صریحا هم در امور داخلی ایران نمیتوانست دخالت کند. لذا فعالیت شدید افراد منتسب بحزب توده در تمام [illegible] شروع گردید از آنجمله حزب توده آذربایجان بوده [illegible] که تحت‌هدایت چند نفر رهبران مهاجر [illegible] بوده [illegible] جریانهای خارجی هم آنرا تقویت می نمود و چون افراد این حزب در تمام امور کشوری دخالت میکردند میتوان گفت در حقیقت دولتی در دولتی تشکیل داده بود و شروع بیك سلسله اقداماتی بر علیه دولت مرکزی و سازمانهای ایرانی کرده بود تا منجر به قضیه لیقوان گردید.

اما قضیه لیقوان چنین بود که ابتدا حزب توده میخواست نفوذ خود را در دهات اطراف شهر مستقر نموده و بعدا از حومه بشهر تبریز آمده و شهر را تصرف نمایند برای همین موضوع چند نفر را بلیقوان اعزام میدارند که امور آنجا را تحت نظر بگیرند در آنجا مواجه با مخالفت رعایای حاج احتشام میگردند زد و خورد شروع میشود یك نفر از توده ایها مقتول و چند نفر از رعایا هم زخمی می شوند افراد حزب توده نعش رفیق خود را بشهر حمل می‌نمایند و آنرا از شهر حرکت میدهند و بانطقهای خود مردم را بهیجان و شورش دعوت میکنند و بعد از چند روز برای گرفتن انتقام با افراد مسلح و غیرمسلح بلیقوان میروند اول حاجی احتشام و بچه هایش را میکشند و از رعایا هم عده مقتول می شوند و افراد فجایع زیادی مرتکب میشوند و مخصوصا درخانواده حاجی احتشام و بعضی رعایای سرشناس لیقوان واز آنجمله عروس حاجی احتشام را میکشند و عکس العمل این عمل در شهر تبریز و سایر

الهامی وزیر دارائی آقای بیریا وزیر معارف آقای مهتاش وزیر کشاورزی . دکتر جاوید وزیر داخله رسولی وزیراقتصاد عظیما وزیر دادگستری . و شبستری تاجر ورشکسته معروف که برادرش در روسیه جزو کمونیست ها ست بریاست مجلس برگزیده شد .

دعوت رؤسای ادارات

فردای روز تشکیل حکومت رؤسای ادارات دولتی‌راخواسته وبآنهاگفتند که هر کس میخواهد باما همکاری کند بماند وهر کس میل ندارد همکاری کند در رفتن آزاد است حتی بارئیس قشون هم همین تکلیف را کردند .

گرچه برای مرعوب نمودن مردم شب قبل یعنی شب ۲۱ آذر بوسیله یك عده ازکامیونهای دولتی که ضبط کرده بودند عده از رعایای دهات اطراف مخصوصا از (سردرود)مسلح کرده وواردشهر نموده ونمایش دادند ودرموقعیکه آنها میخواستند وارد شهر شوند پادگانهای قشونی یك قسمت در دژبانی وجلو استانداری بودند و بقیه درسربازخانه .

تسلیم پادگان

در ۲۱ آذر ۱۳۲٤ که آقای بیات حرکت کرده بوده و قبل از آن نیز رئیس قشون دستور داد که پادگانهای اطراف راجمع کرده و بسرباز خانه برده و از طرف دیگر همانطور که گفته شد درخشانی رئیس قشون پیشنهاد تسلیم شد . گرچه ظاهرا اوقبول نکرد واعلامیه ای هم صادر کرد ولی بطوریکه شنیده شد

آذربایجان بخود گرفت و آقای پیشه وری در رأس آن شروع بکار نمود و این عمل در ۱۲ شهریور ۱۳۲٤ اتفاق افتاد (ترجمه عین بیانیه همانطوریکه بتهران تلگراف شده بود در همین کتاب عینا درج گردیده است ـ مؤلف) و این حزب شروع بعمل نموده مجلس ملی آذربایجان را تشکیل داد برای خود فدائیان تهیه کرد و ابتدا چنین وانمود میکرد که با تعدیات حکومت مرکزی مقاومت خواهد کرد در حالیکه مدتی باحکومت همکاری میکرد و ازدولت مرکزی حرفی نمیزد بمجرد اینکه موضوع نفت پیش آمد همه چیز حکومت مرکزی بد شد نه تنها تمام چیزهای حکومت مرکزی بد شده بود بلکه دیگر تمایلات آذربایجان هم مورد توجه نبود مثلا در تشکیل انجمنهای ایالتی که قبلا اهالی آذربایجان خواستار آن بودند توجهی نمیکردند و موافقتی نشان نمیدادند و نوشتجات جریده (صوت ـ الاحرار) را که بر له حزب سعادت اعراب انتشار میداد ردمیکردند ولی در عین حال تمام همان ایرادات بخود همین حزب وارد بود.

تشکیل حکومت خودمختاری

خلاصه نمایندگان ازاطراف آمدند کنگره را تشکیل دادند وبجای انجمن ایالتی مجلس شورای ملی ساخته و درروز ۲۱ آذر ۱۳۲٤ درسالن شهرداری تبریز اجتماع نموده و حکومت ملی را اعلام داشتند.

حکومت تشکیل گردید

آقای پیشه وری رئیس حکومت (باش وزیر) شد آقای

بسهولت انجام یافته بود و درخشانی علی‌رغم دستورات مرکز تسلیم شده بود دیگر احتیاجی بشلوغی نبود لذا مأمور مزبور آنها را تهدید کرده و از شهر خارج میسازد .

در همین بین معلوم‌شدکه قشون تسلیم شده وسرتیپ‌درخشانی قرار داد تسلیم را امضا نموده ووزیر مالیه حکومت خود مختاری پیاده با یکی دو نفر بسربازخانه رفته و مهمات قشون را تحویل میگرفتند در حالیکه قشون حاضر بجنگ و دماغ بودند و از این پیش آمد تمام سربازان و افسران عصبانی‌بودند وگریه‌میکردند .

بعضی افسران که صبح وارد شهر شدند علت‌تسلیم را چنین بیان میکردند که از طرف روسها بماپیغام داده شده که اگر از طرف شما مقاومت شود خود مختاری‌آذربایجان بدل باستقلال و تجزیهٔ آذربایجان خواهد شد .

همین شخص محترم اظهار عقیده میکند ومیگوید واقعاًاگر روسها چنین فشاری وارد آورده بوده‌اند عمل قشون‌را میتوان‌حمل بصحت نمود ، گرچه در این مورد هم چون موقعیت سرباز خانه طوری بود میتوانستند عقب نشینی کنند وحق این بود حال‌که‌نمی‌خواهند مقاومت کنندلااقل میتوانستند تسلیم نشده و عقب نشینی نمایند . در هر حال‌این موضوع چون‌یك موضوع‌فنی‌نظامی است از موضوع بحث‌ما خارج است .

توقیف روسای ادارات و تصرف ادارات دولتی

این شخص محترم میگوید در همان روزیکه سران حکومت خود مختار آذربایجان رؤسای ادارات دولتی را دعوت بهمکاری نمودند یکعده از آنها که بعذر ندانستن زبان ترکی از همکاری

ایشان در همان شب ۲۱ آذر یعنی قبل از حرکت آقای بیات به تهران در استانداری با پیشه وری مشغول مذاکره بود و پیشنهاد تسلیم او را قبول کرده بود و همان شبانه بستاد خود دستور داده بود که اگر بشما حمله کنند دست ازپا خطا نکنید واگرسرهنك (ورهرام) دستور مخالفی داد او را بزنید در همین شب که این مذاکرات محرمانه در بین بود تمام مردم در خانه‌های‌خود خوابیده ولی خواب کجا همه در حال وحشت و مرارتی هستند و همه بیم دارند که در نیمه‌های شب شروع بکار نمایند و شهر را شـلوغ کنند و در حقیقت تمام اهل شهر منتظر بروز حوادثی می‌باشند که امید ندارند تا صبح در خانه بمانند بوسیله فدائیان جلب و تحت شکنجه قرار گیرند شب بهر نحوی بود بسر آمدصبح شد فدائیان علی الظاهر بسربازخانه نزدیك میشدند و به‌آنهادستورتیراندازی هوائی داده شده برای آنکه تولید وحشت نموده و مردم از خانه‌های خود خارج نشده و اینها بتوانند آزادانه نقشه خود را عملی نمایند .

از پشت شیشه‌های پنجره میدیدم که عدهٔ از فدائیـان در کامیونها و با عده‌ای از روسهای بدون اسلحه در اطراف سربازخانه آمد و شد میکنند و سلسله جنبان این حرکت (مایور رئیس دژبان روسها بود) و این جنبش را اداره میکرد این مـایور در ضمن گردش مصادف میشود با یکعده رعایا که با توبره و کیسه وارد شهر شده‌بودند که شهر را غارت نمایند و فدائیان‌دموکرات آنها را از پیش‌برای همین عمل دعوت کرده بودند و چون‌قضایا

یکی از اهالی برایم حکایتی باین مضمون گفت در اوائل کار حکومت شوروی در روسیه چند نفر بلشویك یك نفر را جلو سرنیزه انداخته و از او سئوال میکردند که (بالشویکی) یا (منشویك) این بدبخت دید بهرکدام اقرار کند دچار زحمت خواهد شد گفت (یایابابلوشکا) یعنی (من للك‌للك) هستم حالا هم ما باید به این آقایان فدائیان همین پاسخ را بدهیم.

یکی دیگر از اهالی بمن گفت ما ناچاریم در ادارات دولتی کاغذهامان را بزبان ترکی بنویسیم ولی اول بفارسی مینویسیم و بعد بترکی ترجمه مینمائیم خدا شاهد است که جانمان بلب‌میرسد.

دانش آموزان و اولیاء آنها بیشتراز همه در مقابل زبان اجباری عکس العمل بخرج میدادند و مخالفت میکردند و حکومت هم از زجر و اذیت و حتی حبس آنها مضایقت نمیکرد و هر چه سختگیری بیشتر میشد مقاومت هم شدیدتر میگردید.

یکی دیگر از کارهای این دولت‌خود مختار این بود که‌محرمانه جمعی را مامور کرده بود که قانون اساسی برای آذربایجان بنویسند و پرچم ایران را تغییر داده بودند یعنی رنگهای آن را حفظ‌نموده ولی علائمی مانند اجاق آتشکده یا خوشه خرما و غیره برروی‌آن نقل کرده بودند وهمان نشانها را نیز برای سربازان تعیین کرده بودند.

دخالت افسران شوروی

لباس سربازان و افسران کاملاشبیه لباسهای افراد وافسران ارتش روسها بود و همه چیز ارتش حتی از حیث تعلیم و تربیت بروسها شبیه بود.

عذر خواستند و تقاضا کردند بانها اجازه داده شود بروند یکعده
دیگر هم بماندن اظهار تمایل نمودند ولی این اظهارات آقایان
رؤسای ادارات مؤثر نبود و این دعوت در حقیقت برای توقیف آنها
بود و آنها را همانجا توقیف نموده و تمام ادارات را در غیاب آنها
تصرف نمودند و ازطرف خودشان مامورین درراس ادارات گذاشته
بانکها را نیز تحویل گرفتند و مشغول سازمان قشون و جمع آوری
مالیات گردیدند .

تغییر پرچم و زبان

یکی از حرفهای ظاهر فریب آنها این بود که درحصار
واحد جغرافیائی ایران خود مختاری میخواهند ولی این اظهارفقط
برای گول زدن مردم بود . اظهاردیگر آنها موضوع زبان ترکی
بود همه آذربایجانیان اذعان دارند که این زبان ترکی یك زبان
تحمیلی است و آن زبانیکه نشانه وحدت ملی است همان زبان فارسی
میباشد ولی آنها علی رغم تمایلات مردم این زبان رادرادارات
و مدارس اجباری کرده بودند و نیز انزجار مردم برای این بود که
ظاهراً میگفتند زبان ترکی آذربایجانی را ترویج میکنیم ولی عملا
زبان ترکی قفقازی را ترویج میکردند بطوریکه یکی از اهالی، یك شماره
روزنامهٔ آذربایجان را گرفته بود و نزد مادر خودش برده
و گفت این روزنامه بهمان ترکی نوشته شده که تو بمن یاددادی؟
حالا میخواهم ببینم تو میفهمی یا مثل من توهم نخواهی فهمید؟!!
یك نفردیگررا حکایت کردند که یکی از مهاجرین ازاو پرسید
چرا ترکی نمینویسد در پاسخ گفت ما ایرانی هستیم مهاجر خجل
شده و گفت محکمه بتو خواهد فهماند .

وزیر جنگ ژنرال کاویانی (که خمیر گیر دکان نانوائی بود) میباشد ،این شخص هیچ سواد نداشت وپس از موافقت نامه درخشانی در باب تسلیم قوا رئیس شهربانی شد و سرهنگ پناهیان ژنرال پناهیان شده فرماندهی قشون را بعهده میگیرد و فرماندهی سایر قسمتها بعهده افسران فراری بود مانند ژنرال نوائی و ژنرال میلانیان و غیره وغیره .

رئیس کل فدائیان هم غلام یحیی دانشیان بود که باو لقب قصاب آذربایجان داده بودند • میگفتند از اهل سراب بوده است ولی مهاجر ویکی از افسران روسی بوده است •

اما راجع بقوانین و گرفتن مالیات

اگر چه این حکومت میل نداشت که قوانین مرکزی راقبول کند ولی درباره وصول مالیات همان قانون مالیاتی میلیسپو راشروع باجرا نموده و باسختگیری عجیبی شروع بوصول مالیاتها کردند و بمامورین مالیه قدرتی دادند که میتوانستند افرادراتنبیه وتوقیف نمایند و بهمین جهت قسمت زیادی از مالیاتها را وصول نمودند و بنابر این از این حیث در مضیقه نبودند و پس از آنکه نام مجلس شورایملی را بر اثر موافقتنامه مرکز بانجمن ایالتی تبدیل نمودند بانک آذربایجان را با سرمایه پنجاه بلیون ریال و باصطلاح خود آنها پنج ملیون ریال تشکیل دادند و این بانک برای کمک بتجارت تاسیس شده بود ولی در قضایای آذربایجان ۱۳۲۶ یعنی موقعیکه بایستی فرار میکردند باش وزیر چکی بمبلغ ششصد هزار تومان بنام کمیته برای فرقه دموکرات صادر میکند ووجه آن معلوم نشد چطور شد ، یکی دیگراز امور مهم مالی موضوع طبع و نشر

افسران قفقازی که در تشکیلات قشون شوروی بودنداینك در مدرسه وقسمتهای تعلیماتی قشونی کار میکردند و مواجب کافی هم بانها میدادند و همینکه خبر امضای معاوله نامه نفت از طرف آقای قوام منتشر شد قشون‌روسها خارج‌شدند،ظاهراً این عده‌افسران روسی از سازمانها خارج شدند ولی در پنهان و بطورغیرمستقیم در منزلی از نمایندگان سری دستور میگرفتند و تمام افراد موثر بآنخانه رفت و آمد داشتند ، مهمات‌زیادی‌هم با کامیونها میآمد در نقاط مختلف پیاده میشد و بعد میان فدائیان تقسیم میکردیدوبرای قشون هم ذخیره میشد در مدت کمی‌یك هنك (افتومات) (اتومات) تهیه شد و افراد آن مسلح ـ باسلحه که درارتش ایران وجود نداشت میشوند این اسلحه یکنوع شصت تیرهای سبك بود که‌بنام تفنك خودکار نامیده میشود .

توپ هم داشتند ولی مردم میگفتند این توپها همان توپهای قشون دولتی است که از سرباز خانه بدست آورده بودند .

افراد قشونی بر دو دسته تقسیم میشدند یکدسته‌فدائیان‌بودند و دسته دیگر افراد وظیفه . افراد داوطلب یا فدائیان هرکدام‌ماهی سیصد ریال حقوق داشتند ولباس و کفش و بازوبند هم بانها میدادند و قدرت در دست آنها بود ولی افرادوظیفه غالباباپای‌برهنه ولباسهای مندرس و شکم گرسنه وآنهارا با فشار از خارج‌میآوردند ودر سربازخانه جمع‌آوری میکردندوآنهارا بنام(قزلباش)میخواندند و عده آنها را مجموعا ۱۸۲ هزار نفر بر آورد میکردند و برای آنها لوازم تهیه میشد ومخصوصا مقدار زیادی‌آذوقه تهیه‌دیده‌بودند که پس از فرار معلوم شد مقدار زیادی ذخیره داشتند .

ودر برابر آن اسلحه گرفته و قیمت اسلحه‌هائی را که در بدو تشکیلات گرفته بودند از همین محل دادند .

با وجود غله فراوان در آذربایجان در موقع حکومت خود مختار نان شهر تبریز بدو غیر ماکول بود و کمیاب بود وبراثر سختی معیشت چند نفری در اواسط این حکومت فوت نمودند ودر آخر هم نان غیر ماکول بوده است .

قسمت کشاورزی و تقسیم اراضی

در قسمت کشاورزی شروع باصلاحات نمودند وقرار گذاشتند برای رفاه حال رعایا املاک خالصه و املاک اشخاصی که فرار کرده اند و آنها را حکومت خود مختار بنام (دشمن خلق) میخواند بموجب قانونی که از مجلس خودشان گذرانده بودند بین زارعین تقسیم نمایند و تقسیم هم کردند ولی وسایل زراعت را بهیچوجه نتوانستند فراهم نمایند زارع کار نداشت و جوانها را هم پی کار فدائیگری فرستاده بودند و در نتیجه زمین شخم شده بایر ماندو آباد نشد و سهم مالکین را بکلی گرفته و از سهم زارعین در اوائل امر یك قسمت بخودش دادند ولی در اواخر کار هم سهم زارع و هم سهم مالکین را کلا میگرفتند و بروسیه حمل میکردند.

از رعایا شنیده شد که میگفتند ما باین تقسیم اراضی راضی نیستیم زیرا اگر که مانند سابق مالك میداشتیم اقلا سهمی بما میداد و نان خالی داشتیم ولی حالا هیچ نداریم .

معارف

قدم بزرگی که برای معارف برداشته شد تشکیل دانشگاه بود وقتیکه این دانشگاه راخواستند تشکیل بدهند یکی ازآموزکاران

اسکناس و همچنین طبع و نشر اسناد خزانه بود که با آن اسنا
از مغازه های دولتی اجناس را با بهـای ارزانتر می توانستند
خریداری کنند •

عبارت روی اسناد خزانه چنین بود «آذربایجان ملی حکومیتی
خزانه دارلیق سندی . بیر تومن - بش تومن - امضا خزانه دار .
وزیر مالیه » حکومت ملی ! در مقابل این سند فقط درمغازه های
دولتی مال میفروخت جعل این اسناد هم مستلزم محاکمه صحرائی
بود •

وضعیت اقتصادی

روزیکه پیشه وری حکومت را در دست گرفت در انبار و
مؤسسات اقتصادی دولتی در حدود چهارصد ملیون ریال جنس از
قبیل قند و شکر و چای وقماش وغیره موجود بود و تمام اینها
را حکومت ملی ! متصرف شد و برای تهیه پول شروع بفروش
آن نموده و مقادیر کلی آن را برای عوام فریبی و نشان دادن
بمردم ،که در صدد رفاه حال آنها میباشد بمغازه‌های دولتی انتقال
داده و در مقابل اسناد خزانه داری در دسترس اهالی میگذاشتند
با تخفیف (ده درصد) تعداد این مغازه‌ها هفت تا ده عدد بود و
پس از آنکه موافقت نامه امضا شد و نام مجلس ملی بانجمن ایالتی
تبدیل گردید اسناد خزانه داری نیز ملغی شد •

غله‌های موجودی انبارهای دولتی را تصرف نموده و مقدار
زیادی از این غلات وهمچنین غله‌های زارعین را که بابت مالیات
گرفته میشد در حدود بیست هزار تن و مقدار زیادی چهار پا در
حدود ۲٦ هزار گاو و گوسفند وغیره از سرحد ایران خارج نموده

برای نشر معارف قفقاز در بادکوبه مجله ای بنام آذربایجان ترکی چاپ میکردند و در آن مجله قفقاز را آذربایجان شمالی و آذربایجان ایران را آذربایجان جنوبی نامیده و ترقیات این دو را با هم مقایسه میکردند .

تعداد روزنامه‌ها

تعداد روزنامها و مجلات منتشره ـ در حکومت خودمختار اوائل یك روزنامه بیشتر نبود بنام آذربایجان نامیده شد و ارگان مرکزی حزب دموکرات آذربایجان و تحت نظر پیشه وری اداره میشد و بعداً روزنامه دیگری که ارگان مجلس شورای ملی که بعداً بنام انجمن ایالتی نامیده شده بود منتشر شد هدف اساسی این روزنامه ایجاد حس ملیت ترك نژاد و شیوع زبان ترکی و انتقاد زیاد از حکومت مرکزی و ارتجاع بود .

در این مدت هیچ روزنامه ایرانی را نمی گـذاشتند بتبریز وارد شود و هیچکس جرأت خواندن آنرا نداشت فقط روزنامهای رهبر ایران ما و ظفر (بوسیله طیارات شوروی وارد تبریز میشد و حتی یکمرتبه هم در روزنامه رهبر خبری برعلیه پیشه‌وری نوشته شده بود که دستور داد دیگر آن را هم منتشر نکنند !

آزادی قلم تااین اندازه بوده است دیگر گفتار تکلیفش معلوم است و هر کس برعلیه آنها صحبتی میکرد تاءمینات او را تحت تعقیب قرار میداد و اذیت و آزار میکرد .

تمام افرادیکه بنام مهاجر نامیده میشدند وهویت آنهامشکوك بود در شهربانی جمع نموده و بهر کدام درجه از قبیل سرگردی و یاوری داده و حتی پاسبانان تبریزی را هم از شهربانی اخراج نموده

که نیساری باشد به (بیریا) وزیر معارف میگوید : « نه توسواد داری نه من دانشگاه را باید اسناد تشکیل بدهد » همین نیساری در خفا عده زیادی از دانش آموزان را حالی میکرد که این وطن شما است باین حرفها اعتنا نکنید و در ایمان خود سستی راه ندهید

دانشسرای مقدماتی تبریز را دانشگاه کرده و نام آن را (آذربایجان دار الفنونی یا آذربایجان اونی ورستهسی) گذاشتند آقای پیشه ورتی هم استاد دانشگاه و معلم ادبیات ترکی بود.

عکس شاه را که خواستند از دبیرستان بیرون ببرند مواجه با مخالفت وشورش دانش آموزان شدند ناچار شدند عکس شاه را بردند سرجایش گذاردند .

این فرقه برای خودارکست ملی تشکیل داد تمام عادات و رسوم قفقاز از حیث آواز و رقص ترویج میشد .

فقط یك عده معروف بدسته کچلها توی خیابانها راه انداخته بودند و بدست آنها تفنك داده بودند و در خیابانها در حال مشق نظام سرود میخواندند و مردم آنها را دسته کچلها نام گزارده و یکعده دیگر را هم در سرباز خانه که بان نام یتیم خانه گزارده بودند جمع آوری نمودند .

یکی دیگر از اصلاحات فرهنگی این بود که تابلو دانشسرای مقدماتی نسوان راهم برداشته و بجای آن تابلو(قیزلر دانشسراسی) گذارده بودند .

در دبستانها دیگر تدریس بزبان فارسی موقوف شده تمام کتابها بزبان ترکی قفقازی و در بادکوبه چاپ شده و در مدارس تدریس میگردید .

نمایند و با وجودیکه رئیس شهربانی اطفال دانش آموز را بازداشت میکرد معذالک آنها دست بردار نبودند .

اهالی برای رهائی زنگه نذرها و نیازها میکردند گوسفندها قربانی میکردند .

خلاصه مردان و زنان آذربایجانی که خیلی بنذر و نیاز اعتقاد دارند نذر کرده بودند که هر وقت قشون دولتی وارد تبریز شود از آنها میهمانیها کنند و جلو آنها قربانیها نمایند و تمام افراد ارتش را پنج شب و روز میهمانی کنند و از غذای خود بآنها بدهند و امثال این احساسات خانم محترمی که منسوب یکی از وزراء حکومت بود برایم نقل کرد که . یك روز مرا در جشنی که در حزب گرفته بودند دعوت کردند منهم رفتم هنگامیکه میخواستند رژه بدهند چشمها متوجه صفوف آنها بود و همینکه بجلو پیشه وری رسیدند پرچم سه رنك برحسب معمول در مقابل او پائین آوردند بی اختیار گریه ام گرفت و نتوانستم خود داری کنم و از مجلس خارج شدم این بود نمونه احساسات زنان آذربایجان خلاصه میتوانم شرح این واقعه را در مدت یك ساله این حکومت همان طوری که در باره قشون مغول گفته اند تعبیر نموده و بگویم . آمدند ، سوختند و رفتند و قریب بیست هزار نفر از اهالی را بعناوین مختلفه گرفته و کشته اعدام و تیرباران نمودند .

افسران ایرانی را در سراب پاهایشان را اره کردند و با ساطور قطع نمودند و هر کس فارسی حرف میزد تو سری میخورد و میگفتند که (آنادیلی دانش) یعنی بزبان مادری حرف بزن

و شهرهای کالا در دسترس این افراد بود .

رئیس نظمیه در تمام شئون حکومت دخالت میکرد تمام تحت نفوذ خود قرار داده بود .

در این مدت دو مرتبه حکومت نظامی در تبریز اعلام شد یکی موقعیکه خبر رسید درطرف کرمانشاه ارتش بکردستان حمله کرده است دفعه دیگر هم درموقع فرار رؤسای دموکرات فرقه‌ی

عدم همکاری مردم و احساسات دانش آموزان

آنچه قابل توجه است اینست که در تمام مدتیکه حزب دموکرات زمام حکومت وقدرت را در دست داشت بهیچوجه اهالی تبریز نسبت بآنها صمیمیت نشان ندادند و با آنها همکاری نکردند و مخصوصا احساسات دانش آموزان قابل توجه بود در هر خانه‌ای که چند نفر دانش آموز گرد هم جمع میشدند میرفتند در زیرزمینهای خانه و بخواندن سرود ملی مشغول میشدند و اولیای آنها هم آنها را تشویق میکردند بالاخره این خبر بگوش پیشه‌وری و بیریا رسید و دانش آموزان را تحت تعقیب قرار دادند و آنها را آزار واذیت نمودند ولی این عملیات نیز بر مقاومت منفی آنها میافزود .

احساسات مردم نسبت به رئیس زنگنه

واقعه مهمی که از جنبه ملی وابراز احساسات قابل توجه است محاکمه سرتیپ زنگنه بود بقدری مردم در این مورد از خود احساسات نشان دادند که قضات محکمه نتوانستند حکم اعدام صادر نمایند مثلا هر موقع سرتیپ زنگنه را وارد تالار محاکمه مینمودند تمام تماشاچیان برای او تواضع نموده و ابراز احترام میکردند همین طور در موقع خروج مشار الیه از محکمه در موقعیکه او صحبت میکرد کلمات او را یادداشت میکردند مبادا تقریر نویسها در آن تحریفی

قسمت سوم

جلسه فوق العاده و تاریخی دورهٔ پانزدهم

قانون گذاری

و یادداشت های متبادله بین ایران و شوروی

بعد از این جلسه

راجع بموضوع نفت

وقتی بخانم من گفته بودند که اینجا کافرستان نیست که فارسی حرف میزنی ترکی حرف بزن

- این بود آنچه یکی از روسای محترم ادارات دولتی که در این مدت در تبریز بود و خود از نزدیک ناظر حوادث تبریز بوده برای من گفت و منهم عینا با اصلاح جزئی در عبارت در این جانقل کردم تا خوب این قضیه برای خوانندگان عزیز این کتاب روشن گردد .

پایان

جناب اشرف آقای قوام السلطنه رأی تمایل داد و فرمان ایشان از طرف مقام سلطنت شرف صدور یافت •

دولت معظم له هم گزارش مفصل وجامعی در بارهٔ مذاکرات با دولت دوست وهمسایه شمالی ایران در مسکو و تهران شده بود اعم از آنکه مربوط به نفت یا موضوعات سیاسی دیگر باشد تهیه نموده و بمجلس شورای ملی حاضر بودن گزارش را اطلاع داد •

نمایندگان از لحاظ اهمیت موضوع جلسه فوق العاده ای تشکیل دادند ، این جلسه که در تاریخ چهارشنبه ۲۹ مهرماه ۱۳۲۶ تشکیل گردید یکی از مهمترین جلسات مجلس شورای ملی ایران بود و من میتوانم بجرأت بگویم که در تاریخ چهل ساله مشروطیت ایران کمتر جلسه‌ای نظیر این جلسه و باهمیت آن درمجلس شورای تشکیل شده است •

و از این لحاظ بود که ما آن را بنام یك جلسه تاریخی دوره پانزدهم مجلس شورای ملی خوانده و آن را جداگانه چاپ نموده و بجای قسمت سوم این کتاب که درحقیقت نتیجه آن میشود بحساب آوردیم و همچنین بعد از ابلاغ نتیجه این جلسه بسفارت کبرای شوروی دو سه یادداشت دیگر در این باره بین ایران و شوروی رد و بدل شد که برای تکمیل موضوع آنها را نیز برآن اضافه نموده و این تاریخ را ختم نمودیم •

امید است که سیاستمداران و خوانندگان عزیزی که این کتاب را از نظر میگذرانند به عجز نگارنده با دیده عفو و اغماض بنگرند (س . ح . آموزگار)

بطوریکه گفته شد جناب اشرف آقای قوام السلطنه در تاریخ
۲۸ بهمن ماه ۱۳۲٤ برای رفع اختلافات بین ایران و شوروی و
حل مسائل مالی و همچنین قضایای آذربایجان که روز بروز بر
شدت خود میافزود در رأس هیئتی بمسکو عزیمت نمود .

این مسافرت مدت یکماه و سه روز بطول انجامید و معظم له
در بیستم اسفند ماه سال ۱۳۲٤ به فرودگاه مهرآباد وارد شد
در موقع ورود میهن پرستان ایران استقبال شایان توجهی از
ایشان نمودند و همین حسن استقبال بود که ایشان را بادامه کار
تشویق نمودند .

متاسفانه ورود ایشان بتهران مصادف شد با اواخر دوره
چهاردهم تقنینیه و جلسات آخر آن دوره هم اکثریت حاصل نشد
بهمین جهت ایشان موفق نشدند که گزارش مسافرت خود را رسما
و علناً بملت ایران بدهند مجلس تعطیل گردید و فترت پیش آمد .

در ایام فترت هم در تهران در تعقیب مذاکرات مسکو با
مامورین رسمی دولت اتحاد جماهیر شوروی مذاکراتی بعمل آمد
و بالاخره غائله آذربایجان حل شد ، و ارتش ایران وارد آذربایجان
عزیز گردید ، و امنیت در سرتاسر کشور ایجاد شد و انتخابات
نمایندگان مجلس شورای ملی در نواحی مختلفه کشور شروع و
و خاتمه یافت .

نمایندگان ملت در تهران حضور یافته و دوره پانزدهم
تقنینیه رسما از طرف اعلیحضرت همایونی افتتاح گردید وشروع
بکار نمودند پس از تصویب اعتبارنامه‌ها مجلس رسما آمادگی
خود را بعرض شاهنشاه رسانید و مجدداً برای نخست وزیری

تصور میکنم در این موقع که میخواهم یك گزارش کافی از عملیات سیاسی
دولت نسبت بروابط ایران و شوروی بعرض مجلس برسانم هرگز ضرورت
ولزومی نداشد باینکه حوادث ناگوار و دردناك سال ۱۳۲۴ را او لو بطور
خلاصه بخاطرها بیاورم و اشتعال آتشی را که درین سرزمین . بامدا کره
ملت آغاز کرده و منجر بمخاطره عظیم سیاسی وفاجعه بزرك یکی از
قسمت‌های حیاتی کشور یعنی آذربایجان گردیده بود درمد نظرها مجسم دارم
زیرا این وقایع باندازه‌ای دلگداز و خانمانسوز بوده که نه اکنون بلکه
قرنها از خاطر ایرانی محو نخواهد شد.

**همینقدر میگوئیم که در بیست و نهم بهمن ماه سال
۱۳۲۴ بنظر نمایندگان مجلس و رجال سیاست و اکثریت ملت
ایران چنین رسید که دولت باید با تمام قوا بکوشد و هر
گونه سوء تفاهم را با دولت دوست و همسایه و متفق بزرك
ما روسیه شوروی بر طرف سازد. آرزوی قلبی هر ایرانی
این بود در نظر رجال سیاسی و پیشوایان شوروی کاملا روشن
گردد که ملت و دولت ایران بدون تامل و تردید خواهان
تفاهم و دوستی خالصانه با شوروی هستند و درین هدف
خود بهیچوجه قصد تعارف ظاهری و سیاست بافی ندارند**

میخواستند این حقیقت واضح شود که ملت ودولت ایران هرگز
پیروی از سیاست یکجانبه که مورد اندك نگرانی همسایگانش شود نخواهد
کرد و بیطرف ملتزم یك سیاست عاقلانه تعادل خواهد بود که روی
شرافت و صداقت متقابل و عاری از هرگونه خدعه سیاسی و تبعیض و
مستند باحترام کامل منافع مشروع طرفین باشد

چون این منظور روش سیاست خارجی را با اطلاعی که از نظریات و
تعلیمات خردمندانه اعلیحضرت همایون شاهنشاهی کسب کرده بودم و با تماس
کامل که باقاطبه طبقات مردم داشتم و با تجارب یکعمر سابقه خدمتگزاری

متن بیانات جناب اشرف

آقای قوام السلطنه در جلسه تاریخی
مجلس شورای ملی چهارشنبه ۲۹ مهر ماه ۱۳۲۶

شوروی را درمحیط صمیمانه‌ای وداع گفت مقارن تودیع از طرف مقامات شوروی باتکلیف شد اعلامیه مشترکی بدین مضمون انتشار یابد .

«نخست وزیر ایران آقای قوام‌السلطنه درمدت توقف خود درمسکو از تاریخ ۲۹ فوریه تا ۶ مارس سال جاری چندین مرتبه بااستالین رئیس شورای کمیساران و مولوتف کمیسر ملی امور خارجه ملاقات ومذاکره نمودند درطی این مذاکرات که درمحیط دوستی و حسن تفاهم جریان داشت مسائلی که مورد علاقه طرفین بود مورد بحث قرار گرفت . این مذاکرات بین دولت ایران و سفیر کبیرشوروی درتهران ادامه خواهد داشت .»

ما این نظر را پذیرفتیم الااین که چون هنوز نتیجه مثبتی نگرفته وقراری اتخاذ نکرده بودیم پیشنهاد نمودیم اعلامیه بشکل ذیل صادرشود ونظرما موردموافقت واقع گردید واعلامیه درجراید مسکو بدین مضمون انتشار یافت .

«نخست وزیرایران آقای قوام السلطنه درمدت توقف خود درمسکو از تاریخ ۱۹ فوریه تا ۶ مارس سال جاری چندین مرتبه با استالین رئیس شورای کمیساران ومولوتف کمیسر ملی امور خارجه ملاقات ومذاکره نمودند درطی این مذاکرات که درمحیط دوستانه جریان داشت مسائلی که مورد علاقه طرفین بود مورد بحث قرار گرفت هر دو دولت ساعی خواهند بود که با تعیین سفیرکبیرجدید شوروی در ایران موجبات تحکیم روابط دوستانه بیش ازپیش بین دو کشور برقرار گردد .»

بعداز بازگشت بطهران که در تاریخ ۱۸ اسفندبود برحسب وظیفه ای که داشتم گزارشی مختصر ولی حاوی نکات عمده برای قرائت در مجلس آماده ساختم ولی چون باکمال تاسف دوره چهاردهم بپایان رسیده بودومجلس رسمی منعقد نگشت آنرا روز بیست و یکم سفند در جلسه خصوصی قرائت نمودم و اکنون عین آنرا برای اطلاع نمایندگان محترم دوره پانزدهم می خوانم .

که اندوخته بودم بخوبی تشخیص دادم اینست همینکه در تاریخ بهمن ماه ۱۳۲۴
بحکم تمایل مجلس از طرف قرین الشرف همایونی افتخار تشکیل دولت را پیدا
کردم در اولین وهله عزم نمودم این منظور اساسی را تعقیب کنم پس بیدرنگ
با کسب اجازه از حضور ملوکانه درصدد بر آمدم بهمراهی هیئتی شخصا
بمرکز ممالک شوروی عزیمت کنم و هدف و تمایل واقعی و صمیمانه ملت
ایران را مستقیما بسمع اولیای شوروی برسانم و در نظر رجال بزرگ آن
کشور کاملا عیان سازم که سیاست دولت ایران نسبت بتمام متفقین بخصوص
نسبت بشوروی که همسایه دیوار بدیوار طرف معاملات اساسی بازرگانی ماست
بدون اندک تردیدی صمیمانه و دوستانه است و ما حاضریم هر گونه تضمین
مشروع شرافتمندانه بدهیم که در آینده هم روش ما همین
خواهد بود و سوء ظنها و تهمتها و تحریکات نخواهد توانست آنرا بهم
زند.

خواستم من و همراهانم دولت معظم شوروی را بهمکاری کامل اقتصادی
و اجتماعی که بر شالوده اعتماد و صداقت مستحکم شده باشد دعوت
کنم و مشکلات را با مذاکرات دوستانه و مستقیم چنانکه توصیه
شورای امنیت هم مؤید آن بود حل و فصل نمایم.

باید بیدرنگ بگویم که باوجود سوء تفاهم‌هائی که ریشه آن از
گذشته بود رجال خردمند و ورزیده شوروی بخصوص شخص ژنرالیسیم
استالین نظریات ما را با توجهی خاص استماع کردند و با طرزی واقعانه و
با تدبیر و ملاطفت اظهارات ما را جدی تلقی نمودند و درنتیجه یکرشته
مذاکرات بعمل آمد که مسائل و مشکلات اساسی مورد بحث واقع
گردید که اگر بحل و فصل قطعی نرسیدیم حتما طرفین اظهار علاقه خاص
در این باب نشان دادند و مقدمات تفاهم مطلوب تعیین گردید بالاخره
مذاکرات منجر بتعاطی چند نامه گردید که رئوس مسائل مورد بحث
در آنها مندرج گشت و بعدا بامید ادامه مذاکرات در ایران هیئت ما
آماده حرکت بسوی ایران گردید و هیئت نمایندگی ایران رجال بزرگ

بعد یعنی پنجشنبه دوم اسفند ماه ۱۳۲۴ تعیین وقت شد و در موعد مقرر درکاخ کرملین بدیدار استالین پیشوای بزرگ دولت اتحاد جماهیر شوروی سوسیالیستی نایل آمدم

البته ازدیدن شخصی که مظهر رفورمهای اساسی کشور همسایه بزرگ ما و فرمانده عالی سپاهیان دلاور شوروی بود که جنگ خطیر بزرگ عالمگیررا با پیروزی شگفت آوری بپایان رسانیدند برای من بسیار مغتنم بود.

دراین مجلس جناب مولوتف هم بایك مترجم حضور داشتند . پس ازآنکه جناب ژنرالیسیم استالین باکمال مهربانی از اینجانب راجع بجریان مسافرت هیئت اعزامی وخودم پرسش کردند بلافاصله مذاکره آغاز شد وهمچنین گفتم که من برای مباحثه حقوقی واستناد بمعاهدات که هریك بجای خود هست نیامدم بلکه بایك نیت صادقانه ودوستانه آمدم که ازشما خواهش کنم مقدمه و شرط اصلی شروع وروابط دوستی و حل مشکلات بین ایران و شوروی راکه تخلیه فوری ایران از نیروی شوروی است بایك اراده فراهم کنید ودرباب اصلاح مسئله آذربایجان که با این وضع اخلاف قوانین و حق حاکمیت ایراناست کمك معنوی بما ابراز دارید و اضافه کردم که مادر حل قضیه آذربایجان سیاست مخاصمت آمیزی نداریم و مردم آذربایجان را برادران خود میپنداریم و تا آنجا که با قوانین کشور مباینت نداشته باشد حاضریم ارفاق هائی از قبیل اینکه در تعیین برخی از روساء ادارات نظیر شهربانی و شهرداری حتی خود استاندار پیشنهاد انجمن ایالتی مورد توجه دولت مرکزی واقع گردد بنمائیم واصلاحات اساسی برای ترفیه حال مردم در آنجا وسایر ایالات کشور بجای آریم.

باید باکمال تاسف بگویم که این دوپیشنهاد چنانکه منظور نظر من بود جلب توجه ژنرالیسیم استالین را ننمود و در جواب اظهار داشتند آنچه موضوع تخلیه است فعلاً نمیتوانیم تخلیه نمائیم و بموجب ماده ششم معاهده ۱۹۲۱ حق داریم قوائی را در ایران نگاهداریم اما

چنانکه خاطر نمایندگان محترم مسبوق است بحکم حوادثی که در مدت اخیر در کشور روی‌داد اشخاص صاحب نظر و خیرخواه چه در مجلس و چه در خارج عقیده پیدا کردند هیئتی برای تشیید مبانی دوستی و رفع هرگونه سوء تفاهم بین ایران و شوروی بمسکو اعزام گردد و مطالب لازم در آنجا بـا مقامات شوروی مطرح شود .

چون این عقیده رسوخ و عمومیت پیدا کرد و در شورای امنیت هم قرار شد اول مذاکرات مستقیم بعمل آید این جانب خودم بصرافت افتادم در راس چنین هیئتی عازم شوم و تمام نمایندگان محترم و احساسات ملت را هم در این نیت خودم مساعد یافتم پس بیدرنگ باامیدواری که بدوستی واقعی این دو کشور داشتم و اکنون هم دارم در تاریخ ۲۹ بهمن ماه ۱۳۲٤ بهمراهی همکاران خودم حرکت نمودم و روز سه شنبه ۳۰ بهمن ۱۳۲٤ وارد پـایتخت کشور همسایه شدیم .

در حین ورود بمسکو جناب مولوتف با هیئت کمیسرهای ملی و سفرای خارجه برای استقبال آمده بودند و در فرودگاه منتظر ورود ما بودند و ما را با کمال احترام و مهربانی پذیرفتند و گارد احترام مراسم تجلیل بعمل آورد و موزیک نظامی سلام شاهنشاهی و سلام شوروی را نواخت بعداز رژه گارد احترام و تعارف باپیشواز کنندگان اینجانب را در عمارتی زیبا که پیش از من آقایان چرچیل و ژنرال دوگل و غیره در آنجا اقامت نموده بودند جادادند و قسمتی از مهمانخانه عالی ناسیونال مسکو را در اختیار هیئت ما گذاشتند و تمام وسایل مهمان نوازی را برای ما فراهم آوردند .

فردای آنروز بموجب تعیین وقت بهمراهی هیئت اعزامی بدیدن جناب مولوتف در کاخ کرملین رفتیم و افراد هیئت بایشان معرفی شدند و در مدت کوتاهی که در پیش ایشان بودیم کلیاتی مربوط بلزوم دوستی فیمابین صحبت شد و در موقع خدا حافظی آقای مولوتف در باب تعیین وقت ملاقات بـا جناب ژنرالیسیم استالین تذکر دادند و برای روز

تعیین سفیر کبیر شوروی در ایران بحث کردم.

حاجتی نیست ذکر کنم با انتظاری که ملت ایران و تمام سران آزادیخواه کشور ما داشتند و باشوقی که خود من بی وجود کسالتی که داشتم با همراهان بمسکو شتافته بودم این اولین برخورد تا چه پایه تاثر آور بود.

فردای آنروز یعنی جمعه سوم اسفند ۱۳۲٤ بموجب دعوت بعصرانه که از طرف جناب مولوتف بر پا شده بود به عمارت وزارت خارجه رفتم کمیسر های ملی شوروی وسفراء خارجه نیز حضور داشتند ودر اول ملاقات تاثر خودم را از جریان مذاکره با ژنرالیسم استالین به آقای مولوتف اظهار داشتم وایشان با کمال ملایمت گفتند روابط ما درست خواهد شد وشرحی در این زمینه مذاکره کردند و بعد بمذاکره با مهمانان دیگر پرداختیم. جناب مولوتف تمام وقت را که درحدوددوساعت امتداد داشت با اعضاء هیئت اعزامی صحبت داشتند و در تمام این صحبت ها با کمال خوشروئی وصمیمیت از امکان دوستی صادقانه بین دو کشور بشرط تامین منافع طرفین بحث میکردند اظهار امیدواری مینمودند آقای ویشینسکی و آقای اسمیرنف سفیر کبیر سابق شوروی در ایران در عداد دعوت شدگان بودند.

روز شنبه چهارم اسفند ۱۳۲٤ باز از آقای مولوتف ملاقات خواستم ومذاکره جدی ومفصلی جریان یافت موضوع تخلیه قوا وقضیه آذربایجان ازسر نو مطرح گشت آقای مولوتف نقشه ایران را مقابل من نهادند و و صحبت از نفت بمیان آوردند و سیاست ما را در این باب سیاست یکجانبه و تبعیض نامیدند اظهار داشتم که امتیاز نفت جنوب در ۱۹۰۱ یعنی قبل از مشروطیت ایران داده شده و دولت مشروطه ایران مشمول آن نیست و آنوقت هم با شرایط آن زمان سیاست تبعیض نسبت بدولت روسیه در کار نبوده و اکنون نیز این موضوع بطور مسلم مبتنی بسیاست تبعیض نمیتواند بشود.

و در باب امتیازی که حالا صحبتش میشود البته من بموجب قانون سیاسی

درموضوع آذربایجان یک امرداخلی است که ما مداخله نداریم ولی خود مسافری درآنجا چه ضرری داردو مغایر با استقلال ایران نیست اساسا ما نظر ارضی نسبت بایران نداریم

بعد از این بیانات ژنرالیسیم از مسئله نفت پرسش کردند درجواب اظهار داشتم من دراین باب بحکم قانون اساسی و قانونی که اخیرا از مجلس شورای ملی گذشته است نمیتوانم وارد مذاکره بشوم زیرا مسئول خواهم شد مگراینکه مجلس شورای ملی ایران قانون مزبوررا الغا نماید آنگاه ژنرالیسیم بامراجعه بکتابی که دربرابرش بود گفت کو بعد از جنگ اول بین المللی هیئت اعزامی ایران در پاریس اقدامی برضدمنافع شوروی کرد ونشان داد که سیاست دولت ایران در آن وقت نسبت بما خصمانه بود درجواب گفتم این عمل درنتیجه تشنجی بود که از اقدامات شدید دولت تزاری روسیه درایران حاصل شده بودکه ازجمله آن اقدامات خونریزی و بدار آویختن آزادیخواهان من جمله ثقة الاسلام روحانی بزرگ آزادیخواه ایران درروز مقدس عاشورا بود پس این عمل آنی نمیتواند اموسسه سیاست اساسی ایران نسبت بشوروی ملحوظ گردد چنانکه تا رژیم تزاری رفت وآزادیخواهان روسیه شوروی برسر کارآمدند دولت وملت ایران فورا دست دوستی بسوی دولت شوروی دراز کرد وآن دولت را پیش ازدیگران شناخت و معاهده ۱۹۲۱ درتحت لوای لنین پیشوای بزرگ بین دو کشورمنعقد گشت

اما آنچه راجع به ماده ششم این معاهده فرمودید حکم ماده مزبور و مراسله متمم سفیر شوروی در ایران در همان زمان باکمال صراحت حق اقامت بقوای شوروی را در موقعی میدهد که مرزهای دولت شوروی بواسطه دولت ثالثی از طریق ایران مورد تهدید واقع شود وپس از اخطار دولت شوروی دولت ایران نتواند از آن جلوگیری کند در صورتیکه در حال حاضر چنین تهدیدی وجودندارد. مذاکره بهمین شکل جریان یافت ولی نتیجه‌ای گرفته نشد. در ضمن این مذاکره از لزوم

و لزوم کمك معنوی دولت شوروی قضیه آذربایجان بایستیم بدیهی است ما بانهایت خلوص بآغاز مذاکرات در ایران راجع بامکان شرکت نفت حاضر بودیم ولی بدون تخلیه ایران و حل مشکلات دیگر راه این اقدام برای ما بسته بود و هیچگونه طریق قانونی نداشتیم پس قرار دادیم در همین زمینه مطالب خود را بشکل تذکاریه بنویسیم و بفرستیم .

بعد از این تذکاریه ها مراسلات فیما بین درهمین زمینه ادامه داشت روز بعد تذکاریه جدیدی رسید که چون پیشنهاد های شوروی را طرف ایرانی قبول نکرده است دولت شوروی پیشنهاد خود را در باب شرکت نفت پس میگیرد و امتیاز نفت شمال ایران را میخواهد . در جواب این تذکاریه پاسخ داده شد که موضوع شرکت نفت از طرف هیئت رد نشده است منتهاچون بموجب قوانین ایران باید این قبیل شرکت ها بتصویب مجلس شورای ملی برسد در صورتیکه دولت شوروی قوای خود را از ایران فوری خارج نماید این عمل فرصتی خواهد بخشید که مقدمات مذکور در این امر در تهران فراهم گردد تا با توافق طرفین جز شرایط شرکت مزبور مقاوله نامه برای تقدیم بمجلس تهیه شود .

روز ۳ شنبه ۷ اسفند ۱۳۲٤ یك ملاقات سوم از جناب مولوتف خواستم و یکبار دیگر برای حل مشکلات فیمابین اهتمام کردم و کمك ایشان را تقاضا نمودم ولی به بختانه با کمال حسن نیت و مهربانی که داشتند در عمل موافقت خاصی که به نتیجه برسد ابراز نکردند ، آنگاه قصد حرکت هیئت اعزامی را بایران طلاع دادم و بنا شد وقتی برای ملاقات تودیع از ژنرالیسم استالین تعیین گردد .

در این ضمن ملاقاتی نیز بین نماینده گان اقتصادی ما با جانشین کمیسر بازرگانی شوروی آقای میکوف در باب روابط اقتصادی طرفین در آینده مطرح گشت و محاسبات و مطالبات بانکی و مالی و تجارتی مامور و مذاکره واقع شد و کلیاتی نیز درباب توسعه روابط اقتصادی طرفین در آینده مطرح گشت و یاد داشتی در این زمینه بمشارالیه تسلیم و بعدهم نامه ای

ایران وقانونیکه اخیراً درمنع مذاکره مربوط بامتیاز نفت ازمجلس شورایملی گذشته نمیخواهم وارد مذاکره بشوم و اگر برای مذاکرات اقتصادی بواسطه سیاست دوستانه شوروی که از آن جمله تخلیه ایران است ساز گردد البته اقداماتی برای واردشدن بمذاکرات اقتصادی بین دو کشور بعمل خواهد آمد .

بالاخره آقای مولوتف د رضمن تذکاریه ای که متن آن بروسی نوشته شده بود بمن دادند و اظهار داشتند که دولت شوروی بموجب این تذکاریه اهتمام کرده است تفاهم حاصل گردد و بیشتر از آن چه گفته شده مساعدت مقدور نخواهد بود .

در این تذکاریه اظهار داشته بودند بواسطه مشکلاتی که موجود است فعلا نمیتوانیم امر تخلیه را در تمام ایران عملی نمائیم ولی بعضی نقاط تخلیه خواهد شد و در باب آذربایجان اظهار کرده بودند برای حل قضیه آذربایجان ممکن است دولت آذربایجان باستثناء وزیر جنگ و وزیر امور خارجه تشکیل یابد و رئیس آن هم سمت استانداری از طرف دولت مرکزی داشته باشد و مراسلات با مرکز بفارسی جریان یابد در باب نفت هم دولت شوروی حاضر است از درخواست امتیاز صرفنظر کند و یك شرکت ایران وشوروی بنسبت پنجاه ویك سهم شوروی و چهل ونه سهم ایران تاسیس گردد در صورتیکه در مذاکراتی که در گذشته بین طرفین در این باب توسط آقای آهی سفیر کبیر سابق در مسکو بعمل آمده بود موضوع شرکت را رد کرده بودند ودر این موقع اظهار میداشتند که این مساعدت را محض ابراز کمال حسن نیت بعمل میآورند .

با وجود نهایت علاقه واهتمام که من وهمکارانم بحل قضایا وپیدا کردن راه تفاهم داشتیم قبول این شرایط با وجود کمال احترام و حسن تقدیر نسبت بحسن نیت مقامات شوروی بحکم قانون برای ما نامقدور بود و باکمال تاسف ناچارشدیم روی اصل تخلیه ایران

سفیر کبیر جدید شوروی در ایران حاضر بودند .

سر شام آقای مولوتف بنام تمام افراد هیئت اعزامی صحبتهای بسیار گرم ودوستانه کردند بخصوص با اشاره ژنرالیسم استالین بسلامتی اعلیحضرت همایونی صحبت نمودند، آرزوی دوستی وتفاهم بین دو کشور را داشتند اینجانب بنام هیئت اعزامی تشکرات صمیمانه کردم و درضمن چنین گفتم با اینکه آقای مولوتف این بیانات پر از مهر و محبت را فرمودند افسوس درباب حل مشکلات مساعدتی نشان ندادند .

بعد از صرف شام در تالار دیگر صحبت های دوستانه بین اعضاء هیئت و مقامات شوروی بعمل آمـد واز آن جمله خود ژنرالیسم استالین بیانات بسیار دقیق وحکیمانه که نمونه وسعت نظر و علو افکار سیاسی ایشان بود در باب لزوم اصلاحات ور فورمها در ایران نمودند در پاسخ ایشان اظهار داشتم تاکنون تاثیرات جنگ وتغییر آنی رژیم سابق و اختلال امور کشور علت اتفاق و نظایر آن مجال برای اصلاحات اساسی بدولت ایران نبخشیده واکنون که دولت من مهیای رفورمهای اساسی وتامین زندگانی مرفه وعادلانه برای مردم ایران است بواسطه عدم مساعدت دولت شوروی با تخلیه نکردن ایران از نیروی خود و مشکلات دیگر کار اصلاحات بسیار سخت ودشوار خواهد بود ودولت شوروی باحسن نیت و یك اقدام می تواند مشکلات را از پیش راه ما بردارد ودراینصورت البته اصلاحات اساسی در داخله ایران وقوع خواهد یافت وسیاست خارجی ایران روی اصل موازنه ودوستی صادقانه با دولت شوروی خواهد بود ژنرالسیم استالین این نظر اصلاحی دولت را تایید و تصدیق کردند ولی راجع بتخلیه ایران جواب مساعدی ندادند

بعد مارا بدیدن فیلمی که از قهرمانی بینظیر سربازان شوروی حکایت میکرد بردند وسپس ایشان را وداع گفتم روز پنجشنبه شانزدهم اسفند ازمسکو بباد کوبه حرکت کردیم موقع حرکت بازجناب آقای مولوتف بارو سای کمیساریای خارجه برای مشایعت در فرود گاه که به بیرقهای طرفین مزین بود حاضر بودند و گارد احترام با موزیك مراسم

در این باب به آقای مولوتف کمیسر امور خارجه نوشته شد اما بدیهی است که مقدمه حل قضایای اقتصادی حل قضایای سیاسی بود.

دراین بین دوم مارس ۱۹۴۶ فرا رسید و با وجود این سوابق هیئت اعزامی ایران هم مانند تمام ملت ایران و همه جهان انتظار داشت ژنرالیسم استالین که حامی آزادی ملتها است و قرارداد سه گانه را تصویب و اعلامیه تهران را امضاء کرده است و ما بحق او را دوست بزرگ ایران میشناسیم فرمان تخلیه ایران را از قوای شوروی صادر کند و چنین خبری را با نهایت بی صبری می جستم ولی وقتی خبر تخلیه باقی مضی ولایات را در روزنامه ایزوستیا منتشر در مسکو خواندیم بنهایت درجه متاثر و مبهوت شدیم و روز بعد اعتراض نامه ای بدولت شوروی تسلیم نمودیم و در ملاقات با ژنرالیسم نیز که رئوس مسائل و مطالب دوباره با ایشان مطرح شد این اعتراض را شفاها هم بیان کردم.

در این اثنا اخبار ناگواری در باب تجاوز عده بنام دمکرات در سلطان گیلان از ایران رسید و تذکر کسی برای اطلاع مقامات شوروی و اینکه در تهران از فرستاده شدن قوای تامینه دولتی مما نعت بعمل آمده ارسال داشتم و در شب مهمانی ژنرالیسم این موضوع را شفاها اظهار نمودم از ذکر این خبر شخص استالین و مولوتف تعجب کردند و جناب مولوتف گفتند دستور داده ام تحقیق شود.

موقعی که صحبت تودیع بمیان آمد آقای استالین گفتند در نظر است یک مهمانی بافتخار هیئت اعزامی ایران داده شود و خواهش کردند مسافرت بتاخیر افتد اینجانب نیز باحترام دعوت دوستانه ایشان قرار بتاخیر مسافرت دادم و سه شنبه شب چهار دهم اسفند با معیت تمام اعضای هیئت اعزامی در مهمانی باشکوهی که در کاخ کرملین فراهم شده بود حاضر شدیم.

در این مهمانی گذشته از شخص ژنرالیسم استالین و جناب مولوتف عده از کمیسر ها و مارشالهای عالی رتبه شوروی با انضمام آقای سادچیکف

انداختند و افکار مردم‌را منحرف و مردود ساختند ناچارم برای روشن شدن حقایق از مراسم و ملاحظات بگذرم وجریان امر را بگویم تا نمایندگان محترم و تمام افرادملت ازآن آگاه گردند و قضاوت نمایند به اینکه فریب شایعات‌را بخورند و بازیچه نیرنگ معدودی شیادخود پرست و کم‌ظرف گردند.

مطلبی که در استماع این گزارشها باید مورد توجه خاص واقع گردد و آقایان محترم‌ازروی ذوق‌و هوش‌و حسن تشخیص‌دریابند اینستکه در تمام جریان مذاکرات اساس نظریات و هدف ما عبارت ازاین دواصل بود .

اولا ـ اهتمام خاص صمیمانه برای جلب رضایت‌وموافقت همسایه محترم ما حتی درمسائلی که قضاوت‌در آن‌مسائل‌حق‌مطلق ما بودوتنها بحکم احترام نسبت بتمایل دوست ومتفق خودمان به توصیه ومشورت آنان ارزش مخصوصی قائل‌میشدیم

ثانیا در سر تاسر مذاکرات عملی شدن وتحقق هرگونه توافق فیما بین را گذشته ازتقاضای تخلیه کشور ازنیروی شوروی مشروط با مطابقت با قانون اساسی ایران و تصویب مجلس شورای ملی شناختیم بدین معنی که مذاکرات ومقاولات ما بحکم این اصل بدون انطباق با قوانین کشور و تصویب مجلس هیچگونه ارزش قانونی نخواهد داشت .

اینک متن‌اولین تذکاریه هیئت که در نتیجه مذاکرات شفاهی فرستاده شده .

« چنانچه در موقع مذاکرات روز ۲۳ فوریه خاطر نشان نمودم حل مشکلاتی که فعلا در ایران پیش‌آمدنمود ومهمترین آنهامربوط بانتخابات دوره پانزدهم مجلس شورای‌ملی‌وجریان‌حوادث‌آذربایجان ایران است ارتباط کامل با موضوع‌تخلیه ایران ازقوای شوروی وسایر متفقین داردزیرا برای انجام‌هرگونه اصلاحات در زمینه روابط سیاسی و اقتصادی فیما بین دو کشور باید طرح های مربوطه تنظیم وتصویب مجلس شورایملی برسد وتازمانیکه قوای متفقین خاک ایرا ن‌را تخلیه

سلام را مانند روز ورود بعمل آورد و آخرین سخنان آقای مولوتف این بود که روابط بین ایران و شوروی خوب خواهد شد و البته این سخنان بهترین بدرقه ما بود در عرض راه مامورین شوروی خواه در استالینگراد و خواه در بادکوبه نهایت محبت و احترام را در حق ما مبذول داشتند .

در خاتمه باید بگویم اگرچنانچه اظهار داشتم مذاکرات ما نتیجه مطلوب نبخشید البته این اظهارات نباید دلیل یاس گردد نه تنها عقیده شخص من بلکه نظر تمام وطن پرستان و دور اندیشان ملت ایران است که ملت ایران و شوروی بحکم عوامل زیاد تاریخی و همبستگی طبیعی و جغرافیائی و احتیاج متقابل اقتصادی و مقتضیات فرهنگی و اجتماعی باید بایکدیگر دوست صمیمی گردند و روابط آنان باید روی اصل صداقت و احترام کامل متقابل که لازمه صلح ملل است استوار شود هدف منشور نیز همین گونه روابط صادقانه و عادلانه صلح جویانه است تا جهان و مردم جهان از آسیب جنگ و خونریزی مصون بمانند .

بحکم این مقدمه من هرگز از تحکیم روابط دوستانه بین دو کشور مأیوس نیستم و نخواهم بود و این هدف را همواره خواهم داشت

در اعلامیه ایکه در خاتمه اقامت ما در مسکو صادر شده نیز همین آرزو بوضوح اظهار شده است و امیدوارم این چنین دوستی بی شائبه بین دو کشور عملی گردد و بسیار خرسندم که شخصی مانند آقای سادچیکوف که مرد سیاست مدار خیر خواهی است بسفارت کبرای شوروی در تهران تعیین شده و امیدوارم توسط ایشان روابط دوستی روز بروز استوار خواهد گردید . تهران ۲۰ اسفند ۱۳۲٤

اینک بعد از قرائت گزارش کلی و مختصر می پردازم بقرائت متن تذکاریه ها که بین طرفین مبادله شده و شاید از لحاظ رعایت رسوم سیاسی مقتضی نبود همه آنها را در چنین موردی بی پرده باطلاع عامه برسانم زیرا هرسخن جائی و هر نکته مقامی دارد ولی بسکه بدبختانه مردمان فضول و بدخواه و بی ملاحظه در باب این مذاکرات شایعه و جنجال راه

عملیاتی که از چندی باینطرف بدون مقدمه وسابقه درآذربایجان بعمل آمده از قبیل اعلان حکومت خود مختاری و تشکیل دولت محلی برخلاف نص صریح قانون اساسی و خلع سلاح واخراج قوای دولتی و قوای تامینیه ازقبیل ژاندارم وپلیس‌ادعای ملیت و زبان مخصوص ملی برای آذربایجان‌اخذ مالیات‌وسرباز گیری و تصرف بسیاری ازشهر ها ودهات آذربایجان - تصرف ادارات‌دولتی وبانك ملی وعملیات تجاوز کارانه دیگر - تغییر و اخراج تاتوقیف کارمندان مسئول وامثال این قبیل عملیات کاملا بر خلاف قانون اساسی و کلیه مقررات کشورایران بوده است واگر همین روش ادامه یابد کارعملا منجر به تجزیه خواهد گردید بدیهی است همچو نهضتی‌ازهیچ راهی‌قابل‌تالیف اصول‌استقلال وتمامیت ارضی‌وقانون اساسی‌ایران نیست

۳ - دریك همچو موقعی که‌مشکلات عظیم‌ازهرسو بکشورایران روآور گردیده است میهن پرستان ایران که دوستی صمیمانه بادولت شوروی را شرط اول حل مشکلات‌سیاسی ایران‌میدانستند تمایل کرده‌اند باینکه اینجانب زمام‌امور کشور رابدست گیرم ودولتی برای انجام‌مرام این‌دوستی تشکیل دهم وآنچه این جانب‌شخصاازتماس باماموریں‌محترم شوروی‌وآثارو قرائن دیگر استنباط‌نموده‌ام این بود که میتوان راه حل دوستانه‌ای برای مسائل مذکور دربالا پیدا کرد .

ازاین‌رو باامیدی وافر بپایتخت کشور بزرك شما آمدم و اکنون یکبار دیگر بصراحت می گویم که‌مرام‌من تامین دوستی پایدارو تحکیم روابط سیاسی و اقتصادی وفرهنگی بین‌دو کشور است‌ولی شرط‌اساسی برای حصول موفقیت کامل در این‌منظور که منتها آرزوی ملت‌ایران است این است که قوای شوروی خاك ایران راتخلیه نمایند و مسئله آذربایجان نیز بطوریکه کوچك ترین لطمه بحق حاکمیت واستقلال وتمامیت ارضی ایران وارد نگردد حل شود آنچه بنظر اینجانب می رسد موضوع آذربایجان با رعایت شرط اصلی مربوط بحفظ استقلال و

نمایند بموجب قانون منع انتخابات که در مجلس چهار ده گذشت انتخابات دوره پانزدهم مجلس صورت نخواهد گرفت .

بنا بر این اگر دولت اتحاد جماهیر شوروی واقعا متمایل باشد که با دولت فعلی از طریق دوستانه همکاری کند و در راه رفع معضوران و مشکلات موجود کمک نماید و اصلاح روابط ایران و شوروی را با رعایت قانون اساسی کشور ایران عملی سازد ناگزیر باید با دولت من در حل مشکلات مساعدت نماید و با تخلیه خاک ایران موجبات انتخابات دوره پانزدهم مجلس شورای ملی را فراهم و در انجام مقاصدی که در نظر است تسهیلات لازمه مهیا گردد و اینجانب یقین قطعی دارم که با این اقدام دوستانه دولت شوروی مقدمات یک دوره نوین و درخشانی در روابط فیما بین فراهم خواهد گردید که قطعا بصلاح و سود هر دو کشور خواهد بود

۳- موضوع آذربایجان

آذربایجان از بدو تاریخ ایران یعنی حداقل از ۲۵ قرن بایطرف جزلاینفك ایران و از لحاظ ژئوگرافی ایده ئولوژی (یعنی نژادی و آمال سیاسی) و کلیه عادات و رسوم ملی در طی این مدت کاملا ایرانی بوده و در ادوار گذشته حتی یك مدت کوتاهی هم در تاریخ این کشور دیده نشده است که در آن دوره صحبت از یك ملیت خاص غیر ایرانی در آنجا بمیان آمده باشد و از حیث زبان هم با اینکه امروز مکالمه مردم بزبان ترکی است ولی در تمام ۲۵ قرن نوشته ها و زبان ادبی در آن دیار به فارسی بوده و دوره ایرا سراغ نداریم که مردم آنجا بترکی چیزی نوشته باشند و یا به ترکی کتاب درسی یا ادبی یا تاریخی قابل توجهی تالیف کرده باشند یا مدرسه هائی برای تدریس زبان ترکی وجود داشته باشد

آذربایجان بحکم سوابق تاریخی و قانون اساسی جزء لاینفك ایران است و هیچگونه مجوز تاریخی یا قانونی برای نهضت خودمختاری و اقدامات خلاف قانونی که در آنجا بعمل آمده و موجب وارد شدن لطمه بتمامیت اراضی ایران گردیده وجود ندارد

باقی نماند خاطر آن جناب را بنکات زیر جلب مینمایم.

۱ — اوضاع کنونی آذربایجان را بایجاد هرج ومرج واغتشاش وتهیه زمینه مساعد برای ایجاد اوضاع مشابه آن در سایر ایالات وولایات ایران نتیجه دیگری ندارد و برای هیچ دولتی مقدور نخواهد بود با این ترتیب نظم وآرامش را در کشور برعهده گیرد چند روز قبل از حرکت من بسمت مسکو پیشه وری ضمن اعلان سربازگیری با هالی آذربایجان اعلام می دارد که باید خود را برای حرکت بطهران وواژگون کردن حکومت مرکزی آماده و مهیا سازند

۲ — در موقعیکه اینجانب در مسکو بامقامات عالیه اتحاد جماهیر شوروی برای بهبود وتحکیم روابط ومناسبات بین دو کشور مشغول بحث ومذاکره هستم مطابق تلگرافی که اخیراً رسیده است دستجات مسلح آذربایجان مهاجمات خود را بسمت گیلان شروع نموده ابتدا قصبه هشتپر را تصرف کرده با دو کامیون افراد مسلح بکرگانرود حمله برده آنجا رانیز متصرف میشوند چون در تمام گیلان بواسطه وجود قوای شوروی بیش از دو گردان ژاندارم وجود ندارد و بار بواسطه وجود نیروی شوروی این دو گردان هم آزادی عمل ندارند ومقامات محلی شوروی هم از موافقت بادولت مرکزی در اعزام قوای امدادی مضایقه مینمایند هیچگونه وسیله برای دولت در جلوگیری از حمله ومهاجمات متمردین در دست نیست و اهالی گیلان در نهایت تشویش واضطراب بسر میبرند.

مراتب فوق را باطلاع آن جناب میرسانم و خواهشمندم دستور لازم صادر نمایند که مامورین نظامی شوروی در گیلان

۱) از آزادی عمل ژاندارمهای ایران در گیلان ممانعت ننمایند (۲) و موافقت نمایند قوای امدادی از مرکز برای ایجاد امنیت بگیلان اعزام شود.

فردای آنروز یعنی در تاریخ ششم فروردین تذکاریه زیرین از طرف جناب آقای مولوتف واصل شد که عینا میخوانم.

فردای آنروز یعنی در تاریخ ششم فروردین تذکاریه زیرین از طرف جناب آقای مولوتف واصل شد که عینا میخوانم

۱ — راجع به اوضاع آذربایجان ایران — نظر بوضعیت مشکلی

تمامیت ارضی ایران با اجرای یك رشته اصلاحات بشرح زیرین قابل حل است

۱ -- اعلان عفو عمومی برای کلیه اشخاصی که در نهضت خود مختاری آنجا شرکت داشته اند

۲ -- انتخاب فوری انجمن ایالتی با داشتن اختیارات زیرین .

الف -- حق نظارت در تنظیم بودجه محلی و در خرج و دخل مالیاتی

ب -- وضع مالیات محلی برای مصارف محلی ازقبیل راه سازی و امور فرهنگی و بهداری وغیره .

ج -- حق اظهار نظر در فروش و تغییر و نقل و انتقال املاك عمومی دولتی در استان آذربایجان بارعایت قوانین مقررات موجوده در این باب .

د -- اظهار نظر در تعیین رؤسای پاره ای از ادارات دولتی از قبیل شهرداری و رئیس فرهنگ و رئیس شهربانی و رئیس بهداری حتی استاندار .

بطور کلی دولت من میخواهد که رشید احتیاجات محلی و تقاضاهای مشروع قانونی انجمن ایالتی را برای هرگونه اصلاحات مورد توجه قرار دهد و فورا به آن ترتیب اثر دهد

در هر صورت آنچه اینجانب فکر می کنم برای عملی کردن یکرشته اصلاحات اساسی در کشور و تهیه مقدمات برای دوستی واقعی بین دو ملت و توسعه و انجام مسائل اقتصادی تحلیه ایران ضرورت فوری خواهد داشت وملت ایران کاملا با یك چنین سیاست موافق و همراه خواهد بود .

در این بین که مامشغول مذاکرات ومراسلات بودیم با کمال تاسف اخبار ناگواری درباب توسعه هرج و مرج وتجاوز و حملات دسته های مزدور موسوم به دموکرات تحت حمایت قوای شوروی بحدود گیلانات رسید و در نتیجه درضمن مذاکرات این موضوع را بر جال شوروی اظهار نموده و یادداشت ذیل را هم فرستادم :

تعقیب مذاکرات شفاهی و تذکاریه های اینجانب برای آنکه هیچگونه تردیدی درصحت اظهارات ومطالبی که تاکنون تذکر داده ام

۶ — در موقع انتخاب مجلس شورای ملی بتعداد نمایندگان آذربایجان بنسبت جمعیت واقعی استان مزبور افزوده خواهد شد .

دوم — راجع به امتیاز نفت — دولت شوروی برای حسن استقبال از تمایل دولت ایران حاضر است از پیشنهاد واگذاری امتیاز نفت در نواحی شمال ایران صرفنظر نماید و در عوض پیشنهاد میکند شرکت مختلط ایران و شوروی برای اکتشافات و استخراج و مشتقات نفت در شمال ایران تشکیل شود باین ترتیب که ۵۱ در صد سهام متعلق بطرف شوروی و ۴۹ در صد متعلق بطرف ایران خواهد بود

سوم — راجع به توقف قوای نظامی شوروی در ایران — دولت شوروی در نظر دارد از تاریخ دوم مارس جاری بخروج قوای خود از بعضی نواحی ایران شروع نماید و اما راجع به بقیه قوای شوروی این قوا موقتا بر طبق عهدنامه ایران و شوروی مورخ ۲۶ فوریه ۱۹۲۱ در ایران خواهد ماند و قوای شوروی موقعی خاک ایران را بکلی تخلیه خواهند نمود که دولت ایران کلیه اقدامات خصمانه و تبعیض (دیگر دیسکریمیناسیون) را نسبت بدولت شوروی از ایران ببرد و در شمال ایران آرامش برقرار نماید و سیاست دوستانه نسبت بدولت شوروی ایجاد نماید .

در پاسخ این تذکاریه که در این موقع لزومی برای تحلیل و توضیح آن نمی‌بینیم ودر تاریخ ۷ اسفند تذکاریه ذیل بجناب مولوتف فرستاده شد

مقدمه باید باکمال وضوح و صداقت و از روی عقیده بگوییم که بر خلاف بعضی شایعات زمینه دوستی ایران و شوروی در تمام ایران کاملا فراهم است و آن زمینه را با اندک تدبیر و از بین برداشتن علل سوء تفاهم های لزومی میشود فورا در تمام ایران بسط داد و بر عکس مندهای دیگر مانند ادامه توقف

دربین را بطور تفاهم وارفاق(کمپرومی)مینماید

۱ -- در استان آذربایجان حکومت خود مختار برقرارمیگردد این حکومت در استان عبارت خواهد بود از انجمن ایالتی آذربایجان دولت ایالتی آذربایجان که از طرف انجمن انتخاب خواهد گردید و در ولایات انجمن های ولایتی و کمیته های اجرائیه آنها انتخابات انجمن ها بر طبق مقرراتی عمل خواهد آمد که فعلا در آذربایجان وضع شده است .

دولت ایالتی آذربایجان تشکیل میشود از نخست وزیر و وزارتخانه های کشاورزی ، پیشه و هنر ، بازرگانی، کشور (بایک عده مسیرای ملی که برای حفظ امنیت عمومی ضرور داشته باشد) دارائی کارفرهنگ بهداری وهمچنین ادارات حمل نقل و شهربانی و دوایر داد گستری و دادستانی

۲ - اهالی آذربایجان حق خواهند داشت درامور ادارای محلی و تدریس در مدارس و محاکمات وغیره از زبان محلی استفاده نماید

۳ -- نخست وزیر دولت ایالتی آذربایجان در عین حال سمت استانداری استان آذربایجان راخواهد داشت که با تصویب دولت ایران خواهد بود .

فرمانده پادگان نظامی ایالتی آذربایجان از طرف دولت ایران باجلب موافقت دولت ایالتی آذربیجان تعیین می گردد در قسمت افراد واحد های نظامی اصول دستجات ملی و محلی معمول خواهد گردید

ارتباط دولت ایالتی آذربایجان با مرکز بزبان فارسی خواهد بود

٤ -- در مورد تعیین عوائد مالیاتی ودرآمدهای بودجه آذربایجان ایران ۷۰ در صد عواید آذربایجان ببودجه دولت ایالتی آذربایجان تخصیص داده خواهد شد

۵ -- دولت ایران آزادی عمل تشکیلات دموکراسی را از قبیل حزب دموکرات آذربایجان ایران واتحادیه پیشه وران وغیره رادر آذربایجان ایران تائید مینماید .

اما درباب نسبت مالیات وامور فرهنگی و غیره البته پس از .
تشکیل انجمن ایالتی با اختیاراتی که انجمن دارد ترتیب‌مقتضی باموافقت
انجمن داده خواهد شد واما راجع بتخلیه ایران اینکه هنوز مقامـات
محترم شوروی با خروج کامل قوای خود از ایران‌تادوم مارس‌موافقت
ندارند مورد نهایت تاسف‌است

اینجانب در بدو مذاکرات با ژنرالیسیم استالین مخصوصاخاطر
نشان ساختم‌که قصد من حل دوستانه مسائل وجلب توافق دولت بزرك
شوروی نسبت بمنافع حیاتی ایران است وگمان‌کردم که احتیاجی باستناد
بمواد مقررات و معـاهدات نیست ولی چون‌با اینحال دریادداشت اخیر
اشاره بعهد نامه ۲٦ فوریه۱۹۲۱ فرموده اید لازم میدانم اظهاردارم
که ماده مزبور فقط درموقعی به دولت شوروی حق میدهد قوای خود
را بخاك‌ایران اعزام نماید کـه دولت ثالثی بخواهدعملا ایران را
وسیله تجاوز به ممالك اتحاد جماهیر شوروی قرار دهد و اقدام عملی
برای این مقصود بنماید ودولت ایران هم از عهده جلو گیری از آن
بر نیاید یا اینکه مفهوم این ماده آشکار بود باز دولت ایران برای
اینکه عهد نامه مزبور از تصویب مجلس شورای ملی بگذرد رد و جای
هیچگونه ابهام وتردیدی باقی نماند دراین باب بامقامات شوروی‌وارد
مذاکره شد و نماینده مختار اتحاد جماهیر شوروی در تهران بمو جب
مراسله رسمی خود ازتاریخ ۱۲ دسامبر ۱۹۲۱ شماره ۱٦۰۰ که جزء
لاینفك عهد نامه ۲٦ فوریه ۱۹۲۱ محسو ب میشود این مو ضوع را
یکبار دیگرتائید نموده است .

با این سابقه هرگز بنظرنمیرسید ماده مزبور بتواند مستندتوقف
قوای شوروی در ایران قرارگیرد در خاتمه ناگزیر باید اظهاربدارم
که برای من موجب نهایت تاسف است که چنین بنظر میرسد که‌مواعید
وصلاح اندیشیها ومطالب این جانب که حقـا نماینده کلیه وطن پرستان
وآزادیخواهان وتمام طبقات بیطرف ملت ایران هستم کمتر جلب اعتماد

دولت شوروی با ایجاد خودمختاری در داخله ایران بطور قطع
دوستی و محبتی را که باید در قلوب مردم ایران جایگیر شود و ریشه
دوانده افسرده و خاموش و طرفداران آنرا نگران و مایوس خواهد
نمود .

شک نیست که اکثریت ملت ایران بمحض حصول اعتماد کامل
نسبت باینکه هیچگونه تهدید از ناحیه اتحاد جماهیر شوروی متوجه
تمامیت و استقلال ایران نیست بدون تامل و دوستی و همکاری صمیمی ملت
شوروی خواهند گروید و این مقصود را دولت من با بودن شرایط
مساعد میتواند کاملا اطمینان بدهد و عملی کند .

در موضوع آذربایجان بار دیگر توجه مخصوص آنجناب را باین
نکته جلب مینماید که اعلان خود مختاری و تشکیل دولت در
آذربایجان که از قدیم الایام جزء لاینفک ایران بوده علاوه برآنکه
چنانکه سابقا گفته شده مخالف صریح قانون اساسی ایران است
مشکلات فراوانی بوجود خواهد آورد که هیچ دولتی در ایران نمیتواند
بر آن مشکلات فائق آید .

قانون اساسی ایران در نتیجه انقلابات و فداکاریهای ملت ایران
بوجود آمده و تنها سند ملی دوره مشروطه جوان ملت ایران است و
اگر خلاف آن در یک قسمت از کشور ظاهر شود هیچ ضامنی باقی نخواهد
بود که در ایالات دیگر تحریکاتی برای گرفتن نتایج مشابه بوجود
نیاید .

باید در نظر داشت هرگونه تغییری در قانون اساسی بحکم قانون
مزبور باید با دعوت و تاسیس مجلس موسسان و مراجعه بافکار عمومی
ایرانیان بعمل آید .

بنابراین چون تشکیل دولت محلی و تعیین وزراء مخالف صریح
قانون اساسی ایران است دولت مرکزی نمیتواند موافقت نماید فقط
روسای بعضی ادارات و حتی استاندار باموافقت انجمن ایالتی تعیین شوند .

خود در تاریخ ۲۵ فوریه سال جاری ممکن دانست پیشنهاد امتیاز نفت را به پیشنهاد تشکیل شرکت مختلط نفت ایران وشوروی تبدیل نماید به این ترتیب که ۵۱ در صد اسهام متعلق بطرف شوروی و۴۹ در صد آن متعلق بطرف ایرانی باشد ولی طرف ایرانی در تذکاریه ۲۶ فوریه با این پیشنهاد کومپرومیس موافقت ننمود .

نظر باینکه طرف ایرانی چنانکه حالا معلوم می شود میل ندارد منافع شوروی را در این باب مورد توجه قرار دهد و برای حصول موافقت با اتحاد شوروی کوشش مینماید و با این ترتیب علنا در مورد شوروی قائل به تبعیض شده است کمیسرهای خارجه اتحاد جماهیر شوروی بدینوسیله اعلام میدارد که پس از گزارش امر به آقای ناخست وزیر استالین تصمیم گرفته شده است پیشنهاد کومپرومیس شوروی مسترد گردد و همان پیشنهاد رسمی سال ۱۹۴۴ دائر به واگذاری امتیاز نفت در شمال ایران طبق امتیاز نفت انگلیس در جنوب را تجدید نماید.

۳-مسئله آذربایجان-طرف شوروی مسئله آذربایجان را یك موضوع داخلی ایرانی دانسته و میداند با اینحال نظر بمذاکره نخست وزیر ایران دائر بر اینکه طرف شوروی در تنظیم شرائط موافقت بین دولت ایران و آذربایجان ایران قبول وساطت نماید طرف شوروی با تقاضای طرف ایرانی موافقت نمود و شرایط مربوطه را پیشنهاد نمود بطوریکه از تذکاریه طرف ایرانی مورخ ۲۶ فوریه معلوم می شود طرف ایرانی شرائط پیشنهادی را رد میکند درعین حال طبق اطلاعات واصله نمایندگان آذربایجان ایران نیز شرایط پیشنهادی را رد کرده و آنرا رضایت بخش ندانسته اند

بنا براین وساطت دولت شوروی در این مورد منتفی می گردد

۴-قوای شوروی در ایران نظر دولت شوروی اینست که در بین محافل حاکمه ایران رجال نسبتا برجسته دولتی وجوددارند که پایه سیاست خود را بر روی مجاهدت در تولید مشکلات بین جماهیر شوروی و دول معظم دیگر قرار داده اند برای اینکه از اختلافات ممکنه

مقامات شوروی را مسکند تا دعاوی عده معدودی که برخلاف قانون مدعی حکومت تازه آذربایجان میباشند

واما درموضوع نفت وتشکیل شرکت ایران و شوروی

امیدوارم باحل مسئله آذربایجان وتخلیه ایران ازقوای شوروی بلافاصله این قضیه هم ترتیبی که مورد توافق نظر طرفین باشد انجام یابد

درخاتمه پیشنهاد میکنم باسوء ظن خاصی که ازصفات سیاستمداران دوراندیش شوروی است مواظبت خودشان را در باب آذربایجان وتخلیه کامل ایران ازقوای شوروی اظهار دارند تا اصول همکاری در باره روابط اقتصادی و موضوع نفت تعیین شود

تردیدی نیست که اگر در فرس احساسات غیر دوستانه‌ای در میان دستجاتی در کشور نسبت باتحاد جماهیر شوروی وجود داشته باشد کاملا برطرف خواهد شد وجای آنرا وداد و اعتماد کامل خواهد گرفت

بعد از وصول موافقت شما در این باب اینجانب بتهران عودت مینمایم و بعد از تبادل نظر با دولت مذاکرات توسط سفیر کبیر شوروی در تهران ادامه داده خواهد شد و اطمینان کامل دارم که بنتیجه قطعی نایل گردم

بعداز این یادداشت که انتظار بهبود درجریان مذاکرات ونزدیک شدن بحل اشکالات میرفت باکمال تاسف درتاریخ ۹ اسفند یادداشت سخت تری جناب مولوتف بروحه زیرین رسید

امتیاز نفت.- در سال ۱۹۴۴ دولت اتحاد جماهیر شوروی بدولت ایران پیشنهاد نمود که امتیاز نفت نواحی شمال ایران را بدولت شوروی واگذار نماید حق اتحاد شوروی در مورد تحصیل این امتیاز بهیچوجه قابل بحث نیست خاصه اگر در نظر گرفته شود که درجنوب ایران از مدتها پیش امتیاز نفت بانگلیسها داده شده است، باوصف این طرف شوروی را رد نموده

دولت شوروی برای حسن استقبال از طرف ایرانی وبزبان منافع

را فراهم سازد . این قرار داد نیز در سال بعد بواسطه اعتراض اتحاد شوروی ملغی گردید.

با تمام این سوابق دولت ایران در سال ۱۹۳۹ مجدداً امتیاز نفت نواحی واقعه در جنوب بادکوبه را بشرکت نفت انگلیس وزیلند واگذار نمود و باز بخیال اینکه لطمه بمنافع اتحاد شوروی وارد آورده و باعث تصادم اتحاد شوروی و انگلستان گردد این امتیاز فقط پس از مدت پنجسال بواسطه اعتراض شوروی لغو گردید.

ضمناً باید این نکته را تذکر دهد که دولت ایران که امتیازات مشروحه بالا را بدول دیگر واگذار می نموده همواره از دادن حق امتیاز باتحاد شوروی در شمال ایران امتناع ورزیده و میورزد.

تمام این قضایا دلالت بر این می نماید که محافل حاکمه ایران نسبت باتحاد شوروی سوء قصد دارند و منتظر فرصت هستند که نسبت بمنافع شوروی لطمه وارد آورند و نواحی نفت خیز آذربایجان شوروی و ترکستان شوروی را مورد تهدید قرار دهند

این قضیه را نمیتوان بر حسب تصادف و اتفاق دانست که همین اواخر نیز در سال ۱۹۴۵ محافل حاکمه ایرانی آقای حکیمی را که احساسات خصمانه وی نسبت باتحاد شوروی معروف است بسمت نخست وزیری ایران انتخاب نمودند و آقای حکیمی همان شخصی است که در کابینه صمصام السلطنه نامبرده که یادداشت غاصبانه ای راجع بدعاوی ایران نسبت ببادکوبه و آذربایجان شوروی و ترکمنستان شوروی به کنفرانس پاریس تقدیم نموده بود یکی از وزرای برجسته بشمار میرفت.

بطوریکه همه میدانند دولت حکیمی تا ماه فوریه ۱۹۴۶ بروی کار باقی ماند و با عملیات خود محیط روابط ایران و شوروی را مسموم ساخت.

بنا بر این ملاحظات اتحاد شوروی مجبور است نسبت بمحافل

بین آنها استفاده نموده آذربایجان شوروی و بادکوبه وترکمنستان شوروی را تصرف نماید

چنانکه در سال ۱۹۱۹ در کنفرانس پاریس یادداشتی از طرف دولت ایران بزمامداری صمصام السلطنه به امضای مشاورالممالك وزیر امور خارجه وقت تسلیم گردید و تقاضاشده بود که آذربایجان شوروی با شهر بادکوبه وترکمنستان شوروی با شهر های عشق آباد و مرو و قسمتی از ارمنستان با شهرایروان و غیره بایران واگذار گردد.

با وجود این سیاست غاصبانه دولت ایران دولت شوروی ازبدو تشکیل خودهمواره رفتاردوستانه خودرا نسبت بایران خاطرنشان مینمود و در ماه فوریه سال ۱۹۲۱ عهدنامه‌ای منعقد نمود که بر طبق آن برای ابراز مودت راه آهن متعلق بروسیه وراههای شوسه و بنادرواسکله‌ها و کشتی ها و گرجیها و بار انداز ها و بانکها و خطوط تلگرافی و و تلفونی و جزایر متعلق بروسیه را با طیب خاطروبلاعوض به ایران تسلیم نمود.

دولت شوروی انتظار داشت که محافل حاکمه ایران باهمیت این رفتار دوستانه اتحاد شوروی که درتاریخ روابط بین دودولت نظیر نداشته است پی برده و ارزش آنرا خواهندفهمید

ولی چند ماه پس از عقد این عهد نامه دولت در همان سال امتیاز نفت شمال ایران را در نزدیکترین نقاط مرز شوروی به شرکت خارجی موسوم باستاندارد اویل واگذار نمود تا بدین وسیله لطمه‌ای بمنافع اتحاد شوروی واردسازد.

راست است که این قرار داددرسال بعد بواسطه اعتراض اتحاد شوروی لغو گردید.

در سال ۱۹۳۷ مجددا دولت ایران امتیاز نفت نواحی واقعه در مرز اتحاد شوروی در قسمت خاوری بحری خزررا بشرکت نفت امریکائی واگذار نمود باز بخیال اینکه بدین وسیله لطمه‌ای بمنافع شوروی وارد آورده و موجبات تصادم بین اتحاد شوروی ودول متحده امریکا

کمك نماید فرصت خوبی خواهد بود که بعد از مراجعت تهران و با حصول توافق در شرایط تشکیل شرکت طرح لازم بمجلس شورای ملی ایران پیشنهاد گردد و این قضیه بلا فاصله بنوعی که مورد توافق طرفین باشد حل شود.

مقصود آنست که تشکیل این قبیل شرکت‌ها ولو آنکه طرف از اتباع ایران باشد باید طبق قانون اساسی ایران بتصویب مجلس شورای ملی ایران برسد. ضمنا این نکته را خاطر نشان میسازم که اعطاء امتیاز از حقوق مربوط بحق حاکمیت و استقلال کشور است که باید بتصویب مجلس شورای ملی برسد و اگر در نیم قرن قبل یعنی پیش از مشروطیت ایران با شرایط آن زمان امتیازی داده شده باشد این امر را نمی توان عملا تبعیض نسبت به دولت شوروی دانست.

۲-موضوع آذربایجان- چنانکه سابقا گفته‌ام وضع عملی که در آذربایجان ایجاد شده مخالف صریح قوانین کشور و مخالف با حق حاکمیت و استقلال ایران است که دولت اتحاد جماهیر شوروی سوسیالیستی از انقلاب کبیر اکتبر ۱۹۱۷ تا قرارداد سه گانه و کنفرانس و اعلامیه تهران همیشه آنرا محترم شمرده است

اما در باب امور داخلی آن سامان من با کمال حسن نیت در نظر دارم هر گونه اصلاحاتی را که مطابق آرزوی مردم آن صفحه باشد تا آنجا که قوانین کشور اجازه دهد عملی نمایم و مقصود آنست که با کمك معنوی دولت شوروی این اصلاحات در محیط صلح و آرامش و بدون منازعات داخلی انجام یابد

۳-راجع بقوای شوروی در ایران در باب تخلیه ایران از قوای متفقین باید این نکته را متذکر شوم که مطابق اصل (۱۰۶) قانون اساسی ایران توقف و عبور قوای بیگانه در خاك ایران منوط باجازه مجلس است و قرارداد سه گانه هم که توقف قوای متفقین در خاك ایران را در موقع جنك اجازه داد بتصویب مجلس رسیده وچون طبق ماده ۵ این قرارداد قوای مزبور منتها تا دوم مارس ۱۹٤٦ باید خاك

تا کشور ایران احتیاط را از دست ندهد و بهمین جهت ناگزیر است خروج قوای خود را از شمال ایران بعهده تاخیر اندازد .

وصول این یادداشت بی نهایت اسباب تکدر خاطر گردید زیرا این پاسخ ما را از مقصود دور میساخت در این یادداشت دولت شوروی یکی دو پیشنهاد نسبتا مساعد خود را پس گرفته بود در موضوع نفتهم که قبل از ما یعنی درست یك سال پیش در اسفند هزار وسیصد و بیست و سه مذاکرات مقدماتی توسط مرحوم آهی سفیر ایران در خصوص شرکت مختلط ایران و شوروی در مسکو بعمل آمده بود من نمی توانستم مذاکراتیکه منتهی بتصمیم قانونی گردد بعمل آورم در باب آذربایجان هم بحکم من بدکار به هیئت شیدید ما از وساطت دولت شوروی سخن بمیان نیاورده بلکه فقط کمك معنوی از آنان خواسته بودیم و بی پرده بگوئیم خواهش ما این بود دولت شوروی از مساعدت نسبت بسران دمکرات خودداری نماید متاسفانه در این موضوع جواب یاس آوری داده بودند بطوریکه ملاحظه فرمودید درضمن مذاکرات و پیشنهادهائی را که در سابق در خصوص نفت بین دولت و کمپانیهای خارجی بعمل آمده و هیچوقت صورت پیدا نکرده بود دلیل خصومت و سوء نیت ایران نسبت بشوروی شمرده بودند **بعد از مشاوره پاسخ زیرین فرستاده شد**

بار دیگر لازم میدانم تذکر دهم که هدف دولت من با نهایت صداقت تحکیم مناسبات دوستی بین اتحاد جماهیر شوروی و ایران است و تا کنون در این راه کوشیده ام و در آتیه نیز خواهم کوشید

شك نیست که اگر دولت اتحاد جماهیر شوروی با من در این موضوع کمك نماید منظور اصلی که ایجاد یك دوستی محکم وخلل ناپذیر دو ملت باشد موفق خواهم شد .

۱ـ راجع به نفتـ در خصوص تاسیس شرکت مختلط ایران و شوروی که تصور کرده اند با آن موافقت نشده است چنین نیست و باید مخصوصا تذکر دهم که چنانکه سابقا هم مذاکره شده است اگر در تخلیه فوری ایران از قوای شوروی و حل قضیه آذربایجان با من

وضعیت باقی خواهد ماند .

باستناد بمراسم مذکور لازم میداند مراتب زیرین را باطلاع شما برساند :

طبق پیمان سه گانه منعقد در تهران بین ایران و اتحاد جماهیر شوروی سوسیالیستی و بریتانیای کبیر در تاریخ ۲۹ ژانویه ۱۹۴۲ تخلیه ایران از طرف قوای متفقین در تاریخ دوم مارس ۱۹۴۶ حتمی و غیر قابل بحث می باشد چنانکه قوای متفقین در تاریخ مزبور کلیه خاک ایران را تخلیه نموده اند بنابراین باقی میماند قسمتی از قوای شوروی در پاره ای نواحی شمال ایران که بهیچوجه با پیمان مزبور مطابقت ندارد و بر خلاف اظهارات مکرر دولت شوروی دایر بموافقت کامل دولت شوروی بامقررات پیمان مزبور در این باب است بعلاوه تصمیم اخیر دولت شوروی باقانون اساسی ایران و با قرارداد های ایران و شوروی نیز مباینت کامل دارد .

بنابمراتب مذکوره ناگزیر است با کمال تاسف بنام دولت ایران نسبت باین تصمیم دولت شوروی اعتراض نمایم و تقاضا کنم دستور اکید صادر فرمائید که قوای شوروی هر چه زودتر کلیه خاک ایران را تخلیه نمایند خواهشمند است احترامات فائقه اینجانب را نسبت بخود قبول فرمائید .

بعد از این اعتراض با رسیدن اخبار از ایران و تایید تجاوز متجاسرین به شهرستانهای شمالی در باره یادداشتی بمضمون ذیل ارسال داشتم :

آقای کمیسر ملی

در ضمن تذکاریه مورخ ۲۷ فوریه شرحی راجع بحدوث وقایع ناگوار جدید در حدود گیلان باطلاع جنابعالی رسانده بودم که با کمال تاسف پاسخی در این باب نگرفتم اخبار اخیر که از ایران رسیده معلوم میدارد دستجات جدید مسلح باسلحه جدید مانند تفنگ خودکار و بمب و نارنجک دستی و کامیونهای متعدد مملو از اسلحه و افراد بنواحی گیلان هجوم می آورند و فرمانداران و ماموران دولت را دستگیر کرده و

ایران را تخلیه نمایند و در اعلامیه تهران که بامضای جناب ژنرالیسم استالین رسیده و همچنین در نتیجه اعلانات مکرر دیگری که مقامات صلاحیت دار شوروی در محافل بین‌المللی در ایران نموده اند همیشه وعده داده‌اند که طبق تعهد صریح خود کلیه قوای خود را از خاک ایران ببرند ادامه توقف بعد از تاریخ مزبور برخلاف تعهدات مذکوره و بر خلاف اصل ۱۰۶ قانون اساسی ایران است و اینکه اشاره ببعضی از اظهارات در کابینه صمصام‌السلطنه و یادداشت از طرف مشاورالملک نموده‌اند این نکته مسلم است که اظهارات با یادداشت بعضی‌از زمامداران ایران در ۲۷ سال پیش که در نتیجه مظالم دولت تزاری روسیه و در حین انقلاب اکتبر ۱۹۱۷ و پیش از انعقاد پیمان دوستی با دولت شوروی باین عناوین از انجام تعهدات صریح خود که طبق پیمان سه گانه مورخ ژانویه ۱۹۴۲ دایر بر خروج کلیه قوای خویش ازخاک ایران نموده است خودداری و یا تعلل نماید »

در تلو این مذاکرات با وجود اشکالات وموانع ماامید خودرا نسبت بتخلیه ایران از دست نمیدادیم و هنوز منتظر بودیم قوای شوروی در تاریخ ۲ مارس ۱۹۴۶ مطابق ۱۱ اسفند ماه ۱۳۲۴ برطبق پیمان سه گانه خاک ایران را کاملا تخلیه کنند ولی با نهایت حیرت وتاثر اعلامیه‌ای از طرف آژانس تاس در روزنامه ایزوستیا انتشار یافت که امر تخلیه تنها قسما تحقق پیدا نمود واخبار ایران هم مؤید همین اعلامیه بود در نتیجه اینجانب بلا فاصله شخصا در نزد ژنرالیسم از این نقض صریح پیمان اعتراض کردم و بعدا اعتراض کتبی نیز بمضمون زیر این فرستادم :

آقای کمیسر ملی

در روزنامه ایزوستیا شماره ۹۶۹ ۸ ر ۳ ر ۵ تاریخ دوم مارس ۱۹۴۶ اعلامیه‌ای از طرف آژانس تاس انتشار یافته است دائر براینکه دولت شوروی تصمیم گرفته است از تاریخ دوم مارس ۱۹۴۶ شروع بتخلیه قوای خود از نواحی خراسان وشاهرود وسمنان بنمایند ضمنا خاطرنشان نموده است که قوای شوروی درسایر نواحی شمال ایران تا روشن شدن

محروم و پراکنده است و مقامات شوروی در تهران با فرستادن نیروی کمکی بنواحی مزبور موافقت نکرده‌اند .

بموجب گزارش دیگر مهاجرین به بیست و چهار کیلو متری بندر پهلوی رسیده اند علاوه برهمه اینها در این موقع که انتظار تخلیه فوری ایران از قوای شوروی میرود طبق اطلاع واصله کشتی حامل از قوا از سواحل باکو رو به ایران به بندرشاه ره سپار شده است .

جای تردید نیست که وقوع تمام این قضایا مربوط بـه بقای نیروی دولت اتحاد جماهیر شوروی و عدم تخلیه ایرانست و باین ترتیب هیچ دولتی قادر نخواهد بود وظایف خودرا درحفظ نظم وآرامش کشور انجام دهد و مسؤلیت خودرا در مقابل ملت ایران و حفظ مناسبات حسنه بین دو کشور ایفاء نماید .

بدیهی است بهبود اوضاع ومخصوصا تشیید روابط دوستی و اقتصادی بین ایران و شوروی در این است که دولت مرکزی ایران بتواند آسایش و امنیت را در نواحی کشور بر قرار سازد و بـا فراغت خاطر دست بیک رشته اصلاحات اساسی بزند .

بنا بر این بازهم لزوم تخلیه ایران را از قوای شوروی تقاضا دارم مقامات شوروی باین عمل جلب اعتماد و دوستی ملت ایران را خواهند نمود و مانع هرج و مرج و خون ریزی بیهوده خواهند شد و فرصتی برای دولت خواهنـد داد تا اصلاحاتی را که دولت شوروی در نظر دارد عملی سازد

در پایان خواهشمندم احترامات فائقه این جانب را نسبت بخود بپذیرید .

بـاید بگوییم در عین جریان مذاکرات و مراسلات سیاسی که گزارش آن به نظر آقایان محترم رسید مذاکرات و مراسلاتی برای تصفیه امور اقتصادی ما بین آغاز شد و هیئت اقتصادی با گفتگوهائی

فوق‌العاده اسباب وحشت واضطراب آن حدود را فراهم وامنیت کشور را مختل نموده‌اند ازطرفی پشتیبانی آنان بوجود قوای شوروی درایران واز طرفی هم مقامات شوروی درتهران بافرستادن نیروی‌تامینیه‌دولت موافقت نکرده‌اند .

محتاج بتذکر نمی‌داند که‌دوام این‌وقایع بکلی برخلاف‌انتظارات ملت‌ایران ازدوستی اتحادجماهیر شوروی می‌باشد وچنانچه اقدام‌فوری در جلوگیری این وقایع بعمل نیاید اوضاع ایران بکلی پریشان وتمام مناطق کشور دچار ناامنی‌خواهد گردید وهیچ نتیجه‌ای جزهرج ومرج وطغیان وعصیان‌حاصل‌نخواهد شدو بزرگترین لطمه بدوستی‌دولت‌وملت‌ایران نسبت باتحادجماهیرشوروی‌واردخواهدساخت .

ازاین لحاظ‌برحسب لزوم باردیگر ازآن‌جناب تقاضادارم دستور فوری برای تخلیه قوای شوروی ازایران صادر فرمایند تا مامورین دولت با آزادی‌عمل بتوانندانتظامات رادرکشور برقرار کنندواصلاحات لازمه که دولت درنظر دارد عملی گردد

بلافاصله باوصول اخبار ناگوار جدید ازایران یادداشت ذیل‌رافرستادیم

آقای کمیسر ملی .

درتعقیب مراسله مورخ ٥ مارس شماره ٤٣ راجع بوقایع اخیر درحدود گیلان اینك باکمال تاسف اطلاعات اخیری‌را که‌از ایران‌رسیده باکمال احترام باستحضار عالی می‌رساند .

یکعده مسلح باعده کامیون بااسلحه خود کارو بمب و نارنجك دستی‌ازطریق دیناچال وارد شفارود شده‌و فرماندار طوالش رادستگیر کرده‌اند عده دیگر ازراه هرو آباد به‌اسالم درحرکتند .

عده دیگر بدوازده کیلومتری ماسوله رسیده آنجارا تهدیدمی کنند ویك گروه پانصدنفری ازطارم بچند کیلومتری منجیل رسیده‌اندو قصد اشغال آنجارا دارند قوای ژاندارم دولتی ازهرگونه آزادی‌عمل

مدت این قرارداد محدود به‌پایان‌جنگ و بازگشت بزمان‌عادی بوده است با وجود اینکه جنگ‌خاتمه یافته هنوز باتکاء آن‌قرارداد مقررات گمرکی رعایت نمیشود و بنظـر وزارت دارائی ادامه این وضع مخالف استقلال گمرکی ایران است و امر آنرا تقاضا دارد ، و علاوه چون مقررات‌همین پروتکل هم‌از طرف‌نمایندگی تجارتی شوروی رعایت نمی‌گردید درتاریخ ۱۴ر۹ر۲۲ وزارت دارائی از نمایندگی تجارتی شوروی تقاضا نمود پس از شصت روز از تاریـخ این نامه پروتکل را خاتمه یافته تلقی نمایند

قسمت‌دوم مطالبات‌گمرکی

۱ – بنگاههای بازرگانی شوروی بابت یك درصدوشش‌درصد تمبر واردات مواد نفتی از تاریخ یکم اکتبر تا ۳۱ دسامبر ۱۹۴۵ مقروضند ۱۳۶۹۷۶۹ر۳۰ ریال

۲ – بابت حقوق و عوارض گمرکـی کالاهائیکه از شهریور ۱۳۲۰ تا خرداد ۱۳۲۱ از مرزها و بطرق‌مختلفه واردنموده‌اند‌مقروضند ۷۱۲۱۶۶۴۳ر۰ ریال

۳ – کالاهای‌دولتی که در گمرك ضبط شده ۳۷۴۸۳۹ر۰۰ ریال

۴ – کالاهای‌متعلق بتجار که‌در گمرك‌ضبط شده ۱۰۹۷۷۱۷۰۷ر۰۰ ریال

۵ - خسارات‌وارده باثنیه واموال‌گمرکی۳۶۵۸۵۱۱ر۰۰ ریال

۶ – کرایه اماکن گمرکی در شمال که در تصرف‌شورویها میباشد ۵۶۵۱۴۹۳۰ر۰۰۰ ریال

۷ – خسارات وارده بخزانه دولت ازحیث حقوق و عوارض گمرکی کالای موجوده در انبارهـای گمرك که بوسیله نیروی‌شوروی مصادره‌شده ۱۸۵۵۷۳۷۷۳ر۰۰ ریال

با وزارت امور خارجه دولت شوروی بعمل آورد و در نتیجه آن مذاکرات یادداشت ذیل به تاریخ اول اسفند ماه فرستاده شد :

فهرست مسائل جاری که باید آقای میکویان اطلاعا مطالعه نمایند :

مسئله مالی ۱ قرارداد مالی که پایه اساس مبادله پولی در مملکت است در دوم مارس ۱۹٤٦ خاتمه مییابد و وضع نهائی حاصله از قرارداد مزبور در روز ۳ مارس باطلاع خواهد رسید ،

تکلیف زر سپرده حاصله و دلار طلب بانک ملی باید روشن و طرز پرداخت آن معین شود ،

آنچه که بزر طلب بانک ملی ایران می شود چون قانونا جزو پشتوانه اسکناس قرار گرفته است تکلیف آن قانونا معین است و بایستی بخزانه بانک ملی (قسمت نشر اسکناس) منتقل شود وراجع به طلب دولاری و پرداخت آن هم باید مذاکره لازم بعمل آید

مسئله گمرکی و مطالبات گمرکی

قسمت اول - موضوع پروتکل پس از وقایع شهریور ۱۳۲۰ نمایندگی بازرگانی شوروی بدون رعایت مقررات گمرکی و انجام آئین مربوط بورود و صدور کالا در ایران اقدام بواردنمودن وصادر کردن کالا و فروش مال‌التجاره روسی در بازار ایران نمود - پس از هشت ماه مذاکره حاضر شدند که حقوق و عوارض گمرکی را بپردازند مشروط براینکه اجازه داده شود که کالاهای خود را در انبارهای مخصوص خودشان انباشته و تحویل آن به خریداران موکول بارائه پروانه ورودی گمرک از طرف خریداران باشد و ترتیب این بود که خریدار نمونه جنس را در نزد شورویها معاینه نموده وجه را در مقابل دریافت سیاهه‌ای پرداخت و سپس سیاهه را بگمرک ارائه داده و اداره گمرک از روی سیاهه پروانه ورودی بدون رویت کامل جنس صادر می‌نمود .

لوازم تصرف کرده‌اند و هیچگونه مداخله‌ای بمامورین دولتی ایران از اول نداده‌اند و ترتیب واگـذاری آن باید داده شود و همچنین موضوع واگذاری خطوط آهن شمال ازگرمسار بالا از یکطرف واز کرج بالا از طرف دیگر باید عملی شود

کارخانجات اسلحه سازی

درمقدار تفنگ و مسلسل سبك و فشنگی که باسب قراردادااسلحه سازی ساخته و تحویل شده است مبلغ — ۱۲۸۱۰۷۹۸۳٫۰۰ ریال‌ضرر خزانه دولت ایران شده است کـه تفاوت بین قیمت تمام شده برای کارخـانه و قیمتـی کـه پرداخـت آن تعهدشده میباشد و از بابت قیمت تعهدشده هم هنوز مبلغ ۳۰۹۳۸۸۵۶٫۰۰ ریال‌نمایندگی‌تجارتی شوروی بکار خانجات اسلحه سازی مقروض است .

جمع کلیه اقلام‌در حدودهشتصد و سی وهشت میلیون ودویست وهشتاد وسه هزار وششصدوشانرده ریال‌میباشد

موضوع واگذاری بقیه فلز موجودکه در حدود ۶۹۰ تن‌میباشد بقیمت بین‌المللی امروز تامیسن فشنك‌کافی برای مسلسلهای سبکی کـه در کارخانه برای خود ایران ساخته‌شده ووعده‌آنهم داده شده‌بدهکار است . و همچنین واگذاری چند ماشین و ابزار چدنیکه بکارخانه‌داده اند و حقوق متخصصین فنی باید تصفیه شود .

بقایای‌حساب‌معاملات‌برنج

اداره غله ونان وزارت دارائی انتظار داردکه بقایای حساب معاملات برنج را در تهران تصفیه نمایند با کمال تاسف‌در مذاکرات اقتصادی وجواب بتذکرات ما رجال شوروی بیشتر از امور سیاسی هم کوتاه آمدند و تاآینکه مجبور شدیم در تاریخ ۱۵ ماه اسفند تذکاریه دیگری بمضمون زیرین بفرستیم

آقای‌مولوتف کمیسرملی امور خارجه

بطوریکه خاطر آن جناب مستحضر است قرار داد مالی کـه

۸ کالاهای صادراتی که در گمرك خانه‌های شمال ازبین رفته
۰۰ر۰۰۰ ۸۷۰۲ ریال

۹ - حقوق و عوارض تقریبی کالا و مواد سوار باریکه بدون انجام آئین گمرك ازمرز خارج نموده‌اند . ۰۰ر۵۰۹٦۸۱ ریال

۱۰ - خساراتی که بکارمندان گمرك وارد شده است .
۰۰ر۵۳۳۷۲٤ ریال

۱۱ - کالاهای بابابای آلمانی که در حال شوروی ترانزیتی بوده و نرسیده است جمعا ۰۰ر۲۲۳۰۱۱٤۰۰ ریال

چندقلم دیگرهم هست که ارقام آن بعدا در صورت لزوم داده خواهد شد .

مسائل مربوط براه آهن

۱ - واگذاری تاسیساتی که در راه آهن نموده‌اند ,
مقامات شوروی‌تاسیساتی که در طول خط آهن نمودند که بشرح زیر است .

در بندرشاه سه اسکله بزرك ساخته‌اند - در تمام طول راه عماراتی ساخته‌اند کارخانجات تعمیر موجود را توسعه داده‌اند و کلیهٔ تاسیساتی که از لحاظ توسعه ضرورت داشته بوجودآورده‌اند

نحوه واگذاری این تاسیسات باید معین شود - ملاك عمل واگذاری‌هم باید مقاوله نامه‌ای که برای تنظیم اموروراه آهن‌تدوین شده قرار گیرد و با امریکائی‌ها هم راجع بواگذاری تاسیسات آنها یك سابقه عملی انجام شده است

۲ - خریداری وسایط نقلیه حتما به ایران آورده‌اند و این وسایل عبارت از ده لکوموتیو و مقداری واگن است .

۳ - از بابت کرایه محمولات ارتشی‌هم در حدود ۲٦میلیون ریال(۰۰۰ ۰۰ ۲٦۰) براه‌آهن‌بدهکارند‌که باید تصفیه شود

٤ - راه آهن تبریز جلفا و از صوفیان بشرفخانه را با تمام

در زمستان ۱۹۴۲ که ملت ایران دچار کمبود محصول و قحطی شدید بود قرار دادهائی راجع به تهیه و تسلیم بیش از شصت هزار تن مواد خوار باری با نمایندگی تجارتی شوروی در ایران منعقد نمود که بیش از سیصد میلیون ریال خزانه دولتی ایران از بابت آن متضرر گردید . ۱۹۴۳ قرارداد سی و شش هزار تن برنج منعقد کرد که در حدود سیصد میلیون ریال ضرر و خسارت انجام آن قرار داد شد .

در اجرای قرارداد اسلحه سازی دولت ایران در حدود صد و سی میلیون ریال خسارت دیده است و هنوز هم از بابت قیمتی که خود نمایندگی تجارتی شوروی تعیین و تحمیل نموده مبلغ سی میلیون ریال بدهکار است .

نمایندگی تجارتی شوروی از بعد از وقایع شهریور استقلال گمرکی ایران را نقض کرده و برای مدت هشت ماه تمام از پرداخت کلیه حقوق گمرکی خودداری نموده و بعدا هم وزارت دارائی را تا خاتمه جنگ مجبور بانعقاد و اجرای پروتکلی نمود که اجناس وارداتی شوروی تحت حفاظت خود نمایندگی تجارتی شوروی در انبار های خودشان قرار گیرد ودر ضمن عمل حتی مقررات همان پروتکل هم عمل ننمود و با وجود اینکه امروز جنگ تمام شده است باز هم بمقررات تعرفه گمرکی ایران تمکین نکرده و بهمان نقض استقلال گمرکی ایران کماکان ادامه میدهد .

در تمام طول مدت جنگ نمایندگی تجارتی شوروی کلیه واردات خودرا بحد اعلای قیمت بازار سیاه فروش رسانده و از کمک بدولت ایران در تنزل قیمت ها از راه فروش اجناس انحصاری ازقبیل قندو شکر و قماش وسایر کالاها خودداری نمود در عین حالیکه سایر متفقین ایران بمقرارات انحصار تجارت ایران احترام گذاشته وقند و قند و قماش و سایر کالاهای خودرا بقیمتهای بین المللی بدولت ایران عرضه میداشتندوخرید های خودرا هم ازبازار سیاه مینمودند نمایندگی

پایه واساس مبادله پولی بین دو مملکت است در دوم مارس ۱۹٤٦ خاتمه یافته است و طبق مقررات این قرار داد درروز سوم‌ماه مارس باید تصفیه نهائی و طرز پرداخت آن بعمل آید .

در تاریخ ۲۰ و ۲۲ فوریه ۱۹٤٦ در نتیجه مذاکرات حضوری با آقای میکویان اینطور مقررشد که مقدمه فهرستی از مسائل معوقه اقتصادی و مالی بین دو کشور تنظیم شده و بایشان تسلیم شود که مذاکرات اقتصادی بعد شروع گردد در۲۳ فوریه این‌فهرست بایشان تسلیم گردید و تا امروز هیچگونه اطلاعی از ایشان دایره شروع مذاکرات اقتصادی و مطالبات دولت ایران نرسیده است

اینک چون پایان قرار داد مالی فرا رسیده است لازم میدانم وضع نهائی این‌حساب را بطوریکه بانک‌ملی ایران‌تلگرافا اطلاع‌میدهد باستحضار جناب‌عالی برسانم.

طلب بانک ملی ایران از بانک دولت شوروی تا آخر دوم مارس بشرح زیر است .

۱ ــ طلب بطلا که مقدار آن ۱۳۰۶۰۷ر۱۱۹ر۱ گرم‌خالص است وارزش آن بنرخ رسمی بانک‌ملی ایران معادل است با ۹۸ر۱۲۵۹۸۶٦۲دولار .

این طلا طبق قانون زر امانت بانک ملی (قسمت نشر اسکناس) در بانک دولتی شوروی است و بشتوانه قانونی‌اسکناس‌ایران‌محسوب میشود باید عین آن بخزانه بانک ملی ایران (قسمت نشر اسکنا) منتقل شود و پرداخت طلب دولاری بانک ملی ایران هم هرچه‌زودتر بعمل آید .

در این موقع لازم میدانم که خاطر آن جناب را بطور کلی از مساعدت های اقتصادی که دولت ایران بدولت دوست و همجوار شوروی نموده و خسارات هنگفتی را که در این راه تحمل نموده‌است یاد آور شوم .

تقاضا نمایم مقرر دارند تذکاریه ۲۳ فوریه که متضمن فهرست مسائل
معوقه اقتصادی و مالی بین مملکت است و به آقای میکویان تسلیم شده
ترتیب اثر داده و در حل این مسائل مهم و اساسی اقدام فرمایند و همچنین
بانک دولتی شوروی در پرداخت طلب بانک ملی ایران طبق مقررات
پیمان مالی عمل نموده و تعهدات خود را محترم شمرده و اجرا نماید

توجه موثر و اساسی آن جناب در مسائل معوقه اقتصادی چگونگی
اهمیت کمک های اقتصادی و مالی ایران را بدولت اتحاد جماهیر شوروی
برجناب عالی روشن خواهد ساخت و یقین دارم که بسیاری از توهمات
مربوط بوجود احساسات غیر دوستانه در ایران نسبت باتحاد جماهیر شوروی
هم خاتمه خواهد داد.

در پایان خواهشمندم احترامات فائقه این جانب را نسبت بخود
قبول فرمایید.

احتیاج بذکر نیست اینگونه مطالبات ازبابت حداقل وجوهی بود که در
دفاتر ما ضبط و ثبت شده بود و ما میدانیم این خسارت کسری است از کسور زیانهای

بیکرانی که از حیث نقل مواد خواربار و اغنام و احشام
و میوه و ماهی و محصولات دیگر و اثرات تخریبات و استعمال خطوط راه
آهن و سایر وسایل نقلیه و بریدن جنگلها و استفاده از کارخانه ها و انواع زیانهای
دیگر در تمام سواحل اشغال شده که کنترل دولت خارج شد) بود عاید
کشور ما گردید. امید واثق دارم به تدریج منابع ثروت عالم در
نتیجه تامین یک صلح پایدار بین المللی توسعه یابد و حسن تفاهم
و همکاری واقعی در جهان جای سوء ظن و بدگمانی و سوء استفاده
را بگیرد تا کشور ما نیز بحق مسلم خود برسد و خساراتش جبران
گردد و مردم ما بآسایش خیال بهمکاری با متفقین محترم خود بخصوص
همسایگان قیام نماید.

بعد از این مراسلات که عین آنها بعرض مجلس رسید و
مذاکراتی که کاملا و بی کم و زیاد در حدود مطالب همین تذکاریه ها

تجارتی شوروی قند و شکر را تا کیلوئی صدوچهل ریال و قماش را
تا متری هفتاد الی هشتاد ریال بفروش میرساند و از اینرو اقدامات
دولت ایران در جلوگیری از بازار سیاه واجرای تثبیت قیمت‌ها همیشه
بی نتیجه می گردد . وعلاوه ضبط اموال دولتی وتجار ایران چه در
بنادر و گمرکات وچه اجناسی که ترانزیتی بوده یکی از اقلام مهم
مطالبات دولت وملت ایران است که در موقع مقتضی باید مورد بحث
واقع شود.

دولت ایران نظر بلزوم حفظ مراتب دوستی صمیمی وهمجواری
انتظار داشت ازتکرار این نقض قوانین و مقررات خودداری شود و
امیدوار بود که بعد ازخاتمه جنگ ازجبران خسارت وفداکاری مضایقه
نگردد ونمایندگی تجارتی شوروی تغییر رویه داده ونه تنها اوضاعرا
بصورت عادی برگرداند بلکه کلیه خسارات وارده را نیز جبران نماید
ونیز باید گفته شود که نسبت به هرگونه تذکر رسمی هم که دراین
موارد داده میشد توجهی معطوف نمیگردید

ذکر مختصر فوق ازجریان اوضاع اقتصادی برای اینست که‌خاطر
آن جناب را کاملا متوجه سازم که دولت و ملت ایران در طول مدت
جنگ صمیمانه درراه‌دوستی بادولت همجواراتحادجماهیرشورویازهرگونه
کمك وفداکاری مضایقه نکرده است

و مخاطرات و فداکاریهائی که تحمل کرده است فوق
استطاعت بنیه مالی واقتصادی ملت‌ایران بوده‌است وتحمل‌این فداکاری‌های‌طاقت
فرسا درملت ایران انتظارات زیادی را برای آتیه از کمك اقتصادی
متقابل دولت دوست وهمجوار شوروی ایجاد کرده است بجرات میتوان
گفت نظیر این کمك های اقتصادی ملت ایران وفداکاری هائی که در
راه دوستی صمیمی با اتحاد جماهیر شوروی متحمل شده است با مقایسه
وضع اقتصادی ایران با سایر ملل در این جنگ جهانی بی نظیر و بی
سابقه میباشد.

این فداکاریها وخسارات هنگفت است که مرا وادار مینماید که

نظر ما در باب نفت چنانکه حقا و قانوناهم مسلم است این بود که ملت ایران مالک بقید و شرط سرزمین کشور اجدادی خود و منابع محصولات آن است و در باب طرز استخراج و فروش آن منابع اختیار مطلق دارد و اگر قراردادی در این باب پیشنهاد گردد باید از تصویب مجلس شورای ملی یعنی از تصویب ملت ایران بگذرد

امر آذربایجان هم یک امر داخلی است و در حدود حق حاکمیت دولت ایران است و در چنین موردی هیچگونه مجوز قانونی در بین نیست که دولت را الزام بمشورت و مذاکره با دولتهای دیگر نماید ولی حوادث ووقایعی که همه آن را در گذشته نزدیک مشاهده کردیم ما را واداشته بود با دولت دوست و همسایه محترم شمالی دراین بابها بقصد روشن کردن قضایا و پیدا کردن راه حل وتامین مبانی و ایجاد اعتماد متقابل که هنوز هم هدف سیاست خارجی دولت است وارد مذاکرات گردیم.

اما آنچه راجع بنفت است حرف اساسی همان است که در مذاکرات مسکو هم اظهار میداشتیم و آن این بود که ملت و دولت ایران مطلقا علاقه قلبی و صمیمی دارد که با ممالک شوروی وارد روابط نزدیم اقتصادی گردد و این موضوع همیشه هدف سیاست اقتصادی ما خواهد بود زیرا روسیه بزرگ بهترین خریدار کالای ما بوده است وامید است در آینده هم بشود ایران نیز بکالای آنکشور احتیاج دارد و بازرگانان ما همواره آماده داد و ستد با ملت شوروی بوده وهستند.

ولی موضوع نفت موضوعی نبود که باین سادگی بتوان وارد شد و نتیجه گرفت. آنچه شرکت وامتیاز است که مقررات و شرایط قانونی داشت و به موجب آن قوانین که از جمله اصل های ۲۳و۲٤ قانون اساسی باشد اجازه دادن هر نوع امتیاز و تشکیل هر نوع شرکت ولو طرف ایرانی هم باشد منحصرا از صلاحیت مجلس شورای ملی است و این حق در باب امتیاز در مجلس چهارده دوباره تصریح و تاکید شد پس در خصوص امتیاز تحت هیچ عنوانی دولت نمیتوانست داخل مذاکره گردد در باب شرکت هم فقط ممکن بود موافقتنامه تنظیم گردد که در

جریان داشت چنانکه در بالا هم گفتم بعد از وداع ژنرالیسم
و رجال شوروی صبح روز ۱۶ اسفند از مسکو بسوی تهران رهسپار
و روز ۱۸ وارد شدیم و آخرین جمله ای که در ایستگاه مسکو
از آقای مولوتف شنیدم این بود که گفت **امیدوارم روابط بین
شوروی و ایران رفته رفته بهتر خواهد شد** این جمله برای همه ما
بهترین مژده بود زیرا آرزوی قلبی ما همان بوده است و هست
اکنون اجازه می خواهم بقیه گزارش مذاکرات و مراسلات
متبادله را از تاریخ مراجعت بطهران تاکنون بطور خلاصه باطلاع
نمایندگان برسانم .

بعد از ورود چون دوره مجلس چهاردهم بپایان رسید بدیهی است
اولین وظیفه دولت بحکم قانون اساسی این بود که بی درنگ
مقدمات انتخابات دوره پانزدهم را فراهم نماید تا دوره فترت پیش
نیاید ولی با کمال تأسف اوضاع آشفته آذربایجان و توقف قوای
شوروی در ایران و بروز طغیان و دسته بندی در نقاط دیگر کشور
که نتیجه مستقیم اوضاع آذربایجان بود اجرای این مقصود را بکلی
ممتنع ساخته و اساسا استقلال کشور و حاکمیت دولت را بخطر
انداخته بود پس ناچار نخستین کار دولت کوشش در تسریع تخلیه کشور
از قوای بیگانه و خواباندن فتنه و عصیان و حل قضیه آذربایجان
بود و حاجت بذکر نیست که در اولین فرصت درباب این موضوع
حیاتی با نهایت جدیت وارد عمل و مذاکرات شدم و خواب راحت
را بخود حرام کردم و روزها و شب ها دمی نیاسودم و در برابر
مشکلات نگفتنی و موانع و معضلات باور نکردنی سینه سپر ساختم
و بهر تدبیری دست بردم تا اولین آرزوی ملت ایران یعنی تخلیه
بیگانه را که در واقع میدان گشایش تمام گره های دیگر بود عملی
ولی نمایم بر سر راه ما در حل این مسئله دو مشکل عظیم بود یکی
مسئله نفت دیگری مسئله آذربایجان

آن قابل استفاده شرکت خواهد گردید وسرمایه طرف شوروی عبارت خواهد بود از هر قبیل مخارج وآلات وادوات و حقوق متخصصین وکارگران که برای استخراج نفت و تصفیه آن مورد احتیاج خواهد بود .

٥ - مدت عملیات شرکت پنجاه سال است

٦ - پس از انقضای مدت عملیات شرکت دولت ایران حق خواهد داشت اسهام شرکت متعلق بطرف شوروی را خریداری نماید و یا مدت عملیات شرکت راتمدید کنند .

٧ - حفاظت اراضی مورد تجسسات وچاههای نفت و کلیه تاسیسات شرکت منحصرا بوسیله قوای تامینیه ایران خواهد بود .

قرار داد شرکت نفت مختلط شوروی و ایران مزبور که بعدا مطابق متن این نامه عقد میشود به مجردی که مجلس شورای ملی ایران انتخاب شد و به عملیات قانون گذاری خود شروع نماید در هر حال نه دیرتر از مدت هفت ماه از تاریخ ٢٤ مارس سال جاری برای تصویب پیشنهاد خواهد شد .

«موقع را مغتنم شمرده احترامات فائقه را تجدید مینماید.»

در پاسخ این نامه عین آن با خطاب باینجانب وامضای آقای سفیر کبیر شوروی باینجانب فرستاده شد .

در این موقع خوشبختانه در نتیجه اقدامات و مذاکرات وکوشش های گرانبهای جناب آقای سادچیکف سفیر محترم شوروی در بسباب تخلیه کشور از نیروی شوروی وحل قضیه آذربایجان وحدت نظر حاصل شد و ابلاغیه ای مرکب از ٣ ماده تنظیم گردید و دولت شوروی نیز طبق وعده خود قوای خودرا درمدتی که معین شده بود بیرون کشید وبا این ترتیب راهی که ملت ودولت ایران برای تحکیم مبانی دوستی با شوروی میجست بازشد وامید واثق دارم که دوستی ما روز بروز بیشتر مستحکم شود و هر نوع سوء تفاهم مرتفع گردد .

اینک متن ابلاغیه

١ - قسمت های ارتش سرخ تاریخ ٢٤ مارس ١٩٤٦

صورت تصویب مجلس مبنای قرارداد رسمی باشد

در نتیجه مذاکرات و مباحثات زیادی که از تفصیل آن میگذرم موافقت نامه در باب شرکت نفت ایران وشوروی درتاریخ ۱۵ فروردین ماه ۱۳۲۵ بترتیب زیر تنظیم گردید که عین آنرا برای اخذ تصمیم و تصویب قرائت میکنم.

آقای سفیر کبیر — پیرو مذاکرات شفاهی که بین ما بعمل آمده است محترماً باستحضار آن جناب میرساند که دولت اعلیحضرت شاهنشاهی ایران موافقت مینماید که دولتین ایران و شوروی شرکت مختلط ایران و شوروی برای تجسسات و بهره برداری اراضی نفت خیز در شمال ایران با شرایط اساسی ذیل ایجاد نمایند

۱— در مدت بیست و پنجسال اول عملیات شرکت چهل ونه در صد اسهام بطرف ایران و پنجاه ویك درصد اسهام بطرف شوروی متعلق خواهد بود و در مدت بیست و پنجسال دوم پنجاه درصد اسهام بطرف ایران و پنجاه در صد بطرف شوروی متعلق خواهد بود

۲— منافعی که بشرکت عاید گردد بتناسب مقدار اسهام هریك از طرفین تقسیم خواهد شد

۳— حدود اراضی اولی که برای تجسسات اختصاص داده می شود همان است که در نقشه ایکه جنابعالی ضمن مذاکرات در روز ۲٤ مارس باینجانب واگذار فرموده اید باستثنای قسمت خاك آذربایجان غربی که در باختر خطی که از نقطه تقاطع حدود اتحاد جماهیر شوروی و ترکیه و ایران آغاز و بعد از سواحل شرقی دریاچه رضائیه گذشته تا شهر میاندو آب میرسد واقع است همانطوریکه در نقشه مزبور روز ٤ آوریل سال ۱۹٤٦ اضافه تعیین گردیده است ضمنا دولت ایران متعهد میگردد خاکی را که درطرف غرب خط سابق الذکر واقع است بامتیاز کمپانی های خارجی واگذار ننماید .

٤— سرمایه طرف ایران عبارت خواهد بود ازاراضی نفت خیز مذکور در ماده (۳) که پس ازعملیات فنی دارای چاههای نفت ومحصول

واقعی ملت نبوده و محرکین اصلی این نهضت ابدا نماینده آذربایجانی
ها محسوب میشدند (صحیح است)
و مردم آذربایجان از این گونه نیات و عملیات کاملا بیزار و شب و روز در فشار
و آزار بودند (صحیح است) چنانکه این مراتب را همان وقت در آغاز مذاکرات
در مسکو صریحا به اولیای شوروی اظهار کردم و در ضمن همین گزارش
باطلاع آقایان محترم رساندم.

حقیقت اینکه بدی نگذشت عملیات دمکراتها نظر دولت را
تایید کرد زیرا آن عملیات کاملا برضد قانون اساسی و استقلال و حاکمیت
ملت ایران بود این آقایان که دمکرات های آذربایجان نامیده
میشدند و اکنون بنام متجاسرین معروف شده‌اند برخلاف استقلال کشور
و برخلاف نص صریح قانون اساسی ، دولت خود مختار تشکیل دادند، مالیات
گرفتند و اموال مردم را مصادره و املاك آنان را ضبط و تقسیم و نفوس
زیادی را ترور کردند .

ماموران انتظامی دولت و ژاندارمها را هرجا توانستند با فجیع
ترین طرز کشتند و اشخاص سیویل را با انواع اسلحه حتی بمب و اسلحه
خودکار مجهز نمودند و انبارهای مهمات ارتش و کالای عمومی و خواربار
کشور را تصرف کردند و ادارات و محاکم را اشغال نمودند و خود قضاتی
تعیین و بکار محاکمات مداخله نمودند حتی کتب درسی را عوض و بزبان
ترکی کتابهائی تالیف کردند که هدف عمده آن ترویج یکوطن‌پرستی
مجعول محلی و ایجاد یك تاریخ و ملیت غیرایرانی برای آذربایجان بوده
این نهضت خائنانه را محرکین بسط دادند و بتدریج شعله آتش فتنه
بکردستان رسید و عده ای در آنجا بتحریك کردها که فرزندان دلاور
ایرانند پرداختند و در آن سامان نیز معرکه ای شبیه معرکه آذربایجان
برپا ساختند و حزبی ساختگی بنام کومله بوجود آوردند و مقدمات
تجزیه و تشکیل حکومت مستقلا بدست چند تن وطن فروش در آنجا
فراهم آمد.

یعنی یکشنبه چهارم فروردین ۱۳۲۵ در ظرف یکماه ولیم تمام خاك ایران را تخلیه می نمایند .

۲ - قرار داد ایجاد شرکت مختلط بین ایران و شوروی و شرایط آن از تاریخ ۲۴ مارس تا انقضای مدت هفت ماه برای تصویب بمجلس پانزدهم پیشنهاد خواهد شد .

۳ - راجع بآذر بایجان چون امر داخلی ایران است ترتیب مسالمت آمیزی برای اجرای اصلاحات بر طبق قوانین موجوده و با روح خیرخواهی نسبت به اهالی آذربایجان بین دولت واهالی آذربایجان داده خواهد شد .

چنانکه ملاحظه میفرمائید ماده سوم قرارداد مربوط به آذربایجان است و اکنون لازم میدانم توضیحاتی در آن باب بعرض برسانم و گمان می کنم موقع آن رسیده باشد که در این ضمن توضیحاتی کافی داده شود .

رجال محترم شوروی بعد از مذاکرات اولیه که در مسکو بعمل آمد خود تصریح کردند که موضوع آذربایجان یك موضوع داخلی است چنانچه در تذکاریه دوم جواب دولت که خواندم تصریح شده نهایت اینکه چون بقول خودشان نسبت بحوادثی که در جوار مرز شوروی روی داده نمیتوانستند بی قید بمانند نهایت علاقه را ابراز میکردند که دولت مرکزی در حل قضیه آذربایجان راه مسالمت پیش گیرد و در این باب اصرار داشتند ودولت ماهم اساساراهی غیر ازمسالمت نمی خواست وتحریك وعصیان وپشت پازدن بقوانین از طرف دمکرات های آذربایجان بود .

مطلبی که اکنون میخواهم برای روشن شدن حقایق بگویم اینست که دولت بموجب گزارشهائی که در شروع نهضت دموکرات آذربایجان دریافت نموده بود وبا سوابق و اسنادی که در دست داشت در همان اوایل بان حقیقت بر خورد که نهضت مزبور يك نهضت

درمقابل قوای انتظامی آراستند ودر حدود قافلانکوه برضد دولت
عملیات جنگی آغاز نمودند وسنگربندی کردند و پلها را ویران ساختند
وروسای آنان برضد دولت نطق کردند و مردم را بقیام مسلح برعلیه
دولت دعوت نمودند وبنصایح مکرر دولت اعتنا نکردند وباین ترتیب
البته مواد قرار داد بالطبع ملغی گردید زیرا طرف آن را کاملا زیر
پا نهاد .

پس دولت مجبور شد برخلاف نیت اولیه خوددر این منظور مشی
خودرا تغییر دهد از پیشگاه مبارک اعلیحضرت همایونی درمواجهه باامر
واقع وتجاوز علنی یکمشت راهزن نسبت بمقدسات کشور دستور حرکت
بآذربایجان نزدیك شد و اشرار بعد ازعقب نشینی مبالغ هنگفتی از
نقدو جنس از اطراف آذربایجان یغما کردند و نفوس زیادی را برسر
راه کشتند وحتما ازمرز گذشتند دولت از آن تاریخ بعد چنان که
آقایان مسبوق هستند دراسترداد مقصرین واموال مردم اقدامات لازم
بقوای اعزامی فرمودند قوای انتظامی برای اجرای امر انتخابات
رادر نزد اولیای محترم شوروی بجا آورده است ولی هنوز نتیجه ای
بدست نیامده عجب اینکه پیش از آنکه نیروی ارتش بعملیات انتظامی
خود اقدام کند مردم واقعی آذربایجان که این آقایان دعوی نمایندگی
آنان را داشتند خود بمجازات و تعقیب متجاسرین برخاستند وآنان رادر
مدت کمی متواری وفراری ساختند (صحیح است) وقوای تامینیه دولت بامشکلات
فراوانی کوشیدند تا خشم بی پایان و حس انتقام مردم را فرو
نشاندند . (صحیح است)

باکمال تاسف درحین این عملیات نهضت و شورشی هم چنانکه
مسبوقید درنواحی جنوب روی داده ودولت گرفتاری بیشتر پیدا کرده
بود وعلت عمده آن چنانکه درسابق هم اشاره کردم پیش آمد های
آذربایجان بودوچون دراین گزارش نظر عمده معطوف بموضوع روابط
ایران و شوروی است گزارش تفصیلی وقایع جنوب رابیك فرصت دیگر
محول میدارم و همینقدر میگویم که بالاخره درسایه توجهات اعلیحضرت

دولت با وجود توجه کلی باین فجایع با کمال تاسف و باخون دل مجبور شد باز از افشاء امر خودداری کند و ناچار گشت بموجب دو غلت اساسی با دمکراتها وارد مذاکرات گردد

علت اول عدم دولت در تحکیم روابط دوستانه با دولت متفق و بزرگ ما روسیه شوروی بود که باصرار و تاکید شدیدی روش مسالمت آمیز را نسبت بسران و فراهم کنندگان نهضت آذربایجان توصیه میکردند و نمی خواستیم بهانه ای برای تاخیر امر تخلیه ایجاد کرده باشیم .

نکته ای که باید در این موقع تذکر دهم اینست که دولت ایران در راه این مقصود یعنی تامین دوستی و روابط مستقیم با دولت شوروی با اینکه عضو سازمان ملل متحد بود توصیه شورای امنیت در باب لزوم مذاکرات مستقیم باخوشوقتی تلقی نمود و هرگز نخواست اختلاف بین دو دولت دوست و همسایه موضوع مباحثات محافل سازمان ملل گردد و در این راه آنچه مقدور بود اهتمام و کوشش بجا آورده .

از طرف دیگر هم برخلاف رغم برخی بیخبران ارتباط ما در اینباب با سازمان ملل هرگز قطع نشد و دولت توسط نمایندگان خود باسازمان در تماس بود و موضوع ایران در ضمن مسائل مرجوعه سازمان بود و اکنون هم هست سازمان در تماس است

ولیت خودرا نشان دادند و معدودی بیخبران داخلی و خارجی نیک معلوم ساختند که مقصود هرگز اصلاحات نبوده بلکه این حرفها لفافه اغراض خطرناک سیاسی بود یکی از شواهد این موضوع موقعی پیدا شد که دولت خواست مقدمه انتخابات را در تمام کشور آماده سازد و بازرسانی برای این مقصود بنواحی مملکت بفرستد و برای تامین جریان صحیح انتخابات و تضمین آن از هر گونه نفوذ خارجی قوای انتظامی گسیل دارد در این موقع بود اشخاصی بنام دمکرات آذربایجان با استقلال کشور بازی می کردند و برخلاف روش مسالمت آمیز دولت و برغم مواد ابلاغیه از ورود باعزام قوای تامینیه مخالفت کردند و نیروی مسلح چریک در

قرارداد - بین دولت اتحاد جماهیر شوروی سوسیالیستی و دولت ایران در باره ایجاد شرکت نفت شوروی و ایران. دولت اتحاد جماهیر شوروی سوسیالیستی از یکطرف و دولت اعلیحضرت شاهنشاهی ایران از طرف دیگر نظر باینکه بسیار مایلند مناسبات دوستانه را تحکیم و بهمکاری من بعدی اقتصادی بین دو کشور مساعدت نمایند و همچنین بادر نظرداشتن رد و بدل نامه های بین نخست وزیر ایران و سفیر کبیر اتحاد جماهیر شوروی سوسیالیستی در ایران که در روز چهارم آوریل ۱۹٤٦ بعمل آمده مصمم گردیده اند قرارداد زیررا در باره ایجاد شرکت مختلط نفت شوروی وایران منعقد نمایند و برای این منظور اختیار داران خودرا بطریق ذیل معین نمودند

دولت اتحاد جماهیر شوروی ..

دولت ایران ..

مشارالیهما پس از ارائه اختیار نامه های خود که در کمال صحت و اعتبار بود درمقررات ذیل موافقت حاصل نموده اند:

ماده اول - طرفین متعاهدین در شهر تهران شرکت مختلط نفت شوروی و ایران تحت عنوان مختصر (نفت شوروی و ایران) را که از طرف دولت ایران حق استثنائی برای کشف واستخراج و استحصال نفت ومواد نفتی و محصولاتی که تواما با نفت بوجود می آید در خاکی که در قسمت اول ماده دوم این قرار داد ذکر گردیده و همچنین حق فروش و حمل و نقل نفت و مواد نفتی و محصولاتی که با نفت بعمل می آید چه در داخل ایران و چه در خارج آن داده می شود احداث نمایند .

مؤسسین شرکت عبارتند از طرف دولت شوروی تراست دولتی عموم اتحاد شوروی برای استخراج نفت و گاز تحت عنوان (استالین نفت) و شرکت عموم اتحاد شوروی تحت عنوان (سیوز نفطه اکسپورت)

از طرف ایران ..

شرکت طبق اساسنامه ای که در مدتی که از سه ماه از روز

همایون شاهنشاه وحدت ملی دوباره در سرتاسر کشور تامین گشت و
مجلس آماده شدن بنابر فرمان انتخابات صادر شد ودر باب جریان
انتخابات عده‌ای مخالفین وداوطلبان محروم قیل و قال راه انداختند همین
نکته را میگویند که مخالفین معمولا دولت را با حزب دموکرات ایران
مخلوط میکنند چنانکه میدانیم در تمام کشورهای متمدن دمکرات جهان
انتخابات بدست احزاب است واینکه حزب دمکرات ایران در امر انتخابات
تبلیغات و اقدامات و کوشش و فعالیت بکار برد گناهی
نیست .

اینک در نتیجه آقایان محترم در این محوطه جمع آمده و
بار گران مسئولیت و مصالح کشور را بدست گرفته اید بدیهی است
در میان کسانی که داوطلب بوده اند و انتخاب نشده اند اشخاص
بسیار شایسته و وطن پرست وجود دارند و آنان چه نماینده بشوند
و چه نشوند از خدمت نسبت بکشور خود داری نمی کنند(صحیح است).

اینک بشرح مذاکراتی که بین جناب سفیر کبیر شوروی و
اینجانب بعد از اعلان انتخابات دوره پانزدهم بعمل آمده و همچنین
مراسلاتی که از تاریخ ۵ آذر ۱۳۲۵ فیما بین مبادله شده است می
پردازیم . این مراسلات مشتمل بردو قسمت است قسمتی که در اواخر
سال ۲۵ صورت گرفته و قسمتی که بعد از انعقاد مجلس شورای
ملی مبادله شده است و باقرائت این مراسلات بگزارش خود پایان
میدهم .

در اواخر ۱۳۲۵ جناب آقای سادچیکف ملاقاتی از اینجانب
بعمل آوردند و راجع موضوع نفت باب مذاکره را باز کردند و
صورت قراردادی را که روی‌زمینه موافقت نامه موضوع ۱۵ فروردین
تهیه و تنظیم کرده بودند حضورا باینجانب دادند که بعد از امضاء
موافقت نامه شرکت مختلط نفت را بشکل قرارداد امضاء شده به
مجلس پیشنهاد کنم .

اینک متن قرارداد پیشنهادی آقای سادچیکف با مراسلاتی که
در پیرو آن شده است میخوانم .

ب — ودیعه شرکای شرکت در سرمایه ازاین قرار خواهد بود

طرف ایران — اراضی نفت‌خیز نامبرده در ماده دوم که پس از انجام کارهای تکنیکی دارای چاههای نفت بوده و محصولات آن مورد استفاده شرکت قرار خواهد گرفت

طرف شوروی — همه گونه مخارج و لوازمات و مزدکارشناس و کارگران که برای شرکت جهت استخراج و اکتشاف و استعمال نفت و مواد نفتی و محصولات توام آن لازم و ضروری خواهد بود

ماده چهارم — سود و بهره‌ای که شرکت دریافت نماید مطابق مقدار سهام هریکی از طرفین تقسیم خواهد گردید .

ماده پنجم — حفاظت نواحی که از طرف شرکت کارهای اکتشافی در آن بعمل آید وهمچنین چاههای نفت و تمام تاسیسات شرکت منحصرا با قوای تامینیه ایران خواهد بود .

ماده ششم — شرکت حق خواهد داشت تمام آلات وادوات و مواد فرعی و خام که برای عملیاتش درایران لازم باشد و همچنین دوا و ابزار جراحی و سایر مصالح و اشیائی را که برای بیمارستان‌ها و درمانگاههای او ضروری باشد بدون پرداخت حق گمرك وحق پروانه بایران وارد نماید

شرکت حق خواهد داشت نفت و مواد نفتی و محصولات توام آن را که درموسسات شرکت بعمل آید بدون پرداخت حق گمرك و حق پروانه ازایران صادر نماید . باتحاد جماهیر شوروی سوسیالیستی حق تقدم در خرید نفت و محصولات نفتی که شرکت صادر نماید داده خواهد شد .

ماده هفتم — دولت ایران شرکت را از پرداخت هر گونه مالیات و عوارض معاف میدارد

ماده هشتم — این قرداد برای مدت ٥٠ سال ازروز تصویب بموقع اجرا گذاردن آن منعقد میگردد

موقع اجرا گذاردن این قرارداد تجاوز ننماید از طرف مؤسسین تنظیم و به تصویب دولتین خواهد رسید عمل خواهد کرد.

ماده دوم — حدود اکتشافی مساحت شرکت که برای انجام کار های اکتشافی منظور گردیده است، همان هائی خواهد بود که در روی نقشه ای که طرفین امضاء و باین قرارداد بسه عنوان جزء لا ینجزای آن پیوست شده ترسیم گردیده است دولت ایران متعهد میگردد خاک آذربایجان غربی را که درطرف غرب خطی که از نقطه تقاطع مرزهای اتحاد جماهیر شوروی سوسیالستی و ترکیه و ایران شروع و بسمت جنوب از سواحل شرقی دریاچه رضائیه عبور و بخود شهر میان دو آب می رسد چنانچه اضافه روی نقشه فوق الذکر ترسیم گردیده بامتیاز کمپانی های خارجی و شرکتهای ایرانی با مشارکت خارجی ها و یا با استفاده از سرمایه های خارجی واگذار ننماید.

در مدت ده سال اول اجرای این قرارداد شرکت درخاکی که در قسمت اول این ماده ذکر گردیده قطعه های زمینی برای انجام کارهای اکتشافی واستخراج نفت ومحصولاتی که در بالا نام آن برده شده است انتخاب خواهد نمود(ماده اول) قطعه های زمینی که برای عملیات شرکت ضرورت داشته باشد(ماده اول) ازطرف دولت ایران برای اجرای این قرارداد جهت بهره برداری بشرکت واگذار خواهد گردید در صورتیکه قطعه های انتخاب شده شرکت متعلق بدولت نباشد دولت ایران جبران قیمت قطعه های مزبور به حساب دولت ایران ووا گذاری بلامانع آنها را باختیار شرکت عهده دار میگردد

ماده سوم — الف، مقدار سرمایه شرکت با موافقت طرفین متعاهدین تعیین میگردد در مدت ۲۵ سال اول عملیات شرکت ۴۹ در صد اسهام بطرف ایران و ۵۱ درصد بطرف شوروی تعلق خواهد داشت در مدت ۲۵ سال دوم ۵۰ درصد اسهام بطرف ایران و ۵۰ در صد آن بطرف شوروی متعلق خواهد بود.

موافقت نامه مربوط بمسئله است که میبایستی در ۱۴ نوامبر سال جاری انجام پذیرد بیش از مدت چهار ماه تاخیر خواهد افتاد

اینک بنا بمراتب مندرج درفوق بدستور دولت شوروی اعتراض خود را از تخلف نسبت بموافقتنامه شوروی و ایران مورخ ۴ آوریل سال جاری اشعار داشته وضمنا اطلاع میدهد که دولت شوروی اصرار دارد که دولت ایران باید در آینده از تخلف در مورد موافقت نامه مزبور خودداری نماید

موقع را مغتنم شمرده مراتب احترامات فائقه خود را نسبت به آن جناب تجدید مینمایم » باین مراسله هم چنین پاسخ داده شد

آقای سفیر کبیر عزیزم.

عطف بنامه مورخ ۱۲ دسامبر ۱۹۴۶ آن جناب موضوع قرارداد ایجاد شرکت مختلط نفت ایران و شوروی باستحضار میرساند که پیشنهاد ایجاد شرکت مزبور پس از تنظیم طرح قرار مربوطه با افتتاح مجلس شورای ملی صورت پذیر خواهد بود و تاخیر افتتاح مجلس هم بطوری که حضورا توضیح داده‌ام نظر بمشکلاتی بوده که لازم میآید پس از رفع آن مشکلات اقدام بانتخابات شود تا بتوانیم بحصول نتیجه مطلوبه بشروع اصلاحات لازم اقتصادی بیشتر اطمینان حاصل نمائیم بنا بر این اعتراض آن جناب در این باره وارد نبوده و اینجانب از نظریکه در موافقتنامه سابق خود نسبت بموضوع ابراز داشته‌ام عدول نکرده‌ام وهمین که وسایل لازم مهیا شد قرار ایجاد شرکت نفت مختلط ایران وشوروی را بمجلس شورای ملی پیشنهاد خواهم نمود

موقع را مغتنم شمرده احترامات فائقه را تجدید مینمایم »

چنانچه آقایان توجه فرموده در خاتمه موافقتنامه ۱۵ فروردین این عبارت مندرج است (قرار داد ایجاد شرکت نفت مختلط شوروی وایران مزبور که بعدا مطابق متن این نامه منعقد می شود بمجردیکه مجلس شورایملی ایران تازه انتخاب شده و بعملیات قانونگذاری خود شروع نماید برای تصویب پیشنهاد خواهد شد) در این عبارات الزامی اوات وتعهدی نیست که چنین قراردادی حتما از طرف دولت بشکل امضا شده تقدیم مجلس گردد همین معنی در ماده ۲ ابلاغیه ۱۵ فروردین دولت هم مصرح است

قسمت دوم مراسلات متبادله در سال ۱۳۲۶ را نیز باستحضار

ماده نهم — پس از انقضای مدت عملیات شرکت دولت ایران حق خواهد داشت اسهام طرف شوروی را خریداری و یا باموافقت دولت اتحاد جماهیر شوروی سوسیالیستی مدت عملیات این قرارداد را تمدید نماید .

ماده دهم — این قرار داد از روز تصویب آن بموقع اجراء گذارده خواهد شد .

این قرارداد در شهر طهران در دو نسخه بروسی و فارسی نوشته شده و هردومتن بطور تساوی معتبر میباشد مورخ ر ۰ ۰ ۱۹۴۷

بنمایندگی دولت اتحادجماهیر شوروی سوسیالیستی — بنمایندگی دولت ایران ۰ در پاسخ این نامه مراسله ذیل فرستاده شد

اقای سفیر کبیر عزازم

راجع بموضوع قرارداد ایجاد شرکت امت ایران وشوروی که تقاضا فرموده اید در چه موقع مجلس شورای ملی تشکیل و قرار داد نامبرده پیشنهاد مجلس خواهد شد برای اینکه از موقع افتتاح مجلس استحضار حاصل شود کمیسیونی در وزارت کشور تشکیل و در مورد قانون انتخابات غور و بررسی شده گزارشی باینجانب داده اند که رونوشت آنرا بایك نسخه ازقانون انتخابات برای اطلاع جنابعالی پیوست میفرستم و ضمنا توضیح میدهم که برای تسریع افتتاح مجلس در آن گزارش همه جا حداقل مدت را منظور داشته اند موقع را مغتنم شمرده احترامات فائقه را تجدید مینمایم» سفارت این جواب رافرستاد

جناب اشرف آقای قوام السلطنه نخست وزیر و وزیر امور خارجه ایران

تهران

با کمال احترام وصول نامه شماره ۴۴۵۱ مورخ ۲۶ نوامبر سال جاری آن جناب را تائید مینماید بطوری که از رونوشت گزارش کمیسیون انتخابات پیوست نامه مزبور مشهود است افتتاح مجلس شورای ملی برای اوایل ماه مارس ۱۹۴۷ پیش بینی میشود بدین ترتیب تصویب

این اظهارات دولت ایران از اینجهت بیشتر زیر مدال میباشد که موافقتنامه ایران و شوروی را از طرف دولت ایران آقای ؟؟ وزیر که فعلا هم رئیس دولت میبا شد امضاء کرده و چنانکه در بالا گفته شد رئیس کشور اعلیحضرت شاه ایـران آنرا قبول فرموده اند.

با مراتب بالا امتناع جناب اشرف را از تعهداتیکه دولت ایران بعهده گرفته است جز ادامه بازگشت به آن سیاست خصمانه و تبعیضی که نسبت به اتحاد شوروی در دوره حکومت رضا شاه و دولت های بعدی ساعد و صدر و حکیمی بعمل می آمد نمیتوان طور دیـگر تلقی نمود.

دولت شوروی اصرار دارد که موافقتنامه مورخه چهارم آوریل سال ۱۹٤٦ بلا فاصله و بطور دقیق از طرف دولت ایران اجرا گردد موقع را مغتنم شمرده احترامات فائقه خودرا تقدیم میدارم»

درپاسخ این نامه نیز اینگونه جواب داده شد.

آقای سفیر کبیر — مندرجات نامه مورخه ۲۸ اوت ۱۹٤۷ آن جناب مورد توجه و دقت اینجانب واقع گردید. اینك در پاسخ مطالب آن مراتب زیر را محترما اشعار میدارد

اینکه مرقوم داشته اید خود داری از امضای قرار داد وتقدیم آن به مجلس شورای ملی بدون امضای قبلی (نقض موافقتنامه) میباشد اینجانب لازم میدانم از طرف خود جمله (نقض موافقتنامه) را رد کنم زیرا نقطه نظر اینجانب بهیچوجه نقض موافقت نامه نبوده بلـکه انطباق آن بوده است باقوانین داخلی ایران. البته تصدیق میفرمائید که قانون پانزدهم آذرماه ۱۳۲۳ دولت را مکلف کرده است براینکه اگر برای فروش نفت و یا طرز استخراج و اداره معادن نفت ایران مذاکراتی بنماید مجلس شورای ملی را از جریان مذاکرات مستحضر سازد بدیهی است که با این نص صریح قانون برای اینجانب قانوناً مقدور نخواهد بود. قبل از آن که مجلس شورای ملی را درجریان مذاکرات قبلی که دراین موضوع با دولت اتحاد جماهیر شوروی بعمل آمده است قرار داد امضاشده ای

مجلس شورای ملی میرسانم مراسله اول جناب آقای سادچیکف بشرح زیر است؛

آقای نخست وزیر راجع بپیغامی که در ۲۱ ماه اوت بنا به دستور آن جناب بوسیله آقای همایونجاه در باره اجرای موافقتنامه ایران و شوروی در باره نفت باینجانب فرستاده شده است بنا بدستور دولت متبوعه خود محترماً باستحضار آن جناب میرساند دولت شوروی بر آن عقیده است که خودداری دولت ایران از امضاء کردن و تقدیم نمودن برای تصویب مجلس قرارداد در باره تشکیل شرکت نفت مختلط ایران و شوروی نقض موافقت نامه نفت ایران و شوروی مورخه چهارم آوریل ۱۹٤٦ میباشد.

دولت شوروی اظهارات دولت ایران را مبنی براینکه گویا آن دولت امکانی ندارد بمطالعه طرح و امضای قرار داد در باره تشکیل شرکت ایران و شوروی بپردازد زیرا که قوانین موجوده اورا مکلف مینماید که برای این کار قبلاً موافقت مجلس را دریافت نماید غیر رضایتبخش میداند

این قسمت موضوع چنانکه معلوم است طی مذاکرات راجع بعقد موافقت نامه در باره تشکیل شرکت مختلط شوروی وایران مورد بحث قرار گرفته و دولت ایران متعهد گردیده و این تعهد مورد قبول اعلیحضرت شاه ایران که رئیس کشور میباشد قرار گرفته مبنی بر این که (قرار داد ایجاد شرکت نفت مختلط ایران و شوروی مزبور بعدا مطابق متن این نامه عقد میشود بمجردیکه مجلس شورای ملی انتخاب شده بعملیات قانون گذاری خود شروع نماید در هر حال نه دیرتر از مدت هفت ماه از تاریخ ٢٤ مارس سال جاری برای تصویب پیشنهاد خواهد شد) (یاد داشت جناب اشرف مورخه چهارم آوریل سال ۱۹٤٦) دولت شوروی اظهارات دولت ایران را مشعر بر اینکه تغییرات در وضع کشور ودر هیئت دولت که پس از امضای موافقت نامه شوروی و ایران مورخه چهارم آوریل ۱۹٤٦ رخ داده است طرف ایران را از انجام لزوم تعهداتی که طبق موافقت نامه مزبور در مقابل طرف شوروی بعهده گرفته بود آزاد مینماید بهیچوجه مبرهن مدلل نمیداند

دولت شوروی مجدداً توجه دولت ایران را باین نکته معطوف می سازد که درموقع مذاکرات و حین امضای موافقتنامه ایران و شوروی مورخه چهارم آوریل سال ۱۹۴۶ دولت ایران که ازقوالین خودمسبوق است تعهدیکه مورد قبول رئیس کشور اعلیحضرت شاهنشاه ایران گردیده بخود گرفته مبنی براینکه (قرارداد ایجاد شرکت نفت مختلط شوروی وایران مزبور که بعداً مطابق متن این نامه عقد میشود به مجردی که مجلس شورایملی ایران تازه انتخاب شده و بعملیات قانونگزاری خود شروع نماید درهرحال نه دیرتر از مدت هفت ماه ازتاریخ ۱۴ مارس سال جاری برای تصویب پیشنهاد خواهد شد)
(یادداشت آقای قوام نخست وزیر ایران مورخه چهارم آوریل سال ۱۹۴۶)

بدین طریق خودداری دولت ایران ازامضاء وپیشنهاد برای تصویب مجلس شورایملی قرارداد راجع بایجاد شرکت مختلط نفت شوروی و وایران نقض مستقیم موافقت نامه شوروی و ایران مورخه چهارم آوریل سال ۱۹۴۶ خواهد بود اما راجع بآنکه آنجناب خیال دارید در باره جریان مذاکرات فعلی بین دولتین نسبت بشرکت نفت شوروی وایران به مجلس شورایملی گزارش بدهید مسلم است که این مسئله نباید مورد تصمیم خود دولت ایران قرار گیرد
بامراتب بالا دولت اتحاد شوروی یادداشت خود را مورخه ۲۸ ماه اوت سال جاری تائید نموده وکماکان دراجرای فوری ودقیق موافقتنامه مورخه چهارم آوریل سال ۱۹۴۶ مصر میباشد.

موقع را مغتنم شمرده احترامات فائقه خود را تقدیم میدارد.»
در قبال این مطالب که در این مراسله مصرح است باید بگوئیم.

تردیدی نیست که اعلیحضرت همایونی همواره طرفدار دوستی وحسن تفاهم با دولت شوروی بوده و دراین باب دستور های پیاپی صادر فرموده اند و میفرمایند و هرنوع اقدامات برای تحکیم روابط

را برای تصویب به مجلس پیشنهاد نمایم و برای دولت شوروی هم فرقی ندارد که مجلس قبلا در جریان مذاکرات واقع شده و پس از آن رای قطعی مجلس در خواست شود این جناب بر حسب میل و تقاضای آن جناب حاضر هستم طرح قرار داد راضمن گزارش امر بمجلس پیشنهاد کنم لکن تفاوت نظر اینجانب با آن جناب این است که این جانب نظر بسوابق امرو نظر بصراحت قانون فقط می توانم طرح قرار داد را بمجلس پیشنهاد کنم و آن جناب بر خلاف صریح قانون و سوابق امر اصرار دارند قرار داد امضا شده بمجلس پیشنهاد شود در صورتیکه این عمل علاوه براینکه خلاف رسم و ترتیب ومنافی با سوابق امرو امر قانون است اینجانب را از موردمسئولیت شدید قرار خواهد داد .

بنا بمراتب بالا اینجانب امتناعی ازوعده سابق خود نداشته و ندارم و بهیچ وجه از رویه تفاهم و حسن موافقت بـا دولت شوروی انحراف حاصل ننموده ام و نخواهم نمود و البته تصدیق دارند رویه وسیاستی را که اینجانب دردوستی وحسن تفاهم بین دولت وملت ایران وملل اتحاد جماهیر شوروی ایجاد نموده ام همواره بتشیید وحسن مناسبات فیما بین مقید بوده وهستم .

موقع رامغتنم شمرده احترامات فائقه راتجدید مینماید .

اینک آخرین پاسخ جناب سادچیکف در مراسله مورخ ۱۵ سپتامبر مطابق ۲۳ شهریور ماه مضمون ذیل قرائت میشود .

آقای نخست وزیر — بنابدستوردولت اتحاد جماهیر شوروی محترما باستحضار آن جناب میرساند .

دولت شوروی نمیتواند اظهارات نخست وزیر ایران را که طی نامه ۴۵۰۰ مورخه ۱۲ سپتامبر سال جاری حاوی دلائل خودداری دولت ایران ازامضاء وپیشنهاد برای تصویب مجلس شورایملی قرار داد راجع بایجاد شرکت مختلط نفت ایران وشوروی اشعار گردیده رضایت بخش تلقی نماید .

بیانات آقای دکتر شفق

آقای دکتر شفق — جلسه‌ای که در اینموقع انعقاد یافته بدون شك یکی از جلسات تاریخی مجلس شورای ملی ایران است

در مدت کوتاه دوره مشروطیت جوان ایران که هنوز عمرش به نیم قرن نرسیده این باغ و این ساختمان و این تالار که هم اکنون ما نمایندگان در آن گرد آمده‌ایم شاهد حوادث عجیب و اتفاقات هیجان آور غریب بوده است و امروز یك صحنه دیگر بتاریخ آن حوادث افزوده میشود

جریان جزر و مد وقایع تاریخی ملت ها در نتیجه تشنج افکار وجوش و خروش احساسات افراد و پیشوایان هر ملت بوجود میآید و امروز من در اینجلسه که صدو اندتن نمایندگان ملت ایران جمعند فکری سراغ ندارم که بی آرام وحسی نمیدانم که آشفته نباشد امروز قلب همه ما ها در سینه ها یکسان میزند وفکر همه ماها متوجه بحل یکی از مسائل دشواری است که حوادث جهان ما را با آن مواجه کرده و حل آنرا از ما میخواهد دلهای ملت ایران از یکطرف از کران تا کران کشور با اضطراب غریبی متوجه این انجمن است

چهار سال تمام است که ملت ایران گرفتار گرداب حوادثی است و شبان و روزان همی در بیم و امید و پرسش و پاسخ و بهت و حیرت مـی برد چهار سال است که یك ملت چشم براه و گوش بزنك

دوستی مورد تصویب شاهانه است ولی این تصویب متوجه یک مقاوله نامه خاص نظیر مقاوله نامه شرکت نفت نبوده است زیرا اعلیحضرت همایونی بیش از همه رعایت قانون اساسی کشوررا میفرمایند.

اکنون میخواهیم در خاتمه گزارش خود مطلبی را که یقین دارم عین نظر وعقیده مجلس ودولت و قاطبه ملت ایرانست با تمام صراحت وباقبول مسئولیت اعلام دارم .

قطع نظر از هر نوع تصمیمی که مجلس شورای ملی اتخاذ کند آنچه که تغییر نمی یابد ومسلمست واندک تردید وریا وخدعه‌ای درآن نیست اینست که ملت ایران صمیمانه میخواهد بادولت معظم شوروی دوستی پایدار داشته باشد صحیح استوروابط اقتصادی خودرا که بنفع طرفین باشد توسعه دهد صحیح است وهیچگونه سیاست تبعیض وروش خصمانه نسبت به شوروی نداشته وندارد صحیح است زیرا بحکم عقل ومنطق حتی تصور اینگونه سیاست هم در مغز هیچ ایرانی نمیتواند جایگیر شود واگر فقط فکرانی فشار وتهدید وتحریک وتبلیغات ناروااز بین برود ماخواهیم توانست در محیط آرام اعتماد کامل متقابل ایجاد نمائیم صحیح است وبانهایت صداقت و شرافت همکاری کامل فرهنگی و اقتصادی بین دو کشور را تامین کنیم صحیح است .

۴ - طرح پیشنهادی جمعی از آقایان نمایندگان راجع بموضوع نفت بقید دوفوریت وتصویب آن -

رئیس آقای دکتر شفق

دراین موقع آقای دکتر شفق پشت تریبون قرار گرفته‌این بیانات را ایراد نمودند

پیش از وقوع این تعهد بزرگ بین‌المللی پیمانی امید بخش در تاریخ ۹ آذرماه سال ۱۳۲۲ در مرکز کشور ما بین سه مرد بزرگ و سه پیشوای نامی برندگان جنگ جهانی یعنی روزولت فقید رئیس جمهور امریکا و ژنرالیسیم استالین پیشوای ممالک شوروی و چرچیل نخست‌وزیر انگلستان منعقد شده و ما ملت را نسبت بآینده بسی امیدوار ساخت و باید بگویم هنوز هم دلگرمی و ایمان ما نسبت بسازمان ملل متحد که با کمال افتخار عضو آنیم و امیدواری ما نسبت به پیمان سه گانه که سه مرد بزرگ در پایتخت ما فداکاری و خسارت ما را در آن تصدیق کرده و وعده‌هم کاری بما داده‌اند در جای خود باقی است. امید واثق ما این است که بتوانیم در زمره ملت های عضو سازمان آنچه را که در تامین صلح و آسایش جهان بعهده ماست کار بندیم و بنوبت خود از نعمتهای آن صلح و آرامش برخوردار گردیم.

بدون تردید ما ایرانیان که بقدر کافی از تاثرات شوم جنگها داغ دل دیده‌ایم بیش از خیلی‌ها هواخواه صلح ملل و تفاهم واقعی بین‌المللی هستیم (صحیح است) هر گاه که خبری هیجان آمیز در ضمن انتشارات یا شایعات در باب وقوع اختلافات جدید در میان ملت های نیرومند گیتی بگوش ما می‌رسد دل هر ایرانی بی‌اختیار میلرزد (صحیح‌است) زیرا نه‌تنها ادبیات و فلسفه ملی ما مزایای صلح و برادری ملتها را از زمان دیرین بما آموخته و شاعر بزرگ ملی ما گفته است ، بنی آدم اعضای یکدیگرند بلکه تجارب تلخ و سنمهای روزگار و خسارات بیشمار عملا این حقیقت را که صلح راه یزدانی و جنگ روش اهریمنی است در نظر ما مسلم داشته است (صحیح است) گذشته از جنگ‌های خانمان بر انداز تاریخی کشور ما با یك فاجعه دیگر دائمی نیز قرین بوده و آن فاجعه عبارتست از وضع دقیق جغرافیائی ما که کشور ما را از قرن ها باین طرف بخصوص از زمان ظهور سیاست شرق محل تصادم سیاست‌های متضاد دولتهای استعمار طلب قویدست قرار داد و ما و نیاکان ما را در طی قرون اخیر گرفتار محنت و اضطراب

نگران و حیران است که پیش آمد دشوار وموضوع ملت چه حوادثی در بردارد و چه صورت حلی پیدا خواهد کرد؟!

در این اضطراب و نگرانی کاملا حق بجانب ملت ایران است زیرا اتفاقات ناگوار گذشته او را نه چنان آزرده است که بتواند خونسردی خود را نگاهدارد

نسل حاضر ایران دراین نیم قرن اغلب گرفتار انقلابات داخلی بوده و دو جنگ خانمانسوز دیده است درهردو جنگ ملت ما بیطرف و خواهان صلح و آسایش وطرفدار تفاهم وسازش بوده ودر هردو جنگ مانند ملت های دیگر خسارت‌های بی پایانی دیده تلفات جانی و مالی ملت ایران در جنگ اول در نتیجه انقلابات داخلی و لشکر کشی‌های خارجی وحدوث قحط و گرسنگی وشیوع بیماری وزیان‌های بی حساب بازرگانی بنسبت دارائی و نفوس از تلفات آلمان مهاجم افزون تر بود.

درجنگ اخیر نیز لشکر کشی‌های خارجیان که بعدا با آنان پیمان دوستی و اتفاق بستیم و آمدن صدهزاران افراد نیروی نظامی وپراکندگان ملت شکست زده لهستانی بدین کشور و پیش‌آمد خشکسالی ازبین رفتن میلیون ها تن خواربار و صدهزاران اغنام و مواشی وصد میلیونها ریال کالای بازرگانی وشیوع بیماری و اشغال شدن خطوط مخابرات ووسائل نقلیه و بروز ناامنی در کشور که لازمه چنین حوادثی بود و عجز دولت از گردآوردن مالیات وظهور تفرقه ودسته بندی‌های سیاسی و ستیزه‌جوئی وشیوع بدبینی و بدگوئی ونارضایتی ملت خسته و ستمدیده را سخت بستوه آورد

تنها امیدی که میرفت زخم‌دل‌های ریش را مرهمی نهد و هیجان خاطر های پریش را آرامشی دهد پیام صلح و بوجود آمدن سازمان ملل متحد بود که درهمان آغاز کار پنجاه ملت گردهم آمدند و با تدوین منشور ملل متحد دست پیمان بدست هم دادند وجمله برای حفظ صلح عالم وجلوگیری ازهر گونه تجاوز ورفع هر گونه نگرانی هم‌بستند

داشتم معلم ملت ایران دراین درس بزرك سیاست مرورزمان وحوادث جهان بوده است

در دنیائی که وضع محیط درمرغ وماهی تاثیردارد وآنها را برای زندگانی درآن محیط سازگارمیکند حوادث پی‌درپی و مبارزه های دمادم سیاست خارجی وتصادم مدام منافع بیگانگان درایران‌ملت مارا نیزازقرنها باینطرف این آموخته وورزیده نموده وبتجربت‌واراست دریافته‌ایم که مارا فقط یك سیاست خردمندانه ملی عادی‌ازتبعیض‌وبدون تمایل بطرف دولتی بضرر دولت دیگری می تواند زنده نگاهدارد (صحیح است)

من بنام دولت وملت ومجلس ایران میتوانم بگویم که اصل لایتغیر سیاست خارجی‌مااین بوده است وخواهد بود (صحیح است) و باکمال صراحت نسبت سیاست طرفگیرانه را رد میکنم (صحیح‌است) مجلس‌شورای ملی ایران ازبدوحکومت مشروطه در ایران بدولتهای متوالی که ازآنجمله دولت حاضرباشد باین‌شرط رای داده‌است‌واکنون هم سیاست شرافتمندانه وبیطرفانه و صادقانه میخواهد ودر این باب هیچ گونه سوء ظن ونگرانی را محملی وموردی نمی‌تواند تصورنماید (صحیح است) ولی آرزوی قلبی ما این‌است همانطورکه ما میگوئیم هیچگونه نگرانی ازناحیه مانسبت بهمسایگان دست ندهد

مقتضی است این‌روش ازطرف آنان نیزپیروی شود (صحیح‌است) مارگزیده ازریسمان‌پیسه میترسد.

ملت ایران باکمال صراحت تشیید هر گونه روابط و همکاری اقتصادی را درحدود اصول واختیارمتقابل بـا همسایگانش بخصوص بـا دولت اتحاد جماهیرشوروی آرزومیکند ولی از نفوذ وعواقب سیاسی نگران وترسانست وبهمین مناسبت ازهمسایگان خودانتظارداردهرگونه آثارفشاروتحریك واصراررا ازمیان بردارند وهم وجه خودراپارتباط صادقانه تجارتی و همکاری واقعی بگمارند.

و نگرانی دائمی ساخت (صحیح است) از یک لحاظ میتوان گفت اینکشور پهناور قدیم از حدود ۳۰ قرن یعنی از بدو تاریخ سیاسی خود از شمال و جنوب شرق و غرب پیوسته مورد مطامع و حملات و مهاجمات خارجی ها و بازیچه سیاستهای آنان واقع گشته از زمان جنگ آشور و جنگ های یونان وروم تا امروز عمر اجتماعی ما با مبارزات سیاسی و نظامی گذشته است (صحیح است) شگفت آنکه دولتهای رقیب بخصوص در مدت قرن های اخیر که هریک بنوبت خود خواستند در این ملک نفوذ سیاسی یا اقتصادی پیدا کنند از جمله بهانه هائی که جستند این بود که مارا در سیاست طرفگیرانه و یکجانبه و پیرو آمال حریف معرفی کنند، با کمال تاسف چه از خلال گزارش جناب آقای نخست وزیر وچه از اخبار و انتشارات درمی یابیم که دولت دوست وهمسایه بزرگ ما روسیه شوروی هنوز درباب سیاست خارجی این شبهه تاریخی را دارد وتکرار وتجدید میکنند ومارا طرفدار سیاست یکجانبه می پندارد من بنام یک ایرانی و یک نماینده از جناب اشرف آقای نخست وزیر سپاسگذارم کـه باکمال خلوص کوشیده اند این موضوع را در نزد رجال محترم شوروی روشن سازند وخودم که افتخار عضویت میسیون مذکور را داشتم شاهد وناظر بودم که ایشان باکمال خلوص تشیید مبانی دوستی بی شائبه ای را در میان دو کشور نصب العین وهدف خود قرارداده بودند وبخصوص دررفع این شبهت ناروای سیاست تبعیض باصطلاح دیگر سیاست خصمانه کوشش فراوانی مبذول میداشتند.

ملت ایران و رجال سیاست ایران از قدیمترین زمان با ذوق سلیم خود دریافته اند که وضع جغرافیائی ما ایجاب میکند سیاست مستقل ملی وبیطرفانه وبدون تبعیض داشته باشیم (صحیح است) اینموضوع واین توازن وتعادل برای ما اهمیت حیاتی داشته است و کمتر اتفاق افتاده است که یکمرد سیاستمدار ایرانی این نکته را برخورد نکند وباهمیت آن پی نبرده باشد ، چنانکه درنطق سابق خودم اظهار

در زمان پیشوای بزرگ خود لنین ، آن سیاست جور و ستم را برانداخت و سیاست جابرانه و جابرانه را ناامید ومحکوم ومطرود ساخت وحقوق استقلال مارا محترم شمرد و با ما پیمان دوستی بست والحق روش پسندیده اتحاد جماهیر شوروی بزخم دل ملت ایران مرهمی نهاد و ما را جلب کرد و قلوب مارا مطمئن ساخت و بتدریج راه برای توسعه و تشیید مبانی دوستی باز می‌شد ولی با کمال تاسف دعاوی اخیر روسیه شوروی راجع به نفت و طرز سیاستی که در آن راه از چهار سال باینطرف از ناحیه آن دولت اتخاذ شد بدون تردید جنبه اقتصادی وتجارتی را از آن موضوع دور کرد و شکل تهدید وفشار سیاسی به آن داد در این موقع بی‌پروا و بدون ملاحظه باید بگوئیم حوادث آذربایجان و تهدید اشغال کشور ملت ایران را نسبت به سیاست شوروی بقطع ویقین نگران و ظنین کرد و اکنون هم که هنوز اثرات تلخ آن وقایع از بین نرفته تذکر سخت وفشار آمیز دولت شوروی که هم اکنون درضمن گزارش جناب آقای نخست وزیر شنیدیم اینگونه نگرانی را تقویت میکند .

پس بنظر من که از صمیم قلب طرفدار دوستی و همکاری بین دو ملت هستم بهتر است دوست وهمسایه بزرگ ما قبل از هرعمل اقتصادی در رفع هر گونه عواملی که تولید نگرانی سیاسی در این کشور می کند بکوشد .

من آشکار می گویم کــه مجلس ودولت ایران طرفدار طـرح دوستی پایدار با اتحاد جماهیر شوروی هستند (صحیح است) ما همسایه دیوار بدیواریم بهترین خریدار کالای ما روسیه است ما نیز بکالای روسیه احتیاج وافر داریم وارتباط اقتصادی بین دو کشور بحکم طبیعت و لازمه مجاورت است وقابل تزلزل نیست .

گذشته از روابط اقتصادی رابط قدیم فرهنگی دربین دو مــلت موجود است که بهترین مظهر آن کار خاورشناسان نامی روسی از بارتوله و ژوکوسکی — تا فریمان وکنووار پلی و امثال آنان است که این دانشمندان همسایه درعلوم وادبیات ایرانی پژوهشهای استادانه کرده‌اند.

داستان ملت ایران مخصوص از دوره صفویان باینطرف همان داستان گرانی و مبتنی بوده که دولتهای مختلف مغرب زمین بعزم توسعه اقتصادی و فتوحات سیاسی و نظامی هریك بنوبه خود بحقوق اینکشور تجاوزمی نمودند و برای مشروع شمردن این تجاوز دعاوی مصلحانه و عناوین خیرخواهانه نظیر حفظ حقوق اتباع ، تامین آسایش و آزادی مردم ، تامین منافع اقتصادی و بدتر ازهمه بهانه جلوگیری ازنفوذدولت های دیگر که رقیب آنان بودند برای مامیتراشیدند

سیاست ایران چنانکه گفتم در این کشمکشهای دشوار سیاسی بناچار روشی اتخاذ کرد که اساس آن بحکم ضرورت همان سیاست بیطرفی بود تا مگر باحفظ موازنه اینکه از تصادم فشارهای چهارسویه حاصل کردد زندگانی خطیر خود را ادامه دهد دولت بریتانیای کبیر که امروز روابط دوستانه ما باآن دولت رو باستحکام میرود وطرفداری های آندولت را از حقوق ایران در سازمان ملل تقدیر میکنیم وامیدواریم روابط فیمابین رفته رفته روشنتر گردد و روی موازین متساوی و صادقانه قرار گیرد ودر گذشته برای توسعه سیاست استعماری چند تن بار ها بهانه ها تراشیده و تحمیلات نظامی وسیاسی باینکشور نموده وقرارداد هائی بما تحمیل کرده مدت ها ملت ایران را گرفتار نگرانی ها ساخت .

کار همسایه دیگر بزرگ یعنی روسیه قدیم هم بهتر نبود و کشور مادر مقابل آنان از زمان پطر کبیر گرفتار همین سیاست تجاوز و استعمار طلب بود در زمان خود ما یعنی حدود ۳۷ سال پیش دولت روسیه سابق یعنی دولت تزاری بامر نیکلای دوم ومطابق روش سیاسی آقای (سازونوف) بهانه هائی بمیان آورد ونقاطی از شمال کشورما را که از آنجمله آذربایجان بود ، اشغال نظامی کرد و بحقوق ملی وآزادی و استقلال ما تجاوز نمود و پیشوایان آزادی ملت ایران را اعدام کرد و پابرجادرچنان سیاست حق شکنانه ، اصرار ورزید تا اینکه بنیانش بدست انقلابیون روسیه از بن برافتاد ودولت جدید شوروی

درخاتمه اینك ازمقام ریاست مجلس اجازه می خواهم طرحی را که شماره زیادی از نمایندگان محترم بعد از چندین روز و شب شور و مباحثه تهیه وامضا کرده اند تقدیم دارم و درخواست میکنم این طرح قرائت شود .

طرح پیشنهادی آقای دکتر شفق راجع به نفت

رئیس — طرح پیشنهادی قرائت میشود.

آقای فولاد وند (بشرح زیر قرائت نمودند)

ساحت مقدس مجلس شورا یملی .

در این آشوب و گیرودار جهان که نتایج و عواقب جنك بسا نهایت وخامت زندگانی عالم بشریت را مسموم ساخته و ملت‌ها را گرفتار یك نگرانی دائمی کرده و بجای اینکه مطامع سیاسی از بین برود بر شدت خود افزوده است و مانند اینست که دنیا یك باردیگر بسوی دسته بندی های سیاسی میرود صلاح کشور ما که عضو سازمان ملل متحد و نسبت بحفظ صلح بین‌المللی متعهد است ودر یك وضع بسیار حساس جغرافیائی واقع شده است همانا حفظ موازنه سیاسی و پیروی از یك سیاست بیطرف و مستقل و ملی و روشن و شرافتمندانه است که ابداً شائبه تبعیض و ترجیح و مواضعه در آن نباشد لازمه چنین سیاستی است که دولت و ملت ما در روابط اقتصادی خودهم با خارجی ها که «افسوس که این روابط در دنیا هنوز از سیاست تفکیك نشده است» بس دقیق باشد و مقتضی است در این منظور مخصوصاً نگرانی هائی را که از لحاظ تصور سیاست یك جانبه ملحوظ میتواند باشد عملا مرتفع سازد اینك نظر به این موضوع مهم و اصل اساسی سیاست خارجی مطلبی که باید در قبال گزارش جناب آقای نخست وزیر و موافقت نامه شرکت مختلط نفت منظور اصلی را تشکیل دهد این است :

محتاج بتذکر نیست کلیه ثروت طبیعی و اقتصادی و تولیدی ایران متعلق بایران است و بهر نحو و ترتیبی که ملت و مجلس ایران بخواهد

پس مقدمات علمی و اقتصادی کافی برای یك دوستی ممتد و بی‌شائبه
بین دو کشور ازهرحیث موجوداست ، فقط برای عملی شدن اینمنظور
لازم است اطمینان واعتمادکامل دربین باشد .

بنظر من اگردراین موقع دولت معظم شوروی واقعا بحکم
ضرورت واحتیاج اقتصادی ازما نفت میخواهد ما باکمال خوشوقتی
بشرطی که در کشور خودمان آزادی عمل وامنیت کامل سیاسی داشته
باشیم بمقدار استخراج آن محصول خودرا مطابق نرخ عادلانه بازار
بآن دولت‌می‌فروشیم(صحیح‌است)زیرا بمبادله‌وروابط بازرگانی روسیه
احتیاج شدیدداریم اگرنظر دولت شوروی تامین منظور دیگری‌است
ازقبیل اینکه دولت های رقیب دیگری درایران بخصوص درقسمت‌های
مجاور شوروی دارای‌حقوق و امتیازات راجع باستخراج نفت نگردند
بعقیده‌من هم‌مجلس‌وهم دولت وهم ملت ایران حاضرخواهند بود این
نگرانی همسایه محترم شمالی را عملارفع کنند وسیاست حفظ موازنه
وتامین قطعی منظورهای مشروع‌همسایگان خودرا بطرز صحیحی‌روش
سیاسی خود قراردهند (صحیح‌است)

فقط برای‌تحقق این مقصود اولا تعقیب یك سیاست دوستانه
وایجاد اعتماد وامنیت متقابل لازم است زیراروابط اقتصادی چه در
داخل یك کشور چه‌درخارج شرایطی داردکه پایه و اساس آن شرایط
امنیت وفراغت خاطر ومصون بودن ازهرنوع نگرانی است .

امید من‌مانند هرایرانی دیگر این است که باحسن نیت و علو
همت‌تمام مشکلات بین ماوشوروی چنانچه رئیس محترم دولت اظهار
فرمودند ازبین بروندوجای‌آن راروابط واقعی و صمیمانه فرهنگی و
اقتصادی بگیرد .

با استحضار و اطلاع کامل از وجود نفت بمقدار کافی بتواند ترتیب بهره برداری بازرگانی از این ثروت ملی را بوسیله تصویب قوانین لازم تعیین کند.

ج - واگذاری هر گونه امتیاز استخراج نفت کشور ومشتقات آن بخارجیها و ایجاد هر نوع شرکت برای این منظور که خارجیها در آن بوجهی از وجوه سهیم باشند مطلقا ممنوع است

د- در صورتیکه بعد از تفحصات فنی مذکور در بند ب وجود نفت بمقدار قابل استفاده بازرگانی در نواحی شمال ایران مسلم گردد دولت مجاز است در باب فروش محصولات آن به اتحاد جماهیر شوروی با آن دولت وارد مذاکره شود و نتیجه را باطلاع مجلس شورای ملی برساند.

هـ- دولت مکلف است در کلیه مواردی که حقوق ملت ایران نسبت به منابع ثروت کشور اعم از منابع زیر زمینی و غیر آن مورد تضییع واقع شده است بخصوص راجع به نفت جنوب بمنظور استیفای حقوق ملی مذاکرات و اقدامات لازمه را بعمل آورد و مجلس شورای ملی را از نتیجه آن مطلع سازد. برزین - مقانی - محمد دماوندی - دکتر امینی. احمد دهقان، مهدی مشایخی. هاشم وکیل. علی نهبه‌ئی. محمود محمودی اردلان. دکتر طبا، حاذقی، امیر حسین ظفر. ماکوئی. مرآت اسفندیاری دکتر ملکی، قبادیان، اکبر، عزیز اعظم زنگنه. سالار بهزاد، سلمان اسدی، امیر تیمور، بهادری، جواد عامری، حسن مکرم. شریعت زاده، شهاب خسروانی، صادقی. غضنفری. سراوار، پالیزی، اردشیر شادلو جواد گنجه، آقا خان بختیار، محمد ذوالفقاری، فتحعلی افشار، کفائی، وثوق و چند امضای دیگری که خوانده نمیشود. موسوی، شریف زاده، دادور، نصرت اله اسکندری

بعضی از نمایندگان - اکثریت مجلس آقا مسعود ثابتی لازم بخواندن نیست آقا.

طریق استفاده از آن را تعیین میکند از طرف دیگر این اصل کلی هم مسلم است که ما در عصر تعاون و همکاری بین‌المللی زندگانی میکنیم و روابط عادلانه اقتصادی بین ملت ها بخصوص همسایگان امری است طبیعی و از این لحاظ مقتضی است منابع ثروت و سرمایه هر ملتی اعم از ثروت زیر زمینی یا غیر آن بکار افتد و مورد دادو ستد و معاملات اقتصادی واقع شود و بوسیله قراردادهای صحیح و مقابل بازرگانی اصول همکاری معین گردد جز اینکه امروز وضع دنیا غیراز وضع ۵۰ سال پیش است که دولتی بدون مطالعه امتیازاتی را نسبت بمنافع مجهولی بدیگری واگذار میکرد پس مجلس شورای ملی اولا باید بطور قطع مسلم گردد که مواد نفتی در چه نواحی کشور وجود دارد و مقدار محصول در چه حدود وچه میزانی تواند باشد واز لحاظ اقتصادی و بازرگانی در کدام نقاط قابل بهره برداری است آنگاه روش اقتصادی ایران که استفاده از منابع زیر زمینی کشور بوسیله سرمایه ملی است آغاز و عملی گردد .

بنا بمراتب فوق امضاء کنندگان ماده‌واحده ذیل را پس از استماع گزارش جناب آقای نخست وزیر پیشنهاد میکنیم و قید دو فوریت تصویب آن را تقاضا مینمائیم .

ماده‌واحده — الف — نظر باینکه آقای نخست‌وزیر با حسن نیت و در نتیجه استنباط از مفاد ماده دوم قانون یازدهم آذر ماه ۱۳۲۳ اقدام بمذاکره و تنظیم موافقت نامه مورخ پانزدهم فروردین ماه ۲۵ در باب ایجاد شرکت مختلط نفت ایران و شوروی نموده اند نظر باینکه مجلس شورای ملی ایران استنباط مزبور را منطبق بامدلول و مفهوم واقعی قانون سابق‌الذکر تشخیص نمیدهد مذاکرات و موافقت نامه فوق را بلا اثر و کان لم یکن میداند .

ب — دولت باید موجبات تفحص فنی و علمی را بمنظور اکتشاف معادن نفت فراهم آورد و در ظرف مدت پنجسال نقشه های کامل فنی و علمی مناطق نفت خیز کشور را ترسیم و تهیه نماید تا مجلس شورای ملی

آن اقدامات کاملا مصاب میدانم . معهذا نسبت بآنچه فعلا مورد بحث است از حدود اقدامات قبل قدمی فراتر نگذاشتم ومذاکراتی که در این بابت شده ابتکار آن با من نبوده است آن ساعتی که موافقت نامه را امضاء میکردم معتقد بودم بصلاح مملکت است امروز هم معتقدم اگر مجلس جرح و تعدیلی لازم دیده است بادقت و فرصت کافی در آن مطالعه کند.

من وقتی تصمیم بامضای موافقت نامه گرفتم کاملا متوجه مسئولیت خطیر خود در مقابل ملت ایران بودم و تنها راه علاج مصائب آنروز را در امضای آن تشخیص دادم و در صحت تشخیص خود نیز معتقد بوده و هستم زیرا بعد از این موافقتنامه بود که وضع ایران کم کم از حال مخاطره خارج شد . قوای بیگانه کشور را ترك گفت حوادث آذربایجان و کردستان رفته رفته پایان یافت مملکت روی اطمینان وآرامش دید و بطور خلاصه ایران از دام بلائی که گرفتار بود نجات پیدا کرد روزی که موافقتنامه مزبور را برای نیل بهدفهای فوق امضا کردم و مورد تحسین و تقدیر عموم قرار گرفتم یقین داشتم روزی خواهد رسید که مردم مملکت خالی از حب و بغض زمان آنچه را امروز بر ما میگذرد مورد مطالعه قرار داده خادم را از خائن تشخیص خواهند داد اعتقاد من این بود که امضای موافقتنامه مربوط بشرکت نفت درآن موقع بصلاح مملکت بوده و در آنروز هر وطن پرست دیگری که بجای من می نشست خود را ناگزیر از موافقت با چنان پیشنهاد میدید امروز هم صراحتا میگویم رد موافقت نامه بطریقی که راه مجدد مذاکره بادولت شوروی را مسدود کند بصلاح کشور نیست.

من در پیشگاه ملت ایران و تاریخ خود را موظف میدانم که عقیده خود را بسمع آقایان برسانم و امیدوارم تصمیمی را که اتخاذ میکنند توام با صبر و حوصله و خونسردی باشد و عجله وشتابزدگی نشود واین مخالف با این دوفوریت است که خواسته اند .

فولادوند -- خیلی امضاء دارد تقریبا ۶۰-۶۶ امضاء دارد

(زنگ رئیس)

مهندس رضوی - بنده با دوفوریت مخالف هستم ومیخواهم درایضی عرض کنم.

رئیس - بقید دوفوریت است

محمدعلی مسعودی - بنده در کلیات لایحه مخالف هستم

رئیس - موضوع در کلیات نیست فوریت اول مطرح است

فرامرزی - بنده مخالفم؛

رئیس - بفرمائید.

عباس اسکندری - بنده قبلا اجازه خواسته ام ایشان موافق طرح هستند وبنده با فوریت آن مخالف هستم.

دهقان - بنده موافقم

بعضی از نمایندگان - تمام آقایان موافق هستند

رئیس - آقای نخست وزیر.

نخست وزیر - چون در مقابل گزارشی که باطلاع آقایان رساندم طرح قانونی جدیدی در مجلس قرائت شد لازم است ازنظر مسئولیتی که در سرنوشت مملکت دارم تذکر دهم که در این قبیل مسائل بهتر است اخذ تصمیم موکول بمطالعه بیشتر و رعایت حزم و احتیاط باشد واز عجله و شتابزدگی احترازشود.

تصور نمی کنم وضع گذشته را آقایان فراموش کرده باشند هنگامی که آذربایجان در آتش طغیان و عصیان میسوخت ونقشه قتل عام های مخوف ووحشتناك برای اهالی آنجا طرح گشته بودوطهران مانند نگین انگشتر در حلقه محاصره بود و هر ساعت بیم حوادث نا گوار میرفت من ناچار بودم برای رهائی آذربایجان و جلوگیری از کشتار ها و تخلیه ایران و تسکین قلوب اقداماتی کنم و خود را در

داده‌اند راجع به‌خیلی قسمت هااست من جمله آذربایجان است ودرآن جاایشان هم‌اشاره فرموده‌اند که پیشوای معظم روسیه یعنی اتحادجماهیر شوروی استدلال کرده‌اند راجع بعدم تخلیه‌ایران وحمایت ازدمکرات های آذربایجان بقرارداد ۱۹۲۱ ومن تعجب میکنم که‌چطورهیچیك ازوزرای ما ، ازوکلای ماجوابی باین‌قسمت نداده‌اند .

یادم است یك روزی درهمین جا پشت‌همین تریبون راجع بعدم تخلیه ایران اشاره باین‌قرارداد شده‌است اولااین قرارداد توام‌بایك نامه است که‌بدون اینکه آن نامه تفسیر کند آن ماده را دولت ایران امضا نکرد (دکتر طباـ درگزارش بود) گذشته از آن ازاول اکتبر ۱۹۲۷ ومهرماه ۱۳۰۶ یك‌قرار داد دیگری بین ایران‌واتحاد جماهیر شوروی بسته شده که‌آن قرارداد اولی‌را کاملا تغییر میکند وهرگونه سوءفهمی یاسوء تفاهمی رااز بین میبرد بنده اجازه میخواهم برای توضیح عرایض خودم که‌این طرح‌را ناقص میدانم وبـا فوریتش مخالف هستم این‌را بخوانم :

فصل ۲ ــ هریك از طرفین متعاهدین متعهد میشوند که از حمله‌و تجاوزات بطرف مقابل یا وارد کردن قوای مسلحه خود بخاك طرف مقابل خودداری بکنند درصورتی که یکی‌از طرفین متعاهدین مورد حمله یك یـا چند دولت ثـالث بشود طرف متعـاهد دیگر متعهد میشود که بیطرفی خود را در تمام مدت مخاصمه محفوظ بدارددو ضمنا طرفی که مورد حمله واقع‌شده‌است نباید بر فرض‌هرقسم‌ملاحظات سوق‌الجیشی و تاکتیکی و یاسیاسی که‌باشد و یا هرنوع منافعی که برای افراد آن متصور شود این بیطرفی‌را نقض نماید .

اگر یکی از دو دولت مورد مهاجمه قرار گیرد و آن احتیاج داشت که یکی از این دولت درخـاك‌طـرف قشون داشته باشـد برای دفاع از خودش مطابق این قرار داد حق ندارد(صحیح‌است)

طرح پیشنهادی مخالفت در فوریت اول

آقای فرامرزی — بنده از موقع میخواستم استفاده کنم و از زحماتی که جناب آقای نخست وزیر کشیده‌اند برای ایجاد حسن روابط با دولت اتحاد جماهیر شوروی تشکر کنم ولی آقای دکتر شفق یک بیاناتی فرمودند که دیگر بعد از ایشان هرچه آدم در این باب میگوید بنظر من خود را مفتضح کرده است.

بنا بر این بنده اصلا از عرایضی که میخواستم عرض کنم صرفنظر می کنم و فقط خوشوقت هستم که خودم حسن استنباط کردم نه چه رای بدهم بنده با این حال بنده عرض میکنم همانطوری که ایشان فرمودند با فوریت لایحه بدو علت مخالف هستم علت اولش این است که این طرحی که آقایان امضا کرده‌اند راجع بیک قضیه‌ای است که تمام ملت منتظر است که بفهمد که مجلس چه میکند مجلس هم معتقد است بعد از این طرح ببیند که ملت ایران چه نظری دارد لااقل اینقدر مجال داده شود که در جراید منعکس بشود و اقوال و افکار مختلف درباره آن اظهار بشود و دیده شود که ملت ایران با این موافق است یا مخالف.

علت دیگرش این است که معتقد هستم این طرح ناقص است برای اینکه فقط راجع بقسمت نفت است درصورتی که گزارشی که جناب اشرف

خواهد گرفت البته این هم عیبی ندارد چون امضاء یك نماینده خارجی پای این است با اینکه سابقه بانتفاع موضوع است با یداین هم قید شود وباین جهت من آنرا ناقص میدانم و بهمین علت است که با فوریت این لایحه مخالفم ومعتقدم که برود در کمیسیون و در آنجا مطالعه شود

بیانات آقای دهقان راجع بفوریت لایحه

رئیس — آقای دهقان شما مخالفید یاموافق؟

دهقان —بنده موافقم ، نماینده محترم که در عالم مطبوعات هم سمت استادی به بنده دارند خودشان این طرح را امضاء فرمودند وبافوریتش هم موافقت فرمردند(فرامرزی —من امضاء نکردم) گمان امیکنم آقای فرامرزی چیزی رابدون مطالعه امضاء بکنند، نظر بنده این است کهچون ایشان موافق بودند امضاء کردند (یکنفر ازنمایندگان امضاء نکرده اند) مطالبی که فرموده اند البته بسیار صحیح است و میتوانند ایشان اینجا پیشنهاد بکنند که در طرح اضافه شود ولی مخالفتی با فوریت طرح ندارد زیرا مدتها است که ملت ایران نگران این موضوع است وهرچه زودتر تکلیف این موضوع مهم روشن شود دولت میتواند بکارهای دیگرش بامور مملکت بپردازد و امور سیر طبیعی خودش را پیش بگیرد(صحیح است) بنده گمان میکنم نمایندگانی که این طرح را امضاء کرده اند (صحیح است) و لزوم فوریت این امر را تشخیص داده اند (صحیح است) اما اظهار نگرانی که جناب اشرف در نطق اخیر خودشان فرمودند میخواهم عرض کنم که این طرح مانع از ادامه مذاکرات فروش نفت بدولت شوروی نیست. ملت ایران..

حالا این عملی که شده مطابق با قرار داد بوده یا نبوده بنده عرضی ندارم

فصل چهارم راجع بهمین قضیه آذربایجان که پیش آمده بود و راجع بهمان قضیه این متن موجود است (احسنت وزیر توجه فرموده اید آقا در گزارش هم بوده) در فصل چهارم میگوید بنظر تعهدات مقرره در فصول ۴ و ۵ عهد نامه ۲۶ فوریه ۱۹۲۱ چون هریك از طرفین متعاهدین قصد دارند در امور داخلی طرف متعاهد دیگر مداخله ننمایند و تبلیغات و یا مبارزه بر علیه دولت طرف دیگر نکنند متحدین خود را درخاك متعاهد دیگر از اینگونه عملیات ابدا ممنوع خواهند داشت اگر اتباع یکی از طرفین متعاهدین در خاك متعاهد دیگر اقدام بعملیات تبلیغات و مبارزاتی علیه مصادر امور آن مملکت آنرا منع نموده باشند بنماید دولت آن مملکت حق خواهد داشت مرتکبین را بمجازات‌های مصرحه رسانده و از عملیات آنها جلوگیری نماید.

همچنین باعتبار اصول مذکوره در فوق طرفین متعهد میشوند در خاك خود از تشکیلات و عملیاتی که ذیلا شـرح داده میشود تقویت نکرده و جلوگیری نماید

اولا — از تشکیلات و دستجاتی که خود را بنام دولت تمام خاك متعاهد دیگر یا یکقسمت آن معرفی می‌نمـاید مثل همان آذربایجان و پیشه‌وری و همچنین قصد شان مبارزه با وسائل مذکوره در فوق با دولت متعاهد دیگر بوده و اساس وصلح متعاهد دیگر را متزلزل مینمایند و یا سوء قصد نسبت بتمـامیت اراضی متعاهد دیگر دارند بنا بر مراتـب مذکوره در فوق طرفین متعاهدین همچنین متعهد میشوند که تجهیزات قرات ورود قوای مسلحه و اسلحه و مهمات جنگی و هرنوع مـواد حربی را بخاك خود برای تشکیلات و دستجات مذکوره درفوق ممنوع دارند چون یك چنین سابقه‌ای است و حتی اینکه درابلاغیه اشاره باین قضیه است که راجع بقضیه آذربایجان دولت حل مسالمت آمیز را پیش

ماده ۱۰۷ را قرائت میکنند (ماده ۱۰۷ بشرح ذیل قرائت‌شد)

ماده صد و هفتم منشیان اسامی نمایندگان را بترتیبی که درمجلس یا خارج مجلس اجازه‌میخواهند ثبت میکنند اگر اجازه نطق‌راجع به لوایح یا طرح قانونی باشد قبل از تسلیم راپرت کمیسیون بمجلس اسامی نمایندگان برای نطق ثبت میشود

عباس اسکندری - ابدا این‌ماده مربوط بموضوع اجازه‌بنده نیست قبل از هرکس اجازه خواسته‌ام و به خود شما هم تذکرداده‌ام و در حضور شما به منشی ها یاد آوری کردم که ضبط هم نمایند وشما هم گفتید بسیار خوب

رئیس - شما قبل از اینکه این طرح را بدهند اجازه خواستید آقای مسعودی هم قبل ازشما اجازه‌خواستند .

عباس اسکندری - اجازه بدهید توضیح بدهم آقا چنین نیست شما بر طبق نظامنامه باید حکومت نمائید.

رئیس - توضیح ندارد آقا بفرمائید بنشینید.

عباس اسکندری شما ورقه را گرفتید از من برای اینکه نگذارید من‌حرف‌بزنم

رئیس شما نظامنامه را بخوانید آقا مطابق نظامنامه حرف بزنید . آقای مهندس‌رضوی

مخالفت آقای مهندس رضوی

نسبت بفوریت دوم طرح پیشنهادی

مهندس رضوی - بنده این طرح را امضاء نکردم و با فوریت اول هم مخالفت کردم و حالا چون فوریت دوم مطرح است مخالفت خودم را بعرض میرسانم ولی اگر مجلس شد

رئیس- در فوریت صحبت کنید .

دهقان- خیلی خوب بنا بر این عرایضم را در فوریت عرض کردم همانطوری که آقایان امضاء کرده‌اند البته کمال موافقت را داشته‌اند و لزوم آنرا تشخیص داده‌اند بنابر این آقایان موافقت بکنید با فوریت آن (صحیح است)

بعضی از نمایندگان -رای رای

رئیس - آقایانیکه با فوریت اول موافقند قیام بفرمایید (اکثر برخاستند) تصویب شد،

فوریت دوم مطرح است- آقای مهندس رضوی .

قبادیان -بنده موافقم .

دکتر اعتبار -فوریت دوم مطرح است آقا؟

اسکندری - بنده اخطار نظامنامه‌ای دارم طبق ماده ۱۰۸

رئیس- بر طبق ماده ۱۰۸ آقا اخطاری دارید شامل نیست بفرمایید بنشینید فوریت دوم مطرح است

اسکندری- اخطار نظامنامه مقدم بر هر گفتگوئی است واصولا موافق و مخالف باید بنوبت صحبت کنند آقایانی که با طرح موافقند و آن را امضاء کرده‌اند چطور مخالفند؟! (مهندس رضوی بنده امضاء نکرده‌ام) بنده اجازه گرفته‌ام بخود آقای رئیس نوشته‌ام ولازم است مطالبی عرض کنم.

بعضی از نمایندگان - بعد صحبت کنید .

عباس اسکندری- شما چرا مرا مانع میشوید از صحبت هرچه به صلاح مملکت است نمیگذارید حرف بزنم ؟! آقای رئیس رعایت نظامنامه را نمیکنید!

رئیس - بفرمایید بنشینید آقا شما نوشته‌اید دیگران هم نوشته‌اند

ملاحظه خواهند فرمود که این دو بلوک چنانکه میدانید
ازطرف ممالک نیرومندی تشکیل میشود و هم اکنون تمام جراید دنیا
باستثنای عده بسیار قلیلی دریکی از دوطرف اتخاذ تصمیم کرده اند
(صحیح است) (محمدعلی مسعودی - این بلوک بما چه مربوطاست،
بلوک ما ایران است) بعضی طرفدار یکی از این دو سیاست و بعضی
طرفدار دیگری هستند بنده میخواهم عرض کنم درنتیجه همان تجاربی
که آقای دکتر شفق بخوبی اظهار و بیان فرمودند ملت ایران از
کشانیده شدن بسوی هریک از این بلوک ها کاملا بیزار است (صحیح
است) وبنده عرض می کنم مملکت ایران دارای مجلس شورای ملی
است ووکلای وطن پرست و باایمان ملت بخوبی می توانند از روی
حوصله ومطالعه تصمیم قاطع واساسی که مصالح کشوررا کاملا محفوظ
و تامین میکند بکنند وهیچ لزومی باین عجله دراین موضوع مهم ندارد
(یکنفر از نمایندگان - یک سال است آقا) یک امری را که باید
بعرض آقایان برسانم این است که بنده چنانکه عرض کردم اگر
مجلس شورای ملی بدو فوریت رای بدهد بالطبع رای میدهم ولی باز
یک نکته مهم را اینجا از طرف جماعت زیادی از ملت ایران بعرض
اشخاصی که این جا نشسته اند میرسانم وآن اینست که هرشخص خواه
در مقامات مسئول دولتی یاغیراز مقامات دولتی، منظوری ندارم ولی
منظورم افراد عادی است که گاهی شر وشوری در روز نامه ها راه
بیندازند و بخواهند ایران را وارد یک بلوک سیاسی بکنند ملت ایران
در نتیجه این تجارب آنها را خائن تشخیص خواهد داد و بنده اعلان
میکنم که کسانی که باارتباطات خصوصی فریاد هائی میزنند که از
گلوی آنها نیست ملت ایران آن‌ها را می‌شناسد ومحکوم می‌کند
(صحیح است) وخائن میداند (صحیح است) باین دلایل بنده فوریت
را لازم نمی‌دانم باصل طرح البته موافقم (احسنت، احسنت).
رئیس - رای میگیریم بفوریت دوم آقایانی که بافوریت

هر دو فوریت را تصویب بفرمایند بطرح رای خواهم‌داد ولی‌مطالبی است که راجع بعدم لزوم فوریت و همچنین راجع بیکی دو نکته ضرورت دانستم که بعرض مجلس شورای ملی برسانم ، نظر بنده در یك محیط سیاسی آشفته چنانچه امروز در جهان ازهرطرف پیدا است سرعت تصمیم و فوریت نشانه رشد سیاسی نیست ، بنده این مطلب را بچند نفر از همکاران خودم هم در جریان مطالعه و مذاکره راجع به این مسئله مهم عرض کردم ، بنده شخصا در هیچ سیاستی وارد نیستم یعنی بمعنی عادی که در تهران میگویند معنای‌عادی وارد بودن سیاست در تهران سود بردن ازسیاست است .

بنده نه از سیاست سود می‌برم و نه ازباقی امورزندگانی خودم غیر ازپول مشروع و این نظر من است (اردلان کی سود برده است آقا ؟)

باین دلیل بنده آنچه این جا عرض میکنم مورد توجه آقایان استدعا میکنم واقع شود وامیدوارم بنام عده زیادی از مردم مملکت فقیر و بیچاره خودم باشم ، بنده از اقصی بلاد بلوچستان تاسواحل بحر خزر همه جا بیچارگی ، گرسنگی وفقر ومرض را می‌بینم (یکنفراز نمایندگان — بفوریت چه مربوط ست) بنده می بینم که در نتیجه سیاست یك طرفه مدت زیادی وقت مملکت ایران از حزم سیاسی‌کامل منحرف شده است ومملکت ایران به جائی رسیده است که امروز ما در دنبال وقایع ناگواری قرار گرفته‌ایم ، بنده این وقایع ناگوار را نتیجه همین سیاست ها میدانم ، امروز در دنیا دو بلوك سیاسی مهم تشکیل شده است با ادبیات و عبارات روشن و رسای آقای دکتر شفق این دو بلوك سیاسی دنیا حل نمیشود (همهمه نمایندگان) بنده باید به‌آقایان ثابت کنم که فوریت مورد ندارد این موضوع رابعرض آقایان میرسانم که مطلب اهمیت دارد واگر آقایان اجازه بفرمایند صحبت بکنم .

میشد (صحیح است) حقه بخارجیها بقیمت مناسبی داده شود و فقط حق ملت ایران است که با سرمایه شخصی استخراج و فروش برساند (صحیح است) بنده می گویم که البته در اینجا نوشته شده است که بخارجی ها داده شود اما استخوان لای زخم گذاشته اند ملت ایران امروز توانائی مالی دارد که بتواند شرکتهای ملی تشکیل بدهد (صحیح است) و در تمام نقاط ایران نفت خودش را شخصا استخراج بکند (صحیح است) و بعلاوه ملت ایران امروز رشد علمی و فنیش اینقدر زیاد است که جوانهائی دارد که تمام آنها دارای تحصیلات مختلف مهندسی در رشته های مختلفه چه نفت و چه قسمتهای دیگر میباشند و الان حاضر و آماده برای این منظور هستند (صحیح است) والبته آن اشخاصی که موضوع نفت را ارتباط میدهند با رابطه دوستی با دول همجوار بنظر من کاملا اشتباه میکنند (صحیح است) ملت ایران خودش میخواهد نفت خودش را استخراج بکند و هیچ الزامی ندارد که بخواهد بخارجی ها بدهد (صحیح است) بنده اینجا صریح و روشن عرض میکنم ملت شوروی درسال ۱۹۳۳ تمام خارجی هارا از کشور خودش بیرون کرد و یك اقدام میهن پرستانه ای کرد و آن این بود که تمام منابع ثروت خودش را بکار انداخت و خودش استخراج کرد و منافع آنرا ملت شوروی برد ماچرا اینکار را نکنیم (صحیح است) ما اینقدر زمین های ثروت خیز داریم و در مملکت از گرسنگی و بیچارگی میمیریم و آنوقت آقای عباس میرزای اسکندری اینجا میفرمایند ... (زنگ رئیس)

رئیس — آقا ازصحبت خارج نشوید .

محمد علی مسعودی — عرض بنده این بود که بجای این دو ماده بهتر این بود که یك ماده میگذاشتند که استخراج نفت بدست خود ایرانی و با سرمایه خود ایرانی باشد و باین دلیل بنده با این طرح مخالفم .

دوم موافقند قیام کنند (اکثر بر خاستند) تصویب شد ، ماده واحده مطرح است (عباس اسکندری — بنده مخالف هستم) (نمایندگان — رای — رای) آقای مسعودی

محمدعلی مسعودی — بنده از کسانی هستم که این طرح را باآینکه بنظر من بد تنظیم نشده است امضا نکرده ام و با آن مخالفم .

عباس اسکندری — آقا مخالف باید صحبت بکند ایشان که موافقند شما اجازه میدهید در مصالح مملکت صحبت بشود و یک طرفه صحبت میشود .

راجع به بحرین و الغاء تمدید نفت جنوب نمی گذارید صحبت شود .

رئیس — ساکت بنشینید .

محمد علی مسعودی — آقای عباس میرزا اسکندری وطن پرستی مونوپل جنابعالی نیست (زنگ رئیس)

رئیس — آقای مسعودی شما صحبت خودتانرا بکنید .

محمدعلی مسعودی — بلی

بسیار خوب بنده عرض کردم که این طرح را امضا نکردم وبا آنهم مخالف هستم در این ماده واحده فقط قسمت اول یعنی بند الف و بندج خوب تنظیم شده ولی قسمتهای دیگر بنظر من بهیچوجه خوب تنظیم نشده باین نظر بنده بااین طرح مخالفم ودلائل مخالفت را هم عرض می کنم و بنظر بنده بهتر این بود که بجای این سه بند ماده‌ای قرار میدادند که فقط ملت ایران حق داشت نفت را خودش استخراج بکند وبفروشد و اینهم صریح وروشن نوشته

وبا روح خیرخواهی نسبت باهالی آذربایجان بین دولت و اهالی آذربایجان داده خواهد شد .

نخست وزیر دولت شاهنشاهی ایران — احمد قوام ـ سفیر کبیر دولت اتحاد جماهیر شوروی سوسیالیستی مقیم تهران ـ سادچیکف . »

درست است که این قضیه امروز سالبه بانتفاء موضوع است یعنی موضوعی ندارد که در آن بحث کنیم ولی چون گفته شده است که به آقای پیشه وری یا بسادچیکف ترات ها گفته شده است اهالی آذربایجان چون احتمال خطر را کسی نمی فهمد ممکن است برای ۵۰ سال دیگر یك آتشی زیر خاکستر باشد برای اینکه این توهم هم از بین برود بنده این پیشنهاد را کردم که دیگر هیچ موضوعی نداشته باشد (صحیح است)

بعضی از نمایندگان ـ رای رای

رئیس ـ آقایانی که بااین پیشنهاد موافقند که ماده واحده الحاق شود قیام فرمایند (اکثر برخاستند) تصویب شد . یك پیشنهادی هم رسیده است که باورقه رای گرفته شود (صحیح است)

عباس اسکندری ـ بنده پیشنهاد داده بودم.

حاذقی ـ اعلام رای شده است آقا .

آشتیانی زاده ـ پیشنهاد بنده را قرائت بفرمایید .

رئیس ـ پیشنهاداتی که رسیده چهار پنج تااست قرائت میشود (جمعی از نمایندگان ـ اعلام رای شده است آقا)

مکی ـ پیشنهادات را بخوانید آقا .

عباس اسکندری ـ پیشنهاد بنده را هم بخوانید .

رئیس ـ پیشنهادی که مربوط بلایحه نیست قرائت نمی شود آنچه که مربوط بلایحه است قرائت میشود (صحیح است)

عباس اسکندری ـ پیشنهاد بنده مربوط بلایحه است راجع به نفت جنوب است .

معتمد دماوندی ـ راجع به بحرین هم بنده پیشنهاد دادم اجازه بفرمایید قرائت بشود .

پیشنهاد فرامرزی

تصویب ماده واحده

جمعی از نمایندگان - رای - رای

رئیس - پیشنهادی رسیده است از آقای فرامرزی باید قرائت بشود بنابراین بکفایت مذاکرات رای گرفته میشود .

جمعی از نمایندگان - مذاکرات کافی است آقا کسی مخالف نیست . رای

عباس اسکندری - بنده با کفایت مذاکرات مخالفم .

رئیس - آقایانی که کفایت مذاکرات را کافی می دانند قیام فرمایند (اکثر برخاستند) تصویب شد . پیشنهاد آقای فرامرزی قرائت میشود .

(بشرح زیر قرائت شد)

ریاست محترم مجلس شورای ملی . جمله زیر را پیشنهاد مینمایم به آخر قسمت الف از ماده واحده افزوده شود . ماده سوم ابلاغیه مورخه ۱۵ فروردین ۱۳۲۵ نیز کان لم یکن میباشد .

نمایندگان - صحیح است .

رئیس - آقای فرامرزی بفرمائید خیلی باختصار توضیح بدهید همانجا هم ممکن است صحبت فرمائید .

فرامرزی - عرض کنم در این ابلاغیه ای که جناب آقای نخست وزیر صادر فرمودند (بعضی از نمایندگان - بکمقدری بلندتر آقا) در ۱۵ فروردین ۲۵ صادر شده راجع بسه قسمت است که البته یك قسمتش دیگر موضوع ندارد یکی راجع به نفت است که آقایان طرح دادهاند یکی هم راجع به آذربایجان است که بنده میخوانم :

«سوم-راجع بمسئله آذربایجان چون یك امر داخلی ایران است باید ترتیب مسالمت آمیزی برای اجرای اصلاحات برطبق قوانین موجوده

حسین قشقائی - آقاخان بختیار - کشاورز صدر - ظفری - ناصر ذوالفقاری - عبدالقدیر آزاد - مهدی مشایخی - ملک مدنی - فاضلی رحیمیان - صفا امامی - امامی اهری - سزاوار - ابوالفضل حاذقی سیدعلی بهبهانی - محمود محمود - معین زاده باقری - سلطان اسدی - عزت‌الله بیات قوامی - مرآت اسفندیاری - صاحب جمع - موسوی عراقی - ابوالقاسم جهانی - سید هاشم وکیل - ناصرالدین ناصری قادیان - اعزاز نیکپی - ابوالفتح قهرمان - امیر نصرت اسکندری بردبن - دکتر علی امینی - ابوالحسن صادقی - افشی - دکتر اعتبار امیر تیمور - سالار بهزادی - نیک پور - اورنگ .

تصمیم مجلس شورایملی ابلاغ بسفارت کبرای شوروی

طرح تصویبی مجلس شورایملی پس از توشیح بامضای اعلیحضرت همایون شاهنشاهی در تاریخ ۱۳ آبان ماه ۱۳۲۶ ضمن نامه بسفارت کبرای شوروی ابلاغ گردید و در تاریخ ۲۰ نوامبر ۱۹۴۷ مطابق با ۲۸ آبانماه ۱۳۲۶ نامه شماره ۱۹۱ سفارت کبرای شوروی تسلیم وزارت امور خارجه ایران گردید که ترجمه آن عینا درج میشود .

ترجمه نامه سفیر کبیر دولت شوروی

تهران بیستم نوامبر ۱۹۴۷ — شماره ۱۹۱

آقای نخست وزیر

نامه پنجم نوامبر شمارا راجع بتصمیم مجلس دایر به بی اثر بودن موافقت نامه چهارم آوریل در باب تاسیس شرکت مختلط نفت ایران و شوروی باستحضار دولت شوروی رسانده بودم ،

استنادیکه در نامه شما به قانون دوم دسامبر ۱۹۴۴ دایر به منع امتیاز شده بود مقرون بحقیقت نیست زیرا تاحدیکه معلوم است شرکت مختلط ایران و شوروی برای نفت شمال ایران امتیاز نیست بلکه موسسه مشترک ایران وشوروی است ،

دولت شوروی مرا مامور نمود که مراتب زیر را باطلاع دولت ایران برسانم .

رئیس - از موضوع لایحه خارج است بفرمایید بنشینید پیشنهادی رسیده است که قرائت میشود (پیشنهاد به شرح ذیل قرائت گردید)

امضاء کنندگان درذیل پیشنهاد مینمائیم که نسبت بماده واحده مورد بحث باورقه رای گرفته شود.

ناصر ذوالفقاری - دکتر طبا - کفائی - موسوی - عزیز زنگنه کشاورز صدر - اردشیر شادلو.

عباس اسکندری - آقا بنده پیشنهادی راجع بتحریر کردم نمیگذارند بخوانند

رئیس - عده حاضر ۱۰٤ نفر.

(اخذ و استخراج آراء بعمل آمد نتیجه بقرار ذیل حاصل شد).

موافق ۱۰۲ ورقه سفید علامت امتناع ۲

رئیس - از عده حاضر که ۱۰٤ نفر بودند ۱۰۲ نفر موافق رای داده‌اند این ماده واحده تصویب شد.

نمایندگان - باتفاق آراء.

اسامی موافقین - آقایان، سلطانی - مکرم - تولیت - شریعت زاده - اسمعیل افشار - محمد عباسی - باتمانقلیچ - محمد ذوالفقاری - فولادوند - مهندس خسرو هدایت - بهادری - گنجه جواد عامری - غلامحسین صاحب‌دیوانی - حسن اکبر - پالیزی - دهقان آصف - نورالدین امامی - کامل ماکوئی - لاهوتی - عباسقلی عرب شیبانی - عزیز اعظم زنگنه - حسین وکیل - دکتر طبا - محمد علی مسعودی - دکتر بقائی - دکتر معظمی - دکتر مصباح زاده - دکتر مجتهدی - جعفر کفائی - ایلخانی - احمد اخوان - دکتر متین دفتری محمد دماوندی - شهاب خسروانی - ارباب رستم گیو - یمین اسفندیاری ملک پور - اراقی - دکتر ملکی - سلطان العلماء - شادلو - دکتر راجی عباس مسعودی - محمود ثابتی - ضیاء ابراهیمی - نواب - مرتضی شریف زاده - اردلان - وثوق - مهندس احمد رضوی - پوراتیان - ساعد دکتر رضا زاده شفق - اقبال - محمد علی دادور - صدر زاده - امیرحسین ظفر بختیار - دکتر آشتیانی - فرامرزی - علیمحمد قشقائی - مجید

انگلیس در جنوب ایران تبعیض فاحشی نسبت بـاتحـاد جماهیر شوروی
است نظر بمراتب فوق دولت شوروی برعلیه عملیـات خصمانه مزبوره
دولت ایران نسبت باتحاد جماهیر شوروی که با روابط عادی بین دو
کشور منافات دارد حدا اعتراض نموده ومسئولیت عواقب این امررا بعهده
دولت ایران میگذارد .

احترامات فائقه را تجدید مینماید .

ا . سادچیکف

پاسخ دولت ایران

در جواب نـامه مورخ ۲۰ نوامبر ۱۹٤۷ مطابق ۲۸ آبان ۱۳۲٦
سفارت کبرای اتحاد جماهیر شوروی این نامه از طرف جناب اشرف آقای
نخست وزیر بعنوان جناب آقای سفیر کبیر شوروی صادر گردیده است

جناب آقای ایوان واسیلو یچ سادچیکف سفیر کبیر دولت اتحاد
جماهیر شوروی سوسیا لیستی با اعلام وصول نامه مورخ ۲۰ نوامبر
۱۹٤۷ شما خواهشمندم مراتب زیررا باستحضار دولت شوروی برسانید

۱)— اینکه اشعار داشته اند استنادیکه درنامه شماره ۱۵۵۳۱
مورخه ۱۳ آبان ۱۳۲٦ این جانب بقانون یازدهم آذر ماه ۱۳۲۳
دایر برمنع اعطاء امتیاز شده بود مقرون بحقیقت نیست لازم است توضیح
داده شود که اولا موضوع امتیاز در مذاکرات فیمابین مطلقا مورد
بحث نبوده زیرا طبق ماده اول قانون مذکور در فوق مذاکره راجع
باعطاء امتیاز اساسا برای دولت ممنوع ومستوجب مجازاتی است که
درقانون تصریح شده است وثانیا نظر دولت براین بوده است که طبق
ماده دوم قانون مزبور دولت مجاز بوده است راجع بتاسیس شرکت
برای استخراج وفروش نفت وارد مذاکره شده ونتیجه را بمجلس شورای
ملی گزارش دهد لکن مجلس شورای ملی که تنها مقامی است که صلاحیت
تفسیر قوانین را دارد این نظر دولت را مخالف مدلول قانون مزبور
دانسته وباین جهت موافقت نامه راجع بتاسیس شرکت مختلط ایران و

درموافقت نامه ایران وشوروی که چهارم آوریل ۱۹٤٦ قوام نخست‌وزیر از طرف ایران وایوان سادچیکف از طرف شوروی امضا نمودند دولت ایران موافقت خود را باتاسیس شرکت مختلط ایران و شوروی بمنظور تفحص واستخراج نفت شمال ایران اظهار کرد.

موافقت دولت ایران باتاسیس شرکت نامبرده ازطرف اعلیحضرت پادشاه ایران نیز در تاریخ هشتم آوریل ۱۹٤٦ مخصوصا بایوان سادچیکف تاکید گردید.

درموافقت نامه چهارم آوریل ۱۹٤٦ پیش‌بینی گردید که قرار داد تشکیل شرکت نفت ایران‌و شوروی که برطبق مدلول این نامه بعد منعقد خواهد شد بمحض اینکه مجلس جدید ایران فعالیت قانونگذاری خود را آغاز نمود ودر هر صورت در مدت هفت ماه از تاریخ ۲٤ مارس یعنی نه دیرتر از ۲٤ اکتبر ۱۹٤٦ برای تصویب مجلس تقدیم خواهد شد.

بنابراین دولت ایران درموافقت نامه تعهد نموده است که قرار داد تاسیس شرکت مختلط نفت ایران وشوروی را درمدت معین برای تصویب مجلس پیشنهاد نماید.

باینکه عقد چنین قراردادی درموافقت نامه پیش‌بینی شده بود دولت ایران باامتناع ازانعقاد قرار داد تاسیس شرکت مختلط نفت ایران وشوروی وموافقت نامه را نقض کرد. نقض‌عهد دیگر دولت ایران این بود که موضوع شرکت نفت ایران وشوروی یکسال بعد از تاریخی که در موافقت نامه چهارم آوریل ۱۹٤٦ معین شده بود موردشور مجلس قرار گرفت.

سومین نقض عهد این بود که دولت ایران نه تنها قرار دادی را که در باب تاسیس شرکت مختلط نفت ایران و شوروی پیش بینی شده بود برای تصویب مجلس پیشنهاد نکرد بلکه در مجلس بسر علیه عقد چنین قراردادی اقدام نمود وباین‌طریق آنچه‌را که برعهده گرفته بود عهد شکنانه نقض نمود و نیز دولت شوروی نمیتواند متذکر شود که تصمیم مجلس راجع به بی اثر بودن قرارداد تشکیل شرکت مختلط نفت ایران وشوروی برای شمال ایران با وجود بقای امتیاز نفت ایران و

با مطالعه بیشتری اقدام نمایند لکن با تذکر صریح اینجانب مجلس موافقت نامه را بلااثر دانسته و طریقه دیگری را برای استخراج و بهره برداری معادن نفت شمال در نظر گرفت که ضمن ماده واحده مورخه ۲۹ مهر تصویب و مفاد آن درطی نامه ۱۳ آبان ۱۳۲۶ باطلاع سفارت کبرای شوروی رسیده است بنا براین در عین حال که باظهارات دولت اتحاد جماهیر شوروی دایر بر نقض قول و عهد شکنی اعتراض دارم تصریح می نمایم که از طرف این جانب نه تنها هیچگونه نقض عهدی نشده بلکه با کمال صداقت و صراحت بوعده خود عمل نموده ام.

۶) دولت ایران بانظر دولت شوروی راجع باینکه بی اثر بودن موافقت نامه تشکیل شرکت با بقای امتیاز نفت ایران وانگلیس درجنوب تبعیض فاحشی نسبت باتحاد جماهیر شوروی میباشد موافق نیست زیرا امتیاز نفت جنوب از دوره های سابق وجود داشته در حالیکه تصمیم مجلس نسبت بموافقت نامه ۱۵ فروردین ۱۳۲۵ متکی بقانونی بوده است که در ۱۱ آذر ۱۳۲۳ وضع شده و دولت باجرای آن موظف بوده است.

بهترین دلیل بر نبودن هیچگونه تبعیض نسبت باتحاد جماهیر شوروی همانست که قانون ۲۹ مهر ۱۳۲۶ دخالت عموم خارجیها و شرکتهای خارجی را در استخراج نفت نواحی شمال ایران منع نموده معهذا دولت را مجاز نموده است درصورتیکه پس از تفحصات فنی وجود نفت بمقدار قابل استفاده بازرگانی در نواحی شمال ایران مسلم گردد درباب فروش محصولات آن باتحاد جماهیر شوروی باآن دولت وارد مذاکره شود و این خود دلیل واضحی بر رویه دوستانه مجلس ودولت ایران نسبت بدولت همسایه خود میباشد که حقا میبایست مورد تقدیر دولت شوروی قرار گرفته باشد.

بنا بر موارد بالا دولت شاهنشاهی اعتراض دولت اتحاد جماهیر شوروی را به هیچوجه موجه ندانسته و با وجود عقیده اینکه اینجانب در پایان گزارش خود در مجلس راجع بمیل صمیمانه دولت و ملت ایران

شوروی را تاءیید نموده و بلااثر دانسته است

۲ -- بدیهی است که موافقت این جانب با تاسیس شرکت نفت ایران و شوروی را مشروط بتصویب مجلس شورایملی بوده زیرا برطبق قانون اساسی ایران هیچ تعهد و قرار دادی مادام که بتصویب مجلس شورای ملی و امضای اعلیحضرت همایون شاهنشاهی نرسیده باشد قوت و اثر قانونی نخواهد داشت .

۳ -- راجع بتاخیر پیشنهاد قرار داد تشکیل شرکت مختلط که طبق موافقت نامه موعود بود بمجلس شورا ملی تقدیم شود البته براولیای دولت اتحاد جماهیر شوروی پوشیده نیست که علل و موجبات این تاخیر از اختیارات دولت ایران خارج بوده است .

مسلم است که بدون حصول امنیت وآرامش اجرای انتخابات در هیچ کشوری میسر نیست ودولت شوروی خوب میداند که دولت ایران قبل از اعاده اوضاع مملکت بحالت عادی واستقرار حاکمیت دولت در تمام کشور نمی توانست بانتخابات مبادرت نماید تااینکه مجلس شورای ملی تشکیل و گزارش موافقتنامه باطلاع نمایندگان برسد .

٤ -- امتناع دولت ازامضاء قرارداد وپیشنهاد آن بمجلس بطوری که در نامه شماره ٤٥٠٠ مورخ ۲۰ شهریور ۱۳۲٦ خاطرنشان نموده ام متکی بر قانون یازدهم آذرماه ۱۳۲۳ بوده که اطلاع قبلی مجلس را از جریان مذاکرات ضروری شمرده است .

٥ -- اظهار دولت شوروی راجع باینکه دولت ایران بجای پیشنهاد قرارداد تاسیس شرکت بمجلس برعلیه عقد قرارداد اقدام نموده بسیار موجب تعجب و تاسف است زیرا اینجانب برحسب وعده ای که داده بودم درضمن گزارش مورخ ۲۹ مهر ۱۳۲٦ موافقت نامه را بانضمام طرح قرار داد پیشنهادی دولت شوروی باطلاع مجلس رسانده وضمنا وظیفه خود دانستم که برای ایفاء بوعده تذکرات لازم را بــه آقایان نمایندگان مجلس بدهم وایشان را متوجه سازم که در اینکار

آقای نخست وزیر

در جواب نامه شماره ۱۶۸۰۷ مورخه بیست و سوم نوامبر سال جاری شما لازم میدانم بنا بر دستور دولت شوروی مطالب زیر را باستحضار شما برسانم.

در یادداشت دولت شوروی مورخه بیستم نوامبر جاری حقایق مسلم نقض موافقت نامه مورخه چهارم آوریل ۱۹۴۶ در باره تشکیل شرکت مختلط نفت ایران و شوروی که از طرف دولت ایران بعمل آمده ذکر گردیده بود جواب دولت ایران که طی نامه مورخه ۲۳ نوامبر شما اشعار گردیده بود، نه فقط مطالبی را که در یادداشت دولت شوروی اظهار شده بود رد نمی نماید بلکه آنرا کاملا تایید نموده و از حیث مضمون کوشش کاملا بیمورد برای مشروع جلوه دادن نقض عهدشکنانه تعهدی که از طرف دولت ایران بعهده گرفته شده بود میباشد.

بنا بر مراتب بالا دولت شوروی کاملا متن یادداشت مورخه بیستم نوامبر سال جاری خود را تایید مینماید.

با تقدیم احترامات فائقه — ای-سادچیکف

خاتمه کتاب

تاریخ نفت شمال در همینجا خاتمه نمی‌یابد گرچه ابیاز تاریخ تصویب طرح دکتر شفق در مجلس شورای ملی بجز همین چند یادداشت راجع باین موضوع بدولت نرسیده است ولی بی‌مهری دولت شوروی نسبت بایران همچنان تاکنون ادامه دارد و اگر خداوند توفیقی عنایت فرمود آنرا در قسمت سوم و چهارم این کتاب که بعدا برشته تحریر درخواهد آمد مفصلا خواهیم نگاشت وفعلا این تاریخچه را بهمین خاتمه میدهیم.

اعتذار

مسلم است که با ابزار کار موجود در تهران منتهی سعی را در تصحیح این کتاب بجا آوردیم ولی از آنجائیکه جز معصوم هیچکس مصون از خبط وخطا نیست لذا اگر اشتباها سهو یا نسیانی در این کتاب رخ داده باشد از خواننده گرامی قبلا معذرت خواسته و امیدوارم آنرا بدیده عفو و اغماض بنگریسته ودرعین حال نگارنده را کتبا از سهو وخطائیکه مرتکب شده آگاه فرمایند تا در چاپهای دیگر آنها را اصلاح نماید

مدیر روزنامه زندگی — سید حسین آموزگار

بوجود دوستی پایدار با اتحاد جماهیر شوروی و متوجه نمودن مسئولیت عواقب این امور را بر دولت ایران [illegible] غیر قابل تحمل و تأسف میداند

این جانب خود را موظف میدانم که جمله زیر را که در مراسله ۲۰ نوامبر جاری شما ذکر شده است

دولت شوروی برعکس عملیات خصمانه مربوطه دولت ایران نسبت باتحاد جماهیر شوروی که ناروا [illegible] بین دو کشور همسایه است دارد [illegible] ایران بوده و [illegible] امور را متوجه دولت ایران میگذارد [illegible]

[illegible] یقین دارم همانطور که در ذیل گزارش خود مجلس شورای ملی تصریح نموده ام دولت و ملت ایران هیچگونه نیات خصمانه نسبت بدولت اتحاد جماهیر شوروی نداشته و ندارد [illegible] تصور اینگونه نیات هم در مخیله هیچ ایرانی [illegible] خطور نکرده [illegible] تکرار و تردید و تهمتها و تبلیغات ناروا ([illegible]) از بین برود با خواهیم توانست در محیط آرام اعتماد کامل متقابلا اتحاد [illegible] دو دولت اتحاد جماهیر شوروی [illegible] که برای [illegible] آزادی و استقلال ملل [illegible] آنهمه فداکاریهای بزرگ [illegible] شده است اکنون نیز همان رویه را نسبت بدولت دوست و همجوار خود ایران مرعی و مبذول دارد تا روابط دوستی صمیمانه بیش از پیش بین دولتین برقرار و مستحکم گردد احترامات فائقه را تجدید می نماید .

نخست وزیر — احمد قوام

جواب دولت شوروی

یاد داشت دولت ایران

روز اول دسامبر آقای سادچیکف سفیر کبیر اتحاد جماهیر شوروی سوسیالیستی در ایران بنابر دستور دولت شوروی یاد داشت زیر را بدولت ایران ارسال داشته اند .

غلطنامه

صفحه	سطر	غلط	صحیح
۹	۵	ناصرالدین	ناصرالدین‌شاه
۴۲	۱	چارت	کالمر
۳۹۲	۱۸	بلیون	میلیون
۳۹۲	۱۹	ریال	تومان
۲۳ ضمیمه	۹	مطالعات	مطالبات
۸۵ «	۱۰	تصمیم مجلس شورای ملی ابلاغ	ابلاغ تصمیم مجلس شورای ملی

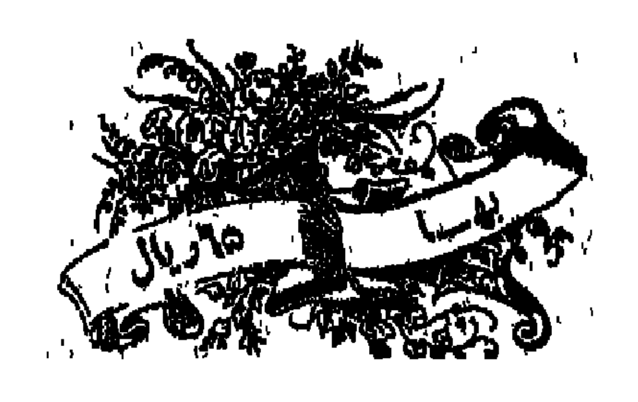

اصل و نسب مؤلف

یا

شجره سادات رضوی

(سید محمد حسین آموزگار) فرزند احمد متصدی امور مسجد گوهرشاد مشهد • فرزند علیرضا • فرزند ابوالقاسم • فرزند محمدتقی • فرزند محمد رحیم فرزند محمد حسین فرزند محمد رحیم • فرزند میرزا نواب فرزند میرزا جمال • فرزند محمدرحیم • فرزند میرزا ابوطالب صدر • فرزند محمدباقر • فرزند محمد زمان فرزند محمد جعفر • فرزند محمد سعید • فرزند محمد مسعود • فرزنداحمد • فرزندعلی • فرزند محمد • فرزند علی • فرزند حسین • فرزندفارس شاه • فرزندابوالقاسم فرزند میر فندرسکی • فرزند ابوالفضل • فرزند بنداررازی • فرزند علی • فرزندسعد • فرزند موسی • فرزنداحمد • فرزندمحمداعرج • فرزند موسی المبرقع • فرزندامام جواد محمدالملقب به تقی • فرزندسلطان سریر ارتضی علی ابن موسی الرضا علیه الاف تحیة و السلام .

٦٥ ريال